ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА 1918-1923

ТОМ 3

КНИГА 1

Івано-Франківська обласна державна адміністрація
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
Державний архів Івано-Франківської області

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА 1918-1923

ТОМ 3

У 2-х КНИГАХ

КНИГА 1

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ У 5-ти ТОМАХ

Керівник роботи і відповідальний редактор
професор *Олександр Карпенко*

Івано-Франківськ
Лілея-НВ
2005

Збірник документів підготовлений та опублікований
за сприяння і фінансової підтримки
голови Івано-Франківської
обласної державної адміністрації
Михайла ВИШИВАНЮКА

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА
1918—1923

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ТОМ 3
Книга 1

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ І ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ

Укладачі:
Олександр Карпенко, Катерина Мицан

ББК 63.3(4УКР)614
З-38

Затверджено до друку постановою
Вченої ради Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ISBN 966-668-080-7
ISBN 966-668-081-5 (т. 3, кн. 1)

ПЕРЕДМОВА

Третій том збірника документів «Західно-Українська Народна Республіка 1918—1923. Документи і матеріали у 2-х книгах» присвячений важливим проблемам внутрішнього життя країни. З огляду на неоднорідність процесів, які в ньому висвітлюються, том структурно має такі частини: Книга 1. Соціально-економічні відносини і визвольні змагання. Книга 2. Суспільно-політичні процеси. Національно-культурне відродження. Кожна з них охоплює весь період існування ЗУНР.

Перша книга включає документи, що відображають соціально-економічні відносини, становище народних мас і їх визвольні змагання. Перед укладачами постало складне завдання щодо порядку розміщення цього великого й одночасно занадто різнопланового за змістом і часом матеріалу, особливо коли мати на увазі, що дії відбувалися в один і той же час, але в зовсім відмінних соціальних та суспільно-політичних умовах, коли в одній частині держави при владі перебувала Українська Національна Рада, в іншій — панував польський окупаційний режим, а на Покутті — ще й румунські загарбники. Зрозуміло, ми не висвітлюємо події в Буковині і на Закарпатті, які входили до складу держави, але які незабаром після проголошення ЗУНР були окуповані і включені: Буковина — до складу Румунії, а Закарпаття — Чехословаччини, і ця анексія українських земель формально була «узаконена» відповідними актами Паризької мирної конференції за дорученням Антанти, що здійснювала миротворчу місію після закінчення Першої світової війни.

З огляду на строкатість проблем і різноманітність документальних матеріалів було вирішено розміщувати їх у відповідних частинах у хронологічному порядку.

Перша книга відкривається інформацією в газеті «Діло» від 21 листопада 1918 р. про грабунки і морди польських військ після окупації Львова. Про це читаємо і в рапорті генерала Роя

від 22 листопада. Ще разючіші факти цих мордів зустрічаємо у листі єврейської міліції у Львові та у висновку меморіалу доктора Ашкеназі для слідчої комісії.

У збірнику друкуються численні документи і матеріали про долю українців в окупованих польськими військами містах і селах. Ось передова стаття «Голод у Львові» в соціал-демократичному органі «Вперед»: «Голод і нужда у Львові починається на добре... Від вчасного ранку стоять сотні бідних жінок і дітей перед склепами з поживою, очікуючи дрібки хліба та кілька бараболь. Голодний народ, позбавлений заробітку та средств до життя, починає буритися. Останні події на площі Св. Духа, далі напад голодних жінок та дітей на вози з хлібом — це перші ознаки бурі... Недостача хліба, бараболь, страшна доріжня м'яса та інших середників поживи доходять до вершка. Недостача вугля чи дерева дається бідній родині, голодній, лихо убраній тай майже босій людності страшно взнаки». Аналогічне читаємо про Дрогобич, Тернопіль, Станиславів та інші міста. Про жахливі факти безчинств і злочинів у Перемишлі читаємо у повідомленні газети «Наддністрянські вісти». Є і визнання польського генерала про пограбування військами монастиря у Скнилові.

Яскравим свідченням жорстокості окупаційного режиму була «Інструкція» Начальної команди польських військ у Східній Галичині від 18 грудня 1918 р. про пацифікацію краю. Вона відкривала широке поле для свавільних дій силових структур польської влади. Під різними приводами проводилися масові арешти серед українців, грабувалися оселі, чинилися знущання. У збірнику публікуються десятки документів про терор, грабунки і безчинства польських окупантів.

Робітники, селяни, інтелігенція не мирилися зі своїм становищем, жахливим терором, безправ'ям після окупації ЗУНР. Міста були охоплені страйками, у селах відбувалися заворушення, діяли партизанські загони. Яскравим виявом протесту українського населення окупаційному режиму був бойкот важливих політичних заходів, які здійснювала окупаційна влада, щоб швидше анексувати українську землю. Це і бойкот виборів до польського сейму і сенату, і перепису населення, і призову

української молоді до Польської армії. Усе це відтворено численними документами.

У збірнику публікуються урядові реферати з різних питань внутрішнього життя, підготовлені спеціалістами за дорученням уряду ЗУНР, у яких читач знайде багато фактів і узагальнень.

Укладачі намагалися висвітлити і соціально-економічні відносини та становище народних мас на території ЗУНР, де влада перебувала в руках Української Національної Ради. З документів, опублікованих у першому томі цієї серії, відомо, що обіцяла УНРада, прийшовши до влади. Уже у програмовому зверненні від 5 листопада 1918 р. читаємо: «В створеній Тобою державі не буде поневолення нації нацією і не сміє бути панування багатших та економічно сильніших над бідними й економічно слабшими. В Українській Державі всі горожани без ріжниці мови, віри, роду, стану та пола будуть справді рівні перед правом, а наскрізь демократичний лад опертий на загальнім, рівнім, безпосереднім, тайнім і пропорціональнім виборчім праві від громади починаючи і на державі кінчаючи, забезпечить верховний голос у державі демосові, масам робочого народу. Хлібороб і робітник будуть основою і керманичами держави». І далі йшла обіцянка про справедливу земельну реформу, згідно з якою земля великих землевласників перейде у власність малоземельних і безземельних. Йшли обіцянки про робітниче законодавство і т. ін. Отже, УНРада обіцяла створити соціально справедливе суспільство. Можливо, ці наміри були щирими. Однак життя, реальна дійсність внесли суттєві корективи у практику їх виконання. Тим більше потрібно мати на увазі і те, що з перших днів свого існування Українська держава була втягнена в жорстоку війну з польськими окупантами, що значною мірою не дозволило здійснити благородні соціальні наміри.

Щодо надання демократичних громадянських прав і свобод, то в цілому вони були забезпечені прийнятим законодавством. Відносно вільно діяла преса. Відбувалися зібрання і народні віча, на яких висловлювалася воля народу. Однак значна частина обіцянок залишилася на папері, і в першу чергу це відносилося до соціальної політики. Ілюзорними виявилися обіцянки про те, що не сміє бути панування багатших та економічно

сильніших над бідними й економічно слабшими, що всі горожани будуть рівні перед законом, що буде забезпечено верховний голос у державі демосові, масам робочого люду, а хлібороб і робітник будуть «основою і керманичами держави». Насправді фабрики і заводи, копальні, земля і ліси, крім покинутих власниками напризволяще, залишилися у руках попередніх господарів. При цьому підприємства стояли, а в містах панувало безробіття. Як стверджують документи, робітники і їхні сім'ї терпіли велику нужду, голод. Ось що читаємо у меморіалі міських властей Дрогобича і Борислава від 7 квітня 1919 р.: «Дрогобицький повіт, зокрема населення міст Дрогобича і Борислава, стоїть перед найстрашнішою голодовою катастрофою... По чотирьох місяцях такої господарки представляє ціла Дрогобиччина дійсно застрашаючий образ... поширюється в Дрогобичі і Бориславі в застрашаючий спосіб тиф голодовий плямистий, а цілі десятки умирають денно з голоду».

Робітники не мирилися з нестерпним становищем, оголошували страйки, збирали віча і надсилалися протести урядові, а подекуди вибухали повстання, які мали і політичний характер. Так, 14—15 квітня 1919 р. дрогобицькі робітники спільно з робітничою міліцією підняли повстання під керівництвом комуністів і захопили владу в місті та проголосили радянську владу. Зрозуміло, цей нерозважливий крок не міг мати позитивних наслідків. Повстання не було підтримане в інших регіонах і вже наступного дня потерпіло поразку.

Потрібно визнати, що, хоч виступи робітників і селян були викликані їхнім тяжким становищем, все ж вони, зокрема повстання, вели до розхитування молодої держави і фактично лили воду на млин її ворогів.

У збірнику публікуються документи про виникнення робітничих рад, ревкомів, як також солдатських рад у військових ґарнізонах та фронтових частинах, що знову ж було виявом їх незадовільного становища, а також і активізації суспільно-політичного життя в країні і світі, активізації опозиційних елементів, зокрема комуністів, які всю свою діяльність спрямовували на повалення існуючого ладу.

Вирішення земельного питання в аграрній країні було найважливішим завданням української влади. Однак обіцяна

реформа затягувалася. Лише 14 квітня 1919 р., коли значна частина території Східної Галичини була вже окупована, був схвалений земельний закон. Але і він за своїм змістом не задовольняв безземельне і малоземельне селянство. У збірнику публікуються численні звернення селян та місцевих органів влади про тяжке становище і допомогу, а також повідомлення в пресі про злидні і голод на селі.

Ось що писали, наприклад, селяни села Бортники Тлумацького повіту про своє життя: «Погано живеться у нашому селі малоземельним і безземельним селянам. Весна прийшла, а веснувати нема чим... Біля нас крайня біда. Нема що їсти, нема що і де засіяти і немає грошей для купівлі харчів. Коли піде так далі, то ми засуджені на голодну смерть». У заяві селян села Дітківців Тернопільського повіту Державному Секретаріатові за підписами сільського комісара і десяти селян читаємо: «Не маємо куска хліба, ані картоплі. Діти наші умирають з голоду і холоду. Старі пухнуть від земляної вогкості (живуть у землянках — О. К.), кинулась пошесть черевного тифу і народ хворіє і умирає». Далі йшли селянські просьби про допомогу. Зголоднілі селяни протестували проти такого становища у своїх зверненнях до влади. Місцями вибухали заворушення, а подекуди селяни самовільно захоплювали поміщицькі землі і розподіляли їх поміж малоземельних і безземельних. У селах і повітових центрах відбувалися віча і зібрання, на яких схвалювалися протестаційні резолюції. Опублікована телеграма Головного Отамана республіканських військ Директорії Симона Петлюри Державному Секретаріатові, яка теж є виявом його турботи про тяжке становище населення ЗУНР.

Друга книга присвячена висвітленню суспільно-політичних процесів у краї і національно-культурному відродженню, що мали місце за часів існування ЗУНР (1918—1923 pp.). І тут документи розміщені теж за хронологічним принципом. Цю частину відкриває протокол № 1 засідання робітничої ради на солеварному заводі у Стебнику від 26 листопада 1918 р. Це були зовсім нові явища, коли робітники вибирали зі свого складу раду і вона, ця громадська організація, починала відігравати важливу роль у житті підприємства, а часом, як це було в Косові, така рада фактично захопила владу в місті і призначила старос-

тою шевця Близнюка. Як доносило Коломийське етапне командування від 22 вересня 1919 р., ця рада діяла нелеґально і після захоплення міста румунськими військами, хоч невдовзі усі 11 її членів були заарештовані «як найгарячіші прихильники більшовизму і як такі для пацифікації краю є найнебезпечнішими». У Дрогобичі активно діяла робітнича рада на чолі з комуністом Ф. Коцком. Вона проводила спільні засідання з радою в Стебнику.

Важливими суспільно-політичними явищами ставали масові зібрання — віча, які, як правило, скликали політичні партії. Другим документом є повідомлення газети «Дрогобицький листок» про віче у Стрию від 21 грудня 1918 р.

Про суспільно-політичну значущість таких віч говорить, зокрема, резолюція цього віча. Перше, що воно вимагало: «Взивається Державний Секретаріат проголосити безпроволочно і торжественно довершений акт злуки всіх українських територій в одну неподільну Україну». По-друге, ставилася вимога перед урядом вжити рішучих заходів до «безпроволочного переведення оборони загрожених безпосередньо наших територій» і «раз покінчити перед сподіваною мирною конференцією оборонну акцію». Віче попереджало, що в противному разі «буде суспільність приневолена заступити дотеперішний пасивний Секретаріат енергічним тричленним директоріатом, який буде провізорично вести всі аґенди аж до часу перейму влади через Київську Централю» і, нарешті, остання вимога, щоб українські посли у Відні, крім ліквідації імперії, жодних міжнародних справ не вирішували, «щоби ті справи полишили виключно офіціальним представникам соборної України». Ось такого важливого міжнародного характеру вирішувалися питання на вічах. Чимало віч було присвячено вимогам поліпшення соціально-економічного становища мас. У збірнику опубліковано інформацію про понад двадцять віч.

Чимало документів присвячено святові злуки ЗУНР і УНР, у тому числі й масовим всенародним вічам, на яких політичні партії, що організовували віча, і їхні учасники всіляко схвалювали проголошення злуки і домагалися негайного втілення її в життя.

Значна увага у збірнику приділяється діяльності політичних партій і об'єднань, бо саме вони визначали зміст і характер суспільно-політичних процесів у країні. Укладачі намагалися перш за все показати організаційні заходи партій, зокрема роботу партійних з'їздів. Це було важливо, бо саме в період існування ЗУНР партії провели свої партійні з'їзди, на яких дали оцінку становища, що переживав край, визначили цілі та завдання подальшої діяльності, політичну лінію у найважливіших суспільно-політичних процесах, схвалили програми партій. З ініціативи К. Трильовського в Коломиї 16 лютого 1919 р. за участю 321 делеґата була проведена партконференція Української радикальної партії. Перший реферат на конференції, присвячений історії радикального руху в Галичині, виголосив др. К. Трильовський. Уже в цьому рефераті було зроблено наголос на необхідності реорганізації партії. При цьому доповідач підкреслив, що партія, яка мала таких духовних батьків, як М. Драгоманов, М. Павлик та І. Франко, «пропасти не може» і що тепер у своїй державі настала найкраща пора для розвитку діяльності партії, втілення її програми в життя.

Конференція в резолюції постановила прийняти за підставу своєї діяльності давню партійну програму, але поряд з цим доручила Головному Зарядові створити комісію для внесення змін до давньої програми. «Громадський голос» далі залишався партійним органом. Були утворені керівні органи, Головою Управи обрано др. Кирила Трильовського.

Конференція заслухала і реферат члена УНРади селянина Петра Шекерика про аграрну реформу. Учасники дискусії рекомендували, щоби «Українська держава якнайскоріше перейняла у свій заряд більшу посілість і то при участі представників сусідніх громад».

Потрібно відзначити, що конференція УРП у Коломиї активізувала Головну управу УРП, яка 22—23 березня провела в Станиславові крайовий з'їзд партії за участю понад ста делеґатів з 22-х повітів. З доповіддю на з'їзді виступив др. Лев Бачинський. Дискусія показала, що УРП стоїть за демократичні принципи розвитку Української держави, проти ідей соціалістичної революції і диктатури пролетаріату, за суверенну Україну

з республіканською формою правління, в якій при владі був би народ і здійснював владу через вибраний парламент. З'їзд зажадав ліквідації великої земельної власності і передачі землі малоземельним і безземельним селянам, виступив за соціалізацію всіх зрілих галузей народного господарства, запровадження 8-годинного робочого дня, забезпечення соціального захисту робітників. У роботі з'їзду взяли участь і виступили в дискусії відомі діячі УРП др. Іван Макух, Дмитро Вітовський, Осип Назарук, др. Володимир Лисий та ін.

З'їзд засудив дії групи К. Трильовського і виключив її лідера з партії, заборонив вихід «Громадського голосу» як партійної газети, а своїм органом оголосив газету «Народ». Щодо групи К. Трильовського, то вона реорганізувалася в Селянсько-радикальну партію.

16 лютого в столиці відбулася установча конференція, яка в документах іменується «з'їздом відпоручників» нової громадсько-політичної організації Селянсько-Робітничого Союзу (СРС), що розпочав свою діяльність з кінця 1918 р., а перший номер його газети «Республіканець» вийшов 1 січня 1919 р., коли тимчасово столицею ЗУНР стало місто Станиславів. Відкрив цю конференцію один із засновників СРС Дмитро Дем'янчук, а головою був обраний член УНРади представник лівої соціал-демократії Осип Устиянович. Цікаво, що першим виголосив промову на конференції Карло Саврич від імені Галицької філії Центрального інформаційного бюро при Директорії, відомий діяч КПСГ, що в ці дні організаційно оформлялася. З рефератом на з'їзді виступив один з лідерів УСДП Йосип Безпалко. У своїй промові він розкрив перед делеґатами складність міжнародного становища за умов прагнення США встановити своє панування, взяти зверхність в Антанті і світі. При цьому доповідач зауважив, що «почався сильний рух робітництва у Франції й Англії, який, як можна надіятися, прийде до керми й иншим оком дивитиметься на наші змагання». Й. Безпалко критикував окремих діячів з еліти ЗУНР, які не сприяють здійсненню злуки ЗУНР і УНР і «лякають народ найріжнороднішими страхіттями». Він закликав членів СРС до активної діяльності в масах. Ця ж думка панувала і у виступах учасників дискусії. Як інформувала газета «Республіканець», делеґати

закликали до організації й освідомлювання народу, щоб не викликати «збурень і неладу», а «програмою мають бути бажання пролетаріату». З'їзд доручив О. Устияновичеві заявити протест Державному Секретаріатові за перешкоди і заборону «організовувати народ у СРС». СРС ставав опозиційною організацією до уряду ЗУНР.

На цьому ж з'їзді відпоручників було схвалено програму і статут Селянсько-Робітничого Союзу, а також прийнято відповідні резолюції. У резолюції проводилося важливе теоретичне положення: «з огляду на те, що соціалістичний переворот є процес довгий, який може бути переведений в життя лише організованим і свідомим пролетаріатом за допомогою революційної демократії взагалі, з'їзд відпоручників вважає, що в даний початковий момент соціалістичної революції влада в центрі і на місцях повинна бути такою, котра могла б забезпечити цілком вільний розвиток сил демократії». Далі йшлося про скликання Установчих Зборів з представників селянства, робітництва та трудової інтеліґенції як ліквідаційного органу на території Галичини, Буковини й Угорщини (Закарпаття). Центральна влада має належати Директорії, яка забезпечить закріплення здобутків революції і проведення реформ в напрямку початкової соціалістичної перебудови.

З'їзд висловився за негайні вибори повітових, міських і громадських комісарів, за міцну організованість селянства та робітництва для здійснення завдань, які стоять перед пролетаріатом України в напрямі підготовки «соціалістичних реформ» для перебудови УНР в соціалістичну республіку. Виходячи з цього, завданням СРС з'їзд висував: знищення всіх залишків шляхетсько-бюрократичного ладу в усіх його проявах і перетворення його в соціалістичний, негайне проведення всіх реформ. «Бачивши реакцію через завойовницьку політику російської совітської власті та гетьманства», з'їзд закликав зорганізоване селянство та робітництво «в годину грізної небезпеки для самостійної України і соціалістичного ладу всіма силами боротися з ворожими реакційними нападами як іноземних держав, так і внутрішніх ворогів». Така ліворадикальна резолюція була свідченням того, що відпоручники СРС не цілком усвідомлювали історичні передумови, склад рушійних сил і зміст

соціалістичної революції, її завдання. Вони не усвідомлювали і дійсну розстановку політичних сил у країні, характер революції, яку вона переживала. Це було також і результатом впливу на СРС лівих соціал-демократів і комуністів, захоплення революційною романтикою. Відчувалося сприйняття бажаного за дійсність, що було властиве лівим силам у ті революційні часи. Така ж тенденція була засвідчена у програмі та статуті СРС. Зокрема у програмі відзначається, що СРС «має перетворити дотеперішній капіталістично-бюрократичний лад на лад соціалістичний і тим знищити станові привілеї, політичний, національний і релігійний гніт та економічну експлуатацію». Програма підтримувала злуку ЗУНР і УНР в єдину соборну державу з тим, що єдиний соціалістичний уряд має спиратися на союзі пролетаріату, селянства без участі буржуазії, забезпечити демократію, конфіскацію великої земельної власності і передачу її безплатно селянам, а фабрик і заводів у власність держави, яка передає їх робітникам, забезпечити соціальний захист робітників і селян.

Рекомендації настановчої конференції лягли в основу і роботи та резолюцій з'їзду СРС, що відбувся 30 березня 1919 р. у м. Станиславові за участю 1200 делеґатів від 33-х повітів. З'їзд рішуче заявив, що СРС «стає проти капіталу та обшарників», «бажає встановити тісні зв'язки з українським радянським урядом». Одночасно з'їзд засудив інтервенцію радянської Росії проти України. З'їзд цілком підтримав соціальну програму, схвалену настановчою конференцією. Матеріал про роботу з'їзду публікується у збірнику. З'їзд також обрав 60 делеґатів до складу УНРади, однак вони не були допущені в Раду.

28 березня розпочав свою роботу Надзвичайний з'їзд Української національно-демократичної партії. Його відкрив Голова Народного Комітету партії Кость Левицький. У роботі з'їзду взяли участь президент УНРади Євген Петрушевич і новий голова Державного Секретаріату Сидір Голубович, що свідчило про проурядовий характер з'їзду і партії. З вступною промовою виступив Кость Левицький, який намагався показати заслуги партії перед народом. Зупиняючись на завданнях, він закликав підтримувати існуючу владу і державність народної республіки на основах демократизму, проґресу та соціальної

і політичної справедливості для всього народу і закликав творити державну суспільність. Голова з'їзду др. Т. Окуневський зупинився на завданнях, які чекають оновлену партію.

Під впливом загального полівіння суспільства за пропозицією Євгена Петрушевича з'їзд змінив назву партії на Українську народну трудову партію. З'їзд висловив довір'я УНРаді і Державному Секретаріатові. Одночасно рекомендував на час війни відмовити у виборчих правах «тим націям, що заявилися проти будови Української держави або займали нейтральну позицію». Остаточне рішення з цього приводу мав винести Народний Комітет.

З'їзд закликав уряд вжити заходів до звільнення інтернованих. Надіслав привітання армії, що стояла на фронті.

Важливою справою з'їзду було прийняття нової програми партії. У програмі стверджується зміна назви партії на Народну Трудову, при цьому було підкреслено, що це робиться «згідно з потребами Української Народної Республіки». У програмі відстоювалися державна незалежність і самостійність Української Народної Республіки на всіх українських землях колишніх Російської й Австро-Угорської імперій із збереженням географічних, фізичних і господарських окремішностей у відповідній обласній автономії, суверенну владу у країні й автономних областях здійснює весь народ на основі демократичного виборчого права. Волю народу виконує через законодатне тіло «відвічальний» перед ним уряд.

У програмі були визначені ґарантовані громадянські права населення, а також економічні (господарські) основи держави, соціальні ґарантії і культурні справи: державна школа з світським міжконфесійним характером і доступна для всіх без різниці статі, національності і віросповідання, рівність усіх релігійних конфесій. Головою УНТП був обраний А. Горбачевський.

Активно впливала на суспільно-політичне життя, особливо серед українського робітництва, Українська соціал-демократична партія (УСДП). Вона брала участь в Листопадовій національно-демократичній революції, у роботі УНРади й уряду ЗУНР. Після проголошення злуки ЗУНР з УНР, в якій при владі були соціалістичні партії, УСДП всіляко вітала злуку, а її лідер С. Вітик був головою Трудового конґресу в січні

1919 р., який ратифікував акт злуки. УСДП була активним борцем за втілення злуки в життя і рішуче виступала за єдиний соціалістичний уряд у соборній Україні. З огляду на принципові розходження політики уряду ЗУНР і Директорії з січня 1919 р. УСДП перейшла в опозицію до уряду. Таку ж позицію зайняв і СРС, який перебував під її впливом.

28—29 березня 1919 р. у Станиславові відбулася крайова конференція УСДП. Партія наполягала на здійсненні в країні соціалістичних реформ, виступала проти орієнтації уряду на Антанту, яка підтримувала Польщу у війні із ЗУНР, за встановлення мирних відносин з радянською Росією, одночасно критично ставилася до більшовизму, засуджувала революційні виступи проти уряду ЗУНР, оскільки вони послаблювали країну у боротьбі проти аґресора. В умовах погіршення становища на фронті УСДП пом'якшувала свою опозиційність, і 15 квітня 1919 р. один з лідерів УСДП О. Безпалко заявив на УНРаді: ми «йдемо зо всіма партіями».

На конференції УСДП 27—28 березня 1920 р. було запропоновано створити у Східній Галичині «єдиний соціалістичний фронт». Конференція відкликала своїх чотирьох членів з УНРади. На подальших конференціях УСДП все далі йшла вліво у суспільно-політичному спектрі і під впливом комуністів ставала на ліворадикальні позиції. У вересні 1921 р. Головна рада УСДП надіслала заяву до Комінтерну з проханням прийняти її в ряди Комуністичного Інтернаціоналу, однак Виконком Комінтерну, хоч і вітав сам факт надіслання заяви про прийом до Комінтерну, позитивного рішення не прийняв. Витяг з протоколу засідання Президії Виконкому публікується у збірнику, як і сама заява УСДП.

УСДП у січні 1922 р. на нараді діячів партії заявила про вимогу возз'єднання з радянською Україною всіх західноукраїнських земель і утворення «об'єднаної робітничо-селянської України», хоч і визнавала, що існуюча радянська Україна не є «повним завершенням наших змагань». Ліве крило УСДП у травні 1922 р. захопило керівництво у свої руки. Партійний з'їзд УСДП 18 березня 1923 р. у відповідь на рішення Антанти про включення Східної Галичини до складу Польщі ухвалив резолюцію, в якій заявив, що «українські робітничі і селянські маси вірні

своїм принципам і будуть боротися далі за повне визволення і скинення шляхетсько-імперіалістичного ярма... Незважаючи на всі ухвали капіталістичного імперіалізму, український пролетаріат нашого краю вважає себе за одне ціле з пролетаріатом нашої матері — соціалістичної Радянської України і Союзу Радянських Соціалістичних Республік». УСДП фактично перейшла на комуністичні позиції. У 1924 р. польський уряд розпустив УСДП.

У дні Листопадової революції у Східній Галичині виникли комуністичні організації. Їхніми членами ставали колишні військовополонені, що поверталися з Росії і України, ліві соціал-демократи, робітники та селяни. У лютому 1919 р. на першому з'їзді у Станиславові організаційно оформилася Комуністична партія Східної Галичини (КПСГ), що перебувала під організаційним та ідеологічним впливом КП(б)У. Партія була малочисельною, працювала нелеґально, помітного впливу на маси не мала, однак змогла організувати ряд революційних виступів проти існуючої влади (Дрогобицьке повстання 14—15 квітня 1919 р.), під її впливом подекуди виникали ради, ревкоми.

З огляду на антиурядову революційну діяльність КПСГ Державний Секретаріат провів арешти серед її членів.

За умов польської окупації на ґрунті визначення перспектив визвольної боротьби у партії стався розкол на «васильківців», що підтримували лідера КПСГ Карла Саврича (Василькова) й орієнтувалися на КП(б)У та радянську Україну, і «капеерівців», що стояли за входження КПСГ до складу Комуністичної робітничої партії Польщі (КРПП). Розкол привів до послаблення роботи партії і її впливу. Однак уже 6 липня 1921 р. його подолали угодою між КП(б)У і КРПП про входження КПСГ до складу КРПП. 30 жовтня 1921 р. було зроблена спроба провести партконференцію. Були підготовлені відповідні доповіді, але через арешт польською поліцією усіх учасників вона не відбулася. З 1923 р. КПСГ у складі Компартії Польщі була перейменована в КПЗУ. Її сфера діяльності була поширена на всю Західну Україну.

У збірнику друкується ряд секретних матеріалів про активну участь КП(б)У в комуністичному русі в Східній Галичині, що викриває фальшивість її численних заяв про невтручання у внутрішні справи Східної Галичини.

У зв'язку із захопленням частини Східної Галичини Червоною армією у липні 1920 р. на цій території була встановлена радянська влада, проголошена Галицька Соціалістична Радянська Республіка і Компартія Галичини ставала правлячою партією. З огляду на те, що це питання достатньо розкрите у попередніх публікаціях (Під прапором Жовтня: 1917—1920 рр. Документи і матеріали. — Львів, 1957), воно широко не висвітлюється у цьому збірнику.

З метою консолідації сил на боротьбу з окупантами національно-демократичні партії ЗУНР проводили міжпартійні з'їзди, які відіграли певну роль у визвольному процесі, але об'єднати всі сили так і не вдалося. Ба більше, через поразку у боротьбі за свободу і незалежність у таборі національної демократії намітився розкол. Народний комітет УНТП заявив про непідтримку уряду Євгена Петрушевича і висунув ідею боротьби за автономію краю у складі Польщі, що викликало неґативну реакцію як серед членів УНРади, так і в частини партійців. Особливо різко виступив проти зміни курсу відомий лідер УНТП Кость Левицький, що перебував за межами Східної Галичини. У рукописній статті «Не шляхом роздору», виявленій в архіві Українського Католицького університету імені св. Климента Папи, він писав, що «провідною програмою усього українського народу є: Соборна Україна... одна і єдина, що має з'єднати усі українські землі в одній соборній українській державі», і при цьому наголошував: «Ми, західні українці, у першу чергу обов'язані станути на шлях боротьби за визволення західноукраїнських земель з-під Польщі, щоби сі області відтак злучити з Великою Україною в одну Соборну Україну». Для здійснення цієї мети він закликав до консолідації усіх сил у боротьбі за вільну Соборну Україну.

Заключна частина другої книги присвячена помітному національно-культурному піднесенню, що настало після Листопадової національно-демократичної революції на визволеній українській землі. Уже в другому томі цієї серії збірника наведені численні законодавчі й адміністративні акти, спрямовані на національне відродження. У цьому томі публікуються повідомлення про відкриття українських гімназій та шкіл, про з'їзд учителів, про утворення у Станиславові постійного театру,

про підготовчі курси для вступу до учительської семінарії, середніх шкіл, про відкриття гімназії з польською й німецькою мовами викладання, статті про стан освіти, преси, про шевченківське свято в Коломиї та ін. Друкується й звіт Львівської поліції про діяльність таємного українського університету у Львові.

Документи **Третього тому** збірника «Західно-Українська Народна Республіка 1918—1923. Документи і матеріали. У 5-ти томах» значно розширюють джерельну базу у вивченні актуальних проблем соціально-економічних відносин і визвольних змагань, суспільно-політичної діяльності і культурного розвитку ЗУНР, збагачують історичну науку новими фактами, подіями і сприятимуть поглибленню вивчення історії ЗУНР.

У першій книзі відтворено соціально-економічні відносини і визвольні змагання. Тут використано документи із Центрального державного архіву вищих органів влади та органів державного управління України (ЦДАВОУ): фонд 2192 Диктатор Західної області Української Народної Республіки і фонд 4440 Представництво ЗУНР у Празі; Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ЦДІАЛ); фонд 134 Колекція документів про шляхетські маєтки на території Руського, Волинського, Подільського та інших воєводств; фонд 146 Галицьке намісництво; фонд 151 Апеляційний суд у Львові; фонд 309 Наукове товариство ім. Т. Шевченка; фонд 581 Колекція документів про діяльність урядів та армій Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки; Державного архіву Львівської області (ДАЛО) фонд 1 Львівське воєводське управління, фонд 2 Міське управління у Львові, фонд 7 Львівське повітове староство, фонд 47 Окружний інспекторат праці, фонд 108 Повітова команда державної поліції у Львові; фонд 110 Львівське гродське староство, фонд 129 Прокурор обласного суду у м. Львові, фонд 243 Команда державної поліції м. Львова, фонд 256 Матеріали до історії революційного руху трудящих Західної України (колекція документів), фонд 257 Наукова комісія з вивчення історії оборони м. Львова і південно-східних воєводств, фонд 314 Редакція українського журналу «Батьківщина» у м. Львові та ін.; Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО) фонд 47 Станіславське окружне гірниче управління; Державного архіву Чернівець-

кої області (ДАЧО) фонд 30 Чернівецький обласний інспекторат праці.

Важливим джерелом для висвітлення питань соціально-економічних відносин і визвольних змагань є тогочасна періодична преса. У збірнику використані газети «Діло», «Вперед», «Република», «Республіканець», «Український прапор», «Громадський голос», «Нове життя», «Галицький голос», «Наддністрянські вісти», «Більшовик», «Наша правда», «Вісник Державного Секретаріату земельних справ ЗУНР», «Вісник Української Народної Республіки», «Український скиталець».

Для повнішого висвітлення піднятої проблеми використані також існуючі публікації документів, у яких зустрічаються матеріали, що мають відношення до цієї проблеми: Під прапором Жовтня. Документи і матеріали. Вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на піднесення революційного руху в Західній Україні (1917—1920). — Ред. О. Ю. Карпенко. — Львів, 1957; З історії революційного руху у Львові: 1917—1939. Документи і матеріали. — Ред. І. П. Крип'якевич. — Львів, 1957; Становище трудящих Львова: 1919—1939. Документи і матеріали. — Редкол. Ф. Т. Коваль, І. П. Крип'якевич, В. П. Чугайов. — Львів, 1961; Боротьба трудящих Буковини за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Українською РСР: 1917—1941. Документи і матеріали. — Відповід. ред. І. К. Фесенко. — Чернівці, 1958; Ukraine and Poland in Documents 1918—1922. — Ed. Hunchak T. — Vol. 1—2. — New York—Paris—Toronto, 1985; Ereignisse in der Ukraine 1914—1922, deren Bedeutung und historische Hintergrunde / Uon T. Hornykiewicz. — Bd. 4. — Philadelphia, 1969 та ін.

Документи другої книги присвячені висвітленню суспільно-політичних процесів ЗУНР. І тут основним джерелом стали документи з архівів: ЦДАВОУ фонд 2 Рада Народних комісарів УРСР; фонд 4 Наркомат закордонних справ УРСР; фонд 1065 Рада Народних міністрів УНР мм. Київ, Кам'янець-Подільський, Тарнів (Польща) та ін.; Центрального державного архіву громадських організацій України (ЦДАГОУ); фонд 1 Центральний Комітет КП(б)У; фонд 6 Центральний Комітет Комуністичної партії Західної України; фонд 37 Галицький Організаційний комітет КП(б)У; фонд 38 Галицьке бюро при ЦК КП(б)У,

фонд 233 Представництво КПСГ при виконкомі Комінтерну; ДАЛО окрім зазначених фондів, що використані в першій книзі; фонд 11 Львівський окружний суд; ДАЇФО ф. 68 Станіславське воєводське управління державної поліції; Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО); фонд 29 Президія цивільної управи; Архіву Українського Католицького університету імені св. Климента Папи (УКУ) у Римі, фонд Колекція документів ЗУНР; Российского центра хранения и изучения документов новейшей истории (РЦХИДНИ), фонд 17 ЦК КПСС (ЦК РКП(б)); Archiwum Aktów Nowych, Warszawa, Polska i Ukraina. Kolekcja opracowań i odpisów dokumentów.

Використано також матеріали тогочасної преси, крім згаданої в першій книзі: «Дрогобицький листок», «Народ», «Слово», «Нива», «Земля і воля», «Українська думка», «Український вісник», «Громадський вісник», «Український народ», «Галицький комуніст», «Коммунист» та ін. Використані публікації документів: Гражданская война на Украине. — К., 1967. — Т. 3; Документы и материалы по истории советско-польских отношений. — М., 1965. — Т. 3; Ukraine and Poland in Documents 1918—1922. — Ed. Hunchak T. — Vol. 2. — New York—Paris—Sydnej—Toronto, 1985.

Значна увага в збірнику приділена висвітленню національно-культурного відродження. Це документи із ЦДІАЛ, ф. 581 Колекція документів про діяльність урядів і армій Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки; ДАЛО, фонд 271 Дирекція поліції у Львові; Архіву УКУ, фонд Колекція документів ЗУНР, а також на матеріалах тогочасної преси: «Република», «Республіканець», «Новини», «Нове життя» та ін.

Археографічне опрацювання документів і матеріалів здійснив О. Карпенко відповідно до діючих в Україні правил публікації історичних документів. Кожен документ має окремий заголовок, у якому подані короткі відомості про його зміст і дату. Якщо дата встановлена укладачами, про це зроблена підрядкова примітка. У кінці документа подається леґенда — місце його зберігання, публікації. Інколи однотипні документи, близькі за змістом, подаються під одним об'єднуючим заголовком, але кожен має порядковий номер і свою леґенду.

Документи друкуються мовою оригіналу, попередньої публікації. Орфографія документів українською мовою, як правило, зберігається. При опущенні частини тексту, який не відноситься до теми збірника, що є поодинокими випадками, ставляться три крапки, і це вказано в підрядкових примітках.

Збірник закінчується списком скорочень і переліком документів, вміщених в даному томі.

Третій том уклали завідувач Відділу реґіональних проблем інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України і Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника доктор історичних наук, професор Олександр Карпенко та директор Державного архіву Івано-Франківської області, маґістр державного управління Катерина Мицан. Документи з Варшавського Архіву актів нових подав до друку кандидат історичних наук Микола Литвин.

Передмову до збірника написав керівник роботи і відповідальний редактор Олександр Карпенко. Науково-допоміжну працю з підготовки документів виконували співробітники Відділу реґіональних проблем Володимир Великочий, Степан Кобута, Галина Пославська-Шелест і Лідія Волосянко. Іменний і географічний покажчики до всього збірника будуть вміщені у завершальному **п'ятому** томі.

Збірник розрахований на викладачів вищих навчальних закладів, науковців, учителів, студентів гуманітарного профілю та всіх тих, хто цікавиться історією України новітнього часу.

№ 1
ІНФОРМАЦІЯ ГАЗЕТИ «ДІЛО» ПРО СТАНОВИЩЕ В ОКУПОВАНОМУ ПОЛЬСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ м. ЛЬВОВІ

21 листопада 1918 р. *

З ТОГО БОКУ БОЙОВОЇ ЛІНІЇ

Львів, 21, падолиста 1918

Особи, що перебрались сюди з того боку бойової лінії, подають такі достовірні інформації про життя буття українського населення в «польськім Львові» та про склад і поведення польських військових відділів:

Українцям живеться там дуже важко. Безнастанні ревізії, по кілька й кільканадцять разів у одної й тої самої особи, та вічні допити немилосердно доскулюють українському населенню, особливо виднішим Українцям. При тім на порядку дня, навіть правилом є крадежі на більшу скалю, або звичайні злодійські крадіжки. У св. Юрі, як це вже у нас згадувалось, живуть священики та їх рідня і навіть сам митрополит серед великої тісноти й терору. В митрополичій палаті уладили собі Поляки військову кухню, взагалі стараються всякими способами докучити митрополитові. На всіх мешканців наложено податок по 1 К. від кожної кімнати. Гроші вноситься до військової каси і повертається на потреби польських відділів. Апровізація якнайгірша. Літра молока коштує 9 К., хліба дістається пів маленького бохонця на одну особу на цілий тиждень, за мясо дуже тяжко (фунт коштує 20 К.) Після розграблення й роздрапання залізничних магазинів Поляки починають добувати поживу шляхом безпощадних реквізицій в українських селах. В днях перемир'я цілковито вивезено ціле уладження, всі запаси й матеріяли з будинку жандармерії при вул. Сапіги. Останки розграбила довколична голота.

Цікаво також довідатись дещо про склад польського війська. Воно складається з таких родів, ріжних ідеями, змаганнями й почуттям етики та моралі: 1) легіонери, вишколені у військовім ремеслі з-під стягу кс. Панаса (невеличка група);

*Дата документа.

2) боївка, зложена із студентів університету, політехніки й учеників середніх шкіл, ріжноманітних щодо віку, фізичного й духовного розвитку, ідейних спадкоємців Сєнкевичівських типів і звичайних очайдухів та героїв зпід маминого фартушка; 3) зелізничних робітників і трамвайників обох полів та 4) звичайної передміської голоти, кримінальних злочинців і всякого роду черні. Робітники і трамвайники пристали до польського війська головно з бажанням пограбувати зелізничні магазини.

Довершивши цього, не мають великої охоти далі тягатись з крісами. Банди злочинців, що зостають під польською командою, ведуть війну переважно з мирним жидівським населенням, котре ограблюють до нитки, не рідко мордуючи. Вимовним доказом цього є письмо польської команди до жидівської міліції, в котрім командант скаржиться, що не є в силі здержати розбийничань і мордів банд злочинців, що зостають під його командою. Слідкуючи за цими героями, й інші відділи хотіли б погуляти. Антисемітський настрій серед польських відділів зріс до кульмінаційної точки. Приготовлюються погроми на жидівські квартали, після чого, як звичайно буває, підуть погроми інтелігенції української і польської. Моральна гангрена точить організм польських відділів. Малі підростки з крісами розбивають склади з гарячими напоями, впиваються до безтями, бешкетничають, а потім зпяна стріляють таки до своїх. Вислідом того було кільканадцять жертв. Трамваярки, приналежні до збройної сили, в нівець звели всяку моральність, особливо серед малих гімназистів. Одним словом: hulaj dusza! Безнастанно чується серед молодих войовників нарікання на старшину, котра не дає їм доброго проводу, через що трапляються части випадки, що серед ночі одні польські відділи стріляють на другі, беручи їх за ворогів. Число вбитих серед Поляків доходить до 300, з чого що найменше пята частина полягла від власних куль. Коло політехніки ховають вбитих купами в одній могилі без домови.

Ось які відносини в найзагальніших рисах панують по тім боці боєвої лінії. Незатуманені уми й незатроєні серця серед польського громадянства повинні звернути на них пильну увагу, щоб опісля гангрена не кинулася на ширші круги.

Діло. — 1918. — 27 лист.

№ 2
РАПОРТ ПОЛЬСЬКОГО ГЕНЕРАЛА РОЯ ПРО СТАНОВИЩЕ У м. ЛЬВОВІ

22 листопада 1918 р.

Do
Komendy Wojskowej w Krakowie.
Do
Generała Rozwadowskiego w Przemyślu.
Do
Komendy Okręgowej w Przemyślu.

We Lwowie rabunki i mordy pijanego motłochu dla utrzymania ładu i zabezpieczenia zagrożonej linji Sądowa Wisznia, Gródek, Lwów natychmiast przynajmniej 4 p. p. 2 p. ułanów zderygować. —

Roja gen.-br.

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 251, арк. 17. Машинопис. Копія.

№ 3
ЛИСТ КОМАНДУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ МІЛІЦІЇ У ЛЬВОВІ ДО ГОЛОВНОГО КОМАНДУВАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК У ЛЬВОВІ ПРО ФАКТИ НАСИЛЬСТВА НАД ЄВРЕЙСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ

*Не раніше 22 листопада 1918 р.**

Do
Komendy Wojsk Polskich
We Lwowie

Od kilku dni dochodziły do Komendy Milicyi Zyd. wiadomości o aktach rabunków kradzieży, gwałtów i nawet morderstw, jakich dopuszczali się uzbrojeni ludzie, operujący rzekomo w mundurach legionowych.

---

* Дата встановлена за подіями.

Załączone protokoły, jak i aresztowanie przez patrol Milicyi jednego z rzekomych legionistów, który się okazał pospolitym bandytą, notarycznym zbrodniarzem, nazwiskiem Walter Józef, potwierdziły wszystkie dotychczasowe wiadomości o panowaniu terroru bandytów na ul. Nęckiego, Weteranów, Kleparowskiej i t. d. i uczyniły niewątpliwem, że się nie ma do czynienia z Wojskiem Polskiem ale z ciemnemi indywiduami, podszywającemi się tylko pod mundur polski:

Wobec tego stanu rzeczy wysłała Komenda Milicyi silny oddział zbrojny celem oczyszczenia owych ulic. Między Milicyą a owymi bandytami wywiązała się krótka walka, której rezultatem było zupełne oczyszczenie wyż. wymienionych ulic.

Niestety zaszedł podczas tych walk przykry epizod. Na placu walki ukazał się oddział Polski. Oficer nasz tam operujący zbliżył się doń z białą chorągwią, celem wyjaśnienia sytuacyi.

Na wezwanie z polskiej strony, by oficer i milicyanci podnieśli ręce do góry, uczynili ci to, gdy się jednak zbliżyli na jakich ośm kroków, przyjęto ich ogniem, skutkiem którego podporucznik Staub Maksimilian padł, kilku ludzi zostało ranionych a następujące milicyanci zostali przez oddział polski ujęci:

Zgsf. Kchn. jedn. ochot. Tamsz, Reich i Horowitz, szegerowey Apfelbaum, Hatteror i Dresdner.

Podając powyższe wypadki do wiadomości Komendy Wojsk Polskich, prosimy:

1. O zbadanie powyższych wypadków i uwolnienie ujętych milicyantów.

2. O przedsięwzięcie odpowiednich kroków, by w ulicach zajętych przez oddziały Wojsk Polskich życie i mienie ludności żydowskiej lepiej niż dotychczas było zabezpieczone.

Równocześnie komunikujemy, że bandytę Waltera Józefa wypuściliśmy na wolność, mimo to że możemy mu przez świadków udowodnić szereg rabunków i wymuszeń, ponieważ doniesiono nam, że ujęto trzech synów pana Punima, jako zakładników i zagrożono ich uśmierceniem, wrazie nie wypuszczenia tamtego.

Komenda Milicyi żydowskiej

(Eisler kpt)

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 488, арк. 37—38. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 4
ВИСНОВКИ З МЕМОРІАЛУ ДОКТОРА АШКЕНАЗІ ДЛЯ СЛІДЧОЇ КОМІСІЇ ПРО ЄВРЕЙСЬКІ ПОГРОМИ У ЛЬВОВІ ПІСЛЯ ЗАХОПЛЕННЯ МІСТА ПОЛЬСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ

*Не раніше 22 листопада 1918 р.**

Reasumując dowody powyższe, stwierdzamy następujące charakterystyczne momenty:

1) Tolerowanie pogromów żydowskich, odbywały się na całej linii bojowej wojska polskiego, w oczach wszystkich władz, urzędów i posterunków wojskowych, mimo, że pogrom wykonano całkiem jawnie w biały dzień.

2) Wybitny i przemagający udział w pogromach brały osoby, których przynależność do wojska polskiego jest zupełnie stwierdzona. Pogłoski i przestrogi, pogróżki i zapowiedzi, tyczące pogromów krążyły na długo przed uwolnieniem Lwowa od inwazyi ukraińskiej. Bardzo głośno w obu rozdzielonych od siebie częściach miasta.

3) Grabieży i rabunki w t. zw. «polskiej» części miasta wydarzały się już począwszy od 7 listopada a obejmowały przeważnie odcinki, odebrane nieprzyjacielowi i rozgrywały się bezpośrednio po ich zdobyciu.

4) W całym wojsku idące na odsiecz Lwowa krążyła uporczywie wersya, że w nagrodę za czyny wojenne żołnierzom będzie dozwolone «pohulać» przez 48 godzin z Zydami.

5) Uderza wprost w oczy istotne 48-godzinne trwanie pogromu od piątku 22/XI do niedzieli 24/XI rano, mianowicie ofycyalnych pogromów niemal z uderzeniem o godzinie 6-tej rano w niedzielę.

6) Wstrzymanie ogłoszenia sądów doraźnych aż do upływu rzekomo dozwolonego 48-godzinnego terminu.

7) Szef sztabu Komendy miasta Jakubski oświadczył wyraźnie, że wysłano do dzielnicy żydowskiej ekspedycyę karną.

8) Rabowano i plądrowano wyłącznie sklepy i mieszkania żydowskie, a oszczędzano skrupulatnie mieszkania chrześciańskie obywateli chrześcijańskich.

* Дата встановлена за змістом документа.

9) Zrabowano sprzęty i towary wywożono na wojskowych automobilach towarowych, niedostępnych do użytku bez zezwolenia władz wojskowych. Plądrujący w przemagającej liczbie wypadków zjeżdżali już na rabunek w automobilach wojskowych.

10) Zrabowane przedmioty składano w niektórych wypadkach wprost w magazynach wojskowych.

11) Pomiedzy rabującymi poznano znaczną ilość osób wojskowych.

12) Wśród członków Straży ogniowej panowała przez piątek i sobotę uporczywie opinia, że nie wolno gasić pożaru i wojsko też przeszkadzało faktycznie gaszeniu.

13) W licznych protokołach zeznań poszkodowanych stwierdzono że podpalenie domów odbyło się wedle programu, że w tym celu zwożono automobilami naftę, benzynę i t. p. i wzniecano zamiarowo pożary.

14) We Lwowie zarówno jak i na prowincyi wydawali plądrujący oficyalne kwity na kontrybucye, a w jednym wypadku nawet kwota odebrana w ten sposób złożona została u pułkownika Zandarmeryi na komendzie.

15) Nastrój pogromowy prawie od pierwszego numeru swego ukazania się szerzyła «Pobudka», która była bezsprzecznie organem wojska polskiego, a co najmniej jej t. zw. organu prasowego, czyli cywilno-politycznego.

Wszystkie te momenty razem zebrane, wykazują na niezbicie, gdzie szukać źródla i wykonawców pogromu lwowskiego.

Późniejsze pogromowe zachowanie się władz wojskowych wobec Zydów, którego określenie wysnuć się daje z osobnego zapisku, wręczono pp. Delegatom Ministerstwa, potwierdzić tylko może wnioski z powyższego materyału wysnute.

VIII

Nakoniec jeszcze kilka uwag i zastrzeżeń:

a) Zaznaczam, że zeznania wielu poszkodowanych podane nam zostały wyraźnie jako poufn. Nie mniej jednak podajemy odnośne protokoły w dosłownych odpisach z przytoczeniem wszytkich osób poszkodowanych i obwinionych, gdyż wezwanie urzędowe przez władzę państwową do podania przez nas całego materyału i wszystkich osób poszkodowanych i obwinionych, gdyż wezwanie urzędowne przez władzę państwową do podania przez nas całego materyalu i wszystkich osób poszkodowanych i obwinionych, gdyż wezwanie

urzędowne przez władzę państwową do podania przez nas całego materyału i wszystkiego co wiemy o rozruchach do wiadomości Ministerstwa spraw zagranicznych, nie możemy i nie chcemy się uchylić od zadośćuczynienia urzędowemu wezwaniu. Przy tem jednak wyraźnie zastrzegamy, że nazwiska podajemy do wyłącznej wiadomości pp. Delegatów Ministerstwa spraw zagranicznych których prosimy o ścisłe, poufne traktowanie odnośnych nazwisk.

b) Zaznaczamy dalej że niedysponujemy dotąd całym materyałem faktycznym, w naszem posiadaniu pozostaje dotąd około 1700 kwestyonaryuszy, z których tylko jakie 1200 opracowano i na tym materyale opartym jest powyższy wywód.

Ilość poszkodowanych oceniamy na ogół jakichś 5000 rodzin, a przesłuchanie tej liczby dotkniętych i zestawienie całego materyału wymagać będzie jeszcze kilka tygodni czasu. Na żądanie postawimy dalszy materyał do dyspozycyi.

c) Stosunki bezpieczeństwa i zachowania się władz od czasu wzięcia zakładników aż do dnia dzisiejszego bynajmniej się nie zmieniły, chyba o ile to możliwe na gorsze. Załączamy pod odpis zażalenia, wniesionego dziś przez nasz Wydział pomocy prawnej do kwatermistrzostwa Naczelnego Dowództwa, a treść tego pisma objaśni, jakie (do/12) dziś panują tutaj stosunki — a nawet w chwili, w której piszemy te słowa (16/XII.1918; godz. 4-ta popoł.) przychodzą liczne mieszkańcy z III dzielnicy z błagalnym wołaniem ratunku, gdyż na małą skalę odbywają się podobne do małego pogromu konfiskaty towarów wszelkiego rodzaju po sklepach, w kramach i kramikach przy ul. Bożniczej. Uspokojenie jakichś władz i złagodzenie tego strasznego systemu ucisku, który się potęguje z dnia na dzień są rzeczą niesłychanie pilną i nieodzowną.

* * *

Wedle krążących tutaj pogłosek miał general Roja tutaj wystosować dnia 23 listopada b. r. do pp. Delegatów P. K. L. bawiących wówczas w Przemyślu na ręce burmistrza Dra Błażewskiego telegram ze sprawozdaniem o sytuacyi we Lwowie, a treść tego telegramu rzuca podobno bardzo znamiennie światło na ocenę tych wypadów przez p. generała Roję. Przez przesłuchanie p. Dra Błażewskiego i innych członków Zarządu miasta Przemyśla można będzie może stwierdzić, czy był taki telegram i jaka była jego treść.

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 644, арк. 59—62. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 5
ПЕРЕДОВА СТАТТЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД»: «ГОЛОД У ЛЬВОВІ»

5 грудня 1918 р.

Голод і нужда у Львові починається на добре. Самі польські газети стверджують, що апровізація* зовсім не дописує. Вчорашні польські газети всіх напрямків подають, що дооколочні села здержали для міста всі середники поживи, отже, збіжжя, бараболю, ярину і т. д.

Від вчасного ранку стоять сотні бідних жінок і дітей перед склепами з поживою, очікуючи дрібки хліба та кілька бараболь. Голодний народ, позбавлений заробітку та средств до життя, починає буритися. Останні події на площі св. Духа, далі напад голодних жінок і дітей на вози з хлібом — це перші знаки бурі. І це сверджують «батьки народу», і про це пише польська преса.

Та ніхто з них не подає ради, як би то уникнути бурі, яка справді висить над Львовом. Ніхто того не заперечить — хіба лише ті, що мають повні магазини та повні каси, — що львівська людність переживає голодові часи. Недостача хліба, бараболь, страшна доріжня м'яса та інших середників поживи доходить до самого вершка. Недостача вугля чи дерева дається бідній, голодній, лихо убраній тай майже босій людності страшно взнаки. Розпука чіпляється батька родини, а ще гірше жінок.

Та мимо того всього шовіністичний шал деяких правлячих кругів (очевидно, добре одітих та неголодних панів) не стратив нічого на своїй силі. Вони живуть далеко від бідної людності, зовсім не знають її життєвих потреб, не бачуть, чи не хочуть бачити цієї грози, яка висить над Львовом.

Вони з патріотичними солодкими словами на устах кличуть, як колись кривавий Вільгельм II кликав: «Duechhalten»**. Вони, ті неголодні пани, не мають нічого більше на устах, як лише польськість Львова та східних кресів. Вони не хочуть згоди з українським народом, а хочуть панувати над ним. Вони, ті

*Апровізація — постачання.
**Витримати — німецьке.

пани, не хочуть того знати, що релятивну більшість поляків у Львові признавали й признають українці без різниці партій, що українці не хочуть панувати над польським народом, що управу міста Львова лишають людності самого міста. Вони, ті панове і їх газети, на голод і нужду у Львові видвинули великі гармати, яким на ім'я: «більшовизм» та «гайдамаки». Більшовизмом та гайдамаками страшать польські великі пани та їх газети польську суспільність, патріотичними фразами стараються держати їх в карбах.

Та голод — це страшний пан! Він може перечеркнути всі плани та думки тих панків, що отуманювали та далі отуманюють бідну людність міста.

Вперед. — 1918. — 5 груд.

№ 6
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОЛІЦЕЙСЬКІ ОБШУКИ В РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» І В СТАВРОПІГІЙСЬКОМУ ІНСТИТУТІ ТА ПРО АРЕШТИ УКРАЇНЦІВ У ЛЬВОВІ 11 грудня 1918 р.

12 грудня 1918 р.

Нічні ревізії у Львові відбуваються без упину далі. Вчора о 3 год. ранку була ревізія і в редакції «Вперед», крім того, в цілій кам'яниці Ставропігії. В Ставропігії виломано браму та сильно побито сторожа-каліку. Тої самої ночі зроблено ревізії по всіх визначніших домах українців. Деяких арештовано. Додамо, що ревізії лишилися всюди без успіху, хоч переводжено їх так скрупулятно, що заглядано всюди, навіть до креденсів.

Вперед. — 1918. — 12 груд.

№ 7
ІНФОРМАЦІЯ ПОЛЬСЬКОГО ГЕНЕРАЛА ЛЕСНЄВСЬКОГО ПІДПОЛКОВНИКУ МОНЧИНСЬКОМУ ПРО ПОГРАБУВАННЯ ПОЛЬСЬКИМ ВІЙСЬКОМ МОНАСТИРЯ У СКНИЛОВІ І ОСОБИСТО о. КЛИМЕНТІЯ ШЕПТИЦЬКОГО

15 грудня 1918 р.

Zgłosił się dzisiaj u mnie przełożony klasztorz w Skniłowie Ks. Klemens Szeptycki z zażaleniem z powodu rekwizycyi i rabunków popełnionych przez naszych żołnierzy.

Według oświadczenia ks. Szeptyckiego zabrano:

w dniu 29 listopada, oficer, rzekomo Rotmistrz, zabrał konia wierzchowego,

w dniu 10 grudnia o godz. 4 popołudniu, porucznik z posterunku w Skniłowie z żołnierzami zabrał 1 krowę, 1 jałówkę, kury, skórę i różne prowianty,

w dniu 12 grudnia oficer, rzekomo Komendant Oddziału K. M. z Zimnej wody (przedstawił się: por. Michał) zebrał 4 konie, sanie, owies w snopach, przyjechał z żołnierzami,

wieczorem tego dnia sierżant z tego samego patrolu, pijany, wystrzelał dziedzińcu resztę kur, zabrał krowę i prowianty, wreszcie oddał 5 strzałów wewnątrz klasztoru. Sierżanta tego zna podobno obecny komendant posterunku w Skniłowie. Często nadto przychodzą do klasztoru pojedynczy żołnierze — zwłaszcza w nocy — niepokoją księży i zabierają co się da.

Polecam Panu Pułkownikowi sprawę tę jaknajdokładniej zbadać, winnych pociągnąć do surowej odpowiedzialności, ewentualnie — w razie znamion rabunku — oddać pod sąd polowy a nadto zabronić wszelkiej dalszej rekwizycyi w klasztorze w Skniłowie. O wykonaniu niniejszego rozkazu zameldować mi.

Przy tej sposobności zaznaczam, że wszelkie rekwizycye mogą być przeprowadzane wyłącznie przez oficerów upoważnionych do tego pisemnie przez Pana Pułkownika.

We Lwowie 14 grudnia 1918.

AAN. Warszawa, kolekcja odpisów dokumentów, sygn. 54, k. 43—44. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 8—9
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НАДДНІСТРЯНСЬКІ ВІСТИ» ПРО ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ В ПЕРЕМИШЛІ

16, 23 грудня 1918 р.

№ 8

16 грудня 1918 р.

Від 3. до 11. падолиста с. р. був Перемишль під українською владою.

В тім часі не було ані терору ані грабіжей, панував повний спокій, а населення всіх трьох народностей уживало повної горожанської свободи. Польська рада народна відбувала без перешкоди свої наради, а Поляки носили свої національні відзнаки.

Українська влада зорила лише на сим, щоб небуло промахів проти укр. Республики.

В той сам час на Засяню, де Поляки були панами, відбували ся грабежи і напади на українських горожан та погроми Жидів.

І так дня 6/11 впали польські легіоністи до української каплиці, в часі богослуження, з револьверами, шукали за збруєю і порозганяли людей. Остав оден священик, що стояв при престолі і нехотів вступити ся: «стріляйте в мене, а я служби божої не покину».

Того дня напали легіоністи на п. Жовніра, представника і провідника укр. соц. дем. і побили його тяжко.

Самі Поляки признавали, що в українській части Перемишля лад і безпека, а по стороні польській бандитизм.

Польський парляментар інжінер Осінський заявив українським парляментарям, дня 9/11: «zdaje się, że mogę nawet w imieniu polskiej armji panom Ukraińcom oświadczyć, że panowe postępujecie prawdziwie po dżentlemańsku».

За се джентельменство польська армія, зложена з мійської ряшівської і краківської голоти і гімназіястів в два дни пійзніше відплатили ся добре українцям своїм польським джентельменством.

Вони занявши Перемишль здемолювали Народній Дім і каменицю Тов. Віра і допустили ся таких звірств:

1) членів укр. нар. Ради Дра Кормоша, Дра Загайкевича, професорів Сабата, Білинського і інж. Паславського і директора Ярему арештовано.

Дра Загайкевича витягнули хорого з постелі і босого в однім білю, відвезли на Засянє і посадили в неопалений арешт.

2) Помешканє Дра Кормоша, Загайкевича і багато Українців ограблено до чиста.

3) Жидів бито, стріляно і граблено, убито яких 600 жидів.

4) Підчас ревізиї у епископа Копиловського, польський лєгіоніст в присутности владики в кімнаті заспокоїв свою природну потребу, а одного з старших каноніків змусив спрятати кал руками.

5) Ношення української відзнаки стало ся злочином.

П. Капурницького на улици за українську відзнаку повалили легіоністи і так страшно побили, що треба було його відвезти до шпиталя.

Наддністрянські вісти. — 1918. — 16 груд.

№ 9

23 грудня 1918 р.

6) На українські виховавчі інституції наложено контрибуцію по 30 бохонців хліба денно для армії, хоч вони не мають чим своїх вихованців прохарчувати.

7) Українському Захистови, де є около 300 сиріт польська рада апровізацийна заявила, що для Українців не буде даватися нічого.

8) Від учителів укр. народних шкіл жадають Поляки присяги на польську державу.

9) Всіх виднійших Українців в повіті арештовано, около 500, вивезено до Кракова, а решта сидить в казаматах 45. полку серед нечуваних обставин в темноті, холоді і голоді, заставляють їх до найтяжчих робіт, силують чистити кльоаки, дають на тиждень по чверть бохонця хліба. Поживи, яку в місті для них збирають українські жінки Поляки не хочуть допустити.

10) По селах ширять Поляки терор, рабують людей, опірним обливають хату нафтою і палять. В Селисках спалили 27 господарств, 7 селян замордували, а багато ранених.

11) На жидів наложили контрибуцію 3. міліони корон, яку відтак в наслідок крику за границею мусіли відкликати.

12) По селах асентерують Українців до польського війська і змушують їх до присяги, на Польщу.

13) Рабують магазини і всьо вивозять на Засянє, мабуть непочуваючи себе безпечними в самім Перемишли.

До якого засліплення дійшли польські менери виходить з цього, що пан радца Ольшевські, найбільший Україноїд, якого лише Галицька Україна бачила, висказав ся: «wschodniej Galycyi nie damy choćby pokojowa konferencya nie przyłączyła jej do Polski. Ukraiński bunt zgnieciemy — my ich otoczymy tak, że sami nie będą wiedzieli kiedy».

От як виглядає польська культура, а з цього видно, що нас жде, колиби у нас запанували Поляки.

Наддністрянські вісти. — 1918. — 23 груд.

№ 10
З ІНСТРУКЦІЇ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПРО ПАЦИФІКАЦІЮ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

18 грудня 1918 р.

1. Озброєних селян, які стріляють у наше військо, нещадно розстрілювати! Кожний не солдат, який захоплений із зброєю в руках і якому доведено, що вживав її проти нас, повинен бути за наказом, але тільки офіцера, розстріляний.

2. Повсталі села перш за все необхідно оточити, щоб ніхто не втік, а гармати і кулемети виставити для страху. Перед цим слід дізнатись про ці села від ксьондзів, а також від польської інтелігенції, щоб вже наперед знати, яких агітаторів шукати і кого перш за все слід зразу заарештовувати.

3. Закликати оточене село до негайного складення зброї і погрозити бомбардуванням, якщо буде чинити опір. Все чоловіче населення викликати на вулицю, вишикувати в ряд, випитувати хто має зброю або речі, забрані в державних чи інших маєтках.

Хто добровільно віддасть всю зброю, тому нічого не станеться; хто ж приховає, в того для покарання слід відібрати, крім зброї, найкращий кожух і чоботи, а з спійманого за грабунок взяти вдвоє більше цінностей.

4. Для покарання вороже настроєних селян реквізувати в них збіжжя і продукти харчування, але тільки за квитанціями і під суворим контролем офіцерів, залишаючи лише стільки, щоб можна було прожити.

Попередити, що коли населення буде поводитись спокійно, ці квитанції оплачуватимуться, коли ж бунти триватимуть, квитанції будуть знищені, а все майно забране.

Реквізовані запаси будуть під охороною безплатно перевозитись, куди потрібно, селянами, які чинили опір. В усіх без винятку польських селах тільки купувати і платити готівкою як за продукти, так і за перевезення.

5. Всіх агітаторів і підбурювачів заарештовувати; допитати вірогідних свідків про їх діяльність для того, щоб віддати їх до суду. Звичайно, гр(еко)-кат(олицькі) священники, українські вчителі, війти і інші будуть замішені в підбурюванні проти нас. Тому треба уважно збирати про них інформацію, факти і записувати свідків, щоб судовий процес не був безрезультатним. Там, де підозріння підтверджується, заарештовувати без грубощів і відправляти до суду. Особливо обережно слід поводитися з священниками. Щоб не розбудити фанатизму, заарештовувати тільки справді винних.

6. Забороняється палити села, бо це шкодить нам самим, а селян роздратовує. В спеціальних випадках, коли повториться вороже ставлення, вище командування видасть відповідний наказ.

Без його дозволу забороняється вживати цього крайнього заходу.

Генерал Розвадовський.

Перемишль, 18/12.1918 р.

ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, спр. 2654, арк. 1—2. Рукопис. Копія.

Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи й матеріали. — Львів, 1957. — С. 145—146.

№ 11
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО СТАНОВИЩЕ У ЛЬВОВІ ПІД ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ

21 грудня 1918 р.

Від достовірного Українця, що вийшов зі Львова 15 грудня с. р. дістали ми інформації про події у Львові в часі польської інвазії. Передовсім мусимо поділитися з нашими Вп. Читачами дуже приємною вісткою, що др. Володимир Старосольський жиє. Наш загал був довший час сильно занепокоєний тим, що від него не було вістки.

Інтернування.

Поляки вивезли до Перемишля п. п. Юліяна Романчука, Дра Володимира Бачинського, Дра Курівця, Будзиновського, Дра Старосольського, нотаря Онишкевича, і Жидів: Дра Газемана, Дра Танненблята, Дра Габеля і Дра Райха. П. Романчука і його жену з огляду на їх старість і то в наслідок прошення перемиських Українців відвезено поїздом в протягу 24 годин назад до Львова.

Поляки інтернували: Дра Федака, о. Лежогубського, дир. Нагірного, дир. Заячківського, Дра. Ст. Томашівського, радника Барвінського та його сина. З них випустили на волю обох Барвінських. Митрополит гр. Шептицький є у Львові. Він не був арештований.

Що дня відбуваються ревізії у визначнійших українських домах.

За бл. п. Ярославом Весоловським перешукували польські військові власти цілий Львів, думаючи, що він живе.

Шукали також за державним секретарем судівництва Дром Голубовичем, котрий перебуває в Тернополі.

Наші інституції.

У Ставропігії, Просвіті, Дністрі і в «Ділі» відбулося досі по 18 ревізій. Друкарня «Діла» та «Українського Слова» частинно знищена. Всі українські книгарні зачинені. Народна Торговля веде дальше свій склеп. Дністер зрабований. Там забрали Поляки з каси кілька тисяч корон. Краєвий Союз Ревізійний тоже зрабований. Ані українські ані польські школи не функціонують, бо нема опалу.

На свято Воведенія по богослуженню відбулася у всіх людей, що виходили з церкви, особиста ревізія. Нічого незаконного не найшли. Монастир Василіянок замкнено.

Всі українські склепові вивіски і написи знищені.

Наші часописі.

«Діло» вийшло за цілий час польської інвазії тільки два рази. Тепер виходить українська соціял-демократична часопись «Вперед». На приказ команданта Розвадовського вільно ту часопись друкувати тільки двома рівнорядними текстами: оба тексти писані в українській мові, але один звичайною нашою правописею, а другий латинськими (польськими) буквами.

Знищення Львова.

Ціле краківське передмістя від Краківської площі по вул. Теодора зрабоване, вимордоване, спалене. Вул. Краківська чисто зрабована від сутерен до 2. поверху. Зрабовані також вулиці Казимирівська і Жовквівська. Головний дворець розбитий (сконфісковано). Будинок краєвого Сойму згорів з одного боку.

Усі годинникарі у Львові пограблені.

Життя у Львові.

З Українцями і Жидами обходяться погано. Ні одним ні другим не вільно виходити поза львівські рогачки, бо як тільки пізнають, що поза рогачками знайшовся не-Поляк, то зараз арештують.

Польського війська небогато. Між ним богато шумовиння. Комендантом міста є капітан Мончинський.

Містом управляє тимчасовий комітет («tymczasowy komitet rzadzacy»), або — як його Поляки називають — польське львівське міністерство. Є також і український горожанський комітет, котрий інтервеніює у польських властей.

Дорожня і неспокій.

Виживитися у Львові дуже трудно, 1 літра бараболі коштує 6 К, за 1 хліб (ваги 30 дкг.) платиться 30—35 К., за 1 літр молока 8—12 К. Цукру і муки зовсім нема.

Наш інформатор переконаний, що в наслідок того незадовго зачнуться там заворушення.

Нове життя. — 1918. — 21 груд.

№ 12
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНЦІВ У ЛЬВОВІ ЗА ВЖИВАННЯ РІДНОЇ МОВИ

21 грудня 1918 р.

У Львові не вільно говорити по-українськи!

Так завирокував якийсь польський «пан», коли почув, що один з українських робітників говорив в торгівлі по-українськи! Коли той запротестував проти того самовільного розказу, «пан» крикнув: «Milcz pan, bo każę pana zamknąć!»*

Останніми часами дуже часто доносять нам про того рода «закази». Якби ми хотіли про все те писати, треба би ужити обі сторінки нашої газети. Та писання нічого не поможе. Треба, щоби кождий українець і українка все й всюди говорили лише по-українськи, а тоді й деякі круги, для яких наша мова є чужа, навикнуть до неї.

Вперед. — 1918. — 21 груд.

№ 13
ПРОТОКОЛ ЗІЗНАНЬ СВІДКА МАРІЇ ДАЦКІВНОЇ ПРО ЗНУЩАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ОКУПАНТІВ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

*Грудень 1918 р.***

Protokoł spisany z p. Maryą Dackówną, ekspedyentką u. p. Ditmara, obrz. gr. kat. lat 27 zamieszkała przy ul. Krupiarskiej 1. 7.

«Mój kuzyn, który służy obecnie przy wojsku polskiem a którego imię i nazwisko oraz oddział w razie potrzeby będę mogła podać, opowiadał mnie w jaki sposób znęcają się żołnierze polscy nad jeńcami wojennymi.

*Мовчіть, бо скажу, щоб вас заарештували (польське).

**Дата встановлена за змістом документа.

Opowiadał mnie, że gdy był w Sokolnikach w dniu 2... (нерозбірливо) grudnia 1918 r. zaatakowały wieś wojska ukraińskie w sile 400 ludzi. Polaków było około 60 ludzi. Przed przeważającym nieprzyjacielem cofnęli się Polacy na wzgórze i zajęli doskonałe pozycye. Wojska ukraińskie wpadły w bagna, skąd nie mogli ani iść naprzód ani cofnąć się napowrót. Wobec tego druga część szła już naprzód lecz pozostały na swoich pozycyach a następnie cofnęli się.

Tych którzy zostali w bagnie maltretowały bardzo ukraińskich żołnierzy. I tak widział jak jednego ukraińskiego zugsführera bili po twarzy kelbami tak, że z nosa i ust puściła się krew.

Drugiemu rannemu, który nie mógł ruszyc się kazano zdjąć buty. On nie mógł uczynić, wobec tego ja zdjąłem buty i oddałem żołnierzowi polskiemu, który wydał takie polecenie. Widział on także, że rannych dobijano bagnetami lub też strzelano ich. Jednego rannego sciągnięto z woza i zabito. Brat mój był zrospaczony, oświadczył, że nie może patrzeć na takie znęcania się nad bezbronnymi ludźmi.

Z mojej własniej obserwacyi mogę także potwierdzić, że o ile prowadzą jeńców, to o ile jest ich, biją i maltretują.

Tak zeznałam: ***Marya Dackiwna mp.***

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 93. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 14
СТАТТЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»: «УКРАЇНСЬКА ПРЕСА У ЛЬВОВІ»

2 січня 1919 р.

З українських часописей виходить у Львові лише «Вперед», робітнича газета, орган української соціял-демократичної партії; виходять кождого дня, під редакцією Порфіра Буняка. Видає У.С.-Д.П. Польські власти наказали друкувати його й латинськими буквами. — До того пише редакція ось що: «На розказ начальної Команди Військ Польських видаємо нашу газету крім звичайного нашого українського письма — також і латинськими буквами. Розказови сьому повинуємося тільки з конечности, бо не хочемо позбавити наших читачів рідного слова».

В 12. числі дневника читаємо про чотирнадцяту з ряду ревізію в Ставропігії, де друкується й Вперед. Очевидно не знайшли нічого.

В сьому числі є також допись з Перемишля, в котрій читаємо, що «Polska Rada Narodowa» видає до спілки із знаним москвофілом дром Черлюнчакевичем часопись, писану українськими буквами п. н. «Доля», в якій нападають на визвольний український рух і на Українську Перемиську Національну Раду. Члени цеї Ради інтерновані в Кракові.

Нове життя. — 1919. — 2 січ.

№ 15
ВІДПОВІДЬ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО НА ВІДКРИТИЙ ЛИСТ КОМАНДАНТА ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК ГЕНЕРАЛА Т. РОЗВАДОВСЬКОГО

*4 січня 1919 р.**

Ексцеленціє!
Високоповажний Пане Генерале!

Вчора віддано мені письмо Вашої Ексцеленції, а нині читаю в газеті урядовий коментар до нього. Маю честь відповісти рівночасно на обі сі енунціяції. Форма відкритого листа і опублікування офіціяльного коментара спонукує мене подати і мою відповідь до прилюдної відомости.

Мушу зачати від закидів, які Пан Генерал підносять проти греко-католицького духовенства, немов воно підсичувалоб штучну ненависть Українців до Поляків. Офіціяльний коментар робить греко-католицьке духовенство морально відповідальним за всьо, що діється з української сторони. Сю відповідальність малоб воно поносити тому, бо мнимо «стоїть в сталім контакті і порозумінню з кермуючими українськими сферами». В виду того називає відтак мовчання зі сторони клиру «каригідним»

*Дата документа.

і вислідом «не случайної абстиненції, але співділання Українців по обох сторонах боєвої лінії».

Лишаючи на разі на боці питання чи і які «гідні пожалування акти насильства» є вже достаточно доказані зглядно чи були лише односторонні, мушу зазначити, що війна обняла досі не більше, як сотну частину парохій львівської архиепарії. Що до сеї частини духовенства, яке зі мною є тепер під владою польського війська мимо арештувань, мимо ревізій раз ураз повторюваних (часом і по кільканайцять разів) у кожного зі священників в кожній духовній інституції і в кожнім монастирі мужеськім і женськім, о скільки мені відомо, нічого не найдено і нічого не доказано, що моглоби бути підставою закидів або що мотивувалоби примінення навіть тих мір, які вже предпринято. Ані закид підюджування, ані каригідного мовчання (коли оба ті закиди можуть рівночасно бути піднесені проти одних і тих самих людий), не дотикає греко-католицького духовенства у Львові і околиці, занятої польськими військами, бо за підюджування булиб зістали певно укарані, а мовчали, бо не мали перед собою тих, яких евентуально треба було перестерігати надужиттями. Рішучо мушу також відперти твердження, немовби ми, львівські священники «стояли в сталім контакті і порозумінню з кермуючими українськими сферами», і немовби дотеперішнє мовчання було «вислідом співділання Українців по обох сторонах боєвої лінії». Стверджую, що ми не лиш не є в сталім контакті з кермуючими сферами, але не маємо можности якого будь порозуміння. — Через те фактичне відняття і недостачу яких будь інших інформацій крім тих, які дає нам польська преса, не маємо вибору і мусимо мовчати, бо передовсім не маємо доступу до тих, до яких в данім случаю малиби ми промовляти, а відтак не маємо можности обєктивного справдження закидів. Впрочім ті закиди підносять не проти цивільного населення відданого проводови духовенства, але проти армії; а навіть як читаємо в депеші ТПК, до правительства коаліції з 2. січня с. р.: «проти большевицьких і австро-німецьких відділів». Зглядом нашого цивільного населення, котрому впрочім ніхто не робить ніяких закидів, наше духовенство по тій і тамтій стороні фронту не перестає сповняти своїх обовязків, тому й учить і перестерігає перед злом.

Закид підсичування штучної ненависти Українців проти Поляків є піднесений Вашою Ексцеленцією проти греко-католицького духовенства в так загальній формі, що мушу просити, щоб команда польської армії зволила подати, хто з духовенства, коли і як допустився такого підюджування; бо без сумніву підюджуваннє до ненависти заслугує на осудженнє, тим паче у духовних. Коли одначе бесіда уже про підюджування, то мушу запримітити, що такий закид, здається, радше мігби бути звернений проти польської преси у Львові. Сама зовнішна, стереотипно нею принята форма виражування про все, що українське, нехай наразі вистане за доказ.

Переходячи до мерітум бажання, чи як каже коментар, жадання начальної команди польської армії, се є до мойого старання про злагодження форм теперішньої війни, мушу завважити, що слідує: «Незбиті докази та документи», на які опираються закиди офіціяльного комунікату з 1. січня с. р. і на які відкликується Ваша Ексцеленція в письмі до мене, не є мені знані, але навіть коли булиб мені знані, я мусівби до вироблення собі дефінітивного суду вислухати після знаного прінціпу і другу сторону. Знаю з заграничної преси, що українська команда підносить закиди проти способу ведення війни зі сторони польської армії. І до мене доходять такі факти, які заслугувалиби на осудження, про які одначе не можу судити, бо не маю можности дійти до повного їх ствердження. Одиноким відповідним судією про всі такі взаїмні закиди може бути, після моєї гадки, лиш міжнародна комісія, яка, розслідивши матеріали з обох сторін, видалаб фахове речення після приписів міжнародного права. Я суддею в тій справі не можу бути, — бо я не є знатоком міжнародного права і тому, бо в спірній справі поміж двома сторонами не можна бути суддею лише для одної сторони, не будучи рівночасно властивим суддею для другої.

Одначе радо написав би я письмо, котрим би завізвав духовенство, щоби з христіянського становища усильно старалося зменшити й лагодити нещасні наслідки війни, але се письмо повинно бути звернене до тих, хто є по тамтій стороні фронту, які мають можність в тім напрямі впливати. Бо ті, що є тут зі мною, не можуть в нічім до того спричини-

тися. Крім того, щоби таке письмо могло осягнути дійсний успіх, мусить бути написане на підставі всестороннього знання положення. Письмо, інспіроване через команду польської армії, або писане під погрозою, засуджене булоб з гори за безуспішність.

Вплив католицького епіскопа навіть в дуже християнських суспільностях ограничається на релігійне життя і майже ніколи не є рішаючим в політичних справах. Досвід послідних літ показує, що навіть коли св. Отець, отже спільний церковний зверхник, робив часто християнські старання в ціли злагодження війни, змагання його набирали звичайно проти його волі через мильну опінію людей політичної закраски і через те бували відкинені через одну або другу воюючу сторону. Щож доперва сталобися з енунціяцією епіскопа, котра булаб так виразно подиктована через противну воюючу сторону. Вона моглаби хіба тільки мати противний наміреному вислід. Одначе мимо тих трудностей і загальних і льокальних, мої бажання о стільки згоджуються з бажаннями Вашими, Пане Генерале, що рішучо хочу причинится після сил до зменшення того страшного зла, яким є кожда війна і до лагодження її наслідків. Тому не хочу в нічім усуватися від зроблення всього, що лиш можу в тім напрямі, під тим одним услівем, щоби моя акція не була згори засуджена на безуспішність; такою акцією булоб письмо видане тепер у Львові у відповідь на отвертий Ваш лист, Пане Генерале. Тому, коли привязуєте вагу до чисто християнської акції з моєї сторони, я готов, по отриманню потрібних позволень, поїхати на другу сторону боєвої лінії і по звидженню всіх місцевостей, де находяться польські полонені і заложники, доложити всяких старань, щоби в случаю потреби усунути причини справедливих зажалень і на підставі власних спостережень відізватися евентуально до духовенства і народу.

Вкінці не можу поминути мовчанням останнього уступу урядового коментара до Вашого, Пане Генерале, листу. Кінчиться він грозьбою, що Начальна Команда Польських Військ «буде уважати руський клир співвинним тих злочинів і витягне з того в будучності відповідно консеквенції».

Опираючись на свідоцтві чистої совісти і рішенню й на будуче триматися як директиви лише принципів, обовязуючих католицький клир, принимаємо ту грозьбу зі спокоєм до відома і запевняємо, що вона в нічім на наше поступовання не в силі впливати, бо в сповненню обовязків ідемо завсігди лише за голосом совісти.

Прошу приняти виразу глубокої пошани і правдивого поваження.

Андрей Шептицький, В. Р.
митрополит

P. S. Дякуючи за обітицю звернення забраних мені при ревізії паперів, ще раз прошу Вашу Ексцеленцію про наказ сконстатування факту, що ревізія в святоюрських будинках не викрила ніякого телефону, яким би хто міг порозуміватися з українською армією. Неправдиві відомости, розповсюднювані по місті, а незаперечені через компетентні сфери, причиняються, як инші фальшиві подібні відомости до роздражнювання публічної допінії.

Република. — 1919. — 9 і 11 лют.

№ 16
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО СТАНОВИЩЕ У ЛЬВОВІ ПІД ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ

4 січня 1919 р.

Із занятого Львова

Від достовірного громадянина, якому вдалося перебратись зі Львова через боєву лінію, довідуємося ось що прожиття у сьому городі:

Жертв погрому

є куди більше, як їх подають. Є їх більше чим 1200. Підчас погрому знищили дві «тори» та забили «шамеса», що боронив їх, і його сина. Рабують не лиш жовнірі, але й інтелігенти. Всі ювілєрські склади обрабовані.

Українцям

живеться погано. Одного урядника Земельного банку замордували за то, що говорив на вулиці по українськи. Урядник Кредитового Союза Щетинський, що говорив з ним, тяжко ранений і лежить в лічниці. — В карнім заведенню при вул. Баторого до 3000 арештованих Українців; келії переповнені. Арештовання відбуваються при видаванню перепусток. На інтервенцію горожанського комітету в справі кращого харчу, заявили власти: то ніц нє шкодзі, нех почарнєон.

Ревізії

переводять щодня. Для з'орєнтовання поміщені по камяницях списи жителів.

Українські інституції

Бесіда, Школа Лисенка, Народний Дім знищені зівсім. Музей розграблений. Рукописями палили в печах.

Укр. Школи

позамикані; функціонує лишень школа ім. Шашкевича.

Ген. Розвадовські

заявив п. Романчукові по заняттю міста, що за 14 днів увільнить Галичину «од дзічи гайдамацкей» і зажене її під Київ, а «Русіном» дасть Камянець подільський, щоби заснували собі там університет.

Ген. Роя

оголосив у всіх львівських часописях і виставив українському горожанському комітетови документ, що донесення польської преси, немовби українська армія мордувала і забивала безборонених, неправдиві. В його области таких випадків не було.

Англійська місія

зложила візиту митр. Шептицькому, котрий уладив на її честь банкет. Поляки з цего невдоволені. Місія була також в редакції жидівського «Tagblatt-у».

Преса.

Застановляючись, чи позволити Українцям на видавання газети, написав польський дневник «нєх хам зна пана — позволіць їм».

На вістку про відмовну відповідь що до угоди, яку переслав Полякам Укр. Секретаріят помістила польська преса: А ми

одповєми словамі Вісьнєвєцькего: Врога згнєсць тшеба, а пузней з нім мувіць.

Двох Жидів-професорів

університету здержали виклади. Студенти відбирають з університету індекси.

Парк

возовий і залізничний вивезений зі Львова.

Доріжня

Мішок бараболь стоїть 500 К., 1 кг масла 200 К., 1 кг солонини 80 К. Ціни максимальні низькі, але на них не можна нічого дістати. Поляки мають «карти першеньства».

Настрій

серед Українців дуже бадьорий. Також Поляки не вірять, що Львів дасться удержати.

Нове життя. — 1919. — 4 січ.

№ 17
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО РУМУНСЬКОЮ 8-ю ДИВІЗІЄЮ ГЕНЕРАЛА ЗАДІКА ПРО ВВЕДЕННЯ СТАНУ ОБЛОГИ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

26 січня 1919 р.

З огляду на більшовицький рух на кордоні, а також на наступ, звернений проти суміжної області Бессарабії, та на спробу ворога викликати заворушення на Буковині для того, щоб запобігти порушенню суспільного спокою та державної безпеки, з моменту об'яви цього розпорядження оголошується стан облоги з усією суворістю в повітах Кіцмань, Заставна, Вашківці, Сторожинець, Серет, Чернівці і місто Чернівці.

1. Збори

Збори та святкування всякого роду в суспільних закладах, в приватних будинках або під відкритим небом, а також усякі маніфестації або згромадження на вулицях та публічних площах найсуворіше заборонені.

Військо має наказ вживати зброю проти тих, хто після вимоги не розходиться.

Осіб, що підбурюють до таких згромаджень або беруть у них участь, буде негайно заарештовано та передано військовим судам.

2. Врегулювання руху

1. По селах. Рух по громадах (селах) та передмістях Чернівців, а також між громадами (селами) та передмістями Чернівців дозволений лиш удень від 6 год. ранку до 6 год. вечора, але ніколи групами.

2. По містах. Рух по містах і між містами та іншими громадами (селами) дозволений також лише удень від 6 год. ранку до 6 год. вечора, але ніколи групами.

Державним урядовцям та іншим особам, що харчуються в ресторанах, як виняток дозволено ходити до 8 год. вечора.

Всі особи, які залишаються на вулиці поза цими годинами поодиноко чи групами, арештовуватимуться.

Військо має наказ проти груп чи поодиноких осіб, що не підпорядковуватимуться вимозі розходитись або чинитимуть цій вимозі опір, вживати зброю.

У випадках захворювання або іншого нещастя особи, що потребують лікарської чи іншої допомоги, мають звернутися до найближчого патруля і так аж до лікаря, (баби) повитухи, аптеки і т. д. і назад.

Залізничний рух дозволений на протязі годин, які визначені в розкладі їзди, в цей час дозволений вільний рух від та до вокзалів.

На території проведення військових операцій рух по селах та поза ними може бути цілковито припинений за наказом місцевого румунського командування.

Проти тих, що залишають цю місцевість, незважаючи на оголошення наказу, та будуть знаходитися у полі й не послухають вимоги зупинитись, вживатиметься зброя.

3. Розпорядження про магазини та громадські заклади та заборону продажу алкогольних напоїв

Всі магазини та громадські заклади можуть бути відкриті від 6 год. ранку до 6 год. вечора.

Продаж алкогольних напоїв найсуворіше заборонений. Всі шинки повинні бути замкнені. Заклади, що продають, крім напоїв, також інші товари, будуть знаходитись під наглядом.

Особи, у відношенні яких буде доведений продаж алкогольних напоїв, арештовуватимуться, заклади їх замикатимуться, напої конфісковуватимуться, рівно з цим арештовуватимуться особи, яких буде спіймано за пияцтвом, або п'яних, або при купівлі алкогольних напоїв.

Одних і других буде віддано військовому судові.

Ресторани, кав'ярні, молочарні, як і всі інші заклади такого ж типу, можуть бути відкриті тільки від 8 до 9 год. ранку, від 12 до 2 год. пополудні та від 6 до 7.30 год. вечора.

Особи, які відвідують ці заклади, зобов'язані лишатись там стільки, скільки конче необхідно для прийому їжі.

Заклади, в яких буде порушено цей розпорядок, замикатимуться, а господар та гості, що залишились довше зазначеного часу, арештовуватимуться й передаватимуться військовому суду.

Театри та інші вистави, кіно, концерти, бали та інші публічні розваги, оркестри та інші музичні міроприємства в ресторанах заборонено.

Аптекам дозволяється бути відкритими в години, для аптекарської служби призначені.

4. Заборона носіння зброї

Особи, які потай носять при собі зброю, а також особи, які приховують зброю без дозволу, передбаченого у розпорядженні 2, арештовуватимуться і віддаватимуться військовому судові.

Військо має наказ вживати зброю проти тих, хто з метою підбурювання відкрито носить зброю.

Особи, які застосують зброю проти публічного порядку або проти румунської армії, вважатимуться бунтарями, і проти них вживатиметься зброя, якщо вони на вимогу не піддадуться, їх буде заарештовано й віддано військовому суду, що засудить їх на довічну примусову роботу або на страту.

Право полювання скасовується.

5. Запровадження цензури преси

Всі газети, брошури та друковані матеріали належить перед їх виданням подати в бюро цензури, утворене про крайовому управлінні.

Бюро цензури має право припинити цілком або частково видання публікацій, які здаються шкідливими для публічного порядку або державної безпеки.

Непідкорення цьому розпорядженню потягне за собою закриття друкарень та арешт і засудження військовим судом відповідальних осіб, як-то: власників друкарень та видавців газет, брошур або замовців друкованих матеріалів.

Всі друковані матеріали повинні носити на собі назву фірми друкарні, де їх видано. Всі особи, які розповсюджують нецензуровані листівки, або листівки, привезені з інших країв, або листівки, які підбурюють своїм змістом проти публічного спокою, та всі особи, що навіть лише володіють ними, будуть заарештовані і поставлені перед військовим судом.

Так само будуть заарештовані й передані військовому суду всі ті, хто поширюватиме чутки письмово або усно.

6. Заходи проти ексцесів

Особи, які намагаються чинити напад на державних урядовців або приватних осіб, грабували чи намагались пограбувати, також ті, які руйнували або намагались руйнувати телефонні проводи, мости, будови або будь-які інші публічні спорудження, будуть вважатися грабіжниками й бунтівниками, проти яких вживатиметься зброя.

Арештованих буде передано військовому суду, який засудить їх на довічну примусову роботу або страту.

7. Повітовим старостам та міським головам доручається проведення в життя цього розпорядження, вони є відповідальними за найсуворіше його додержання

Вони повинні вжити всіх заходів згідно з їх компетенцією, щоб утримати порядок в громаді.

В разі необхідності вони повинні повідомити жандармські пости або найближчі військові частини, які мають наказ придушувати якнайсуворіше всілякі порушення й вживати зброю проти тих, хто чинитиме опір.

Цим закликається всіх доброзвичайних осіб співдіяти владі в утриманні спокою, щоб можна було в якнайкоротший час скасувати виняткові заходи, передбачені цим розпорядженням, та відновити нормальний порядок у всіх закладах.

Командуючий 8-ю дивізією
ген. Задік

ДАЧО, ф. 30, оп. 2, спр. 16, арк. 11.
Опубл.: Боротьба трудящих Буковини за соціальне і національне визволення і возз'єднання з Українською РСР. 1917—1941: Док. і матеріали. — Чернівці, 1958. — С. 138—142.

№ 18
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ В СПРАВІ ВЕСНЯНИХ ОБСІВІВ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

Січень 1919 р.

Темою мого реферату є справа весняних обсівів. Хочу застановитись з Вп. Панами над способами, при помочи яких удалось-би нам довести до цего, щоби весною ні один клаптик землі, як що тілько він є пригожий до обробітку, не лежав облогом. Справа се першорядної ваги і значіння, надзвичайно пильна і неперпляча проволоки. Треба її негайно всесторонно обдумати, основно розібрати, щоби стало часу на виконанє наших рішень. Весна не за горами. Не багато лишаєсь свобідного часу на конечні приготовання. А не приготовитись до відповідної стрічи весни, ми не можемо. Се було-б катастрофою для населення повіту, непростимим гріхом супроти нашої держави.

Дотеперішна війна багато нас навчила. Між иньшим показала також, що чи не найбільше рільнича продукція рішає про долю держави. Пригадаймо собі скільки умових і орґанізаційних з'усиль уживала Німеччина, щоби відвернути від своїх горожан марево голоду. Англія, що збіжем своїх кольоній цілий сьвіт засипала, приневолена була перемінити прегарні дикі парки в орні поля, засадити найменший неужиток яриною, щоби на случай зменшення довозу з кольоній забезпечити населенє в найконечнійші средства поживи. Що, як не голод,

був тою послідною каплею, що переповнив чашу терпінь российського робітництва і дав почин величезному пожарови, яким ще й досі цілий світ палає. Цар-голод був тою силою, що поперевертала — казалось — могучі й блескучі, а в дійсности спорохнавілі престоли коронованих деспотів.

А що тепер бачимо? За що як не за збіже дістаємо потрібні артикули? Не будь у нас жита, пшениці, кукурузи і фасоль, не було-б чим засвітити, а страви їли-б несолені.

Правда, винна сему воєнна хуртовина. Вона спинила довіз збіжа і инших продуктів. Відчули єї в першій мірі промислові держави з ограниченою рільничою продукцією. Та не осталась вона без наслідків і на таких державах, де ні промислу ні рільничої продукції на належній висоті.

В мирних часах буде трохи ліпше під сим зглядом. Дорогою взаїмного нічим негамованого обміну мати муть народи все їм потрібне. Держави з розвиненим промислом дістануть рільничі продукти у тих народів, де рільництво процвітає. Щасливі ті, що мати муть що міняти! Ми на жаль, про себе такого сказати не можемо. Промислу в нас ніякого, рільнича продукція в порівнаню з другими народами низька, крім того війною доведена до сильного занепаду. Якіж вигляди для нас на найблизшу будучність?

Дуже сумні, коли всіх сил не з'ужиємо, щоб удержати рільничу продукцію, принаймні на передвоєнній висоті. Не сміємо допустити до цего, щоби з нашої вини лишилися поля необсіяні весною.

Не легка то справа. Війна відбилась найтяжче не нашій країні. Країна наша мала то нещастє, що за багато найшлось опікунів, які за всяку ціну хотіли її освободити. Визволяли нас Москалі зі всего, що тілько заглянули. Не гіршими від них показались ніби то свої —Німці й Мадяри. Визволили нас непрошені опікуни, нема що казати! Полумя пожарів нашої кервавиці, тисячі засланців в далеку, холодну Сибірю, ось чим записались нам в памяти наші «освободителі».

Очунятись з сего страхіття, прийти до сил, зажити давнім життям, річ не легка. Уплине немало часу, заки загояться рани, заподіяні сею війною. Відбудувати народне хазяйство, спрямувати його назад в давні, передвоєнні дороги, не дасться так

скоро. За багато ми стратили, щоби можна направити так скоро браки. Для приміру возьмім тілько одну галузь народного господарства — рільничу продукцію. Воєнні події довели її до такого стану, що край наш, колишня житниця Европи, сьогодня власного населення не має чим прокормити. Господарства цілої нашої республики, а головно між Серетом а Гнилою Липою, де найдовше і найгрізніше лютувала воєнна хуртовина, представляють страшний вид. На місци прекрасних, просторих подільських хат та господарських будинків, бачиться купи румовища. Городи й сади понищено. Поля зриті окопами, поорані гарматними знарядами, місто зерна відламками заржавілого зеліза засіяні. Мов білі латки на старім, дранім кожусі виднію ть денеде оброблені та засіяні збіжем нивки. Се одинокі оази серед моря пирію і инших бурянів.

Образ се страшний і заступити його милійшим для ока, а кориснійшим для народнього господарства є рішучо надзвичайної ваги.

Не задумую подавати нині способів відбудови нашої рільничої господарки. Не пора робити тепер далекосяглі пляни на будуче. Хоч булиб вони й найвлучнійші, виконати їх булоб дуже тяжко серед теперішних обставин. Тепер треба робити се, що можливе є до виконання. Тому хочу розглянути справу найбільш пекучу, а іменно, чи будемо ми в силі засіяти весною всю землю, пригожу до обробітку.

В товмацькім повіті є орної ріли 92.439 морґів (52.922 ha). З цего — як подає Dr. Biegeleisen — в 1914 р. було оброблених 88.449 морґ. (50.542 ha (себто 95%, а в 1918 р. 31.473 морґ. (17.988 ha) т. є тілько 34%. Дві третині всеї орної землі товмацького повіта лежало облогом в 1918 р. Числа се грізні. Говорять нам они дуже багато. Та ще болючійше промовила до нас сумна дійсність. Всего третину передвоєнної скількости збору могло мати населенє до своєї розпорядимости. Могло мати, але й сего не мало. Приморозки і посуха навесні, а надмір дощу тоді, коли його не потрібно, спричинили се, що навіть і тої третини не довелось нам зібрати. Для довершення нещастя ще й грізна недуга ішпанки почала свій смертоносний похід по повіті як раз в тім часі, коли можна було зібрати бараболю і кукурузу. Вислідом сего було — великий брак паші

і звязана з сим сильна знижка ціни на худобу, недостаток ярого збіжа, захопленнє морозами значної скількости бараболь в поли.

Не ліпше представляється справа з живим інвентаром. Статистичних даних цілого повіту не маю під рукою. Є тілько числа, що відносяться до двірських обшарів. Із них можна через порівнаннє змалювати собі образ стану живого інвентаря і в селянських господарствах. Ось сі числа: В 1918 р. мали двірські обшари в повіті коний 12%, худоби 2%, а свиний 1% тої скількости, яка була перед вибухом війни. Сьогодня не багато змінилося на ліпше під сим зглядом. Станув тому на перешкоді загальний недостаток паші. Він то приневолив многих господарів і з так малої скількости інвентаря позбутися неодної штуки.

Не забуваймо, що й рільничі знаряди відчули на собі воєнний час. Нема господарства, яке б мало всі потрібні рільничі знаряди.

Коли до того всього додамо ще брак робітника і недостаток навозів у великої власности, мати мемо білянс рільної господарки в повіті. Грізний се білянс. Трудно в нім доглянутись чогось доброго. Недобір під кождим зглядом.

Недопустити до сего, щоб й у другім році він повторився, є святим, патріотичним нашим обовязком. Всі наші з'усилля повинні ми спрямувати на підготовленє всього конечного до весняних обсівів. Рільнича продукція — основа нашого добробуту, кріпка підвалина самостійної нашої Держави — ось девіз, який кождому свідомому громадянинові-хліборобові повинен стояти перед очима. Він нехай буде провідною зіркою й при рішенню питань обнятих нашим рефератом. Якже забратись практично до переведення поставленого завдання?

Ту треба розглянути такі питання:

Чи в силі ми обробити весною всю ту землю, яку обробляли перед війною? Чи є у нас тілько коней і відповідних рільничих знарядів, щоби сю роботу виконати?

Дальше, чи маємо доволі людської робучої сили на виконанє весняних робіт в полі?

Чи є у наших господарствах конечний навіз, щоби погноїти під ті плоди які того потребують?

Чи найдеться стілько насіня, щоби було чим обсіяти оброблену рілю?

А вкінци що робити, колиб не удалось роздобути тілько насіня, кілько його потреба на весняний обсів?

При розгляданню поставлених питань треба буде брати під розвагу не тілько селянські господарства, але також і двірські обшари. Їх не можемо полишати на боці. Вони-ж мають великі тисячі морґів. Як що не припильнуємо, щоб і вони були весною загосподаровані, понесуть страту не тілько властителі, а посередно також і наш народ. Народне наше господарство було-б через нашу байдужність біднійше о кілька міліонів, як що ми допустилиб до сего, щоби дідичівські лани лежали облогом.

Перейдім тепер до першого питання. Чи маємо ми відповідну скількість коней і рільничих знарядів, щоб весною обробити всю землю, яку ми обсівали перед війною. Як що покажеться, що не достає нам одного або другого, а може й обох разом, то яким би способом сему зарадити? Се одно з найголовніших питань. Коли найдемо вдоволяючу відповідь на него, зближемо ся значно до нашого ідеалу, т. є, що весною ні один клаптик землі не лежав би облогом.

Висше було сказано, що коней і рільничих знарядів не так то много в повіті. Не забуваймо притім, що з причини недостатку паші у коней, яким пощастить дочекати весни, не багато буде сили, щоб подолати сій важкій праци, яка їх чекає. Поля запущені. Рідко де в часі війни порядно виорані. В одного не було чим, у другого знов кому обробити як слід поле. Жінка ба й діти — які в мирний час і на погонича не годились — плугаторили — бо нікому їх виручити. Порядних знарядів і дужих коней треба, щоб ниви назад привернути до давного стану. Замореними хирляками, без доброго оброку, а ще до того дрантивими знарядами — певно не багато і не так як треба зробиться. Та що діяти? Як би воно не було, а треба рятуватись. Треба й тут найти якийсь вихід. Опустити рук не сміємо.

Хоч як лихо справа представляється, а все таки думаю, що кожда громада мимо того здужає обробити навесні все поле. Не вистарчить коней, можна взяти й корови до роботи. Підчас сеї війни й корови показались несогіршими заступниками коня. Поділє, яке найбільше потерпіло підчас сеї війни,

обробляло поле коровами. Зрештою уживанєм коров до роботи не відкрили ми Америки. Другі народи вже давно послугувалися коровами при праці в полі. Правда, їх корови не рівня нашим, а притім ще виплеканим воєнними гараздами. Та все-ж таки уживаючи їх 2—3 годин денно до роботи — без шкоди для коров — поможем коням дуже багато.

Що до рільничих знарядів, то справа маєся так. Колиб в якім селі не було потрібної скількости, то ще досить є часу, щоб найконечнійші з них як от плуг, борони і рало, зробили зглядно направили місцеві майстри. Такими знарядами і тяглом не буде вправді оброблена ріля по вимогам рільничої науки. Але-ж бо о се в данім случаю не ходить. На се прийде пора дещо пізнійше. Нашою цілею є, по можности як найліпше обробити весною все поле. Громадам найбільше знищеним сею війною можна прийти з помочию даючи їм конечні рільничі знаряди із запасів, які полишили рільничі експозитури.

Все воно булоб гаразд, колиб так і найдрібніший власник ґрунту мав свого коника чи корову, якими би виорав свій загон. Та так воно не є. Заможнійші певно оброблять своє поле. Один ліпше, другий гірше, але облогом не буде воно лежати. Щож тим бідакам робити? Окупитися в багатшого за плуг буде сеї весни тяжче, бо урвалися вже всякі причинки. Давні запаси до весни поволеньки знидіють, а на нові корони нема надії. Не засій чи не засади й того клаптика ґрунту, сльози, голод і чорна розпука чекає сердеґів і у другім році. До сего не можемо допустити. Через пять літ кров ллється за те, щоб правда запанувала на землі. Накрасші сини нашого народа кладуть свої буйні голови в боротьбі з ненаситним ворогом, що посмів протягнути свою рабівничу руку на здобуту нами правду-волю. Чиж ми самі малиб допустити до сего, щоб у нас дальше панувала неправда? Чи можемо байдужними бути на се, що не один бідак не в силі буде обробити і засіяти свого клаптика землиці? — Ні, ми до сего не допустимо. Ми занадто дорожимо правдою, справедливостю, щоб бути рівнодушними на гірке положеннє нещасних, біднійших від нас, наших братів-хліборобів. Найдемо спосіб і на се, щоб і тим бідакам прийти з помочю. Щоб і вони побачили, що новий настав час, що і за них памятаеся.

Чи не добре булоб зробити так:

В кождій громаді творить начальник громади комісію з 3—4 радних під своїм проводом. Обовязком сеї комісії булоб подбати, щоб на весні все поле в громаді, яке до війни обсівалося, було засіяне. Вже тепер комісія ся зібралаб дані, кілько морґів треба буде з'орати, кілько і яким насінєм засіяти. Умовилабся з заможнійшими господарями, кому і за яку плату моглиб вони виорати і засіяти. На руки сеї комісії пересилавби господарський відділ пов. Держ. Комісаріяту замовлене насінє. Одним словом комісія та булаб неначе управителем господарств в селі, причім не вязалаб зовсім свобідної волі поодиноких господарств. Вона булаб тільки рільничим регулятором в селі. Стараласьби дорогою порозуміння між поодинокими господарями довести до сего, щоби богатші помагали біднійшим тяглом, а біднійший знова богатшим роботою за умовленою винагородою.

Здаю собі з сего справу, що річ то не легка, навіть дуже тяжка до переведення. По перше не в кождім селі найдеться 3—4 енерґічних людей, які захотілиб підняти ся сего завдання. А колиб навіть і найшлися такі люде, то твердий оріх прийдеться їм розкусити при поладнанню діл з богатшими. У нас на превеликий жаль за мало ще розуміння праці для загалу. Більшість наших селян-хліборобів дивиться ще на все своєкорисним зором. Раз він чуєся дужшим, чомужби йому не вихіснувати сеї переваги.

Та всеж таки я й тут волію бути оптимістом. Думаю, що й під сим зглядом війна дещо направила. В кождім селі найдеться неодин в силі віку чоловік, що бував в неодній країні в часі теперішної війни, неодному там приглянувся, неодного навчився. Вірю, що власне ті люде в сім случаю використають набутий досьвід і прийдуть з помочю своїм односельчанам.

Як що удалось би нам найти в кождій місцевости кількох людей, які завдалиб собі труду і вже тепер все як слід приготовили, то користь з сего так для мешканців села як і для цілого загалу булаб велика. Коби тільки населенє схотіло зрозуміти наші наміри і віднеслося прихильно до сеї пропозиції.

Другим питаннєм, яке требаб розважити, се, чи маємо ми доволі людської робучої сили на виконанє весняних робіт в полі.

Що до сего то можемо з цілою певностю сказати, що робітника нам не бракне. Правда, війна забрала багато і то найліпшого робітника. Багато молодих в розцвіті життєвих сил лягло головами, а багато вернуло немічниками. Немало робучих рук відтягнула накинена нам війна з Поляками. Та мимо того не можна сказати, щоб був можливий весною брак робітника. Пригадаю тільки, що перед війною сотки тисяч наших людий виїзджало до Прус і Америки на заробітки. Власне достаток робучої сили був тою підоймою селянських господарств з упадку, як тілько уступила ворожа сила. Не бракне нам робітника і сеї весни.

Труднійше представляється справа з погноями. Не маємо їх тілько, кілько би треба було для згноєня піль. Обірника мало, тому що скількість худоби значно менша ніж перед війною. Притім якість навозу гірша, бо корм худоби був дуже мізерний. Штучних навозів — уживанє яких в послідних літах перед війною було поширилось між селянством — годі тепер набути. Брак потрібної скількости навозу не остане без впливу на видатність наших піль. Се річ очевидна. Страта однак сим спричинена не є так велика, щоб не можна було її переболіти.

Значно гірше, а властиво найгрізнійше, представляється справа з насінєм до весняного обсіву. Ярого збіжа в повіті майже нема. Посуха зробила се, що багатьом навіть висіяне насінє не вернулось. Ба й то зерно, що вдалось декому зібрати, є так слабо виповнене, що являєсь дуже ненадійним посівним матеріялом. Треба буде постаратись о велику скількість ярого збіжа на засів. Зголошення вправді дуже пиняво поступають — досі всего кільканацять громад і двірських обшарів подало скількість запотребовання насіня — всеж таки із тих зголошень видко, що прийдеться закупити до сто ваґонів зерна для цілого повіта. А річ се в теперішних обставинах дуже тяжка. Всі повіти, до яких звернувся наш Комісаріят з запитанєм, чи не можнаб купити у них насіня на засів, відповіли, що жадного насіня не мають. Пригадую, що звертались ми до таких повітів, в яких сподівалися хоч часть бажаного насіня купити. Не входимо тут в причину відмови. Певним однак є, що насіня в галицькій землі не дістанемо. Остаєсь одиноке жерело набуття потрібного насіня — Наддніпрянська Україна. Пов. Держ. Комісаріят поробив заходи в тім напрямі.

Насіня як бачимо дуже трудно добути. Маємо надію, що вдасться його купити. Чи однак будемо в силі роздобути стілько, щоб покрити всі замовлення, річ дуже сумнівна. Не зашкодить тому вже заздалегідь роздумати, що зробити з полем, на случай колиб не було потрібної скількости насіня.

Не оставалоб тоді нічого иншого робити, як засіяти зглядно засадити поле таким насінєм, яке маємо під рукою. Насінєм тим є: бараболя і кукуруза. Бараболь й кукурузи в повіті доволі. Поле надзвичайно пригоже на те плеканє. Ціна сих продуктів ще довго по скінченю війни вдержиться на значній висоті. При правильнім оброблену поля, збір оплачуєсь навіть ліпше як збіжа. Поширенє засіву кукурузи й бараболь ще з того згляду булоб в сім році вказане, що вичистилиб ся як слід поле з пирію і инших бурянів, які підчас війни розпаношились на наших нивах. Хто має тілько доволі обірника і робітника, а поля зарослі хоптами, ліпше зробить, коли приготовить поле під бараболю і кукурузу, ніж мавби будь як справлене поле засівати дорогим зерном ярини. Збір бараболі й кукурузи оплатить ліпше працю коло цего кавалка ніж овес або ячмінь. Крім того посіяна ярина в слідуючім році на сім поли дасть о много висший політок, ніж колиб ми сіяли її в запирієну рілю.

Притім ще одну річ треба мати на увазі. Поширення в сім році плекання окопових і пашних ростин ще й з того згляду є важне і вказане, що ми забезпечуємо собі тим способом конечну скількість паші для скота. Що значить для господарства брак паш навчив кожного сей рік. Маючи бараболю, кукурузу, пашні бураки, єсьмо забезпечені на всякі можливости. Колиб навіть і сіно не зовсім дописало, то достаточна скількість окопових і дещо соломи виратувалаб неодного з біди.

Дальше не треба забувати, що теперішна скількість живого інвентаря не відповідає дійсній потребі господарства. Передовсім коров є рішучо за мало в наших господарствах. Наш повіт надаєсь на продукцію паші, а не збіжа. Плеканє худоби і поширеннє промислів з нею звязаних — от дорога, якою повинніб піти господарства нашого повіта. Молочарство, годівля свиний, повинні чим скорше поширитись в нашім повіті. Масло, сир, довго буде високо платитись. Треба тілько забратись до його витворювання. Без паші однак се неможливо. І тут бачимо,

що поширення сійби пашних ростин булоби зовсім на місци і з хісном заступилоб недостаток ярого збіжа.

Не треба отже опускати рук і попадати в розпуку, колиб не дай Бог не вдалось нам вишукати тілько насіня, кілько його громади позамовлювали. Збільшити засів кукурузи, бараболь і пашних бураків. Найбільше запущені ниви оставити облогом, користуватись ними як пасовиском до червня. Потім начати обробляти під озимину. Часу буде доволі, щоб справити його як слід. Озимина цілком певно заплатить збільшеним політком і сей рік, який лежало поле облогом. Тілько крихітку розуміння справи, доброї волі і послуху людям знаючим діло, а все буде гаразд.

Тепер осталоб задуматись над сим, як вихіснувати безмежні лани двірських обшарів в повіті. Теперішний їх стан є такий, що самі вони без нашої помочи рішучо не в силі обсіяти весною всі свої поля. А допустити до сего не можемо, не сьміємо. Не длятого, щоб ратувати дідичів і не допустити до їх з'убоження. Ходить о нас самих. Необсіянє дідичівського поля принеслоб втрату цілому нашому народови, нашому народньому богатству. Чим більше наша держава випродукує збіжа, то не тілько власні горожани будуть ситнійші, але також дорогою обміну тим більше буде могла добути за надвишку инших продуктів, яких у нас брак.

Війна оставила своє пятно і на двірських обшарах і хто зна, чи не яркійше, ніж на селянських господарствах. Двори все були першими, де зупинялись ворожі відділи забирали все їм потрібне і непотрібне. Правда, підчас славетної австрійської відбудови господарств Східної Галичини потонули великі міліони в дідичівських портфелях і деякі з них справді почали відновляти свої господарства. Та привернути їм передвоєнну живучість не сила серед теперішних обставин. В першій мірі брак робітника, зглядно висока його оплата, станули сему на перешкоді. Селянські господарства дуже скоро почали вигоюватись з ран, які їм завдала війна. Причиною сего достаточна скількість робітника у всякій порі. Двірські обшари того не мали, тому так пиняво йде їх відбудова. Тепер тим менше охочі вони робити більші вклади в господарство, бо прочувають, що наче меч Дамокля висить над ними земельна

реформа. В неминучість її вірить кождий, хто тільки глядить отвертими очами на світ.

Числитися мусимо отже з тим, що в кождім двірськім обшарі найдеться велика скількість землі, якої властитель не в силі буде обсіяти весною. Дотеперішні відповіди декотрих двірських обшарів стверджають наші сподівання. В кождім з них лишається велика скількість поля, якої не в силі властитель обробити. Причиною же тому: брак тягла, робітника, капіталу на купно насіння.

Ось кілька чисел:

Двірський	Обшар	Делява	остає	облогом	245	морґів
"	"	Долина	"	"	198	"
"	"	Палагичі	"	"	700	"
"	"	Буківка	"	"	117	"
"	"	Нижнів	"	"	495	"
"	"	Братишів	"	"	100	"
"	"	Кутиска	"	коло	800	"

Обовязком нашим подбати, щоб тільки поля не лежало облогом. Ходить о спосіб, як се зробити. Насильство рішучо мусить бути виключене. Раз наша держава забезпечила всім своїм горожанам береженнє права приватної власности ми не можем допуститись нарушування сього права.

Найліпше булоб, колиб повітовий Комісаріят в порозумінню з властителями двірських обшарів і місцевих рільничих комісій, винаймував селянам ту землю, якої сам двірський обшар не в силі весною обсіяти.

Багато лекше загосподарувалобся двірські обшари, колиб нам удалось поставити до їх розпорядимости парові і моторові плуги, які остали в рільничій експозитурі.

Оттак зближились ми до кінця обговорюваної справи. Бачили ми, що засіяти весною все поле, обсіване перед війною, річ дуже тяжка серед теперішних обставин. Та всеж таки є воно можливе:

Треба тільки:

1) Віднестись негайно до Держ. Секретаріяту рільництва щоб дорогою обміну за нафту виєднав як найскорше на Східній Україні і Угорщині потрібну скількість насіння.

2) Пов. Комісаріят прикаже Громадським зверхностям, щоб вони установили нагляд при помочі міліції, щоб ніхто не вивозив з повіту ніякого збіжа без дозволу пов. Комісаріяту.

3) Пов. Комісаріят поручить пов. Харч. Урядови видавати дозвіл на перевіз муки, круп, кукурузи і фасоль до 50 кґ, а бараболь до 100 кґ і то тілько в найконечнійших случаях, як що петент викажеся посьвідкою Громадської Зверхности, узасадняючою потребу вивозу.

4) Тому що в повіті є великий брак вівса, ячменю, вики і гречки, пов. Комісаріят подбає, щоб військо не вивозило самовільно без порозуміння з господарським відділом при комісаріяті згаданого збіжа з повіту.

5) Перевести негайно контролю у всіх двірських обшарах, кілько у них находиться ярого збіжа. Надвишку понад власну потребу забирає повіт. Комісаріят по максимальних цінах.

Висоту запотребовання ярого насіня в двірськім обшарі означає відпоручник пов. Комісаріяту і місцева Рільнича Комісія в порозумінню з двірським обшаром, узглядняючи скількість морґів обсіву і чисто робучого інвентара.

Як що двірський обшар не обсіє із власної вини зголошеної скількости морґів до кінця квітня 1919 р., а насіня з'ужиє в инший спосіб, платить за кождий метр. сотн. бракуючого збіжа 500 К.

6) За необсіянє тої скількости поля, до обсіву якого з'обовязався двірський обшар, платить власититель двірського обшару по 100 К за кождий необсіяний морґ.

7) Покликати до життя в кождій громаді місцеву рільничу комісію, зложену з 3—4 членів під проводом війта, якаб зараз зібрала як найточнійші дані, кілько кому з біднійших виоре і засіє заможнійший господар. Що до ціни за тягло з одної, а за людську працю з другої сторони умовляються інтересовані добровільно. Колиб не могли дійти до порозуміння, рішає місцева рільнича Комісія. Про вислід своєї праці повідомляє Комісія повіт. Комісаріят найдальше 15-го лютого с. р.

Як що котра з умовляючихся сторін не додержить умови і з сеї причин поле лежати ме облогом, платить та сторона, що завинила, по 100 К кари за кождий необсіяний морґ. Місцева рільнича Комісія має право нагляду над двірським обшаром, щоб сей виконував докладно то, до чого з'обовязався в справі весняного засіву піль.

За несповнення принятого на себе обовязку потягне пов. Комісаріят місцеву рільничу Комісію до строгої відвічальности.

8) Пов. Комісаріят закупить із фондів ухвалених пов. Селянською Радою три ваґони ярого збіжа на обсів поля найбіднійшого населеня. Збіже видасться на довжний скрипт, підписаний відбираючим і двома ручителями.

9) Поле, яке двірський обшар не в силі сам обробити винаймає пов. Комісаріят в порозумінню з властителем двірського обшару і місцевою рільничою Комісією що до простору і ціни селянам на обсів і пасовиско.

10) Пов. Комісаріят заборонить під загрозою конфіскати млива молоти ячмінь і гречку навіть в формі мішанки.

11) Пов. Комісаріят возьме під свій нагляд всі олійні в повіті, а макухи забере по максимальних цінах на прокормленє військових коней, щоб в сей спосіб заощадити овес на весняний обсів.

11)* Осьвідомити негайно населенє осібною відозвою про вагу сьогорічних весняних обсівів.

Повчити селян-хліборобів, що на случай, колиб не вдалось роздобути потрібної скількости насіня, вказаним є з'ужиткувати насінє кукурузи, бараболь, проса і фасолі, якого доволі в повіті.

Звернути увагу населеня на хосен поширень плеканя пашних і окопових ростин та на звязане з цим плеканє худоби і свиней, відновленє і основуванє нових молочарських свілок.

Вісник Державного Секретаріату земельних справ ЗУНР. — 1919. — № 1. — С. 2—8.

№ 19
КРИТИЧНА ЗАМІТКА В ГАЗЕТІ «РЕСПУБЛІКАНЕЦЬ» ПРО ПРОЕКТ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

8 лютого 1919 р.

Земельна реформа.

Вже вийшов з Державного Секретаріяту земельних справ обіжник до державних повітових комісарів в справі весняних засівів. Поминувши вже те, що хотяй обіжник написаний

---

*Так в документі.

на чотирох сторінках паперу канцелярійного формату, то про те практичних вказівок дуже мало, але найголовнійша річ, що — як виходить із сього обіжника — двірські обшари надальше остаються у давних властителів. Селяне можуть собі землю винаймати у дідичів, як що ті захотять се зробити.

Чи ж се насмішка зі стремлінь і бажань селян?

У Києві вийшов закон про землю, а наш Секретаріят «по дискусії прийшов до переконання, що земельна справа повинна належати до тих справ, яких окреме вирішення для Галичини застерегла собі делеґація Зах. Укр. Нац. Ради умовою з Директорією».

Конфісковано.

Що ж се? Чи Галичина все має мати відмінні закони, як ціла держава? Се ж саме було в Австрії, нас віддано було польській шляхті і бюрократії на поталу, а тепер в республиканській Україні маємо бути віддані на те саме під фірмою українського Секретаріяту?

Нарід домагав ся злуки на те, щоби закони виходили з Києва, щоби ми були з'єдинені і мали рівні права й обовязки.

Республіканець. — 1919. — 8 лют.

№ 20
СТАТТЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» З ПРИВОДУ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

11 лютого 1919 р.

Викуп чи конфіската.

Велика земельна власність не задержиться. Вона зникне: буде розділена поміж безземельних і малоземельних селян.

Ходить о те, як ліпше зробити: чи панам-дідичам заплатити за відібрану у них землю, чи не платити. Розгляньмо се питання зі становища справедливости. Пани-дідичі не заплатили за ту землю, як її «занимали». Вони її «дістали» від колишнього польського короля, або просто самі її загарбали. Власними руками вони її ніколи не управляли. Се робили селяне. Вони

управили ту землю і при помочі їх праці збогачувались цілі дідичівські покоління. Доходи великих земельних власників не були ужиті продуктивно. Вони не піднесли ані духової ані матеріяльної культури краю. Українське селянство вчилося кращої господарки від німецьких кольоністів на Україні, а не від великих земельних власників. Їх грунти ще й сьогодня далеко не так управлені та загосподаровані, як сього можнаби вимагати від осьвічених господарів. Про піднесення духової культури краю — поза кількома основаними музеями — просто нема бесіди. Тоді, як прибите панщиною і кріпацтвом українське селянство видало такого духового велетня як Тарас Шевченко, то свобідні і заможні дворяне-дідичі не годні вказати ні на одного визначнійшого чоловіка.

Коротко кажучи: Дідичі дістали землю в тих часах, як Польща і Москва панувала над українськими землями. Одержану землю управляли українські селяни. З доходів тої землі не скористало громадянство України ані під духовим, ані під матеріяльним оглядом. Длятого буде зовсім справедливо, як землю відбереться від дідичів і то відбереться даром, без викупу, або другими словами: сконфіскується.

Але гляньмо на справу з гуманного становища: Серед дідичівської верстви є сьогодня богато одиниць старших, котрі вже не здатні до того, щоби навчитися якоїсь корисної праці. Вони мусілиби погинути з голоду, як їм сконфіскується землю, і не заплатиться за неї. — Кожда жиюча людина є людиною; і годі з нею так поводитися, як добрий газда не поступає навіть з худобиною. Кождому чоловікові треба забезпечити життя. Хто вміє працювати, той візьметься до праці, а хто не годен працювати, ані навчиться якоїсь праці, тому повинна держава забезпечити досмертне удержання — чи то в натурі, чи як пенсію. Очевидно, що се не відноситься до молодих та здорових одиниць, котрі ще можуть навчитися корисно працювати.

Наша думка в справі вивласнення великих земельних власників така: землю треба відібрати без викупу, на основі закона про землю; а тим людям, що належать до дідичівської верстви і не годні заробити на своє удержання, визначити пенсію від держави, або дати даром повне утримання.

Нове життя. — 1919. — 11 лют.

№ 21
ЗАХОДИ ДРОГОБИЦЬКОГО ТЕХНІЧНОГО УРЯДУ ПУБЛІЧНИХ РОБІТ З ВІДБУДОВИ ЗНИЩЕНИХ ВІЙНОЮ БУДИНКІВ У ДРОГОБИЦЬКОМУ ПОВІТІ

15 лютого 1919 р.

Організація відбудови знищених війною будинків в дрогобицькім повіті

I. В кождім спаленім селі вибере громада комісію з 5 членів, яка буде зватися «сільська комісія відбудови».

Комісія вибирає з поміж себе голову, котрий скликує членів комісії на засідання в міру потреби.

Комісія ся списує всякі потреби, жаданя, уваги в справі відбудови і передає те повітовій комісії в Дрогобичи зглядно технічному урядови Держ. Секрет. публичн. робіт.

Сільська комісія відбудови посередничить в справах відбудови, регуляції грунтів будівельних, чи транспортів роботизни і платні, щоби в міру обставин відбудова в селі ішла правильно.

II. Повітова комісія відбудови складаєся з 15 членів, а то делегатів, промисловців, купців ін.

Комісія ся збираєся в Дрогобичі на засідання найменше раз в місяць, зглядно в міру потреби, наколи голови Виділу сеї комісії, або управитель технічного уряду, скличе.

Повітова комісія відбудови ухвалює всякі потреби повіта, виконуючим органом буде Виділ повіт. комісії.

Всякі ухвали на засіданях повіт. комісії відбудови западають більшістю голосів.

III. Виділ повітової комісії відбудови складаєся з управителя технічного Уряду Держ. Секретаріяту роб. публ. зглядно его заступника і двох членів вибраних повітовою комісією.

IV. Головним Урядом виконуючим є технічний Уряд Держ. Секретаріяту публич. робіт в Дрогобичи

заключення умов, більші трансакції, закупка, спосіб виплат, відбудови, виконує технічний Уряд в порозуміню з Виділом пов. комісії відбудови.

Всі більші заряджения мусять дістати апробату держ. Секретаріяту публичн. робіт.

Дрогобич, 15 лютого 1919 р.

Інж. Вол. Дидинський

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 341. Рукопис. Оригінал.

№ 22
ЗВЕРНЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОГО ТЕХНІЧНОГО УРЯДУ ПУБЛІЧНИХ РОБІТ ДО ПОВІТОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ ПРО НАДАННЯ КРЕДИТУ

16 лютого 1919 р.

До
ХВАЛЬНОЇ Національної Ради
в Дрогобичи

Маючи честь зорганізувати технічний уряд Державного Секретаріяту публичних робіт в Дрогобичи вношу прошення признаню кредиту:

1. на консервацію доріг і найконечнійшої будови мостів 3.000.000 кор.

2. на відбудову знищених війною та огнем будинків рівнож 3.000.000 кор.

разом 6.000.000 кор.

Прелімінар консервації будови доріг на рік 1919 представляється слідуючо:

1.	Побори технічного персоналу 8—10 кондукторів, 3 інжинерів	180.000
2.	Кошта подорожн. диєти	10.000
3.	а. Стражники 45 осіб по 4.800	216.000
	б. додаток в Бориславі	4.000
	в. зачети ремунерациї	15.000
4.	прибори канцелярійні	6.000
5.	знарюди прилади	12.000

6. а. кошт консервації і будови важних доріг автон.
300 кльм. 1.129.000
б. " " " менш важн. 400 кльм 313.000
в. " " " мійских доріг 29 " 680.000
г. " " " державн. 36 " 300.000
7. пенсиї смерітів, дари з ласки 10.000
8. непредвиджені 15.000
разом **2.890.000**

На сплату півміліонового довгу попередного заряду мусить сю роботизну заплатити, тому видаток на дороги винесе 3.000.000 кор.

Прелімінар відбудови в повіті

Вказане: 1) пустити в рух фабрику дахівок на що потреба 40 вагонів углю
2) закупити кілька вагонів цьвяхів, шкла, окутю на вікна, двері, зелізних приладів до кухон. печий, блютів, шубрів кітлів, дверцят, руштів ін. 2.300.000
3) закупити і пустити в рух моторову столярню до робленю вікон, дверий, гибльованю дощок на підлоги, стелі
4) тартаки поблизько спалених місцевостий зареквіровати, зглядно установити максимальну ціну тертю
5) призначити до вирубу секції лісові в Сьнатинці, Солонську, Летні, Гірці Доброгостові Нагуєвичах — визначуючи кождому, що будуєся певну скількість дерева за асигнатою техн. уряду, оцінюючи вартість, при тім ціна тюгла, роботизни і матеріялу має бути усталена місцевими комісіями відбудови, а затверджена Комісаріятом.
6) Призначити грошеву поміч найбіднійшим при відбудові до 5.000 кор. на внесеня технічного уряду, ухвалою повітов. комісиї відбудови, на що прелімінує ся 500.000
7) Удержаня технічного персоналу, складів 200.000
разом **3.000.000**

т. є. ся сума котрої конче потрібно, щоби відбудову пустити в рух в прискоренім темпі. Рівнож належить застановитися над відбудовою міст, шкіл, приходів.

Дрогобич 16 лютого 1919

Інж. В. Дидинський

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 344. Рукопис. Оригінал.

№ 23
ЛИСТ УКРАЇНСЬКОГО ГОРОЖАНСЬКОГО КОМІТЕТУ ПРО ВАЖКЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МІСТА ЛЬВОВА

Не раніше 16 лютого 1919 р. *

Внаслідок сучасних воєнних подій та облоги Львова, що триває вже четвертий місяць, все місцеве українське населення потрапило у вкрай важке і сумне становище. Крім того, нечувано подорожчали всі харчові продукти, з дня на день все збільшується безробіття та майже повністю зупиняється все торгове життя. Наше становище тим більш жалюгідне, що українське населення залишене напризволяще та що для нього всі полегшення міського постачання харчами майже не існують. Якщо до цього ще додати, що всі збори харчів князівський єпіскопський комітет розподіляє при допомозі польських парохіяльних управ тільки серед поляків та що українцям не дають дозволу виїжджати на провінцію, то треба зробити висновки, що місцеве бідніше українське населення приречене на повільну голодну смерть.

Загальновідомо, що у Львові існують дитячі будинки з сиротами української національності, переважно діти загиблих солдатів колишньої австр[ійсько]-уго[рської] армії. Потрібні для утримання цих сиріт фонди управи дитячих будинків отримували кожного кварталу від ц[ісарсько]-к[оролівського] міністерства

*Дата встановлена за змістом документа.

внутрішніх справ. Крім цього, [отримували] частину з грошових пожертвувань та з філантропійних пожертвувань також в натурі. Гроші, які припадали на III квартал 1918 р., внаслідок відомих подій уже не прийшли від ц[ісарсько]-к[оролівського] міністерства внутрішніх справ. Також уже не поступають добровільні пожертвування, видані всі фонди, які були заощаджені, і тепер ці дитячі будинки в безвихідному становищі.

Зразу після захоплення Львова польська влада вимагала від усіх урядовців скласти відповідну заяву. Цю заяву, яка була цілком невинною, склала більшість українських урядовців. Однак були і такі, які не хотіли її скласти, і їм затримано виплату заробітної плати.

Польська влада вимагає тепер, щоб усі службовці склали вже формальну і неприйнятну для українців присягу. З цієї причини відбулися тут 16 ц. м. збори всіх державних урядовців, на яких вони ухвалили, що не складуть присягу, якої бажає польська влада, незважаючи на наслідки. З цієї причини багато українців стало безробітними. Може, невдовзі будуть звільнені з роботи всі державні урядовці української національності. Отже, треба забезпечити для них можливість існування і виплатити їм наперед заробітну плату принаймні a conto* пенсій, які їм належаться від австрійського уряду. В зв'язку з відсутністю засобів ми самі не можемо запобігти нещастю. Тому ми звертаємося до вашої високої милості з ласкавим проханням або з питанням, чи можна б одержати які-небудь фонди на утримання цих дитячих і виховних будинків тощо і взагалі на утримання всього українського населення міста Львова, яке тепер у великій біді.

У позитивному випадку ми просимо перевести ці гроші через ц[ісарсько]-к[оролівський] прив[атний] кредитний заклад для торгівлі і промислу, що знаходиться там [у Відні], у кредитну спілку «Дністер».

Ми додаємо ще до цього, що недавно місто Львів отримало від Сполучених Штатів Америки 3 вагони конденсованого молока, що призначалося для рівного розподілу серед населення. Однак сталося інакше, бо тільки євреї через свою культову громаду отримали повністю частину, яка їм припадала. Все інше забрали поляки. Українцям дісталася тільки міні-

*Авансом.

мальна кількість за посередництвом одного польського дитячого будинку. Тому ми дозволяємо собі також в цій справі звернутися до вашої високої милості, чи не можна б вжити потрібних заходів, щоб Сполучені Штати призначили також для українського населення міста Львова, яке тут цілком безпорадне, які-небудь продовольчі товари і щоб ці прислані продовольчі товари були передані українцям через місцевий Український горожанський комітет (вул. Руська, № 3, II п[оверх]).

Поляки мають тут можливість їхати в провінцію і там купувати харчі, а для українців заборонили це. Може, було б можливо через чеський, угорський, австрійський або якийсь інший Червоний хрест, що належить до Антанти, купити харчів для українців міста Львова та доставити сюди.

Гроші, потрібні для цього, ми вже якось зібрали б.

ЦДІАЛ, ф. 134, оп. 1, спр. 90, арк. 36—37. Машинопис. Копія.
Опубл.: Становище трудящих Львова 1917—1939. Документи та матеріали. — Львів, 1961. — С. 13—14.

№ 24—25
СТАТТЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»: «ПРОЕКТ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ д-ра СЕВЕРИНА ДАНИЛОВИЧА»

23 лютого — 2 березня 1919 р.

№ 24

23 лютого 1919 р.

На днях буде внесений до держав. Нац. Ради проєкт земельної реформи д-ра С. Даниловича, який стоїть за частинною соціялізацією рільничої продукції. Найважнійші точки того проєкту є ось таке:

Всі непідходячі під лісову культуру землі тих власників, що мають її понад певне максімум (внескодавець пропонує 50—100 морґів — відповідно до рода землі та її культури), разом з відповідною частиною будинків та інвентаря, вивлащується на річ народнього земельного фонду. Для гуманних інституцій і заведень, які служать для прилюдного добра може бути те максімум в міру потреби підвисшене.

Вивласнення наступає за винагородою власників. Підставою до оцінки винагороди має бути пересічна вартість землі, яка в даній околиці була прийнята в 1913 році, земельними банками при уділюванню гіпотечних позичок. Виплата відшкодовання слідує в опроцентованих облігаціях державної позички, яка має бути в дорозі амортизації сплачена протягом 50 літ. Покриття позички і відсотків забезпечується передовсім на амортизаційних ратах, які мають сплачувати ті, що користуються вивласненою землею, а в дальшій лінії на державних доходах з лісів і на грунтовім податку. Гіпотечні довги, о скільки находять покриття в оціненій вартости землі, мають бути також виплачені облігаціями земельної позички. Окрема, від правительства независима, державною Національною Радою вибирана провірна комісія державної земельної позички дбає за точну сплату і безпеку тої позички.

Народний земельний фонд є призначений на те, щоби підносити продукцію України і економічно забезпечити трудове рільниче населення і в тій цили вивлащені землі приділюються до спілкового ужиткования рільничому трудовому населенню поодиноких громад, передовсім тим громадам, в области яких лежать вивлащені землі, одначе з узглядненням і тих громад, в яких области нема, або є за мало вивлащених земель.

Землями народнього земельного фонду в громаді завідує громадська земельна рада, яку вибірається загальним, рівним голосованням всего трудового рільничого населення громади. Ті власники землі жиючі з ними в домашній звязи члени їх семї, які мають більше землі, чим поставлена в тій громаді повітовою земельною радою трудова норма, не мають ані активного ані пасивного права вибору до громадських земельних рад. Членом громадської земельної ради може бути тільки той, хто своєю працею причинюється до оброблювання вивлащених земель. Громадську земельну раду вибирається на три роки, але зборови трудових громадян, які творять громадську земельну спілку, можна в случаю конечної потреби склад громадської земельної ради кождого часу змінити зглядно доповнити, — зміна одначе має бути потверджена повітовою земельною радою.

Громадська земельна рада має подбати о установлення належитої заводової технічної управи і книговодської контролі на спілковім господарстві; вона має в порозумінню з управою господарства укладати на кождий рік плян господарки і предкладати його зборови громадської земельної спілки, а також давати йому звіти. Громадська земельна рада має дбати про живий і мертвий інвентар господарства і про всякі технічні потреби спілкової господарки, вона має також дбати, щоби амортизаційні рати, публичні оплати та довги спілкового господарства були в час і точно сплачувані, — як також взагалі дбати о піднесення рільничої культури і продукції та рільничого промислу на спілкових землях. Вона веде надзір над органами технічної і провідної управи господарства і всеї його адміністрації. Громадська земельна рада має вкінці надзирати над тим, щоби доходи зі спілкового господарства були справедливо розділювані поміж працюючих на тім господарстві після засад принятих загальним збором.

Спосіб розділу тих доходів може бути ріжний після того, як собі загальний збір постановить. Може бути так, що кождий працюючий в господарстві бере звичайну платню робітника в тій околиці, а опісля що року спільний зиск з господарства розділюється поміж робітників після днів їх праці яко додаток до платні, — може бути так, що працюючі в тім господарстві діляться після днів своєї праці безпосередно узисканими плодами або постановлять плоди ті чи часть їх ужити для заспокоєння своїх спільних потреб. З поодинокої консумції можуть собі з часом виробити спілкову комуністичну консумцію. При кождім розділі доходів мають бути вперед покриті кошти управи, всі зобовязання спілки — і заосмотрений резервний фонд на інвестиції і розвиток господарства.

Дальшу часть сего проекту земельного закона, що обнимає постанови про повітову, краєву та державну земельну ради, про ліси, про право вивласнення, та про обмеження права власности невивласнених земель, подамо у слідуючім числі.

Нове життя. — 1919. — 23 лют.

№ 25

2 березня 1919 р.

Всі громадські земельні Ради в повіті вибірають Повітову Земельну Раду на протяг шести літ. Вона має надзір над тим, щоби громадські спілкові господарства були ведені після вимогів раціональної рільничої культури; полагоджує зажалення поодиноких громадян на громадські земельні Ради; ладнає непорозуміння між поодинокими громадськими спілками; установляє спосіб ужиткування вод, що переходять через области кількох громад. Повітова Земельна Рада має також дбати про такі інвестиції та підприємства, що відносяться до рільничої культури та рільничого промислу, для яких треба співділання більше громад; вона має дбати про рільничі школи і під'єм рільничого фахового знання в повіті.

Контрольною властею над повітовими земельними Радами є Державна Земельна Рада, яка має право невідповідну Земельну Раду розвязати і зарядити новий доповняючий вибір. Державну Земельну Раду вибирає Державна Рада (парламент України) — на час своєї каденції. Державна Земельна Рада переймає всі дотеперішні агенди міністерства рільництва і є найвисшим органом контрольним в справах земельної продукції. Завданням її є дбати про піднесення земельної продукції цілої держави.

Землі, що належать до Народного Земельного Фонду є виняті зпід торгового обороту; їх не можна ані продавати, ані кому небудь на власність відступати. За згодою Громадського Збору і затвердженням Повітовою Земельною Радою можуть бути малі участки землі відступлені під будову осель для безземельних рільничих робітників, а також для публично корисних промислових підприємств, — титулом довгострокової (довготермінової) дідичної аренди. Земель тих не можна також задовжувати, а екзекуцію можна вести лише на плоди тих земель. Для стягнення довжних амортизаційних рат земельної позички — прислугує законне першенство права заставу на плодах на річ державної і контрольної комісії земельної позички. Виарендовання малих участків землі на короткий час, як також пасовиск під випас худоби є позволений.

На основі закона про вивласнення в інтересі публичного добра, можна ужити грунту земельного фонду під публичну будову за відшкодованням народнього земельного фонду.

По скінченій амортизації земельної позички — та часть доходу з земель народнього земельного фонду стає до розпорядимости громадських земельних спілок; але державі прислугує право побирати дальше якусь частину того доходу на цілі державних рільничих інвестицій і піднесення рільні промислу.

Всі ліси і грунти, придатні до раціональної культури лісової переходять на річ народнього лісового фонду. Малі відокремлені комплєкси можуть бути полишені приватним властителям і мають бути вчислені до установленого максімум приватної власности на землю.

Ліси приватних властителів вивласнюються за відшкодованням в той самий спосіб, що і рільничі землі за відшкодованням в облігаціях тої-ж державної земельної позички.

Ліси стають під управою держави, яка веде її через Державну Земельну Раду і при помочи Повітових Земельних Рад дбає про заосмотрення населення в дрова і будівельний матеріял.

Вивласнення переводить Державна Комісія для вивласнення земель при помочи таких-же повітових комісій. Членів тих комісій іменує правительство. В комісіях мають бути заступлені так приватні власники землі, як і трудове рільниче населення, а також державне правительство. Оцінка предметів, що мають бути вивласнені, відбувається при співучасти знатоків-цінителів, вибраних власниками, громадськими радами і повітовими комісіями для вивласнення.

По усталенню і оціненню предмету викупу перебирає тимчасову управу призначених до викупу земель — повітова комісія для вивласнення. Краєва комісія для вивласнення переводить в порозумінню з повітовими комісіями приділ вивласнених земель поодиноким громадам, усталює висоту земельної позички, припадаючу на поодинокі громади, і висоту амортизаційних рат тої позички; та опісля, як потворяться громадські земельні ради, віддає землю в користування громадським земельним спілкам.

Всі вивласнені землі і ліси мають бути в грунтових книгах записані на річ народнього земельного фонду, зглядно на річ народнього лісового фонду. Припадаюча на ті землі висота гіпотечної позички, як також сервітути користування тих земель громадською земельною спілкою дотичної громади — мають бути також вписані.

Кошти вивласнення і кошти державної комісії земельної позички мають бути покриті у відповіднім підвисшенню амортизаційних рат, сплачуваних від вивласнених земель. Кошти державної земельної Ради поносить держава, а кошти повітових земельних рад покриваються з оплат від повітових, а передовсім від громадських земельних спілок.

Землі, що осталися дотеперішним власникам, остають їх свобідною власністю; лише з тим ограниченням, що при примусовій продажи, як також при добровільній продажи особам не приналежним до найблизшої рідні продавця — прислугує громадській земельній спілці законне право першенства купна на річ народнього земельного фонду. Так само перенесення власности приватних земель в дорозі наслідства чи даремщини має бути обмежене до найблизшої рідні власника. — Всі маєтки, полишені без законних наслідників, пропадають даром для народнього земельного фонду, зглядно дотичної громадської земельної спілки.

Нове життя. — 1919. — 2 берез.

№ 26
ЗАЯВА УКРАЇНЦІВ — ЧЛЕНІВ РАДИ МІСТА УПРАВІ МІСТА ПРО ВИХІД ЇХ З РАДИ НА ЗНАК ПРОТЕСТУ ПРОТИ ПОЗБАВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПРАВ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЬВОВА

2 березня 1919 р.

Дня 24 падолиста 1918 р. вислали підписані до президії письмо, в якім заявили, що в виду відносин, які заведено від 22 ц. м. у Львові, уважають відповідним не брати участі в праці ради.

Відносини, на які покликується та наша заява, змінялися від того часу для українського населення під польською окупацією з кожним днем на гірше.

Польські члени ради м. Львова в порозумінні з польським правительством і за його затвердженням перевели реорганізацію ради, покликуючи до неї 50 нових членів, одначе між ними ані одного українця.

Цим актом і рада міста Львова, яка цю реорганізацію ухвалила, і польське правительство, яке її затвердило, задокументували, що українське населення міста Львова має бути позбавлене репрезентаційних прав у раді міста, що більше, коли, руководячися приписами статуту, підписані явилися на засіданні ради, призначенім для вибору президента, член ради п[ан] д[октор] Дверніцький позволив собі супротив них на крайно провокаційно-образливу промову, якої провідною думкою було, що українцям нема місця в раді м. Львова. Ця промова не зустрілася ніякою доганою ані зі сторони президії, ані з одним протестом з кругів польських членів ради. Зреорганізована — з потоптанням репрезентаційних прав українського населення — рада м. Львова ані не думає про справедливу виборчу реформу, яка признала б рівні репрезентаційні права також українському населенню м. Львова.

Оця політика ради м. Львова — політика, яка, рішаючи (на внесення радного Туліє) насильно, односторонньо і передчасно про державну приналежність м. Львова, — рівночасно виключає українське населення від всяких політичних прав, заставляє нас зложити наші мандати до ради м. Львова на знак протесту проти вищепредставленого, одностороннього, передчасного і з новочасним поняттям національної справедливості суперечного рішення польської сторони.

Львів, дня 2 марта 1919.

ЦДІАЛ, ф. 134, оп. 1, спр. 90, арк. 15. Машинопис. Копія.

№ 27
ПРОТОКОЛ ЗІЗНАНЬ М. СОЛЕЦЬКОЇ ПРО ЗВІРСЬКЕ ПОБИТТЯ ДВІРНИКА І. КЛІЩУКА ЗА ТЕ, ЩО ВІН УКРАЇНЕЦЬ

4 березня 1919 р.

Протокол, списаний 4/III-1919 з панею Марією Солецькою, зам[ешкалою] на вул. Зеленій, № 5, в справі побиття сторожа кам'яниці на вул. Зеленій, № 5, Івана Кліщука, легіонерами дня 2/III вночі.

ПОДАННЯ

В неділю ввечері стояв вищеназваний перед своєю брамою і висказався необережно, що він українець. То почули переходячі жандарми. Свідка подасть Марія Солецька. Жандарми сейчас його [Кліщука] арештували, відставили на вул. Зелену, № 7, і били, доки не втратив притомності.

Непритомного винесли на сніг, де лежав 2 години. Коли він прийшов до притомності, затягнули до кам'яниці і знову били. Забрали пулярес з незнаною квотою і легітимацію, яких-то речей не звернули.

Д[алі] переслухано пошкодованого. В понеділок рано о 7-ій годині [його] випустили і він пішов додому. Зараз рано була п[ані] Марія Солецька у нього, застала його напівзомлілого, підбите око, кров текла з уст і носа, котра не уставала, варги і лице спухли.

Свідок Марія Солецька. Побитий скаржився, що били його по плечах, крижах, грудях прикладом і різними твердими знаряддями, при тому словно зневажували. П[ані] Марія Солецька завізвала станцію рятунку, яка його забрала і відставила до загального шпиталю у Львові.

Візія лікарська на місці сказала, що правдоподібно має пошкоджену — зламану кість у лиці — горішню праву щоку.

Евентуально [треба про це] донести до часопису або [зробити] донесення карне, чого лікар в загальнім шпиталі досі не зробив. По можливості не уживати п[ані] Марії Солецької офіціально як свідка.

Львів, 4/III-1919 р.

П[ісля] п[рочитання] так зізнала.

ЦДІАЛ, ф. 134, оп. 1, спр. 58, арк. 30. Машинопис. Копія.

Опубл.: Становище трудящих Львова 1917—1939. Документи та матеріали. — Львів, 1961. — С. 16.

№ 28
ПОВІДОМЛЕНЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ З УНР

5 березня 1919 р.

Що вивезено з Галичини до Наддніпрянщини і ввезено в Галичину звідтам?

Відомости на 1 березня (марта) б. р.

Вивезено з Галичини:

Нафтових виробів: оливи, смари, бензіну, нафти, свічок і т. д. — 115 цистерн.

Ввезено в Галичину з Наддніпрянщини:

Борошна (муки)	—	123	вагона	(укр.)
Збіжа	—	14	"	"
Цукру	—	123	"	"
Інших продуктів	—	10	"	"

Всього українських вагонів 270 або галицьких 405, в кількости — 4.050.000 кільограмів. — Закуплено Головноуповноваженим в Галичині 10 вагонів збіжа.

Нове життя. — 1919. — 5 берез.

№ 29
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО УХВАЛИ СЕЛЯНСЬКИХ ВІЧ ВІДНОСНО ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

5 березня 1919 р.

На повітовім вічу у Снятині (9.II) та на вічах в Заболотові (23.II) і Рожнові (15.II) ухвалено в справі аграрної реформи слідуючі резолюції:

1) Збори заявляють однодушно, що українське громадянство є свідоме цего, що земля т. зв. більшої і великої посілости була і буде власністю Українського Народу.

2) Збори домагаються, аби це було стверджене законом.

3) Однак українське громадянство є свідоме цего, що дальше треба передовсім боронити землю, щоби вороги не видерли її

силою і тому збори присягають передовсім боронити рідної землі хоч-би до загину.

4) Збори висказують своє довіря Української Армії, що стоїть на фронті, витає хоробрих оборонців рідної землі і присягає підпомагати нашу армію усіма засобами.

5) Збори є свідомі, що справа земельної реформи є дуже трудна і треба довшого часу, щоби її як слід вирішити. Громадяне Снятинщини висказують своє довіря Українській Національній Раді і Державному Секретаріятови, які ведуть підготовчу роботу, і присягають, що громадянство терпеливо вижде тої хвилі, коли земля буде забезпечена перед ворогом і опісля законними постановами передана трудовому народови.

6) Збори домагаються, щоби на переходовий час, заки земельна справа буде законами вирішена, всі грунти і ліси т. зв. великої і більшої посілости переняла Українська Держава і передала цілу адміністрацію в руки українських повітових властей.

7) На переходовий час належить передати землю т. зв. великої і більшої посілости без-земельним і малоземельним селянам з тим, що вони обробляють її в цім році, а чиншове складають до державної каси.

Нове життя. — 1919. — 5 берез.

№ 30
ІНФОРМАЦІЯ ГАЗЕТИ «ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС» ПРО УХВАЛУ ЗБОРІВ СЕЛА ТОРГОВИЦЯ ГОРОДЕНКІВСЬКОГО ПОВІТУ

8 березня 1919 р.

З Городенщини

Село Торговиця.

Дня 23 лютого скликав комісар громадський О. Липчук збори в справі наради над весняними засівами. О. Липчук виголосив реферат, в якім взивав громадян до згідної праці, заохочуючи можнійших селян помагати біднійшим інвентарем, а біднійших

помагати багатшим працею рук. Бесідник пояснив насильну тактику большевиків в Росії і на Україні супроти селян, що бачив він як наочний свідок. Секретар зборів Петрівський Никола підніс слідуючі резолюції, ухвалені одноголосно:

1) Виєднати в повітових властий поміч в доставі потрібного насіння по максімальних цінах.

2) Вистаратись о моторовий плуг для господарів, котрі найматимуть поле в дворі за оплатою не більш 20 кор. за морг.

3) Щоби дрібні 10 морґові господарства остали необмеженою вічною власностию господарів, щоби можна продавати і купувати їх.

4) У господарів, які мають до 20 морґів, земля вся лишиться, але їх діти не можуть держати більше 10-ти морґів.

5) Щоби пасовиска, котрі були громадською власностию, а двір торговецький їх загарбав, перейшли назад в громадську власність села.

Громадський голос. — 1919. — 8 берез.

№ 31
ІНФОРМАЦІЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ ВІД УНР

16 березня 1919 р.

Довіз харчів з України наддніпрянської до Галичини, не дивлячись на дуже неприятливі умови транспорту і війну з большевиками, відбувається в досить широкім розмірі. — Лише за один тиждень з 1. по 8. березня надійшло з України приблизно 262 вагони збіжа, муки та цукру, які почасти вже розпреділені між повітовими харчовими управами (76 ваг.), почасти ще стоять на залізницях (168 ваг.). Коли прийняти до уваги значні труднощі транспортові і чисто військові, в яких відбувається довіз харчів з України, то зазначена кількість довезених уже вагонів не є малою.

Отже від часу влади Директорії по 8 марта Наддніпрянщина дала Галичині всього 426 наддніпрянських або 639 галицьких

вагонів ріжних харчів в скількости — 6.390.000 кільограмів. Дальший довіз харчів до Галичини відбувається о скілько позваляють технічно-військові обставини, про що числові відомости подамо в найблищих днях.

Нове життя. — 1919. — 16 берез.

№ 32
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС» ПРО ПРОДОВОЛЬСТВО, НАДІСЛАНЕ ДЛЯ ПОКУТТЯ З УКРАЇНИ

22 березня 1919 р.

Харчі для Покуття.

Члени Укр. Нац. Ради др. К. Трильовський, П. Лаврук і Гр. Дувірак виїхали були 21 лютого с. р. до Винниці, щоби взяти участь в комісійних нарадах трудового конґресу та постаратися о харчі для нашого Покуття та Гуцульщини. Дуже важні конференції відбули вони з харчевим міністром Тимофієвим та міністром земельних справ Архипенком, котрий між иншим обговорив з ними основно статути «Хліборобських Спілок». Є то спілки мало- і безземельних для спільного оброблювання більших просторів бувшої дідицької землі, котрі уряд буде давати селянам на політки. Через спільну господарку ведену раціонально при помочі машин і т. д. будуть вони мати лично велику користь, а надто суспільність буде мати можливо найбільшу скількість рільничих продуктів з даного земельного простору.

Дуже важним булоби застановитись і у нас над впровадженням таких спілок.

Що до харчів, то удалося нашим краянам роздобути 27 (зглядно 28) ваґонів збіжа, муки, цукру, а по части і мясних консервів, але треба було се всьо вести під сильною військовою охороною а і в Станиславові треба було ще перевести енерґічні переговори з тамошним харчевим урядом. — Сама подорож з Винниці до Станиславова тревала 7 день і 7 ночей.

З привезених харчів 8 ваґонів припало на військо, а решту розділено між повіти коломийський, косівський і печеніжинський. Розуміється, що наша наддніпрянська влада обіцяла і на будуче памятати на славне Покуття і Гуцульщину.

Громадський голос. — 1919. — 22 берез.

№ 33
ТЕЛЕГРАМА БРОДІВСЬКОЇ ПОВІТОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ Й ІН. ПОВІТОВИХ ОРГАНІВ ПРО ГОЛОД СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ПОВІТУ

25 березня 1919 р.

Зібрані нині на нараду прохаємо вислати свого відпоручника познайомитися із страшними обставинами нашого повіту, який, зданий виключно на власні сили, умирає з голоду. Всякі наші дотеперішні прохання (до) Держсекретаріату не мали, або мали дуже малий успіх. Все кінчиться досі на обіцянках.

Броди, 25/III-1919 р.

Українська повітова національна рада.
Повітова військова команда.
Філія «Сільського господаря».
Повітова харчова управа.

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 1441, арк. 2. Телеграфний бланк.

№ 34
ДОНЕСЕННЯ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ ДЕРЖАВНІЙ ПРОКУРАТУРІ ПРО ГОЛОДНІ ДЕМОНСТРАЦІЇ У ЛЬВОВІ 25 березня 1919 р.

28 березня 1919 р.

25 ц. м., коли продавали м’ясо в міській крамниці на пл. Ринок, декілька незадоволених осіб, які були в натовпі покупців, намагалися викликати неспокій і підбурити присутніх до

демонстрації проти апровізаційного управління. Ці погані елементи розпочали свої дії в той час, коли невеликі запаси м'яса вже вичерпались і ряд ненаділених осіб могли б під впливом незадоволення і агітації легко викликати страшні за своїми наслідками заворушення.

Але негайним втручанням присутніх на місці поліцаїв, які заспокоююче вплинули на натовп, що зібрався, вдалося запобігти галасливій демонстрації, причому було заарештовано чотири особи, які своєю провокаційною поведінкою і підбурюванням дали ініціативу вищезгаданим ексцесам.

Докладний хід подій представляється так.

Наш поліцейський агент Франкевич привів сюди:

1. Катерину Бучек, родом з Білої Криниці, пов[іт] Зборів, 34 роки, гр[еко]-кат[олицької] рел[ігії], дочку Михайла й Олени — служницю Моріца Ротмана, що прож[иває] на вул. Боїмів, № 7.

2. Магдалину Гуркевич, родом з Персенківки, пов[іт] Львів, 27 років, рим[о]-кат[олицької] рел[ігії], дочку Яна й Софії Голомб, жінку Антона — продавця крамниці, що прож[иває] на Клепарові, вул. Джерельна, № 365.

3. Володимира Пульгая, родом зі Львова, 15 років, гр[еко]-кат[олицької] рел[ігії] (спочатку твердив, що він поляк), сина Михайла — службовця суду, прикріпленого до намісництва, і Антоніни, учня IV к[ласу] 8 гімн[азії] на Личакові, що прож[иває] на вул. Копцовій, № 4, а також

4. Станіслава Слабіцького, 61 рік, р[имо]-кат[олицької] рел[ігії], нар[одженого] в Глуховичах, пов[іт] Львів, сина Яна і Парасковії, вдівця, натирача підлоги, що прож[иває] на вул. Коральницькій, № 6.

Агент Франкевич доповів, що, будучи в цей день в розпорядженні пол[іцейського] радника Гуклера і конціпєнта-практиканта д[октора] Залєського для несення служби на пл. Ринок, був свідком авантюр, які сталися біля ратуші.

Якраз перед 11-ою годиною ранку натовп, який складався переважно з жінок, зібрався перед міською м'ясною крамницею, почав викрикувати: «Ходім до ратуші!» — і рушив у цьому напрямку. Поліцейські агенти, які несли службу, лише з допомогою загону державної сторожі без[пеки] замкнули браму ратуші і таким чином зуміли стримати демонстрантів.

Провідниками й ініціаторами цього були вищезгадані [особи]. Перед цими подіями Бучек підбурювала до авантюри жінок, які були на пл. Ринок, вигукуючи: «Ходім до ратуші!», а потім йшла на чолі натовпу. Пульгай, агітуючи, також вертівся серед жінок. Після його відходу жінки зчинили великий рух і крик. Коли ж Пульгай помітив, що за ним слідкують поліцаї, він сховався в брамі одного будинку.

Магдалина Гуркевич була в натовпі, який рушив до ратуші і також голосно викрикувала, даючи волю своєму незадоволенню. Станіслав Слабіцький голосно викрикував: «Дайте нам їсти! Нам не хочете дати, а самі нажерлися!» і т. п. Коли ж радник Гуклер закликав натовп розійтися, Слабіцький не послухав цього заклику.

Крім доставлених [в поліцію], велику агітацію серед натовпу вів також якийсь хлопець. Він бігав серед жінок і закликав їх йти до ратуші. Але, скориставшись замішанням, цей хлопець втік.

Допитана тут Катерина Бучек призналася, що брала участь у демонстрації, пояснюючи це роздратуванням, тому що декілька днів нічого не купила. Коли же в крамниці не було м'яса, кричала разом з іншими: «Ходім до ратуші! Ці пузаті мають досить їсти, а нам не хочуть дати!» Проте заперечувала, що нібито намовляла інших жінок і йшла на чолі натовпу. На зауваження аг[ента] Франкевича, що урядовець, який ніс службу на пл. Ринок, бачив, як вона намовляла інших і бігала з місця на місце серед натовпу, відповіла запереченням, але призналася, що разом з іншими жінками бігала за магістратським хлопцем, який ніс мішок муки до продовольчого воза, що стояв у кінці Галицької. Очевидно, вони мали намір грабувати.

Допитаний тут Володимир Пульгай заявив, що прийшов на пл. Ринок, щоб змінити свою сестру Наталію, яка від години 7 ранку чекала м'яса. Коли ж м'яса в крамниці невистачило, він, замість того, щоб іти додому, залишився на пл. Ринок, щоб подивитися на авантюри, які розпочались у зв'язку з відсутністю м'яса.

Далі заявив, що нікого не намовляв до авантюр. Коли ж один з поліцейських урядовців закликав натовп спокійно розійтися і пообіцяв, що завтра одержать м'ясо, якась жінка в хустці, яка найбільше кричала, сказала йому: «Йди скажи іншим, що це неправда, що цей пузатий говорить, він їм лише зуби замовляє». Пульгай став на камінь і сказав до натовпу, біля якого стояв: «Це все неправда, що цей пан говорить, він нам лише так обіцяє».

Після цього сховався в брамі, боячись арешту, і звідти спостерігав за подіями.

Цікаво, що Пульгай був на пл. Ринок, хоч його батько належить до консуму намісництва, де в той день, як і в усіх консумах, було м'ясо для [їх] членів. Пульгай пояснював це тим, що раніше був у консумі «Віта» і переконався, що там м'яса немає. Пульгай признався, що не мав з собою жодних грошей, пояснив, що спочатку мав 34 к[рони], які одержав дома на м'ясо, але його мати, йдучи до костьолу, зайшла на пл. Ринок, побачила, що м'яса вже не продають, і відібрала гроші. Мати навіть намовляла його, щоб ішов на богослужіння, але він цього не зробив.

Допитувана тут Магдалина Гуркевич призналася, що коли поліцейський урядовець закликав натовп розійтися, не послухала його, говорячи: «Ми голодні, а пани мають багато їсти». А коли цей урядовець арештував якусь жінку, почала його переконувати, щоб відпустив її, тому що вона невинна. Крім цього, призналася, що чинила опір солдатам під час її арешту, тримаючись за дерево. Підкреслюється, що Магдалина Гуркевич мала з собою близько 1400 к[рон], з яких половина нібито належала їй, друга половина — її матері.

Допитаний тут Слабіцький заперечував свою участь у ексцесах і те, що він взагалі був серед натовпу. Ідучи через пл. Ринок до крамниці Штадтмюллера по віск, почув скарги на відсутність харчових продуктів, на що відповів: «Бідна людина не має що їсти, а пани мають досить. Хай то все шляк трафить — така справедливість».

Всіх затриманих о годині 4 дня віддано до поліцейських в'язниць.

Тому що в зв'язку з вищеописаними ексцесами появилися чутки, що справа тут йде про планово організовані дії якогось ворожого польському суспільству комітету, нібито українського, і що особи, які брали участь у демонстраціях, одержали від цього комітету по 6 к[рон] кожний, наказано провести відповідне розслідування, яке, однак, не дало жодних позитивних результатів. Домашній обшук, проведений у всіх вищезгаданих осіб, арештованих за участь в ексцесах, теж не допоміг вияснити цю чутку, бо не знайдено жодного підозрілого матеріалу.

Про це повідомляється прокуратуру, щоб розпочати карносудове слідство в зв'язку з ознаками проступків за §§ 279 і 300 к[арного] з[акону] проти підозрілих, яких відсилаємо до крайового кримінального суду.

Одночасно просимо повідомити дирекцію поліції про результати карно-судового слідства або про можливе звільнення підозрілих, тому що дирекція має намір щодо них видати адміністративні розпорядження.

Львів, 28 березня 1919 р.

Директор поліції Рейнлендер

ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 157, арк. 16—18. Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 35
ЗАЯВА МЕШКАНЦІВ СЕЛА ДІТКІВЦІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПОВІТУ УРЯДОВІ З ПРОХАННЯМ ДОПОМОГИ В ЗВ'ЯЗКУ З ГОЛОДОМ І ЗЛИДНЯМИ

1 квітня 1919 р.

Сільський комісаріат і всі мешканці громади Дітківці просять ласково світлого Державного секретаріату в Станіславі о вислухання нашої просьби, о чім вас ласкаво просимо.

Ми всі мешканці гром[ади] Дітківці єстесьмо дуже бідні, бо в часі австрійської війни були ми евакуйовані з нашого села.

Через три роки, так коли повернулися домів, до нашого села, застали ми всі свої господарства знищеними, не осталось ні одної хати, ні одного будинку, тепер мешкаємо по ямах, в землянках, дехто в будах, не маємо куска хліба, ані картоплі.

Діти наші умирають з голоду і холоду. Старі пухнуть від земляної вогкості, кинулась пошесть черевного тифу, і народ хворіє і умирає. Помочі такої не маємо від нашої повітової власті, щоби ми заспокоїли свою біду і нужду, правда, дещо дають, як нафту, сіль і цукор, тільки дуже мало, і то треба платити, а у нас грошей нема. Хліба дістали ми дуже мало, і то вже від мая 1918 р. тосьмо дістали 48 центнерів збіжжя по максимальній ціні, а 32 центнери збіжжя безплатно; а у нас находиться в громаді 805 душ, то для того населення те збіжжя нічого не значить. Тепер хотілибисьмося потрохи відбудувати, але не маємо до того сили, бо брак народу, бо служать при теперішньому укр[аїнському] війську. Отже просимо ще раз ласкаво узглядити наші просьби, о чім вас просимо.

1. Дайте нам поміч в харчах, щоби ми могли заспокоїти свій так страшний голод.

2. Дайте нам поміч грошову на наші потреби економічні.

3. Дайте поміч нам о нашій теперішній відбудові, котрої конче потребуємо, бо інакше всі погинемо в тих землянках, і то землянки наші заваляться, а нових не маємо з чого побудувати, бо матеріалів жодних не маємо для відбудови.

4. Просимо о дуже важну для нас ціль, а іменно: о звільнення наших людей, котрі тепер служать при укр(аїнському) війську, від військової служби. З тої причини, що ми такі бідні, потребуємо тих людей для відбудови знищених війною наших господарств і для обробки землі, котра вже чотири роки лежить облогом, а половина посілості нашої громади полів є скопана окопами.

Отже, наші люди вносять рекламації до повітового комісаріату в Тернополі, і то ті люди, котрі необходимо потребують помочі своїх синів, а бідні жінки з малими дітьми — чоловіків (мужів), а комісаріат повітовий не узгляднює тих рекламацій, а тільки повідомляє їх просьбі. Отже, ми всі мешканці громади Дітківці звертаємося до світлого Державного секретаріату в Station Станіславі з великою просьбою і уклінно

просимо відказати нам в вищенаведених просьбах, а узглянити їх, бо інакше ми всі мешканці нашої громади пропадемо в біді і нужді без куска хліба і без даху над головою.

5. Тепер просимо ще о насіння для обсіву весняного. Насіння у нас нема ані зерна, ані одної бараболі, так що необходимо потребуємо землю хоч в часті обсіяти, бо інакше на другу будущу зиму грозить нам ще страшніший голод і цілий упадок наших господарств.

Дуже просимо о ласкаве узглянення нашої просьби.

Сільський комісар Петро Гнатів
і ще 10 підписів мешканців села Дітківці.

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 1441, акр. 7. Оригінал.

№ 36
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО ПРОДОВОЛЬЧУ ДОПОМОГУ ВІД УНР

3 квітня 1919 р.

За тиждень з 16 по 23 березня передано населенню збіжа, муки і цукру 114 вагонів; в магазинах зложено — 84 ваг., спеціяльних військових транспортів пройшло по 23 марта — 181 вагонів. Позаяк до 16 березня населенню передано — 490 ваг., то загальна кількість ввезених до Галичини харчів ріжного рода досягне — 1168 вагонів або — 11.685.000 клг.

Нове життя. — 1919. — 3 квіт.

№ 37
МЕМОРІАЛ КЕРІВНИКІВ УСТАНОВ ДРОГОБИЧА І БОРИСЛАВА ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРІАТОВІ ПРО ТЯЖКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ ПОВІТУ

7 квітня 1919 р.

Підписана делегація політичних, просвітних і економічних організацій Дрогобицького повіту, в склад якої входить о. Антін Рудницький, як комісар міста Дрогобич, п. Гриць Терлецький, як управитель харчового уряду в Бориславі, п. інж. Дидинський, як голова філії «Сільського господаря» в Дрогобичі, Василь Паньків, як репрезентант дрогобицького міщанства та репрезентант бориславських робітничих організацій, — звертається до Високої президії зі слідуючим

меморіалом:

1) Дрогобицький повіт, зокрема населення міст Дрогобича і Борислава, стоїть перед найстрашнішою голодовою катастрофою.

Дрогобицький повіт, в склад якого входять чисто промислові місцевості з перевагою робітничого населення, як Дрогобич, Борислав, Волянка, Попелі, Мразниця і Тустановичі, яких населення переходить 100000 голов, — не міг ніколи — навіть в передвоєнних часах — покрити власного запотребування харчів і завсігди був лишений на довіз із східних повітів. Знаючи про цей стан, австрійське правительство, яке чейже нашого краю не щадило, звільнило спеціально Дрогобицький повіт від усяких реквізицій і поставило на чолі апровізації нафтового району окремого офіцера, якого задачею було стягати харчові артикули зі східних повітів Галичини, а навіть Угорщини. Завдяки тому аж до послідніх часів існування Австрії апровізація нафтового басейну була ведена бездоганно.

Стан сей змінився на некористь від часу, коли власть перейшла в українські руки.

В першій половині падолиста 1918 р. нафтовий басейн був тереном війни українсько-польської, серед якої польські легіонери робили оружні випади на сусідні села і безпощадно грабили та нищили у селян все, що попадало в руки,

— опісля ж, опускаючи Борислав, польські легіонери підпалили багато заосмотрені військові і харчові магазини в Бориславі та на Волянці.

Відтак переходила через Дрогобиччину повінь російських полонених, повертаючих домів, які, внаслідок неможності комунікації дорогою через Перемишль і Львів, йшли виключно вздовж т. зв. трансверсальної* лінії, отже через Самбір і Дрогобич.

Безпосереднє сусідство Дрогобицького повіту з фронтом, віддаленим о кількадесят кілометрів, спричинило, що всякі військові відділи будь то на приказ дотичних команд, будь то на власну руку, реквізували у селян все, що лиш далося. На жаль, сконстатувати треба, що деякі військові відділи і команди на здавали собі ясно справи з того, до чого в дальших консеквенціях довести може безпрограмова і безпощадна реквізаційна система, яку назвати б можна сміло системою грабунковою.

По чотирьох місцях такої господарки представляє ціла Дрогобиччина дійсно застрашуючий образ: двори всі без виїмки винищені дотла, зерно, призначене на засів, зареквізоване, живий інвентар до послідньої штуки забрали військові цілі, так що о обсіянню і обработці двірських грунтів нема бесіди. Селяни внаслідок неврожаю, язви, мишей і причин вищенаведених є зовсім винищені, пашні зовсім нема, а корець бульби або зерна належить до великих рідкостей, за які треба платити горендальні** суми.

Одинокий судовий повіт Мединичі входить в склад Дрогобицького політичного повіту, як також кілька сусідуючих сіл Самбірського повіту, котрі досі ще найбільше доставляли харчів до Дрогобича і Борислава, стали тереном, на якім оперують від трьох місяців усякі реквізаційні відділи фронтові, і на приказ фронтових команд сю частину повіту зовсім винищили.

Не стало б місця, щоби описати сії реквизиційні практики і зареєструвати надужиття, які при тім діються. Вистарчить навести один з найновіших фактів, коли фронтовий відділ

*Трансверсальний — поперечний.
**Горендальний — страшенний.

реквізиційний ніччю впав до Добрівлян і забрав селянам все, що лиш они мали. Рівноваж зазначується, що дрогобицький реквізиційний офіцер п. Задурович, всупереч інструкціям своїх зверхніх військових та цивільних властей, на власну руку переводить дальше реквізиції в повіті. На жаль, начальна команда в Ходорові не реагує з належною енергією на сі практики, а навіть сама приказує часто транспорти збіжжя і бульби, призначені для Дрогобича і Борислава, реквізувати на річ армії, як про се свідчить залучений спис фактів.

А чейже повіт, який своїми земними багатствами удержує матеріально цілу державу і фронтову армію, повинен бути інакше трактований.

Всякі заходи місцевих чинників, змагаючі до поправлення стану апровізації в Дрогобицькому повіті, стрічають перепони або нехтування з боку наших центральних властей. Вистарчить навести, що договір, заключений в своїм часі тут Нафтовим комісаріатом з Угорщиною, який мав запевнити для Дрогобиччини кількасот вагонів збіжжя, через кілька тижнів мусив ждати на затвердження зі сторони високого Державного секретаріату і доперва тоді діждався ратифікації, коли політичні події на Угорщині зробили його виконання ілюзоричним.

2) Внаслідок того, що в Дрогобичі і Бориславі магазини харчових управ зовсім порожні і не мають ані одного грама муки, а від півтора місяця між населення не розділюється хліба, поширюється в Дрогобичі і Бориславі в застрашуючий спосіб тиф голодовий плямистий, а цілі десятки умирають денно з голоду.

А голод є лихим дорадником.

Невиносимий стан апровізації нафтової заглибини дає почин до чимраз більше явного невдоволення і ферменту серед робітничих кругів та серед незаможного міщанства, і треба боятись, що єсли в найкоротшім часі не усунеться лиха, то в Дрогобичі і Бориславі вибухне голодова революція, яка чейже була катастрофою для нашої молодої держави.

3) Одною з найголовніших причин сього лиха, що розпорядки військових та цивільних властей взаємно собі суперечать і не находять послуху, та, що на чолі апровізації

нафтової заглибини не стоїть енергійна людина, якій мали б повинуватися всі військові та цивільні власті. Як вище згадано, апровізація Борислава та околиці за часів Австрії була так довго вдовольняюча, як довго на її чолі стояв рітмайстер Сеч, який був вивінований в далекойдучі повновласті, мав до своєї розпорядомості гроші, військо і магазини.

Підписана делегація, будучи висловом бажань населення цілого повіту, позволяє собі зазначити, що одиноким чоловіком, який міг би в тій направі багато доброго зробити і завести в повіті на поля апровізації лад та усунути при тім чимраз частіші появи дезерції, є п. отаман Грабовенський, котрий протягом свого короткого урядування в Дрогобичі пізнав докладно потреби повіту і дався пізнати як чоловік розумний та енергійний.

Комісар міста Антін Рудницький
Інж(енер) В. Дидинський — гол(ова) «Сільс(ького) господаря».
Василь Паньків

Дрогобич, дня 7 цвітня 1919.

ДАЛО, ф. 129, оп. 1, спр. 47, арк. 4—6. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 38
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО ПОСТАНОВУ РАДИ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ЩОДО ЗАКУПІВЛІ НАСІННЯ ДЛЯ БІДНІШОГО НАСЕЛЕННЯ

10 квітня 1919 р.

Урядово звідомляють:

Рада Державних Секретарів рішила на засіданні для найбіднійшого населення знищених війною громад суму 10.000.000 гривень.

Міжсекретарська комісія зложена з представників Держ. Секретаріяту внутрішних справ, земельних справ і публичних робіт розділила повисшу суму між найбільше знищені повіти Західної Области Української Народної Республіки і призначила суму 6,850.000 гривень на повіти: Зборів, Броди, Бережани;

Станіславів, Тернопіль, Богородчани, Рогатин, Підгайці, Бучач, Золочів, Гусятин, Городенка, Львів, Скалат, Жовква, Ліско, Сянік, Городок, Надвірна, Турка, Яворів, Теребовля і Товмач. Решту 3.350.000 гривень полишено як резерву для повітів необнятих виказом, що потребувалиби евентуально помочи при закупні насіння.

Державний Секретаріят внутрішних справ повідомив депешами інтересовані комісаріяти і поручив розділити признану субвенцію при помочи повітової комісії земельної, харчевої управи і філій «Сільського Господара» між найбіднійше населення знищених війною громад та улекшити йому закупно насіння.

Державний Секретар внутрішних справ д-р Макух.

Нове життя. — 1919. — 10 квіт.

№ 39
ОПЕРАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ІЗ с. ВИЖНІ ГАЇ ДРОГОБИЦЬКОГО ПОВІТУ УРЯДОВІ ПРО ЗБРОЙНЕ ПОВСТАННЯ В ДРОГОБИЧІ

15 квітня 1919 р.

Дрогобич опанували збунтовані війська і міліція, около 600 чоловік з крісами, скорострілами і ручними гранатами. Старшини арештовані, падають трупи і ранені, анархія шириться, необчислені шкоди, Борислав під боком.

Прошу сейчас о відсіч. Відповідь через станцію Стрий до команди двірця Дрогобич.

Луцький

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 1404, арк. 1. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 40
ЛИСТ СЕЛЯН СЕЛА БОРТНИКИ ТЛУМАЦЬКОГО ПОВІТУ В ГАЗЕТУ «РЕСПУБЛІКАНЕЦЬ» ПРО ТЯЖКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ

17 квітня 1919 р.

Бортники пов. Товмач. Погано живеться в нашому селі малоземельним і безземельним селянам. Весна прийшла, а веснувати нема чим ані на чім. Громадська земельна комісія ухвалила платити дідичови Якубовичеви по 20 к. від морга, та дідич не згодився і зробив відклик до висших властий. Ми ждемо на рішення, а весна не жде. Парох Антін Балицький, що має 95 моргів поля (орного, сіножати та ліса) повинаймав поле багатим селянам та учителеви, Полякови Янови Пєльошови 25 моргів, який має 16 моргів свого поля. Пригріло сонце, зазеленіла травиця, тай можна би пустити худобу пастися, та нема де. Давніще було пасовиско в лісі, та тепер Жиди ліс парцелюють і продають богачам по 2200 к. за морг. Біля нас крайна біда. Нема що їсти, нема що і де засіяти і не маємо гроший за закупно харчів. Домів вернуло багато жовнірів, що стратили у війні здоровля, а належних причинків Австрія не виплатила і нема надії, щоб наша влада прийшла з помочею. Коли піде так дальше, то ми засуджені на голодову смерть.

Отсею дорогою звертаємося до нашого правительства, щоби воно прийшло нам негайно з помочю.

Прокіп Паращук
Захарій Бриштинюк

Республіканець. — 1919. — 17 квіт.

№ 41
СТАТТЯ др. В. ГІЖОВСЬКОГО «ПЕРЕДНОВОК» У ГАЗЕТІ «ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС»

17 квітня 1919 р.

Передновок

З весною в неодну хату зазирає голод.

Правда, на загал беручи, у нас нема якогось «голоду» як загального стану, але кождий мусить це признати, що довга війна потягнула за собою брак ріжних харчів у більшости населення. Людий таких дуже небогато, котрі можуть собі сказати: «війна мені нічого не зробила, скорше може помогла, нічого мені не бракує».

Отже в цій справі повинні ті щасливці памятати, що справа цеї більшости, котра виказує недостачу харчів, єсть заразом і їх власною справою, а то з численних причин.

По перше, коли більшість населення (не забувайте про міста!) не має що їсти, то її переймає зневіра; наступає тоді загальне знеохочення, а воно добра ніколи не приносить, — противно, історія виказує нам, що такий стан у більшости населення бував усе причиною всіляких суспільних забурень, котрі богатшим клясам ніколи на добро не виходили. У нас тим певнійше мається так річ, бо у нас нема дуже великих богачів, котрі самі потерпілиб на тім, а потерпівби у нас на цім цілий наш народ, як це кождий ясно повинен бачити, котрий знає наших сусідів, так ласих на нашу землю. Длятого ті з поміж нас, котрі мають ще звижки в припасах, повинні ними помагати відплатно, а то часами і невідплатно (через запомогові комітети на приклад) тим, котрі стоять перед привидом голоду. Не жалуйте цеї лепти для бідних, бо коли пожалуєте, то ця скупість на вас самих може відбитися некорисно! Не жалуйте коней, щоб помогти бідному, котрий їх не має, бо коли він буде полишений сам собі, то його візьметься розпука! Треба все зрозуміти і положення другого чоловіка, і вміти зречися дечого для загального добра, зн. посередно і свого добра, а не треба бути захланним, упертим, скупим на добрі і розумні діла — бо такі люде тепер хиба сліпі; а стара пословиця, що

«кого хоче Бог покарати, тому наперед розум відбере», може бути до них приложена.

А по друге, не забувайте, які ми тепер часи переживаємо. Це часи, про котрі мріли здавна кращі люде всіх народів, а у нас передусім Шевченко, Франко, Драгоманів та Павлик. Це часи національного і соціяльного визволення. Отже з одного боку, коли хочемо визволитися національно, що лежить у інтересах нас усіх, то ми повинні дбати про те, щоб загал нашого народу почувався в можливім положенню витримати цей напір ворожих сил. Але з другого боку, уважаймо, що не тільки нації тепер визволяються; бо нарешті прийшов цей час, коли не тільки національні ідеї приходять до сповнення, а і всі инші, в першій мірі клясові.

Бо підносить тепер нарешті схилену досі голову цей, котрий нічого не мав досі крім здорових рук, котрі продавав, за котрих гірку а часами кріваву працю брав тільки частину цього, що витворив, а решту мусів відступати тому, котрий його наймав. Підносить тепер голову пролєтар — робітник фабричний і робітник земельний. І у нього теж лежать у душі національні ідеали, і він хоче самостійної України, щоб над ними не посміхалися ні Москалі, ні Ляхи, — але він плекає в своїм серці і соціяльні ідеали; він не хоче жити як досі, у вічній праці і вічній біді, а хоче здобути собі у тім горячім часі кращу долю; не хоче годувати своїм потом і кровю тих, котрі находяться в положенню роботодавців, але хоче працювати самий на себе.

Український народ, головно та його частина, що живе в Галичині, має в своїм нутрі оба ті ідеали, національний і соціальний, але заспокоїти їх оба не так легко. З заходу йдуть Поляки, котрі несуть не соціяльний, тільки виключно національний ідеал, для нас дуже ворожий, а зі сходу йдуть Москалі, котрі несуть нібито соціяльний ідеал, не признаючи нашого національного ідеалу, а противно — поборюють його!

Значить, нам у цій трудній ситуації необхідно треба найти хвилеву рівновагу у своїм нутрі між тими двома ідеалами, і до того потреба конечно, щоб заможнійші кляси йшли з поміччю тим, котрим уже сил не стає до дальшої рівноваги.

І длятого ще раз треба піднести: Не дивіться ви, котрі заможні, на своє виключне добро, а старайтесь о добро загальне — бо загальне, то і ваше добро і будучність!

Громадський голос. — 1919. — 17 квіт.

№ 42
ТЕЛЕГРАМА ГОЛОВНОГО ОТАМАНА РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ВІЙСЬК ДИРЕКТОРІЇ СИМОНА ПЕТЛЮРИ ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРІАТОВІ ЗУНР ПРО НЕЗАДОВОЛЕННЯ СОЛДАТІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ І НАСЕЛЕННЯ ПОЛІТИКОЮ УРЯДУ

25 квітня 1919 р.
м. Здолбунів.

Маю цілком певні повідомлення про неспокій у військах і серед населення на грунті незадоволення політикою Державного Секретаріату в соціальних питаннях, а особливо по земельних. Це може скінчитись катастрофою і розвитком більшовизму, тим більш, що більшовики вживають заходів до того. В державних інтересах утримання боєздатності галицької армії, а також спокою в тилу, вважаю необхідним, аби ви звернули увагу Державного Секретаріяту і Національної ради.

Соціальні реформи, а особливо в земельному питанні, а також припинення процесів за відшкодування поміщицьких збитків, які обурюють галицьке селянство і настроюють його проти влади, мусять бути розв'язані позитивно в першу чергу. Кожний день протягання справи веде неминуче до катастрофи. Прошу звернути на це увагу і вжити відповідних заходів, продиктованих державною мудрістю і передбаченням неминучих конфліктів в житті населення Західної України.

Гол[овний] от[аман] Петлюра.

ДАЛО, ф. 129, оп. 1, спр. 17, арк. 2—3. Засвідчена копія.

№ 43
ЛИСТ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ ПУБЛІЧНИХ РОБІТ М. КАЗАНЕВИЧА РАДІ ДЕРЖАВНИХ СЕКРЕТАРІВ ЩОДО ФІНАНСУВАННЯ РОБІТ ПО ВІДБУДОВІ ЗРУЙНОВАНИХ ВІЙНОЮ ПОВІТІВ

26 квітня 1919 р.

Do
Wysokoji Rady Derżawnych Sekretariw
w Stanysławowi
w sprawi wypłaty dalszych 50.000.000
hryweń na widbudowu znyszczenoji
wijnoju zach. obłasty U. N. R.

Zakonom, zatwerdżenym Wysokoju Dyrektorijeju dńja 15 bereznja 1919 asygnuwano 500,000.000 hrywen w rozporjadżenńja Rady Derżawnych Sekretarijatiw zachidnoji obłasty U. N. R. na widnowłeńja meszkań i budiwel zrujnowanych poperedńjoju wijnoju.

Wydatky z nazwanoji sumy maje śja prowadyty w miru potreby.

Poneże z perszoji raty 20,000.000 hr. obdjiłeno 38 powitiw, a hroszi śji wże wyczerpujutjśja, zwołytj Wysoka Rada wyasygnuwaty druhu ratu w wysotji 50,000.000 hryweń.

Derżawnyj Sekretar publ. robit.

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 173, арк. 2. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 44
ІЗ СВІДЧЕННЯ ІНЖЕНЕРА Е. ФОГЕЛЯ ПРО РОЗПОДІЛ ПОМІЩИЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЯНАМИ СІЛ ШКЛО І ПОРУДНО ЯВОРІВСЬКОГО ПОВІТУ

27 квітня 1919 р.

Щодо проявів більшовизму в околицях, то знаю, що весь час іде розмова про розподіл землі.

В місцевості Шкло селяни розділили поміщицькі землі між собою, так само і в Порудно.

Селяни мали отримати по три морги...

ДАЛО, ф. 274, оп. 1, спр. 29, арк. 25.

№ 45
ОГОЛОШЕННЯ ПОВІТОВОГО КОМІСАРА РУДКІВСЬКОГО ПОВІТУ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ В ОБІГ КАРБОВАНЦІВ І ГРИВНІВ

1 травня 1919 р.

Оповіщення

Законом з 4 цьвітня с. р. впроваджено в обіг гривни і карбованці. Одна гривна рівняється 1 кар., один карбованець 2 коронам. Всі каси і приватні особи мусять принимати гривни і карбованці. Обігнорування вартости карає адміністраційна власть арештом 2 літ і гривнею 10000 кар. За непринимання гривен єсть кара 6 місяців арешту.

Держ. Секр. Др. Макух

Мійскому урядови в Комарні поручається розмістити негайно се оповіщення на видних місцях міста.

Пов. комісар Др. Марітчак

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 31, арк. 88. Рукопис. Оригінал.

№ 46
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «РЕСПУБЛІКАНЕЦЬ» ПРО СТРАЙК ДРУКАРІВ У СТАНИСЛАВОВІ

1 травня 1919 р.

В Станіславських печатнях дня 25 квітня застрайкував печатний персонал з приводу лихої оплати за їхню працю.

Визиск роботодавців об'єднав увесь печатний персонал без різниці народності, полу та фахового образовання. Ніщо не допомогли патріотичні вмовляння роботодавця Хованця, щоби поляки не «зраджували національного інтересу» і не йшли рядом з українцями. Визискувані взнеслися понад національний шовінізм і спільними силами стали добиватись для себе кращого економічного становища. Всі солідарно заперестали роботу і поставили свої спільні домагання.

Дотеперішня платня була нужденна. Складач отримував в тиждень 150—250 к., а обслуга помічника — від 15—20 к.

Після нового, прийнятого роботодавцями, цінника* кваліфікований складач дістає мінімум 375 к., а старші складачі, машиністи та коректори — 25% надвишки мінімум в тиждень. Ученик в першому півроці — 20, 2-му — 60 к., в другім році — 120 к., в третім — 180 к., а в четвертім — 240 к. в місяць. Дівчата при машинах — 120 к. в тиждень, а мужеська обслуга при моторових машинах — 25 к., а при ручних — 30 к. денно. Робітник при крученню корби має працювати тільки 4 год. денно. Надгодинова платня, як за роботу, сповнювану в часі свят, т. є. 100%. (закон з дня 12 квітня 1919 р., §2). Надгодиново можна працювати тільки 18 год. в тиждень. Хто працює надгодиново, по 12 год., той слідуючого дня тільки пізніше приходить до праці, побираючи звичайну денну платню, крім нічного винагородження. Неділі і свята вільні від праці, оскільки нема пильної державної праці. За недільну працю платиться подвійно.

Цей цінник обов'язує на 3 місяця. Наколи в тім часі не подорожіють харчі, то цінник цей остає автоматично надальше.

*Цінник був прийнятий після страйку.

Переговори вели в імені страйкуючих тов. Голдович, Шмерцлер, Стеткевич, від секретаріату фахових організацій тов. Кушнір, а в імені секретаріату укр[аїнської] соц[іал]-дем[ократичної] роб[ітничої] партії тов. Крутій.

Переговори велися в Державному секретаріаті внутрішніх справ.

День страйковий був заплачений.

Цей страйк дав доказ, що робітництво може добитися кращої долі, коли воно буде зорганізовано. Тому і прочі фахи повинні негайно приступити до організації, щоби спільними силами боротися за своє краще матеріальне становище.

Республіканець. — 1919. — 1 трав.

№ 47
ЛИСТ ГУСЯТИНСЬКОЇ І КОПИЧЕНСЬКОЇ ЄВРЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ РАД ДО ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ПРО ДОПОМОГУ

6 травня 1919 р.

До Високого Державного Секретаріату
на руки Високоповажного Пана
Інспектора Д-ра Курбаса
в Station Станіславові

Гусятинська і Копиченська Жидівська Національна Рада звертається до Високого Державного Секретаріату зі слідуючою просьбою.

В місті Гусятині жило перед війною до 6000 Жидівського населення. Війна розсіяла їх по цілому світі, найбільша їх часть застрималася в Копиченцях, наслідком чого в теперішній час є в тім місті до 5000 душ жидівського населення. З цего числа є з 3200 душ, які жиють в неімовірній нужді. Передовсім Гусятинські, котрі втекли в серпні 1914 р. в одній сорочці, зіставивши на місті усе майно. Вертати до чого не було — всі знають про страшне знищеннє того міста. Нужду того насе-

лення пером не описати, словом не розказати. Єслі перед розпадом Австрії воно діставало причинки і за них могло мати хоч кусник сухого але щоденного хліба, еслі воно ще могло гніздитися у норах десь, то тепер обставини цілком змінилися. Причинків нема, а з темних, вогких нор їх викидають, бо не мають середників цілком платити за «мешканє» або платити більше, як цего часто жадають власники. Жити з суспільного доходу годі, бо-ж тепер цілковитий застій у економічному життю, в першій мірі наскільки се відноситься до тих галузей економічного життя, в яких працювало власно жидівське населення. То само відноситься також до коренного копичинецького населення, так що можна сміло утверждати, що тут в Копиченцях маємо кругле число 3200 жебраків, не маючих ніякої помочи, людей, які погибають на очах усіх.

Як зарадити тій нужді, як помочи тому терплячому населенню — обі Жидівські Національні Ради: гусятинська і копичинецька, вже тепер не знають. Апровізації для Жидів нема абсолютно жадної — від самого початку нема. Дорожнеча росте безостановочно в страшний спосіб. Звідкиж бідному Жидови, не маючому ніякої грошевої резерви, не можучому знайти ніякого заняття, ніякого заробку, — звідки єму платити за 1 д бараболі по 100—120 корон? Які ціни муки і інших харчів звісно.

Що було в силах згаданих Жид. Нац. Рад — зроблено. Послідний кусник мусів віддати кожний, згладно ситий, щоби накормити інших бідних. Мусів віддавати з власною кривдою свої діток, але робив се охотно, знаючи, що годій не помагати так страшенній, окружаючій його нужді. Одначе тепер сили уже вичерпані. Голодови і безробіттю подав руку тифус — нужда переростає наші приватні сили. Тут треба іншої акції, тут мусить прийти на поміч держава, єслі не маємо пропасти.

Зі згляду на таке положення тутешнього жидівського населення підписані Жд. Нац. Ради прохають, як можна найскорше поспішити з помочею і зарадити висше описаної страшної нужді, при цім слід звернути увагу, що говоримо не лише в імені населення, машкаючого в Копиченцях, але також тої части давнішнього гусятинського жидівського населення, яка пробуває тепер під чужим дахом і так само страшній нужді

в околиці, а головно в Хоросткові і Пробужній, що становить ще 200 родин, т. е. в Хоросткові 120, а в Пробужній 80 родин.

Практично наша просьба виражається в слідуючім:

1) Прохаємо передовсім зарядити, щоби апровізація, яка донині нічого не робила, розпочала енергічну діяльність та й **щоби в ній було репрезентоване також жидівське населеннє,** — се є справа загального значіння, не тільки з користю для бідних.

2) Для бідного населення, якого є така маса і яке саме не завинило своєї нужди, а є жертвою відносин і воєнних обставин, прийти з помочею на заплаченнє за мешканнє і давати найбіднійшим родинам **поміч в харчах і одежі,** бо можна стрічати цілком голі постаті.

3) Зі згляду на відношення декотрої части нежидівського населення до Жидів спонукати цивільні і військові власти, щоби поучили нежидівське населеннє, що єго відношеннє до Жидів належить змінити в тім дусі, **щоби не було національної ненависти,** щоби не вести погромної агітації, овтім з цілью свідомостию доброго горожанина проти неї виступати, та й щоби то населеннє зрозуміло, що Жиди є і мають право бути цілком рівноправними горожанами і що всяка протижидівська, як кожда інша внутрішня протинаціональна агітація є дуже шкодлива для молодої держави, у котрій всі горожани мають разом працювати і згідно будувати.

4) Попирати усі ті жидівські інститути, які мають завдання опікуватися вбогими, хорими і сиротами, т. є. сповняють задачу, яка властиво належить до держави, але в якій державні органи нічого тут ні зділали.

Копиченці, 6 мая 1919

Гусятинської Жидівської
Національної Ради
Предсідатель:
Д-р Грабшайд.

Копиченської Жидівської
Національної Ради
Предсідатель:
Д-р Марек Андерманн

AAN. Warszawa. F. Kolekcja odpisów dokumentów. Sign. 41.

№ 48
НАКАЗ КВАРТИРМЕЙСТЕРСТВА НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ З ПРИВОДУ ГРАБУНКУ ПОЛЬСЬКИМИ СОЛДАТАМИ У ЛЬВОВІ ХЛІБА, ПРИЗНАЧЕНОГО ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ

8 травня 1919 р.

О. В. /кват. 320. Реквізиція солдатами хліба, призначеного для цивільного населення у Львові.

Незважаючи на заборону, ще й досі трапляються варті кари випадки, коли солдати вриваються у Львові в цивільні пекарні й насильно забирають хліб, призначений для цивільного населення.

Нагадується, що за подібні вчинки визначені найсуворіші кари, як за безправне зловживання, бо солдат регулярно одержує денний пайок хліба, багато більший, ніж населення. № 10370. Кв. (2024. Адм.).

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 246, арк. 1. Друкарський відбиток.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. — С. 157.

№ 49
МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ с. НИЖНІ ГАЇ ДРОГОБИЦЬКОГО ПОВІТУ ПРО ТЕРОР ОКУПАНТІВ

Не раніше 12 травня 1919 р. *

12 травня 1919 р. — страшний день для українського населення в Нижніх Гаях. В нашому селі живуть два поляки: Бріх, лісничий Базильського, і його син, посесор Базильського; молодший син є в Дрогобичі.

Цей старший син завдав багато лиха гміні. Ще до війни ходив по селі і стріляв селянських собак, причому поранив у ногу селянина Олексу Павліва, який до сьогодні є калікою.

*Дата встановлена за змістом документа.

Павлів боявся скаржитися на Бріха, але коли почалася війна, Павлів признався, що його поранив Бріх, і за те австрійські власті викинули Бріха зі школи. Спочатку молодий Бріх крав у свого батька гроші, а то з панського лісу крав дрова і продавав, щоб мати за що гуляти. Потім вкрав у свого шурина гроші, купував шкіру, гусей, качок на селі і продавав у Дрогобичі (такий то був багач!).

В цей час фільварок орендували євреї, а коли прийшли москалі, молодий Бріх взяв в оренду маєток, а тому що мав шурина в старостві, зробили його комісаром гміни.

Після відступу москалів знущався над людьми, бив селян, виганяв з канцелярії, для безпеки мав біля себе охорону. Селян виганяв на безплатну роботу, а вночі ходив з солдатом по хатах і забирав у них зерно, худобу, яку продавав євреям в Бориславі; хто не хотів давати, то наказував солдатові його бити говорячи: «Я тепер пан над вами, це потрібно для австрійської армії».

Люди самі не мали що їсти, а боялися скаржитися, бо як кажуть: «Бог високо, цісар далеко», а він має в старостві свого шурина і буде їм мстити. Потішав людей, що Австрія бере зерно від вас, а вам інше пришле і на те зерно казав записуватись людям, а на запис казав платити йому по 100 крон.

Справді австрійські власті прислали зерно, але Базильський продав його євреям в Бориславі, а гміні не дав ні одного зерна. Худобу, яку забирав у людей (реквізував), частину продав євреям, а решту забрав для себе до фільварку, і то не тільки з Гаїв, а також з ярмарку в Дрогобичі. Сіно реквізував і ще наказав селянам завезти собі до Борислава, де за добрі гроші продавав євреям, за підводи нічого не платив. Комісаром був доти, доки не купив (реквізував) у однієї жінки на базарі в Дрогобичі корову за 300 крон і зразу продав євреєві Анкелеві Білею за 1200 крон, за що жінка подала на нього в суд. Його позбавили права на постачання, а Анкеля Білея арештовано на 6 тижнів. Бріх розподіляв продуктові квитанції, за що наказував приносити собі курку з курчатами або 4 курей, інакше не видавав квитанції. Таким способом молодий Бріх збагатився і став мільйонером і тепер має 110 штук власної худоби.

Так було за Австрії, а коли настала Україна, ніхто йому нічого поганого не робив, тільки міліція наказала віддати

зброю, а він сказав, що без зброї в селі не буде і переїхав до Дрогобича, незважаючи на те, що українська влада дала йому за його вимогою охорону, щоб в селі йому нічого поганого не зробили. Слуги і його любовниця залишились у фільварку і ніхто їх не чіпав. Коли призивна комісія забрала його хлопців (слуг) до війська і не було кому ходити біля худоби, тоді Бріх сам продав трохи худоби, трохи забрало українське військо, за що заплачено йому, а останню, тому що не було кому глядіти, він казав владі продавати публічно з аукціона. Селяни з Гаїв і сусідніх сіл купили в Бріха худобу і все майно. Коли прийшло польське військо, Бріх повернувся на фільварок і наказав протягом трьох годин повернути йому всю худобу, за яку вже заплачено, інакше приведе військо з Дрогобича.

Люди віддали худобу, а він не повернув взятих грошей.

Через 3 дні прийшла карна експедиція, переодягнена в українську форму; вночі 12.V.1919 р. о першій годині розійшлися по селі, побудили людей, говорячи: «Вставайте, господарі, бо ми козаки російської України, ми приїхали з великими силами об'єднатися з більшовиками, беріть зброю, бомби, ручні гранати, коси, вили, граблі, сокири, допомагайте нам бити поляків, ми сюди вдерлися великою силою, порятуйте нас, чим можете». На це народ нічого не відповів, відчуваючи, що це пастка. Деякі відповіли, що у війську не були і зброї не мають, інші тайком втекли до лісу; тоді поляки почали їх ловити і говорили: «Ви сучі сини, втікаєте від нас, козаків, ви польські брати, ви хочете Польщу, ми вам дамо добре по шкірі, щоб ви нас, українців, запам'ятали, нас можуть побити польські війська». Близько 5-ої години ранку зігнали всіх до читальні «Просвіта»; офіцер, переодягнений в українського солдата, вишикував нас і сказав: «Нас є тут три батальйони українського війська, якщо ви не хочете допомогти нам зброєю, то я накажу своїм козакам підпалити ваші хати, бо ви польські брати». Сказав ще: «Записуйтеся добровольцями, ану ви, молоді хлопці, бо як ні, то буде погано, кажете, що зброї не маєте, записуватись не хочете, то ставайте в шеренгу, підете з цього селища до церкви, там є більше нашого українського війська і воно буде знати, що з вами зробити, такими польськими братами; ми гинемо, нас б'ють ляхи, а ви Україні не хочете допомогти», і погнали нас з цього селища до церкви.

По дорозі казали нам співати «Вже воскресла Україна» і «Не пора», але ні один не співав і не сказав ні слова, тільки вони сами співали українські пісні.

Гнали нас старих, 70-літніх, і молодих. Біля церкви застали вже повно людей з нашого села, які лежали устами до землі, а наш Бріх сидів за столом з польським поручником Волоським, медичним лікарем (військовим) і писарем. Почали нас поодинці записувати. Бріх говорив, хто як називається і як кого бити. Бріх говорив, що нема України. «Тут сьогодні з вас буде струмками ллятися кров, якщо не зречетеся України». Поручик питав: «Хто ви, чи поляки, чи українці?», бо в нашому селі немає жодного поляка. На це поручик Волоський заявив: «Зречіться України, бо інакше вам буде сьогодні смерть, всіх вас, хлопців, наше військо знищить, а я, пан поручик, накажу своїм військам їти між ваших малих дітей і жінок знищити [їх], а жінок гвалтувати». На це ніхто нічого не відповів.

Тоді поручик наказав своїм солдатам покласти нас устами до землі, усіх старих і молодих підряд, а двом солдатам наказав вирівняти усім руки і ноги. Солдати стали бити людей по руках і ногах. Люди стогнали і плакали, але кати не зупинялися. А поручик і Бріх домовляли: «Бий хлопа-українця, хай знає, як будувати Україну на нашій польській землі. Ми вам сьогодні ще не так дамо, ще не так буде ллятися з вас кров».

Поручик наказав нам встати, привести нас на берег, говорячи: «Лягай, сучий сину, українцю, але так випрямлений, як стоїш, як дуб».

Солдатам сказав, що коли хтось з нас не впаде, як дуб, то бити доти, доки цього не зробить. Били людей, мучили, робили вправи добрих дві години. З людей струмком ллялися піт і кров. Тоді поклали нас знову навзнак побитих, змучених, ледве живих і не дозволили ворухатись. Почувши кров, обсіли нас мухи, а сонце пекло як вогонь. Так лежали ми півгодини на місці біля гмінної канцелярії. Вкінці почав поручик, згідно списку, викликати людей. Той, кого викликали, вставав. До кожного з них підходило 4 гицлі, польські солдати, і відразу ж починали бити згідно інструкції. Один бив по голові, другий — під коліна, третій — під ребра і четвертий — в живіт, і так гнали до гмінної канцелярії, де сиділи Бріх, поручик Волоський

і лікар. В канцелярії прив'язували мотузяним ремнем за руки й ноги; один солдат сідав на голову, а чотири били киями з сучками і дротяними нагайками, які закінчувались олов'яними гудзами. Били чотирма парами відразу, тобто 16 поляків солдатів-катів били чотирьох українців, а чотири сиділи на головах. Ті, яких били, кричали не своїми голосами, плакали з болю, просили: «Браття солоденькі, дайте кульку, постріляйте нас, тільки не мучте так нас. Таж ви люди-християни, майте в серці Бога». Коли той, якого били, зімлів, лікар наказував вивести його на подвір'я. Давали йому води, і як приходив до себе, то знову вели його досередини і били до втрати свідомості. Побитих виносили і складали, як колоди, навколо убиральні головами досередини і говорили: «Хай українець ще перед смертю добре нанюхається». Так лежали скатовані, побиті люди на сонці, в смороді, а мухи, ніби змовившись з поляками, пили теплу кров, яка стікала з них струмками і в якій дійсно купалися побиті, напівмертві.

Матері, жінки, сестри і діти побитих стояли поодаль, в смертельному страсі, страшенно плакали, звертались до Бога, підносили руки і просили про допомогу для своїх найдорожчих, просили катів: «Панове милосердні, не бийте наших невинних людей», на що пор[учик] Волоський наказав своїм солдатам стріляти в них. Солдати стріляли, а родини побитих розбігалися по хатах. До тих, що лежали ще на землі, поручик говорив, якщо не зречуться України, він накаже до ноги їх вистріляти з кулемета. Але ніхто не зрікся свого народу і своєї віри. Поручик наказав стріляти з кулемета, але, очевидно, вверх, бо нікого не вбито. Тоді поручик Волоський наказав по черзі бити інших до втрати свідомості, як попередніх. В цей день тільки з нашого села було побито людей, самих чоловіків і одну стару матір (якої три сини служили в укр[аїнській] армії), 98 осіб дуже важко, а 75 легше. Поручик наказав тим, що лежали, піднести вгору руки і зробив їм присягу, заявляючи при цьому, що за те, що їх бито, мають зараз скласти 100 тисяч корон контрибуції. Біля третьої години содати розбіглися по хатах, номер за номером, зібрали контрибуцію. Легше побитих 48 чоловік взяли з собою, між іншим і матір трьох синів, сліпу бабусю, якій дали нести гвинтівку. Це пекло вона перенесла

разом з чоловіком. По дорозі заарештованих били ще. Від побоїв 4 померло у в'язниці, а саме: Іван Калічак, Михайло Николяк, Петро Пурій і Дмитро Паньків.

Після відходу війська, тобто людожерів, зійшлися родини побитих з хустками, інші з полотном і занесли своїх напівживих [родичів] додому.

Побиті дуже довго лежали [хворіли] і ще до сьогодні мають синяки і рани на ногах і по всьому тілі, а не один з них вже мусив попрощатись з цим світом. Деякі з них ще сьогодні скаржаться на біль від побоїв, як Микола Николяк, якого били так, що 3 рази відірвався з ременя і ще до сьогодні почуває біль у боці. Між іншими були важко побиті: Гринь Мацигів, 38 років; Іван Марцишин, 59 років; Федь Глодан, 45 років, Тимко Федись, 40 років, Михайло Гримайло, 50 років, не вміє читати ані писати; Іван Бах, 39 років; Ілько Марцишин, 46 років; Василь Калічак, 33 роки; Тимко Саф'яник, каліка на ногу. Серед інших забрали з собою і інтернували: Розю Баран, сліпу бабусю, Михайла Николяка, Гриня Кравця, Василя Гука, Федя Барана, Степана Барана, Михайла Кравця, Андруся Пиля, Михайла Глодана, Василя Калічака, Ілька Бориса, Василя Гримайла, Івана Паньківа, Михайла Кунька, Ілька Паньківа, разом 48 чоловік.

До сьогоднішнього дня народ побитий, змучений, переслідуваний постерунком жандармерії, що стоїть у Нижніх Гаях і здирає з бідного українця вже останню сорочку. Приходять вночі, будять, наказують давати їм масло, сир і т. п., а хто опирається, того б'ють, заарештовують і кажуть, якщо не відкупиться, то відішлють його до в'язниці, де загине.

Війтом обрали одного латиніста, який переселився сюди з Вижніх Гаїв, а цей людей гонить на роботу до поміщицького маєтку, а наше [збіжжя] пропадає на полі.

На Івана Христителя оголосив біля церкви, що зі староства надійшов лист, щоб йшли на жнива до Бріха, бо якщо не підуть до Бріха, то надійшле військо. Вже і так скрізь по селах розквартировано солдатів по 10 чоловік у хаті, яких наші люди мусять годувати, за що [солдати] платять по 10 польських марок, тоді як літр молока коштує 40 марок.

Так у нашому селі робилось і робиться по інших селах. Таке саме катування відбулося у Вижніх Гаях, в Сільці, хіба з тією різницею, що в Сільці ще крім того всього набивали в дубову дошку цвяхів і по них вели покатованих наших людей.

Повернулися середньовічні часи, ожила панщина, але набагато страшніша, як була колись.

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 1, спр. 34, арк. 2—4. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 50
ІНСТРУКЦІЇ ГЕНЕРАЛЬНОГО ДЕЛЕҐАТА ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ В ГАЛИЧИНІ КАЗИМІРА ГАЛЕЦЬКОГО ПОВІТОВИМ СТАРОСТАМ ПРО ЇХ ЗАВДАННЯ

25 травня 1919 р.

Odzyskanie znacznych przestrzeni Galicyi wschodniej stawia administracyę polityczną przed nowemi i trudnemi zadaniami.

Obok wprowadzenia ładu i porządku publicznego, tudzież pieczy nad należytą aprowizacyą i organizacyą pomocy i opieki społecznej, jest najważniejszą rzeczą umożliwienie zgodnego współżycia narodowości zamieszkujących tę część kraju.

Przesiąknięta duchem patryotycznym administracya polityczna, pamiętając, że pełni służbę dla dobra Państwa polskiego i obywateli tudzież starając się o uspokojenie roznamiętnionych agitacyą i walką umysłów, musi szczególnie w odniesieniu do Rusinów wytknąć sobie jako ostateczny cel to, aby z nich urobić lojalnych obywateli Rzeczypospolitej. Dążąc do tego celu należy wobec Rusinów postępować jako wobec równouprawnionych obywateli, którym przysługują te wszystkie prawa, które były im zagwarantowane dotychczas obowiązującymi w Galicyi ustawami. W powiatach odzyskanych przez naszą Armię nie należy dopuścić, by wobec Rusinów zachodziły akty odwetu. Zawsze odróżnić należy ukraińskich agitatorów i prowokatorów walki narodowościowej od spokojnych obywateli ruskiej narodowości. Postępowanie władz winno być

bezstronne, stanowcze i energiczne a zawsze oparte na prawie i przejęte duchem obywatelskim.

Obowiązujące ustawy winny być wobec wszystkich na tych samych zasadach stosowane a wykroczenia karane. Natomiast winien Pan natychmiast stwierdzić wszystkie akty gwałtu dokonane za rządów ukraińskich na ludności polskiej przez mieszkańców innej narodowości lub wyznania i wobec winnych postąpić bezwarunkowo i bezwzględnie w myśl obowiązujących ustaw.

Specyalnie zapobiegać należy wszelkim agitacyom i prowokacyom szczególnie na tle narodowościowym, a o ile zachodzą okoliczności stanowiące istotę czynów karygodnych skierować sprawę na drogę sądową.

Oczwiście należy unikać wszelkich szykan i. t. p. i dążyć do tego, by ludność powiatu nabrała pełnego zaufania do bezstronności władz a w ich stanowczości tudzież w energicznem przeciwstawieniu się każdej przeciwpaństwowej działalności widziała pewną i silną ostoję ładu i porządku publicznego.

Nie wątpię, że panowie stosując się ściśle do powyższych wskazówek ułatwią ugruntowanie państwowości polskiej na całym obszarze budującej się Ojczyzny.

Generalny Delegat Rządu dla Galicyi:
Gałecki w. r.

1085/T2

Z Prezydyum Namiesnictwa.

L. 3982/pr.

Lwów, dnia 31 maja 1919.

Do
Pana Starosty
w ______________________

Pan Starosta zechce postarać się w stosowny sposób o zebranie wszystkich ważniejszych ogólnych rozporządzeń i cyrkularzy b. władz ukraińskich, tak wojskowych jak cywilnych, wydanych w obrębie tamtejszego powiatu w czasie od 1 listopada 1918 po czasy ostatnie, w szczególności tych, które odnoszą się do ludności polskiej i przedłożyć po 1 egzemplarzu każdego z powyższych rozporządzeń Prezydyum Namiestnictwa.

Zarazem należy w odpowiedni sposób zbadać i donieść, w jaki sposób były one w praktyce wykonywane, tudzież w ogóle jakie zasady były stosowane w praktyce administracyjnej w stosunku do ludności polskiej.

Odnośnej relacyi oczekuję do dni 14-tu.

Generalny Delegat Rządu dla Galicyi:
Galecki w. r.

Ukraine and Poland. — Vol. 1. — P.131—132.

№ 51
ЗВІТ МІСЬКОГО САНІТАРНОГО ВІДДІЛУ* УПРАВІ МІСТА ЛЬВОВА ПРО ЕПІДЕМІЮ СИПНОГО ТИФУ

26 травня 1919 р.

Від початку року до 23 травня захворіло сипним тифом у Львові 240 осіб. Хворі в основному з жовківської дільниці — понад 40%. У цій дільниці є цілі квартали, напр[иклад] на вул. Під Дубом, які ніяк неможливо очистити, тому що мешканці не розуміють, чому вони повинні жити без вошей. В інших дільницях в зимові місяці виникли епідемії, а саме: у судовій в'язниці, в приюті для єврейських сиріт — ці епідемії були повністю ліквідовані (у судовій в'язниці при допомозі війська). В середині квітня сипний тиф майже зник у місті (було 5—2 захворювання). В кінці квітня, коли розширили застави замкненого міста, раптово збільшилася кількість хворих на тиждень до 19, а тепер уже 4 тижні становить близько 10 [хворих] на тиждень. Одночасно в квітні почався майже масовий приплив хворих з провінції. Взагалі досі в цьому році доставлено до Львова 196 чужих хворих: до квітня — 32, від квітня до сьогодні — 164.

На нинішній день в інфекційних павільйонах лікується 150 хворих сипним тифом, в тому числі 47 хворих з міста і 103 чужих. Смертність серед тих, що лікуються, становить 8,8%.

*У документі «фізикат м. Львова».

Профілактичні заходи

1. Гарантування ліжок для ізоляції хворих в шпиталю:

а) місто відкрило тимчасову лікарню в школі св. Софії, куди забрали з інфекційних павільйонів всіх хворих на черевний тиф, щоб звільнити місце [для хворих] сипним тифом;

б) підготовляється друга міська епідемічна лікарня для сипного тифу в казармі, що є на жовківській дільниці на вул. Арцішевського. Зали для хворих готові, чекають ліжок, які доставлять військові санітарні органи. Відвошивня буде закінчена в найближчий час;

в) тимчасом військовий шпиталь приймає хворих чоловіків, які не мають місця в інфекційних павільйонах.

2. Дезинфекцію заражених квартир проводить міський дезинфекційний заклад.

3. Для санобробки осіб, підозрілих в захворюванні, працює міська відвошивня на пл. Бема. Скоро відкриють другу в шпиталі, в казармі на вул. Арцішевського.

4. Для підготовки великої кількості дезинфекторів д[окто]р Легежинський з ініціативи окружного лікарського управління організує в наступному тижні нові курси дезинфекторів.

5. Очисткою будинків, які дуже забруднені та в яких є сипний тиф, займається технічний департамент магістрату.

6. На міських заставах і на вокзалі встановлений з допомогою війська контроль всіх чужих, які прибувають в місто.

7. Нагляд за мешканцями Львова, які виїжджають, здійснюється згідно з розпорядженням окружного лікарського управління.

8. З метою ознайомлення послали у всі народні і середні школи популярну інструкцію про сипний тиф, яку треба прибивати на стінах, і велику брошуру, написану проф[есором] д[окто]ром Кучерою для користування вчителям.

26/V-1919 р.

Д-р Легежинський

ДАЛО, ф. 2, оп. 30, спр. 952, арк. 20. Машинопис. Засвідчена копія. Переклад з польської мови.

Опубл.: Становище трудящих Львова 1917—1939. Документи та матеріали. — Львів, 1961. — С. 23—24.

№ 52
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ У ДРОГОБИЦЬКОМУ ПОВІТІ

*Не раніше травня 1919 р.**

Положення населення в Дрогобицькім повіті
Про так звані розоруження громад

Розоруження громад відбуваються в цей спосіб:

Ненадійно являються в селі піші і кінні військові відділи, дуже часто з машиновими крісами (Нагуєвичі) окружають село, замикають всі дороги і зганяють людий в одно місце. Тут ставлять домагання видати оружя. Коли селяне запевняють, що оружя не мають, починається екзекуція.

Старців збирають в окремий гурт та мучать їх в сей спосіб, що приказують їм виконувати ріжні військові вправи, найчастіше «авф-нілер» в болоті (Болехівці і др.) не жалуючи при тім ударів. Такі вправи тревають до повного вичерпання людий. В межичасі приказують мученим дивитися по пів години в полудне в сонце.

Осібно збирають дітий та кажуть їм співати «Єще польска не згінела» і т. д. та «Серу матери Україні», б'ючи їх при тім нагаями. В Ганевичах позв'язували дітям руки, вигнали на толоку, казали пастися (їсти траву), а відтак гнали до ріки як худобу до водопою. В Якубовій Волі зігнали дітий до одного будинку, між них влетіли легіоністи з нагаями та збили дітей в страшний спосіб, щоби добути від них зізнання де родичі і крівні укрили оружіє і гроші. Залякані діти складали зовсім неправдиві зізнання. В Нагуєвичах та Гаях зігнали діти на дзвіницю, відтак підложили під нею огонь, жадаючи знова зізнань. В таких случаях складають діти зовсім неправдиві зізнання. Часами виберуть собі якогось хлопця та б'ють дитину годинами. Прим., в Кропивнику Старім били 11-літнього хлопця Гриця Долібаника, сина Івана майже 4 години. Коли хлопчина просив серед мук, щоби йому вже раз зробили смерть, відповів

*Дата встановлена за змістом документа.

польський жовнір: «Смерти тобі не зробимо, голови не відріжемо, але поломемо тобі ребра, руки та ноги, так, що ще будеш жити».

Дорослих мужчин забирають окремо, привязують до лавок, стовпів* бували до послідної сорочки, а другого сина забрали зі собою так, що за ним загинув слід.

Часто жандарми входять до хати і кажуть дати собі їсти. Коли попоїдять, розтягають газдиню на лаві і б'ють. Відтак знова жадають їдження та знова б'ють.

Такі екзекуції проведено в слідуючих селах: Болехівці, Михайлевичі, Ганевичі, Гаї, Добрівляни, Вязовичі, Селець, Гихтичі, Колпець, Модричі, Старе Село, Снятинка, Нагуєвичі, Трускавець, Літиня, Унятичі, Східниця, Кропивник Новий і Старий, Монастирок, Літня, Бистриця і Коритце. З инших сіл не маємо вістий.

Контрибуції

З титулу контрибуції зложили: Літиня: 100.000 К, Трускавець 100.000 К, Добрівляни 160.000 К, Модрич 25.000 К, Нагуєвичі 40.000 К, Якубова Воля 25.000 К. і Ганевичі. Які суми складали інші села — через недостачу зв'язи зі села не можемо подати.

Урештування

Арештують на найменші донесення, не раз зовсім безглузді. Прим. 15-літнього ученика гімназіяльного Володимира Козаневича (сина секретаря держав.) арештовано на донесення, що є большевиком, та що з оружієм в руках допускався рабунків. Сидить ще дотепер у Львові (під полевим судом).

П. Ольгу Криськову арештувано та відставлено до будинку жандармерії. Коли спитала присутніх офіцерів, що з нею буде і чи її вивезуть, дістала відповідь: «Пані така ладна кобєта, ми сє впєрв забавіми», та почали при ній умавлятися, котрий буде перший, другий і т. д. Коли вийшли хвилево до другої кімнати (привезли якусь Жидівку, у якої найшли тютюн та мали її бити) п. Криськова доведена до розпуки вибігла на балькон (се діялося на 1 пов) та стрімголов кинулася на долину. Смерти, якою хотіла себе виратувати від збещещення не найшла, лиш зломила ногу

*Текст нерозбірливий.

в трех місцях. Лежить до тепер, бо нога не гоїться — і вже тепер є значно коротша.

П. Марію Дроздовську, жену начальника Суду вивезли до Берестя литовського за се, що вона посміла на українськім вічу кидати неприхильні Польщі «Цвішенруфи».

Отця Директора Рудницького арештують і не пускають зовсім до вподоби прим. тепер арештували його вже 4 раз.

Судіїв Зятика і Левицького арештувано під закидом большевизму. Обох держали 24 години в темниці без вікон. Відтак відвозять на зелізницю і обводять на показ 2 рази довкруги ринку. В дорозі до Берестя литовського з Перемишля тяжко їх побили. Арештували ще О. Кункевича, проф. Грека, Пилнинського і багато инших. По селах переводять масові арештування та забирають по кількадесять осіб з кождого села.

В Млинках коло Дрогобича війська, які виїхали, вбили господаря та його жінку Лєхів гандгранатами та їх обрабували.

Террор жандармерії

Жандармерія має необмежену власть над населенням. На ріжні доноси а опісля своєї вподоби переводять арештування та ревізії головно у людий заможних, відтак по якімсь часі випускають арештуваних, розумієсь по зложенню означених сум. Прим. в Снятині арештувано управителя школи, який однак оплатив ся льокаєви гр. Тарнавської, що мав спілку з жандармами, сумою 2.000 К. на які дістав навіть посвідку. В кілька днів пізніше Романяка арештувано другий раз, та коли зложив знова 10.000 К. випущено його знова на волю.

Знаного в Дрогобичи з міліонового майна гром. Сасика напастують вічно жандарми на свою руку, грозять арештуванням та жадають викупу тільки для того, що він має міліони, бо є це старець, який до нічого не мішається.

В наслідок террору люди скриваються в лісах там днюють, там ночують вже поверх двох місяців. Назвиськ людий з відомих причин не подаємо.

Родини людий, які скриваються, є наражені на безперервні переслідування. Ревізії відбуваються по кілька разів на день, найчастіше в ночі.

Села рабують зі всього, забирають до послідного средства поживи, як збіжа, картофлі, яйця, масла, сир, молоко та інші

без ніякої заплати. Нераз виїмково кидають з фантазією людям по кілька сотиків або корон, що не стоїть в ніякій звязи з ціною даного артикулу. Забирають також одіж, як полотна, а також жіночі хустки.

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 99—102. Машинопис. Копія.

№ 53
НАКАЗ КОМАНДУВАННЯ 1-го ШТУРМОВОГО БАТАЛЬЙОНУ ПОЛЬСЬКОГО ВІЙСЬКА ПРО НЕГАЙНЕ ПОВЕРНЕННЯ СЕЛЯНАМИ с. ІВАНИЧАНИ ЗБАРАЗЬКОГО ПОВІТУ ПОМІЩИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ І ЛІСІВ

4 червня 1919 р.

Наказується все нерухоме майно, належне маєтку, а саме: млин, ліс, поле, забране селянами села Іваничани, негайно повернути. Причому безправні, тимчасові власники не можуть претендувати на урожай з тих полів.

1-й штурмовий батальйон польського війська.
Шварценберг—Черни.

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 762, арк. 164. Машинопис. Засвідчена копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Зб. док. — С. 164.

№ 54
ДОНЕСЕННЯ ЗІ ЛЬВОВА ФРАНЦУЗЬКОГО ПОЛКОВНИКА РЕНТІ (RENTY) ГОЛОВІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МІСІЇ У ПОЛЬЩІ ГЕНЕРАЛУ ПАУЛЮ ГЕНРІСУ ПРО СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ ДО ПОЛЬСЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ВЛАСТЕЙ

9 червня 1919 р.

Avons fait enquete dans region Złoczów—Tarnopol—Skałat pendant deux jours ci-joint des observations. 1) Detachements de police polonais soient venus sur demande des habitants des differents

nationalites et religions occuper Zbaraż—Skałat—Grzymałów. 2) Dans ces regions acun trupe ukrainienne quelżues petit les bandes restent encore dans les bois sans officiers. 3) Debris armee ukrainienne avec Petlura serait dans secteur Zaleszczyki—Jagelnica—Zbrzyż cours du Zbrucz—Chotim courş de Dniestr. — Quartier general a Borszczów ces renseignements sont a confirmer. 4) Troupes bolschewikes occupent region Dubno—Kremieniec Wiśniewiec dans conditions indiquees dans precedent telegramme. Ils auraient attaque vers Brody et polonais auraient perdu un village le 6 juin dans cette region a Wołoczyska d'apres renseignements recus a Skałat le 8 il y aurait un bataillon et une ou deux batteries bolschevikes. Vers Zahemichówka il y aurait un demi bataillon. Vers Tarnoruda il y aurait un groupe assez important avec beaucoup de mitrailleuses. 5) Avons interroge delegues Polonais Rutheniens Ukrainiens juifs aussi bien civil que religieux a Tarnopol et Skałat avons recu deputation de Zbaraż et avons constate: a) que tous sauf ukraininas sont unanimes pour declarer que gouvernement ukrainien n'etait pas capable, gue l'ordre ne regnait pas et ne pouvait regner parce que desentils il n'y a pas d'homme de gouvernement et il ne peut y en avior a cause de la culture intellectuelle peu developpe, b) que tous sont contents que les Polonais soient venus, de Zbaraż et de Skałat les deputations formees de Polonais, de juifs et de Ruthenes sont venus demander au commandèment polonais de le proteger et a la suite de ces demarches detachements ont ete envoyes dans ces localites et district, c) que tous sauf ukrainianns desirent que le pays soit gouverne par Polonais qui leur paraissent les plus capables d'assurer l'ordre et le travail et dans lequel juifs mem sionistes et ruthenes ont confiance, d) que tous sauf ukrainiens manifestent le sincere desir de vivre en bonne intelligence pour pouvoir travailler librement et tranquillement, e) que Polonais. Ruthenes juifs nous ont demande d'exprimer ces voeux a conference de la paix, f) que les delegues ukrainiens nous ont dit que leur desir serait gue Galicie Orientale soit ukrainienne, qu'ils on recu les Polonais avec difference que dans le cas ou Galicie serait autonome leur intention serait de s'unir a l'Ukraine russe, g) que l'ordre est assure dans les villes et villages que nous avons visites par quelques elements de l'armee polonaise et par milices crees dans le communes, ces milices sont formees par volontaires de toutes religions ou nationalites meme

ukrainiennes, h) que toutes les delegations y compris ukrainiens nous ont assure que depuis l'arrive des polonais aucun desordre ou incident ne s'etait produit conclusion mes camarades allies et moi avons constate le desir presque unanime de voir le gouvernement Polonais diriger les affaires du pays le desir de tous de ne plus subir le joug injuste et souvent cruel du gouvernement ukrainien la bonne volonte de tous pour s'entendre la crainte des ukrainiens et la peur des bolschevikes qui sont sur la rive droite du Zbrucz activent en ce moment ces sentiments mais neanmoins je les crois sinceres durables et profondes j'estime qu'il faut en trenir grand compte si on vent assurer la pacification reele et autiriser led Polonais a occuper tout le pays sur la rive droit de Zbrucz il faut remarguer ques l'occupation du pays s'est faite sans ancuns combat et que par consequence elle n'a donne militaire preprement dits ainsi gue je l'indique dans mon dernier repport l'occupation de la ligne du Zbrucz contre les bolschevikes est indispensable. — Je pair ce soir poud Stanisławów.

Colonel de Renty

Ukraine and Poland. — Vol.1. — P. 195—196.

№ 55
З ОПЕРАТИВНОГО ЗВЕДЕННЯ КОМАНДУВАННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ПІХОТНОЇ БРИГАДИ ПРО ЗБРОЙНУ БОРОТЬБУ СЕЛЯН ЗБАРАЗЬКОГО ПОВІТУ І ВІЙСЬКОВИКІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ З ПОЛЬСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ

12 червня 1919 р.

... б) Військова діяльність: II/VI пополудні загони закордонних солдатів разом з селянами з Шимківців, Мусурівців і Лопушної в кількості близько 500 чоловік, з 4 кулеметами, 2 гарматами напали на табір III [батальйону], 38 п[олку] стрільців, який їхав з Капустинців до Мусорівців і який був невідповідно направлений ще перед зайняттям (території) даним батальйоном і зовсім не забезпечений. Повідомляють про вбитих і поранених, з 50 підвід повернулося тільки 8.

Взагалі можна помітити агресивні рухи з боку противника з-за кордону, найбільш правдоподібно — це селянські більшовицькі організації, які об'єднують і озброюються...

Командир бригади підполковник Р. Гауснер

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 763, арк. 124. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 56
З ОПЕРАТИВНОГО ЗВЕДЕННЯ КОМАНДУВАННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ПІХОТНОЇ БРИГАДИ ПОЛЬСЬКОГО ВІЙСЬКА ПРО ЗБРОЙНУ БОРОТЬБУ СЕЛЯН с. СВИНЮХИ КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПОВІТУ

15 червня 1919 р.

Власні дії. Патрулі IV [батальйону] 38 [полку] пішли в напрямку через [села] Кобиля, Башуки до Свинюх, де їх атакували селянські загони, внаслідок чого змушені були відступити...

Підп[оручик] Менкарський

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 763, арк. 128. Рукопис. Оригінал.

№ 57
ТЕЛЕГРАМА МІНІСТЕРСТВА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ПОЛЬЩІ ПРЕДСТАВНИКОВІ В БУХАРЕСТІ ПРО СТАНОВИЩЕ В ПРИКАРПАТТІ, ОКУПОВАНОМУ РУМУНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ

18 червня 1919 р.

Stosunki na Pokuciu komplikują się niebezpiecznie dla interesów naszych i przyszłości polsko-rusińskiego zbliżenia. W zajętej przez nas części Galicji przekradają się na rumuńską okupację ukraińscy oficerowie, urzędnicy i agitatorzy, organizując na Huculszczyźnie akcję bolszewicką i antypolską. Nierozbrojeni przez rumunów dawni

żołnierze ukraińscy wsiąkli w ludność miejscową. Gromadzą się bandy i tworzą ośrodki buntu groźnego... np. w Peczeniżynie i Kosowie, zagrażając tyłom armji polskiej. Pomiędzy armiami polską i rumuńską częste tarcie szczególniej z powodu konfiskaty broni i materjałów POW. Rumuni rekwirują sprzęt wojenny i maszyny rolnicze, środki transportowe i bez rejestracji wywożą. Władze okupacyjne nie dopuszczają naszej akcji aprowizacyjnej i ratunkowej. Zachowanie pozornej neutralności szkodzi szczególnie interesom elementu polskiego, nawet majoryzowanie jest wszędzie, zwłaszcza w zarządzie gmin, przez Rusinów i Zydów ukrainofilów.

Proszę na podstawie faktów tych spowodować Bratianu do udzielenia dyrektyw komendzie 8 dywizji rumuńskiej gen. Zadika, obecnie w Czerniowcach, w szczególności domagać się, by rząd rumuński zamanifestował formalnie, a prynajmniej w praktyce administracyjnej charakter sojuszniczy i wobec Polski przyjacielskie interwencji rumuńskiej na Pokuciu oraz dopuścił władze polskie do cywilnego zarządu okupacji. Skrzyński otrymał zlecenie interwencji w Bukareszcie w tym samym duchu.

AAN. Warszawa. F. Kolekcja odpisów dokumentów. Sign. 58, k. 52.

№ 58
ПРОТОКОЛ ЗІЗНАННЯ СВІДКА ДМИТРА ФЕРКУНЯКА ПРО ПОГРАБУВАННЯ МАЙНА І ПОБИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН ПОЛЬСЬКИМИ СОЛДАТАМИ

23 червня 1919 р.

Протокол

списаний в уряді комісаріяту громадського Салаусках дня 23/VI.1919 через Вах. II кл. Дмитра Феркуняка в справі незаконного поступовання польського війська підчас наїзду:

Пошкодований Сильвестер Бабак син Федора і Сеньки літ 67 з Салаусок подав в присутности Кипріяна Барана слідуюче:

Дня 6/VI.1919 р. повернув я з млина незнаючи о нічім коли прийшли до мене сусіди Кипріян Баран з дочкою і просили щоби я прийшов до них понеже польське військо їх рабує.

Я ідучи з сином своїм Яковом до Барана зловили нас польські жовніри почали в неможливий спосіб бити. На се приступив офіцер і вибив кольбою мому синови три зуби котрий в стані непритомнім упав на землю а мене забрали до Угринова з сусідної громади там побили мене і відвезли до Салаусок і приказали їхати на підводу.

На дорозі під Галичем забрали від мене коні з возом а мене нагнали домів.

Надімною по підчас моєї неприсутности в дома розбили куфер і забрали моїх власних 3.000 корон і громадських 2.600 гривен.

Свідки:
Кипріян Баран — ***Сельвестер Бабак в. р.***
Юлія Каміняк

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 9. Машинопис. Копія.

№№ 59—61
ПРОТОКОЛИ ЗІЗНАНЬ СВІДКІВ ВОЛЬФА БРУНЕТА І САМУЕЛА ФУКСА ПРО ЗАМОРДУВАННЯ ПОЛЬСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ ЄВРЕЇВ У ЗБАРАЖІ

23 червня 1919 р.

№ 59
Протокол

списаний з Вольфом Брунетом, літ 19, мойс. віри в Збаражі 1918 р. в справі замордовання Іцика Брунета

Арештованого Іцика Брунета били поляки по цілім тілі прикладами при розстрілі до него кілька разів, а раненого кольбами добивали.

По смерти представляв він страшний образ змасакровання, його поляки зовсім обдерли.

Збараж, 23/6 1919 р.

Вольф Брунет, в. р.

№ 60
Протокол

списаний з Самуелом Фуксом, літ 51, мойс. віри в Збаражі 4./4 в справі замордовання 21 л. Льва Фукса в Збаражи

Якийсь польський жовнір закликав мого сина ученика гімназіяльного до сіний сусідного дому і там називаючи його укр. шпіцлем, почав бити кольбою. Я пішов за сином довідався, що його б'ють і просив збаражських поляків, щоби вставились за моїм невинним сином. Однак вони сего не послухали. Без суду під позором, що ведуть його до Тернополя, вивели мого сина за місто і розстріляли. По дорозі били його кольбами.

Збараж, 23 червня 1919 р.

Самуель Фукс, в. р.

№ 61
Протокол

списаний з Вольфом Брунетом, літ 19 зі Збаража 138, мойс. вір. в справі замордовання Осипа Брунета.

6 червня с. р. арештували Поляки мого 16 літного брата Йосифа Брунета під закидом, що він служив Українцям, завели до уряду громадського і там називаючи шпіцлем, били по лици і цілім тілі так, що він запух до непізнання. Крім сего товкли його головою до стіни і вікна так, що повибивали шиби і казали йому на коритари клячити більше 3 годин. Перед полуднем без суду і протоколів випровадили його за місто і там застрілили. По дорозі били його прикладами.

Збараж, дня 23 червня 1919 р.

Вольф Брунет, в. р.

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 91—92. Машинопис. Копія.

№ 62
З ЛИСТА МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ДО ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО З ПРИВОДУ ЗЛОВЖИВАНЬ ПОЛЬСЬКИХ ОКУПАНТІВ

26 червня 1919 р.

Митрополит Андрей Шептицький у своєму листі до Ю. Пілсудського 26 червня 1919 року так писав про польські переслідування українського населення Східної Галичини:

«Цим прохаю звільнити ув'язнених греко-католицьких священиків, яких число вже більше від ста і з кожним днем збільшується. У випадку, якби проти котрого із них були якісь дійсні закиди, прохаю негайно провести слідство. Велике число парафій є без духовної потіхи в часах епідемічних недуг (натяк митрополита Андрея на існуючий тиф. — І. Н.) та воєнних дій, коли населення найбільше потребує служіння і помочі душпастирів. У львівських в'язницях, переповнених вщерть, вони терплять голод і брак примітивних умов життя.

При цій нагоді хай мені буде вільно звернути увагу на те все під кутом майбутності, якою вона не була б, бо це зашкодить взаєминам обох народів. Безнастанні масові ув'язнення українців, мотивом яких видається намагання знищити всю інтелігенцію, всі національно свідомі елементи, на мою думку, це зі сторони поляків є дуже шкідливим, бо є ширенням великого огірчення серед української спільноти, побільшується і так вже велика пропасть, що ділить українців і поляків.

Усування всіх свідомих елементів є водою на млин більшовиків, які сьогодні серед кожного народу мають своїх прихильників та агітаторів. Цю саму ціль має насильне здушення всього духовного життя української спільноти, яку мають на цілі запорядки польських військових властей, напр., заборона друку газет без огляду на їх настанову, замикання навіть господарських установ, а це унеможливлює всяку поміч нашим селянам під час весняних засівів, заборона банкам видавати українським клієнтам 1 тисячу крон тижнево з їх власного депозиту тощо.

Забирання дуже цінних речей з церков, архіву і бібліотек василіанських монастирів, напевно, в Крехові і, мабуть,

у Жовкві, спричинили, що українське суспільство не має певності, чи військові власті не схочуть забрати українські культурні скарби, чого навіть москалі не зробили в час інвазії 1914 року, мимо своєї ворожості до українців.

Побивання селян, підпалювання хат при одночасному вимаганню грошей, відбирання без відшкодування коней і тварин, грабежі сіл, де не щаджено навіть церков, — це факти, що доходять до мене від достовірних свідків з різних околиць краю. Чи серед такого сумного стану речей буде багато українців, які повірили б у щирість голошених військових ухвал про автономію? Узагалі, в поступованні місцевих властей не видно найменшого старання виказати українському населенню, що будуть супроти нього справедливі і чи це годиться з політикою та інтересами Польської держави, не є моєю річчю судити, але я вважав своїм обов'язком довести це все до відома Вашій Достойній Особі, Пане Начальнику Держави, з нагоди Вашого побуту у Львові.

Прохаю прийняти вияви правдивого поважання і належної пошани.

Львів, 26 червня 1919 року.

***Андрей Шептицький**, митрополит.*

Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття. — К., 1993. — Додатки. — С. 381—382.

№ 63
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПОЛЬСЬКОГО ОФІЦЕРА ЗВ'ЯЗКУ ПОРУЧНИКА ГОРОДИНСЬКОГО МЗС ПОЛЬЩІ ПРО РУМУНСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ НА ПОКУТТІ

27 червня 1919 р.

Z licznie napływających raportów wynika, że władze rumuńskie opłacone przez Zydów i Ukraińców z każdym dniem coraz gorzej odnoszą się do ludności polskiej okupowanego Pokucia.

Powtarzają się częste rewizje i aresztowania niczem nieuzasadnione, a donosicielami w tym wypadku są żydzi.

Komendant miasta Kołomyi kap. Mironescu odnosi się do Polaków jak do wrogów i poważył się między innemi publicznie oświadczyć «Die polnischen Soldaten sind Banditen». Por. Horodyński, oficer łącznikowy zaprotestował energicznie przeciw tego rodzaju wystąpieniom zażądał natychmiastowego usunięcia komendanta miasta. Komendant terytorjalny pułk. Licin przeprosił oficjalnie por. Horodyńskiego i obiecał protest jego przedstawić swojej wyższej władzy.

Por. Horodyński odniósł wrażenie, zaznaczane stale w raportach innych oficerów, że Rumuni są przeświadczeni o naszej słabości — zaś Ukraińców boją się i coraz bardziej z nimi kokietują i z tego też powodu Polaków usuwają z urzędów, szkoły polskie zamykają, pozwalają na organizację żandarmerji i milicji ukraińskiej i przepuszczają jeńców oficerów i żołnierzy ukraińskich. Wobec tych stosunków Polacy spredają swoje nieruchomości i wyjeżdżają w tych powiatów.

20/VI b. r. wyjechała do Stanisławowa kompanja P. O. W. odtransportowanie oddziałów polskich wojskowych z Pokucia popierają Rumuni, zapewne z myślą pozbycia się Polaków z terenów zajętych. Łącznie z tem, oświadczają Ukraińcy, że czekają tylko na wyjazd młodzieży Polskiej aby chwycić za broń.

Tajna organizacja wojskowa Ukrainców na Pokuciu robi widoczne postępy i na wypadek cofnięcia się Rumunów ma zająć Kołomyję.

Prośba oficera łącznikowego u gen. Zadika, któremu równocześnie dostarczono materiałów dowodowych, o rewizję za bronią i internowanie przewodców została bez odpowiedzi.

Ukraińcy grożą, że szybko powrócą połączeni z bolszewikami.

Wedle zeznań ludności mieli Rumuni przed kilku dniami przepuścić większy oddział ukraińców na lewy brzeg Dniestru pod Hubinem (blisko ujścia Strypy). Pokucie zajęte przez Rumunów jest miejscem agitacji ukraińskiej, oraz terytorjum zbornym dla rozbitych i świeżych oddziałów ukraińskich, które się następnie przeprawia przez Dniestr w Zaleszczykach.

Łapownictwo kwitnie w całej pełni. Za opłatą 300 koron wydają władze rumuńskie każdemu przepustki do Polski.

W sprawie rewizji kościoła parafialnego i kościoła O. O. Jezuitów w Kołomyi przesyła się w załączeniu odpisy protokołów spisanych w tej sprawie.

Nacz. Dow. zwracając uwagę na tut. D. Nr. 7590/II z 25/VI b. r. powtarza jeszcze raz zawartą w nim prośbę, zaznaczając, że sytuacja

na Pokuciu musi być koniecznie wyświetloną, że tolerowanie ukraińskich organizacji wojskowych zagraza nasze tyły na froncie galicyjskim i że pozwalanie na profanowanie kościołów przez żydów potęguje antagonizm polsko-żydowski i może stać się powodem wystąpień przeciwko tymże, dla nas niepożądanych i wyrządzających nam tyle szkód.

Zdaniem Nacz. Dow. należałoby przez polskiego przedstawiciela w Bukareszcie zażądać od rządu rumuńskiego:

1. Odwołania komendanta miast Kołomyi kap. Mironescu.
2. Spodowanie odpowiedzialnego komendanta do formalnego przeproszenia przeora Jezuitów Ks. Antoniego Augustyna tudzież proboszcza ks. prałata Zygmunta Pawłowskiego.
3. Przykładnego ukarania delatorów, którzy sprowokowali tę niesluszną i brutalną rewizję, oraz cywilnych agentów asystującej prz y niej.

Ukraine and Poland. — Vol. 1. — P. 220—222.

№ 64
ПРОТОКОЛ ЗІЗНАННЯ СВІДКА ТАДЕЯ КШАНОВСЬКОГО ПРО ВБИВСТВО ПОЛЬСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ УКРАЇНСЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ

27 червня 1919 р.

Протокол

дня 27 червня 1919 р. в Копичинцях
присутні: сотник Іван Ерденбергер
протоколянт десятник Уйновський Микита.

В присутности сьвідків і хорунжого Пирога Семена, богослова Потикевича Василя.

Свідок поручник польської армії шеф штабу 4-ої бригади піхоти Тадей Кшановський, 24 літ, бувш. хорунжий австрійської армії 1914 р. рим. кат. рел. ур. в Варшаві, приналежний до Кракова.

По упімненю після закону зізнає:

Дня 15 червня 1919 р. попавши в український полон зістав я привезений до Монастириск, де мене заведено до церкви,

в якій на нарах лежали два трупи українських священиків, убрані в орнати. Оба трупа мали на чолі перепаски бандажові. Оден зі старшин представив ся мені, яко син зглядно довідавємся від старшини з відділу Р. В. по чім зачав розпинати фелон і сорочку на грудях сивоголового священика. Побачивєм сині плями величини здавкової монети. Рівнож на руці у молодого священика малі ранки в околиці великого пальця. Признаю, що звернувємся з просьбою від дальшого дивленяся, з якої причини нині не пригадую собі, на кождий случай бувєм зденервований, бо була повна церква людий і було се в часі Богослуженя. На лици обох не зауважив я жадних знаків. Натомість в однім уху молодшого священика забачивєм закіпілу стару кров, отаман Подляшецький сказав мені, що такі самі плями як на грудьох і на плечах. Більше нічого мені не відомо і на тім самім підписано.

Тадеуш Кшановскі *в. р.*
Семен Пиріг *гр. в. р.*
Василь Потикевич, *богослов в. р.*

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 98. Машинопис. Копія.

№ 65
ПРОТОКОЛ ПРО ПОГРАБУВАННЯ ПОЛЬСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ В КОПИЧИНЦЯХ ЧОРТКІВСЬКОГО ПОВІТУ

30 червня 1919 р.

Протокол

списаний дня 30 червня 1919 р. в справі заподіяної шкоди в часі Поляків від дня 6/6—9/6 1919 українській гімназії в Копичинцях, як вказує залучник ч. І/.

Достовірність протоколу стверджують власноручними підписами

Копичинці дня 30 червня 1919 р.

В. Крушельницький, *учитель гімн.*
Ю. Онофер, *управитель в. р.*
Дусан Йосиф *в. р.*

Шкоди заподіяні поляками

українській гімназії в Копичинцях в часі польської інвазії від дня 6/6—9/6 1919 р.

1) Частинно знищенє бібліотеки	10.000 K
2) ” ” природн. кабінету	10.000 K
3) 1 гльобус	1.000 K
4) 12 крісел	2.400 ”
5) 2 лавки	600 ”
6) 12 замків	600 ”
7) 8 шиб у вікон	400 ”
8) 1 годинник будильний	100 ”
9) 2 склянки	20 ”
10) 1 таца	50 K
11) 1 карафка	30 ”
12) 2 сплювачки	60 ”
разом	**25.260 K.**

Копичинці дня 30 червня 1919.

***Ю. Онофер,** управитель в. р.*

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 90. Машинопис. Копія.

№ 66
ДОНЕСЕННЯ ВІДДІЛУ ЖАНДАРМЕРІЇ В КОПИЧИНЦЯХ ЧОРТКІВСЬКОГО ПОВІТУ УПРАВЛІННЮ ДЕРЖАВНОЇ ЖАНДАРМЕРІЇ ПРО ПОГРАБУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ СЕЛЯН ПОЛЬСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ

30 червня 1919 р.

На приказ Команди Державної Жандармерії з дня 17 червня 1919 Дов. Ч. 373 голоситься, що в районі станиці Держ. Жанд. в Копичинцях була польська інвазія від 5—10 червня 1919 в громадах Копичинці, Котівка, Оришківці, в Майдані і в Крогульци не було жадних польських військ.

Польські війська супроти населення в кождій громаді заховувались дуже ворожо і дико. Населення українське і жидівське супроти ворогів заховувалося досить холодно. Польська

інтелігенція і населення заховувалось дуже прихильно, участь брали польські інтелігенти майже всі, робили гучне приняття офіцерів, наладили вже наперед в урядничій кухні харчів і напитків всякого рода. Ворожі наступи супроти населення і населення супроти ворожих військ не були, напади зі сторони польських військ і тут. бандитів, котрі при вході до міста польських військ в той час прилучилися, а при відході повтікали зі згаданими військами, тривали через цілий час побуту польських військ в Копичинцях. Рабунки і ревізії були у всіх укр. інтелігентів і богатих господарів, перепроваджували польські війська при помочи в порозумінню тут. польських бандитів, котрі поутікали.

Обрабували магазини «Сільського Господаря» вартости 151.134 К. 50 с., Спілку Поділя вартости 382.720 К., Народний Дім урядженя і тим под., бібліотеку і урядженя укр. гімназії вартости 250.260 К. в громаді Оришківцях зграбували з каси громадської 14.000 К., в Котівці обрабували цілком і спалили забудовання Миколи Сагайдака.

Реквізували в Котівці в Черниша Івана коні з возом, в Ілька Сагайдака віз, в Миколи Сагайдака ялівку, в Копичинцях в Дмитра Клима коні з возом, в Берка Авербаха 2 кірці вівса і 1 корець ячменю...

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 96. Машинопис. Копія.

№ 67
ЗВЕРНЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЗБОРІВСЬКОГО ПОВІТУ ДО ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ПРО ДОПОМОГУ З ОГЛЯДУ НА КАТАСТРОФІЧНЕ ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПОВІТУ

*Не пізніше червня 1919 р.**

В році 1915 евакуювала австрійська власть військова цілий округ Залозецький, повіту Зборівського, а іменно: громади Гонтова, Мільно, Бліх, Панасівка, Загір'є, Гаї Розтоцькі, Гаї

*Дата встановлена за змістом документа.

за Рудою, Серетець, Підберізці, Ренів, Вертелки, Залізці, Чистопади, Ратищі, Маркопіль, Звижень, Лукавець, Батьків і Манаїв. Через три роки перебули мешканці тих громад на чужині серед тяжких баракових обставин, а коли в 1918 році вернули до своїх осель — застали ту цілковиту руїну. Всі села знищені дотла, щезли з лиця землі, поля цілими милями лежать облогом, взагалі запанувала ту ціла жорстокість війни.

Від часу, коли люди повернули до своїх осель, біжить вже другий рік, однак для рятування знищеної людності нічого не підприйнято ні то з сторони давнішньої австрійської власті, ні то зі сторони іншої.

Народ з тривогою глядить в найближчу будучність.

1. Під взглядом відбудови не зробленого до сього часу в дослівнім значенні нічого. В жодній з вичислених 19 місцевостей не побудовано навіть найменшого будинку. Матеріалу будівляного, а передовсім дощок, лат, а також покриття, не можна дістати за жодну ціну. Люди дотепер мешкають по ямах темних та гнилих норах.

2. Не відрадніше представляється стан засівів. Поле лежить облогом, люди не засіяли дотепер навіть 10% своєї ріллі.

Сталося се в теперішній порі через брак насіння, а також не меншою перешкодою в управі ріллі є брак інвентаря так живого, як мертвого, який в часі евакуації цілковито люди потратили. Інвентарь живий трудно набути, бо ввиду високих цін люди не мають на закупно відповідних фондів, а інвентаря мертвого не можна дістати за жодні гроші.

3. Стан апровізаційний околиці є прямо застрашуючий. Тут панує тільки нужда і голод. За ними, як невідступні товариші, — різні пошесті, котрі тисячами людей кладуть у могилу. Вправді високий Державний секретаріат внутрішніх справ видав в марті приказ до повітового комісаріату в Збаражі, що вся надвишка збіжжя зі Збаразького повіту належить до повіту Зборівського, однак приказ сей не знайшов у Збаразькім комісаріаті належного примінення і послуху. Збаразький комісаріат чи там харчовий уряд повітовий волить робити гешефти польні інтереси, чим прийти нам голодним бодай з малою поміччю.

Ми, свідомі того, що наша вітчизна знаходиться під сю пору в тяжкім положенні, не вимагаємо всього, що нам потрібне до

віднови нашого життя і хазяйства, однак перед страхом голодної смерті і нужди ставимо отсі мінімальні жадання.

I. Зарядити енергійну відбудову знищених осель, а взглядно до старчення будівляного матеріалу, передовсім дощок, лат і покрить дахів, у той спосіб, щоб для одного хазяїна можна построїти бодай один найконечніший будинок.

II. Зарядити достарчення сейчас відповідну скількість на насіння бульби і гречки.

III. Зарядити достарчення сейчас енергійну доставу средств поживи.

IV. Построїти в Олієві, яко в осередку Зборівського повіту, епідемічний шпиталь і прислання бодай двох лікарів для поборення пошесті.

V. Зарядити в незнищених повітах реквізицію збиваючих старих плугів, возів та інших знарядь господарських і викуп сих знарядь через комісіонерів Зборівського повіту.

VI. Зарядити закупно молочних корів через комісіонерів Зборівського повіту. В повітах незнищених уможливити доставу сих корів до повіту Зборівського.

ДАЛО, ф. 129, оп. 1, спр. 47, арк. 24—25. Машинопис. Засвідчена копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. — С. 135.

№ 68
ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗІЗНАНЬ СВІДКІВ ВОЙЦЕХА ВЄЧОРЕКА І МАРТИНА ГАСЯКА ПРО ОКУПАЦІЙНИЙ ТЕРОР У ЗБАРАЖІ

2 липня 1919 р.

1. Вєчорек Войцех, стрілець 39. п. п. з технічної сотні, взятий в полон 1 липня в Тростянці коло Золочева, родом з Колоб'ї повіт Брацлав, губ. Варшавска,

2. Гасяк Мартин, літ 21 з Білинця повіт Ліско з того самого відділу і того самого дня полонений зізнають:

Підчас польської інвазії в Збаражи казав майор Красіньский, заступник команданта 39. пп. розстріляти кількох цивільних людей, кілько не знаємо. Екзекуція відбулася на замку і до

виконання єї вибрано мужву з технічної сотні 39. пп. Тому, однак, що з тої сотні не хотів ніхто сего піднятись, зголосилися добровільно місцеві міліціянти. Се чули ми від людей з сотні, яка тоді стояла в Збаражи.

Від Познанців чули ми, що вони вбивають полонених. На наше представленє, що не годиться робити такого з полоненими, бо таке може чекати і нас сказав оден з них. Ви рубцє собє як хцецє, а ми мами свойов комендев. Такему ктури нє хце устомпіць сє пшед намі нє варто і начей зробіць тилько забіць.

Вечорек Войцех, в. р. Гасяк Мартин, *в. р.*
Свідок Михайло Путько підхор., *в. р.*

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 139, арк. 97. Машинопис. Копія.

№ 69
З РАПОРТУ ЛЬВІВСЬКОГО ОКРУЖНОГО ЕТАПНОГО КОМАНДУВАННЯ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО ПОГРАБУВАННЯ ПОЛЬСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ПОВІТУ

5 липня 1919 р.

Залізничне сполучення з 3 ц. м. відновлено, телефонне сполучення діє, але не чітко, тому зі Львовом майже неможливо порозумітись.

Воєнні трофеї зберігаються і інвентаризація їх триває, але в зв'язку з нестачею транспорту упорядкування цих трофеїв проходить повільно і натрапляє на труднощі; точний список раніше вивезених трофеїв додається. В Тлумацькому, Богородчанському, Надвірнянському повітах, в Тисмениці і околиці серед населення панує спокій. Справу забезпечення залізничних шляхів і телефонних та телеграфних ліній вирішено так: кожна гміна дасть потрібну кількість неозброєних вартових з своїх мешканців, а перевіряти цих вартових будуть місцеві відділки жандармерії. У випадку пошкодження згаданих заліз-

ничних шляхів мешканці гміни відповідають своїм майном і життям, а в першу чергу війт. Залізничний шлях Станіслав—Калуш забезпечує місцеве командування. За час від 21 червня ц. р. роззброєно в Станіславському повіті два села, а саме: Крехівці і Дрогомірчани.

З часу вторгнення перших загонів польського війська до тутешнього повіту розквартировані тут фронтові частини, тобто 4 дивізія піхоти генерала Александровича, а пізніше 4 дивізія стрільців генерала Желіговського (теперішня 10 дивізія піхоти), чинять зловживання.

А саме: частину вказаних командувань безправно реквізують і крадуть не тільки худобу, коней, вози, упряж і харчові продукти, а й гроші готівкою, білизну, чоловічий і жіночий одяг і т. п. Місцеве командування, в зв'язку з відсутністю сильного гарнізону, є безсилим перед цими частинами.

З цього приводу цивільне населення — не тільки українське, а й польське — надзвичайно обурене й розчароване...

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 38, арк. 15—16. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 70
З ДОНЕСЕННЯ РАВА-РУСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО НАСТРОЇ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

18 липня 1919 р.

Згідно з рескриптом від 7/ VII-1919 р. № 22/Г, доношу, що я не в усьому погоджуюсь з висновками інформатора.

Твердження, що у селянина зовсім немає ненависті до поляків, слід дещо роз'яснити, а саме: селянин-українець не відчував ненависті до селянина-поляка тим більше, що часто в одній і тій же сім'ї брат був поляком, а сестра українкою або навпаки. Тепер антагонізм виступає часто дуже яскраво. Ненависть була і є до поміщицьких маєтків як у польських, так і в українських селян, бо селяни вважають маєтки причиною своєї нужди з уваги на пасовиська й ліси...

Наскільки селяни з жадобою ждуть парцеляції двірських грунтів, настільки й лякаються її, але не тому, що велика власність буде розпарцельована між тутешніми поляками, а тому, що бояться колоністів-мазурів. В парцеляцію взагалі не дуже вірять, хоч її бажають. Не вірять тому, що навіть ті шматки землі, що їх продають деякі власники, селяни тепер купують з побоюванням, щоб колись не були змушені ще раз платити або їх повертати.

Твердження, що селяни, зокрема ті, які зіткнулися з Росією, більш бажають поляка, ніж українця, теж трохи неправильне, тому що по сьогоднішній день шкодують селяни ще за тими, як кажуть, часами коли тут за російської навали правили росіяни. Вони з ними зжилися та взаємно порозумілися, і, як вони кажуть, це були «наші люди».

Твердження про те, що після російської навали австрійська система управління є небажана, є правильним, бо це дає нагоду до різних зловживань, які одночасно ще більше поглиблюють ненависть...

Що стосується ставлення до священиків, то селяни відносяться як до польських, так і до українських зовсім байдуже.

Твердження, що українські священики через деякий час відступлять з своєї непримиренної позиції, як і те, що українські вчителі, якщо б тільки дістали добрі посади, будуть цілком лояльними громадянами, є теж поверховим, найкращим доказом чого є те, що народні вчителі бажають найчастіше зректися посади, щоб тільки не прийняти ні до чого не зобов'язуючу їх присягу на користь Польської держави.

Українських адвокатів у цьому повіті немає.

При цьому зауважую, що селянин взагалі дуже жадібний на землю, а зокрема на ліси, луки й пасовиська, і зовсім не хоче шанувати великої власності, роблячи їй шкоду, де тільки може.

Дуже боїться парцеляції панських грунтів на користь поляків, і дошкуляє йому також втрата коней і худоби внаслідок реквізицій, грабувань і крадіжок.

Ні до якої роботи, крім роботи на своїй землі або на сінокосах за частину сіна, просто не можна його схилити. Постійно чекає допомоги і грошей від уряду, хоч не має для цього жодних законних підстав.

Відсутність пошани до будь-якої влади (з боку селян) відчувається дуже дошкульно. Полагоджування особистих рахунків на порядку дня.

Непевні елементи, прикриваючи відсутність освіти і [свою] нездалість дешевим патріотизмом, обкидають болотом все, що стоїть їм на перешкоді до здобуття маєтку чи кар'єри.

Загальне псування характерів у всіх відчувається дошкульно на кожній ділянці політичного та суспільного життя.

Керівник староста Е. Райнольд

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3029, арк. 11—12. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Зб. док. — С. 171—172.

№ 71
ДОНЕСЕННЯ ЗАВАДКІВСЬКОГО ЖАНДАРМСЬКОГО ВІДДІЛКУ КАЛУСЬКОМУ ПОВІТОВОМУ ЖАНДАРМСЬКОМУ УПРАВЛІННЮ ПРО РОЗПОДІЛ СЕЛЯНАМИ ПОМІЩИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ З ЧАСІВ ЗУНР

19 липня 1919 р.

Перевіривши села, які розташовані в районі діяльності місцевого [жандармського] відділку доповідаю:

Під час української окупації окремі особи не вчинили польському населенню жодних зловживань і насильства, тільки громади розпоряджались польськими маєтками [поміщицькими] так, нібито вони були їх власністю.

На території поміщицького маєтку в Завадці представники цієї громади ухвалили, що кожний житель гр[омади] може брати з поміщицького лісу стільки дров, скільки йому подобається, по ціні 8 к. за 1 куб. м. твердого дерева.

Свідки: Каричорт, лісничий і Рогош Войцех, управитель цього маєтку.

На території поміщицького маєтку Станькова представники цієї ж громади ухвалили видати безплатно всім добровільцям укр[аїнської] армії з цієї гр[омади] по 1 куб. м. дров, інші ж могли брати, скільки їм потрібно по ціні від 4 до 8 к. за 1 куб. м.

Свідок гр[афиня] Дзєдушицька.

Так само вчинили в гр[омадах] Негівці і Верхнє. Потім т. зв. рільнича пов[ітова] комісія віддала поля й луки поміщицьких господарств у Завадці, Верхньому, Негівцях і Станьковій жителям тих же громад по ціні від 12 до 20 к. за 1 морг*.

Свідки: Рогош, управитель маєтком у Завадці, Бурхард, управитель маєтком у Верхньому, Чарковський, поміщик у Негівцях, і гр[афиня] Дзєдушицька, поміщиця в Станьковій.

Під час відступу ук[раїнські] загони повністю розтягнули всі поміщицькі господарства (Завадка, Верхнє, Негівці, Станькова), забрали весь живий інвентар, а мертвий знищили. Крім поміщицьких маєтків, відступаючі загони забрали майно ксьондза Мікрути з Довга Войниловського.

Свідки вищезгадані.

Дальше розслідування ведеться місцевою жандармерією і при виявленні будь-яких зловживань чи насильств про це буде додатково повідомлене п[овітове] у[правління] ж[андармерії].

Вахмістр Домка.

ДАЛО, ф. 274, оп. 1, спр. 33, арк. 101. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 72
ПОВІДОМЛЕННЯ «ВІСНИКА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ» ПРО ПРИМУСОВІ РОБОТИ ГАЛИЦЬКИХ СЕЛЯН НА ПОЛЬСЬКИХ ПОМІЩИКІВ

22 липня 1919 р.

Каменец. 22. 7. Беженцы из Галиции рассказывают, что поляки в занятых ими местностях заставляют всех украинских крестьян 4 дня в неделю работать в помещичьих имениях: убирать новый хлеб, полоть свеклу и тому подобное, и только два дня крестьянин может работать на самого себя.

*Одиниця виміру площі землі, рівна 0,56 га.

Таких позорных приказов не было даже со времени отмены барщины 1848 г.

Вісник Української Народної Республіки. — 1919. — 22 лип.

№ 73
З НАКАЗУ ЛЬВІВСЬКОГО ПОВІТОВОГО КОМАНДУВАННЯ ЖАНДАРМЕРІЇ ПРО ВВЕДЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ ЗА КОМУНІСТИЧНУ АГІТАЦІЮ

5 серпня 1919 р.

В одному з запасних батальйонів на території КГО—Львів серед солдатів виявлено більшовицьку агітацію, що проводилась цивільними особами, які приїжджають відвідувати солдатів.

Завдяки енергійним заходам командира запасного батальйону агітацію викрито і в зародку придушено. Попереднє слідство показує, що більшовицькі агітатори використали, між іншим, і ту обставину, що солдати згаданого запасного батальйону були обурені недодаванням належної кількості цигарок та тютюну, а також зниженням плати...

Підлеглим солдатам необхідно об'явити, що поширення більшовицьких ідей є злочином, за який надзвичайним судом карається смертю.

У випадку найменшого прояву більшовизму серед солдатів негайно проводити енергійне слідство для того, щоб викрити і захопити агітаторів і проводирів. Про прояви більшовизму необхідно повідомляти негайно.

Львівське повітове командування жандармерії.

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 28, арк. 48—49. Копія. Переклад з польської мови.

№№ 74—75
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРИТОРІЯХ, ОКУПОВАНИХ РУМУНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ

№ 74

8 серпня 1919 р.

З румунської окупації

Наступ Поляків в маю ц. р. що розвивався скоро з боку Самбора—Дрогобича і загрожував Покуттю з боку Стрия—Калуша, все таки не особливо тревожив українське громадянство Покуття. Всі надіялися, що його безумовно можна буде здержати, що польський натис ослабне та не сягатиме дальше лінії Буга, яку, як демаркаційну, пропонувала місія антанти в безуспішних польсько-українських переговорах.

Звідомлення штабу, з початку тревожні, все таки не давали основи думати, що все пропало. Військова влада взялася енергічно за працю. Проголошена була загальна мобілізація всіх військовообовязаних, відкликано було з відпусток всіх військових, — нові тисячі формовано для боротьби з наступаючим ворогом. Ніякого не було упадку духа, — була непохитна віра в побіду.

На три дни перед катастрофальною ночю 23—24 мая ц. р. в Коломиї була проголошена військова диктатура окружного команданта проф. Теодора Примака. Правда, ця диктатура принята була в громадських колах неприхильно. Окружна Укр. Нац. Рада висказалася проти проголошуванню диктатури військової влади без згоди і порозуміння представників громадянства, але було вирішено рахуватися з доконаним фактом, залишити домашні непорозуміння на пізнійше, а робити все для оборони.

Серед таких відносин, як грім з ясного неба, прийшов ультимат румунського генерала Задика з вимогою до Українців очистити на протязі 12 годин територію Покуття через те, що, мовляв, Румунам по стратегічним мотивам необхідно обсадити зелізну дорогу Снятин—Коломия—Делятин.

Ультимат цей одержано було коломийською окружною командою вечером 23.V: негайно його передали в Станиславів

секретаріятови і ждали від него розпоряджень. Але проходили не одні четверті годин, а з Станиславова не було ніякої вістки. Тільки коло півночі одержано було повідомлення, що Секретаріят висилає до Румунії делєгацію для переговорів. Делєгація під проводом дра Степана Витвицького дійсно виїхала в напрямі Снятина, але Румуни з нею переговорювати відказались, — вони робили всі приготовання до наступу на Покуття і скоро відкрили вогонь по галицькому боку.

Такі відомости були передані по телєфону ранком 24—V. окружній команді в Коломиї, де всю ніч ішла нарада штабу округи з деякими представниками цивільної влади. Але українське громадянство, навіть поважні і відповідальні його представники, не мали абсолютно ніяких відомостей про те, що твориться.

Около 5 годин рано появилися над Коломиєю румунський літак, який роскидав відозву друковану на українсько-румунсько-польській мовах, в якій було сказано, що Румуни йдуть заняти зелізничну лінію Снятин—Коломия—Делятин, що вони не йдуть воювати з українським народом, але пропонують українському війську скласти зброю.

В той самий приблизно час, почався відступ українських військ з Коломиї. Частини стали відступати в порядку на Станиславів, — другі (невідомо чи з наказу, чи самовільно), невеликими групали і окремо, по найблисшим селам. В більшости всі козаки були узброєні.

Але не успіли ще військові виступити з города, в місті ще находилися військові частини, а місцеві Поляки всюди по вулицях виставили узброєні відділи, які стали обезброювати військових, здирати з них одяг та забирати все, що тільки захватили при козакови чи старшині. Ті узброєні Поляки зразу же розбили всі військові магазини з харчами та другими припасами і на протязі півдня шаліла грабіж державного майна.

При звичайних розбоях та грабіжах граблять та наживають, звичайно, темні елементи, — тут було щось друге: узброєні польські ватажки до участи в грабежі бідного населення не допускали, робили це все ті, що мали марку польського патріота та зі зброєю в руках, виступили проти Українцям. Можна було бачити десятки інтелігентних Поляків, учителів,

урядовців, то-що, часто з крісом на плечах, навантажених цукром, мукою, обувю і т. п.

Тільки по полудні, 27-го мая грабіж спинилася, бо польська організація постановила взяти все добро у свої руки.

Узброєні Поляки, в великій частині студенти та гімназісти, підкріплені інтернованими та полоненими Поляками, що проживали в Коломиї, почали стрілянину по вулицях міста за відступаючими ще Українцями. Стріляли і з домів та вікон польських мешканців. Біля польського парохіяльного костела, з якого низький, в пенсне, ксьондз виносив рушниці та роздавав своїм «вірним», затріщав кулемет. Другий кулемет пронизував воздух скорими вистрілами з польської людової бурси на Старомійській вул. Польський священик Клюз із вікна дому, що напроти Народнього Дому, вистрілами із рушниці вбив ідучого вулицею українського офіцера Кульчицького та ранив двох козаків. Другі польські бандити розстрілювали та просто убивали штиковими ударами військових Українців, після чого здирали з них одежу. Всього за суботу 24 мая ц. р. стверджено в Коломиї коло 8 жертв: 1 старшина, 3 підстаршини і 4 козаки. Їх похоронили тайком на польському кладовищі, з метою, щоб ніхто не знав про польські злочини.

Сейчас був з'організований Поляками цілий апарат влади: мійська, окружна команда, військова міліція, контррозвідка і т. д.

Військова міліція та шпіонська агентура почали зразу переводити по українським домам ревізію «за зброєю». І почався безвстидний грабіж приватного майна українського населення. Все пропадало, що тільки попало в руки польських хуліганів. Стероризована українська людність не мала можливости реагувати. На вулиці небезпечно було появитися Українцеви, за українську мову сипались лайки і побої, настали тяжні вечірні години 24 мая.

Українське населення ходило мов приголомшене. Ніхто вірити не міг в це, чого наочним був свідком.

Не могли зрозуміти — як це всьо склалося? Адже, коли і був навіть ультимат Румунів, — треба було заховати владу до їхнього приходу і передати її прямо Румунам.

Тут склалося ...*. Комендант міста сотник Голібей, ще ранком, в 5 год. повідомив голову польської організації Лонжинського про те, що Українці виступають з города і пропонував Полякам, в порозумінню з другими національностями, організувати службу безпеченства. Українців про те своєчасно не було повідомлено, а поляки без порозуміння з кимби то не було, організували свої військові відділи і власть в городі захопили — як писали в своїх проклямаціях — «в іменю польскей жечи посполітей».

Під вечір памятного дня стали ширитися чутки, що польсько-румунське військо наближається до Коломиї. Серед Поляків веселий настрій, — ми лягли спати з тяжкими думками: що нам принесе день грядущий?

На другий день, в неділю, 25 мая з раннього ранку Поляки робили приготовання до стрічи своїх союзних — як казали, румунських військ. Видали наказ зняти зі склепів всі українські вивіски. На протязі пів години ви рідко де могли побачити українські вивіски, — а що польських не мали, то склепи залишилися без всяких вивісок.

По вулицях товпи польської публики з орелками та польськими відзнаками, часто чуєш на вулиці грубу некультурну лайку по адресі Українців.

Але проходять години за годинами, а про Румунів ані Поляків не має ніяких вісток. Надходить вечір і польська публика росходиться домів, не діждавшися очікуваних військ, а на дорогу поливає їх густими струями весняний дощ. Тут і там починають ходити чутки, що селяне збираються походом на Коломию, в польських колах починає бути тривога. Основою до цего послужив такий факт: Коломийські Поляки не тільки що заволоділи Коломиєю, вони посміли висилати узброєні відділи до околичних місточок, як Печеніжин, аби і там доконати перевороту. На такий відділ напали селяне села Сопів під Коломиєю, розбили їх та розігнали, а деяких арештували та посадили в Печеніжині в тюрму.

Ці відомости цілком збентежили Поляків. Вони стали сумніватися в приході своїх і румунських військ, а знали,

*Слово нерозбірливе.

що колиб дооколичні селяне рушили на Коломию, — з Ляхів та їхнього панования не осталось би і сліду.

Через це під вечір у неділю серед Поляків стала поширюватись паніка. За те з трохи кращим почуттям лягали спати ми.

Український прапор. — 1919. — 8 серп.

№ 75

15 серпня 1919 р.

Я жив в гостинниці «Гранд», — вікна моєї кімнати виходили і на ринок і на магістрат, де концентрувалася вся польська організація.

Було це ранним ранком в понеділок 26 мая. Мене розбудив незвичайний рух на вулиці. Заглянувши скрито на вулицю, я побачив, як Поляки з незвичайною ростеряністю збирались на якесь діло. Один з них викрикував команду і розділяв їх по частинам. Бачу, біжить їхній командант міста, вчитель місцевої польської гімназії Слива. Чую його команду до одного з відділів: «Вперед! Мусите обсадити вулицю Млиньську, Старомійську, млин Гартенберга. Держіться кріпко, бо це лишень нечисленні банди. Скоро ми їх відіб'єм».

Я зрозумів, що це наші селяне наступають на Коломию. На саму думку, що це може бути правда, що Коломию можна буде звільнити від нахабного ворога, що буде можна змити ту ганьбу, з якою Коломию віддали до рук місцевих польських хуліганів.

Чую кулеметний вогонь. Стріляють з рушниць. Декілька вистрілів з гармати. Не знаю що робити, чи зразу пробиратися на стрічу наших, чи ждати їх тут. Вийти на вулицю небезпечно. Це тільки 3 година в ранці.

Минає півгодини, минає година. Нараз біжить польський верховець і кричить: Румуни вступили в город! Що ж це таке? — не розумію. Але скоро вияснилося.

Румунське військо, все в російських шинелях, направилося на Коломию трема шляхами: 1) через Кути—Косів—Яблонів, 2) Снятин—Заболотів і 3) Городенка—Гвоздець. Найскорше наблизився батальйон, що йшов з Кут. Його, через російські шинелі, польська застава на мості на Пруті взяла за Українців і відкрила до них вогонь.

Позиція Поляків була знаменита і Поляки — невеличка їх група — вдержала бій з Румунами з 1-ої години ночи до 1/2 4 ранку 26 мая. Румуни вважали Поляків за Українців, а Поляки Румунів за Українців. Румунам прийшлось перейти Прут в брід і зайти з заду Полякам, чим змусили їх до відступу, але в той час вже виявилося непорозуміння, яке довело до крівавої розправи двох «союзників».

Вислідом польсько-румунського бою було двох Поляків ранених, 13 Румунів убитих і кільканайцять ранених.

О 6 годині рано 26 мая вступили Румуни до Коломиї з боку Косова, 1/2 7 з боку Городенки, а о 7 годині з боку Снятина. Треба сказати, що я думав побачити їх в гіршому стані, як в дійсности вони явилися. Правда, весь їх одяг — чужий: російські шинелі і куртки, австрійські штани та черевики і т. д. але вид у них бодрий, зразу бачиш, що це частина армії «старого режіму», — армії дисциплінованої. Гарно узброєні, особиво гарні у них мотоциклетки з кулеметами в великій скількости.

Скоро приїхав і штаб 25 румунського піхотного полка. Майор заїхав в магістрат і в промові заявив, що Румуни прийшли на Покуття «боротися з більшевиками та оборонити край від анархії». Цю заяву скоро Поляки напечатали та росклеїли по городу і з того моменту у всіх своїх виступах на означення Українців, українського війська чи уряду писали «більшевики».

І знова між простим народом та інтелігенцією пішла балачка про те, чи правильною була орієнтація галицьких українців на Европу. І чув я в 90% думки, що Галичині залишається одна орієнтація, — орієнтація на схід, без огляду на те, який би він не був. В першій мірі будучність Галичини в тісній нерозривній злуці з Придніпрянщиною. Це думка всего селянства, робітництва, молоді, та трехчетвертин інтелігенції.

Прямо — до кого не звернувся, всякий так міркував. А можна вже було зійтися і поговорити з своїми людьми. З приходом Румунів — можна було принайменше на вулицю вийти, принайменше життя кождий був певен.

Тай відітхнулось лекше Українцям. Правда, не прийшли це свої, прийшли теж вороги, але не ті жорстокі, не ті підлі

і нахабні, не ті безвстидні й лицемірні вороги, яких може створити одна тілька нація: Поляки.

З першого моменту приходу румунських військ до Коломиї, відносини між Румунами і Поляками — можливо що це було наслідком крівавого інцінденту на Пруті — не можна було назвати дружніми і щирими.

На другий день після прибуття Румунів, всіх Поляків Румуни обеззброїли, всі їхні команди скасували, військову міліцію розвязали. Це все явилося для Поляків страшним ударом, а українському населенню дало запоруку, що вже минула та угроза, що висіла над ним з боку узброєних польських хуліганів.

Не дивлячись на те, що Румуни з самого початку задокументували, що вони не стоять на безоглядно ворожому становищі супроти Українців, Поляки не давали за виграну, що їм удасться зробити Румунів оруддєм для репресій над Українцями. Почалася з їх боку шалена агітація між офіцирством, ворожа Українцям. В цілому ряді визначних польських домів влаштовано інтимні вечірки для румунських офіцерів з метою зробити між офіцерами бажаний для них настрій, задля чого пустили вони в рух випробоване Поляками на протязі десятків років средство впливу женщин.

Агітація польська все таки не мала великого успіху. Одно через те, що Румуни прийшли як третій користаючий там, де два билися і їм не було змислу надто ангажуватися за одну із сторін, а друге, Румуни і самі почали орієнтуватися в ситуації і бачили, що не все тут так, як їх інформували. У частини Румунів можна було бачити навіть нехіть до Поляків. Це виявилося пр. у пошукуванню у населення за зброєю. Румунські жовніри обходячи дім за домом, де жили Поляки, перекидали і перетрусили все за зброєю, в українських домах вірили на слово, що зброї нема та йшли дальше.

Розуміється, в цьому напрямі мíродатним було відношення начальної румунської команди до Українців. Воно виявилося у численних переговорах представників українського громадянства у команданта міста, та генерала окупаційних військ Покуття Задика. Становище їх було не явно прихильне, але і не вороже.

В переговорах польсько-українських з участю Румунів відносно адміністраційної влади на Покуттю, Румуни доволі

ясно підтримували Українців. З приходом Румунів на Покуття ними було заявлено, що вони признають ту владу, яку вони застали з своїм приходом. А що начальні місця на протязі польського панования не тільки в Коломиї, але і в деяких повітових містах захоплені були Поляками, то Румунам приходилось виступати проти свого власного роспорядження, в користь Українців.

На зазначених в горі переговорах, що мали місце 12/13 червня вирішено було поділити Покуття між Українців і Поляків в той спосіб. В трех повітових містах, а іменно: в Печеніжині, Косові та Городенці призначалися повітовими старостами Українці, а Коломиї, Снятині і Делятині Поляки. Там де Українець старостою — Поляк мав бути його заступником і на відворот.

Правда, такий поділ в краю, де 80% українського населення — не можна назвати справедливим, ані нічого ним одушевлятися, але це свідчить про те, що мимо того, що Поляки вимагають від Румунів, як від своїх вірних союзників, покликуючись і на їхню воєнну конвенцію, щоб Румуни помагали нищити українство, що є рівнозначне з большевизмом, — Румуни все таки ставали на приблизно справедливу точку погляду супроти Українців.

До речі сказати, що на тій же конференції призначено було старостами: в Печеніжині б. українського комісаря там же Геника, Мартинця в Городенці, а б. косівського укр. комісаря — А. Лепкого в Косові.

Це все дратувало Поляків, вони вживали всіх заходів, аби навернути Румунів на дорогу репресій супроти Українців, але надармо. Відносини між ними псувалися.

Перемарш польської бригади Желіговською через Коломию в очах Румунів ясно відкрив, хто такі оті Поляки, що кричать, наче вони воюють за культуру і угнетених. Бригада ця — частина Денікінівської добровольчської армії, з'організована з Поляків, які проживали в Росії та пробилися на Дон. Весною вони стояли в Одесі а з заняттям Одеси большевиками, вони перебралися до Румунії і коло 15 червня на протязі кількох днів в кількости до 2.500 людей перейшли Покуття, направляючись на заняту Поляками теріторію. Всю дорогу добровольческа бригада устроїла цілий ряд кровавих погромів з численними жертвами,

не говорячи вже про звичайні грабіжи. Починаючи з Буковинського кордону, аж до румунсько-польського кордону коло Отинії, ні одно село, ні одно місточко не мало щастя не бути пограбованим синами «шляхотного» народу. В Заболотові вони захопили по дорозі «закладників», головно Жидів, а з Українців інж. Глібовицького і вимагали з них великого викупу. Не отримавши викупу, вони увезли закладників з собою, і з великим трудом Румуни відібрали їх на польсько-румунському кордоні. В селі Раківчик коло Коломиї вирізали всю жидівську сімю Бартфельдів із 7-ми душ. Найстаршому було 63 роки, наймолодшому 17. Дочку Бартфельда вісьмох хуліганів знасиловало, а відтак напів живу зарізало. Коли один селянин став благати їх дарувати життя нещасним жертвам, польський офіцер шаблею розрубав і йому голову.

Через півгодини після того злочину в сусідньому, недалекому селі Слобідка лісна, той сам офіцир зі своїм відділом поубивав попавшихся йому в руки шістьох Жидів, між ними двох учеників коломийської української гімназії Розенберга і Баля.

Такі самі морди, головно Жидів мали місце в Ланчині коло Делятина і в Пядиках коло Коломиї.

На 18 червня ц. р. був приготований Поляками погром Жидів і Українців в самій Коломиї. Послідні частини польські, що мали пройти через Коломию, задержалися перед Коломиєю, а в город вони вислали кількох своїх для спровокування погрому. Провокатори попрацювали вправді вміло, один із них, син Поляка-коваля з німецької кольонії Багінсберг коло Коломиї з револьвера вбив на вулиці одного Жида і двох ранив, але рішучими заходами Румуни до погрому не допустили.

Погроми польської бригади ще більше скріпили симпатії галицьких Жидів до Українців й Жиди до української справи в Галичині ставляться дуже прихильно.

Румуни випустивши на грошевий ринок свої леї по курсі 2 корони за 1 лею — вони рівночасно скасували обовязковий курс української валюти, яка була в той час на Покуттю пануючою.

Це поставило було всіх придніпрянців, а і місцеве населення, у котрого були українські гроші, в дуже скрутне становище.

Прийшлось розмінювати гривні по 35—50% за 100 у місцевих фінансових спекулянтів, що приносило тим, що були примушені на таку виміну, великі втрати.

Але все це нічого супроти, що життю Українців під Румунами не має ніякої угрози. У в тому нещастю, яке Румуни принесли Українцям, вдаривши в їх зади, є те щастя, що українське громадянство не зазнало того пекла мук, яке від Поляків терплять Українці в Самборі, Стрию, Станиславові і т. д.

Український прапор. — 1919. — 15 серп.

№ 76
ПРОТОКОЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ ЧЕТАРЯ УГА КОВАЛЬЧУКА ПРО ПОЛЬСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ

13 серпня 1919 р.

Повернувши з польського полону четар Українськ. Армії зізнає. В полон попав 7-го червня с. р. під Язлівцем. Поляки всіх полонених як старшин так і стрільців обдерли навіть з послідного білля і відобрали гроші, а в часі маршу до Станиславова не дали нічого їсти, окрім чорної кави в Бучачи. По дорозі ми наслухалися всяких обидливих слів від переїжджаючих польських військ, а не одному прийшлось закоштувати і польського нагая. В Станиславові передержали одну ніч, а на другий день відправили цілу партію полонених на Домбе. Мені удалось задля поранених ніг дістатись до Укр. окруж. лічниці, якої командантом був вже тоді поляк Др. Ференсевич. Щоби скоро не видалили удавав я реконвалесцента по тифі. Як наші почали протиофензиву і підійшли під Галич, начали Поляки алярмово вивозити зі Станіслава все майно, яке зісталося там по Українцях. Рівнож евакували всі шпиталі і вивозили всіх старшин, які були в Станиславові, не щадячи і тяжко-хворих, ані інвалідів, бо і тих зразу посадили в тюрму полевого суду, а опісля вивезли. Я дістав цивільний одяг від українців і так викрався 17 червня зі шпиталю та втік до одного німця, де переховувався до 25 липня. Утік я при помочи одного

Українця до Отинії звідтам перебрався крадьком до Герловець. Тут зібрався транспорт більше старшин і ми всі разом, за дозволом румунської К-ди дивізії дісталися через Хотин за Дністер.

В Станиславові урядує К-да міста і К-да «Пляцу» стац. К-да жандармерії полевої і місцевої, поліція явна і тайна. Цивільні власти як перед війною всі Поляки, Староста Трембалович. Гарнізон дуже малий, головно вишкіл з місцевих Поляків. Українців на разі не асентерують але всі мусять на основі припису Міністерства війни в літах 1895—1899 голоситься в староствах і вижидати речинця перегляду. До примусових робіт в місті стягають головно жидів, а селяни доставляють підводи.

Населення скрізь терпить, в кождім майже селі пастерунок жандармерії, а ся робить що її подобається. Перепусток Українцям з першу взагалі не видавали, їздити могли лишень Поляки. Тепер в тім зглядi мале поліпшення, але ждати муситься щонайменьше тиждень. Всіх визначнійших наших діячів інтернували і вивезли на захід. З них лише той міг остатись, за якого поручив якийсь визначнійший Поляк, що він не є політично підозрілий. Зі Станиславова вивезено з верх сто визначнійших Українців і Жидів. Преса польська не признає в Галичині ніяких українців лише «Русів» і всякими способами старається вкорінити переконання в народі, що Україна за Збручем, а східна Галичина се польська земля, яка переживала шестимісячну гайдамацьку інвазію. У Львові утворився угодовий Комітет «Руский», то саме в Станиславові при ул. Коперника (видається під проводом Демянчука). Видається газета «Воля», редактор Др. Яросевич і Янович. Польська преса про східну Галичину пише не ясно, раз що Антанта признала її Польщі по Збруч, другий раз, що має бути плебісцит цього року, то знов за рік, иньший раз за 12 років. Писали також, що Петрушевич був у Київі і злучився з большевиками та приготовляє генеральну онфензиву проти Поляків.

Населення подекуди держиться бодро о чім свідчить повстання кількаразове в Перегінцку, де жертвою впало кількох Поляків. За се спалено якусь часть села, а більша часть населення криється по лісах. Рівнож в Товмаччині, Рогатинщині і Надвірнянщині (село Гаврилівка) були повстання. Провід-

ників не має, бо всіх діячів по повітах вивезено подекуди навіть інтелігентних селян, а богато з нашої інтелігенції або втікло, або криється або держить сторону Поляків, що більше є навіть такі, що підписують Полякам пожички воєнні (як єп. Хомишин, радник Дутка). Деякі урядники з конечности поступили на польську службу, а деякі перейшли на обряд латинський. В Станиславові около 30 осіб ріжної професії. Жиди піддержують Українців і вспомагають їх грішми. Народ попав подекуди в зневіру, но більшість свято вірить в побіду і нетерпеливо ожидає визволення.

Прохарчовання улутшаєсь і ціни поволи спадають. Деякі ціни в Станиславові: 1. кільогр. картофель 6 корон, 1 кіль хліба — 16-го кор., мясо 12 кор., свинина 20 кор. Для Поляків позкасовувано консуми, для Українців великі трудности.

Підпис

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 27.

№ 77
ПОВІДОМЛЕННЯ «ВІСНИКА УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ» ПРО ГРАБУНКИ ОКУПАЦІЙНИХ ВІЙСЬК У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

14 серпня 1919 р.

Каменец. 12.VIII. Беженцы из Галиции передают, что после отхода галицийских войск польские войска забрали для своих нужд почти всех лошадей у галицийских крестьян. Крестьяне переносят собраный хлеб домой на собственных плечах. Обращение польских войск с украинским населением чрезвычайно жестоко. В случае нужды в помещении для войск польские солдаты выбрасывают жителей из их домов вместе с имуществом.

Вісник Української Народної Республіки. — 1919. — 14 серп.

№ 78
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ГАЛИЦЬКИЙ ГОЛОС» ПРО ЗНУЩАННЯ ОКУПАНТІВ НАД УКРАЇНСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

24 серпня 1919 р.

Від втікачів останніх днів прийшли невідрадні звістки з галицької землі під польським забором. Поляки на захід від лінії, визначеної свого часу Комісією Бартелемі, вважають край за польський, а на схід від неї — за мішаний польсько-український. Польські летючі карні відділи польової жандармерії забирають всіх бувших українських стрільців, підстаршин і старшин в полон навіть тоді, коли вони залишилися в шпиталі.

Ті ж відділи, коли прийдуть на село, зганяють всіх мужчин і кажуть кричати: «Ганьба Українє, нєх жиє Польска», а потім нагаями катують людей до крові. Люди при тім часто мліють, а були випадки смерті. Накладають без причин на села контрибуції від хати в стосунку до майна 500 до 5000 крон. В повіті Дрогобицькім з села Трускавець стягнули контрибуцію в однім дні 50000 крон. Тим, що ставлять опір або що не мають грошей, забирають худобу. В краю інтернували майже 80% української інтелігенції, головно священиків і учителів.

Галицький голос. — 1919. — 24 серп.

№ 79
ДОНЕСЕННЯ ВІДДІЛУ РОЗВІДКИ КОМАНДІ НАРОДНОЇ СТОРОЖІ ПРО СВІДЧЕННЯ НАСТІ ДОЛИНСЬКОЇ ЩОДО СТАНОВИЩА НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

28 серпня 1919 р.

Команда Народної Сторожі Розвідчий Відділ

Службовий листок

Постій, 28.8.1919

Настя Долинська жена мілім. Тиодора з Озерян йшла через Борщів, Мушкатівку, Турильче і Залуче. Польского війська

є троха лише в Турильчу; в інших місцевостях лише жандармерія і міліція. Харчі у польского війська лихі. Жовніри говорять, що в короткім часі Галичину без бою опустять. Наших утікачів вивозять і кажуть, що їх везуть до Франції на роботу. В Перемишли є для тих утікачів табор, де они гинуть з голоду, се оповідав чоловік, який звідтам утік і криєся

К. Н. Ст. в Камянци на Поділлі

в Озирянах. В Озирянах списують Ляхи збіжжя, худобу, коні і вози. За пасовиско кажуть Ляхи платити собі по 50 К від штуки, помимо того, що населення вже в урядах громадських по 20 К від штуки заплатило. З ланів які селяни обсіяли кажуть собі Ляхи давати половину плодів, задля чого населення дуже невдоволене і пригноблене. Ляхи вивозять з Борщева весь зелізничий матеріал в напрямі Львова.

Ткачук

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 172.

№ 80
ДОНЕСЕННЯ СТАРОСТИ РОГАТИНСЬКОГО ПОВІТУ ПРЕЗИДІЇ НАМІСНИЦТВА ПРО СТАНОВИЩЕ В ПОВІТІ

29 серпня 1919 р.

W wykonaniu reskryptu z 7. lipca 1919, L. 22/G. na podstawie naocznej obserwacyi stosunków panujących w powiecie tutejszym w czasie inwazyi ukraińskiej oraz obecnie donoszę, że sposób odnoszenia się do żydów przez cały czas był ze strony najezdzców bardzo uprzejmy, żydzi uważani byli jako sprzymierzeńcy nietylko polityczni ale też ekonomiczni. Przy ich pomocy i pośrednictwie urzędnicy robili majątki idące w setki tysięcy.

Dopiero przy odwrocie wojsk ukraińskich, wojska ukrainy zakordonowej dopuszczały się rabunków na ludności żydowskiej.

Nieufność i odraza z jaką odnosi się ludność miejscowa do żydów, nie jest opartą na tle narodowościowym, lecz na przeświadczeniu, że chłop jest przedmiotem wyzysku ze strony żydów.

Praktyka w sprawie wymiany pieniędzy była stosowana nie wyłącznie do żydów, lecz też do Polaków, u których pieniądze przymusowo mieniano na hrywny.

Odnośnie do protokołu II oświadczam, że nie można uogólniłć zapatrywania, że chłop nie odnosi się wrogo do Polaków, gdyż młodsza generacya chłopów w wieku 20—30 lat tak mężczyzn jak i kobiet, jest już agitatorską robotą omotana i daje odczuwać Polakom, że jest innej narodowości, czyniąc trudności w zakupnie środków spożywczych a nawet często zdarzają się wypadki że twierdzą, że będąc Ukraińcami dla Polaków nie są obowiązani tego lub owego czynić. — Mniej lub więcej intenzywne dostarczanie rekruta było nie oznaką nieprzychylności dla rządu ukraińskiego, lecz objawem zmęczenia długoletnią wojną, — czy rząd dający należytą aprowizacyę będzie tylko wygodnym, lecz czy będzie go wspierać to przyszłość pokaże.

Co do reformy agrarnej, to zauważam, chłop ruski posiadający własne pole jakkolwiek jest przekonanym, że ziemi bezpłatnie otrzymać nie może, to jednak z chęcią zabrałby cudzą ziemię za jaknajniższą zapłatą, niebędącą w stosunku z jej wartością, gdyby czuł że za to nie będzie sądownie ścigany. Dowodem tego jest że chłopi do dziś dnia nie bardzo spieszą się z podwyższeniem, w drodze dobrowolnej ugody, czynszów za pastwiska oznaczonego przez Ukraińców po 15 K. od morga i tylko zagrożenie karami i ściganiem sądowem zmusza ich do zawierania ugód odpowiadających wartości obecnej. Ze chłop ruski czeka na podział tego dowodem, że usilnie starali się by za czasów inwazyi wchodzić w skład komitetów miejscowych mających za zadanie rozdział gruntów i pastwisk a co do tych ostatnich działalność chłopów miejscowych była bardzo wydatną.

Czy agitacya wprowadziła chaos u chłopa, tego bym nie twierdził gdyż «chłopski rozum» tutejszego włościanina jak zauważono na wiecach ukraińskich bardzo dobrze poznawał się na obiecankach mających na celu ułagodzenie go w razie żądania poniesienia ciężarów na rzecz Ukrainy, od rzeczywiście przynoszących mu korzyść zarządzeń.

Zapatrywanie o Petlurowcach i bolszewikach jest trafne, gdyż chłopi tutejszego powiatu są przeważnie dobrze sytuowani przeto idea bolszewizmu niema podatnego gruntu, — jednak nie odnosi się to do niezaopatrzonej ludności po miastach.

Co do inteligencyi ukraińskiej to spostrzeżenia zawarte w zeznaniach II są zgodne z tą uwagą, że żywiołem najbardziej ruchliwym w tut. powiecie byli księża grecko-katoliccy (alumni) ukraińcy a częściowo lecz rzadko i moskalofilscy. Poważną pomocą byli im profesorowie gimnazyalni a także i nauczyciele szkół ludowych nadto młodzież gimnazyalna tak męska jak i żeńska, która to w chwili wybuchu przewrotu pierwsza schwyciła za broń, przeprowadzała aresztowania, rewizye, wogóle dawała silnie odczuć miyszkańcom Polakom, że obecnie władza w ich ręku.

Co do uwag ogólnych to zapatrywanie jest zupełnie mylne, gdyż sfera ludzi z inteligencyi nie straciła poważania u chłopów z powodu przegranej, w którą nawet do dziś nie wierzą, lecz uważają plebiscyt i autonomię jako rezultat, gdyż są to jednostki wyrosłe ze sfery chłopskiej a jako takie posiadające ich poważanie i posłuch. Chłop ruski nie składał dobrowolnych datków lecz to jest tylko wynikiem jego wrodzonego wstrętu i nieufności jaką czuje do ponoszenia ciężarów na cele publiczne, z których ponoszenie nie widzi natychmiast skutku.

Nienawiści do polaków nie można identyfikować z nienawiścią do Starostw «polskich» takich za Austryi nie było, gdyż w Starostwach załatwiano o ile możności strony ruskie po rusku (chyba że odnośny urzędnik nie umiał) a byli też zajęci urzędnicy rusini którzy przepisów językowych gorliwie i pilnie w załatwianiu stron i pism przestrzegali.

Nazwa Srarostwo ma bezwarunkowo większą powagę niż komisaryat i zmiana jest wręcz niepożądaną, gdyż ten ostatni przypomina chłopom urzędników ukraińskich robiących z urzędu biura pośrednictwa dochodów prywatnych urzędników. Masowe aresztowania nie są wskazane i chybiłyby celu, natomiast jest bezwarunkowo koniecznem usunięcie osób, które przyczyniły się do wywołania inwazyi, ją przygotowywały a zachowaniem się swojem podczas inwazyi przyczyniały do podtrzymania egzystencyi młodej ukrainy. Postępowanie władz wojskowych Polskich, które na wnioski Starostw o internowanie patrzy przez różowe okulary i żąda podania faktów i dowodów, nie sprzyja dążnościom Władz polskich mającym na celu wywołanie u ludności poczucia potęgi i siły oraz powagi dla Państwa.

Dowodem że dana jednostka narodowości ruskiej jest nieprzychylną a nawet wrogą dla Państwa Polskiego może być jej działalność około budowy ukrainy a sprzeczność interesów będzie zbyt dokładnem poparciem wniosku na internowanie.

Zamiłowanie do myśliwstwa a temsamem nieposzanowania praw cudzej własności nie usprawiedliwia przechowywania przez chłopów karabinów maszynowych z których osobno zakopuje zamek, nadto zwykłych karabinów, które (jak się pokazało przy drugiej inwazyi) wykopuje i oddaje lub sam używa przeciw Polakom.

Chłopi przeprowadzili roboty polne zupełnie na swoich polach, natomiast do robót polnych na obrazach dworskich trudno ich skłonić, tak samo dostać robotnika dla robót około kolei żelaznych dróg.

Trudność dostania robotnika to robota krecia agitatorów, którzy z powodu braku dowodów nie mogą być internowani, a która oby nie wydała zbyt smutnych owoców.

Starosta:
[Підпис]

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3029, арк. 72. Машинопис. Оригінал.

№ 81
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ТЯЖКЕ ЕКОНОМІЧНЕ І ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ РОБІТНИКІВ ДРОГОБИЦЬКОГО НАФТОВОГО БАСЕЙНУ

4 вересня 1919 р.

Життя українського населення в нафтовім терені Дрогобич, Борислав, Тустановичі, Мразниця таке саме, як і в других повітах під польською окупацією. Безнастанні реквізиції, які кінчаться цілковитим руйнуванням українського хлопа, страшна дорожня і нестача средств для життя по містах, просто голод загрожують нині робітникам. Управа міста не робить майже нічого, щоби поліпшити ці відносини. Паскарі роблять золоті інтереси, збивають маєтки, а бідне населення за бульбою і хлібом йде аж до Самбора, Рудок, Комарна, а навіть і до Львова.

Вшехполяки*, прийшовши до власті, кинулися в першій мірі на українське населення. Громадам накинено польське

*Крайні праві польські націоналісти.

урядування і польських війтів. Арешти йдуть за арештами. Видних провідників українського робітництва арештовано, між ними й тов. Вол. Малинку, заслуженого секретаря українських робітників в Дрогобичі.

Польські товариші з ППС, які досі вперто голосили, що Борислав чисто польський і мусить належати до Польщі, нагло відкрили й українців.

1 ч. «Biuletyn-у» Ради робітничої ППС в Бориславі з 1 вересня ц. р. подає ось таку статистику мешканців Тустановичі-Волянка за червень ц. р.

Поляків	5.341	49,87%
Українців	2.411	22,54%
Євреїв	2.777	25,97%
Німців	161	1,45%
і інших	— 19	0,17%
	10.709	100,00%
в тім нафтових робітників:		
Поляків	3575	66,94%
Українців	784	30,45%
Євреїв	560	20,18%
Німців	120	74,54%

всього населення даної нації.

Не треба забувати, що ця статистика грубо «unarodowiona» б але ми вдячні ППС і за це, бо досі вона вперто кричала, що українського робітництва нема зовсім. Тепер вона робить перші кроки, відшукуючи українців, а ми певні, що колись подасть правдиву статистику.

Боротьба, яку робітництво веде за додатки з часу польсько-української війни, досі не порішена. Підприємці тепер не дуже рвуться сповнювати жадання робітників, що більше для розбиття робітництва закладають свою «narodow-y» організацію. Спровадили навіть на збори ренегата посла Дубановича і видають клерикальну шматку «Prawda Robotnicza». «Biuletyn» ППС називає її редактора «prostym kryminalista i defraudantem».

Вперед. — 1919. — 4 верес.

№ 82
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ПОЛЬСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ ЗА ВЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

10 вересня 1919 р.

Після оповіщення так ліквідаційної Краківської комісії, як і Польського правлячого комітету у Львові, обов'язують у Галичині всі австрійські закони й розпорядки, оскільки їх не знесено або не заступлено дотичними польськими законами й розпорядками. Дотепер не знесено формально права уживання української мови в поштовому обороті в Східній Галичині, а принайменше ніде не оповіщено дотичного розпорядку. Та мимо того фактично уживання української мови в поштовому обороті майже виключено. Адресовані по-українськи листи й пересилки в переважній частині не доходять до рук адресатів, бувають у злословий спосіб ушкоджувані, або вертають назад з не даючимися прилюдно повторити дописками поштових урядів; поштових переказів, по-українськи адресованих, поштові уряди зовсім не приймають, а рекомендовані листи, оскільки їх прийме надавчий поштовий уряд, вертають назад з поштового уряду призначення з дописками: «Adresa pisana po rusku niedopuszczalna»*. Доказами на наші твердження можемо служити кожної хвилини.

Тому, що всі дотеперішні зажалення заінтересованих сторін остали без успіху, а цей спосіб поступовання східногалицьких поштових урядів наносить українській людності необчислимі матеріальні втрати, примушені ми звернутися до дирекції пошт і телеграфів у Львові з візванням о видання відповідних заряджень поштовим урядам, щоби шанували обов'язуючі розпорядки в справі уживання української мови в поштовім обороті.

Вперед. — 1919. — 10 верес.

---

*Адресувати по-українськи не дозволяється (польське).

№ 83
ІНФОРМАЦІЯ ВІДДІЛУ РОЗВІДКИ НКГА «ВІСТИ З ГАЛИЧИНИ»

11 вересня 1919 р.

Утікачі з Покуття зізнають: В Галичині війська польського богато нема, лиш жандармерія та так звані карні літучі Відділи, які спеціяльно оперують по селах. Все військо майже пішло на фронт большевицький. Жандармерія і міліція, ця послідна із самих місцевих поляків, знущається над українським та жидівським населенням. Арештовання укр. свідомійших людей проводять вони на велику скалю, бо як сказав польський старшина Анджейовський: «Ми грубших гайдамакув видусіми а з хлопством дами собе раден, бо дамі та кон автономієн о якій нємажилі». В кождім селі є польський агенд і хто згадає про Україну або Петлюру того сейчас арештують.

Наш визвольний рух представляє польська преса як повстання проти Поляків, називає наші війська бандами, яких треба остро покарати, жиди відносяться до нас щиро і дуже богато нам помагають, жидівська преса виступає навіть дуже остро проти Поляків. У Львові виходить жидівська газета в польській мові під заголовком «Хвіля», з українських газет виходить лише одна в Станіславові під заголовком «Воля» яко тижневик редагований Василем Стефаником і Львом Бачинським, які завдяки своєму впливови стають в великій помочі інтернованим і аршетованим українцям.

В Галичині торговля розвивається дуже слабо а то з тої причини, що Поляки забрали цілу торговлю в свої руки і виключили від неї жидів. Курсують там корони і марки польські, гривні ходять дуже слабо (1-а гривня — 30 сот. на біржі). За границею в Ціріху стоїть одна корона 12 сантимів.

Поляки призначили на агітацію в Східній Галичині три міліони марок, польські агітатори ходять по селах і намовляють селян, щоби протестували проти приходу кр. військ до Галичини і щоб підписалися на заявах, що хотять належати до Польщі. Українське населення не хоче про се нічого знати, противиться цьому, а за то їх масами арештують, інтелігенцію вивозять на

Домбе, а селян висше 25 літ далеко на роботи, здається до Франції. Арештували між иньшими бувшого секретаря рільництва Мартинця і трех урядників, що з ними сталося невідомо. Після оповідань населення мали они бути замордовані в Солотвінськім лісі. В тім самім лісі розстріляно без суду та поприбивано багнетами хор. Дутчина, якого перед смертію примусили копати собі самому яму.

Дня 18-го серпня с. р. арештовано в Станіславові три тисячі шістьсот Українців обох полів а то в зв'язку з подіями в Отинії. Іменно як Румуни вицофувалися, то селяни з Отинії і сусідних сіл ставили надходячим Полякам оружний опір. Зассе Поляки спалили три села, а людий вирізали. В Отинії арештували всіх українців і жидів. Селяни Косівщини відгрожуються Полякам, держать себе дуже бадьоро, що має дуже добрий вплив на Снятиньщину.

Про поведення польських військ супроти українців свідчить слідуючий факт: Дня 13-го або 17-го червня прийшла одна швадрона кавалерії желєговців польської до Станіславова і переходила через Товмач. Селяни, думаючи що се Наддніпрянці, бо они були в уніформах російських, витали їх дуже радо, вийшовши напроти них з національними прапорами. Кавалерія ся не дала себе селянам пізнати, лиш жалувалася, що не має крісів і амуніції. Тоді селяни повиносили їм викопану амуніцію та оружє, а тоді Поляки позаписували і повидавали їм на се посвідки і обіцяли, що за се пізнійше заплатять і дійсно заплатили, бо всіх тих селян разом скликали, богато перевішали і перестріляли, а ціле село спалили.

Серед польського війська нема дисципліни хоч стараються її силою завести зглядно удержати. Дня 20 серп. була в Станіславові облава за тими, що не голосились до війська і одного дня зловлено 900 людий, між ними 60 дезертирів з армії Гелера.

В останних часах почуваються поляки в Східній Галичині досить непевно, жовніри і старшини оповідають, що на приказ Антанти опорожнять Галичину і то в найблизших тижнях, для того вивозять тепер з Галичини на захід все, що тільки можливо, навіть немолочене збіжє, а богато поміщиків продає свої посілости.

У Львові життя українського майже не має, провадить свою роботу тільки Т-во Дністер. Сельський Господар і іньші господарства позамкнені. Існує також толєроване Поляками «Т-во Правна порада», се є т-во адвокатів, котре має нести поміч селянам. В салі музичного т-ва ім. Лисенка (укр. театр) поміщається тепер польськ. театр «Розмаїтосці».

Кордон над Збручем пильнують Поляки дуже строго і перехід там відбувається тільки під контролем польської пограничної сторожі. Всіх, хто переходить Збруч, доставляють Поляки до своїх стацийних К-д, де провіряють ідентичність особи і зізволяють на дальшу подорож до Галичини, зглядно забороняють дезертирів галичан, котрі втікають з укр.-большев. фронту, відсилають на німецький фронт та копальні роботи або уживають їх навіть для здавлення страйкових заворушень на чисто польській території, як се мало місце в Домброві (страйк гірняків).

Дня 4-го серп. в село Ольхівці (район Гусятина) прибув в 9-ій рано Відділ польських жовнірів з трема офіцирами і землевласником маєтку села Ольхівці і наложили на селян 50 000 карб. контрибуції за випашеня конюшини. Гроші повинні були бути внесені тільки николаївськими або коронами. Цей самий відділ дав приказ сільському комісареви оголосити населенню, щоби оно через годину знесло всю збрую, військове майно і друге. Тому, що з селян ніхто нічого не зніс, поляки заарештовали 120 людий, вивели їх за село біля гусятинської церкви, де тримали їх до десятої годинивечір. Потім трох відпустили до села з тим, що ті мають переказати, щоби знесли в селі всю збрую, бо інакше будуть арештованих морити голодом. Населення збрую віддало, а арештованих пустили додому. 26-го серпн. на станції в Гусятині грузили Поляки гарматні та крісові набої, сіль та бензину. На запитання куда і кому вони це відправляють відповіли жовніри, що польське Командування зробило Україні дарунок 100 000 крісових і 10 000 гарматних набоїв.

В Галичині повернули всі землевласники до своїх маєтків, їздять з карательними відділами, забирають хліб та заставляють селян на ново працювати на їхніх полях. На селах запроваджено дуже строгий режім, без перепустки не вільно в друге село

перейти, хто відправляється до міста за покупками мусять мати на перепустці зазначене, що має в місті купити, а як купить більше, як написано, то міліція відбирає.

Начальна команда Галицької армії
Розвідчий відділ
Ч. 2514 II/IX

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 6, арк. 19—20. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 84
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО МАСОВЕ ВИНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В ПОЛЬСЬКИХ КОНЦТАБОРАХ БІЛЯ ПЕРЕМИШЛЯ

12 вересня 1919 р.

Нужда, недуги і смерть серед полонених і інтернованих. Під повищим заголовком подають перемиські «Nowiny Poniedziałkowe» оцю, грозою потрясаючу нотатку: «В Пикуличах (кілька кілометрів від Перемишля) в чотирьох бараках лежать хворі полонені та інтерновані на самих лише брудних підлогах, без стебла соломи, або чого-небудь під головою, без найменшого лікарського та санітарського догляду, без світла вночі, в подертім і бруднім біллю або зовсім без білля.

Часом вмирає по 50 людей денно, а буває, що трупи два дні лежать в бараках неусунені.

Подібні відносини панують і в бараках на Засяні та в бараках бувшого 10 полку в Перемишлі».

До цієї нотатки, яку подаємо без найменших коментарів, додаємо нотатку вчорашньої «Gazety Wieczornej», яка звучить:

«В українських сферах кружить поголоска, а як ми ствердили, не є безосновна, що в таборі полонених та інтернованих українців в Перемишлі і Пікуличах епідемічно вибухнув тиф. Щодня вмирає по кілька осіб, а в військовім шпиталі є 1500 хворих осіб, заражених цією страшною недугою».

Звертаємося до коменданта Перемишля полковника Вольгнера, до санітарних властей, а особливо до польського Червоного Хреста, щоби вглянули в ці страшні відносини та постаралися о їх усунення.

Вперед. — 1919. — 12 верес.

№ 85
ТАЄМНЕ ДОНЕСЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО РОТМІСТРА БАДУЧЕКА КОМАНДУВАННЮ ПОЛЬОВОЇ ЖАНДАРМЕРІЇ У ВАРШАВІ ПРО ПІДГОТОВКУ ПОВСТАННЯ В ОКУПОВАНІЙ ГАЛИЧИНІ

16 вересня 1919 р.

Doszły do wiadomości tut. Dowództwa słuchy, że we Wschod. Galicji przygotowuje się powstanie Ukraińców przeciwko Rządowi Polskiemu: I tak Dowództwo Zandarmerji w Tarnopolu doniosło służbowo, że w powiecie Ukraińcy i Zydzi porozumiewają się między sobą, kryjąc się w tych konszachtach przed władzami, — że jak tylko skończą się zbiory i będzie co jeść, ludność chwyci za broń i wyrzuci Polaków — tak jak to Polacy urządzają na Szląsku. Szef biura śliedczego w Złoczowie komisarz Burka w swem sprawozdaniu podaje to samo: we wsiach daje się odczuwac wrzenie, widzi się już pewną butną postawę chłopów ruskich, żydzi są mniej pokorni jak dotąd. Sam będąc na wizytacji powiatu kamionieckiego, słyszałem od żandarmów tamtejszych, że żydzi obiecują, że za 4 tygodnie «coś będzie nowego». Wedle ustnej relacji Szefa Oddziału Informacyjno-Defenzywnego nadkomisarza Kwiatkowskiego, powiat Lwowski (ludność ruska) jest doskonale wyposażony w broń, a nawet w karabiny maszynowe. Odnośną relację przesłał wspomniany Szef do D. O. G. Lwów.

Wieści i objawów tych tak groźnych dla rządu Polskiego, a występujących odrazu na tak szerokim obszarze kraju, jak powiat Tarnopolski, Złoczewski, Lwowski i Kamionecki lekceważyć nie należy. Skutki mogłyby być fatalne, po pierwsze dla osiadłej tam ludności polskiej, która i tak już przetrzebiona i steroryzowana

rządami ukraińskiemi, uległaby znowu nowym zniszczeniom, napadom i rabunkom a wskutek tego emigracja Polaków ze Wschodnich Kresów już i tak bardzo znaczna i niepożądana, doszłaby do katastrofalnych rozmiarów. Po drugie, tyły armji byłyby zagrożone poważnie. Koleje, drogi, transporty mogłyby uledz zniszczeniu co odbiłoby się fatalnie na położeniu na froncie. Dałoby to wreszcie zagranicy podstawę i powód do mieszania się znowu w nasze stosunki i przy poparciu i rozgłosie prasy stojącej po większej części na usługach kapitałów żydowskich, usposobiłoby nieprzychylnie do nas świat cały.

Jako środki zaradcze proponuje tut. Dowództwo w pierwszym rzędzie: 1) wstrzymanie masowego wypuszczania na wolność znanych i niebezpiecznych agitatorów ukraińskich, jak to się dotąd dzieje. Agitatorzy ci wracają spokojnie w dawne swe miejsca zamieszkania i szerzą jeszcze namiętniej antypaństwową propagandę, trafiając na bardziej podatny materiał niż wpierw, bo chłopstwo jest nadzwyczaj rozgoryczone tem, że gruntów pańskich nie będą już dzielić, że lasów nie będą rozdawać, że przeciwnie jeszcze rekwiruje się po wsich co chwila, że wiele dopuszcza się na włościanach nadużyć ze strony żołnierzy polskich. Agitatorzy ci czują teraz zupełnie bezpiecznie, wszak za dotychczasową ich działalność uwolniono ich od winy i kary więc spodziewają się, że i nadal nic nieprzyjemnego ich spotkać nie może.

2) Zakazanie władzom francuskim w tarnopolskiem mieszania się do służby bezpieczeństwa. Znanem jest ogólnie i nieraz już tut. Dowództwo relacjonowało do odnośnych władz, że władze francuskie nie orjentują się zupełnie w tutejszych stosunkach, nie znając tutejszego języka, wystawiają każdemu przepustki z za Zbrucza do Galicji, dając przez to możność emisarjuszom Petruszewicza i bolszewików szerzenia swej niebezpiecznej propagandy na terenie Galicji i umożliwiają tymże emisariuszom swobodne poruszanie się na kresach. Co więcej władze francuskie zakazują przeprowadzania rewizji i aresztowań, chyba, gdy ich komenda po rozpatrzeniu sprawy uznała za stosowne. Następstwem tego jest, że rewizje stale zawodzą, bo nim władze francuskie uznają, że za wskazaną, podejrzane rzeczy na czas bywają usunięte, aresztowań przeprowadza się, bo każde, choćby najciemniejsze indywiduum zaopatrzone jest «dokumentem» władz francuskich. Nie wspominam już o paskarstwie i przemytnictwie, które pod okiem władz francuskich święci na pograniczu nigdy dotąd niewidziane tryumfy.

3) Nie wypuszczanie jeńców ukraińskich wojennych do ich domów. Ludzie ci pałają fanatyczną nienawiścią do wszystkiego co polskie, są nawet wyćwiczeni jako żołnierze, broni znajdą pod dostatkiem jeszcze, ukrytą po lasach i jarach swych okolic — a mając do tego emisarjuszy, wolno przepuszczonych z Ukrainy, jako dowodców, mając zasoby pieniężne, jakie ci emisariusze nie omieszkali ze sobą przynieść, posługując się w końcu taką wyborną i tak szeroko rozgałęzioną siecią szpiegowską, jaką są żydzi, wspierający na każdym kroku wszystko co jest wrogiem Polsce, mogą zorganizować bandę, które wyrządzą nieobliczalne szkody Rządowi Polskiemu, nie dające się jeszcze teraz przewidzieć skutki następstwa natury politycznej.

4) Zastosowanie ostrzejszych środków i kar dla niebezpiecznych agitatorów i prowodyrów, gdyż w przeciwnym razie rozuchwala się ich tylko i utrudnia pacyfikację.

5) Utworzenie w zagrożonych powiatach oddziałów lotnych żandarmerji liczących od 20 do 30 ludzi, któreby miały na celu stłumienie w zarodku jakichkolwiek objawów buntu lub nieposłuszeństwa, któreby mogły być użyte w każdej chwili w zagrożone przez bandy miejsca, któreby przeszkodzały masowemu przechodzeniu ciemnych indywiduów z zagranicy do Galicji i położyły kres przemytom.

6) Wzmocnić dotychczasowe biura śledcze i wywiadowcze na obszarze wschodniej Galicji (Kołomyi, centrum ruchu ukraińskiego, do dziś dnia niema wspomnianego biura jeszcze).

7) Wydać poufne rozkazy do wszystkich wojsk, stojących na Kresach, by trzymały się w ostrem pogotowiu i zwracały baczną uwagę na ludność i jej zachowanie.

8) Powiększenie lub utworzenie organów kontrolnych kolejowych i drogowych, szczególnie na liniji Równe—Brody, Czortków—Tarnopol.

9) Zupełnie nie przyjmować do armji polskiej lub przynajmniej bardzo umiarkowane, a specjalnie do Korpusu Oficerskiego Ukraińców i Zydów, jako czynników tylko destruktywnych i wrogich nam. Większość ich służyła byłej armji ukraińskiej.

Jeśliby zaś odnośne władze nie wystąpiły ze środkami zaradczymi, a w szczególności nie uwzględniły wniosków tut. Dowództwa wymienionych pod pkt. 1, 2, 3, 4, tut. Dowództwo nie byłoby w stanie wziąć na siebie jakiejkolwiek odpowidzalności w tej sprawie tak ważnej.

Z ramienia tut. Dowództwa wyszły już odpowiednie rozkazy do podległych Ekspozytur, by przestrzegały jaknaścisliej porządku w powiatach, by zachowały jaknajdalej idącą ostrożność, a o każdym wypadku, mającym jakikolwiek związek z tą sprawą przez nadzwyczajnych kurjerów powiadomiły tut. Dowództwo. W wykonaniu służby przez Zandarmerję stoi na przeszkodzie oprócz punktów wyżej wymienionych jeszcze i to, że tut. Dowództwo na stan około 4.000 ludzi nie dostało ani jednego munduru i buta, żandarmi wobec tego w niektórych powiatach pełnią służbę po cywilnemu, a wynikiem tego jest brak poszanowania władzy i nadużycia. —

***Baduszek** rotm. m. p.*

Ukraine i Poland. — Vol. 1. — P. 355—358.

№ 86
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» «СТАНИСЛАВІВ ПІД ПОЛЬСЬКИМ ПАНУВАННЯМ»

17 вересня 1919 р.

Від приїжджого інтелігента Українця ми одержали жмут інформацій про відносини в Станиславові після приходу Поляків, які не лишені історичного інтересу й які подаємо в цілости. Ось що росказує наш інформатор:

Наші війська опустили Станіславів в неділю дня 25 мая ц. р. пополудни й місто заняла польська військова організація (P. O. W.) ще перед приходом польської армії. Першим фактом, яким розпочали Поляки своє панування в Станіславові було замордовання на вулиці недалеко міського парку старшого десятника української армії. З якої причини він довше лишився в місті, чим його другі товариші важко сказати та певна річ, що він не знав про те, що місто вже в польських руках. До йдучого супокійно вулицею приступили два члени вище згаданої польської організації, а іменно: П. Вайн (з походження Жид) й панна Брикчинська та двома вистрілами з револьверів вбили його на місці.

Членами польської військової організації були в першій лінії польські залізничники і то навіть такі, що були в службі Української Народньої Республіки. Але не вважаючи на службове приречення зложене українській державі, вхопили вони на даний знак за кріс, щоби укріпити польське панування на українській землі Оружє мали Поляки поховане по приватних домах, велика скількість була здепонована в заведенню Єзуітів.

Від хвилі коли Поляки взяли власть в свої руки, зачалися страшні переслідування всего, що українське. Арешти, інтернування, побиття, шикани на вулиці, реквізиції, які властиво требаби назвати звичайними рабунками, складаються на мартирольогію українського населення так в місті Станіславові як й в повіті. В менчих місточках й по селах мусіло багато людей свою національну приналежність оплачувати навіть життям; переходячі польські війська розстрілювали й вішали наших селян без подання причин хиба тільки за це, що вони були Українцями та, що посміли постояти за волю своєї вітчизни.

В самім Станіславові інтерновано: Інспектора державних залізниць Жуковського як шпіона за це, що пішов до села Волчинця під Станиславовом купити харчів; ревідента державних залізниць Дмитра Загайкевича за це, що за часів української влади з браку цивільного убрання ходив в австрійськім мундурі; офіціяла державних залізниць Стефанишина. Причина незвісна. Директора торговельного товариства «Злука» Щирбу за це, що в українськім склепі говорив до купуючих по українськи. Присутний польський офіцир спитав його, чому не говорить по польськи? А коли Щирба відповів, що на рідній землі йому вільного говорити рідньою мовою, польський офіцир казав його арештувати.

Арештовано крім вище згаданих ще: Директора укр. гімназії Сабата, директора народних шкіл Мурина, інспектора о. Навроцького і др. Та по певнім часі їх випущено на волю. Арештовано й вивезено також масу українських залізничників нищих категорій, міщан й селян. Польські жовняри знущалися також в страшний спосіб над нашими полоненими й інтернованими. Один свідок, росказував, що бачив, як приведено кільканайцять наших полонених. Польський підстаршина, який їх переняв — вибрав собі трьох, уставив їх побіч себе а опісля

одним вистрілом із кріса перестрелив всім трьом голови. Шукаючи за оружям по селах уживали польські війська ріжних страшних способів з цілю довідатися, про місце переховку. І так в однім селі під Станиславовом польська патруля зловила кількох малих хлопців била їх до безтями, щоби лише сказали, де поховані кріси. Переходячі через Станиславів польські війська співали пісні повні обид й знаруг над українським народом. На вулицях Станиславова не можна говорити голосно по українськи бо українське слово, вводить Поляків в бішену лють й є часто причиною доносів і шикан. Терміну «український» польська інтелігенція й польські власти не узнавали. Державний комісар Др. Добруцький в своїй приватній промові, до генерала Александровича офіціяльно заявив, що української нації не признає, а тільки «руский» нарід, який повинен жити в злагоді з Поляками. Отже ясно, що опісля при подаванню національности до легітимацій польські урядники відповідно до цеї заяви з Українцями поступали. Реквізиції, які переводили польські війська в українських селах не є жадні реквізиції тільки звичайні рабунки. Забирали все, що тільки попалося під руки; шукали за грішми, перекопували городи й цілі обійстя. Неодно горнятко повне нових австрійський нот дісталося в цей спосіб у польські руки. Дотично реквізиції худоби подаю один примір: В о. Стефанчука, пароха в Павелчі під Станиславовом забрали польські війська 5 штук рогатої худоби й лишили на це квіток на 1200 кор., якого однак ніхто не хоче виплатити. Таких примірів можна би навести сотки та тільки з цею ріжницею, що селянам не давано навіть посвідок на забрані річи. Можна собі уявити в який спосіб переводжено реквізиції на українських землях, коли головно-командуючий галицького фронту генерал Івашкевич вважав за вказане видати приказ... 4748», в якім під карою смерти заказує так мужві як і старшинам... Реквізиціям підлягало все, що тільки були власністю Українця; не лише необхідні для війська річи але навіть цивільна одежа, жіноче білля, черевики, тощо. В інспектора державних залізниць Жмуркевича в Станиславові забрав польський старшина всі річи, що є власністю д. Миронова з Київа та його жінки й які були там тільки в переховку. Все подане це одні дрібні зразки «пацифікації» краю в польськім поняттю,

яке однак не є навіть сотною частиною цього, що справді діялося в Галичині.

Щоби перед антантою мати зовсім свобідну руку в нищенню українського народу, старалися Поляки, всіма силами представити нас перед нею як варварів й дикунів, що не заслугують не ліпше обходження. В тій цили склали вони спеціальний апарат, якого задачею являється пускати в світ фальшиві й видумані брехні про мнимі насильства Українців над Поляками. Для інформації заграниці, цілого культурного світа, нашої суспільности й головно нашої париської делегації — та инших наших закордонних представництв подаю тут тільки два наймаркантніщі факти з тієї области.

В Коломиї померла від недугу пятнистого тифу під кінець марта чи на початку цвітня ц. р. пна Дверніцка, сестра жінки польського міністра почт і телеграфів Ліндого. Пна Двірницка дуже займалася опікою над польськими полоненими по нашому боці й мабуть заразилася в місцевім шпиталі. В кожному разі — сам факт смерти був знаний цілій Коломиї, також причина смерти й всі близщі обставини. Похорон відбувся дуже величаво, як це звичайно робили Поляки по нашому боці й без жадного спротиву з боку українських властей. Станиславівський «Znicz» помістив по Дверніцкій довгу посмертну згадку. Що діється після приходу Поляків? Вони висилають до Варшави телеграму в якій доносять, що Українці Дверніцку зарізали. Це було в моменті, коли Полякам були дуже потрібні всякі брехні про наші мнимі звірства. Премієр Падеревський, який назвав нас в незабутній промові бандитами й не мав слів обурення на наше обходження з Поляками, навіть висловив тоді своє співчуття товаришеви з кабінету. А що було на річи? Одна безлична, подла, нікчемна брехня! Слід булоб, аби наше представництво в Парижі представило перед Европою, хто є на ділі цей естрадовий герой Падеровський?

Другий випадок подібного фальшовання фактів мав місце в Станиславові. В неділю 8 червня ц. р. привезли поляки до Станиславова 7 трупів польських легіоністів, яких буцімто Українці вбили в страшенно жорстокий спосіб обтинаючи їм носи і вуха, здираючи кусниками скіру й т. д. В місті страшне обурення. Польська товпа зібралася під двірцем, зажадала,

щоби визначніщі Українці, які залишилися в Станиславові, подивилися на жертви звірств їх братів. Витягнено з помешкання директора державних залізниць Лисого, приведено на дворець єпископа Холишина, однак ні один ні другий хоч дивилися дуже пильно не могли мимо найліпшої своєї волі нічого сконстатувати. В таку хвилю й серед розлюченої товпи, яка тільки ждала на нагоду, аби накинутися на зненавиджених Українців — годі було позволити собі на якінебудь уваги. Очевидно, вся польська преса а спеціально у Львові була повна описів жертв а також найординарніщих лайок на український народ й українську армію, яка в очах польської суспільности й преси складалася з банд, що місто битися рабували й мордували, перед якими однак — між нами кажучи — польська «армія» мусіла добре втікати з Чорткова аж під Галич. По якімсь часі появляється у вище згаданім Станіславськім «Znicz'y» офіціяльний протокол лікарських оглядин, в якім нема ні слова про те аби якому небудь зі забитих польських жовнярів бракувало носа або вуха або кусника скіри на тілі, натомість лікар Кубішталь подає, що забиті загинули від крісових куль, що один має перестрілене око а другий зломані два ребра, мабуть від удару крісом. Тільки всього міг сконстатувати лікар-Поляк, значить тільки це, що на війні є річчю цілком звичайною. Та заки появився в часопису цей протокол, використали Поляки мниме варварство Українців для агітації в краю, як також і за границею. Довжезні справоздання з точними описами того, чого ніколи не було пішли до Парижа, щоби зробити відповідне враження і переконати членів мирової конференції, що Українці гірші більшовиків та що також одиноким способом удержання ладу і порядку у східній Европі, це пацифікація української території Поляками.

Але як виглядає отся пацифікація хай бодай приблизно роскажуть отсі мої стрічки...

Український прапор. — 1919. — 17 верес.

№ 87
ІНФОРМАЦІЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНЦІВ ПОЛЬСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ

20 вересня 1919 р.

В Станиславові арештували Поляки секр. публ. робіт М. Козаневича і Ярослава Кисілевського дир. Нар. Торг. В Стрию: Начальн. окр. суду рад. О. Весоловського, дра. Ер. Калитовського, яких вивезено. В Рогатинщині: Пароха О. Кудрика і листоноша Михайла Нагірняка інтерновано. В селі Чесниках убили польські жовняри вистрілом з кріса і докололи багнетами жида Іцка Шафеля — який просився, щоби його не рабувати. На село Пуків наложено контрибуцію і забрано найсвідоміших селян Федя Свириду і Соломку. В селі Путятинці на саме свято Вознесення били Поляки виходячих з церкви прикладами, обрабували село і підпалили зі всіх сторін, так що з цілого села остали всього три хати.

* * *

Велику увагу приходиться звертати українській громаді Перемишля на наших полонених та інтернованих, які у великому числі находяться в самім місті, як і в недалекому селі Пикулицях. В таборах царить епідемія тифу, від якої гине по кілька осіб денно. Під нинішню хвилю по урядовим даним, находиться у військовому перемиському шпиталі кругло 1500 хорих. «Союз Українок» докладаючи всіх старань щоби помагати нещасним, уладжує концерти й городові забави, дохід з них йде виключно на удержання кухні для полонених. Поголоски про скоре звільнення наших інтернованих в Домбю, якось не сповнюються. Випущено всього декілька осіб. Надмінити при цім годиться, що кількох залізничників, які недавно вернули з Домбя, не принято до служби, хоч в слідстві не доказано їм ніякої провини. Родинам вивезених далі відмовляють платень, а їх положення з кожним днем стає гірше.

Український прапор. — 1919. — 20 верес.

№ 88
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ЗАКРИТТЯ ПРИВАТНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗОЛОЧЕВІ

23 вересня 1919 р.

В Золочеві існує від 1911 р. прив[атна] українська школа ім. М. Шашкевича. В часі окупації польськими військами польські власті забрали увесь інвентар і передали його до місцевої польської нар[одної] школи. Коли кружок У. Т. П. придбав новий інвентар і після розписання вписів створив новий шкільний рік, рада шк[ільна] окружна школу замкнула, жандармерія опечатала будинок, управительку школи громадянку Демчишин потягнено до відповідальності; людей, зв'язаних зі школою, стараються власті різними способами загукати і навіть не хотять позволити їм виїхати до Львова для заложення протесту проти такого безправного поведення.

Внаслідок такого зарядження 400 українських дітей не буде побирати науки. Як же із таким станом речі погодити слова нового делегата, що школа мусить бути народною і духом і мовою.

Вперед. — 1919. — 23 верес.

№ 89
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО РОЗПОРЯДЖЕННЯ РЕКТОРАТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБМЕЖИТИ ПРИЙОМ СТУДЕНТІВ НЕПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ

25 вересня 1919 р.

З нагоди відкриття Львівського університету ректорат видав такий розпорядок:

«Згідно з повісткою дня 14 серпня ц. р. сповіщаю, що вписи на Львівський університет почнуться в четвер, 25 вересня ц. р. На підставі рішення Ради Міністрів приймати будеться в часі

війни до польських вищих наукових закладів тільки горожан Польської держави та союзних держав. Усі горожани Польської держави, управнені до студій у вищих школах, тільки під цією умовою будуть прийняті до цих шкіл, коли докажуть, що сповнили вимоги військової служби в польському війську або що є від цієї служби звільнені із-за фізичної нездібності, або дістали звільнення зглядно пересунення військової служби з причин, обговорених тимчасовим законом про загальну повинність військової служби.

Ті знову горожани Польської держави, управненні до студій в вищих школах, які протягом місяця вересня і жовтня ц. р. зголосяться як добровольці до служби в армії і по думці обов'язуючих військових приписів будуть прийняті, мають по шестимісячній службі право відпустки для покінчення одного триместра, аналогічно до цих слухачів вищих наукових закладів, до яких відноситься приказ міністра військових справ ч. 9971/P/IV.

Признані за непосібних вважатимуться за тих, що сповнили обов'язок військової служби. В кінці додаю, що поодинокі відділи мають право заведення т. зв. «numerus clasus»*.

Львів, 22 вересня 1919 р.

Ректор д-р Юраш.

Вперед. — 1919. — 25 верес.

№ 90
ІНФОРМАЦІЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО ЗНУЩАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ОКУПАНТІВ НАД ІНТЕРНОВАНИМИ

25 вересня 1919 р.

Ще про транспорт інтернованих з Берестя Литовського до Домбя.

По вісткам, які ми саме тепер одержали з автентичного джерела подробиці про транспорт інтернованих з табору в Берестю литовськім, який приїхав до Домбя дня 4 вересня ц. р. пред-

*Обмеженого числа (латинське).

ставляються далеко страшніще, як це подав нам наш інформатор. А саме: Інтернованих везено з Берестя до Домбя чотири дни та недано їм за сейчас нічого їсти. Везено їх в замкнених ваґонах призначених на перевіз худоби, так, що інтерновані здушені по сорок до пятьдесять в однім ваґоні (на дворі було дуже горячо) мусіли полагоджувати свої конечні потреби в середині в ваґонах. Після приїзду до Домбя витягнено не два як ми писали але чотири трупи. Тяжко захорілих з голоду і перемучення було не 50 але около 120 і їх віддано до шпиталю. З них протягом місяця це є до дня 6 вересня померло 63 осіб. Загалом по думці лікарів з цього цілого транспорту, який числив 670 людей вдасться удержати при життю найбільше чотириста.

Український прапор. — 1919. — 25 верес.

№ 91
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПОЛЬСЬКИМИ ВЛАСТЯМИ УКРАЇНСЬКИХ СЛУЖБОВЦІВ

25 вересня 1919 р.

Міністр закордонних справ Української Народньої Республіки Темницький, вислав до голови української мирової делеґації ось яку телеґраму: Польські окупаційні власти у східній Галичині, силують українських урядників в публичних заведеннях, судіїв та учителів народніх та середніх шкіл складати присягу на вірність польській державі. Людей, які відказуються від зложення цієї присяги, звільняють зі служби, переслідують їх домашніми ревізіями та арештують. Платні їм здержується і так тисячі родин остало без ніяких средств до життя. З огляду на це, що державня приналежність східньої Галичини ще не порішена а польська армія займає цей край тільки переходово з поручення антанти, жадання польських адміністраційних властий, щоби урядники української народности складали польській державі присягу на вірність, являється позбавлене всякої правної

основи та представляється як нечуване надужиття польської компетенції. Правительство української народньої республіки закладає рішучий протест проти такому поступованю та просить Вас, подати цей протест до відома найвищої Ради мирової конференції в Парижі, жадати сейчасового застановлення цих надужить та береження службових прав усіх, які із цеї причини потерпіли. Рівночасно просимо Вас внести прохання, щоби найвища Рада зволила силою свойого авторітету рішучо ділати в цьому напрямі, щоби польські власти звільнили ці тисячі Українців, які від кільканацяти місяців караються в тюрмах та концентраційних таборах в Домбю, Кракові і т. п.

Український прапор. — 1919. — 25 верес.

№ 92
ІЗ РАПОРТУ КОСІВСЬКОЇ ПОВІТОВОЇ ЕТАПНОЇ КОМАНДИ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО РЕВОЛЮЦІЙНІ НАСТРОЇ СЕРЕД РОБІТНИКІВ СОЛЕВАРЕНЬ В КОСОВІ І СТВОРЕННЯ РОБІТНИЧОЇ РАДИ

28 вересня 1919 р. *

...Найбільш небезпечним елементом є робітники солеварень в числі близько 450 [чол.], які співчувають більшовикам. Під час влади українців, незабаром перед румунською окупацією вони розігнали всі українські установи, взяли владу до своїх рук...

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 38, арк. 30. Машинопис. Копія.

*Дата встановлена за вхідним штампом.

№ 93
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ В «УКРАЇНСЬКОМУ ПРАПОРІ»: «САМБІРЩИНА ПІД ПОЛЬСЬКИМ ЯРМОМ»

1 жовтня 1919 р.

Від одного з наших видніщих громадян одержуємо ось які інформації про відносини в Самборі за час польського наїзду:

До Самбора вступили Поляки о год. 12-ій в ночі а вже о год. 4-ій рано можна було бачити сліди культури «шляхотної крови» по розбиваних та зрабованих крамницях. Польські власти старались дикунство своїх «героїв» зложили на уступаючу українську армію, та населення відперло у слідстві (з малими виїмками і це під терором!) цей інвектив. — Сейчас по заняттю Самбора позачиняли Поляки всі українські товариства і інституції а майно їх сконфіскували. Помешкання українських втікачів понищили в вандальский спосіб, а за українське слово сказане на вулиці запроторювали в тюрму. В своїй скажености, щоби здавити український рух, поарештували не тільки українських інтеліґентів, а завели контролю церковних обрядів, щоби з проповідниці не впало яке гірке слово на адресу польських узурпаторів, та щоб українські душпастирі не впоювали в населення силу та відпорність проти ляцьких зайдів.

В селі Бабина, під претекстом шукання по хатах амуніції, показалась у цілій наготі ляцька психіка. Поводилися як останні грабіжники і злодії. Крали, що попало під руки, а не найшовши очевидно нічого ні ќрісів ні амуніції забирали коні, корови, свині, гуси, збіже, муку. Хату селянина Кузбида, тільки ізза того, що немогли з ним порозумітись (він глухий) підпалили. Щоби мати якусь причину до розбишацьких грабежей та знущання над мешканцями, кидали польські жовніри у палаючі хати патрони, а коли вони експльодували, то зі словами «a widzicie ile było amunicyi» починала польська голота гуляти по безборонному селі.

Господаря Федя Товарницького, побивши його сильно в його хаті, витягнули за ноги на дорогу й піднісши йому ноги в гору, знущалися над ним в звірський спосіб, били кольбами крісів, так що він й досі бореться зі смертю. За кількома наворотами

шукали за парохом о. Петриком (який вже в Самборі сидів у тюрмі), а не найшовши його, почали стріляти на село з машинових крісів. У народної учительки переводили кілька разів ревізію, грозили її смертю, а вкінці зрабували цілу хату. Усіх старших селян і хлопців зігнали до школи і там знущалися над ними в звірський спосіб. Малого хлопчика, сина о. Петрика, били польські жовніри в лице. По цілонічній муці забрали усіх старших до Самбора та по дорозі силували їх співати протиукраїнські обидливі пісні. В Самборі вибрали 18 закладників, прочих відвели назад в село, та казали їм віддати кріси і амуніцію. Та самі Поляки добре знали, що в селі нема ні крісів ні амуніції. Хто зі селян мав гроші та викупився, цего пускали на волю, а тих, що не могли або не хотіли підплатити польських кровопійців відвели вечером знова у місто. Усіх закладників замкнули в одній комнаті, та не випускали їх навіть на сторону, заявляючи при тім, що, як що у хаті буде непорядок, так закладники самі це «вилижуть». Через цілу ніч польські посіпаки знущалися над ними в звірський спосіб, били й плювали їм в лице, та оплюгавлювали честь їх та України найбільш обидливили словами. В цій шляхотній забаві брав участь разом з вартовими також польський службовий старшина.

В Кільчицях найдено під одною хатою вбитого польського шпигуна перебраного за мужика. Поляки довідавшись про це, не порубали а покраяли 3 жінки з цеї хати і ще живих закопали.

Український прапор. — 1919. — 1 жовт.

№ 94
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ГОЛОД В ОКУПОВАНІМ КРАЇ

15 жовтня 1919 р.

Ціла Бойківщина й Гуцульщина від Ліська по Косів голодує вже тепер. Пограничні східні повіти над Збручем і північно-східні повіти Галичини, найбільш зищені світовою війною, голодують також. По східногалицьких містах і містечках про нічого інше не говориться, як про голод і холод.

Народ обдертий, голий і босий, з розпукою і резигнацією очікує завтра.

Обставини зложилися так, що в краю нема заробітків. Двірські обшари, з причини нестачі мертвого інвентаря та збіжжя під засів, лежать необроблені і незасіяні. Лежать також облогом селянські грунти з цих самих причин. З причин обезцінення грошма не можна набути харчових продуктів з-за границі Східної Галичини, а навіть коли роздобудеться дещо, то внаслідок злої комунікації залізницями й підводами не можна доставити товарів на села й до міст. Воєнне положення в краю замкнуло просто населення в їх місцях життя. Воно не може ніде виїхати за заробітком і хлібом, а ні звідки привезти найконечніших харчів. Унеможливлена також є суспільна й громадська самопоміч, порада, бо для інтелігенції доступ до села утруднений і майже неможливий, а збірна громадянська акція самих селян є серед даних обставин майже немислимою. Голодуючі одиниці й родини по селах є лишені без помочі своїй власній судьбі.

Давніші апровізаційні організації і державна допомога, і суспільна охорона пережилися і перестали істнувати. Натомість різного роду свої і чужі паскарі, деруни й грабіжники, як шакали, увиваються поміж збідженим і зруйнованим селянством і виманюють та видирають від нього гріш і останні рештки його матеріального добра. Денатурований спирт і самогонка до решти прибивають відпорні життєві сили людей. А відпорність тих сил з кожним днем слабша.

В цілій Східній Галичині шириться в застрашаючий спосіб п'ятнистий тиф. Гігієнічних і санітарних заведень в краю майже нема. Нема лікарів, ні ліків, нема шпиталів, ні санітарної служби. Люди хворіють по своїх домах чи землях, хворіють і мруть, як мухи під зиму. Ховається їх без домовин, бо нема дошок на труни. Люди просто не можуть собі представити, як перезимувати зиму й пережити переднівок. Український народ у Східній Галичині стоїть просто перед вимертям.

Не ліпше, чим на селі, представляється справа прохарчування і перебуття зими в містах і містечках.

У Львові віддавна дається болюче відчувати недостача найконечніших харчів і опалу. Львівський магістрат зарядив

знесення максимальних цін. Та ледве чи через те будуть в більшій кількості напливати харчові продукти до міста. Знесення максимальних цін відбилося на апровізації хіба в такий спосіб, що ціни на всі продукти значно піднеслися, а деякі товари зникли з ринку, бо продавці надіються незадовго дальшого підвищення цін.

Грізно представляється найближаюча зима для народу і не видно ніякої допомоги, ні рятунку.

Одиноким способом для врятування народу від голодної смерті було би прикінчення війни з Україною і Росією, знесення кордонів для товарообміну і еміграції працюючих мас на схід за заробітками й хлібом.

Вперед. — 1919. — 15 жовт.

№ 95
МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА ДО ВІЙСЬКОВИХ ВЛАСТЕЙ У ВАРШАВІ ТА ДО ПРЕЗИДІЇ ПОЛЬСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА З ОСУДОМ ДИСКРИМІНАЦІЙНИХ ДІЙ ПОЛЬСЬКИХ ВЛАСТЕЙ ЩОДО УВ'ЯЗНЕНИХ ТА ІНТЕРНОВАНИХ УКРАЇНЦІВ

18 жовтня 1919 р.

Тому, що наші заходи біля поліпшення долі українських полонених у військових та цивільних місцевих властей остають без успіху, звертаємося в імя засад гуманности і культури до варшавських властей з проханням о інтервенцію та видачу розпорядків, які вплинули би на направу відносин наших цивільних і військових полонених. Не вичислюємо подій, які лучаються по селах і містечках близько боєвої лінії в занятих частинах бувшо східної Галичини.

Звертаємо тільки увагу на масові надужиття та знущання на цивільних і військових полонених в таборах і вязницях в часі транспортів а в багатьох випадках й в шпиталях. Припускаємо, що це діється без відома властей у Варшаві, з вини

несовісних та не людських командантів та підвладних органів. Тому подаємо до відома деякі факти, які ми одержали від пошкодованих та скривджених.

В послідних часах зачали щоправда команди звільнювати задержаних в падолисті бувших жовнярів австрійської армії, що вертали з фронтів до дому, зачали також звільнювати й цивільних полонених, та значна частина цих, що на основі Розпорядку Міністерства для військових справ з дня 13. мая 1919. р. повинні бути звільнені ще, досі находиться у вязницях та бараках. В цей спосіб кількадесять тисячів людей, старців, дітей, жінок вертаючих з фронту інвалідів, священників, учителів, урядників, залізничників, робітників зі сіл і міст переповнюють бараки і вязниці у Львові, Станиславові, Домбю, Вадовичах, Віснічу, Стшалкові, Щипюрні, Берестьо литовськім, Перемишлі, Пикуличах, в'язниці бувшої Австрії, Росії й цитаделі Модліна. Виголоджувані цілими місяцями, обрабовані в часі транспорту з одежі і грошей побивані, словом в найгірших гігієнічних та апровізаційних відносинах попадають наші нещасні арештанти в епідемічні недуги, гинуть десятками в шпиталях й вязницях або виходять каліками на ціле життя. Табори стають розадниками пятнистого тифу і туберкульози, які загрожують поширенням по цілім краю. Полонені не мають опіки горожанських комітетів і комітетів пань. На основі договору з дня 1. лютого і 13. марта 1919 р. признано комітетам право опіки над полоненими але з прав тих в деяких таборах і шпиталях не вільно їм користати. Подаємо до відома частину фактів і описи, які дійшли до укр. Червоного Хреста, як також ці події, що їх свідками були члени комітету опіки над полоненими.

Перегляд вязниць, про які знаємо:

Львів.

Вязниця Бригідки при Казимирівській вулиці. В Бригідках приміщені були завсіди злочинці. Тепер мали вони служити як переходовий пункт для інтернованих. Але на ділі інтерновані остають там по кілька місяців по переслуханні.

Полева Жандармерія, Личаківська вул. ч. 80. Інтерновані приміщені здебільшого в пивницях. Лєгіоністи Вінніцкий і Сьвігот

побивають людей, в цім числі — священників, офіцирів і інтелігентних інтернованих по лици прикладами крісів так, що лице пухне і синіє. Заковують людей в кайдани. Це зізнають побиті люде, яких опісля звільнено. Відпоручниць Червоного Хреста не допускають до вязниці. Управи при Зеленій і Заморстинівській вулиці також не допускають нікого з українського комітету Червоного Хреста. Переповнення так великі, що в комнаті на 36 квадр. метр. міститься 40 осіб. Пожива дуже лиха і недостаточна.

Станиславів.

Хорих, які мають 40 степенів горячки вивозять зі шпиталів. Реконвалєсцентів по тифі, на пів хорим людям дається діймаючо відчувати. При транспортах і на двірці конвої бють офіцирів і стрільців. Це зізнають німецькі сестри, які через 3 години видалено зі служби і вислано до Відня (їх назвиська подано до Комітету Укр. Червоного Хреста). Ті сестри, це переважно Діяконісси, що робили службу з великою посвятою і фаховим знанням. Мимо цього обидила їх польська дама Червоного Хреста п. Граф в присутности хорих Поляків, які протестували проти їх видалення зі шпиталів, бо цінили їх опіку.

Перемишль.

В бараках на Засаню багато побитих людей зі синцями на тілі.

Лучається, що деколи дістають поживу тільки раз на день. Пожива дуже лиха.

Пикуличі біля Перемишля.

Коло 10.000 цивільних і військових полонених, більше як через 3 тижнів не діставали хліба, тільки т. зв. «цвібак» і зупу в дуже малій скількости. З початком серпня було коло 500 осіб хорих на тиф а 20 вмирало денно. На шпитальних відділах розбирають хорих з білля і кладуть на причах прикритих брудними накривалами. Ліків нема.

Домбє біля Кракова.

Коло 5000 людей. Бараки були переповнені — опісля привезли до 700 осіб з Берестя литовського. Дня 3.VI. були масові

погроми людей, сторожа побила коло 700 осіб. Прислано з України за посередництвом швайцарського Червоного Хреста білля, яке роздали пані польського Черв. Хреста, відібрано полоненим.

Вадовичі.

Понад 3000 людей. Між ними поворотці з австрійських фронтів, задержані від падолиста, яких щойно тепер зачинають відсилати до дому. Люде голодні. Пожива не достаточна.

Вісніч.

25 політичних вязнів, з якими дуже зле обходиться місцева команда. Приміщені вони в найгірших вогких комнатах, без ліжок. 15 з них замкнено між злочинців, що зневажають їх та обкрадають. 14 літніх хлопців, гімназійних учеників уживають до тяжких робіт. Інтерновані просять, щоби зрівнати їх житєві умовини бодай з умовинами серед яких примішені злочинці. Просять о перенесення до окремих, сухих і здорових комнат, — з ліжком, коцом та сінниками. О право дістати 2 рази в місяци почтовий пакунок з поживою від родини. Право відвідування 1 раз в місяці через родини. Право писання листів 2 рази на місяці. Право купувати хліб за власні гроші (від місяця заборонено і це). Не уживати старців і хлопців нище 18 літ до тяжких робіт. Дозвіл на уживання власного білля і одежі. Дозвіл інтелігентним людям на читання і науку, посідання нотатки і олівця, що було одинокою розрадою в тяжкім життю вязнів. Наказ, щоби служба їх не побивала.

Стшалкова Каліської губ.

Коло 7000 Українців. Бараки переповнені, знищені, дощева вода передістається до середини, де вогкість і гриб. Поділу вязнів нема. Немають місця, щоби положитися, хочаб на землі. деякі сидять через цілу ніч. Голодні, не мають сили ходити, не опираючися о окружаючі предмети.

Одежу їм забрали й вони лишились в лахміттю. Недостача білля й обуви. Обрабовано їх в дорозі, що зі Львова тревала 9 днів. Часто бють їх нагайками з мідяного дроту.

Берестє литовське.

Українських полонених забрано, лишилося кілька женщин з дітьми в окремих бараках. Женщини в крайній нужді, просять о перенесення до иншого табору або о звільнення. Походять з Холмщини. Частину полонених з Берестя держано через кілька днів в вагонах, не даючи їм поживи так, що напів живі приїхали до Домбя. Опісля відвезено кількадесять до шпиталів, де тепер кінчать життя. Чотирох умерло сейчас в дорозі. Це діється в часі оглядин американської місії перед котрою скрито їх у вагонах.

Шпиталі: Політехніка — Львів.

Навіть до шпиталів не допускають пань з комітету. Лікар Алексевич, сестри і служба відносяться брутально супроти хорих й пань з Українського Червоного Хреста, мимо цього, що мають легітимації від польських військових властей на звиджування шпиталів.

Делєгація Червоного Хреста просить військові власти о дозвіл:

1. Звиджування всіх шпиталів, таборів і вязниць в присутности представника військових властей і делєгата польського Червоного Хреста.

2. Випущення цивільних інтернованих, звільнених міністерством та відставлення їх до дому під опікою Червоного Хреста.

3. О уміщення оставших в людських санітарних умовинах після приписів гагської і женевської конвенцій.

4. О узглядненння прохань політичних вязнів у Віснічу.

5. О видання заказу биття і знущань над людьми, скасовання нагайок і видалення такої сторожі, що не приміниться до цих приказів.

Делєгація Укр. Червоного Хреста, яка в Укр. Народній Республиці працювала над поправою санітарних відносин також серед полонених Поляків, була свідком, що число полонених доростало кілька тисячів, разом з цивільними інтернованими. Всі були приміщені по дворах, монастирях і школах, часто по селах, серед городів. Мали постійну опіку зі сторони польських комітетів пань, які щоденно могли відвідувати кожний табор і шпиталь та заносити обіди, одежу й книжки. Хорих приміщувано в окремих шпиталях а о скілько шпиталів не було, засновано нові або спроваджувано з Київа і Одеси.

Тільки меморіял. Осібна делєгація Українського Червоного Хреста завезла його у Варшаву в серпни ц. р. та — очевидно — жадного успіху не добула. Поляки свідомо наважилися вигубити всіх наших полонених й інтернованих, які находяться в їх руках. Та думаємо, що тут повинен відізватися за нашими заходами світ. Треба показати Ляхам, що вони не живуть як дикарі серед полінезійських островів а в культурній Европі. Ось наша задача.

Український прапор. — 1919. — 18 жовт.

№ 96
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ В «УКРАЇНСЬКОМУ ПРАПОРІ» ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ В ОКУПОВАНОМУ ЛЬВОВІ

18 жовтня 1919 р.

«Свобода» укр. преси в Східній Галичині.

В останніх числах львівського «Вперeду» читаємо ось яку оповістку редакції: З причин від редакції незалежних не можемо подавати відомостей о відносинах в таборах інтернованих, о арештуваннях серед українського населення в ріжних місцевостях на провінції, о реквізиціях ітп. — та другу: «З причин від редакції незалежних, дальшого виказу померших в таборі «Буґшопи» в Берестю литовськім не можемо подати. В попередньому числі «Вперeду» закінчили ми виказ порядковим числом 648.» Так виглядає свобода української преси в Східній Галичині. Польська цензура не могла конфіскувати відомостей, які подавав «Вперед», бо були це відомости на жаль аж надто правдиві, отже порадила собі в инший спосіб — заборонила загалом подавати навіть нагі факти не скажім про польські звірські знущання, бо ці «Вперед» ніколи не міг писати а навіть лиш про арештування, реквізиції ітп. які «Вперед» подавав без жадних коментарів. Заборонила навіть подавати спис померших в таборі Буґшопи а прецінь в цім списі окрім імени та назвища помершого не було нічого більше, щоби могло загрожувати

цілости польської держави. З одної сторони польські опришки допускаються страшних злочинів і насильств над нашим народом а з другої польські власти як найстаранніще дбають про це, щоби нічого «злого» не передісталося про них до відома загалу та заграниці. Українська преса в Галичині є проти цих заряджень безсильна.

Український прапор. — 1919. — 18 жовт.

№ 97
РАПОРТИ ПОВІТОВИХ ЕТАПНИХ КОМАНД ЛЬВІВСЬКОМУ ОКРУЖНОМУ ЕТАПНОМУ КОМАНДУВАННЮ ПРО ТЯЖКЕ СТАНОВИЩЕ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ

18 жовтня 1919 р.

Повітове етапне командування. Бережани, 18/Х-1919.

В цілому скрізь панує спокій. Співжиття мішаного населення дружнє. В селах, де тільки в процентному відношенні є більше польського населення, закладаємо МГО. Відвідавши при нагоді майже всі села в повіті, я помітив, що конче необхідно надати допомогу цьому населенню, а саме: кіньми, возами, будівельним матеріалом, одягом, білизною, чобітьми, по можливості шкірою. Що ж до посівів, то конче необхідно поставити майже 21 селу збіжжя і ячмінь. Більшість гмін саме ледве зможе прокормитись, отже, крім сіна і картоплі, нічого іншого з повіту не можна буде вивезти.

Дуже важливою і істотною справою є необхідність беззастережно зайнятися збільшенням польського елементу, який, як я встановив, зменшився фактично завдяки відсутності піклування.

Таким фактором, який в цих умовах може зробити безмежно багато, є ксьондз і вчитель. Тому, по можливості, було б слід в усіх селах Східної Галичини понасаджувати ксьондзів, які фактично з усією енергією взялися б за кампанію прилучення до польської нації українізованого населення.

Сьогодні спостерігається, що через невідповідне комплектування цих посад українізація пішла аж так далеко, що 8—10 гмін

в повіті становлять переважну українську більшість. Так, наприклад, у зв'язку з невідповідною поведінкою ксьондзів, перед шлюбом вимагали від селянина знання спеціально видуманих «молитв» і при опитуванні постійно обвинувачували, що він їх не знає, тому велика частина населення, виведена з терпіння, йшла після цього до попа, який, зрозуміло, негайно давав необхідний дозвіл. Таким способом українізувалась більшість сімей, а потім і дітей. Місцеві ксьондзи переважно займаються самі собою, торгівлею і т. п., замість того, щоб прикласти свої сили в цьому важливому напрямку. На пости, тобто в кожне село, слід було б делегувати найенергійніших вчителів, які як у школі, так і в селі займались би громадською роботою.

Школи безумовно не повинні бути утраквістичними. Мовою викладання повинна бути виключно польська мова. Я впевнений, що це не викликало б з боку українського селянина найменшого опору. Громадськості конче необхідно більше цікавитись Східною Галичиною, постачанням польських бібліотек, газет, розповсюдженням брошур, влаштуванням лекцій і т. п., тому що до цього часу ця справа занедбана.

Капітан Оцеткевич

Повітове етапне командування Бережани, 18/IX—18/X-1919.

В місті і повіті зовсім немає м'яса, а староство видає купцям дозвіл на вивіз за межі повіту.

Капітан Оцеткевич

Повітове етапне командування. Теребовля, 18/X-1919.

Стан здоров'я цивільного населення незадовільний. В повіті бушує епідемія черевного і висипного тифу. До цього часу немає лікаря. Частини одержують продукти з господарського магазина в Тернополі. В повіті дорожнеча у зв'язку з нечуваною спекуляцією, з чим місцеві цивільні власті не ведуть боротьби. Бідне населення в Теребовлі скаржиться на те, що при купівлі хоч би півкорця збіжжя воно змушене, згідно з розпорядженням староства, подавати прохання; а за прийняття цього прохання мусить платити 7 к. Селяни змушені по кілька днів чекати

перед дверима староства, поки це прохання приймуть. Видано наказ скласти відносно цього протоколи, а населення заспокоїти тим, що за свої кривди (воно) одержить винагороду.

По селах зовсім немає гасу і солі, у зв'язку з чим селяни хвилюють і нарікають, що в них пропаде капуста, яку необхідно заквасити. В млинах повіту була введена максимальна ціна на мелення зерна. Проте через деякий час власники млинів (а ними є переважно євреї) звернулись до староства й зробили так, що максимальна ціна була знесена. Тоді мельники встановили страшне здирство з людей, вимагаючи від них просто страхітливих цін, наприклад, за мелення корця зерна — від 40 до 80 к. Незважаючи на те, що місцеве управління звернулося до староства з службовим листом, щоб вжити відповідних заходів проти здирств, все залишалось, однак, без наслідків...

Згодом власниця фільварку Коровинка п. Кобилянська повідомила повітове етапне командування, що селяни цього ж села не хочуть іти на роботу до фільварку, внаслідок чого можуть пропасти на полі картопля й інші коренеплоди. Вона прохала місцеве командування виступити проти селян і змусити їх силою виконати польові роботи в фільварку.

Наказ № 2771/107 Львівського окружного етапного командування, (розпорядження в справі жнив, звезення коренеплодів, осінньої сівби) було оголошено в усіх гмінах повіту. В зв'язку з донесенням п. Кобилянської місцеве командування вирішило вивчити цю справу раніше, ніж виступити погрозливо проти селян, як того бажала п. Кобилянська. З протоколів, складених жандармерією і поданих в місцеве командування, виявилось, що п. Кобилянська вимагала від війта людей до роботи, коли ж потрібна кількість людей з'явилася до неї ранком, вона відправила їх назад, заявивши, що сьогодні не будуть працювати в полі, через що, зрозуміло, люди втратили весь робочий день. Потім п. Кобилянська платила за повний робочий день сіллю, яку одержала від староства по максимальній ціні (1 кг — 1 к. 60 г.), наприклад, за три робочі дні дала 18-річній дівчині 3 кг солі і від 2 до 7 к. грішми, 30-річному чоловікові на робочий день — 1 1/2 кг солі.

В інших фільварках, де робились подібні зловживання, незабаром будуть складені протоколи.

Місцеве командування заспокоїло селян з Коровинки тим, що їх буде винагороджено за всі кривди. На це селяни одноголосно заявили, що виконають наказ повітового етапного командування і закінчать в полі всі роботи з умовою, що роботодавець заплатить їм по максимальній ціні, яка визначена наказом № 569 місцевого командування.

Місто цілком занедбане і забруднене, незважаючи на кількаразове нагадування бургомістрові комісаром староства Кшижановським, щоб воно було приведене в порядок. Нагромаджено тільки масу каміння, яке лежить без будь-якого застосування з боків вулиці.

В повіті є велика кількість державних коней, яких приховували під різноманітними приводами.

В повіті траплялись навіть випадки, коли державних коней продавали.

Державних коней, яких староство мало для використання на польових роботах, було віддано переважно єврейським фільваркам. Тепер робиться перепис усіх коней в повіті, причому допитують кожного, коли і яким способом придбав того коня. Вже переписано кілька тисяч таких коней, однак робота йде дуже повільно в зв'язку з відсутністю допомоги цій комісії.

Полковник Жигалковський

Повітове етапне командування. Коломия, 7/X-1919.

Проблема прохарчування міст виглядає дуже трагічно. Причиною є погана діяльність апарату, який повинен регулювати цю проблему.

Незважаючи на закон про монополію, існує вільна торгівля, щоправда не явно, але фактично. Збіжжя зібрано досить, але міста до цього часу не мають регламентованого постачання. Заможніші користують дозволом політичної влади і забезпечують себе збіжжям, бідним загрожує голод. Всюди чути скарги на хабарництво, спекуляцію, але скаргами і закінчується. Ні власті, ні громадськість не проявили ініціативи до активної боротьби з лихварством і спекуляцією. Завдяки цьому міста стоять перед привидом голоду. Незважаючи на добрий стан тваринництва, один кг м'яса коштує 13 крон. Зрештою, остан-

нім часом відчувається його цілковита відсутність. Причиною цього є нечесна конкуренція єврейських військових постачальників. Забезпечення села продуктами харчування посереднє, проте при заощадженні і невеликих вимогах можна, за невеликими винятками, задовольняти потреби власними запасами. Тим більше, що закон про хлібну монополію звільняє від державного контингенту селян, які мають менше 10 моргів. Жахливе становище сілького населення в повітах: Косів, Печеніжин. Населення цих повітів майже зовсім не продукує збіжжя. В минулі роки йшли в долини до поміщицьких маєтків. Сьогодні ж в поміщицьких маєтках застій, бракує роботи, відпадає головне джерело забезпечення харчами в обмін на працю. Уряд повинен надати туди дійову допомогу.

Підполковник Рихлінський

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 38, арк. 46—47. Машинопис. Копія.

№ 98
ДОНЕСЕННЯ ІНВІГІЛЯЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ПРИ КОМАНДІ ЖАНДАРМЕРІЇ КГО У ЛЬВОВІ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО РЕВОЛЮЦІЙНІ НАСТРОЇ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ І СОЛДАТІВ

20 жовтня 1919 р.

Згідно з наказом тамтешнього командування за № 11 від 25/IV-1919 подаю звіт за період від 1 до 15 жовтня.

1) Проведено попереднє розслідування щодо 16 випадків і в зв'язку з тим 7 осіб віддано до військового суду, 3 [справи] припинено; щождо останніх — ведеться дальше розслідування.

2) За звітний період встановлено нагляд за 34 особами, висліджено і передано компетентним властям 12 осіб, заарештовано і відправлено до в'язниць військового суду — 12, взято під нагляд — 8, інтерновано 2.

3) Обшуки і шукання зброї, боєприпасів і військового спорядження ведуть окремі постерунки постійно і переважно

з позитивним результатом, хоч в повітах, розташованих ближче до Львова, все рідше знаходять зброю. Тому-то за цей період відібрано порівняно невелику кількість гвинтівок, лише 46, серед яких переважають «Манліхери». Багнетів конфісковано 14, ручних гранат — 2, стволів від гвинтівок — 2, металевих шоломів — 2, гільз від снарядів — 40, підставок до мінометів — 2. Однак наведені дані не зовсім точні, бо деякі повіти мають дуже загальні повідомлення: «Обшуки з метою виявлення зброї проведено з успішним результатом» або «переважно з позитивним результатом» і т. д., а такі загальні фрази не дають повної картини діяльності і результатів проведених обшуків.

4) Заарештовано і відправлено до табору полонених в Перемишлі тих українських солдатів, які перебували під наглядом і були зобов'язані два рази на тиждень зголошуватися в жандармський постерунок і не виконали цього наказу. Зокрема, відправлено до табору полонених 20 дезертирів — українських полонених, які втекли з табору і ховалися вдома. За іншими втікачами і за тими, що прибувають з території, захопленої ворогом, і далі слідкується постійно.

5) Наслідки звільнення на волю масово заарештованих в свій час українських агітаторів і організаторів, особливо українських священників і вчителів жахливі. По селах і містечках шмигають агітатори-священники, виголошують підбурюючі проповіді, а українське населення нарікає і з недовір'ям ставиться до польських властей. Нагляд за політично підозрілими особами є, власне, безцільним, бо зголошення 2 рази на тиждень в постерунок зовсім не перешкоджає антидержавній агітації і розпалюванню серед некритичного населення ненависті до всього польського. Агітація є причиною того, що українці так часто не виконують вказівок польських властей і щораз частіше повторюють: «То ще так не буде. Україна буде простягатись по Сян». Листи з Чехословаччини, які ми далі перехоплюємо, свідчать про те, що там, на Підкарпатті, організовуються українські війська. Значна частина таких листів, безумовно, потрапляє до рук адресатів і підтримує серед українців сподівання на повернення українських властей. Знаменний факт, що в Самбірському окрузі щораз частіше

домагаються перепусток до Борислава, щоб очевидно, звідти через гори добратись до Словакії і вступити в українські ряди проти поляків. В околиці Микуличина нечебто збираються колишні українські солдати з інших повітів, які лісами добираються до Словакії і там вступають до українського війська. Щоб успішно цьому протидіяти, окружне командування жандармерії в Станіславі знову вимагає 20 професіональних і 60 запасних жандармів. Іноземні аероплани, які літають над нафтовим басейном, підняли дух українців, гордовитість і навіть зухвалість яких останнім часом значно зросла. Тиф, правда, послабшав, але замість того вибухнула дизентерія (Добромиль), яка забирає серед населення багато жертв. Євреї ставляться до поляків навіть провокаційно і відверто сприяють українцям.

Більшовизм загрозливо поширюється в Равському і Сокальському повітах. Необхідно було б, може, вислати таємних агентів, які слідкували б за більшовицькими і українськими агітаторами, — цього вимагають коменданти, а із спійманими треба поводитись нещадно й суворо. Підбурювані агітаторами влаштовують віча, як, наприклад, залізничники, на яких ухвалюють гострі резолюції, які підбурюють проти уряду.

Робітники-нафтовики готують страйк, початок якого ще не визначений. В основі страйку повинно бути підвищення заробітної плати, але за цим приховуються й політичні міркування. На кожному кроці зустрічаються нарікання на залізниці.

На загальних зборах цілком відкрито обвинувачують залізничників у хабарництві і поганому відношенні як до пасажирів, так і до купців. Ціни на квитки і тарифи зросли на 100%, а у вагонах відсутні шибки, немає світла і страшенний бруд. Цей недолік є сильним аргументом в антидержавній агітації. Накладання на населення контингенту зерна посилює незадоволення й нарікання на уряд і підготовляє грунт для поширення більшовицьких ідей, бо агітатори використовують це і доводять населенню, що Польща — це держава поміщиків і капіталістів...

6) Солдати не стомлені війною, а навпаки, прагнуть до боротьби, але щораз частіше чути нарікання на відсутність

мундирів і чобіт. Дисципліна продовжує падати. Солдати не вітають підофіцерів, а останні — офіцерів. Трапляються випадки опору і навіть вживання зброї проти солдатів.

Солдати, що приїжджають у відпустку, самовільно продовжують її, і їх силою доводиться повертати до своїх частин: їх, очевидно, належно не карають за таке самовільне продовження відпустки. Деякі фронтові частини погрожують бунтом, якщо не одержать одягу і чобіт. Вказують на офіцерів, які не несуть такої важкої служби, як солдати, а забезпечені чудово. Ці заворушення нібито призначені на день 1 листопада 1919 [р.], прочому мають бути внесені вимоги ліквідації чинів і приватної власності (про це повідомляє повітове командування жандармерії в Дрогобичі). Це прояви більшовицького руху, які вказують на те, що більшовицькі агітатори є в рядах армії; за ними слабо слідкують і виловлюють їх, а офіцери надто терплять вчинки солдатів, які заслуговують покарання.

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 38, арк. 41—43. Машинопис. Копія.

№ 99
ДОНЕСЕННЯ СТАРОСТИ СКАЛАТСЬКОГО ПОВІТУ ПРЕЗИДІЇ НАМІСНИЦТВА У ЛЬВОВІ ПРО СТАНОВИЩЕ У ПОВІТІ

29 жовтня 1919 р.

Stosownie do reskryptu z dnia 7 lipca 1919. L: 22/G. donoszę że stan stosunku narodowości polskiej do ruskiej — przedstawieny w załączonym odpisie, jest zgodny ze stanom rzeczy w tutejszem powiecie, gdyż o jakiejs nienawiści Rusinów do Polaków, z którym się zżyli od dziesiątków i sotek lat — nie ma mowy.

Daje się to spostrzegać nie tylko u ludności między sobą ale w stosunku ludności do większych właścicieli, duchowieństwa rzym. kat. i sfer urzędniczych — rekrutowanych w przeważnej liczbie z Polaków. Ruch ukraiński, który doprowadził do ostatnich wypadków,

represye konieczne i chwilewe obudziły tą nienawiść u pewnych jednostek ale ona jest do załagodzenia. Ruchu klasowego u tutezszej ludności w 9/10 częściach rolniczej niema i nie było w ścisłem i niebezpiecznem znaczeniu tego słowa. Zupełnie trafne są zapatrywania sprawozdawcy w przedmiocie faktu, że ten rząd znajdzie lojalnych obywateli u tutejszych mieszkańców bez różnicy wyznania i narodowości, który da mu tanie artykuły koniecznej potrzeby — sól, naftę, zapałki, żelazo, i materyał budowlany, że żadnych wspólności on nie czuje z Ukraińcem czy Moskalem z za Zbrucza i uważa go za obcego sobie.

Prawda jest dalej — że inteligencya ruska i księża głównie ci ostatni i najbliżsi stracili 75/100 setnych mir i poważanie u ludności, która w procencie 70 na stu — uważa ich za sprawców nieszczęść. Co do moskalofilizmu to zauważam że także aczkolwiek przycichł — a zwolenników swoich w czasie ruchu ukraińskiego — wciągniął prawie z reguły prócz włościan i starszej generacyi inteligencyi do swego koła, to tenże ruch odżyć może znalazłszy bardzo wiele sympatyi u ludności najbiedniejszej — nawet małomiejskiej polskiej. Rosya bowiem zaimponowała tym ludziom w roku 1914 swą potegą i dobrobytem świadczyła im tyle co rząd austryacki nigdy — a co Polska także przez szereg lat dać im nie może.

O nienawiści specyalnej do Starostów — względnie do Władz administracyjnych tutejszej ludności o której wspomina sprawozdawca nie ma mowy.

Pewna niechęć objawiać się może do pewnych osób na tle lokalnym stosunku w pewnych okresach czasu. Należałoby także przyjść z pomocą ludności włościańskiej w dostarczeniu artykułów koniecznej potrzeby w sposób jak najwięcej dogodny przy pilnem równocześnie badaniu i przestrzeganiu, by artykuły koniecznej potrzeby jakoto: nafta, sól, szkło, żelazo, których ciągle braki się odczuwa i by te artykuły nie były wywożone za granicę pod eskkortami funkcyonaryuszy wojskowych — jak to mialo miejsce w ostatnich miesiącach istnienia Austryi, kiedy ludność widziała jak masowo wywozi się z powiatu naftę i zboże nieraz pod konwojem wojska ale nie dla celów wojskowych, ale prywatnych przedsiębiorców.

Co do rzekomej nienawiści przeciwko żydom — to nienawiści takiej w tutejszem powiecie nie było i nie ma — wywołuje ją tylko

chwila — brak jakichś artykułów, podejrzenie że dany osobnik je wywozi i żąda nadmiernych zysków.

***Starosta:** [Підпис]*

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3029, арк. 79—80. Машинопис. Оригінал.

№ 100
МЕМОРІАЛ УРЯДУ ЗУНР З ПРИВОДУ НЕХТУВАННЯ ПОЛЬСЬКИМИ ВЛАСТЯМИ ГРОМАДЯНСЬКИХ ПРАВ НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

1 листопада 1919 р.

На суд культурного світа.

З найбільше авторітетної української сторони вислано до всіх народів і правительств світа ось який меморіял:

Ми обжаловуємо польські окупаційні власти, як також і польську армію, що вони потоптали найбільш примітивні права чоловіка, постанови міжнародного права і ці права, які посідав передтим український народ:

I. Звірства і переступи підчас ведення війни.

1. Полонених (старшини і мужву), як також людей, що належали до Червоного Хреста, вбивано, а ранених мордовано.

2. Ранених побивано, а над полоненими знущалося.

3. Українським раненим і полоненим старшинам і мужні рабовано гроші, обуву і одіж.

4. Українські лікарі одержали приказ явитися перед асентрунковою комісією польської армії.

5. Насильне забирання Українців до польської армії в деяких місцевостях Перемиського повіту.

6. Українське населення силувано до мілітарних робіт на побоєвищах.

II. Обходження з полоненими і інтернованими.

1. Польське правительство не додержало заключеного між українською і польською воюючими сторонами договору дня 1. лютого 1919 в справі поведення з полоненими і інтернова-

ними, як також додаткового договору з дня 11. марта 1919, який зістав заключений в присутности делєгата швейцарського комітету Червоного Хреста.

2. Др. Володимир Охримович і Др. Кирило Студинський, з якими, як признаними делєгатами Української Народньої Республіки, заключило польське правительство вище згадані договори, зістали інтерновані.

3. Страшні санітарні відносини в таборах для полонених і інтернованих в Стшалкові, Пикуличах, Берестю литовськім, Вадовичах, Перемишлі, Домбю і Львові (Бригідки). Переповнення бараків, дуже часто недостача ліжок і місць до спання, люде сплять на голій землі.

4. Полонених і інтернованих побивають до крови і над ними знущаються.

5. Харч недостаточний і нездоровий, так, що щодня вмирає кілька десяток людей.

6. Жодної лікарської помочі, — яка є спеціально конечна, — тому, що по бараках лютують епідемії тифу і дизентерії, так, що ці хвороби десяткують українських полонених і інтернованих. Так вмерло пр. лише в бараках в Берестю литовськім від 29. липня до 4. вересня 1919 — 776 осіб. Повне число полонених виносить 500.

7. Родинам інтернованих і їх сусідам заборонено в який-небудь спосіб помагати інтернованим.

8. Полоненим і інтернованим рабується в бараках або підчас їх транспорту одіж і обуву, так, що вони зараз є пів нагі і з голими ногами.

III. Непевність життя і здоровля українського населення.

1. Польські жовняри мордують без ніякого слідства багато безвинних людей українського цивільного населення. Так погибли міністр рільництва Мартинець і 5 духовників.

2. Дуже часто побивається в жорстокий спосіб особи українського цивільного населення прикладами крісів, палицями й т. п.

3. Жінки і дівчата бувають насилувані, а навіть вагітні жінки в звірський спосіб побивані.

4. Багато тисячів осіб українського населення арештовано, між ними духовників, особи з інтелігенції зі знаними іменами й почестями, селян й робітників.

5. Політичну працю Українців підчас українського володіння й Східній Галичині перед польською окупацією уважають польські власти за злочин проти польської держави і цих людей віддається під воєнний суд.

IV. Сакрілегії (обида релігійних почувань).

1. Святі образи і церковні наряди понищено, а Святі Тайни і місця збесчещено.

2. Українських духовників силується під загрозою усунення їх зі служби переходити з греко-католицької до латинської церкви.

3. Українських духовників арештується і масово депортується, щоби населенню відібрати релігійну розраду.

V. Переслідування української преси і мови.

1. На цілій українській території, занятій польською армією заборонено видавництва усіх українських часописів, з виїмкою одного в Станиславові, так, що в головнім місті Східної Галичини, у Львові від 18. марта 1919. до 20. серпня 1919. не смів виходити ні один український часопис.

2. Деякі українські друкарні, машини і папір зістали сконфісковані і відіслані.

3. У всіх державних урядах заборонено українську мову, так що у всіх урядах всі розпорядки і акти зістали видавані, з виїмкою двох, на польській мові.

VI. Виховання.

1. Студентам української національности заборонено ходити на львівський університет, хоча він призначений для обох націй, які заселюють Східну Галичину.

2. Українських професорів та лекторів видалено з львівського університету, тому, що вони не хотіли зложити присяги на вірність польській державі.

3. З цього самого приводу видалено масово зі служби народніх учителів.

4. Українські школи насильно польонізується, а українську мову виключено з наук.

5. Щоби унеможливити науку, польська армія занимає часто шкільні будинки.

6. Сільські бібліотеки понищено.

VII. Переслідування українських банків і економічних товариств.

1. Розпорядком з дня 28. падолиста 1918. наказала військова команда усім банкам обмежити виплату грошей українським особам і українським фінансовим інституціям до місячної суми 4.000 корон, — для кожної з окрема. Це обмеження зістало вправді дня 2. мая 1919. знесене, одначе в дійсности істнує воно далі, тому, що деякі польські банкові контрольори не поважають знесення цього розпорядку.

2. Українське центральне господарське товариство «Сільський господар» і торговельна фірма «Союз українських господарсько-торговельних товариств у Львові» зістали зачинені польськими військовими властями й запечатані. Ці товариства, які мають свої філії в кожному повіті Східної Галичини, заосмотрювали селян насінням, господарськими машинами і иншими необхідними артикулами, будівляним матеріялом ітд. а їх тенденція була, підносити аграрну продукцію.

3. Українські кооперативні банки і економічні товариства не можуть продовжувати далі своєї діяльности; їх провідники зістали конфіновані і з цеї простої причини, що хотіли удержати торговельне життя, депортовані. Уряди цих товариств заняло військо, щоби перешкодити праці.

VIII. Економічна руїна українського населення.

1. Українським містам і селам накладається без жадної причини нечувані контрибуції.

2. Українське сільське населення є безустанно виставлене диким реквізиціям поживи, одіжі, обуви, худоби, господарських нарядів і грошей. Конфіскату переводять самовільно польські жовняри без ніякої компензати і посвідки, так, що багато селян і хліборобів впали в найбільшу нужду і голодує.

3. Багато хат, а навіть цілі села в запіллю, підпалила польська армія.

4. Поживу для коней забрано.

5. Українські селяне змушені працювати даром на лятифундіях польських великих власників.

6. Мешканців сіл змушується удержувати середниками відділи польської армії.

7. Українцям робиться величезні трудноші в подорожуванню, так, що вони не можуть вести ніякої торговлі. Цим способом змонополізували польські фірми усю торговлю і наложили нечувані ціни на поживні артикули, так, що в цей спосіб, українське населення є крайно вичерпане.

IX. Краєві закони

1. На шкоду українського населення звичайною ухвалою знесли польські центральні власти ріжні закони. Так, н. пр. ухвалою, що відноситься до центрального банку рільничих товариств, фонд належний краєви, зістав цілком просто вивезений у Варшаву.

X. Соціяльне життя.

1. Усі сходини є заборонені.

2. Клюбам і товариствам не вільно далі працювати.

3. Меблі цих клюбів і товариств зістали здемольовані, образи і бюсти українських поетів знищені, гроші зрабовані.

4. Добродійні товариства, захоронки і монастирі зістали знищені в цей самий спосіб.

5. Роблені перепони при одержанню дозволу до повороту унеможливлюють українському населенню заробляти на життя.

XI. Державні урядники.

1. Урядники бувшої австро-угорської монархії української національности зістали усунені, а їх платні задержані, тому, що вони не хотіли зложити присяги на вірність.

2. Сотки з них зістали з цього приводу інтерновані, і так прим. у самім Львові інтерновано 400 залізничників.

Усі ці обжалування можуть бути доказані дуже багато фактами і зізнанями свідків.

Український прапор. — 1919. — 1 листоп.

№ 101
СТАТТЯ ВАСИЛЯ СТРУКА «ЕКОНОМІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ПЕРЕВОРОТУ 1 листопада 1918 р. ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ»

1 листопада 1919 р.

З дня 1 падолиста 1918 р. лучаться для українського народу у Східній Галичині ось які епохальні події для його дальшого становища і для його будуччини:

1. Розпад Австрії, — цеї союзниці і протекторки польського сенату у Східній Галичині не тільки на політичним полі але і в области економічного життя.

2. Проголошення Західно-Української Народньої Республіки і проголошення злуки її теріторії з теріторією Української Народньої Републіки.

3. Польсько-українська війна і військова окупація Східної Галичини Польщею.

Цими трьома одночасними подіями починається нова епоха економічного життя українського населення Східної Галичини.

Східна Галичина прийшла в р. 1772 до Австрії, як край в повнім економічнім упадку. Праця панщизняного селянства була можливо найнепродуктивніща. Панщизняне селянство веґетувало прямо по звірячому, а шляхта не могучи інакше збільшувати своїх доходів, розживала ще селянство. А що рівночасно не мала Польща ні упорядкованих фінансів, ні провадила ніякої торговельної політики, та не дбала про будову доріг, мостів, сплавність рік і т. д., то не могла розвинутися ні торговля, ні ремесла, а тим менше який небудь промисл.

Аж прилучення Східної Галични до Австрії дало шляхті змогу якогонебудь економічного розвою. Ріжні реформи австрійського правительства, в тім числі найважніща: знесення панщини, зовсім не були подумані як поміч для українського селянства. Розходилося тільки о це, щоби край давав доходи та міг бути для більше вже розвинених західних австрійських країв ринком збуту їх промислової продукції.

За знесення панщини одержала шляхта високу індемцізацію, а за те викупно сервітутів обчислено селянству по можливо

найнищій ціні. Процеси громад з дворами о спірні ліси, пасовиська і сервітути програли громади по з гори уложеній інструкції, що належить присудити ці ліси і пасовиська і неужитки дворам. Шляхотським повітовим радам віддано нагляд над громадським майном і громадським буджетом, а шляхотський сойм зі шляхотською більшістю заздрим оком стеріг, щоби економічна перевага шляхти над селянством не була нарушена. Сойм перевів викупно пропінаційного права, віддаючи в практиці горівчаний монополь знова в руки шляхти. Центральне австрійське правительство не тільки що не противилося цьому штучному піддержуванню шляхти, але і зі своєї сторони підпомагало її матеріяльно найріжнорідніщими способами.

З днем 1. падолиста 1918 р. польська шляхта у Східній Галичині стратила оконечно свою економічну перевагу, бо від тепер буде здана на власні сили і довго не устоїться.

Розходиться тепер о це, щоби цей фактичний стан вийшов на користь українському а не польському елементови у Східній Галичині. Колиби Польщі вдалося перевести ухвалену її соймом аґрарну реформу у Східній Галичині, то грозить велика небезпека, що ціла двірська земля дісталабися до рук польських кольоністів. Однак це ще річ не рішена так, як взагалі ще не рішена дефінітивно політична будуччина Східної Галичини.

Український народ жде від тепер в будуччині економічна боротьба вже не так з двором, котрого дні почислені, як радше з польсько-жидівськими містами, то є з промислом, торговлею і ремеслом, що завдяки насильно здержаному економічному розвоєви українського народу за часів польських і австрійських, опинилися майже в цілости в руках польських і жидівських.

Без огляду на все те пережите, будуть умови економічної конкуренції для українського народу у Східній Галичині на будуче кориснїщі як досі, бо зруйнована війною Польща довго ще не буде могла кинути значніщих капіталів та дальше інтензивніще вести економічний підбій Східної Галичини. Отже тепер виринає питання, чи український народ буде під оглядом економічним доволі сильним і доволі добре з'орґанізованим, щоби нові, кориснїщі чим досі, умови для себе відповідно використати.

Приступаючи до другої політичної точки треба передусім замітити, що проголошення Західної Української Народньої

Республіки і її злуки з Великою Україною, це під оглядом економічним проголошення економічної орієнтації на Схід. Щоби удержатися при життю, мусить Польща форсувати великий промисл на своїх західних окраїнах та подбати одночасно про середники поживи для цих промислових центрів. Через переведення аграрної реформи в Польщі збільшиться нагло число селянської людности й Польща буде мусіла старатися про імпорт збіжа з України. Вже перед війною, коли всі фільварки були оброблені і були заосмотрені в живий і мертвий інвентар, продукувала Галичина збіже майже тільки виключно для власної потреби, а головним рільничим експортовим продуктом до Відня і західно-австрійських країв була худоба, безроги, яйця та бараболяний спіритус.

Внаслідок воєнних подій втратили фільварки забудування, живий і мертвий інвентар та дешеві робучі руки, так, що навіть колиби якесь чудо здержало їх природний розпад, вони і так в ніякий спосіб задля втрат і змінених обставин не булиби встані допровадити свою продукцію до передвоєнного стану. Східна Галичина буде рівнож потрібувати імпорту збіжа з України, а щоби його дістати, буде мусіла витворити промисл і взятися на найбільшу скалю до торговлі.

Дуже важне, щоби український народ завчасу до цього розвитку умовин приготовився і це в трьох напрямах: по перше, щоби витворити власний промисл, торговлю і ремесло; по друге, щоби надмір свого населення скермувати до заняття в промислі, ремесел і торговлі польській та жидівській, бо капітал на дальшу мету не буде міг придержуватися прінціпу ексклюзивности, а буде шукати собі доброго а дешевого робітника, без огляду на його національність; по третє, щоби витворилися між українським народом Східної Галичини а Великої України тісні економічні взаємини.

Український промисл у Східній Галичині повинен обняти і видосконалити: ткацтво, фабрикацію обуви, виправу скір, керамічний промисл, деревний промисл, і фабрикацію паперу, фабрикацію меблів і знарядів господарських ітп.

І не тільки збіжа буде потребувати Східна Галичина з України, але також коней та худоби. На експорт різної худоби на Захід довго треба буде ждати. Експорт безрог наступить скорше

і його, як рівнож екпорт яєць повинні конче взяти в свої руки українські кооперативи. Чи український народ здобуде собі значніщий вплив на нафтовий промисл, продукцію соли і експльоатацію державних лісів, це буде залежати від економічних компетенцій Сойму, на випадок коли Східна Галичина остане в звязку з Польщею. На всякий випадок повинен цей промисл здобути собі добре вишколений український робітник так, як чеський робітник здобув для чеського народу німецькі копальні вугілля у північних Чехах.

Якнебудь хто дививбися на польсько-українську війну, то нема двох думок в цім, що в цій війні задокументував український народ перший раз від завойовання Східної Галичини Польщею в XIV віці свою фізичну силу здецидовану волю позбутися польського панування і польської опіки. В економічнім напрямі мусить цей факт допровадити до дуже важних консеквенцій, а іменно приспішить цей факт переведення економічної еманціпації українського народу і звелить йому утворити суцільний власний економічний організм.

Правда, що український народ потерпів в часі воєнного лихоліття не тільки колосальні безпосередні втрати в майні і в людях, але також потерпів через це, що живучи весь час на воєннім терені лишився далеко в заді поза всіми иншими народами, котрі на війні рівночасно подороблялися і цим в части або в цілости свої втрати вирівняли або навіть виказують надвижку в зисках. В цім положенню находиться також Західна Галичина і звідси грозить небезпека економічної інвазії. Поки однак Польща не покінчила своїх коштовних воєн, то до цього часу не знати в якій вона опиниться економічній ситуації після скінчення цих воєн.

Польська воєнна окупація Східної Галичини руйнує наш край і народ, передусім наше селянство до решти. Однак коли наступлять знова мирні відносини, то українське селянство обдарене незвичайною живучою силою, повинно прийти скорше до себе, як всі инші суспільні верстви і треба тільки підготовити для нього на всіх областях економічного життя обставини і умови так, щоби воно мало готову дорогу до дальшого розвою. Це задача нашої інтеліґенції, особливо цеї, що находиться на еміґрації і не є загрожена польськими

арештуваннями, інтернуваннями та иншими переслідуваннями. Треба, аби вона заздалегідь увійшла в зносини з економічними кругами Великої України та з американськими виселенцями, як рівнож з народами і державами, з котрими прийдеться українському народови мати опісля економічні взаємини.

Не вважаючи на страшні знищення, українсько-польська війна мала під економічним оглядом також ось які добрі наслідки: 1) Вже в часі світової війни можна було замітити в широких провідних кругах українського народу Східної Галичини зворот до глубшого розуміння конечности економічної самостійности й цей зворот виллється певно в шуканню на будуче практичних занять й масовім зверненнюся до ремесла, торговлі й промислу. Це викличе потребу фахових шкіл і практики в цих всіх областях, а коли таку потребу відчує рівночасно цілий народ, то він вже найде середники і способи заспокоїти цю потребу. 2) Під впливом сервілістичної народної школи і зависимости священства від шляхотських патронів вихований був наш селянин, а в великій мірі і наша інтеліґенція, в дусі резиґнації і дрібничковости. Воєнне лихоліття розкинуло наш народ по цілому світі і так мимовільно запізнало його з иншими енерґічнішими народами та навчило відваги, енерґії й охоти до ризика. Це цінні прикмети в боротьбі о економічне істнування і присвоєння цих прикмет нашим народом в більшій чи меншій мірі мусить надати нашим економічним змаганням більше розмаху. 3) В часі польсько-української війни здобула собі українська інтеліґенція перший раз державно-творчу практику і перший раз мала нагоду практично відчути, яких творчих енерґій і якого практичного знання потрібно до утворення держави і управлювання нею. І добутий досвід дасть доцільний напрям будучим змаганням українського народу до узискання державної самостійности. Для будучого економічного розвою буде це мати дуже велике значіння з цеї причини, що дальший розвій залишить всякі патетичні деклямації, а в свою основу покладе точну, обчислену, доцільну працю й українська економічна робота стратить врешті характер доривочного ділстантизму, яким досі храмала.

Думаю, що на цім можу свої уваги закінчити, бо цілої теми в одній статті й так вичерпати не можна.

На конець хочу тільки ще звернути уваги, що мусимо вже тепер думати про з'організування відбудови українського економічного життя у Східній Галичині, а особливо і в першій мірі українського селянства. Ми мусимо бути свідомі, що коли не зробимо цього ми, то зроблять це чужі на шкоду українського економічного розвою та ще й обернуть проти нас пороблені на цій відбудові зарібки.

Рівнож мусимо бути свідомі, що зможемо відбудувати наш народ у Східній Галичині, коли опремося о середники і капітал всіх прочих частин української національної теріторії, як рівнож наших земляків в Америці. А прийдеться рівнож певно користати з помочі наших сусідів, очевидно цих, котрі бажають нам економічного розвою. Кожен з нас бачить постійно економічну руїну українського народу у Східній Галичині і не над цим треба нам розводитися, як вона велика і страшна, тільки над цим, в який спосіб належить чим скоріше з'організувати відбудову, щоби наша земля знова зацвила і потекла молоком і медом.

Це буде найкраще відсвяткування річниці великого перевороту з 1 падолиста минулого року.

Український прапор. — 1919. — 1 лист.

№ 102
ЛИСТ ДЕЛЕГАТА ПОЛЬСЬКОГО СТРОННІЦТВА ЛЮДОВОГО В ГУСЯТИНІ СТАНІСЛАВА ЮЗЕФЧУКА ЮЗЕФУ ПІЛСУДСЬКОМУ ПРО ТЯЖКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ СЕЛЯН В ГУСЯТИНСЬКОМУ ПОВІТІ

11 листопада 1919 р.

Населення Гусятинського повіту, пригноблене поміщиками, змушене віддавати їм третю частину врожаю. Закон про орендування землі у нас майже не існує. Під загрозою голоду малоземельне населення змушене за будь-яку ціну весною обробляти цілину під Збручем, поміщики ж восени розпоряджаються нею, як їм подобається, і, забираючи третю частину врожаю,

деморалізують населення, а називають це, всупереч всяким правилам етики, «добровільною умовою».

Населення, придушене контингентом, залякане кулеметами, якими погрожують поміщики, і чуткою про те, що незабаром має розпочатися реквізиція одягу й білизни для потреб війська, позбавлене захисту й допомоги, тому що староста — один з найкращих і найдоброчесніших старост, які до цього часу були в Гусятинському повіті, — боїться поміщиків з огляду на їх інтриги, і є нерішучим. Населення впадає в розпач, починає проклинати польські власті і чекати нових визволителів з-за Карпат чи з-за Збруча.

Іменем цього населення, уповноважений ним, благаю, за його проханням, вельмишановного пана президента ласкаво втрутитися і допомогти.

Делегат Польського Стороннїцтва Людового,
заступник голови повітової національної організації,
директор складу рільничих гуртків Станіслав Юзефчук

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 4, арк. 19. Машинопис. Оригінал.

№ 103
ЗВІТ ЛЬВІВСЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ МІНІСТЕРСТВУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПРО ОПІР ЛЬВІВСЬКИХ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ у жовтні та в листопаді 1919 р.

12 листопада 1919 р.

Протягом довгого часу серед робітників огрівалки і залізничних майстерень панує велике бродіння, яке проявилося в цілковитому припиненні роботи — в т. зв. пасивному опорі.

Причиною такого бродіння є незадоволення вищезгаданих робітників у зв'язку з нерівномірним розподілом виділеної в останній час урядової допомоги відповідно з розмірами заробітної плати, а також неполадки в постачанні харчів.

Крім цього, на зборах ухвалили послати спеціальних делегатів у більші центри залізничників у Малопольщі, а саме в місцевості, в яких є залізничні майстерні, як, наприклад,

Перемишль, Самбір, Стрий і т. п., для того, щоб порозумітися з тамтешніми робітниками, щоб зайняти спільну позицію в цій справі. Цими діями керує слюсар залізничних майстерень Шіндлер.

Після порозуміння з залізничними службовцями на провінції повинні бути скликані загальні збори залізничних працівників з участю службовців руху, на яких приймуть остаточне рішення про дальшу опозицію. Не виключена [можливість] загального страйку, т[обто страйку] всіх категорій залізничної служби всієї Малопольщі.

Згідно з відомостями, які тепер надходять і ще не перевірені, припинили роботу і залізничні робітники майстерень у Перемишлі.

Про все це звітую Міністерству, а копію посилаю Міністерству залізниць.

Львів, 12 листопада 1919 р.

Директор поліції Райнлендер

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 6, арк. 2. Машинопис. Завірена копія.

№ 104
ДОНЕСЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ МІНІСТЕРСТВУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПОЛЬЩІ ПРО СТРАЙК ЗАЛІЗНИЧНИКІВ У ЛЬВОВІ І ПРО ПІДГОТОВКУ ЗАГАЛЬНОГО СТРАЙКУ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ ГАЛИЧИНИ*

12 листопада 1919 р.

Протягом довгого часу серед робітників котельні і залізничних майстерень панує велике бродіння, яке проявилося в цілковитому припиненні роботи — в т. зв. пасивному опорі.

Причиною такого бродіння є незадоволення згаданих робітників у зв'язку з нерівномірним розподілом виділеної останнім часом урядової допомоги відповідно до розмірів заробітної плати, а також неполадки щодо продуктів постачання.

---

*Уточнений док. № 103.

Правда, після повернення делегації, висланої з цією метою до Варшави, частина робітників, переважно з котельні, в перші дні листопада відновила роботу, але 11 листопада 1919 р. знову відбулися таємні збори всіх згаданих робітників, на яких вирішено припинити роботу в зв'язку з невиконанням, даних начебто делегації, обіцянок відносно поліпшення їх матеріального становища (заробітна плата, допомога), а особливо відносно поліпшення продовольчого постачання.

Більше того, на цих же зборах вирішено послати спеціальних делегатів у місця більшого зосередження залізничників у Малопольщі, а саме: в місцевості, де знаходяться залізничні майстерні, як, наприклад, Перемишль, Самбір, Стрий і т. п., з метою порозумітися з тамошніми робітниками, щоб зайняти однакову позицію в цій справі. Цією акцією керує слюсар залізничних майстерень Шіндлер.

Після порозуміння з залізничними робітниками на провінції передбачено скликати загальні збори робітників-залізничників з участю службовців руху, на яких буде прийняте остаточне рішення щодо дальнішої опозиції. Не виключена можливість загального страйку, тобто [страйку] всіх категорій залізничної служби всієї Малопольщі.

Згідно з неперевіреними поки що відомостями, які тільки що одержано, припинили роботу також робітники залізничних майстерень у Перемишлі.

Про все це складено звіт Міністерству, а копію посилаю Міністерству залізниць.

Директор поліції Райнлендер

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 6, арк. 2. Машинопис. Копія.

№ 105
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» «ПОЛЬСЬКИЙ ВАРВАРСЬКИЙ НАЇЗД НА МОНАСТИР оо. ВАСИЛІЯН В ЖОВКВІ»

15 листопада 1919 р.

Ось ще один образок для ілюстрації поведення новочасних Гунів, а саме грабіж монастира оо. Василіян в Жовкві та Крехові польськими наїздниками. Хто не знає яке значіння мав монастир оо. Василіян в Жовкві для Українців та українського життя! Цеж був центр культури, а головно тамошна печатня. Не тільки на культурно-просвітницькому полі, через видавання книжок для народа, але і в суспільному життю поклали оо. Василіяне неоцінені заслуги для України, які зросли ще в часі панування Українців у Східній Галичині, так як вони помагали при будові української державности не тільки словом, але й ділом. Тому після заняття Жовкви польськими військами, рішили Поляки розуміючи дуже добре значіння жовківського монастира для Українців, знищити цей культурний центр, а саме через знищення печатні та переплетні. І так дня 7. серпня прибув до монастира оо. Василіян в Жовкві п. Доліговський з Варшави з повітовим командантом жандармерії в Жовкві Кручков і заявив заступникови ігумена, що з припоручення міністерства війни, має зареквірувати монастирську друкарню та переплетню. На жадання о. Пелеха, аби виказавсь писемним наказом реквізиції, відповів що такого в нього немає і щойно по довших торгах показав такий приказ кажучи, що його видано на підставі доносу польської жандармерії і ген. Карніцкого. На питання, чи дадуть реквізиційний квіт, відповів з усьміхом, що оо. Василіяне одержать інвентар забраних річей. Про заплату й бесіди не було. Інвентар списаний в присутности заступника ігумена був тільки поверховий, так як не було в ньому зовсім забраних дрібних знарядів. Рівночасно заявив п. Доліговський, що від цеї хвилі вступ до друкарні та переплетні оо. Василіянам заборонений, робітників занятих в переплетні віддалив, а біля будинків поставив сторожу з приказом нікого не впускати з перш усього оо. Василіян. Сейчас на другий день почали

відмонтовувати і пакувати машини, а до опаковання ужили аркуші молитвослова для молодіжи мимо устних спротивів до повітової команди жандармерії.

В цей спосіб знищено цілий наклад 50.000 примірників шкільного молитвослова і около 20.000 молитвослова для католицької родини. Мимо спротиву, отворено витрихом монастирську столярню і забрано столярського матеріялу на паковання машин вартости около 1000 корон. Замкнено для монастира і церкви електрику і досі її не отворено, хоч електричний завод, а головно акумулятори потребують безвпинної опіки фахового електротехніка. Забрано річи, які ніяк не можна підтягнути під наказ реквізиції друкарні та переплетні а саме: рури від водопроводів, запасні части бензинового мотору від молотілки, ведра до ношення води, прасу до копіовання з канцелярії, столи, шафи і т. д. Докладний реєстр зарабованих річий є неможливий, так як від 7. серпня вступ до будинків друкарні та переплетні заборонений. Після вивезення зарабованих речей запечатано будинки друкарні і переплетні, склад готових друків і електричний завод. Рівночасно запечатано експедицію книжок і п. Доліговський великодушно заявив, що має право спалити всі книжки, а тільки тому, що це релігійні книжки, оставляє ці, які вже готові.

Як гарно розвивалася культурно-просьвітницька праця оо. Василіян в Жовкві, найлучче пізнати з цього, що коли 25 літ тому назад була тільки одна стара друкарська машина і то поміщена в старій дзвінниці а відтак в будинку переробленім зі стайні, то в послідньому часі було вже 5 великих і 2 малі друкарські машини, які від 1913 р. поміщені були в величавім будинку по вимогам гігієни. Видано 120 чисел бібліотеки, деякі по 2 і 3 томи, в сотках тисячах примірників, церковно-народне письмо «Місіонар» в 20.000—30.000 примірників, видано вишивки т. зв. «Dreifarbendruck» і все це почавши від машин, забрали новочасні татари, дім друкарні знищили а готові аркуші будь спалили, будь знищили. Із переплетні забрали 17 машин, всі прилади до найкращих оправ книжок, а книжки, які були в роботі, знищили. Вартість цілого підприємства оцінили знатоки щонайменше 1 1/2 міліона корон. В дома забрали архів і домашній музей, цінні фелони, срібні багато золочені

чаші, образи, плащеницю гафтовану золотом руками Домни Александри, жінки волоського господаря з 1472 р., підручну бібліотеку отців, нові лєксікони і проповіди великої вартости, все це враз зі шафами. Кромі цього усього забрали біля, постіль, столи, крісла, ліжка та лямпи. По виході цих гунів виглядав цілий монастир гірш стайні. Це саме сталося з монастиром в Крехові. Як звісно, вивезено всіх оо. Василіян до таборів інтернованих і щойно недавно випущено деяких на волю. Супроти цього апелюємо до Апостольського Нунція у Відни, до нашої місії при Ватикані та до нашої мирової делєгації в Парижі, щоби звернули увагу та зробили вже край цим нечуваним насильствам, яких допускаються ці, що приписують собі ролю як передна стежа західніх держав, ширити культуру та цивілізацію на сході Европи.

Український прапор. — 1919. — 15 листоп.

№ 106
ЛИСТ УПРАВИ МІСТА ЛЬВОВА ВЛАСНИКОВІ ЛЬВІВСЬКОЇ ПЕКАРНІ Л. БАУМВУРЦЛЮ В ЗВ'ЯЗКУ З ПОРУШЕННЯМ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В ПЕКАРНІ

28 листопада 1919 р.

Урядове обслідування, проведене на місці 4 листопада 1919 р., виявило, що приміщення на вул. Об'їздовій, № 2а, в якому є ваша пекарня, не відповідає правилам інструкцій намісництва в зв'язку з такими хибами:

1. Бетонні підлоги нерівні, вкриті товстим шаром болота, мучного пилу і т. п.

2. Шибки в дверях повибивані. Ці отвори заслонені мішками, картоном і дошками.

3. У всіх приміщеннях немає вентиляційного обладнання.

4. Стеля пекарської печі перепалена і внаслідок цього може упасти.

5. Задня частина стіни оббита нерівними побіленими дошками, під якими можуть гніздитися паразити.

6. Побілені стіни робочого приміщення лущаться, внаслідок чого штукатурка може сипатись у тісто. Цю хибу можна усунути після детального обшкрібання стін, нової штукатурки і побілки.

7. Місця, в яких сходяться стіни і підлога не заштукатурені округло. Внаслідок цього в гострих кутах багато бруду, який не можна легко усунути.

8. Обладнання пекарні дуже брудне. Дошки, на які кладуть сирі буханки хліба, вкриті товстим шаром засохлого брудного тіста і муки. Корита і діжки брудні. Зсередини корита не оббиті цинковою або цинкованою бляхою, вони настільки знищені, що від дошок відстають тріски, якими робітник може покалічитися.

9. У приміщенні, призначеному для челяді, є склад різного хламу, і його не вживають для тієї мети, для якої призначене.

У кімнаті немає печі для опалювання приміщення. Підлога бетонна, а не дерев'яна, немає ні стола, ні лавки, ні тапчана, немає вішалок для верхнього одягу робітників, який вони вішають у робочих приміщеннях, а також немає умивальні.

10. Подвір'я та сіни під дашком перед пекарнею в болоті, його вносять за ногами в пекарню.

11. Вбиральня дуже брудна, вогка і смердюча.

Внаслідок цього закликаємо вас, щоб на протязі 30 днів після вручення цієї постанови ви внесли необхідні зміни в пекарні для того, щоб усунути вищезгадані хиби, в протилежному випадку підприємство буде закрито.

Ви маєте право скаржитися на цю постанову в намісництво через магістрат на протязі 14 днів після дня вручення.

Скарга, однак, не затримає можливого розпорядження про урядове закриття пекарні.

Львів, 28 листопада 1919 р.

ДАЛО, ф. 47, оп. 1, спр. 21, арк. 4. Машинопис. Засвідчена копія. Переклад з польської мови.

Опубл.: Становище трудящих Львова 1917—1939. Документи та матеріали. — Львів, 1961. — С. 27—28.

№ 107
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ В ГАЗЕТІ «ВПЕРЕД» ПРО ТЯЖКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ ДРОГОБИЦЬКО-БОРИСЛАВСЬКОГО НАФТОВОГО БАСЕЙНУ

2 грудня 1919 р.

Борислав, одинокий справді промисловий центр в Галичині, ще в спокійних передвоєнних часах був занедбуваний. Мимо того, що там нагромадилося багато робітників, у місті для них не було мешкань, і вони мусили мешкати по дооколичних селах, не раз кілька кілометрів віддалених від місця їх праці. Про апровізацію не дбав тоді теж ніхто, тому й життя в Дрогобичі або Бориславі було значно дорожче — майже в два рази стільки, що у Львові або других містах.

Війна поставила робітниче населення нафтового центра просто перед катастрофою. Загальне знищення краю відбилося й тут. Мешкань під час війни ніхто не будував, а старі, будовані головно з дерева та лихого матеріалу, понищені. Загальні реквізиції, що їх безнастанно переводжено по селах, винищили повіт так страшно, що самі хлопи не мають з чого вижити, а не то, щоб могли що продати міському робітничому населенню.

Населення Борислава, робітники, жінки й діти, їдуть за купном споживчих середників аж до Комарно, Болехова, а навіть в околиці Львова, де просьбами та плачем випрошують трохи бульби по селах, за яку мусять платити високі ціни, вдоволені, що можуть що-небудь дістати.

Місцеві власті зовсім не журяться тим, щоб робітникам доставити споживчих середників. Мораль дрогобицьких властей знана вже віддавна. Про горожанське почуття якогось обов'язку у них краще й не говорити.

Не дивно, що жажда наживи та зиску, якою махери дрогобицьких властей все привикли руководитися, тепер, під час війни, довела повіт до руїн, а населення, головно робітництво, просто до розпуки.

Голод заглянув в очі передовсім нафтовим робітникам, які всією силою почали боротися з місцевими властями за кришку споживчих середників.

Апровізаційний комітет в Бориславі, який мав повірену апровізацію, як це виказують документи Дрогобицького староства з 20 жовтня ц. р. ч. 567, підвищував неоправдано ціни споживчих засобів, приділених йому Міністерством апровізації, змушував робітників під загрозою невидавання приділу забирати сплісніли та неужиточні речі, спроваджені комітетом на власну руку та по високих цінах.

Проте староство не покарало винних, і вони далі ведуть свою злочинну роботу та виголоджують робітниче населення. І це заохотило їх до дальшого легковаження населення.

Мимо того, що про обуву та одіж в Бориславі нечувано тяжко і мимо того, що Міністерство апровізації приділило шкіру та убрання для робітників, мимо того комітет не спровадив їх, не повідомив про це робітників, бо боявся, щоб на цім не стратили лихварі та спекулянти.

Вперед. — 1919. — 2 груд.

№ 108
ІНФОРМАЦІЯ ГАЗЕТИ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО АРЕШТ УКРАЇНСЬКОГО ГОРОЖАНСЬКОГО КОМІТЕТУ У ЛЬВОВІ І ОБШУКИ В РЕДАКЦІЇ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД»

9 грудня 1919 р.

«Kuryer codzienny» із 7. XII. доносить: З поручення полевого суду переведено в четвер ревізію в льокалі українського Горожанського Комітету у Львові. Забрано протоколи і записки цего комітету, при чім арештовано урядників комітету: Панну Білобрамівну, судію Володимира Целевича, судію Ільницького, Дра Паньчишина та Аркадія Малецького. Кромі цього переведено ревізію в редакції «Впереду» та в «Українській Самаританській Секції». Так виглядає свобода в «обіцяній» польській землі, якою антанта хоче ущасливити український народ Галичини на 25 літ.

Український прапор. — 1919. — 9 груд.

№ 109
ЛИСТ УКРАЇНСЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ З ВИМОГОЮ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОЛЬСЬКИХ ТАБОРІВ ІНТЕРНОВАНИХ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІВ

12 грудня 1919 р.

В галицьких часописах читаємо письмо українських священиків, в яких змальоване їхнє положення. Ось що між иншим пишуть: «Коли за часів влади української республіки в Східній Галичині арештовано деяких польських священиків, вислав митрополит Шептицький письмо на руки Президента Українського Секретаріяту, в якому просив його, щоби їх випущено на волю. Приклонюючися до цього прошення митрополита, рада державних секретарів на засіданню 9. марта рішила випустити на волю всіх інтернованих священиків латинського обряду. Багато наших священиків находиться сьогодні по ріжних таборах, багато їх конфіновано по чужих містах, відірвані довгі місяці від рідні, а головно від сповнювання їхніх обовязків. Слідство відволікається з дня на день і ніщо тут не помагає, щоби їх скорше випустити на волю. Робилися ріжні заходи зі сторони церковних властей та загалом цілого громадянства, та ці заходи не дають на жаль нічого позитивного, кінчається звичайно на гарних обіцянках, а інтернованих чи конфінованих, як держали так держать далі. Як відмінним являється поступування української влади, якій неодно закидується, та вже вона зрозуміла митрополичу просьбу і без вагання видала приказ звільнити польських священиків. Наші священики не можуть знайти цього вирозуміння і мусять вдоволятися тільки приобіцянками».

Український прапор. — 1919. — 12 груд.

№ 110
ДОНЕСЕННЯ АДМІНІСТРАЦІЇ НАФТОВОЇ КОПАЛЬНІ В СЛОБОДІ РУНГУРСЬКІЙ СТАНИСЛАВІВСЬКОМУ ОКРУЖНОМУ ГІРНИЧОМУ УПРАВЛІННЮ ПРО СТРАЙК РОБІТНИКІВ

20 грудня 1919 р.

Відповідно до листа шановного гірничого управління від 13 ц. м. 1919 р. за № 1638 доносимо, що приводом страйку 10 ц. м., який тривав від 10-ої год. ранку до 6-ої год. вечора, було як недостатнє забезпечення робітників продовольством, так і завищена вимога підвищення заробітної плати. В страйку взяли участь робітники всіх шахт Слободи Рунгурської. Мусимо зазначити, що робітники нашої шахти під час переговорів, які відбулися з ними напередодні страйку, не прийняли остаточно запропонованої їм надбавки, проте заявили нам, що не припинять роботи. Під час переговорів ми запропонували 22 к. робітникам, які одержували до цього часу найнижчу плату 19 к., і всім робітникам додаток на дітей розміром від 40 до 100 к. (на 1 дитину — 40, на 2 дітей — 60, на 3 дітей — 80, на 4 і більше — 100 к.).

Тільки під натиском робітників інших шахт, які одностайно вимагали припинення роботи, наші робітники застрайкували наступного дня. Перед вечером, після повторного порозуміння з ними, наші робітники погодились на запропоновану їм надбавку [заробітної плати] і негайно о 6-ій год. вечора відновили роботу. До надбавки заробітної плати до 22 к. штовхнуло нас в основному те, що наші робітники працюють за це винагродження по 12 год., а точніше 10, якщо врахувати відпочинок під час сніданку й обіду. Тому ми вважаємо цю надбавку платою за 1 1/2 восьмигодинної зміни. Тільки ця обставина штовхнула нас до вказаної надбавки [заробітної плати].

В зв'язку з важкими умовами життя ми пообіцяли також усім робітникам, які мають дітей, додаток на дітей згідно вказаної вище норми.

Однак я дозволю собі зазначити, що вищевказані надбавки остаточно не вирішують справи потреб наших робітників, тому

що всяких, хоча б і ще значніших надбавок заробітної плати, невистачатиме для достатнього прохарчування робітників і їх родин, якщо не буде радикальних змін в продовольчих відносинах у нафтовій промисловості Покутського басейну. Перш за все, нижчепідписане правління ласково просить втручання відповідних органів в цьому напрямку, щоб нафтові копальні в Слободі Рунгурській і Космачі постачались продовольством безпосередньо центральною владою так, як робітники-нафтовики в Бориславі і в Західній Галичині. Існуючий спосіб забезпечення продовольством наших робітників шляхом спорадичної закупівлі зерна чи інших продуктів харчування по надзвичайно високих цінах є рішуче надостатнім і, незважаючи на посилені старання і переборення великих труднощів всіма правліннями шахт, є тепер просто неможливим.

В цій справі ми звернулися до відділу продовольчого постачання для Малопольщі у Львові, пл. Смольки, 5, з проханням про безпосереднє збільшення продуктів харчування для робітників нашого нафтового басейну і ласкаво прохаємо вас надіслати до цієї установи відповідного листа у вищезазначеному дусі.

З високою пошаною Н. Мікулі.

ДАІФО, ф. 47, оп. 1, спр. 713, арк. 44—45. Машинопис. Оригінал.

№ 111
ЗВЕРНЕННЯ КОЛОМИЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО ГЕНЕРАЛЬНОГО ДЕЛЕГАТА УРЯДУ У ЛЬВОВІ З ПРИВОДУ ЇХ ТЯЖКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА

22 грудня 1919 р.

Службовці і урядові чиновники колишньої Галичини... кілька місяців підряд терпеливо переносять своє тяжке матеріальне становище. Платня, яку вони одержують, незважаючи на добавки воєнного часу, в жодній мірі не відповідає їх життєвим потребам, зростаючій з кожним днем і тижнем дорожнечі.

Службовці внаслідок цього доходять до крайної нужди і в такому становищі далі жити і працювати нормально не мають змоги. Негайне виведення їх з цього становища є необхідністю, яку високий уряд повинен зробити, виходячи не тільки з почуття справедливості, а й з розуміння інтересів держави.

Нерівність заробітної плати для державних службовців колишньої Галичини, незважаючи на їх кваліфікацію і довголітню професійну службу в порівнянні до службовців, які виконують ті ж самі функції в іншій частині держави, в так званій Конгресівці*, є для нас незрозумілою і глибоко скривджуваною справою.

Тому чиновники і державні службовці, зібравшись на загальне віче в Коломиї 30 листопада 1919 р., вимагають від високого уряду виконання таких вимог:

1) Негайного зрівняння заробітної плати для державних службовців колишньої Галичини з службовцями так званої Конгресівки.

2) Стабілізування всіх тимчасово виконуючих обов'язки державних службовців, які мають 3-річну бездоганну практику на державній посаді.

3) Забезпечення відповідними квартирами службовців через виділення їм квартирної надбавки, яка відповідала б сьогоднішнім цінам за квартири, і виділення фонду на будівництво будинків для службовців, особливо в тих місцях, які знищені і де немає достатньої кількості квартир.

4) Виплати більшої грошової допомоги тим державним службовцям, які внаслідок воєнних дій зазнали збитків в домашньому господарстві, для придбання необхідних речей і одягу, тому що вони не мають змоги без урядової допомоги відбудувати свої домашні господарства.

5) Реорганізації установ постачання і надання службовцям харчових продуктів натурою в формі постійних місячних пайків, подібно до офіцерів і службовців в Конгресівці.

6) Постачання службовців і їх родин одягом і шкірою по доступних цінах, як це має місце в так званій Конгресівці для військових і службовців.

*Польська територія, яка знаходилась до 1918 р. під владою царської Росії.

7) Виплати різниці в заробітній платі за місяці, коли платня була нижча платні державних службовців в Конгресівці, а саме: від 1 січня 1919 р.

8) Зарахування до авансу і пенсії, згідно з ухвалою високого сейму польської держави за роки воєнного часу — подвійно.

Чиновники і державні службовці, які зібрались, наполегливо вимагають виконання їх вимог; питання це є дуже спішне і повинно бути розглянуте і вирішене негайно, бо обурення з приводу розпачливого становища може бути причиною зупинення державної машини, пружинами якої є службовці...

За Коломийський союз державних службовців
Секретар
Голова

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3658, арк. 20. Машинопис. Оригінал.

Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 203—205.

№ 112
З ДОНЕСЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО СТРАЙК НАФТОВИХ РОБІТНИКІВ У ЗВ'ЯЗКУ З НЕСТАЧЕЮ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

27 грудня 1919 р.

На рескрипт від 17 грудня ц. р. за № 27863/пр. подаю такий звіт:

Страйк, що вибухнув 10 грудня ц. р. у нафтовому басейні, мав бути демонстрацією робітників проти центральної влади, яка, крім неодноразових урочистих обіцянок регулярно постачати харчові продукти, нічого не зробила.

Отже, нафтовики страйкували, щоб таким чином змусити уряд поліпшити постачання продуктів. Робітники нафтоперегонних заводів страйкували, щоб підтримати вимоги робітників-нафтовиків, робітники солеварень припинили працю під тиском страйкарів.

Отже, причиною було незадовільне постачання продуктів і нечувано високі ціни на харчові продукти, якими робітники змушені були доповнювати державні пайки, купуючи у місцевих торгівців...

Староста Гаврот

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 5352, арк. 22. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 205—206.

№ 113
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «ЧИ Є МІСЦЕ НА КОЛОНІСТІВ ІЗ ЗАХОДУ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ»

5 січня 1920 р.

Польськіміродатні круги (сойм і уряд) і економічні організації стремлять згідно з польською публичною опінією до зкольонізовання Східних земель, щоби розкришити і укріпити теріторію Польської держави, яка досі — як відомо — не має ще постійно витичених границь від Сходу. Польська міродатна думка держить ся кріпко погляду предсідника Польського Людового Сторонництва [...] Посла Вінцента Вітоса, який сказав, серед дебати над земельним законом, що межі Польщі сягатимуть так далеко, як далеко на Схід оратиме плуг польського хлопа.

Польський кольонізаційний уряд улаштовує, не ждучи на оконечне вирішення приналежности Східної Галичини, окремий кольонізаційний уряд для неї, творить адміністраційний апарат аж до послідного його звена, а не маючи фондів на переводження аґрарних операцій, авторізує до переводження кольонізаційної парцеляції по думці соймового рішення з 10. липня 1919 р. приватні польські фінансові інституції.

Польська преса інвіґілює пильно земельні трансакції і пятнує кождого земельного власника, який поважить ся бодай пять землі віддати в руки споконвічного її дідича, Українського Селянина. Таяж преса заявляє цинічно, що Польський хлоп,

почувши себе господарем землі (значить заоравши двірську землю у Східній Галичині) найде в скорі дорогу до порозуміння з українським хлопом.

Чи се можливе? Чи, як що польский кольоніст із заходу забере українському селянинові його споконвічну землю, буде міг український селянин почувати себе вдоволеним і заспокоєним в своїм голоді землі?

Придивім ся на основі польських статистичних жерел чи взагалі у Східній Галичині є бодай одно місце на кольоніста з Заходу.

Східна Галичина займає простір 5,520.335 га (без міста Львова, яке займає, 3.200 га.) і поділена є на 53 політичні повіти. В пересічи припадає на оден повіт 104 345 88 г.

Зі загального простору краю припадає на власність дворів 2,089.853 га, се є 37,8 проц. або близько 2/5 усьої семлі.

На сій землі господарує 2.213 (1) дідичів, серед них 1961 фізичних осіб. Табулярних посілостей в загалі є 3779, а двірських обшарів 3 483 (2).

Після катастральних культур складає ся табулярна власність ось як:

Рід культури	Площа в га.	проц. культ. зі загалу табулярну власн.
Ріля	657.693	51.5 проц.
Сіножати	135.369	6.5 ”
Огороди	11.467	0.5 ”
Пасовиска	76.148	3.7 ”
Полонини	10.841	0.5 ”
Ліси	1.162.256	55.6 ”
Озера, стави мокляки	15.305	0.7 ”

(1) — Число дідичів подане в статистиці є за високе, до власників числено повітами, а часто один дідич є власником фільварків положених в кількох повітах окремо. (Прим. Ю. П.)

(2) — Повисші дати подано за: Dr. Jan Rutkowski: Własność tabularna według stanu z końcem 1912 r. Wiadom. stat. tom XXV/2 Lwów 1918; Dr J. Rużek: Własność tabularna według stanu z końcem 1902 r. Wiadom. stat, Tom XX/3 Lwów 1905, стор. 88—91; Dr. Fr. Bujak: Galicya Tom I. Lwów, 1918 стор. 47/48.

Підбудівельні ґрунти	5.484	
Неурожайні землі	8.103	
Иньші вільні від податку	7.187	1.0

Кромі сего, під зглядом господарським доцільно розложеного стану посідання, мають дідичі у своїх руках ще около 46.000 га селянської (рустикальної) землі, як рештки пограбованої на селянах проти виразної заборони Йосифінського патенту з року 1787 з дня 2. квітня по день увласнення селян (рік 1848 (3)).

Як инакше представляє ся стан посідання і розділ землі між поодинокі категорії селянських господарств у Східній Галичині.

Селянські землі, серед яких вичисляє ся і землі еракціональні (приходські) шкільні і громадські, займають у Східній Галичині 3,110.179 га (4) се є 62,2 проц. усього краю, або понад 3/5 усьої землі. Земля ся розкинена в 3.734 адміністраційних громад. так що одна Східно Галицька громада без двірського обшару займає в пересічи немного більше як 9000 га, а з двірським обшаром (який в пересічи займає около 6000 га), около 15.000 га. І знова бачимо відношення селянської землі до двірської як 3/5 : 2/5.

Зовсім инакше відношення вийде при розділі землі між господарств з 3. червня 1902 р. тепер перестарілого — на селянських землях «господарює» 649.913 господарів (5) отже на просторі о 1/5 більшім від простору двірської землі «господарює» 320 разів більше родин, як на двірській землі.

Відношення є отже 1 : 320 що до господарів а 2/5 : 3/5 що до посіданої землі. Якіж ті наші Східно Галицькі господарства? Даймо слово статистичним числам.

Після обчислень проф. краківського Університету Др. Ф. Буяка (6) східно-галицькі господарства після величини загосподарованого простору представляють ся ось як:

(3) Гл. Dr. J. Buzek: Administracya gospodarstwa współczesnego. Lwów 1913 стор. 7.

(4) Того належить ще 46.000 га до дідичів.

(5) Гл. Vorlaufige Ergebnisse der landw. Betriebszahlung vom 3 Jun 1902. Wien 1907; Dr. Tadeusz Pilat: Podręcznik statystyki Galicyi. Tom IX/2 Lwów. 1913, стор. 168/169.

(6) Гл. його «Galicya» Tom I. Lwow 1908, стор. 245.

Велич. простору (7).				Скільк. господарств в проц.	
Господарства	до	—	0.5 га	6.5 проц.	
карлові і малозе-	0.5	—	1 "	12.6 "	
мельні селянські.	1	—	2 "	23.5 "	79.8 пр.
	3	—	5 "	37.2 "	
Селянські госпо-	5	—	10 "	14.4 "	Тут зачислені
дарства, малі, се-	10	—	20 "	3.7 "	переважно
редні і великі.	20	—	50 "	0.7 "	приходські
	50	—	100 "	0.2 "	землі

Як з отсего зіставлення бачимо селянські господарства у Східній Галичині се властиво ніякі рільничі господарства з точки погляду економії. 79.8 проц. або 4/5 господарств се господарства карлові і малоземельні селянські, які належать до халупників і малоземельних нуждарів — півпролєтарів, які зі свого ані вижити ані на своїм весь рік праці найти не можуть, і прожитку ради шукають праці на двірських ланах, на сезоновій еміграції на заході Европи або і на переселенню за океаном.

Повисші цифри виказують рівнож сильне перелюднення Східної Галичини, куплення богато людий на розмірно невеликім просторі.

Возьмімо абсолютні цифри, кореспондуючі з відповідними процентовими з наведеної в горі табелі.

Опираючи ся на перестарілі і занизькі на нині цифри зібрані центральною статистичною комісією у Відни в дни 3. червня 1902 (8) бачимо серед 649.913 господарств 268.373 карловаті, а 153.273 малоземельні селянські господарства, отже разом 421.646 **голодних на землю господарств**. Взявши поправку числа 1902 р. і узглядинвши не обильний вправді дійсний

(7) Розґрупованє взяте за офіціяльною статистикою, а клясифікація за Dr J. Buzek: Własność tabularna według stanu z r. 1902 r. Wiadom. stat. Tom XX/3 Lwów 1905.

(8) Число господарств зросло з того часу в наслідок дільби селянської землі при вивіновуванню дітий і при спадщинах. Побільшення простору селянської землі при закупі табулярної землі дорогою парцеляції в декаді 1902—1912 невеличке. Виносить воно всего 151.568 га. Гл. Dr. Rutkowski — op. cit. стор. 20.

сільський пролетаріят, непомилимо ся принявши що поверх 580.000 сільських нуждарів у Східній Галичині без огляду на віру і народність всі свої надії на землю сплітає з купном двірської землі у Східній Галичині.

Кількож землі у Східній Галичині прийти може до розділу?

Відкинувши ліси, озера, стави і т. д. з двірських земель прийдуть: рілля, сінокоси, огороди, пасовиска і полонини до майбутнього земельного фонду на основі якого переводити меть ся аґрарні реформи. Ліси, озера, стави і т. д. будуть мабуть удержавлені.

Земельний резервуар Східної Галичини складати меть ся з табулярної землі пригожих до аґрарних реформ, катастральних культур а є її 891.518 га рустикальних ґрунтів, які належать до дідичів, образків ґрунтів господарств, які посідати муть більше землі, чим законом буде дозволено. Разом виносити ме земельний фонд понад 900.000 га землі. І з отсього фонду потреба буде потворити резерви на ліквідацію сервітутів, на улегчення комасації, вивінувати господарські досьвідові інститути, господарські школи, перевезти уніфікацію земельних наділів ерекцій, потворити огородові господарства при школах і біля міст заспокоїти дотеперішніх дідичів і заспокоїти голод землі поверх пів міліона селянських нужденних господарств, утихомирити около 3 міліони землі голодних і свідомих у своїх домаганнях душ.

Чи серед таких аґрарних відносин, при недостачі промислу, недостачі публичних робіт, можна думати про кольонізування перелюдненої аґрарної країни, в якій 96 душ скупляє ся на 1 км. кв., в 1/5 у них, а навіть і більше, жиє виключно з рільництва, в якій дотепер що річно прибувало консументів на 70,000.000. К. (9), задля браку середників до життя постійно виїжджало за море (в пересічи 1901—1910) 17.783 душ, а заробітку на заході Европи шукало в сезоні 300.000 душ.

Львів дня 5.1.1920.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 308. Машинопис. Копія.

(9) — Dr. Witold Lewicki: Zagadnienie gospodarcze Galicyi, Lwów, 1914, стор. 90—93.

№ 114
ІЗ ЗВІТУ КОМЕНДАНТА УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ МАЛОПОЛЬЩІ ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО ПОСИЛЕННЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ АГІТАЦІЇ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

6 січня 1920 р.

...Недоліки в постачанні продуктів є причиною незадоволення і обурення серед нижчих та частково середніх верств населення, яке стає більш податливим для революційної агітації. Конкретно явної агітації і проявів більшовизму чи комунізму не вдалося виявити, однак з поведінки населення нижчих верств суспільства можна зробити висновок, що згадані гасла набувають популярності. Близькість більшовицького фронту, повернення колишніх полонених з території Росії, насиченої більшовизмом, а також наполегливі заходи самих більшовицьких агітаторів не могли залишитись без певного негативного наслідку серед відсталого в культурному відношенні населення.

Вищезгадані чинники змогли поки що вплинути тільки на погляди й прагнення деяких податливих верств суспільства. Фактів, що могли б підтвердити ці прагнення, як згадано вище, не виявлено.

У нафтовому басейні в Дрогобичі й Бориславі відчувається деяке напруження та намагання організувати страйки, причому основою страйків є політичні відносини, а прикривають їх гострою нестачею продуктів і заробітної плати робітників.

Подібна агітація поширюється серед залізничників у Львові та в Сокальському повіті, серед залізничного персоналу на залізничній лінії Сокаль—Іваничі, далі серед євреїв, фільваркової служби й безземельних селян.

В Богородчанському повіті поширюється більшовицька література, і внаслідок цього робітники в Дзвинячі й Битькові, що працюють на озокеритних шахтах і видобутку нафти, з політичного огляду ненадійні.

Про страйк львівських залізничників у зв'язку з виплатою заробітної плати за січень 1920 р. в марках, замість в кронах, Львівська дирекція поліції надіслала окремий звіт...

В деяких місцевостях можна помітити неприязне ставлення місцевого населення до органів безпеки і підтримку та приховування агітаторів. Тому боротьба з агітацією натрапляє там на значні перешкоди. Розквартировані в Жовківському повіті солдати 14-го полку уланів (з дикої дивізії) внаслідок відсутності дисципліни далі загрожують безпеці місцевого населення, переслідують його самовільними реквізиціями та чинять численні зловживання. В листопаді, серед білого дня, в канцелярії відділку солдати цього полку замордували крайового жандарма, який був змушений втрутитися в один із таких випадків [зловживання].

В усій Східній Малопольщі в жахливих розмірах панує черевний, сипний і повторний тиф та червінка. Причиною цього є злидні й голод у гірських повітах, а в інших повітах згаданими хворобами хворіють солдати, що повертаються з української армії, та звільнені з таборів інтернованих колишні полонені українці.

Для припинення цих епідемій необхідна негайна допомога з боку уряду.

Комендант державної поліції Малопольщі
Гошовський

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3027, арк. 20—21. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 206—207.

№ 115
З ДОНЕСЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО ТЯЖКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

25 січня 1920 р.

Виконуючи розпорядження від 15 січня 1920 р. № 25263/пр., доношу, що продовольче становище в тутешньому повіті справді жалюгідне. Запаси зерна, які були у повіті, вже викуплені частково старостом для прохарчування міського

населення і в значній мірі реквізовані військовими частинами, розташованими в значній кількості в межах повіту; вони реквізують зерно зовсім самовільно, навіть те зерно, яке призначене на весняну сівбу та годівлю худоби взимку, так що вже сьогодні в деяких місцевостях, а особливо деяких фільварках, виникає небезпека, що їх власники через недостачу насіння не зможуть засіяти ту велику частину земель, яку підготували під весняний обробіток. Через брак корму будуть змушені продавати частину нечисленної худоби, купленої восени за дуже дорогі гроші.

Постачання продуктів харчування з-за меж повіту дуже обмежене, головним чином, через неналагоджене залізничне сполучення, нестачу вугілля або різні військові транспорти, бо залізничний рух для цивільних транспортів по кілька днів затримується.

Якщо в найближчі тижні тутешній повіт не одержить ззовні більшої кількості зерна, то наступить голод, як у місті, так і в сільських громадах, які були евакуйовані і де до сьогодні значна кількість земель лежить облогом.

Становище з продовольством у цих громадах вже сьогодні жалюгідне, а незадоволення серед населення цих громад велике. Тут безумовно необхідна якнайшвидша і повноцінна допомога.

В справі відбудови знищених воєнними діями будинків з боку уряду теж до цього часу нічого не зроблено. Зовсім немає будівельного матеріалу, особливо дощок, що вже неодноразово я зазначав у своїх звітах, бракує їх навіть на домовини для людей, які сотнями вмирають від сипного тифу. Багато селянських родин протягом літа збудувало власними силами малі хатинки, але через нестачу дощок на двері й вікна, вони не можуть в них жити і живуть далі у куренях і землянках. Староство зверталося в цій справі неодноразово як до головної комісії розподілу дерева, так і до центрального управління відбудови, однак досі результату цих старань не видно.

Було б дуже бажаним з весни розпочати енергійну роботу в напрямку відбудови повіту, що, без сумніву, місцеве населення сприйняло б з великою вдячністю.

Санітарні умови в усьому повіті надзвичайно жахливі, в окремих сільських громадах кількість людей, хворих на сипний тиф, доходить до ста осіб в одній гміні. В Тернополі кількість хворих серед війська й населення перевищує цифру 2000. Державна влада не вживала заходів, щоб припинити епідемію у зв'язку з нестачею всіх лікувальних засобів і фондів. Тільки заснування в Тернополі великої епідемічної лікарні для цивільного населення, а в усьому повіті кількох менших лікарень, могло б покласти край цій епідемії, яка поширюється страшенним способом, забирає тисячі жертв...

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3026, арк. 4—5. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 209—210.

№ 116
ДОНЕСЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО СТРАЙК НАФТОВИХ РОБІТНИКІВ ФІРМИ «КАРПАТИ» У БОРИСЛАВІ

13 лютого 1920 р.

Повідомляю, що 10 ц. м. о 8-ій годині ранку припинилась робота в копальнях фірми «Карпати» у Бориславі, де застрайкувало близько 2000 робітників.

Зразу ж на місце подій були послані делегати староства і окружного гірничого управління, які вислухали підприємців і робітників і встановили таку причину страйку:

Керівник секції Мальчевський вів себе безтактно з робітниками своєї секції «Буковиця» (в якій нараховується 48 робітників), вів з ними розмови на політичні теми, висміюючи їх як соціалістів і їх робітничу організацію, а потім за короткий час звільнив з роботи без будь-якої причини 3 робітників, обвинувачуючи їх у тому, що підбурюють інших.

Останнім з тих трьох був робітник Матіас — довірена особа робітничої організації, а це привело до того, що робітнича організація заступилась за звільнених.

Роздратовані до найвищого ступеня поведінкою Мальчевського, робітники фірми «Карпати» натиснули на своїх керівників, і ті в суботу, 7 ц. м., пішли до директора «Карпат» Леона Мікуцького і категорично зажадали від нього звільнення Мальчевського від керівництва секцією «Буковиця».

Мікуцький відповів, що мусить обдумати це питання до понеділка, 9 лютого, з чим делегати робітничої організації погодилися.

Коли ж в призначений день делегати знову з'явились у Мікуцького, він пояснив їм, що справа передана на розгляд до компетентної в цій справі Бориславської палати роботодавців нафтової промисловості. Палата в цей же самий день надіслала робітничій організації листа, повідомляючи, що не може з принципіальних поглядів погодитись з думкою робітників, які вимагають звільнення службовця фірми.

Відповіддю на це було оголошення страйку на копальнях фірми «Карпати» на час, аж поки Мальчевський не буде звільнений, а також погроза, що на випадок невиконання вимог страйк у товаристві «Карпати» буде загострений шляхом припинення роботи обслуги пресів, котелень й освітлення і що вкінці буде проголошений страйк всіх робітників інших фірм у всьому нафтовому басейні.

Ситуація була настільки складна, що керівники робітників крадькома визнавали, що їх крок був надто радикальним, проте не хотіли вже відступати. Вони скоріше погодились би на якийнебудь інший вихід із становища, однак роботодавці вперто стояли на тому, що не можна йти на поступки робітникам і цим самим давати приклад для подібних випадків на майбутнє.

Робітники, які спочатку не хотіли й слухати про дальші переговори, побачили у відповіді палати роботодавців невизнання поваги робітничої організації, і ранком 11 ц. м. послали до цієї палати листа загального змісту. В листі робітники вимагали визнати за ними право, з яким вони не були б зобов'язані працювати з керівниками «низької духовної культури» і щоб робітників можна було звільняти з роботи, лише порозумівшись з робітничою організацією, зокрема, щоб директори фірм обмежили право керівників самовільно звільняти з роботи робітників.

Тому, що кілька пунктів у згаданому вище листі були не зрозумілі для членів палати роботодавців, то під тиском урядових делегатів делегати робітничої організації нарешті погодились 11 ц. м. зустрітись з делегацією роботодавців.

На цьому засіданні делегати від робітників внесли пропозицію заборонити Мальчевському керувати роботою аж до вирішення справи третейським судом.

Цю пропозицію підприємці не прийняли, заявивши, що не мають наміру розглядати цю справу під загрозою страйку, і вимагали, щоб робітники відновили роботу. Вони внесли пропозицію, скликати третейський суд в справі Мальчевського лише після того, як робітники повернуться до роботи. Суд складатиметься з 4 робітників, 2 підприємців, 2 чиновників і судді з Дрогобича — голови третейського суду.

Ранком 12 ц. м. робітники «Карпат» повинні були б відновити роботу, — тільки секції Мальчевського обмежувались звичайним страйком, без припинення роботи необхідного фабричного обладнання, — за що одержували повну заробітну плату за весь час страйку. Зразу ж після засідання делегати робітничої організації ознайомили робітників «Карпат» з цією останньою пропозицією на зборах, які тривали безперервно, проте робітники відкинули її і ухвалили скликати 12 ц. м. об 11-й ранку збори всіх бориславських робітників, які мали прийняти остаточне рішення в цьому питанні.

На загальних зборах робітники були такої думки, що немає причини до загального страйку і що ця справа стосується виключно робітників секції «Буковиця», після чого було прийнято рішення, яке зобов'язувало всіх, без винятку, робітників «Карпат» відновити роботу в п'ятницю, 13 лютого, о 8 годині ранку з тим застереженням, що на випадок появи на копальні керівника Мальчевського робітники секції «Буковиця» матимуть право знову застрайкувати і на такий час, аж поки він не буде звільнений.

Нарешті поставлено вимогу, щоб фірма заплатила робітникам за період страйку, залишаючи розв'язання цього, як і другого питання, тобто звільнення робітників, на дальші переговори з підприємцями.

В зв'язку з цим страйк слід вважати закінченим, у всякому випадку злокалізованим.

Під час страйку не було видано жодних попередніх розпоряджень, обмежувались лише взаємним порозумінням, тим більше, що в той час не було небезпеки, що робітники чинитимуть самовільні дії, які загрожували б загальнодержавним інтересам або приватній власності.

Керівник староства Гаврот

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 5, арк. 8—9. Машинопис. Оригінал.

№ 117
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ЗЛИДЕННЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ БРОДІВСЬКОГО ПОВІТУ

15 лютого 1920 р.

В Бродівському повіті перед війною було 13 644 домів, з чого зовсім знищено 7213.

В землянках та провізоричних хатах-колибах живе 567 родин.

Нужду голоду збільшує сипний тиф, який в застрашаючий спосіб шириться в повіті. Від 1 листопада 1919 р. до кінця грудня померло в цілому повіті на тиф більше 1000 осіб, а під сучасну хвилину є 1200 хворих.

Власті приобіцюють поміч, та все кінчиться на гарних словах.

Вперед. — 1920. — 15 лют.

№ 118
ДОНЕСЕННЯ УПРАВЛІННЯ ШАХТ АКЦІЙНОГО ТОВАРИСТВА НАФТОВОЇ І ОЗОКЕРИТНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ «БОРИСЛАВ» У ДЗВИНЯЧІ БОГОРОДЧАНСЬКОГО ПОВІТУ СТАНИСЛАВІВСЬКОМУ ОКРУЖНОМУ ГІРНИЧОМУ УПРАВЛІННЮ ПРО СТРАЙК ГІРНИКІВ

20 лютого 1920 р.

Ласкаво доносимо, що в п'ятницю, дня 20 ц. м., о 2 год. після обіду гірники не хотіли спускатись в шахту, вимагаючи зрівняння марки з кроною і, крім того, підвищення (заробітної плати) на 20%.

До мене з'явилася делегація [робітників]. Я погодився на першу [вимогу], чого, однак, вони не прийняли.

На цьому переговори були зірвані, про що ласкаво повідомляю.

Шейнман

ДАІФО, ф. 47, оп. 1, спр. 713, арк. 57. Машинопис. Оригніал.

Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 215—216.

№ 119
МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКОГО ГОРОЖАНСЬКОГО КОМІТЕТУ МІЖНАРОДНОМУ ЧЕРВОНОМУ ХРЕСТУ У ЖЕНЕВІ ПРО ЕПІДЕМІЮ ТИФУ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

*Не раніше лютого 1920 р.**

З усіх сторін нашого краю доходить до нас крик розпуки, щодня приходять відомості про страшне поширення пошесних недуг в краю, а передовсім п'ятнистого тифу, про вимирання на

*Дата встановлена за змістом документа.

цю пошесть цілих родин, про оплаканий санітарний стан нашого краю, зі всіх сторін чуємо голоси взиваючі о рятунок.

Нині є пошесні недуги не менш страшний наш ворог, чим голод.

На нашім Поділлю, в підгірських повітах Східної Галичини, в повітах Товмач, Богородчани, Бучач, Скалат, Перемишляни, Долина, Калуш, Станіслав, Печеніжин, Надвірна, Косів, Заліщики і Чортків іде немилосердне змагання населення цієї полоси нашого краю на смерть і життя з нашим ворогом, з котрого виходить побідником п'ятнистий тиф, забираючи місячно тисячі жертв, бо від 15% до 50% тих, що йому підпали.

У декотрих селах Заліщицького, Косівського, Коломийського і Рогатинського повітів є доми позачинені, бо всі мешканці вимерли; в декотрих селах Долинського повіту є денно кільканадцять похоронів, в Бурштині задля пошестей закрито повітовий суд — в самому Бродівському повіті вимерло в трьох місяцях коло 1000 людей, а в половині лютого 1920 р. було 1200 хворих.

П'ятнистий тиф шириться і по містах: у Львові в січні 1920 р. був пошесний шпиталь так переповнений, що львівський магістрат був примушений утворити бараки для хворих на тиф. В Станіславі по інтерпеляції посла Демського у варшавському сеймі лежали в половині січня хворі на п'ятнистий тиф по готелях.

Не менш часто появляються то тут то там більші вогнища епідемії по наших більших містах і містечках (Броди, Бережани, Стрий, Тернопіль).

За урядовими польськими статистиками з останніх часів, лежить на полосі українських земель, зайнятих Польщею, не менше як 1/4 мільйона хворих на п'ятнистий тиф, з того вмирає місячно, якщо приймемо, що смертність виносить тільки 10%, около 25 000 людей. Число це, певно, є замале. Якщо візьмемо під увагу, що знову після урядового звіту директора крайового уряду здоров'я д[окто]ра Міколайського («Газета львовска» з 1920 р., № 72) смертність піднеслася від початку 1920 р. з 10% на 19%, декуди доходить вона до 25%, а в підгірських околицях — над 50%.

Д[окто]р Міколайський підносить також на підставі урядових джерел, що від лютого б[іжучого] р[оку] підноситься вгору

знову з тижня на тиждень число нових випадків захворювання на п'ятнистий тиф. Тепер перевищує число прибуваючих тижнево нових хворих в Східній Галичині цифру 5000 осіб. Самих лікарів померло на п'ятнистий тиф 65.

Такий є стан санітарний краю по цілорічнім володінню окупаційних польських властей, які враз з адміністрацією повинні були перейняти опіку над санітарними відносинами, такий є санітарний стан краю мимо того, що і польський Червоний Хрест висилає свої колюмни* для поборювання тифу, такий є стан мимо того, що у Львові є державна польська інституція для поборювання тифу «Цекадур» з неограниченими повновластями і кредитами від варшавського сейму.

Нашим переконанням є, що головною причиною такого поширювання епідемії в краю є байдужість і недбайливість зі сторони відповідних чинників. Маємо докази, що санітарні колюмни, які висилає польський Червоний Хрест, вмісто поборювати пошесть, займаються реквізицією збіжжя, дробу й інших середників поживи, а дезинфекцію відбувають невідповідно, а тим самим спричинюють більше шкоди, чим могла б бути користь їх праці.

Доказом такої самої недбайливості властей є факт, що п'ятнистий тиф обняв таким полум'ям всі табори полонених і інтернованих і тільки забрав серед наших полонених і інтернованих в таборах сумної пам'яті в Брест-Литовську, де померло більше чим 2500 людей, в Пикуличах, коло Перемишля, де померлих вивозили щодня повними фірами, в Бригідках** у Львові, а останньо у Львові на Ялівці, за Личаківською рогаткою. Доперва тоді, коли польські війська — офіцери і жовніри, і сторожа в таборах — зачали западати на п'ятнистий тиф (Брест-Лит[овськ], Пикуличі, у Львові Бригідки), рішили власті приступити до санації таборів. Тимчасом інтерновані, випущені на волю з заражених бараків, рознесли заразу по цілім краю — і тим способом одним з важних чинників поширення епідемії п'ятнистого тифу в краю

*Колони.
**У в'язниці Бригідки.

були санітарні відносини в таборах полонених і інтернованих, які польські власті довгий час толерували.

Наші інституції здавали собі справу з грози небезпеки і в меморіалах, і в письмах звертали увагу відповідних чинників на ті відносини завсігди, однак без великих успіхів.

Українське товариство і самаританська секція Горожанського українського комітету у Львові видали відозву до населення в справі п'ятнистого тифу і розкинули її в тисячі примірниках по краю. Самаританська секція Укр[аїнського] гор[ожанського] комітету зверталася до «Цекадуру» з пропозицією кооперативу в поборюванню п'ятнистого тифу в найбільш загрожених повітах і давала власний персонал і шпитальний матеріал — застерігаючи собі внутрішню автономію. Однак умови, які поставив «Цекадур», не могли бути прийняті.

В виду цього стану просимо Міжнародний Червоний хрест про негайну санітарну інтервенцію, евентуально про постачання санітарного матеріалу для летучих колюмн санітарних, які з нашим персоналом (в тім моменті маємо до розпорядимості 3 лікарів, кільканадцять медиків і кількадесят санітарних сестер) могли б були вислані до найбільш загрожених місць Східної Галичини.

За самаританську секцію Українського горожанського комітету у Львові.

ЦДІАЛ, ф. 134, оп.1, спр. 55, арк. 17—18. Машинопис. Копія.
Опубл.: Становище трудящих Львова 1917—1939. Документи і матеріали. — Львів, 1961. — С. 28—31.

№ 120
ІЗ ЗВІТУ СОКАЛЬСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО ЗЛИДЕННЕ СТАНОВИЩЕ НАСЕЛЕННЯ

4 березня 1920 р.

Поведінка населення, в основному, без змін. Загальне нарікання на щораз більше зростаючу дорожнечу й нестачу продуктів харчування, боротьба з чим є дуже важкою. Цей стан найбільше

відчуває міське населення, голосно висловлюючи незадоволення.

Такий, наприклад, продукт, як картопля, стає майже недоступний для широких верств у зв'язку з величезною дорожнечею.

Для допомоги населенню у цьому відношенні я мав намір скуповувати картоплю через кооперативи оптом та розпродувати її по знижених цінах, на що, однак, існуючим кооперативам бракує потрібних грошей, звертаються тому до мене, щоб я добився в президії відповідної субсидії.

Через те, що запаси зерна в повіті вже вичерпуються і не можу дати населенню навіть по 1 кг борошна на місяць, а становище в цьому напрямку щораз погіршується, і серед бідніших верств панує справжній голод, необхідно швидко доставити нещасному населенню хоча б інших продуктів харчування по доступних цінах та субсидувати існуючі організації споживачів і управління постачання міста.

Тому прошу виділити на це більшу субсидію, бо боюся, щоб наявні недоліки в постачанні продуктів не довели населення до одчайдушного захоплення чужої власності.

З Волині і Конгресівки напливають за продуктами щораз більше маси голодного населення і приносять з собою також протидержавні гасла, які міське, фільваркове та безземельне населення дуже сприймає у зв'язку з згаданими недоліками; отже, необхідно змінити це становище...

Керівник староства Екгардт

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3027, арк. 38. Машинопис. Оригінал.

Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 217—218.

№ 121
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ВИПАДКИ СМЕРТІ ВІД ГОЛОДУ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

4 березня 1920 р.

На Гуцульщині, винищеній довголітньою війною, заграбованій та випаленій, панує найстрашніша нужда. Ця земля, богом і людьми забута, перейшла страшне пекло, а тепер представляє самі руїни.

Тиф і інші пошесні недуги нищать наших та змітають їх зі світу. До цього причинюється в найбільшій мірі недостача средств до життя, недостача бараболь, хліба, хоч би вівсяного та кукурудзи. Народ голодує і з голоду попадає в різні недуги.

В Микитинцях, Печеніжинського повіту, вимерла з голоду ціла родина, зложена з батька і чотирьох дітей. Не було що в губи вложити, не було що видістати, — от і ниділи вони, аж вкінці вимерли одні по других.

І коли не прийде яка поміч, поміч сейчасова, то люди вигинуть, як ті мухи восени.

Чи байдуже це все галицьким властям, чи не можуть або не мають сили прийти в поміч погибаючому з голоду населенню.

Вперед. — 1920. — 4 берез.

№ 122
ТЕЛЕГРАМА ВЛАСНИКА ВУГІЛЬНОЇ ШАХТИ В с. ДЖУРІВ СНЯТИНСЬКОГО ПОВІТУ СТАНИСЛАВІВСЬКОМУ ОКРУЖНОМУ ГІРНИЧОМУ УПРАВЛІННЮ ПРО СТРАЙК ГІРНИКІВ У ЗАБОЛОТОВІ

30 березня 1920 р.

У зв'язку з відсутністю продовольства сьогодні ранком робітники припинили роботу. Скільки триватиме страйк, передбачити неможливо. Про страйк повідомлено повітове староство і військове командування.

Малюкевич.

ДАІФО, ф. 47, оп. 1, спр. 713, арк. 70. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 226.

№ 123
ДОНЕСЕННЯ ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО РЕВОЛЮЦІЙНІ НАСТРОЇ СЕРЕД СЕЛЯН

1 квітня 1920 р.

Випадків поширення соціалістичних або більшовицьких брошур, а також іншого роду більшовицької агітації, яка б викликала рух серед українського населення в тутешньому повіті не підтверджено. Взагалі в повіті панує повний спокій, а сільське населення не чинить опору розпорядженням влади.

Відносно настроїв українського населення доведено як результатами слідства жандармерії, так і безпосередньо інформацією від поважних осіб, гідних довір'я, які знають повіт і населення, що значний процент безземельних і малоземельних селян прихильно ставиться до більшовицьких ідей.

Підтверджено також, що серед населення ходять чутки, нечебто весною має відбутися переворот; помічено також, що населення радіє подіям, що відбуваються на фронті, радіє наближенню більшовицьких військ.

Керівник староства.

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 76, арк. 71. Копія.

№ 124
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ВИМИРАННЯ СЕЛЯН ГУЦУЛЬЩИНИ ВНАСЛІДОК ГОЛОДУ І ЕПІДЕМІЙ

2 квітня 1920 р.

Гуцульщина, найтемніший та найбідніший наш закуток, переживає тепер страшну нужду; п'ятнистий тиф, різні венеричні недуги, а головне голод, — ось причини, що населення

гине, як мухи. Цілі обійстя родини пустують, бо мешканці вимерли; по других домах всі лежать на тиф.

Як відомо, гуцули живуть здебільшого з худоби, яку випасають; родиться там тільки бараболя; худобу продають та купують хліб (кукурудзу).

Опускаючи Покуття, забирали румуни майже поголовно худобу, яку, на їх приказ, серед літа минулого року мусили селяни забирати з полонини. Забирали без розбору за дрібну плату; за 3—4, рідко коли за 5000 крон. До того, платили подертими грішми, бо весь запас рваних грошей, які не годилися до остемплювання на Буковині, кинули вони на Покуття за худобу. Грошей цих ніхто не хоче брати; менше рвані беруть за 40—80 проц[ентів] дійсної вартості.

Взагалі у нас страшна спекуляція грішми, бо зовсім нову тисячну кронівку не зміняти дешевше, як за 50 к.

Те саме діється з худобою і тепер. Різні відділи реквізують худобу, часто-густо не оставляючи навіть для потреб родини, бо жовнір не хоче йти у верхи за худобою, отже, забирає з села, що попаде під руку.

Селяни йдуть за жовнірами з худобою по 20—30 км, де остаточно дістають квити, з якими вертають домів. По якімсь часі йдуть знову до тої команди селяни з квитами та грішми в марках. І знову запівдармо тратить населення остатки свойого майна, бо худоба — це одиноке майно в гуцулів, побіч неурожайної землі, гір, скель та лісів. З худоби гуцул живе, бо продає худобу, а купує хліб, звичайно кукурудзу. За корову, за яку на ярмарку можна дістати 10000—14000 к. дістає квиток [на] 3500, 4000 або 5000 марок. Жалітися можна хіба до пана бога.

Реквізують у нас неправно, а не після закону, худобу для різних «відпоручників» з Західної Галичини і з Королівства, які наїздять до нас по худобу. Реквізують в той спосіб, що на родину, зложену з 6—8 членів, оставляють одну корову, яка дає тепер 3—5 л[ітрів] молока денно. Молока мало, бо годують худобу сіном, ба й цього мало. Стаєнь майже нема. А під «божим накриттям» не дасть корова більше молока. Це так ведеться у середніх селян... А що вже говорити про простих бідаків, які ні хати не мають, ні кавалка грунту, ні худобини? Ці бідняки кожного дня сушать собі голову, як на сьогодні дістати миску

бараболь, щоби перебути день. Колись ходили на роботу до Боснії до лісів та до Німеччини (до Прус), та на «доли» (Поділля). Тепер це все безробітні, засуджені на голодову смерть. Не диво, отже, що крадіжі та вломи розпаношилися, як ніколи. Кожний господар оброблюється сам з родиною, про робітника не думає, а думає про «кели...» (вага хліба).

Надходить весна, бараболі доїдаються. Кукурудзи немає за що купити. А чим обсадить свої мізерні огороди? А чим орати? І розпука бере селянина.

З одіжжю ще яко-тако. Доносять стару та виробляють з полотна. Біда з постолами. Їх вистане на 2—3 місяці, а коштують 150—200 к. Колись поробив день та й купив за 2 к. постоли, а тепер кілько то днів треба косити по 12 к. у день на постоли? Не годен доробитися на самі постоли, та коби їсти не треба було... Населення вимирає. В селі нема хати, де би не було слабого. Є доми, де вимирає по кілька душ нараз. Поооставали дрібні сироти та каліки-інваліди, які вернули з війни. Чого не добила війна, добиває голод та хвороби. Гуцульщина вимирає.

Для того всього темнота у нас. Шкіл майже нема; в деяких селах отворені про людське око, та нічого не вчать. Та чи сусіди хотять просвітити нашого темного селянина. Для них найлуччий такий стан.

Вперед. — 1920. — 2 квіт.

№ 125
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ДЕМОНСТРАЦІЮ ЛЬВІВСЬКИХ ЖІНОК-РОБІТНИЦЬ 31 березня 1920 р. З ВИМОГАМИ ПРИПИНИТИ ВІЙНУ І ГОЛОД

2 квітня 1920 р.

В середу, дня 31 марта, зібралися знову жінки-робітниці під ратушем. Вхід до ратуша був обсаджений поліційними агентами та поліціянтами з наостро наладованими крісами.

Жінки-робітниці, між якими бачили ми багато з дітьми при грудях, нужденно одягнені та висохлі, з слідами довготриваючої нужди, яку переживають від довшого часу, хотіли вдертися

за всяку ціну до ратуша і представити президії міста нинішнє тяжке положення.

Хліба нема достаточної кількості, бараболь не для всіх вистане, інші харчі дуже дорогі, молоко і м'ясо можна дістати тільки по дуже дорогих цінах, — все те причинилося до того, що урвалася терпеливість жінок, тих мучениць, що від досвідку до ночі вистоюють в різних бараболяних, хлібних та інших хвостиках.

Густий поліційний кордон не допустив жінок перед обличчя президента міста...*

Жінки зібралися в товаристві дневних робітників «Праця» та тут вибрали делегацію, зложену з 4 жінок і 4 чоловіків, яка мала удатися до перебуваючого у Львові міністра Грабського і до президента міста.

Міністр Грабський не прийняв депутації робітниць і робітників!

Президентові міста депутація вірно представила нинішнє безвихідне положення робітництва, недостачу харчів, а передовсім хліба і бараболь. Піднесено зажалення на ті нечувані ніде в світі **кілометрові хвостики**, які від ряду днів можна бачити на ринку та перед склепами.

Президент міста вислухав депутацію та заявив, що поробить заходи, щоби зменшити хвостики, бо бараболю будуть продавати не тільки в ринку, але й на Личакові, на площі Теодора і Софіївці. Далі сказав, що 15 вагонів бараболь є в дорозі, і коли де по дорозі не пропадуть (ipsissima verba!**), то будуть віддані для населення. Смальцю не дасть, бо нема, хліба не дасть, бо також нема, а зате в четвер, 1 квітня, на хлібову картку ч[исло] будуть давати по півкіла муки.

Отаке обіцяв пан Найман.

Та голодне населення зовсім цим не вдоволене, бо з обіцянок не будуть ситі.

Депутація, вернувши від п. Наймана, зложила звіт зібраним жінкам, які прийняли його з великим невдоволенням.

*В оригіналі — крапки.

**Це його справжні слова.

З окликами «**Дайте нам хліба, бараболь та кінчіть війну!**» розійшлися бідні жінки по своїх районах, щоби далі вичікувати в хвостиках на кусничок хліба.

Та чи дістали його — треба сумніватись.

Вперед. — 1920. — 2 квіт.

№ 126
ТЕЛЕГРАМА ЛЬВІВСЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ МІНІСТЕРСТВУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПРО ГОЛОДНІ ЗАВОРУШЕННЯ У ЛЬВОВІ

12 квітня 1920 р.

Терміново!

У зв'язку з повною відсутністю хліба і картоплі сьогодні відбулися вуличні демонстрації. Перед продовольчим урядом, перед ратушею і в інших пунктах міста збирався натовп, переважно жінок і дітей, займаючи загрозливу позицію і домагаючись хліба.

Завдяки негайному і рішучому втручанню поліцейських органів не дійшло до серйозніших ексцесів і не заподіяно матеріальної шкоди.

За підбурювання арештовано кілька осіб, яких передадуть в карний суд.

Для підтримання спокою і громадського порядку прошу видати розпорядження, щоб усунути критичне становище відносно харчування.

Льв[ів], 12/IV-1920 р.

[Підпис нерозбірливий]

ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 140, арк. 8, 10. Рукопис. Чернетка. Переклад з польської мови.

№ 127
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ДЕМОНСТРАЦІЇ ГОЛОДУЮЧИХ У ЛЬВОВІ

16 квітня 1920 р.

Знову від кількох днів повторюються у Львові заворушення, яких основою є недостача щоденних найконечніших харчів, як хліба, муки та бараболь. Заворушення ті прибирають з кожним днем чимраз гірші розміри.

Демонструють переважно жінки, яких просто розпука береться, коли, вистоявши від 3 години рано під районовими склепами, вертають домів з порожніми кошиками і не мають чим прокормити своїх дітей.

Свідками таких заворушень є ми від довшого часу. Жінки облягають магістрат майже кожного дня, підносять гнівні оклики, з яких: «Дайте нам хліба, бараболь, верніть нам чоловіків!» — належать ще до звичайних.

І час від часу посилають жінки до президента міста депутації, які прекладають йому відповідні домагання. Президент обіцяє, покликується на Варшаву, каже, що все зробить, — і жінки виходять від нього з тим, з чим прийшли.

А на другий день знову та сама історія.

Вчора, наприклад, жінки, не заставши президента міста в ратуші, пішли під його приватне мешкання на вулиці Личаківській і там демонстрували. Президент криється, де може, обіцяє, що може, а народ голодує з кожним днем чимраз більше.

Про ці заворушення пише львівська польська преса тільки півголосно, не все подаючи їх причини. Голодові заворушення буржуазна преса старається представити як демонстрації проти шинків або як «Kartoflane awantury».

Та про дійсну причину заворушень знає цілий Львів, бо цілий Львів, крім паскарів, яких намножилося, як муравлів, голодує.

І президент міста Найман, щоби оправдатися перед публічною опінією та щоби охоронитися перед розпучливими атаками бідного голодного населення, — скликав конференцію, на яку запросив і представників польської преси.

На конференції п. Найман признав, що причиною вуличних заворушень є недостача харчів і що супроти цього він є безрадний. Одиноку надію покладає п. Найман на... Варшаву.

І п. Найман поїхав до Варшави, щоби звідтам привезти такі самі обіцянки, які він сам дає депутаціям голодних жінок.

І як не було нічого, так і не буде..., а голод з кожним днем збільшується.

Пан Найман і всі радні міста, не включаючи й кооптованих польських соціалістів, одиноку надію покладуть на... Варшаву, яка дасть голодному населенню велику дулю!

Ті всі панове забувають, що вони самі є виновниками голоду, який панує у Львові і який з кожним днем збільшується. Рада міста, в якій засідають і кооптовані польські соціалісти, все займалася «високою» політикою, все ухвалювала різні «hotdy» та славослов'я, все уладжувала «патріотичні» обходи та банкети, а про хліб, про насущний хліб говорила дуже мало. Всіх радних опанувала якась патріотична дурійка, на устах всіх радних є тільки «polskość» Львова, а насущний хліб для населення відсувано на дальний план.

І та «висока» політика панів найманів, з одного боку, і левенгерців — з другого, збирає сьогодні плоди і збирати буде ще більше, бо положення стається з кожним днем критичнішим, що кожний, не засліплений імперіалістичною дурійкою мусить признати.

Вперед. — 1920. — 16 квіт.

№ 128
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ВИСТУПИ ГОЛОДУЮЧИХ ЖІНОК І ДІТЕЙ У ЛЬВОВІ

17 квітня 1920 р.

Товпа голодних дітей і жінок кинулися вчора на вул. Ягеллонській на віз з хлібом, який везли для консуму* «Vita»

*Продовольчого магазину.

в намісництві, і в одній хвилині розібрала 214 буханців, вартістю 800 к.

На останньому своєму засіданні магістрату, яке почалося від відчитування патріотичних листів про справу нужди і голоду, інтерпелював президію міста радний Тульє, відомий провідник клерикалів. «Революційні» польські соціалісти не мали відваги заговорити про голод і заворушення голодних жінок.

Вперед. — 1920. — 17 квіт.

№ 129
ІНФОРМАЦІЯ СОТНИКА ІВАНА КОССАКА ПРО ОКУПАЦІЙНИЙ ТЕРОР НА ГУЦУЛЬЩИНІ

*Не раніше 17 квітня 1920 р.**

Гуцули терпіли і терплять дальше і не знають як довго ще будуть терпіти.

17 цвітня 1920 року повстали Гуцули проти проклятого ворога Ляха-Татарина. Проклятий ворог переміг і тяжко покарав. Таких тяжких кар ще ніхто не видів, ніхто не чув. Як покарано людей, навіть невинних, іменно зі села Зеленого коло Жаб'єго, повіт Косів, недається одному чоловікови описати точно, але мусимо мучитися і терпіти, щоби світ знав, як Гуцули страдають під ляхо-татарським наїздником.

І) Дмитро Шкрібляк, син Василя із села Зеленого, сердечно прихильний до українського народа, дбалий про Україну, завзятий патріот тяжко потерпів разом із жінкою, дітьми й родичами. Як зломали Поляки повстання то Дмитро утік із жінкою Оленою в ліси, а Ляхи прийшли і знищили до тла. Хату спалили, худобу забрали і лишився Дмитро під голим небом голий, босий і без куска хліба. 6 мая 1920 жінка його повернула до дому з дітьми, зглядно до сусідського бо свого вже не було і Поляки забрали його жінку Олену на польську команду та тримали 24 години 3 рази били зате, щоби сказала

*Дата встановлена за змістом документа.

за свого чоловіка, що зробив і де находиться, 3-ий раз били до непамяти, що як пустили, то не зайшла сама до хати, а попровадили селяни. Як прийшла до дому, то не пізнали діти, ані мама, ані тато. Тепер забрав її муж з дітьми на Підкарпатську Русь, а в Галичині полишилася лише гола земля.

II) 60-ти літньому Василеви Шкріблякови цілком невинному спалено будинки 20 цвітня 1920 з цілим господарством. 3 липня арештували Василя Шкрібляка та тримали його в тюрмі до 19-го грудня. За той час ніхто не запитав, чого він в тюрмі і за що.

III) 20-го цвітня арештували Поляки Олексу Янушевсього і Федора Слижука і тяжко їх побили колючими дротами, Янушевському його бючи обідрали ухо а жінку його Маріку з Мартищуків тяжко побили, що чотири дні лежала без памяти. Янушевський і Слижук ще сидять в тюрмі.

IV) 20-го цвітня арештували Ляхи Петра Максим'юка Ганюкового і Дмитра Мартищука, сина Ілька. Тяжко побито їх нагаями. Максим'юкови Поляки розпороли багнетом лице до вуха і заланцували та тягли дорогою як дерево і ще тепер в тюрмі.

V) 18-цвітня втік Олекса Мартищук з жінкою Калиною і синами Василем та Іваном. Крилися в лісах голі, босі й голодні. Хати їх спалені, худобу забрали, не лишилося їм нічого, лиш гола земля. Калина повернула 12 мая на своє господарство, а Поляки заарештували і тяжко били, щоби сказали за свого мужа і синів. По 8-мох годинах випустили до дому.

18-го цвітня втік Василь Мартищук бувший за української влади комісар переносив велике терпіння на своїм тілі і душі. Лишилася дома жінка з 10-ти дітьми від одного року до 16-ти. Поляки прийшли спалили хату, забрали худобу, а жінка з дрібними дітьми лишилася під голим небом гола, боса і голодна, — а Мартищук крився ціле літо по лісах, а опісля перейшов на Підкарпатську Русь.

VI) 28-го мая арештували Поляки Василя Сумарука, тяжко побили, пригнали на постерунок та присилили кільчастим дротом як собаку. Держали там 24 години на дворі, як ще тоді дощ падав і там били до безпамяти, потому забрали до Коломиї де ще і тепер.

VII) 18-го цвітня арештували Івана Сумарука, тяжко побито і відпроваджено до Коломиї. Прийшов додому 29 серпня.

18-го цвітня арештували Дмитра Шкрібляка з Михайлом страшно побили, руки розпістили як Ісусови Христови і так провадили через село Зелене і Жаб'є і били нагаями, то прикладали кільчастий дріт і відставили до Коломиї. Повернув додому в грудні 1920 р.

VIII) 18-го цвітня арештували Поляка Івана Максим'юка і Івана Буцинюка. Тяжко їх побито і відставлено до Коломиї. Повернули до дому в серпні 1920.

9) В маю арештували Дмитра Максим'юка і Петра Перчука і тяжко їх побито в Зеленім. І гнали Поляки б'ючи 26 кільомет. з Зеленого до Жаб'я, опісля з Жаб'я забрали їх до Коломиї. Та Максим'юк втік з Яворова, а Перчук терпів в тюрмі аж до серпня.

10) 18-го цвітня арештували Дмитра Перчука як Предсідателя Виділу товариства читальні Просвіти в Зеленім. Тяжко його побили, як невинного чоловіка, лиш за то, що був Предсідателем Виділу читальні Просвіта. Випустили до дому в серпні.

11) 19-го цвітня арештували Юру Кречуняка з сином Василем. Тяжко їх били, двох Поляків взяли за руки і розпняли як Ісуса Христа та приперли до стіни а третий сторцом колом штовхав в черево і груди. Відпровадили до Коломиї, де лежав хорий поверх 5 тижнів. Жінку його Параску страшно побили і розібрали до голого і хотіли знасилувати.

12) 18-го цвітня арештували Василя Дідушка, тяжко побили прикладами і відставили до Коломиї.

13) 18-го цвітня арештували Юру Могурука і зав'язаного відправадили до Коломиї, б'ючи по дорозі прикладами крісів. Звільнили його до дому в серпні.

17-цвітня страшно побили Івана Суморука. Штовхали та прикладали кріси та забрали всю худобу, 9 штук маржини і 15 овець.

15) 19-го цвітня арештували Василя Кумлика, тяжко побили і відставили до Коломиї. До дому повернув в серпні.

16) 20-го цвітня арештували Олексу Якіб'юка з жінкою, побили тяжко у голову. 7 днів держали в пивниці, опісля випустили

до дому по переході генерала Кравса мусів полишити своє майно і втік на Прикарпатську Русь.

Далі буде.

За правдивість повисшого напису поручає Дмитро Шкрібляк, Василь Мартищук.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 306. Машинопис. Оригінал.

№ 130
ДОНЕСЕННЯ КОСІВСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО ЗБРОЙНЕ ПОВСТАННЯ СЕЛЯН КОСІВСЬКОГО ПОВІТУ

18 квітня 1920 р.

Вслід за звітом від 13 квітня 1920 р. № 78/пр. доношу:

16 ц. м. біля відділку жандармерії у Жаб'ї зловлено розвідника загону, що йшов від Зеленого до Жаб'я. Розвідник був без зброї, мав запас харчів на три дні.

Він сказав, що за ним іде озброєний дозор.

Того ж дня пополудні загін, озброєний вогнепальною зброєю, вчинив напад. Було вбито двох жандармів: відділкового Антона Дерена і запасного жандарма Кароля Вісневського, висланих відділком жандармерії у Жаб'ї для патрулювання в Зеленому.

Збігнєва Грудецького, державного лісника з Явірника, бунтівники зловили і тримають, з другої половини дня 16 у якогось Леся Мартищука в Горішньому Ясенові, б'ють і знущаються над ним. Ходять ще не перевірені до цього часу чутки, що його гуцули вбили.

На дорозі в Горішньому Ясенові гуцули зробили з дерев барикади.

17 квітня, коло 11 години ночі, юрба селян, яка налічувала майже 100 чоловік і яка мала, згідно з даними розвідника, 6 гвинтівок, намагалась підійти до відділку жандармерії у Жаб'ї. Два вартові, які лежали перед будинком жандармерії, побачивши гуцулів, які наближались, підняли на ноги решту, п'ять чоловік, що були у відділку.

Бунтівники, повзучи, наблизились на віддаль 80—100 кроків. Жандарми, підняті тривогою, двічі вистрілили, після чого бунтівники, застигнуті несподіваним виступом, втекли.

Згідно з вісткою, яку дав мені уповноважений маєтку гр[афа] Баворовського Станіслав Вайс, який сьогодні, 18 ц. м., о 8 год. вечора приїхав конем з Горішнього Ясенова, загін гуцулів організувався під проводом, мабуть, більшовицького генерала (в кількості 600 чоловік) і стоїть табором на горі Плаїк біля точки 1228 на віддалі 6 км на південний захід від гміни Красноіла.

Цей загін, частина якого озброєна гвинтівками, решта косами, сокирами і т. п., а також ручними гранатами, проходить вправи в горах. Є відомості, що 18 квітня ц. р. вибухне революція в цілій Польщі й що військо відмовиться виконувати накази, а Румунія допоможе.

Згаданий більшовицький генерал, мабуть, має підняти українське населення вздовж Дністра, аж до румунського кордону.

Хоча втихомирення повіту енергійно проводять від вчорашнього дня майор Едвард Павловський, керівник караульного батальйону VI/6, а також капітан Гендзінський, який однією ротою зайняв Жаб'є, однак з огляду на те, що 2 роти того батальйону мають завдання зайняти місцевість вздовж румунського кордону, а останні 2 роти належать до іншої ділянки і залишаються зараз в Надвірній, було б бажаним, з метою виловлення загону, який з дня на день зростає, і встановлення спокою в повіті, вислати негайно до Косова сильні військові частини або карну експедицію і запровадити в повіті надзвичайні суди.

Староста Зажицький.

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 28—29. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 236—237.

№ 131
НАКАЗ ГЕНЕРАЛЬНОГО ДЕЛЕГАТА УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО ВВЕДЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ КОЛОМИЙСЬКОГО СУДОВОГО ОКРУГУ НАДЗВИЧАЙНИХ СУДІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИСТУПАМИ СЕЛЯН КОСІВСЬКОГО ПОВІТУ

20 квітня 1920 р.

З причини приключившихся в Косівському повіті случаїв злочину розрухів, заряджую, в порозумінні з паном президентом апеляційного суду у Львові і з паном прокурором при апеляційному суді у Львові, на основі припису § 429 закону з дня 23 мая 1873. Взд. 4 ч. 119, доразові суди на просторі Коломийського окружного суду, а іменно: в політичних повітах Снятин, Городенка, Косів, Коломия, Печеніжин для злочинів розруху § 73 з. к. з 27 мая 1852. Взд. ч. 117.

Це розпорядження входить в життя з днем оголошення по мислі § 431 закону о карнім поступованню.

Хто, отже, по правильнім оголошенню цього розпорядження станеся винним злочину розруху, буде ставлений перед доразовий суд, до котрого поступовання мають примінення приписи розділу XXV закону о карнім поступованню, і підпаде карі смерті.

Заразом приказую, щоби кожний берігся всяких збіговищ, стремлячих до розруху і всяких підушовань до них та всякої в них участі і щоби кожний слухав, крім того, всіляких розпоряджень властей, виданих в цілі придавлення тих злочинів, інакше-бо кожний, хто допуститься такого злочину, буде підданий під доразовий суд і попаде також карі смерті.

Львів, дня 20 квітня 1920 р.

Генеральний делегат правительства
Галецький.

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 22. Друкарський відбиток.

№ 132
ДОНЕСЕННЯ КОСІВСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО ЗАХОДИ ПО ПРИДУШЕННЮ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ВИСТУПІВ У КОСІВСЬКОМУ ПОВІТІ

24 квітня 1920 р.

Згідно з наказом від 20 квітня 1920 р. № 10279/пр. доношу, що сьогодні надійшли оголошення про введення надзвичайних судів у тут[ешньому] повіті, які негайно розіслано по всіх гмінах.

Згідно з телеграфним дорученням № 10279/пр. я дав окремий наказ про обмеження виїздів з міста, становлення поліційних годин і відносно зборів.

Хоча заворушення в Жаб'ї й околиці були придушені, однак загони гуцулів, які з приходом військ втекли в ліси і гори, до цього часу ще не виловлені і весь час непокоять навколишні місцевості. Крім двох рот караульного батальйону, що були призначені для прикордонної варти на території Косівського повіту, який недавно залишили румуни, надійшов у повіт ще один батальйон 49 полку прикордонних стрільців під командування капітана Ковнацького, призначений для пацифікації повіту.

На вимогу капітана Ковнацького, підтверджену відповідним наказом караульного командування в Коломиї і КГО, я призначив канцелярського практиканта намісництва Ясінського делегатом староства при пацифікаційній експедиції з місцем перебування в Жаб'ї.

Ясінському я доручив бути посередником, якщо буде потрібно, між населенням і військом і разом з військовою владою зайнятись втихомиренням населення, а також висліджувати і заарештовувати винних.

Згідно свідчень Михайла Негодюка, сина Юри, селянина з Красноїли, якого військові заарештували й відправили до староства, запідозривши його у співучасті у заворушенні, заворушення це було завчасно підготовлене і не носило характеру голодного заворушення.

Справді, постачання повіту було погане, тому що Косівський повіт не мав удосталь сільськогосподарських продуктів, а збіжжя або мука, виділені відділом справ постачання, незначні. Однак гміна Жаб'є, де почалося заворушення, зовсім не відчувала браку харчів.

Ця гміна, що налічує близько 10 000 жителів, має, згідно з останніми статистичними даними, 5000 моргів орної землі, 18 000 моргів лук, 131 500 моргів пасовиськ, 3000 штук рогатої худоби, 800 свиней, 10 000 овець, 12 000 моргів гмінного лісу, отже, більше як 1 морг лісу на одного жителя. Вона належить до найзаможніших у Малопольщі і перед війною постачалась власними продуктами, частково з Буковини.

Так як кордон від Румунії не був достатньо забезпечений військом, гміна постачалась з Румунії, звідки харчі переправлялись контрабандою без великих труднощів.

Відділи війська, вислані в околицю Жаб'я, встановили (згідно з інформацією, яку дав мені комендант караульного батальйону майор Павловський), що населення Жаб'я не голодувало, а згідно з інформацією начальника пошти в Жаб'ї Левицького, який брав участь у військовій карній експедиції, в хатах керівників заворушення, які належать до заможних селян, знайдено великі запаси харчів.

Південна частина тутешнього повіту, яка є місцем заворушення, гірська і покрита лісами, тому вона є дуже добрим місцем для українсько-більшовицьких агітаторів, які через верхи гір могли легко перейти з Чехословаччини чи з Румунії в ці околиці й контрабандою перевести зброю.

Мушу, однак, відмітити, що Румунія з свого боку активно допомагає нам у прикордонних околицях, як це було в Яблониці, де відділ жандармерії мусив сховатися від озброєного загону за румунський кордон.

Румунські прикордонні війська навели шість кулеметів на загін, який наближався, і примусили його відступити. Румунські офіцери при тому заявили, що мають спеціальний наказ румунського уряду піти на допомогу нашим військам проти загонів, які тут організовуються.

Військова пацифікаційна експедиція провела численні арешти осіб, які брали активну участь у заворушенні або

підтримували це заворушення, і відправила їх до військового суду в Коломиї.

Очищення повіту від бунтівників продовжується систематично.

Староста Зажицький.

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 45—46. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 239—241.

№ 133
СТАТТЯ ГАЗЕТИ «БІЛЬШОВИК» ПРО ТЯЖКЕ ЕКОНОМІЧНЕ І ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ ТРУДЯЩИХ ГАЛИЧИНИ

25 квітня 1920 р.

Селянство остаточно пригноблене. Немає слів, щоб описати той терор над робітниками й селянами, який завела в Галичині польська шляхта! Уся селянська маса остаточно пригноблена, живе з дня на день, думають тільки як би пережити день без нападу польських легіонерів, які весь час грабують і гвалтують селян, забирають у них все, що тільки можна забрати.

Часто до села приїздять легіонери, забирають більш поважних селян і, загрожуючи їм розстрілом, беруть з останніх викуп. Потім, коли селяни посміють заявити про це владі, виявляється, що влада такого наказу — брати викуп — не давала, але селянам від того не легше.

Село ледве животіє. У Галичині зараз страшний голод. А це тому, що всі молоді люди були або в війську, або в тюрмах і не встигли обробити землю, або тому, що земля Галичини вкрита шанцями*. Майже по всій Галичині був недорід. А коли в деяких місцевостях Галичини був хліб, то польська влада не дозволила його перевозити. Село голодує. Просто кажучи: село ледве животіє...

*Шанці (польське) — окопи.

Робітникам краще не живеться.

Те саме робиться і з робітниками. Польська влада викинула на вулицю тисячі робітників за те, що вони відмовилися присягнути на вірність польській державі, якої вони не визнають. Робітники поза законом. Їх можна бити, з ними можна робити що завгодно. Українських робітників польські легіонери били, вдирались в їх хати, гвалтували їх жінок за те, що вони проти уряду. Треба зазначити, що польським робітникам жиється не краще, бо буржуазія тільки нам засліплює вічі шовінізмом, а сама однаково гнітить пролетарів усіх націй...

Порятунок у з'єднанні з революційною Росією та Україною.

Галицькі робітники і галицькі селяни чекають порятунку тільки від червоної Росії й червоної України. Досить трохи побалакати з ними, щоби побачити, що одинокий порятунок для них — це з'єднатися з революційним пролетаріатом України й Росії.

Більшовик. — 1920. — 25 квіт.

№ 134
ДОНЕСЕННЯ ДЕЛЕГАТА КОСІВСЬКОГО СТАРОСТВА ПРИ КАРНІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ЕКСПЕДИЦІЇ СТАРОСТВУ ПРО ЗБРОЙНЕ ПОВСТАННЯ В КОСІВСЬКОМУ ПОВІТІ

25 квітня 1920 р.

При цьому надсилаю протокол опису худоби, реквізованої механізованим караульним батальйоном VI/6 в Зеленому і Головах.

У Головах на підставі інформацій, одержаних від капітана Гендзенського, реквізовано лише 2 голови худоби. Реквізицію там проведено тому, і це головне, що з обох сіл походили бунтівники, які брали участь у відомих повстаннях. Реквізицію проводила карна експедиція, яка прибула в Жаб'є 18 ц. м., а дня 19 ц. м. відправилась в сусідні села та ліси, в яких у ніч з 16 на 17 ц. м. розпочалося відоме повстання. Воно підготовлялося вже давно, декілька тижнів тому, як це показує попереднє

слідство жандармських відділків, а також зізнання багатьох заарештованих, які прямо або посередньо брали участь у повстанні.

В Зеленому спалено 5 дворів, власники яких пішли в ліси, побоюючись кари, яка їм загрожувала за участь у повстанні. Двори палила карна експедиція, так званий механізований караульний батальйон VI/6.

Доводжу до відома староства, що я прибув сюди пізно ввечері 23 ц. м. і відразу з'явився до капітана Ковнацького, командира пацифікаційної експедиції, і як делегат староства, прикомандирований до цієї експедиції, вручив йому свої документи.

В той час, коли я прибув у Жаб'є, тут і в околицях було цілком спокійно, тобто вже не було жодних явних ознак продовження повстання. Однак небезпека не минула, тому що в горах і лісах ховаються озброєні бунтівники, кількість яких ще точно не може бути встановлена, і вони у зв'язку з тим, що тут розмістились сильні військові підрозділи, поховалися у своїх сховищах, однак, на випадок відступу військ, можуть поновити свої, до цього часу невдалі, спроби.

Капітан Ковнацький вислав 23 ц. м. два вільні військові відділи двома різними дорогами через гори і ліси, щоб «прочесати» їх, виловити бунтівників, які там переховуються.

Сам він також узяв участь з одним відділом в недалекому одноденному марші, з чого повернувся ввечері. Сьогодні він має намір вирушити на дальші розшуки бунтівників, щоб з'єднатися в кінці маршруту своєї експедиції з своїми відділами, висланими раніше.

Я не брав участі у вчорашньому марші капітана Ковнацького, тому що він проходив через безлюдні гори і ліси, проте думаю супроводжувати його в цій триваліший експедиції, яка буде проходити через заселені місцевості.

Вчорашній день потратив на одержання інформацій, які, однак, ще до цього часу щодо розмірів повстання, і особливо щодо розмірів розгалуження організації повстання, і дійсної величини території, зайнятої цією організацією, поки що суперечливі.

Ці інформації сходяться лише щодо однієї деталі в цьому питанні, а саме: з попередніх розслідувань не встановлено, чи брали участь у цих повстаннях які-небудь досвідчені офіцери іншої, ворожої армії.

Хіба лише цей таємничий агітатор, очевидно, росіянин, згаданий у звіті тут[ешнього] відділку жандармерії з 23.IV.1920 р., № 347, який, коли ще не дійшов до староства, то повинен швидко надійти, був, можливо, російським офіцером, але з попередніх розслідувань не встановлено, чи брав він участь у повстанні із зброєю в руках.

Доводжу до відома староства, що в зв'язку з тим, що тут з'явилися спекулянти, які хотіли використати значне зниження цін на худобу, викликане військовими реквізицями, я звернувся до місцевого відділку жандармерії і військового управління з пропозицією не випускати звідтіля жодної худоби, закупленої спекулянтами, а останнім заборонив купувати. Ярмарки тут не відбуваються, а купівля худоби по дворах забороняється. Вчора після обіду я їздив до Горішнього Ясенова і склав доданий нижче до цього список реквізованої худоби.

Концептовий практикант намісництва,
делегат Косівського староства Казімір Ясінський.

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 76, арк. 77—79. Оригінал.

№ 135
З ІНФОРМАЦІЇ ОФІЦЕРА КАРНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ К. ХШАНОВСЬКОГО ПРО ЗБРОЙНЕ ПОВСТАННЯ СЕЛЯН КОСІВСЬКОГО ПОВІТУ

29 квітня 1920 р.

Інформаційний протокол, складений 25 квітня 1920 р. на квартирі делегата Косівського староства, присланого до військової пацифікаційної експедиції в Жаб'є для одержання інформації про виникнення і розміри заворушень в цій місцевості.

...Це заворушення* має виключно більшовицький характер, і зараз ще не можна докладно визначити розміри території, охопленої згаданою організацією. В усякому разі можна вже сказати напевно, що організація не обмежувалась тільки околицями Жаб'я; наприклад, в той же час у Коломийському повіті зрізано стовпи й тим самим перервано телеграфний і телефонний зв'язок.

Пацифікацію можна було б провести тоді, коли б тутешню українську інтелігенцію, яка в своїй більшості, мабуть, має зв'язок з тим рухом, але настільки проворна і спритна, що не можна нічого конкретного їй доказати, виселити і поселити в іншому місці, вірніше, взяти під нагляд, який над ними тут просто неможливий.

Відношення євреїв обережне, нейтральне, однак є виразні ознаки, що вони неприхильні до нас.

Загони, які розпочали заворушення вночі з 16 на 17 ц. м., йшли: один сильніший, який налічував більше як 100 чоловік, з Зеленого, озброєний гвинтівками і багнетами, частково гвинтівками без затворів, але з багнетами, другий з Голів — слабший, і обидва мали об'єднатися в Жаб'ї, яке водночас мало бути зайнято місцевим населенням, в той же час мало початися заворушення в усіх селах і селищах.

Цей план не здійснився тому, що населення вже знало, що наші органи безпеки були повідомлені про загрозу небезпеки.

Заарештовано і відправлено у Коломию до військового суду 17 тих учасників заворушень, участь яких із зброєю в руках підтверджена. Решта вбивців жандармів переховуються до цього часу. В горах і лісах, крім винних, переховуються також невинні, тобто такі, які безпосередньо не брали участі в заворушенні, але напевно знали про нього й сприяли йому.

Цьому рухові сприяло все населення, крім окремих багачів, яким особисто цей більшовицький рух міг загрожувати.

Зловити тих, що переховуються, майже неможливо у зв'язку з гористою місцевістю.

Поки що цілком спокійно.

---

*Повстання в Жаб'ї в квітні 1920 р.

Було б дуже добре, якщо б забезпечили бідніше населення продуктами, бо нужда, яка там панує, створює сприятливі умови для більшовицької агітації. Гуцул тільки тоді буде покірним, коли відчуватиме сильну руку. Потурання вважає слабістю. Треба було б мати певних довірених донощиків, які б докладно повідомляли про настрої і поведінку населення, і особливо, відповідним шляхом привернути до себе відданих людей, особливо заможних селян. Бідне населення, яке терпить нужду, можна привернути до себе хлібом і зробити його своїми донощиками.

Так свідчу — слідчий реф[ерент] командування II генерального округу Хшановський.

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 43—44. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 244—245.

№ 136
ДОНЕСЕННЯ КОСІВСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО ЗАХОДИ ПО ПРИДУШЕННЮ ЗБРОЙНОГО ПОВСТАННЯ СЕЛЯН КОСІВСЬКОГО ПОВІТУ

29 квітня 1920 р.

Посилаючи при цьому два інформаційні протоколи, складені канцелярським практикантом Намісництва Казіміром Ясінським, який був посланий до пацифікаційної експедиції в Жаб'є, доношу, що придушення більшовицьких заворушень, а також переслідування головних ініціаторів продовжується. Для найбіднішого населення Жаб'я і околиці висилаю відповідну кількість муки. Для виловлення заворушників, які ховаються по лісах і горах, потрібно буде приблизно 14 днів.

Староста Зажицький.

ЦДІАЛ, ф. !46, оп. 4, спр. 5263, арк. 40. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 247.

№ 137
РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГАЛИЦЬКОГО НАМІСНИЦТВА КЕРІВНИКАМ СТАРОСТВ І ДИРЕКТОРАМ ПОЛІЦІЇ ПРО ЗАХОДИ ПРОТИ ПОШИРЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ АГІТАЦІЇ НА СЕЛІ

2 травня 1920 р.

Комуністичні партії, які до цього часу проводили у нас свою агітацію, головним чином по містах серед фабричних робітників, вирішили розширити коло своєї теперішньої діяльності і для цього створили кілька шкіл агітаторів, зокрема, у Варшаві, Любліні, Кракові.

Підтверджено, що ці агітатори, після закінчення згаданих шкіл, отримали вказівки широко розгорнути агітацію на селі і для цього частково вже роз'їхалися по різних закутках нашої держави.

У зв'язку з розпорядженням Міністерства внутрішніх справ від 20.5.1920 р. (Т. Б. Л. 141), звертаю увагу панів керівників на те, що комуністичні групи змінили свою попередню тактику, отже, необхідно вжити заходи для їх знешкодження.

Про діяльність комуністичних партій необхідно надсилати президії намісництва періодичні квартальні звіти, а саме: 1-го липня, 1-го жовтня, 1-го січня, 1-го квітня кожного року, в у винятко-вих випадках необхідно надсилати спеціальні звіти.

У вищезгаданих рапортах треба звертати увагу на назви різних відтінків комуністичних угруповань, серед яких прово-дяться агітаційні збори.

За Генерального делегата уряду Шультис.

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 35, арк. 3. Склографічний відбиток.

№ 138
ІЗ ЗВІТУ КОМЕНДАНТА УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ МАЛОПОЛЬЩІ ГЕНЕРАЛЬНОМУ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО ЕКОНОМІЧНЕ І ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ В ГАЛИЧИНІ

6 травня 1920 р.

Останнім часом помічається значне зближення української інтелігенції з українським селянством, яке під її впливом починає піднімати голову в повітах Східної Малопольщі і більш гордо, ніж до цього часу, виступати проти польських властей. Зокрема, це вдалося помітити в Сокальському повіті. Цьому впливові української інтелігенції слід приписати утримування начальників українських гмін від здавання відповідним старостам гмінних печаток чи їх відбитків. Деякі гміни в Городоцькому повіті просто відмовились виконувати відповідний наказ місцевого староства.

Проголошений обмін австрійських банкнотів на польські марки дав привід говорити про настрої серед українського населення. В усіх повітах Східної Малопольщі селянство у переважній більшості утримується від обміну банкнотів, виявляючи цим своє недовір'я до польської валюти, а отже, і до стійкості польської держави. Правда, в цьому випадку поведінка українського населення була корисною для польської держави, однак таке масове утримання від обміну свідчить про існування добре організованої агітаційної роботи.

Незважаючи на накази про віддавання зброї і боєприпасів і проведені з цією метою обшуки, українське населення переховує значну кількість зброї. Про це свідчить те, що в Підмонастирі Бібрського повіту, в Глинську Жовквівського повіту і в Радехові в квітні ц. р. не можна було гасити пожежі, якими були охоплені села, в зв'язку з сильними вибухами гвинтівочних боєприпасів, ручних гранат і вибухових речовин. Якщо зважимо на настрої серед українського населення, то стане зрозуміло, якій методі могли б служити прихована зброя і боєприпаси.

В Краківському окрузі українське населення до цього часу вело себе спокійно. Тепер же, підбурене невідомими агітато-

рами, які, очевидно, прибули з-за кордону, воно веде себе підозріло, часто відмовляється від повинностей, а також ухиляється від військової служби.

Справжні почуття теперішніх керівних українських кіл і свідомого українського населення дуже ясно і виразно розкриває повідомлення про укладення польсько-української угоди. Солідна українська преса, як: «Вперед», «Громадська думка» та інші, майже вороже спрямована проти укладення конвенції, називаючи її, а також польсько-українську дружбу, «ударом ножем у груди України». Україна може перенести втрату кожної своєї частини, але втрати Східної Галичини ніколи не перенесе; український народ не почуває себе зв'язаним умовою, яка його так кривдить. Його прагненням завжди буде возз'єднання з наддніпрянською Україною. Правда, це заяви партійних газет, однак важко не помітити в них настрої, які характеризують психологію української інтелігенції.

Решта українського населення в своїй більшості також вірить у те, що Східна Малопольща не буде складати частини польської держави, а тільки буде приєднана до України або, як саме населення висловлюється, в крайньому разі до Росії.

Підривна діяльність, яку ведуть місцеві комуністи і агітатори, які прибули, тепер тут дещо затихла. Правда, в більших осередках робітничих мас, які у зв'язку з продовольчими труднощами і радикальною агітацією найбільш охочі до страйку, час від часу все ще вибухають страйки, однак вони відбуваються не масово.

На таке послаблення комуністичної діяльності вплинуло декілька причин.

Після кількох невдалих спроб викликати на польських землях революцію, агітація затихла, вірніше, роботу на території Речі Посполитої було визнано ще «не дозрілою».

З другого боку, бурхлива агітація, яка виразно має на меті руйнувати Польщу економічно, і спроби викликати анархію настільки переконали громадськість, а також польських робітників, у тому, що кожний, хто проголошує більшовицькі лозунги і страйки, спрямовані проти найжиттєвіших інтересів Польщі, той чинить злочин державної зради і загрожує щойно здобутій свободі.

Всі громадяни ясно побачили більшовицьку роботу, яка до цього часу старанно маскувалась лозунгами поліпшення економічного становища робітничого класу. Ця робота дедалі набирала більшої виразності боротьби уряду, проти суспільства і «буржуазії».

Підготовка лівих груп партії до травневих страйків, відносно яких громадськість зайняла виразну позицію, показала, що вона рішуче стоїть за самодопомогу і самооборону.

Для зменшення кількості страйків чимале значення має також боротьба між двома соціалістичними фракціями, тобто ППС і комуністами за впливи серед трудящих, бо ця боротьба викличе посилення агітаційної роботи серед робітничих мас у напрямку відповідних програм. З цього погляду ППС в принципі скоріше стоїть за шлях еволюції, ніж за оволодіння ситуацією шляхом насилля і терору.

Комуністичне бродіння насамперед помічається серед єврейського населення, яке всіма можливими засобами бореться проти теперішнього польського уряду. В цьому відношенні всі, без різниці партійної належності, єврейські організації мобілізувалися, спрямовуючи свою діяльність проти Польщі, її незалежності й міцності. Рівночасно з діяльністю на міжнародній арені вони посилюють всю свою матеріальну базу і впливи, щоб підірвати основи польської держави, сприяючи більшовикам і українцям.

Ворожий настрій євреїв до держави і польської суспільності відчувається на кожному кроці, незважаючи на те, що інтелігенція часто створює видимість лояльності. Доказом цього є обмін австрійських банкнотів, який недавно відбувся. Євреї в переважній більшості не тільки не обмінювали банкнотів, які вони мали, але таємно і досить спритно агітували населення проти обміну, явно бажаючи підірвати в населення довір'я до польських грошей.

Тепер у багатьох місцевостях краю, а особливо в Стрижнівському повіті, вони систематично підвищують ціни на продукти харчування та приховують їх, щоб бідне християнське населення поморити голодом, або ж спровокувати його на заворушення, урядові органи примусити стати на шлях хабарництва і зловживання. Євреї мають в своєму роз-

порядженні значні суми грошей, які одержують з рятувального єврейського комітету для Галичини.

Взагалі вся діяльність єврейських організацій, як і окремих осіб, має явні ознаки провокації...

В цегельні власника Рогатина біля Львова вибухнув страйк, в якому взяло участь понад сто цегельників. Вони добивалися підвищення заробітної плати і кращого харчування. Хід [страйку] був спокійний...

У нафтовому басейні в Дрогобичі помічається намагання комуністів пропагувати більшовизм серед робітників-нафтовиків. З Відня на адресу робітничих товариств надходять польські комуністичні газети і брошури.

Одночасно і комуністи з Варшави намагаються прищепити робітникам-нафтовикам більшовицькі ідеї...

Стан харчування в краю дедалі гіршає. Все ще мають місце лихварство, спекуляція і хабарництво. Вони приводять до того, що широкі верстви населення, які чесно працюють, стають жертвою дорожнечі, а це викликає обурення, яке проявляється в щораз гострішій формі. Верстви інтелігенції, внаслідок низької оплати розумової праці при сьогоднішніх суспільних відношеннях, опускаються до рівня натовпу інтелігентних пролетарів.

Підвищення заробітної плати і доплати у зв'язку з дорожнечею стали ілюзією, бо в той же самий час, коли їх затверджують, наступає нове зростання цін. Тому середній стан, зневірений і деморалізований, стає дедалі слабшим і менше чинить опір.

Чути численні нарікання міського населення на егоїзм села, особливо на заможних господарів, які перебувають тепер у кращому від інших суспільних верств матеріальному становищі, а особливо тому, що селяни підвищують ціни на харчові продукти і дуже часто навіть не хочуть привозити їх на ринок, скаржачись на низьку вартість паперових грошей, яких нагромадили в значній кількості. Безумовно, що всі верстви суспільства ненавидять касту спекулянтів і посередників, породжену війною, яка збагачується за рахунок широких мас населення. Той легкий заробіток на спекуляції впливає також на деяких менш інтелігентних людей, а намагання мати великі і легкі прибутки штовхають їх на шлях злочину.

Все населення, без різниці національності і партійності, висловлюється за найшвидше закінчення війни, вбачаючи в ній причину злиднів і дорожнечі.

Економічне становище у повітах також тяжке. Цілковита недостача зерна на посіви, з одного боку, і з другого — [недостача] відповідної робочої сили і сільськогосподарських машин, — робить неможливим раціональне проведення сільськогосподарських робіт.

У Львівському окрузі найбільш можливий збір врожаю передбачається у Рогатинському, Городоцькому, Надвірнянському і Калуському повітах, в той час як в інших, особливо в Жидачівському, багато полів, переважно поміщицьких, лежить облогом. Це свідчить про відсутність енергійності й організаторських здібностей у деяких керівників староств. Бо можна було б ту кількість безробітних, які завжди є в кожному повіті, використати у заможних селян для обробітку полів, які лежать облогом.

У повітах Станіславському, Львівському, Долинському і Тлумацькому недостача насіння дає привід робити дуже сумні передбачення на майбутнє.

У Перемиському окрузі становище з постачанням погіршилося у зв'язку з тим, що запаси повністю вичерпані в таких гірських повітах, як Лісько, Турка, Санок, Кросно, де панує голод.

У зв'язку з недостачею насіння багато землі не оброблено...

Негайна допомога шляхом привезення певної кількості продуктів харчування часто-густо проводиться без жодного плану, а тому не можу ліквідувати злидні в Малопольщі, особливо в Східній, яка знищена пожежею світової і громадянської воєн. До того ж недостача потрібного посівного зерна може привести до безвихідного становища, а у внутрішньо-політичних відношеннях все це може позначитися негативно.

У зв'язку з недостачею продуктів першої необхідності росте масовий крадіж муки, круп, картоплі, зокрема в повітах Сокаль, Станіслав, Жидачів і Долина...

Гошовський

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3832, арк. 22—26. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Зб. док. — С. 249—254.

№ 139
ДОНЕСЕННЯ ГМІННОГО ПРАВЛІННЯ с. ЯСЕНИЦЯ ЗАМКОВА ТУРКІВСЬКОМУ СТАРОСТВУ ПРО ГОЛОД СЕРЕД СЕЛЯН

17 травня 1920 р.

Гмінне правління доносить, що в гміні панує великий голод. Багато бідного населення зовсім не має грошей, добровільно* гине з голоду, в зв'язку з чим навіть хворіє на черевний тиф.

Ласкаво прохаємо світле староство виділити яких-небудь продуктів харчування — муки або хоч би найменше один вагон картоплі по максимальній ціні.

ДАЛО, ф. 36, оп. 1, спр. 253. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 257.

№ 140
ЗВІТ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ОКРУЖНОГО ГІРНИЧОГО УПРАВЛІННЯ ПРО СТРАЙКИ РОБІТНИКІВ
у лютому — червні 1920 р.

*Не раніше 10 червня 1920 р.***

Фірма	Назва шахти	Місцевість	Дні страйку	Разом днів	Примітка
Акц. товариство нафтової і озокеритної промисловості «Борислав»	Шахта по добуванню земного воску «Борислав»	Дзвиняч	Лютий — 20, 21, 22, 23, 24	5	З метою підвищення заробітної плати

*Так у тексті.
**Дата встановлена за змістом документа.

Фірма	**Назва шахти**	**Місцевість**	**Дні страйку**	**Разом днів**	**Примітка**
Зігмунд і Аполонія Літинські	Шахта бурого вугілля «Леопольд»	Джурів	Березень — 30, 31	2	В зв'язку з відсутністю продовольства
Там же	Там же	Там же	Квітень — 1, 2, 3, 4, 5	5	У зв'язку з тим же
Акц. товариство нафтової і озокеритної промисловості «Борислав»	Шахта по добуванню земного воску «Борислав»	Дзвиняч	Травень — 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.	15	З метою підвищення заробітної плати
Битківський басейн	Всі шахти по добуванню нафти	Битків	Червень 10 (від 9 год. ранку до 3-ї після обіду)	1	З метою підвищення заробітної плати згідно бориславського цінника
			Разом	**28**	

ДАЛО, ф. 47, оп. 1, спр. 713, арк. 104. Оригінал.

Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 262—263.

№ 141
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ ПРО КОЛОНІЗАЦІЮ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПОЛЬСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ

*Не раніше 30 червня 1920 р.**

Обмеження обороту табулярною власністю у Східній Галичині завела Варшавська Влада (уповноважена соймовим законом з дня 2 серпня 1919 р. поз. 384 Вістника законів Річип. Польської ч. 94) від дня 14 вересня 1919 р. (поз. 428. Н. з. Р. П. ч. 73).

Обмеження се являється надужиттям окупаційного мандату Східної Галичини, уділеного Польщі рішенням Мирової Конференції з дня 11 липня 1919 р., на основі якого мала бути збережена теріторіяльна автономія у Східній Галичині.

Свобідний оборот поміщицькою землею знесено. Продавати поміщицьку землю шляхом парцеляції дозволено як приватним власникам, так і окремим парцеляційним інституціям на основі авторизації уділюваної по засягненню опінії в Краєвій Комісії для обороту землею у Львові через «глувни Уржонд Зємскі» у Варшаві. Від осени мин. року ведуть у Східній Галичині парцеляцію приватні авторизовані особи (дідичі) або авторизовані інституції, а саме Товаржиство аграрно осаднічє у Львові (авторизоване 4 листопада 1919), Звйонзек Земян у Львові (автор. 31 жовтня 1919). Авторизацію сю переніс «глувни Уржонд Зємскі» дня 27 січня 1920 на «Банк Звйонзку Земян», Товариство акційне для охорони зємі у Львові, «галіцийські Земскі Банк кредитови» у Львові (авт. 31 жовтня 1919), «Банк Земскі для кресуф», товаристо акцийне в Ланцуті (автор. 22 листопада 1919) і «Польське Бюро парцеляційне» у Львові (авт. 29. грудня 1919).

Крім приватних осіб кольонізаційну парцеляцію вело у Східній Галичині пять авторизованих парцеляційних інституцій, які на терені Сх. Галичини заступають Урженди Зємск. корінної Польщі і являються покищо одинокими експозитурами Парцеляційно-кольонізаційного Уряду, яким є «глувни Уржонд Зємскі» у Варшаві.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

На основі зібраного нами матеріялу не зовсім повного, зіставленого на основі оповісток авторизованих до парцеляцій польських інституцій, кольонізаційну парцеляцію переводилося по день 30 червня 1920 р. в 30 східно-галицьких повітах, а саме: Бережани, Броди, Борщів, Бучач, Бібрка, Городенка, Городок, Гусятин, Збараж, Зборів, Золочів, Жовква, Калуш, Камінка, Коломия, Львів, Перемишляни, Підгайці, Рава Руська, Радехів, Рудки, Скалат, Сокаль, Станіславів, Тернопіль, Товмач, Чортків, Яворів, Чесанів.

В повітах сих скольонізовано кольоністами, які походять з поза меж Сх. Галичини, на основі наших провірених відомостий 143 двірські обшари.

Простір сих обшарів двірських виносить пісьля дат зіставлених на основі Лєксісона громад 109 472 га або кругло 110 000 га.

Пересіч простору одного обшару двірського виносить отже 766 га.

Повну кольонізаційну парцеляцію двірських обшарів переводжену в крайних східних повітах Галичини та в місцевостях, де задля воєнних подій зістали двори зовсім знищені. В иньших повітах полишується дідичам залежно від їх волі більші або менші простори для ведення ними господарства.

Здається що будемо близькі правди, як що в пересічи 766 га. відкинемо на пересічні залишення землі за дотеперішними поміщиками по 100 га, а на культури не пригожі під кольонізаційну парцеляцію (ліси, озера, стави, підбудівельні грунти, неужитки і т. д.) по 216 га. По сім лишиться нам як пересіч зкольонізованої землі на оден розпарцельований двірський обшар 450 га.

На 143 двірські обшари припаде отже простір скольонізований о вимірі 64 350 га.

Число се покривається меньше більше з даними, поданими через Товариство аграрно-осадниче, яке в газеті «Поранні» ч. 5329 під датою 14. липня оголосило, що протягом пів року скольонізувало 20 000 моргів, — це є 11 509,28 га.

Принявши таку саму інтензивність кольонізаційної парцеляції у інших в горі наведених парцеляційно-кольонізаційних інститутів (хоч два з них, а іменно: «галіцийські Земскі

Банк кредитови» у Львові і «Банк Зємскі для Кресуф» в Ланцуті, опираючись о довголітний досьвід в парцеляції з перед війни, могли інтензивнійше вести парцеляційні діла, як инші інституції) випаде, що по день 30 червня 1920 р. могли вони скольонізувати 57 546 га. Порівнюючи числа нами уставлені, а саме 64 350 га. з числами, до яких ми дійшли, примінюючи анальогічно до всіх інституцій кольонізаційно-парцеляційних ревеляції Товариства аграрно-осадничого, а саме 57 746 га находимо різницю 6 804 га, які належить віднести до кольонїзаційних парцеляцій, ведених через самих дідичів поза авторизованими інституціями.

В горі зазначили ми, що список наш не є повний, бо годі було нам зібрати усі дані про кольонізаційну парцеляцію.

Не відбіжимо від правди, якщо приймемо, що кольонізаційна парцеляція, ведена самими дідичами (26 маєтків), обняла простір, який рівняється 20 проц. простору скольонізованого авторизованими інституціями. Простір сей винесе отже около 11 509 га. Якщо в списі нашім на безпосередну дідичівську парцеляцію зачислили ми прості 6 804 га, припаде нам добити до доповнення нашого спису (в якім не вичерпали ми всіх місцевостей) простір 4 705 га, що разом з простором, нами вказаним, дасть простір 69 055 га.

Так отже приблизний білянс кольонізаційної парцеляції у Східній Галичині за пів року (бо тільки меньше більше тревала кольонізаційна акція від пізних місяців осени до вчасних місяців весни) виказує кругло 69 000 га розпарцельованих між кольоністів, які походять з поза меж Східної Галичини.

На простір сей змогли чинники варшавської влади за її дозволом і фоворизованням впровадити в межі Східної Галичини около 11 937 родин кольоністів, що рівняється осадженню в корінній українській теріторії по день 30 червня 1920 р. 59 685 душ, які походять з етнографічної Польщі.

Отсе обчислення робимо на основі даних, опублікованих через Товариство аграрно-осадніче у Львові, яке подало в газеті «Поранні», що одну родину кольоністів осаджувалося пересічно на 10 моргах (69 000 га, скольонізованих різнається 119 370 моргів кат.) За Буяком приняли ми на одну селянську родину 5 осіб.

Дорогою кольонізації двірських обшарів у Східній Галичині кольоністам, які походять з поза меж Східної Галичини, змінився етнічний зміст нашої країни в користь Поляків за пів року о 60 000 душ.

Опираючись на обчислення проф. Стефана Томашівського (гл. «Королівство Галичини і Володимирії» — «Діло» ч. 1003/916), який начислює корінних Поляків хліборобів у Східній Галичині 300 000 душ, стан їх піднісся о 20 проц.

Інтензивність кольонізаційної парцеляції влади у Сх. Галичині є надзвичайно сильна. Якщо за пів року змогли органи польської влади, яка обмежила свобідний оборот табулярною землею, щоби земельний резервуар Сх. Галичини зробити основою кольонізації Сх. Галичини, скольонізувати 69 000 га, то при тій самій інтензивности припаде на повний рік 138 000 га. Грозу сього числа зрозуміємо, як що пригадаємо собі, що в декаді від 1902—1912 спарцельовано у Сх. Галичині 151 508 га, (гл. Др. Ян Рутковські «Власносць табулярна в Галіції ведлуг стану з коньцем 1912». Вядомосьці статистичне о стосунках крайових, Том XXV. зошит 2, Львів, 1916, стор. 20).

Резервуар поміщицької землі у Східній Галичині в культурах, пригожих до переводження земленаділів при аграрних реформах, виносить 891 518 га, а разом з рустикальними землями, які остають у власности дворів кругло 900 000 га.

На землі сій сидить 1 961 поміщицьких родин. Якщо приймемо, що за кождою поміщицькою родиною залишиться з пересічи по 100 га землі на парцеляцію остане около 703 900 га.

Якщо кольонізаційна парцеляція Сх. Галичини між кольоністів, прибуваючих з поза єї меж, мала би бути ведена і на дальше з тою самою силою, що в першім півріччю по розпочаттю акції кольонізації Сх. Галичини, зможе Варшавська влада Сх. Галичину вповні скольонізувати в около пяти роках.

Метою каждої аграрної реформи, як економічного засобу, є з-ужити місцевий земельний резервуар на переведення як найдальшого економічного усамостійнення місцевого рільничого населення. У Східній Галичині на основі переписи з 3 червня 1902 р. находилося 649 913 селянських господарств, з того 421 546 господарств було економічно несамостійних. Проф. Др. Френц Булк обчисляє, що у Сх. Галичині на загал селян-

ських господарств є 79.8 проц, отже, кругло 4/5 господарств економічно несамостійних. Є се господарства карлові о просторі 1/2 до 2 га. (є їх 42,6 проц.) і малоземельні селянські о просторі 2—5 га (є 37,2 проц.). Власники сих господарств не находили ані праці у своїх господарствах через весь рік, ані можности прожитку з випродукованих на них плодах. Ратувались вони заробітком на двірських ланах та на сезоновій і заморській еміграції.

Кромі сього у Сх. Галичині йдучи за проф. Здзіславом Людкевичом (Кастія рольна в Галіції, Львів 1910 стор. 17) начисляється около 80 000 родин рільничого пролєтаріяту. Разом, отже, маємо у Сх. Галичині, опираючись навіть на перестарілих даних австрійського перепису, рільничих господарств з 1902 р. кругло 502 000 родин, а по коректурі около 600 000 родин або 3 000 000 селянських душ, які для економічного усамостійнення мусять одержати без огляду на віру і народність земельні наділи при аграрних реформах, переводжених східно-галицьким земельним резервуаром, хиба що їх з гори засудилося на голодову смерть.

Політична мета **дотеперішних чинників, які переводить аграрні реформи у Сх. Галичині, мусить уступити економічній меті, бо аграрні реформи в нашій країні мусять стати вповні економічним засобом в користь і земного трудового люду без огляду на його віру і народність.**

Приблизний сей рахунок сконтрольовано датами поданими в: «Gemeinde lexikon», Band XII. Galizien, Wien, 1907 і Dr. Tadeusz Piłat: «Skorowidz dóbr tabularnych», Lwów, 1890. Ріжниці між обидвома обчисленнями виказують лятітуду на 1.83 процент (оден цілий вісімдесят три сотні пр.), отже, дають певний орієнтаційний — хоч не научний, матеріял.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 308. Машинопис. Копія.

№ 142
МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ТА КУЛЬТУРНИХ УСТАНОВ АКАДЕМІЯМ, УНІВЕРСИТЕТАМ ТА ІНШИМ НАУКОВИМ УСТАНОВАМ УСЬОГО СВІТУ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ЛЬВОВІ

30 червня 1920 р.

Університет у Львові, заснований за австрійської влади 1784 р., а відновлений 1817 р., не мав до 1848 р. ніякого національного характеру. У 1848 р. призначено його в першій мірі для заспокоювання культурних потреб українського народу. Одначе наслідком захоплення політичної переваги в краю поляками став і університет від них залежний і прибрав від 70-х років XIX ст. польсько-український (утраквістичний) характер. В кожнім случаї українська молодіж мала до нього необмежений доступ і користала також з кафедр з українським викладом.

А тепер вже від кінця 1918 р. польська окупаційна влада зачинила для українського народу доступ на університет і техніку у Львові. Вже два роки українські професори позбавлені фізичної можливості вчити, а українська молодіж — учитися. Від професорів і доцентів зажадано присяги на вірність польській державі на території в 80% українській і Польщі непризнаній, а коли вони, з виїмком двох, відмовились, усунено їх з кафедр і заказано українські виклади. На основі розпорядку польської влади, користати з університету і техніки має право лише тота молодіж, що признає польську державність та сповнить обов'язок служби у польськім війську.

Ставлення таких условій є грубим і проти українського народу зверненим нарушенням мандату, що його одержала польська влада від Найвищої ради Мирової конференції, а шануючий себе народ, тим більше його молодіж, ніяк їх сповнити не може. Проби видістатися з краю на заграничні університети кінчалися або відмовою паспортів або арештом. Тому тільки незначна частина молодіжі (около 1000) дісталася при великім ризику на заграничні університети. Частина її студіювала на українськім університеті в Кам'янці-Подільськім, але і по зайняттю Кам'янця поль[ським] військом відси розпорядком

польських властей з початком 1920 р. її усунено. В місяці червні ц. р. в університеті навіть святочну академію розігнала польська жандармерія.

Українська суспільність Галичини бажала зарадити тому лиху і пробувала рятувати свою молодіж.

Українське Наукове товариство імені Шевченка у Львові, трактоване науковим світом нарівні з Академіями наук, зорганізувало чотири повні факультети, узгляднюючи в програмі викладів і потреби технічного знання. Зробило це власним старанням, коштом і вповні кваліфікованими учительськими силами. Та львівська делегатура польської влади розпорядком з дня 27/XI-1919 р. університетські курси заборонила, а на прилюдний протест Наукового товариства [ім. Шевченка] з 3/XII-1919 р. проти цеї заборони не відповіла. Товариство українських наукових викладів ім. Петра Могили зголосило на основі свого статуту систематичні наукові виклади дня 13/X-1919 р., однак львівська делегатура заборонила виклади, а на внесений дня 21/XI-1919 р. рекурс Міністерство справ внутрішніх у Варшаві до нинішнього дня не відповіло. Університетські курси, організовані найстаршим, бо у XVI ст. заснованим українським культурним товариством — Ставропігійським інститутом — розігнала 1920 року польська поліція. Протест проти сього насильства, висланий просто до начальника польської республіки дня 12/IV-1920 р., остався досі без відповіді.

Отсе образ поступовання польської влади супроти культурних змагань українського народу в Галичині. Так поступає Польща, що при всякій нагоді покликується перед цивілізованим світом на свою цивілізаційну місію на Сході і з того титулу дістає мандати, не тільки незгідні з правом народів, але у наслідках не лише для української, але й для всілякої культури — вбивчі.

Підписані культурні українські товариства й інституції перед форум усього цивілізованого світу протестують проти позбавлення українського народу на його рідній землі прав до вищого образовання.

Поступовання польської окупаційної влади, в якому добачуємо планове стремління до винищення української інтелігенції,

находить аналогію хіба в акті російського царату з 1876 р., яким заборонено теж українську літературу і науку, а який стрінувся з безпощадним осудом усього культурного світу.

Підносячи свій голос протесту, затривожені будуччиною українського народу, просимо не лишити його без відповіді та причинитися щиро і по своїх силах до рятування культури, молодіжі і будуччини українського народу в ім'я дорогої вам культури і добра всього людства.

У Львові, дня 30 червня 1920 р.

ЦДІАЛ, ф. 3, оп. 1, спр. 78, арк. 1—2. Машинопис. Копія.
Опубл.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 49—51.

№ 143
ЛИСТ КОМАНДУВАННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ГЕНЕРАЛЬНОГО ОКРУГУ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ ДЛЯ ГАЛИЧИНИ У ЛЬВОВІ ГАЛЕЦЬКОМУ З ВИМОГОЮ ВВЕСТИ СТАН ОБЛОГИ В ГАЛИЧИНІ У ЗВ'ЯЗКУ З МОЖЛИВІСТЮ ЗАВОРУШЕНЬ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ТА СОЛДАТІВ

8 липня 1920 р.

На письмове роз'яснення президії намісництва без номера від 7 липня 1920 р. на запитання інспекційного офіцера к[омандування] ген[ерального] о[кругу] про стан облоги в Галичині прошу, зважаючи на сучасне становище як стратегічне, так і внутрішнє, яке виявляється в значному посиленні дій ворожих елементів, що можуть викликати заколоти як серед солдатів, так і серед цивільного населення, які загрожують вибухом небажаних громадських заворушень, а також ускладнювали б воєнні операції в зв'язку з загрозою тилу, негайно відновити стан облоги на території к[омандування] Львівського ген[ерального] о[кругу] і подати це до загального відома шляхом розклеєння афіш на протязі 24 годин, а також передати по телеграфу відповідні розпорядження всім староствам.

В зв'язку з цим прошу оголосити про наглі суди для всіх злочинів, передбачених законом про наглі суди. Про це також оголосити на цілій території к[омандуванн]я ген[ерального] о[кругу] і підпорядкувати всі судові округи юрисдикції наглих судів у випадках заколоту.

Вкінці прошу ввести превентивну цензуру періодичних видань.

Про видані розпорядження прошу повідомити к[омандування] Львівського ген[ерального] о[кругу] на ім'я шефа штабу.

Львів, 8 липня 1920 р.

Командуючий ген[еральним] о[кругом], генерал-поручик Лямезан

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 121. Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

Опубл.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 51—52.

№ 144
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «ПОЛЬСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ»*

*Не раніше 15 липня 1920 р.***

Польська кольонізація Східної Галичини

Як ми вже зазначили, найбільше пляновим і найбільш успішним способом винищення українського населення Східної Галичини і спольщення її є польська кольонізація сього українського краю. Вона має довершити те діло, яке перед віками розпочали польські королі — завойовники Східної Галичини: стерти з лиця сеї землі її український характер і сим забезпечити її приналежність до Польщі.

В сій кольонізаційній політиці Польщі супроти Східної Галичини найяркійше виступає нехтування тих міжнародньо

*Зліва від заголовку написано: «Відпис з оригіналу д-ра М. Лозинського». Підпис нерозбірливий.

**Дата встановлена за змістом документа.

правних зобовязань, які випливають з мандату Польщі в Східній Галичині, і плянове винищування українського й насаджування польського елєменту в сім українськім краю.

1. Національний характер землеволодіння в Східній Галичині.

Коли-б хто зовсім не знав історії Східної Галичини, то національний характер землеволодіння в сім краю сказав би йому, що се мусить бути українській край,* який у середніх віках підпав польському завоюванню.

Типовою формою середньовічного завоювання було, що плем'я завойовників забирало в підбитого племени землю. Ся земля переходила в володіння знатних родів племени завойовників, а підбите племя ставало рабами, які обробляли сю землю для нових панів.

Сліди такого завоювання збереглися доси на всіх тих українських землях, які на протязі історії завоювала Польща і на яких панувала аж до свого упадку при кінці XVIII віку. На всіх сих землях дрібна земельна власність знаходиться в руках туземного українського населення, а велика земельна власність в руках Поляків, нащадків колишніх польських завойовників.

Сі сліди польського завоювання особливо виразно збереглися в Східній Галичині, яка найшвидше з усіх українських земель підпала під завоювання Польщі і для якої упадок Польщі не був упадком польського панування, бо Австрія, заволодівши Східною Галичиною, оставила в ній панування польської шляхти.

Таким чином землеволодіння в Східній Галичині поділене під національним оглядом різко на дві групи: дрібна земельна власність знаходиться в руках українського селянства, велика земельна власність в руках польських дідичів.

2. Стан землеволодіння в Східній Галичині.

Простір Східної Галичини (без столиці Львова) виносить 5,520.335 га.

I. Велика земельна власність. З сього припадає на велику земельну власність 2,089.853 га, себто 37.8% або майже 2/5

---

*Тут і далі підкреслення в документі.

простору цілого краю. Ся велика земельна власність належить до 2.213 власників, з яких 1.916 є особами фізичними, а решта особами правними.

II. Дрібна земельна власність. Решта простору, яка творить власність селянську, а також парохіяльну, шкільну, громадську і міську, виносить 3,410.479 га себто 62.2% або мало що над 3/5 простору цілого краю. Сей простір належить до 649.913 власників.

III. Розклад дрібної земельної власности. Простір господарств, з яких складається дрібна земельна власність, виносить:

Господарства		до 0.5 га	творять	6.5%
”	від 0.5	” 1 ”	”	15.6 ”
”	” 1	” 2 ”	”	23.5 ”
”	” 2	” 5 ”	”	37.2 ”
”	” 5	” 10 ”	”	14.4 ”
господарства		від 10—20	га творять	3.7 %
”		” 20—50	” ”	0.7 ”
”		” 50—100	” ”	0.2 ”

Коли переведемо оцінку сих господарств з огляду на їх здібність до життя й розвитку, то одержимо такий образ:

Господарства, які займають менше ніж 2 га простору, треба вважати абсолютно нездібними до життя й розвитку; сі абсолютно нездібні господарства творять 42.6% усіх сільських господарств.

Одначе не богато більше здібними є господарства від 2—5 га; сих господарств є 37.2%.

Таким чином господарства, які в більшій або меншій мірі не є здібні до життя й розвитку, творять 79.8% себто 4/5 всіх сільських господарств.

В останній 1/5 части головний контингент творять господарства від 5—10 га, отже все те господарства типу малих; їх є 14.4%.

На господарства більші, від 10—20 га, припадає всего 3.7%.

Число господарств від 20—50 га (0.7%) і від 50—100 га (0.2%) таке зникаюче, но не має більшого господарського значіння.

Отже на 649.913 дрібноземельних власників у Східній Галичині є 421.646 себто 79.8% або 4/5 таких, яких господарства не є здібні до життя й розвитку.

Крім сього є в Східній Галичині коло 80.000 родин зовсім безземельного сільського пролєтаріяту.

3. Проблєми земельної реформи в Східній Галичині.

А. Під господарським оглядом.

Наведені числа говорять, що в Східній Галичині є понад 500.000 родин, занятих управою землі, які не мають підстави господарського істнування і розвитку. В дійсности число таких родин доходить до 600.000, себто, числячи по 5 осіб на родину, до 3,000.000 осіб. Щоб уможливити сим трьом міліонам населення господарське істновання і розвиток, треба наділити їх землею, обертаючи на сю ціль велику земельну власність. Ся велика земельна власність виносить, як уже подано, 2,089.853 га. Одначе на ріжні роди управи припадає з сього тільки менша часть, а саме 391.488 га; решта припадає головно на ліси (1,162.256 га), далі на озера, стави і мокляки (15.305 га), на підбудівельні ґрунти (5,484 га) і на ріжні неужитки (15.290 га).

Таким чином на ціли земельної реформи можна ужити з великої земельної власности тільки 891.488 га, себто ту часть, яка припадає на ріжні роди управи. Ліси, озера, стави і т. п. перейшли би на власність держави.

Отже земельний фонд на ціли земельної реформи в Східній Галичині виносивби коло 900.000 га. З нього треба наділити землею до 600.000 селянських родин або три міліони населення.

З сього бачимо, що запас землі, який може бути ужитий на земельну реформу в Східній Галичині, є в порівнанню з запотребуванням невеликий, що робить проблєму земельної реформи нелегкою*.

В кождім разі треба ствердити, що в Східній Галичині нема місця на кольонізацію зпоза границь краю, бо запас землі не вистане навіть на обділення потребуючого місцевого населення. Така кольонізація означалаби господарську руїну трьох міліонів місцевого сільського населення і цілого краю.

Б. Під національним оглядом.

Ужиття великої земельної власности в Східній Галичині на ціли земельної реформи в користь безземельного і малоземель-

*Признають се і польські автори, прим. Здіслав Людкевич, професор Головної Школи господарства в Варшаві, в праці «Політика аграрна» (Варшава 1919) і Тадеуш Бжескі, професор університету в Познані, в праці «Материали статистичне до справи рольней» (видання «Справа рольна», том І, Варшава 1920).

ного місцевого селянства малоби той наслідок, що польське землеволодіння в краю майже зовсім зникло би, а українське скрупилося би, бо земля польських дідичів перейшла би до українських селян.

Таким чином акт соціяльної справедливости — земельна реформа в користь селянства — був би рівночасно актом національної справедливости: земля відібрана перед віками українському народови польськими завойовниками, перейшла би знов у руки свого правного власника — українського народу.

4. Польські пляни що-до Східної Галичини.

Замість земельної реформи — кольонізація.

Тому, що Східна Галичина є український край, заселений українською народньою масою, політичні, соціяльні і господарські реформи, які лежать в інтересі широких народніх мас краю, йдуть рівночасно по лінії українських національних інтересів.

І навпаки, тому, що Поляки в Східній Галичині — нащадки колишніх польських завойовників — хотять далі вдержатися на становищі володарів краю, ті самі політичні, соціяльні і господарські реформи звертаються проти їх панування в краю.

Сей конфлікт між інтересами місцевого населення і інтересами польського панування дуже ярко виступає також при земельній реформі.

Польща, як відомо, стоїть на тім, що Східна Галичина повинна творити часть польської держави. Тимчасом земельна реформа усунула би історичну і доси найсильнійшу підставу польського панування в Східній Галичині: польських великоземельних власників.

Польща знає, що доки Східна Галичина буде українським краєм, доти її панування в сім краю не буде певне. Силою оружя, при матеріяльній допомозі і політичній санкції антанти, Польща могла завоювати Східну Галичину і може якийсь час держати її під своїм пануванням. Одначе ніяка сила оружня не зможе вирвати українському народови Східної Галичини його національної душі, заставити його зректися ідеї національної незалежности у власній національній державі, признати свою завойовницю — Польщу — своєю вітчиною.

Тому Польща, завоювавши Східну Галичину, хоче використати своє хвилеве панування на те, щоб відібрати краєви український характер.

Се має статися через плянову кольонізацію Східної Галичини польськими селянами з Польщі.

Ся кольонізація має бути новочасним продовженням тої кольонізаційної політики, яку, почавши від XIV століття, вела на українських землях давня Польща.

Тоді польські королі творили підставу панування Польщі на Україні, роздаючи українську землю польським магнатам, які обертали українське населення в своїх рабів.

Тепер на українській землі, яка знаходиться в руках польських дідичів — нащадків тих обдарованих королями польських магнатів — мають бути поселені польські селяни, які разом зі спольщеним уже населенням східно-галицьких міст творили би польську більшість в краю, новочасну підставу польського панування над Східною Галичиною.

Тому, що тепер, коли про політичну долю краю рішає народня маса, польських дідичів і польської бюрократії замало, щоби вдержати Східну Галичину під пануванням Польщі, — ряди польських завойовників мають збільшитися таким способом, що на ту землю, яка доси була власністю одного польського дідича, має прийти ціла оселя польських селян.

Отже замість земельної реформи в користь місцевого, себто українського селянства Польща переводить кольонізацію Східної Галичини польським селянством, спровадженим з Польщі, між яке має бути поділена велика земельна власність краю.

В сім напрямі працює земельне законодавство польського сойму і земельна політика польського уряду, сповняючи волю всіх польських партій і всего польського громадянства.

5. Земельне законодавство польського сойму.

Виключення українського населення від набування землі.

Земельну реформу в Польщі рішають отсі два закони польського сойму: 1) закон з 10 липня 1919, який містить основи земельної реформи, 2) закон з 15 липня 1920, який містить постанови про переведення земельної реформи.

На основі сих законів володіння землею, яке має опиратися на приватній власности, управильняє держава.

В сій цїли держава має право розпоряджати не тільки всіми земельними маєтками публичного характеру (землі державні, церковні і т. д.), але також всею приватною земельною власністю, яку держава має право примусово викупити, оставляючи власникови тільки законом означене максімум, яке має виносити: 1) в маєтках, положених у промислових і підміських округах, 60 га; 2) в маєтках, положених в деяких частях бувшої пруської Польщі, як також на східних окраїнах (себто передовсім в Східній Галичині і дальше на схід положених українських землях, а також в землях білоруських і литовських), 400 га; 3) в усіх инших частях Польщі 180 га.

Так утворений земельний фонд має служити до творення нових самостійних господарств величини до 15 га і до збільшування істнуючих господарств до величини 25 га, а на західних і східних окраїнах до величини 45 га.

Набувати землю з сього земельного фонду можуть тільки громадяни польської держави в такім порядку першенства: 1) інваліди і жовніри польської армії, 2) рільні робітники, позбавлені праці через розпарцелювання невеликої земельної власности, і власники карлових господарств, сусідуючих з розпарцельованим маєтком, 3) инші рільні робітники і малоземельні власники.

Для переведення земельної реформи утворено окрему державну інституцію, т. зв. Головний Земський Уряд. Для справ кольонізації, звязаних з земельною реформою, утворено при міністерстві рільництва Кольонізаційний Уряд.

Щоби зрозуміти значіння сього земельного законодавства для Східної Галичини, треба ствердити, що Польща, всупереч мандатови Найвисшої Ради, примінює наведені закони, як і всі инші закони й розпорядки в земельній справі також в Східній Галичині, хоч Східна Галичина не є частю польської держави і польський сойм не має законодавчої власти що-до сього краю.

Наведені закони постановляють, що право набувати землю мають тільки громадяни польської держави. А що українське населення Східної Галичини не є громадянами польської держави, то сим самим закон виключає його від набування землі аж до часу, коли справа Східної Галичини буде дефінітивно вирішена.

Та крім сього тимчасового виключення українського населення від набування землі знаходиться в наведених законах постанова, яка на випадок прилучення Східної Галичини до Польщі на все виключає українське населення від першенства набування землі. А саме, першенство набування землі мають інваліди і жовніри польської армії. А що українське населення не служило в польській армії, тільки навпаки творило українську армію, яка воювала проти наїзду Польщі на Східну Галичину, то воно є законом виключене від першенства набування землі.

Таким чином вже в самім земельнім законодавстві польського сойму маємо дві постанови, з яких одна зовсім виключає українське населення Східної Галичини від набування землі аж до часу дефінітивного рішення справи Східної Галичини, а друга на випадок, якби Східна Галичина була прилучена до Польщі, виключає українське населення від першенства в набуванню землі.

Коли-ж приглянемося соймовим дебатам, ухвалам польських організацій, голосам польської преси, то побачимо, що однодушною інтенцією цілої Польщі є: абсолютне виключення українського селянства Східної Галичини від набування землі і кольонізація Східної Галичини польським селянством з Польщі.

6. Ані кусника землі для українського селянина!

Кольонізувати українські землі польським селянством!

Для ілюстрації висше сказаного наведемо вибір польських закликів до винищення українського народу на його власній землі з соймових дебат, зі з'їздів, зборів, преси і т. д.

Очевидно, буде се тільки капля з того моря ненависти, яким кипить щодня вся польська політична думка — від найправійших до найлівійших — проти українського народу, домагаючися винищення його, щоби могти загарбати його землю. Коли-б хто хотів визбирати все, назбирав би цілі томи. Але й того, що подаємо, буде досить, щоб показати, яким злочином супроти українського народу було віддати Східну Галичину під управу Польщі.

І. В соймі.

Почнемо від дебати, яка велася в польськім соймі перед ухваленням закона з 10. липня 1919.

Посол Вітос, голова польської людової партії, теперішній президент міністрів, говорив 7 червня 1919: «Розуміємо справу так, що який великий буде наш зиск в землі, така велика буде наша вітчина. Наш сільський люд дав докази своєї сили і відпорности супроти ворогів, тому нашою волею є: обсадити нашим людом наші землі... Земельну реформу ми розуміємо не тільки як соціяльно-економічне питання, але як велику державну і національну проблєму, якої полагодження розширить границі нашої вітчини, скріпить певність нашого національного стану володіння і збільшить нашу відпорність у боротьбі за землю як за підставу національної території».

***

Посол Ян Домбський, один з провідників польської людової партії, головний референт земельної реформи в соймі, теперішній державний підсекретар в міністерстві закордонних справ і президент польської мирової делєґації в переговорах з совітською Росією й Україною, говорив 7 липня 1919: «На східних окраїнах мусимо довести до того, щоб велика земельна власність як найшвидше зникла і була розділена між селян, бо показалося, що тільки селянин є таким охоронним муром, якого не може здобути ніякий ворог». — 10 липня 1919: «Внески що-до максімум посідання ставимо з національних причин, бо з селянських рук ніхто не зможе землі вирвати»... «Наш стан посідання на сході є дико пороздираний, виглядає як півострови, острови й енкляви. Коли-б ті, що колись вели політику Польщі, були подумали про великі соціяльні реформи, коли-б наші магнати замість кріпаків і служби були оселяли на своїх величезних маєтках селян як громадян держави з власним ґрунтом, ми тепер не потребувалиби боятися плєбісцитів на сих землях і не було би страху, щоб американські капіталісти й нафтярі подавали в сумнів наші права до Східної Галичини.

***

Посол Стапінський, провідник радикальної групи людової партії, говорив: «Щоби забезпечити землю на віки для Польщі,

мусимо старатися, щоб вона як найшвидше перейшла в руки польських селян».

***

Посол проф. Станислав Ґрабский, один з провідників національно-демократичної (всепольської) партії говорив 16 червня 1919: «Земельна реформа є конечна також з політичного погляду, щоб на східних окраїнах, за які так важко воюємо, зріс процент польського населення. Вона потрібна також тому, щоб той середній стан, який витворився в селі, творив середній стан в містах і польщив їх».

***

Посол Давид Абрагамович, провідник польських консерватистів, заявився 28 червня 1919 за негайною кольонізацією Східної Галичини польськими селянами і домагався, щоби правительство не наділяло землею українських селян.

***

Посол Дашинський, провідник польської соціялістичної партії, теперішний віцепрезидент міністрів, поставив отсе внесення: «Переведення основ земельної реформи належить виключно до польської держави і ніяка держава не може мати впливу на поділ земельної власности в Польщі». Сойм се внесення приняв. Має оно очевидно на увазі запобігти інтервенції Найвисшої Ради проти кольонізації Східної Галичини польським селянством з Польщі.

***

З дебат, які велися в польськім соймі перед ухваленням закона з 15 липня 1920, виймаємо ще отсі приміри:

Посол Вітос на засіданню сойму 11 мая 1920 говорив: «Військо бореться за вітчину, але також і за землю для себе. Коли польський селянин терпить земельний голод, величезні простори переходять в українські руки... переведення земельної реформи не лежить в інтересі селянина чи безземельного, але в інтересі держави і мусить бути виконане».

***

Посол ксьондз Оконь, провідник селянської радикальної групи, говорив на тім самім засіданню: «Коли-б ми вміли розпарцелювати Східну Галичину, то не булоби там української пресії. Селянин, діставши землю в свої руки, не продасть і не віддасть її, але буде боронити так само, як свого життя. Спасення польської держави є тільки в земельній реформі».

***

Посол Четвертинський з всепольської групи на засіданню 14 мая 1920 сказав: «Держава мусить бути сильна передовсім під національним оглядом. Інстинкт народу пхав її до експанзії на схід. В володавськім повіті на Холмщині німецькі кольонії переходять масово в українські руки. Справа Холмщини ще не покінчена. Можність розширення польського стану посідання на сході не є використовувана».

II. З преси.

Після ухвалення закона з 10 липня 1919 краківська демократична «Нова Реформа» в ч. 293 з 13 липня 1919 писала про польську шляхту: «До безповоротної минувшини переходить отсе суспільна верства,... польська шляхта відривається отсе від тої землі, отже кінчить свою історичну роль, уступаючи місця новому дідичеви, польському людови».

***

Варшавський «Роботнік», центральний орган польської соціялістичної партії, писав у липні 1919, що при переведенню земельної реформи легко буде польську меншість в Східній Галичині перемінити в подавляючу більшість і так раз на все покласти кінець оспорюванню польського характеру Східної Галичини.

***

Краківський консервативний «Час» (ч. 178 з 1919) звертав увагу, що польська кольонізація на Сході тільки тоді може йти без перешкоди, коли східні окраїни будуть належати до Польщі не на основі територіяльної автономії, але будуть органічно з'єдинені з Польщею як польські землі».

***

Львівська демократична «Ґазета Поранна» (якої вечірне видання називається «Ґазета Вєчорна») в числі з 11 грудня 1919 пише, що треба поки-що здержатися з переводженням земельної реформи на землях етнографічної Польщі, щоби примусити малоземельних польських селян з Польщі еміґрувати на східні окраїни, бо тільки таким способом можна буде успішно перевести кольонізацію Східної Галичини. А після скольонізування Східної Галичини можна буде приступити до парцеляції великої земельної власности в етнографічній Польщі. «В першім періоді — пише газета далі — точка тяготи повинна лежати на східних окраїнах. Земельна реформа повинна також служити цілям національної політики. Коли земельної реформи не зачнеться від окраїн, то треба побоюватися, що опісля польські селяни з чисто польських околиць, вже насичені в себе дома землею, не захотять іти на схід. При помочи земельної реформи польська держава верне до своїх історичних задач, які сягають ще пястівських часів. При помочи земельної реформи, яку треба починати на східних окраїнах, польська держава скріпить своє існування і утворить собі сильні пограниччя, направляючи таким способом нещасливе географічне положення. Є се та з вартостий земельної реформи, на яку доси занадто мало зверталося уваги».

***

Та сама «Ґазета Вєчорна» в ч. 4.987 з 18 грудня 1919 писала, що не треба числити ся ні з рішеннями Мирової Конференції ні з невдоволенням українського селянства, тільки силою переводити кольонізацію «Східної Малопольщі», — як урядово називають тепер в Польщі Східну Галичину. «А багнети польського війська — се дрібниця?» («А баґнети войска польскєґо — то фрашка?!») — кличе газета.

***

Та сама «Ґазета Вєчорна» в числі з 17 вересня 1919 в статті п. т. «Спшедавчик» доносить з обуренням, що дійшла до неї «відомость просто неожидана в теперішніх часах», а саме, п. Г., польський дідич села Товстобаб в Східній Галичині має

намір продати дещо землі місцевим, отже українським селянам. Ся «просто неожидана відомість» викликала далі отсі уваги: «Не підлягає для нікого сумнівови, що польська земля в Східній Галичині може піти на парцеляцію тільки між польських селян. Нехай отся записка буде престорогою для тих, що поважилися би наслідувати пана Г., бо на будуче кождого хто допускає до зменшування польського стану посідання в Східній Галичині, будемо без милосердя пятнувати назвою «спшедавчиків», щоб подати на ганьбу грядучих поколінь.

***

Та сама «Ґазета Вєчорна» в ч. 5005 з 31 грудня 1919 описує ширше справу пана Г., дідича Тисьменичан, якого в однім з попередніх чисел була також напятнувала як «спшедавчика» за те, що продав трохи землі українським селянам. Отже справа представляється так, що без відома того дідича і без відома його адвоката Д-ра Юркевича (поляка) в Станиславові агент того адвоката Горват приняв був задаток на купно землі від двох місцевих українських селян і від одної Польки, замужної за Українцем. Дідич, довідашися про се, відібрав від адвоката Юркевича ведення своїх справ і передав їх в руки «певнійшого патріота» д-ра Циги, а селянам віддав задатки. Газета, описавши сей випадок, зняла з дідича кинене на нього пятно і похвалила за патріотичне поведення.

III. Голоси визначних діячів.

Посол Заморський, один з провідників всепольської партії, в своїм партійнім органі «Слово рольскє», ч. 284 з 28 вересня 1919, виступив з домаганням, «щоби польське правительство в визначуванню черги, в якій маєтки мають бути парцельовані, признало Східну Галичину першим кольонізаційним тереном і строго перевело засаду, що польські простори мусять бути парцельовані й кольонізовані тільки польськими селянами». Далі взиває він правительство вважати, щоб який польський дідич не злакомився на заробок і не продав потайки своєї землі українському селянинови. Щоб запобігти сьому, треба примусово викупити маєтки дідичів у Східній Галичині і скольонізувати їх польськими селянами.

***

Олександер Кшечунович, визначний консервативний політик, східно-галицький дідич, пише в краківськім «Ґлосі Народу» (ч. 87 з 1919): «Поселення великого числа національно-свідомих Поляків на східних окраїнах вимагає не тільки земельний голод і неминучість земельної реформи, але також політика оборони східних окраїн і забезпечення держави».

***

Другий визначний консервативний політик і східно-галицький дідич, Ян Гупка, постійний референт земельних справ у галицькім соймі, в статті п. н. «Дідичі супроти кличів революційної земельної реформи (краківський «Туґоднік рольнічи», ч. 2 з 1919) пише: «Коли в склад польської держави ввійде не тільки Східна Галичина, але також Західна Волинь і польсько-білоруські части історичної Литви, тоді можна буде заспокоїти земельний голод селян майже без ніяких жертв зі сторони дідичів етнографічної Польщі. В такім випадку було би навіть небажано давати селянинови землю на чисто польських областях. На се є призначені східні окраїни, де нашим головним національним інтересом є скріплення польського — доси розсипаного — елементу».

***

Третій визначний консервативний політик, дідич Станіслав Домбский, в статті п. н. «За польське село в Східній Галичині» (краківський «Час», ч. 298 з 1919) радить кольонізувати Східну Галичину так, щоби тільки часть землі польських дідичів парцелювати між спроваджених з Польщі польських селян, а решту оставляти таки дідичам, таким чином побіч дотеперішніх польських дворів повстали би польські села. «З глибокого переконання — пише він — смію твердити, що шляхом збереження польського двора й основування в сусідстві польського села можна укріпити польськість Східної Галичини і відтворити її господарську культуру. Сю акцію, національно, соціяльно і господарсько розумну можуть перевести лиш самі дідичі Східної Галичини через дідичівські союзи і польські кольонізаційні селянські спілки шляхом добровільної частин-

ної парцеляції, а ніколи саме правительство шляхом примусу чи вивласнень. Діяльність правительства повинна обмежитися до справедливої зрештою й узасадненої контролі над раціональностю й господарською доцільністю намірених і переводжених кольонізацій». Далі автор зазначує, що ліпше, щоби сю польську кольонізацію Східної Галичини переводили приватні польські спілки, бо перед світом не випадає, щоби польське правительство, при парцеляції, переводженій примусово державою, виключало від набування землі всіх громадян української народности.

Згадувана вже «Ґазета Поранна» в числах 5091 і 5095 з марта 1920 принесла розмову з п. Витовтом Стефанусом, директором львівського польського кольонізаційного банку «Товажиство аґрарно-осадніче», який представив цілий плян польської кольонізації Східної Галичини.

Зазначивши, що треба «негайно» взятися до діла, бо «всяке опізнення може спричинити шкоди, яких пізнійше ніхто не буде в силі направити», п. Стефанус каже:

«Виходячи з заложення, що земельна реформа має ясну мету соціяльну з одного боку і національну з другого, що разом творить інтерес держави, можна би спорити про спосіб переведення: чи «Laissez faire» чи організація, — одначе тільки в корінній Польщі, де живе виключно польське населення. За те не може бути ніякого сумніву в сій справі що-до східної части Малопольщі, знаної в утертім говорі під назвою Східної Галичини... Нарушення польського стану посідання мало би значіння просто грізне для будучности, а скріплення елєменту національно певного лежить в найбільше життєвім інтересі теперішних і будучих поколінь».

Коли-б парцеляцію великої земельної власности оставити вільній торговлі, тоді для Польщі грозить небезпека, що богато землі може перейти «в руки місцевого населення і ціль реформи може буди ударемнена». Тоді «ціла парцеляційна господарка стала би хаотичною і катастрофальною і могла би творити поважну небезпеку для давнього дорібку на окраїнах, а також зважити на возі історичного розвитку. Тому в сій части краю й держави конечна є свідома організація».

«На мою думку — каже п. Стефанус — не може се бути організація державна. За діяльність державної організації мусить держава приняти відповідальність, а на території національно мішаній така відповідальність незвичайно важка, критика дуже легка, а прибільшені вісти про мнимі кривди, коли дістануться раз до заграничних газет, зростаючи до пересадних кличів, можуть пошкодити симпатіям для Польщі в часі її творення. Ся обставина має першорядне значіння і тому така організація не може бути державна. Отже є конечне, відповідно до ціли, утворити позадержавну організацію, свобідну і не звязану єрархічними бюрократичними формулами».

П. Стефанус уважає ліпшою систему концесіонованої спілки в роді американської «West Indian Company»; за те німецьку систему державної кольонізаційної комісії вважає невигідною, бо тут явно кидається в очи роля держави. «Форма концесіонованої державою приватної спілки — каже він — є для держави вигіднійша, коли зважити, що така спілка, працюючи в інтересі національнім, проте увільняє державу від всякої відповідальности, а навпаки діяльність кольонізаційної комісії йде виключно на рахунок держави. Діяльність кольонізаційних комісій в Німеччині дала марні висліди під фактичним оглядом у відношенню до ужитих засобів, а на німецьке правительство стягнула обурення цілого світа... Ходить о свободу рухів для спілки, яку треба утворити так, щоб її утворення і діяльність на перший вид і на зверх були зовсім самостійні. Ходить головно о се, щоби де тільки можна, поставити на позиції польського селянина, бо там, де стане нога польського селянина, там є і буде Польща».

Далі п. Стефанус зазначує, що контролю в такій спілці «виконувалоби правительство і соймові партії, які ввійдуть у склад надзірної ради через своїх делєгатів».

Подробиці організації такої спілки подає п. Стефанус в 16 точках; в 11-ій точці сказано: «Спілка старатиметься передовсім скріпляти польський елємент через оселювання польського селянина».

Свій виклад закінчив п. Стефанус ось-як: «Швидка діяльність на висше поданих основах мусить бути почата й довершена з повною енергією і незломною послідовністю,

на скільки окраїни мають бути дійсно вратовані для Польщі і польського населення, а польська земля має припасти польському селянинови».

IV. Рішення партій і організацій.

Польське товариство «Зємя наша», яке остає під проводом консервативного політика Владислава князя Сапєги і до якого належать політики всіх партій, предложило варшавському соймови меморіял п. н. «О забезпеченю рольскеґо характеру Земі Червєнскєй» («Курєр львовскі» ч. 188 з 1919), де між ин. сказано:

«Звертаємо увагу, що коли земельна справа є одною з найважнійших в Польщі, то тут, на окраїнах, в Червенській Землі (себто в історичній українській Галичині) є вона питанням життя або смерти польськости. Тут земля в польских руках є не тільки рілею, але також кріпостю польскости і варстати національної праці. Коли отже тут має бути наложений дідичеви обовязок віддати землю, то сей обовязок може відноситися тільки до віддання її польському селянинови, щоб они оба, польський дідич і польський селянин, разом стояли на сторожі на окраїнах і недопускали до корчення польскости».

Дня 25 жовтня 1919 відбувся у Львові з'їзд польської людової партиї в ціли переведення партійної орґанізації у «східній Малопольщі», себто в українській східній Галичині.

Перший промовляв голова партиї посол Вітос. «Наша партія — говорив він — виходить з засади: «Скільки землі, тільки й вітчини». Коли сю землю (себто східну Галичину), маємо вдержати, то до сього єдино уповноважений є польський люд. Дідичі легковажили собі своє післанництво. Коли-б ся земля була належала до міліона польського люду, він не давби був собі її видерти, не позволив би ніякому перови, чи українському чи иншому, перечеркати прав до сеї землі. Польська земля (себто маєтки польских дідичів в Східній Галичині) повинна бути в польських руках, звід — льоґічна конечність, щоби люд сю землю дістав».

Зазначивши, що парцеляцію і кольонізацію на основі закона з 10 липня 1919 має переводити тільки держава, посол Вітос говорив далі: «Коли ходить о кольонізування і заселення, держава

мусить стояти на становищи справедливости, одначе польська земля мусить належати до Поляків. Поза державною діяльністю може повстати приватна інституція, яка дбала би під контролею держави, щоби польська земля дісталася полякам». В кінці сказав посол Вітос що Східна Галичина мусить належать до Польщі. Без Східної Галичини Польща була би калікою і мусіли би вести нужденне животіння. Коли Польща має бути сильна, мусить належати до неї не тільки Східна Галичина, але також дальше на схід положені українські землі.

Другий бесідник, посоль Бриль, говорив, що польська людова партія, яка утворилася перед 25 літами в цілі зорґанізовання польского селянства в Західній Галичині (отже на польській етнографічній території), тепер почувається до обовязку перенести свою діяльність також до української Східної Галичини, щоби вратувати її для Польщі. Для сього польська земля в Східній Галичині повинна перейти тільки в руки польських селян.

Зїзд ухвалив резолюцію, в якій «історичну і фактичну приналежність східної Малопольщі до польскої держави стверджує і заявляє готовність посвятити життя й маєток щоби відперти всякі противні сьому змагання».

Инша резолюція домагається утворення одноцільного кольонізаційного комітету для східних окраїн з осідком у Львові, а також безплатного давання дерева на будову безплатного перевозу зелізницями для польських кольоністів у Східній Галичині.

Дня 15 лютого 1920 відбувся в Варшаві з'їзд тої-ж польської людової партиї з цілої Польщі (т. зв. «зязд вшехдзльніцови»). На сім з'їзді так само ухвалено, що Східна Галичина має належати до Польщі і поставлено до правительства домагання, щоби як найшвидше приступило до переведення земельної реформи в усіх частях Польщі, отже і в Східній Галичині.

***

В днях 15 і 16 лютого 1920 відбувався у Львові з'їзд польських національних організацій Східної Галичини під проводом відомих з україножерства політиків консерватиста Цєньского і всеполяка Гломбіньского. З'їзд ухвалив «в справі парцеляції і кольонізації в Східній Малопольщі» отсі постанови:

«І. 1) З'їзд поручає Національній Організації, щоби взяла в свої руки сторожу над оборотом землею і над удержанням її в польських руках: а) через евіденцію польської землі в повіті, б) через узискання заяви від власників, що на випадок продажі землі предложать її Національній Організації або організаціям, які вона вкаже.

2) З'їзд поручає Національній Організації, щоби зорганізувала в повіті або окрему парцеляційну організацію як правну особу або окрему секцію в Національній Організації, яка має занятися виключно оборотом землі в повіті.

3) З'їзд поручає Національній Організації, щоби ввішла в як найтіснійші зносини з головною управою організації «Земя польска» в Кракові, як єдиної організації, яка доставляє парцелянтів з Західної Малопольщі.

4) З'їзд поручає вибраній управі союза Національних Організацій, щоб обняла загальний провід сеї акції, як у відношенню до Національних Організацій і суспільности, так і в відношенню до банків.

II. Постанова в справі реорганізації Галицького Воєнного Кредитового Заведення, щоб воно служило цілям кольонізації; заки се станеться, сойм і правительство повинні давати кольоністам фонди на будову й господарство.

III. Національна Організація має вплинути на патронат Райфайзенських кас, щоб уділив сільським касам управнення давати висші короткореченцеві позички в випадках, коли треба запобігти, щоб реальність не дісталася в чужі руки.

IV. Національна Організація має пильнувати, щоби Поляки не продавали землі по містах і селах в чужі руки, а факти, про які вона дізнається, має напятнувати.

V. Повітові «Національні Організації» мають занятися закладанням товариств з обмеженою порукою в ціли купування землі для урядничих кольоній.

VI. З'їзд взиває всіх власників Поляків і Національні Організації, як також інституції, які займаються парцеляцією, щоби при продажі землі застерігати собі право первовідкупу, щоб унеможливити спекуляцію і перехід землі в чужі руки.

VII. З'їзд взиває сойм, щоб зажадав від варшавського правительства відібрати або викупити від неправних власників,

які не є туземцями, давні польські коронні добра (Королівщини), які після заняття Галичини в 1772 р. забрала Австрія, і приступити негайно до парцеляції сих земель між польських селян, а ліси удержавити.

VIII. З'їзд, признаючи кольонізацію за найбільш успішний спосіб до скріплення польського елєменту в Східній Малопольщі, хоче рівночасно запобігти наміреній еміграції бездомного і безземельного польського населення поза межі держави, яке не може користати з добродійства парцеляції задля недостачи гроший, і тому взиває сойм і правительство, дати сьому населенню, яке стільки витерпіло, стоячи твердо на позиції, негайну поміч через уділення кредитів.

IX. З'їзд висловлює погляд, що кождий Поляк у Східній Малопольщі, який позбуває недвижиму власність в цілости або в части в чужі, себто непольські руки, важко нарушає національний обов'язок забезпечення польської землі на окраїнах Річи посполитої. Се нарушення може в данім випадку носити харакер «спшедавчиковства» і зради вітчини і спричинити поставлення винного під осуд публичної польської опінії, як також виключення його з польської суспільности. В випадку оправданої конечности продажі має власник поляк віднестися найперше до місцевої Національної Організації, яка після совісного провірення справи видасть свій осуд для Центральної Управи Національних організацій у Львові, чи та продаж, на скільки йде о набувця непольської народности, є допустима з огляду на польський національний інтерес. Центральна управа Національних організацій у Львові видасть дефінітивне рішення. Рівночасно з'їзд взиває великоземельних власників, щоби у власнім інтересі приступили до парцеляції своїх маєтків між кольоністів-Поляків з західної части польської Річипосполитої».

***

З ініціятиви «Союза Національних Організацій» утворено в маю 1920 у Львові т. зв. «Земський Національний Суд» («Зємскі Сонд Народови»), який має берегти, щоб ніхто з Поляків у Східній Галичині не продав землі українським селянам. Про утворення сього суду повідомлено польське громадянство відозвою («Рольнік», ч. 23 з 4 червня 1920), в якій грозиться

абсолютним терором усім тим, що поважилися би продати землю «в чужі руки».

***

Дня 31 мая 1920 відбувся у Львові з'їзд всепольської партії Східної Галичини (т. зв. «Звіонзек Людово-Народови Всходнєй Малопольскі»), який в справі кольонізації Східної Галичини ухвалив отсю резолюцію:

«В Червенській Землі (себто в історичній українській Галичині) польська земля великої власности може і мусить перейти виключно тільки в руки польського селянина як місцевого так і з инших земель Польщі. — Український селянин нехай бере землі українських епископів, монастирів і парохій, щедро колись наділених польськими власниками, які тепер при загальній реформі підуть на парцеляцію.

З'їзд пятнує кожду національну зраду, кожду продаж дому, землі, фабрики в непольські руки і взиває своїх членів як також цілу суспільність, щоби всіми способами запобігали цьому корченню вітчини».

Далі йде домагання, щоб сойм і правительство давали кольоністам кредити на купно землі і будинків, доставляли їм будівельне дерево, збіже на засів, інвентар, рільничі машини і т. д., та щоби засновано Польський Земський Банк, який має вести акцію в сих справах, а також, «щоби прибувших до Червенської Землі кольоністів трактувати так само, як знищених війною, і доставляти їм по максимальних цінах всего, що потреба на загосподарювання.

Вкінці: «З'їзд поручає продаючим землю, щоби з огляду на торговлю землею і можливість продажі свіжо набутої землі в чужі руки примінювали заострення чи через право первовідкупу для теперішнього власника чи через заборону продажі прим. на 10 літ».

7. Українське селянство Східної Галичини виключене від земельної реформи.

Земельне законодавство польського сойму і висше наведені голоси польських державних мужів, політиків, економістів, організацій і преси доказують, що доки Східна Галичина знахо-

диться під пануванням Польщі, українське селянство сього українського краю є виключене від земельної реформи.

Щоб закрити гидоту своєї кольонізаційної політики на українських землях, Поляки сконструювали поняття, що земля на українській території, наскільки знаходиться у приватній власности Поляка, є «польською землею»* і виставили принцип, що «польська земля» може перейти тільки в польські руки.

Наведені голоси не оставляють ніякого сумніву, що польське правительство при переведенню земельної реформи буде сего принципу строго придержуватися.

Як подано висше, запас землі на земельну реформу в Східній Галичині виносить 900.000 га. З сього треба оставити законне максімум для дотеперішніх власників (яких є 1.961) і наділити землею 600.000 безземельних і малоземельних родин або три міліони населення. З сього бачимо, що в Східній Галичині землі занадто мало навіть для місцевого населення, отже на кольонізацію краю селянством зпоза границь краю зовсім нема місця.

Поданий запас землі творить велика земельна власність. А то вона є власністю польських дідичів, то Поляки вважають її «польською землею», яка не сміє перейти в українські руки, себто в руки місцевого селянства. Отже Польща призначила той запас землі в Східній Галичині, який можна ужити на переведення земельної реформи, на кольонізацію краю польським селянством з Польщі, а місцеве українське селянство виключити від земельної реформи.

Викрутом, обчисленим на обдурення заграниці, є фраза в резолюції з'їзду всепольської партиї Східної Галичини: «Український селянин нехай бере землі українських епископів, монастирів і парохій, які тепер при загальній реформі підуть на парцеляцію. «В руках української (греко-католицької)

*Дикість сього поняття кинеться в очи, коли перенесемо його на грунт західно-европейських відносин і запитаємо, чи приміром у Франції земля, яка знаходиться в приватній власности Англійця, була би «англійською землею».

церкви є всего 43.250 га землі, з того 32.726 га лісів, які мають бути удержавлені, отже не підуть на цілі земельної реформи.*

Польське Правительство згідно з волею цілої польської суспільности переводить в Східній Галичині не земельну реформу, а кольонізацію, так, щоби весь запас землі розпарцелювати між польських селян, спроваджених з Польщі, і таким чином збільшити як число так і господарську силу польського елєменту в краю, а місцеве українське населення засудити на поневолення і господарську руїну. На скільки-ж не вдалося би сего запасу землі обсадити польськими кольоністами, то польське земельне законодавство позволяє творити на українських землях нові господарства до 45 га і оставляти дотеперішнім власникам до 400 га. Отже якби не було достаточного числа польських кольоністів, то можна буде творити для прибувших польських кольоністів більші господарства і оставляти землю дотеперішнім польським дідичам.

Український селянин в кождім випадку не сміє дістати землі.

8. Що говорить польське правительство в Парижи?

Коли так Польща збиралася весь запас землі в Східній Галичині скольонізувати польськими селянами з Польщі, а місцеве українське селянство виключити від земельної реформи, — рівночасно польське правительство запевняло Найвисшу Раду Мирової Конференції в Парижі, що власне земельна реформа, ухвалена польським соймом 10 липня 1919, наділивши українських селян землею, усуне дотеперішню польсько-українську ворожнечу в Східній Галичині.

Дня 25 вересня 1919 президент польської Мирової Делєгації п. Дмовский подав Мировій Конференції ноту з домаганням признання Східної Галичини польській державі. В сій ноті говориться, що причиною дотеперішньої польсько-української

*Рівночасно польска церква (римо-католицька) у Східній Галичині має 90.000 га землі, з того 42.898 ліса. Що українська церков, отже церков величезної більшости населення, є богато біднійша від польської не тільки що до скількости, але і що до якости землі, видно з того, що ґрунтовний податок, при якім береться на увагу також якість землі, від земель української церкви виносить тільки 20.642 корон, від земель польської церкви аж 138.472 корон.

ворожнечі в Східній Галичині був ненормальний і непропорціональний розклад земельної власности, а саме велика земельна власність в руках польських дідичів з одного боку і з другого безземельне і малоземельне українське селянство. Одначе польський сойм ухвалив уже земельну реформу, яка усуває той непропорціональний розклад земельної власности в Східній Галичині і тим самим зникне причина дотеперішньої польсько-української ворожнечі. Тому Мирова Конференція може бути спокійна за долю українського населення Східної Галичини і признати сей край Польщі, яка заспокоїть усі потреби українського селянина.

Порівнавши сі виводи п. Дмовського з висше представленими польськими кольонізаційними плянами, а побачите, як безсоромно Польща обдурює західну Европу.

Одначе не треба при сім забувати, що Польща робить се так безсоромно тому, бо знає, що на Мировій Конференції знайде прихильне вухо, яке все, що вона говорить, приймає за правду.

9. Кольонізаційна акція польського правительства в Східній Галичині.

Як уже подано, для переведення земельної реформи в Польщі утворено окрему державну інституцію, т. зв. «Головний Земський Уряд».

Компетенція «Головного Земського Уряду» розтягається також на Східну Галичину, де до часу переведення його організації зроблено його органом «Краєву комісію для обороту землею у Львові», інституцію, покликану до життя ще австрійським правительством.

Розпорядком польської Ради міністрів з 19 мая 1920 (який обов'язує взад, від 1 мая 1920) до часу видання закона про організацію Земських Урядів установлено в Галичині трьох окружних делєгатів Головного Земського Уряду: в Кракові, Перемишлі і Львові. Перемиський округ обнимає крім 8 польських повітів Західної Галичини також 16 українських повітів Східної Галичини; Львівський округ обнимає осталих 35 повітів Східної Галичини. Крім того установляє розпорядок в деяких містах повітових делєгатів Головного Земського Уряду.

В Східній Галичині установлено 25 повітових делєгатів. Розпорядок заповідає, що компетенцію окружних делєгатів (як також повітових делєгатів) означить інструкція, яку має видати президент Головного Земського Уряду.

З хвилею установлення окружних делєгатів Головного Земського Уряду для Галичини компетенція «Краєвої Комісії для обороту землею» стала тільки формальною; в дійсности рішають делєгати.

Виданий на основі закона з 2 серпня 1919 розпорядок Ради міністрів з 1 вересня 1919 забороняє від дня 14 вересня 1919 свобідний оборот землею великої власности. Для перенесення власности треба на основі сього розпорядку попереднього дозволу власти, яка дозволу відмовить, коли перенесення власности противиться основам закона з 10 липня 1919.

В Галичині дозволу уділяє «Краєва Комісія для обороту землею» як власть І інстанції; власть II інстанції є Головний Земський Уряд.

Для ведення парцеляції великої земельної власности надає Головний Земський Уряд авторизацію як приватним особам так і фінансовим інституціям.

Доси — крім приватних осіб — одержали авторизацію отсі польські інституції:

1) «Звьонзек Зємян» у Львові, — авторизація з 31 жовтня 1919. Сю авторизацію Головний Земський Уряд переніс 27 січня 1920 на «Банк Звьонзку Зємян, товажиство акцийне для охорони зємі» у Львові.

2) «Ґаліцийскі Зємскі Банк кредитови» у Львові, — авторизація з 31 жовтня 1919. Для ведення парцеляцій отворив сей банк свій «Видзял Парцеляцийни» у Львові.

3) «Товажиство аґрарно-осадніче» у Львові, — авторизація з 4 падолиста 1919. Се товариство має в Кракові «вербункове бюро» для спроваджування польських кольоністів з Польщі до Східної Галичини. Висше подали ми виводи директора сього товариства, п. Стефануса, які ясно говорять про пляни сього Товариства скольонізувати Східну Галичину польськими селянами.

4) «Банк зємскі для кресув, товажиство акцийне» в Ланцуті, з філіями у Львові й Копичинцях, — авторизація з 22 падолиста 1919.

5) «Польське Бюро Парцелясийне» у Львові, — авторизація з 29 грудня 1919.

6) «Товажиство Залічкове для повяту Мосьціскеґо» в Мостисках, — авторизація з 3 липня 1920.

7) «Польська Ґлеба», парцеляційна спілка у Львові, — авторизація з 3 липня 1920.

8) «Подольскі Звйонзек Земян» у Львові, — авторизація з 3 липня 1920.

Українському парцеляційному товариству «Земля» у Львові, яке внесло просьбу о авторизацію в падолисті 1919, Головний Земський Уряд — після 3-місячного проволікання — рескриптом з 27 марта 1920 (ч. 4.402) відмовив авторизації.

Наведені польські інституції, а так само приватні особи, які дістали авторизацію, ведуть очевидно виключно парцеляцію кольонізаційну, поселяючи на землях великої власности в Східній Галичині виключно польських селян зпоза границь Східної Галичини.

Хоч до цього вони не потребували аж заохоти з боку польського правительства, одначе розпорядок президента Головного Земського Уряду з 27 жовтня 1919 виразно приписує їм такий напрям діяльности.

Покликуючися на сей розпорядок, згадані інституції не хотять продавати землі навіть місцевим селянам римо-католицького обряду, яких польські власти вважають за Поляків і громадян Польщі, бо ходить о се, щоби спровадити до Східної Галичини як найбільше число польського елементу зпоза її границь. Так «Ґаліцийскі Банк Кредитови Земскі» відмовив місцевим селянам римо-католицького обряду продажі землі в маєтку дідича Серватовського в Озерянах, повіт Бучач, розпродуючи її виключно між польських селян з Західної Галичини.

Українське селянство від купна землі очевидно виключене: і на основі закона (Українці не є громадянами польської держави) і на основі висше представлених тенденцій польської кольонізаційної політики. За те були випадки, що українському селянинови, який хотів купити землю, казали, нехай принесе метрику хрещення від римо-католицького священника, себто, нехай переходом на римо-католицький обряд докаже, що він є Поляк і громадянин Польщі.

Для підпирання кольонізації ухвалив польський сойм ряд законів, а саме: закон з 19 грудня 1919 про утворення кольонізаційного фонду, на який Рада міністрів призначила як першу рату 70 міліонів марок (на основі розпорядку Ради міністрів з 16 червня 1920 з сього фонду можуть користати тільки громадяни польської держави, отже українські селяни виключені); закон з 9 січня 1920 про тарифові полекші на зелізницях для кольоністів, які переносяться на кольонії; закон з 16 липня 1920 про «тимчасові фонди для фінансування земельної реформи», на що поки-що призначено капітал пів міліярда марок, який в першій мірі піде також на кольонізаційну парцеляцію; дальші закони приготовляються.

В Галичині ще під час світової війни утворило австрійське правительство «Краєвий Уряд відбудови», який мав за задачу відбудовувати знищені війною оселі.

Польське правительство обернуло сей Уряд відбудови з усіми його секціями в уряд помочи польським кольоністам, спроваджуваним до Східної Галичини.

І так секція для відбудови осель від літа 1919 до весни 1920 давала на власну руку кольоністам дерево на будову будинків, а опісля письмом з 17 мая 1920 віднеслася до міністерства публичних робіт, щоб вона уповноважила її давати кольоністам дерево на будову. Міністерство очевидно на се згодилося (рескрипт з 28 червня 1920).

Окружний інспекторат рільної помочи (який сповняє задачі рільничої секції Уряду відбудови) — як заявив публично його начальник Яновський («Ґазета Вєчорна», ч. 5.301 з 1920) — «дуже інтензивно займався зростаючим нині в нас кольонізаційним рухом, підпираючи всіми силами і всякими можливими способами кольонізацію, якій давав визначну допомогу в формі рільничих знарядів, навозів, насінь і живого інвентаря».

Той сам інспекторат видав весною 1920 розпорядок, щоб насіння давати в першій мірі кольоністам.

Повітові інспекторати рільної помочи на урядовім з'їзді в справі облогів, давали звідомлення про хід кольонізаційної парцеляції в повітах. Президент Краєвого Уряду відбудови, Д-р Олександер Бачинський, у звідомленню про сей з'їзд пише: «Парцеляція в Східній Галичині в усіх повітах розвивається

швидко. Висліди, подані референтами, витано горячими оплесками».

Отже замість помагати відбудуватися місцевому населенню, знищеному війною, — що є задачею Краєвого Уряду відбудови, — сей Уряд помагає будуватися і взагалі загосподарюватися польським кольоністам.

В кінці повітові староства примушують місцевих українських селян до робіт в користь польських кольоністів. І так староство в Золочеві примусило українських селян з Рикова дати 40 підвод для перевозу кольоністів з зелізничної станції в Золочеві до Рикова. Староство в Городенці примусило громаду Дубки дати підводи для кольоністів. Староство в Бродах примусило громади Кадлубиска і Ясенів дати підводи для кольоністів з зелізничної стації Заболотці до сих громад. Треба додати, що українські селяни в Кадлубисках і Ясенові самі хотіли купити двірську землю. Але їм її не продано, тільки польським селянам. За те якби на глум над ними примушено їх везти річи тих польських селян-кольоністів, які забрали їм землю.

І маємо такий образ: Український селянин віки цілі робив польським завойовникам панщину. Потім обробляв те саме поле за нужденну плату. А тепер на те поле приходить польський селянин-кольоніст, щоб заняти місце польського пана-завойовника, а він, український селянин, мусить йому ще даром відвозити річи.

Ось-так вся державна машина в Польщі, від Сойму і правительства почавши і на повітових властях скінчивши, працює з усеї сили над кольонізацією Східної Галичини польським селянством.

10. Дотеперішні висліди польської кольонізації Східної Галичини.

До 30 червня 1920 ведено кольонізаційну парцеляцію в 30 східно-галицьких повітах в отсих місцевостях:

1. Повіт Бережани: 1. Августівка, 2. Ценів, 3. Конюхи, 4. Вербівчи, 5. Каплинці, 6. Криве, 7. Кальне, 8. Юзефівка.

2. Повіт Броди: 9. Ражнів, 10. Ясенів, 11. Кадлубиска, 12. Корсів, 13. Лешнів, 14. Шнирів, 15. Клекотів, 16. Новачина, 17. Королівка коло Цішків, 18. Вербівчик коло Підкаміння.

3. Повіт Борщів: 19. Сковятин, 20. Мельниця, 21. Пишатинці.

4. Повіт Бучач: 22. Трибухівці, 23. Ріпчинці, 24. Помірці, 25. Озеряни, 26. Монастириска.

5. Повіт Бібрка: 27. Білий Двір.

6. Повіт Городенка: 28. Репужинці, 29. Дубки, 30. Підвербці.

7. Повіт Городок: 31. Добряни, 32. Годвищі.

8. Повіт Гусятин: 33. Говилів, 34. Суходіл, 35. Троянівка.

9. Повіт Збараж: 36. Лубянки, 37. Черниxівці.

10. Повіт Зборів: 38. Ярославичі, 39. Ярчівці, 40. Мшана, 41. Глинна, 42. Плугів, 43. Славна.

11. Повіт Золочів: 44. Риків, 45. Руживоля, 46. Красне, 47. Золочівка, 48. Ожидів, 49. Жирлеївка, 50. Юськовичі, 51. Зазуді, 52. Струтинь, 53. Кути.

12. Повіт Жовква: 54. Двірці, 55. Кошилів, 56. Нове Село.

13. Повіт Калуш: 57. Негівці, 58. Дубовиця, 59. Сільце.

14. Повіт Камінка: 60. Козлів, 61. Желехів малий, 62. Сілець-Беньків, 63. Руда, 64. Таданє, 65. Лани.

15. Повіт Коломия: 66—79. 14 фільварків.

16. Повіт Львів: 80. Яричів новий, 81. Германів, 82. Білка коло Винник.

17. Повіт Перемишляни: 83. Глиняни, 84. Перемишляни, 85. Кореличі, 86. Лагодів, 87. Чуперносів, 88. Добряничів.

18. Повіт Підгайці: 89. Шумляни, 90. Голєндри, 91. Сільце, 92. Золотники, 93. Рудники, 94. Теляче, 95. Мужилів.

19. Повіт Рава Руська: 96. Корчів, 97. Кревиця, 98. Хлівчани, 99. Воронів, 100. Карів, 101. Тарношин, 102. Хоронів.

20. Повіт Радехів: 103. Гайворони, 104. Павлів, 105. Дмитрів.

21. Рогатин: 106. Липиця долішна, 107. Чесники, 108. Мартинів старий, 109. Мартинів новий, 110. Демянів, 111. Тенечники, 112. Фирлеїв, 113. Кнігиничі, 114. Букачівці.

22. Повіт Рудки: 115. Коропуж, 116. Бенькова Вишня, 117. Рудки, 118. Підгайчики.

23. Повіт Скалат: 119. Сороки коло Хоросткова, 120. Зарубинці, 121. Лиса Гора, 122. Мовчанівка, 123. Єлеонорівка.

24. Повіт Сокаль: 124. Світезів, 125. Жужель, 126. Ванів, 127. Цеблів.

25. Повіт Станиславів: 128. Тисьменичани, 129. Колодіївка, 130. Дорогів, 131. Єзупіль.

26. Повіт Тернопіль: 132. Янівка, 133. Мшанець, 134. Ходачків, 135. Слобода-Городище.

27. Повіт Товмач: 136. Палагичі.

28. Повіт Чесанів: 138. Дахнів.

29. Повіт Яворів: 137. Нагачів.

30. Повіт Чортків: 139—144. 6 фільварків, 145. Біла.

Простір сих 145 маєтків виносить 109.472 га.

Якусь часть сього простору творять ліси й неужитки, які не йдуть на парцеляцію; якусь часть оставляли собі дотеперішні власники.

Скільки виносить простір, розпарцельований між кольоністів, можемо приблизно обчислити таким способом:

Парцеляцію вело перших пять з висше вичислених авторизованих інституцій (осталі три інституції дістали авторизацію аж в липні 1920) і приватні особи.

Одна з тих авторизованих інституцій, «Товажиство аґрарно-осадніче» оголосило, що за пів року розпарцелювано 20.000 моргів або 11.509.28 га.

Коли приймемо таку саму інтензивність парцеляції для всіх пяти авторизованих інституцій, то вони разом розпарцелювали 57.546.40 га.

Приватні особи — на основі місцевих обчислень — розпарцелювали коло 20% простору, який розпарцелювали інституції, отже 11.509.28 га.

Таким чином весь простір, розпарцельований між польських кольоністів виносить 69.055.68 га.

Висше згадане «Товажиство аґрарно-осадніче» оголосило, що одну родину поселяло пересічно на 10 моргах. Се значить, що на 69.000 га (=119.370 моргів) поселено 11.937 родин або — числячи на одну родину 5 осіб — 59.985 населення.

Отже білянс піврічної польської кольонізації в Східній Галичині представляється так: На 69.000 га землі поселено 11.937 родин польських кольоністів або 59.685 польського населення.

При такій самій інтензивности за один рік скольонізувалаби Польща 138.000 га. Коли зважимо, що в десятиліттю 1902—1912 розпарцельовано в Східній Галичині з приватної ініціятиви всего 151.568 га, — то побачимо, що однорічна кольоніза-

ційна діяльність польської держави майже дорівнює 10-літній приватній парцеляційній діяльности.

Як уже подано, весь запас землі на земельну реформу в Східній Галичині виносить 900.000 га.

З сього запасу треба оставити якусь скількість для дотеперішніх власників, яких є 1.961 або кругло 2.000. Коли для них оставити тільки по 100 га на родину, то для земельної реформи остане тільки 700.000 га.

При `такій кольонізаційній інтензивности, яку проявила Польща за першого пів року, скольонізує вона тих 700.000 га за пять літ.

З сього вивід:

Коли польське правительство матиме змогу вести ухвалену соймом і підпирану цілою польською суспільністю кольонізаційну політику в Східній Галичині далі з такою інтензивністю, з якою її розпочало, то за пять літ може скольонізувати польським селянством з Польщі весь запас землі, який знаходиться в краю для земельної реформи.

Се значить, що побіч польських дворів повстануть заможні польські села, польський елємент збільшиться як що-до числа так і що-до господарської сили, що в результаті дасть йому постійну політичну перевагу в краю, — а місцеве українське селянство, як доси наслідком недостачі землі жило в нужді і наслідком політичної переваги польських дідичів в національнім поневоленню, так житиме й далі, позбавлене всяких виглядів поліпшити своє господарське положення через земельну реформу, засуджене на що-раз більше національне поневолення і що-раз більшу господарську руїну.

Таку долю готовить корінному українському населенню Східної Галичини, яке доси, не вважаючи на вікове польське поневолення, творить ще 70% населення краю, кольонізаційна політика Польщі.

11. Польська кольонізаційна політика в Східній Галичині і міжнароднє право.

«Діяльність кольонізаційних комісій в Німеччині стягнула на себе обурення цілого світа». Отсі слова одного з визначних

діячів польської кольонізації Східної Галичини* являється найбільше проречистим засудом кольонізаційної політики Польщі супроти українського народу.

Коли кольонізаційна політика Німеччини в польській Познанщині стягнула на себе обурення цілого світа, то на стільки більше обурення цілого світа повинно вернутися проти Польщі за її кольонізаційну політику в українській Східній Галичині.

На скільки більше, — кажемо, — бо коли кольонізаційна політика Німеччини супроти Поляків знаходила рішучий осуд значної части німецької суспільности, то Польща ціла як один муж, від консерватистів до соціялістів, хоче при помочи кольонізаційної політики загарбати відвічну українську землю.

І ще є одна важна ріжниця між кольонізаційною політикою Німеччини й Польщі.

Німеччина вела кольонізаційну політику супроти польського народу на території, на яку розтяглася її суверенна власть, і в часі, коли міжнароднє право оставляло поневолені народи їх долі.

За те Польща веде без порівнання безогляднійшу кольонізаційну політику супроти українського народу на території, на якій їй суверенна власть зовсім не прислугує, яка стоїть під охороною міжнароднього права і на якій польське правительство виконує тільки провізоричний мандат Найвисшої Ради Мирової Конференції, і в часі, коли право самовизначення народів, — хоч топтане тими, які проголосили себе його

*[посилання на слова п. Стефануса: «Форма концесіонованої державою приватної спілки — каже він — є для держави вигіднійша, коли зважити, що така спілка, працюючи в інтересі національнім, проте увільняє державу від всякої відповідальности, а навпаки діяльність кольонізаційної комісії йде виключно на рахунок держави. Діяльність кольонізаційних комісій в Німеччині дала марні висліди під фактичним оглядом у відношенню до ужитих засобів, а на німецьке правительство сягнула обурення цілого світа... Ходить о свободу рухів для спілки, яку треба утворити так, щоб її утворення і діяльність на перший вид і на зверх були зовсім самостійні. Ходить головно о се, щоби де тільки можна, поставити на позиції польського селянина, бо там, де стане нога польського селянина, там є і буде Польща», див. розд. 6. Ані кусника землі для українського селянина!..; п. III. Голоси визначних діячів. (в оригіналі: «Див. стор. 19.»)]

оборонцями, — так глибоко вкорінилося в душу цілого культурного світа, що стало одним з основних елєментів не тільки морального, але й писаного міжнародного права.

І коли ті, що обурювалися на кольонізаційну політику Німеччини супроти польського народу, не мали ані обовязку ані права ані змоги активно виступити проти сього злочину і покласти йому кінець, — то тепер ті культурні народи, які з'єдинені на Мировій Конференції і в Союзі Народів, взяли на себе обовязок завести новий лад в Европі, мають і право і обовязок і змогу покласти кінець злочинови, якого допускається Польща на українськім народі своєю кольонізаційною політикою в Східній Галичині.

Бо, як сказано, Східна Галичина не підлягає суверенній власти польської держави, тільки стоїть під охороною міжнародного права і Найвисшої Ради Мирової Конференції, яка поручила Польщі тільки провізоричний мандат в сім краю.

З характеру сього мандату, — який означили ми на иншім місці — ясно випливає, що Польща має право тільки до таких заряджень в Східній Галичині, які потрібні для вдержання порядку в краю. Поза сим вона обовязана шанувати дотеперішні правні відносини, з окрема не робити нічого, що пересуджувало би будучність краю в її користь.

Що своїм земельним законодавством, на скільки польське правительство примінює його в Східній Галичині, і веденою на основі сього законодавства кольонізаційною політикою в сім краю Польща переступила границі свого мандату і нарушила міжнароднє право, се ясне.

Се нарушення тим яркійше, що власне в земельнім питанню політика Польщі в Східній Галичині противиться ясно висловленій волі Найвисшої Ради Мирової Конференції.

В проєкті статута для Східної Галичини, який, ясна річ, є висловом волі Найвисшої Ради що-до сього краю, містяться що-до земельного питання отсі постанови:

«Артикул 9. Не можна буде переводити в Східній Галичині ніякої систематичної кольонізації при помочи кольоністів звні».

«Артикул 12. Сойм Східної Галичини буде видавати закони в отсих правах: .... 10) Земельні питання».

«Артикул 13. .... Коли законодатна ухвала в земельній справі, після діткнення її «вето-м» губернатора, буде протягом одного року рішена на ново соймом більшістю двох третин, тоді справа буде безпосередно предложена польським правительством Союзови Народів. Рада Союза Народів рішить більшістю голосів про акцію, яка повинна бути переведена, та про зарядження, які повинні бути видані, відповідно до того, що признає за корисне і вказане в даних обставинах».

З сих постанов ясно виходить: 1) що по волі Найвисшої Ради земельне питання в Східній Галичині має належати до компетенцій східно-галицького сойму; 2) що на випадок конфлікту між східно-галицьким соймом і польським правительством (яке репрезентує східно-галицький губернатор) має рішати Союз Народів; 3) що кольонізація Східної Галичини кольоністами зпоза границь краю має бути абсолютно заборонена.

Тимчасом Польща поступає як-раз противно: польський сойм видає закони, а польське правительство розпорядки, які мають за ціль як найшвидше рішити земельне питаннє в Східній Галичині через скольонізування краю польським селянином з поза границь краю.

Знаючи волю Найвисшої Ради що-до земельного питання в Східній Галичині, Польща хоче використати свій провізоричний мандат в сім краю на те, щоб до часу, заки Найвисша Рада видасть дефінітивне рішення, скольонізувати край польським елементом і так поставити Найвисшу Раду перед довершений факт.

Супроти сього не тільки цілий культурний світ повинен звернути своє обурення проти кольонізаційної політики Польщі в Східній Галичині, але також Найвисша Рада Мирової Конференції має обовязок своїми зарядженнями покласти кінець сьому винищуванню українського народу на його землі.

12. Наші домагання.

I. На основі всего висше сказаного правительство Західно-Української Народньої Республики домагається від Найвисшої Ради Мирової Конференції видання й переведення отсих заряджень:

1) Заборонити польському правительству примінювати польські земельні закони і розпорядки в Східній Галичині.

2) Наказати польському правительству уневажнити всі контракти купна-продажі землі в Східній Галичині, заключені особами, які перед 1 падолиста 1918 не мали права приналежности в одній з громад Східної Галичини. Уневажнення має обняти всі контракти, заключені під польською окупаційною владою.

3) Привернути в Східній Галичині свобідний оборот землею на основі попереднього правного стану.

4) Заборонити кольонізаційну парцеляцію Східної Галичини при помочи польських кольоністів зпоза границь краю.

5) Відложити рішення земельного питання в Східній Галичині до часу, коли буде дефінітивно вирішене державне становище Східної Галичини.

II. Правительство Західно-Української Народної Республики заявляє, що український нарід Східної Галичини ніколи не признає — як взагалі так і з окрема в земельнім питанню — фактів довершених польською окупаційною властю і швидше чи пізнійше, ставши правним господарем своєї землі, уневажнить їх, як версайський договір уневажнив факти довершені німецьким правлінням в Альзації й Льотарингії.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 297. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 145
ОБ'ЯВА ГЕНЕРАЛЬНОГО ДЕЛЕГАТА УРЯДУ ДЛЯ ГАЛИЧИНИ У ЛЬВОВІ ГАЛЕЦЬКОГО ПРО ВВЕДЕННЯ НАГЛИХ СУДІВ НА ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЧИНИ

*17 липня 1920 р.**

Розпорядженням з дня 27 падолиста 1918, ч. 701/ през[идія], завела польська комісія ліквідаційна на цілім просторі Галичини доразові суди для злочинів: убивства, грабунку, підпалення і для злочину публічного насильства, довершених внаслідок

---

*Дата встановлена на основі супровідних документів.

злобного ушкодження чужої власності. Таке саме зарядження з обов'язуючою силою для округу апеляційного суду у Львові видав розпорядженням з дня 21 грудня 1918, ч. 18/пр[езидія], Тимчасовий комітет правлячий у Львові для злочинів: убивства, грабунку, підпалення.

Для заведення одностайності сотвореного сими зарядженнями стану речей зніс пан міністр внутрішніх справ у Варшаві розпорядженням з дня 14 мая 1919, ч. 47866, оба вищезгадані розпорядження і зарядив в порозумінні з паном міністром справедливості на основі § 430 закону о карнім поступованні з 23 мая 1873, В[існик] з[аконів] д[ержавних], ч. 119, заведення в округах апеляційних судів у Кракові і у Львові **доразових судів** для злочинів: **убивства, грабунку, підпалення** і для предвиджених в § 85 **загального карного закону публічного насильства, довершених внаслідок злобного ушкодження чужої власності**.

Вищепоіменоване розпорядження пана міністра внутрішніх справ входить в життя з днем оголошення по мислі § 431 закону о карнім поступованні.

Хто, отже, по належнім оголошенні сего розпорядження провиниться против одного з вищепоіменованих злочинів, **буде ставлений перед доразовий суд**, о котрого поступовання мають примінення приписи розділу XXV закону о карнім поступованні, **і підпаде карі смерті**.

Остерігається при тім, що не лише безпосередній виновник стається винним злочину, **але також кожний, хто приказом, порадою, научуванням або похвалою злочинне діло викликав або з наміром спричинив до його довершення наміреним достарчанням средств, усуванням перепон або яким-небудь іншим способом уділив попертя або помочі до певнішого довершення того ж спричинився**, а також кожний, хто порозумівся з виновником згори щодо уділення йому помочі і попертя по довершенім злочині або щодо участі в зиску і користі (§ 5 заг[ального] карного закону).

На тих просторах, на которих внаслідок воєнних подій діяльність цивільних судів карних підпала фактично завішенню, вищезгадані злочини і взагалі вчинки, підпадаючі під

поняття бандитизму, підлягають воєнним судам польовим і будуть карані карою смерті в наглім поступованні.

Генеральний делегат правительства для Галичини
Галецький в[ласною] р[укою]

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 116. Друкарський відбиток. Афіша.
Опубл.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 56—57.

№ 146
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «БІЛЬШОВИК» ПРО ПРОВАЛ МОБІЛІЗАЦІЇ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ДО ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ

26 липня 1920 р.

Польща, щоб врятувати своє хитке становище на фронті, зарядила мобілізацію в Східній Галичині. Мобілізація, одначе, потерпіла крах. Бо проти кого піде трудовий народ Галичини? Проти робітників і селян Росії і України, які борються за його визволення? На мобілізацію він не відгукнувся.

Більшовик. — 1920. — 26 лип.

№ 147
ІЗ ЗВІТУ УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ МАЛОПОЛЬЩІ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ В ГАЛИЧИНІ за липень 1920 р.

6 серпня 1920 р.

Останні події на фронті та в країні підтвердили всі побоювання, які управління державної поліції висловлювало у своїх рапортах та доводило беззаперечно, що, будучи тут, в країні, особливо у Східній Малопольщі, в оточенні з усіх боків ворожими стихіями, виключно політикою сильної руки зможемо забез-

печити наш національний стан володіння і наші політичні здобутки, а всякі спроби порозуміння з євреями й українцями і розрахунок на їх допомогу є утопією. Адже ж у важкі для польської держави хвилини ці стихії завжди підуть беззастережно проти неї.

Українське населення вважає, що саме тепер, у зв'язку з важким становищем, в якому перебуває Польща, настала єдина нагода відновлення його претензій на Східну Малопольщу. Українська преса вважає своєчасним з усією відвертістю вимагати приєднання Східної Малопольщі аж по Сян до «комплексу українських земель» і твердить, що тільки тоді назавжди встановляться мирні відносини, коли Східна Галичина перестане бути колонією польського імперіалізму. Пропозицію Петлюри про угоду в справі Східної Малопольщі українська громадська думка сприйняла боляче, як «несвоєчасну помилку», яка вже не може задовольнити вимог українського народу. Агітація з боку галицьких українців дуже посилилась, а українське населення під впливом своїх провідників зайняло просто визивну позицію і чекає найближчим часом політичних змін. Українські агітатори стали рішуче агітувати за поновлення державного перевороту, подібно до того, який мав місце в листопаді 1918 року.

Вся українська інтелігенція без винятків настроєна проти нас і готова піти з будь-яким ворогом. Малоземельні й безземельні селяни як з поглядів національних, так і особистих раді більшовикам. Армія Петлюри, загони якої вже декількаразово виступали проти польської держави зі спробами провести державний переворот, в першу чергу сприяє посиленню сепаратистських прагнень українців і жвавих сподівань в близькість реалізації програми «Великої України».

Якщо ж взяти до уваги, що в українському війську є велика кількість галицьких українців, які брали активну участь в українській навалі 1918 року, і що ці люди почали інтенсивно працювати в Малопольщі в антипольському дусі; далі, що польське населення з цих повітів переважно перейшло до Західної Малопольщі, нарешті, що озлоблене останніми подіями місцеве українське населення легко вірить чуткам, які поширюють вищезгадані агітатори, — то, виходячи з інтересів польської держави, ситуацію потрібно вважати загрозливою.

Це значне посилення відцентрових стремлінь чужих елементів у Польщі йде у супроводі зі зростаючою більшовицькою агітацією серед самої польської громадськості. Вплив цієї агітації на менш свідомі уми або, можливо, байдужі щодо національних гасел стає щораз виразнішим. Взагалі це проявляється в гострій критиці уряду й небажанні щодо активної військової служби. Постійний підрив авторитету державних органів ворожими елементами в народних масах і переконування їх, що комуністичний лад — це обов'язковий наслідок перевороту, який відбувся в Росії, діє так, що маси з надією чекають соціальних переворотів і сподіваються, що будуть наділені землею й маєтками теперішніх власників.

Ці настрої ведуть до відвертого висловлювання незадоволення теперішнім режимом і до ухилення від військового обов'язку і від усяких послуг на користь держави. Видно це також по масовому дезертирству. Цілий ряд конфіскованих більшовицьких відозв, які закликають до перевороту і припинення війни, привезених з фронту або розкиданих нелегально євреями, свідчить про посилення злочинної антидержавної діяльності серед сільського та робітничого населення.

В решті повітів, які підлягають окружному правлінню державної поліції «Схід», також відчувається все більш вороже ставлення українського населення, викликане посиленою відкритою агітацією, що появилася внаслідок відступу наших військ і зростає в міру невдач на фронті. Це населення вірить тепер у початок кінця польського панування в цій країні. Усякі розпорядження властей відносно постачання потрібної кількості підвід і робочої сили для фортифікаційних робіт не виконуються. Польських марок взагалі не приймається. Цілі села з розкритими обіймами чекають прибуття більшовиків...

В Дрогобицькому повіті, особливо в нафтовому басейні, серед нафтовиків та солеварників посилюється комуністичний рух...

Стан безпеки значно погіршав внаслідок пересунення фронту вглиб країни та проникнення різних ворожих відділів на територію, яка лежить по цей бік фронту.

Головним фактором деморалізації є дезертирство. Озброєні дезертири втікають з фронту цілими групами, ховаючись по лісах і полях, грабують, допускають різні зловживання

і, насамперед, крадуть вози й коней. Затримування й виловлювання дезертирів зустрічає перешкоди із-за їхньої чисельної переваги і, крім цього, ще й тому, що ні офіцери, ні солдати не визнають по відношенню до себе компетенції державної поліції. Каральні експедиції й облави на дезертирів, які влаштовуються жандармерією разом з державною поліцією, не завжди дають добрі результати, тому що населення часто підтримує і переховує дезертирів. Єдино доцільчим є поліцейський і військовий кордон, встановлений для затримування військових втікачів, і за встановлену лінію дезертири майже не проникають.

Поруч з дезертирами громадській безпеці загрожують недобитки наших та українських військових частин, які нападають і грабують.

Особливо недисципліновані українські відділи, босі й обдерті, вони не слухають офіцерів, самовільно влаштовують безправні реквізиції, напади й грабунки. В залишених польських дворах ці відділи забирають усе.

В Заліщицькому повіті з'явилися численні банди озброєних укр[аїнських] солдатів, деякі навіть на чолі з офіцерами, часто озброєні кулеметами. Перед їх насильствами, грабунками коней і возів державна поліція безсила через нечисленність. Ці грабунки змушують населення ховатися з пожитками по лісах.

В Товмацькому повіті добре озброєний загін петлюрівців нападає в селах на двори й доми і грабує. Налякані люди ховаються з пожитками по лісах.

В Скалатському повіті грабунки й насильства, які допускаються відділами озброєних недобитків з фронту, викликають таке обурення населення, що воно готове до бунту. В Кам'янці Струмиловій, в лісах і селах околиці Буська снують численні групи недобитків з фронту, які допускають багато зловживань і сіють переполох і паніку. Ці групи так вороже і рішуче виступають проти службовців державної поліції, які йдуть на захист населення, що навіть роззброїли поліцейський відділок у Буську, а окремих службовців дуже побили.

У Чортківському повіті державна поліція безсильна проти озброєних груп і дезертирів, які орудують по полях.

Те саме діється в Городенці.

Тилові формування військ Павленка, розташовані у повітах Гусятин, Борщів, Чортків і Бучач, грабують худобу й продукти. Всі навколишні двори майже повністю пограбовані укр[аїнськими] ватагами, а двір Бадені в Коропці спалений. Навіть українське сільське населення вороже ставиться до українського війська у зв'язку з цими насильствами.

В Зборівському повіті цивільне населення погрожує активним виступом проти насильства і грабунків, що чинять недобитки 11 піхотної дивізії...

Комендант державної поліції Малопольщі Гошовський

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3822, арк. 3, 5, 6, 7, 8, 10. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 281—284.

№ 148
ЛИСТ ПРЕЗИДІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ ДИКТАТОРУ ЄВГЕНУ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

15 серпня 1920 р.

Високодостойний пане Диктатор!

На території цілої Східної Галичини примінюється супроти українського населення нечуваний терор, який хиба можна порівняти з терором з перших днів побідної польської офензиви з часу польсько-української війни. Відносно українського населення знесено зовсім безпеченство життя і майна. По українських селах ввихаються банди польських узброєних дезертерів, які граблять, крадуть і рабують українське населення, а навіть в польській пресі були подані случаї мордів. Не ліпше з українським населенням поступають відділи польського війська; вони грабують у українських селян гроші, білля, обуву, одежу, рільничі знаряди, харчі, рільні плоди, товар, коні і дріб. Де селяне супротивлюються рабункам виконується їх під оружною пресією.

Польські цивільні апровізаційні власти не маючи надії задержання під своєю владою Східної Галичини накладають на українське селянське населення величезні збіжеві контингенти всуперіч виразним постановам польських законів. Заходить небезпека, що не буде чим засіяти піль, що в зимі вибухне голод спричинений рабунковою господаркою польських цивільних і військових властий. По всіх усюдах переводяться масові арештовання української цивільної і духовної інтелігенції і свідомого селянства і робітництва, а в иншому місци наводимо докази, що в цей спосіб хочеться зломити відпорну силу українського народа і примусити до заключення польсько-української угоди.

Польські військові організації роздали в цілому краєви всему польському населенню кріси і муніцію і потворилися з цего польські цивільні узброєні організації, яких головною цілю є терроризовання українського цивільного населення. Вони переводять безнастанні ревізії і обмежують Українцям свободу переношення ся з місця на місце. Українське населення обезоружене і стерроризоване очікує кождої хвилі від польських узброєних банд крівавої масакри. Але те ще не все. Проти закону покликується українське населення до польського війська або переводиться понір* до особистих воєнних чинитьб, які являються тільки замаскованим способом покликання до війська.

Прохаємо наш крик розпуки подати до відома культурного світа і зажадати міжнародної охорони для грабленого, терроризованого, позбавленого личної свободи східно-галицького українського населення.

На случай признання нам Східної Галичини ми самі тут, супроти представленого подійсного стану справи є безсильні і не могли би перебрати власти, тим більше, що місцеве польське населення плянує в тім случаю оружну акцію на власну руку.

В доповненню до листа п. С. додаємо на основі достовірних інформацій, що в Волочинці петлюрівці застрілили двох селян, що не хотіли дати коний і коров, а коло Марковець застрілили

*Так в тексті.

будника-Українця. Рівно ж зрабували оден жидівський фільварок в околици Товмача. На основі реляцій сотника Саєвича петлюрівці розстріляли 69 селян, за те, що не давали себе грабувати.

Примітка: В окремих рефератах, які залучуємо, є представлене подрібно поступовання польських властий з українським населенням.

Остаємо з правдивим поважанням.

Львів, дня 15 серпня 1920 р.

За Президію Делегації Української Національної Ради у Львові:
Підписи: ***К. Студинський, Володимир Целевич, д-р Мирон Кордуба***

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 293. Машинопис. Оригніал.

№ 149
ОГОЛОШЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ДЕЛЕГАТА ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ У ЛЬВОВІ ГЕНЕРАЛА КАЗИМИРА ГАЛЕЦЬКОГО ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВИХ СУДІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОГО І КРАКІВСЬКОГО СУДОВИХ ОКРУГІВ

21 серпня 1920 р.

Ч. 18467/пр.

Оповіщенє

Розпорядженєм Ради Міністрів з дня 21 липня 1920 В. з. Р. польської Ч. 61 поз. 397 зарядила Рада Міністрів на основі арт. 3 розпорядження Ради Оборони Держави з дня 20 липня 1920 В. з. Ч. 61 поз. 393 в округах апеляцийних судів у Львові і в Кракові **доразове поступованє** також в случаях слідуючих проступків:

1. головна зрада з §§ 58—62 з. к.
2. забуренє публичного спокою з §§ 65 а і ц. з. к.
3. бунт з §§ 68, 69 і 70 з. к. в случаях загрожених карою тяжкої вязниці від 10—20 літ.

4. злобне ушкодженє або спинюванє руху телеґрафу (телєфону) з § 89 з. к.

5. злочини, поіменовані в законї з дня 27 мая 1885 р. В. з. д. Ч. 134 о уживаню вибухових средств.

Се розпоряджене входить в житє з днем оголошеня по мисли §§ 431—433 австр. пр. к.

Хто отже по належитім оголошеню сего розпорядженя провинить ся против одного з висше поіменованих злочинів

буде ставлений перед доразовий Суд

до котрого поступованя мають примінене приписи розділу XXV закона о карнім поступованю

і підпаде карі смерти.

Перестерігає ся крім того, що не лише безпосередний виновник стає ся винним злочину, але також кождий, хто приказом, порадою, научуванєм або похвалою злочинний учинок викликав або з наміром спричинив, до єго переведення наміреним достарчуванєм средств, усуванєм перепон, або яким небудь иншим способом уділив попертя або помочи, до певнійшого виконаня причинив ся, та кождий, хто порозумів ся з виновником з гори що до уділеня єму помочи і попертя по довершенім злочині або що до уділу в зиску і користи (§ 5. заг. зак. карн.).

На тих областях, на котрих в наслїдок воєнних подій діяльність цивільних Судів карних фактично підпала завішеню, висше поіменовані злочини і в загалї учинки підпадаючі під понятє бандитизму підлягають воєнним Судом полевим і будуть карані **карою смерти** в доразовім поступованю.

У Львові, дня 21 серпня 1920.

Генеральний Делєгат Правительства:
Галецкі *в. р.*

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 53—54. Друкарська афіша.

№ 150
ТЕЛЕГРАМА ПРЕДСТАВНИКА ЗУНР У ПРАЗІ СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО УПОВНОВАЖЕНОМУ ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ СТЕПАНУ ВИТВИЦЬКОМУ ПРО ПОВСТАННЯ НА ПРИКАРПАТТІ

25 серпня 1920 р.

Вечірні газети доносять, що повстанці зайняли Калуш, Перегінськ, Долину, ідуть на Дрогобич і Борислав. Перед ними тисячі польських бійців утікають до Карпат. Українське повстання звернене виключно проти поляків, яких роззброюють, але пускають до Польщі. Шлях Стрий — Лавочне заняла новоутворена народна українська рада, тим унеможливлена достава нафти з Польщі до Чехословаччини через Лавочне і Воловець, яка малася цими днями розпочати. В пограничних округах Прикарп. Русі проголошено наглі суди.

Стоцький

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 295. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 151
ТЕЛЕГРАФНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА ЗУНР У ПРАЗІ СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО КОСТЮ ЛЕВИЦЬКОМУ ПРО ПОВСТАННЯ НА ПРИКАРПАТТІ

28 серпня 1920 р.

Копія депеші.

«Право Ліду» подає телеґраму з Ужгороду, що в наслідок відступлення большевицької кінноти з околиці Стрия, українські повстанці здержують самі натиск поляків на правім крилі. Вчера роззброїли повстанці на схід Борислава більший польський відділ. Вони добули більшу скількість зброї, муніції, скорострілів і обоз. Гаслом повстанців «Незалежна Україна».

Стоцький

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 293. Машинопис. Копія.

№ 152
ЛИСТ УПОВНОВАЖЕНОГО ДЛЯ СПРАВ ФІНАНСІВ, ПРОМИСЛУ І ТОРГІВЛІ ВОЛОДИМИРА СІНГАЛЕВИЧА УПОВНОВАЖЕНОМУ ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ СТЕПАНОВІ ВИТВИЦЬКОМУ ПРО ПОВСТАННЯ НА ПРИКАРПАТТІ

30 серпня 1920 р.

До
Уряду З. У. Н. Р. для справ закордонних
у Відни

Сим маю честь донести, що нині одержав я телєґрафічну вістку від нашого старшини з Праги, який операючися на реляції нашого відпоручника в Ужгороді повідомляє мене, що в краю ґрупа повстанців проти польського режіму у Східній Галичині, яка мабуть оперувала в околиці Стрий-Сколє а мала характер чисто національний, зістала зліквідована. Польське військо виперло повстанців через Лавочне на чеську теріторію де їх розоружено і інтерновано. Крім тої ґрупи повстанців є другі менші ґрупи, про яких характер нема покищо вістки.

Чехи, а радше французька місія в Чехах підозріває наші відділи на Прикарпатській Україні о симпатизовання з большевиками і для того заходить потреба в дорозі пропаґанди пояснити політичним кругам який є підклад повстанчого руху в Галичині.

Наспівші нині польські ґазети «Ґазета поранна» подають також вісти про українське повстання, про оголошення стану облоги в Стрию, для того являється конечним спровокувати в пресі основне обговорювання справи в нашім інтересі.

Відень, дня 30 серпня 1920.

***Сінґалевич** в. р.*

P. S. Переслухані повстанці підчеркують протоколярно виключно антіпольський національний характер повстання.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 291. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 153
ДОНЕСЕННЯ СКОЛІВСЬКОГО СТАРОСТВА ГАЛИЦЬКОМУ НАМІСНИЦТВУ ПРО СЕЛЯНСЬКЕ ПОВСТАННЯ НА ПРИКАРПАТТІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ФЕДОРА БЕКЕША

30 серпня 1920 р.

Скориставшись безвладдям, яке виникло внаслідок евакуації і від'їзду установ із Сколе в ніч з 20 на 21 серпня, українці, в порозумінні з якимось Федором Бекешом, що перебуває в Чехословаччині, намагалися викликати рух, спрямований на створення українських радянських рад в повіті.

Повернувшись до Сколе 28 ц. м. і взявши знову владу в повіті, я розпорядився негайно провести слідство по цій справі, а результати його, які характеризують хід подій за період після евакуації, подано нижче.

Гасло до початку руху подав якийсь Іван Дем'ян, селянин із прикордонного села Опорця; який в суботу 21 серпня о 8 годині ранку роззброїв скарбову варту в Опорці і захопив її казарми. Тоді ж о 2 годині дня з чехословацької сторони прибули вищезгаданий Бекеш і два українсько-радянські офіцери, привівши з собою близько 30 неозброєних чоловік. Зразу ж було розпочато негайне вербування і незабаром в їх ряди стало до 100 чоловік, з яких, однак, ледве 30 були озброєні гвинтівками. Коли б вони мали більше зброї, то могли б організувати значно сильніший підрозділ, тому що наплив добровольців був дійсно великий, особливо з гмін Опорця, Славська, Гутари, Кального і Волосянки. Водночас розповсюджували дві відозви. Перша з них під назвою «Товариші козаки!» за підписом «Перший з'їзд представників від козацьких Рад українських інтернованих частин на території Чехословацької Республіки», а друга відозва під назвою «За що б'ються більшовики!» за підписом Військово-революційного комітету. Перша із згаданих вище відозв є зверненням до населення, щоб воно підтримало керівників і організації радянських установ, а також має вказівки й інструкції, між якими є така, яку, як особливо характерну, наводжу дослівно: «Захопити

фільварки дідичів і перебрати все майно під своє розпорядження, розстріляти всіх ворожих людей».

Вищезгадані відозви розповсюджувались серед населення сусідніх прикордонних сіл.

Бекеш, який був керівником і організатором всього цього руху, почав видавати розпорядження і накази до прикордонних сіл, а один такий його наказ, датований 20 серпня, адресований до війта в Хащовані, потрапив до рук висланого сюди розвідника інформаційного відділу КГО.

Наказ цей, читав він, містить у собі розпорядження здати зброю, заборону виходити з хати після 8 години вечора, а за невиконання загрожує передати до польового українсько-радянського суду.

Закінчивши часткове озброєння свого загону, бекешівці в неділю, 22 серпня, захопили локоматив, який стояв у Лавочнім і належав фірмі Гредель у Демні, просунулись 23 аж до Гребенева, 24 серпня із Стрия прибув польський бронепоїзд, в зв'язку з чим Бекеш відступив назад, до Бескиду.

Одначе після цього, 25 серпня, він знову просунувся аж до Славська, звідки його в цей же самий день, ще після 7-ої години вечора, витиснув польський бронепоїзд аж до Бескиду.

Допомагали Бекешу в створенні установ українських Рад якийсь Зільберштайн з Лавочного, начебто технік, який був начебто начальником залізничної служби, для організації якої на всіх станціях і в будинках опитували залізничних службовців, чи не схочуть вони поступити на службу, а також якийсь Крук, різник з Лавочного.

Обидва вищезазначені, а також згаданий напочатку Іван Дем'ян зуміли втекти в Чехословаччину. Якийсь же Хоминець з Опорця, а також будочники зі Славська з будок № 35 і 37 (прізвища цих мені не відомі) були спіймані.

Вищезгаданих арештовано і віддано командуванню гарнізону в Стрию.

Щодо Бекеша, то він, за спеціальністю адвокатський практикант, походить зі Сколє. Під час листопадового перевороту 1918 року брав активну участь у тодішній українській адміністрації як керівник пов[ітового] господарського [харчового] управління.

Поведінка властей, а точніше чеського війська, як це підтвердило слідство, не була цілком правильною. Помічено, що чеські офіцери, коли Бекеш організував свої загони вже на галицькій стороні, проникали аж до Лавочного. Майже точно є також, що чеські офіцери, а у всякому разі чеські солдати, допомагали Бекешові в озброєнні загонів, а також при переході ними кордону. 26 серпня пов[ітовий] комендант державної поліції з Сколє зустрівся на кордоні з чеськими офіцерами, домагаючись роззброєння тих членів загону Бекеша, які зі зброєю в руках перейшли кордон. Як повідомив мене повітовий комендант поліції, чеські офіцери начебто заявили, що роззброять українців і відішлють їх до Кракова. Чи так справді буде, немає жодної впевненості. Скоріше всього виникає підозріння, що чехи не тільки не будуть роззброювати їх, а навіть таємно надаватимуть їм допомогу. Як встановлено, члени загону Бекеша перебувають тепер у Студеному, на чехословацькому боці, де нібито далі організуються і, як ходять чутки, погрожують, що повернуться сюди і винищать поляків.

У зв'язку з діями Бекеша жителі Славська в ніч з 22 на 23 серпня напали на обоз караульної роти, що відступав з Людвиківки, Долинського повіту, і цілком пограбували його, а солдати розбігалися врозтіч, залишаючи вози з кіньми.

В цьому нападі разом із жителями Славська брали участь також бекешівці. Тепер жителі Славська, боячись карної відповідальності, повтікали в гори і ліси, так що все село ніби вимерло. Взагалі в районі Славська ситуація все ще не ясна. 29 отримав донесення від начальника станції Славська про новий напад озброєного селянського загону біля будки № 37.

В порозумінні з повітовим командуванням державної поліції я зажадав від караульного батальйону в Стрию вислати допомогу, яка прибула сьогодні перед ранком до Славська в кількості 25 чоловік.

Додаю, що напад на заставу в ніч з 30 на 31 липня, про що повідомив телеграфом 31 липня за № 289/пр., як тепер підтверджено, був зроблений не чеським підрозділом, а бекешівцями, для того, щоб дістати таким чином зброю.

У зв'язку з вищезгаданими подіями, вважаю за необхідність зміцнення кордону, а особливо зміцнення взводів караулу,

кількісний склад яких явно недостатній. Також було б дуже бажано зміцнити відділки державної поліції на кільканадцять осіб.

Тому прошу президію видати відповідні розпорядження, а також взяти до уваги можливість надіслання карної експедиції до Славська.

Керівник староства Гольчевський

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 76, арк. 131—132. Копія.

№ 154
ІЗ ДОНЕСЕННЯ ЖОВКІВСЬКОГО ПОВІТОВОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ ЛЬВІВСЬКОМУ УПРАВЛІННЮ ПОЛІЦІЇ ПРО ВІЙСЬКОВИЙ ТЕРОР У ПОВІТІ

2 вересня 1920 р.

Насильства, грабунки, крадіжки, реквізиції, зловживання, заподіяні солдатами в тутешньому повіті, терор, залякування населення арештами і грубість, яку допускає місцевий відділок дефензиви № 6 командування Південного фронту і місцева військова команда, викликають серед жителів море ридань, обурення, страх і ненависть до влади.

Це ні помста, ні бунт, а доведені до краю розпука і гнів, які кореняться у кожного в душі.

Повітове управління державної поліції, у зв'язку з жалобами населення, доручило відділкам докладно перевірити стан зловживань і теперішнє становище в повіті і скласти додаткове точне повідомлення.

Тимчасом подам коротко загальний огляд господарства в повіті і спосіб ведення справ місцевими військовими органами.

В усьому повіті відбуваються грабунки, насильство, крадіжки, реквізиції. Винні в цьому солдати. Вони забирають, що хто хоче, роблять, що хто хоче, забирають коней, корів, телят, свиней. Деякі з них, погрожуючи гвинтівками, відбира-

ють гроші, не говорячи про тих солдатів, які, накладаючи податки, масово забирають овес, збіжжя, коней, корів без жодної плати, жодних квитанцій. Це могло б бути можливе і оправдане, якщо б дійсно йшло на потреби армії.

Однак з більшості поодиноких випадків видно, що забраними речами відділи зовсім не користуються, а навпаки, все це йде у власну кишеню розбещених і свавільних солдатів, які продають пограбовані речі по низьких цінах у сусідніх селах чи повітах.

Не згадую вже про масове реквізування вівса відділами без жодної плати, бо, безперечно, з'їли його державні коні.

Однак згадаю про табори і їх господарство. Кожне перебування військових таборів в якому-небудь селі настільки спустошливе і безгосподарне, що тільки свідки, якими можуть бути всі жителі села, можуть підрахувати вартість заподіяної шкоди. Отже, приблизно опишу їх вчинки і поведінку.

Після прибуття військового табору на нове місце призначення, починається грабування в селі курей, гусей, качок і т. п., розуміється, без плати. Неодноразовими були випадки, коли казали забити птицю, зварити і приготувати собі на запас, не залишаючи жодних грошей, — це було і є основним заняттям солдата в таборі, його першочерговою роботою.

Другим його заняттям є нишпорення і волочіння по селах удень і вночі без всякої мети. Після кожної ночі вранці господарі помічали нестачу худоби. Необхідно додати, що водночас з цими звичайними крадіжками відбувалися зловживання іншого характеру, а саме: кілька солдатів, приходячи в село, називали себе офіцерами різних чинів, накладали податки на збіжжя, вимагали підводи, коней, корів, свиней і т. д. Село, доведене до краю, добровільно складало викуп, щоб якнайшвидше їх позбутися.

Далі найбільш недбалим, з господарського погляду, є постачання корму для коней, досить болючим було і є для господаря те, що забирають овес, жито, ячмінь, даючи це коням у снопах, які топчуться і знищуються. Парі коней, як свідчать господарі, солдати давали кілька снопів щоденно і таким шляхом цілком розорили деяких господарів.

Протягом кількох днів тутешній відділок дефензиви знущається над людьми, заарештовує їх, не маючи жодних підстав, жодних даних, жодних фактів. Заарештовують на підставі підозрінь. В чому підозрівають і за що [заарештовують] — жодному із заарештованих не можуть доказати...

Повітовий комендант

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3823, арк. 48. Копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 295—296.

№ 155
ЗВІТ ЧЛЕНА УНРАДИ др. КИРИЛА СТУДИНСЬКОГО ПРО ЗУСТРІЧ З ПОЛЬСЬКИМ МІНІСТРОМ ОСВІТИ М. РАТАЄМ

3 вересня 1920 р.

Дня 3.IX 1920 р. був я враз з др. Федаком і др. Щуратом на авдієнції у польського мін. просвіти, п. Мацея Ратая, щоби довідатися, що думає зробити польський уряд з акад. молодежию укр. народности, яку вже від двох повних літ Поляки відсунули від студій.

Міністер числить літ 35, є сином селянина з під Комарна, упав два рази при іспиті на учителя середних шкіл, служив суплєнтом при VI гімн. у Львові, пішов опісля на гімн. учителя до Королівства, де вибрали його послом, а завдяки партийній приналежности іменовано міністром.

Про авдієнцію уложив комунікат др. Василь Щурат і його поміщено в «Гром. Думці» (ч. 207) і у «Впереді». Подано там до прилюдної відомости річи цензурні, а нецензурні передаю в моїх записках.

Я промовив до п. міністра по українськи і спитав, що задумує зробити польський уряд з українськими катедрами і молодежию, якій від двох літ загороджений вступ на університет і політехніку? «Царський уряд, говорив я, не дозволяв Полякам на основуванє власних шкіл, але не зборонював їх молодежи користати зі своїх святинь науки. Німці, великі

вороги Поляків, дозволяли рівнож польській молодежи користати зі своїх прегарно вивінованих наукових інституцій. Тільки брат Славянин братови Славянинови, на його власній землі, не дозволяє користати з університета у східній, українській части краю».

Пан міністер був, очевидно, заклопотаний і почав говорити per longum et latum про свої ліберальні погляди у варшавськім соймі, почім зазначив, що тепер час війни, що польський уряд стоїть на становищи приналежности східної Галичини до Польщі, натомість Українці сеї приналежности не признають. На всякий спосіб, казав п. міністер, стоїмо під знаком питання у сій справі. І тому польський уряд не мігби тепер основно розвязати унів. справи і може взяти ся за півсередники. Już rozważano над справою основаня укр. університета в Станиславові, або апробатою університетські курси. «Gdyby jednak rozchodziło się o dopuszczenie ukraińskiej młodziczy na lwowski uniwersitet, ja musiałbym stanąć na stanowisku ujemnem».

Я відповів з місця вже в польській мові: «Panie ministre, oświadczam, że ukraiński naród uważa niedopuszczanie Ukraińców do katedr i młodiczy do korystania ze studyów na uniwersitecie za prosty rabunek».

Пан міністер зжахнувся, почав говорити, що він є «...* rządu» і що я навіть під товариським оглядом таких слів ужити не повинен, одначе почув від дра Щурата відповідь, що народови який гнобить і має власть в руках, легко добирати ввічливих слів, але Українці, яких Поляки винищують, не будуть добирати гарних слів.

Дир. Федак заявив, що укр. молодіж вже шестий рік поневіряється на війні, а протягом двох літ не сміє користати з львівського університета і політехніки. Вона нічого не робить і думає, чи не тріснути би в лоб котрому з міністрів, або п. Галецькому, а тоді прецінь пішла би справа наперед. Ми відклонюємо від сего кроку молодіж, бо знаємо, що він приніс би нові репресії, одначе польський уряд повинен би рівнож над сею справою подумати.

---

*Слово нерозбірливе.

На кінци я заявив: «Пане міністер я назвав справу по імени, не тому, щоби кого уражати, але тому, що війна не скінчена, що і ми ще можемо бути панами у сх. Галичині, а я є великим ворогом всякого реванжу. Коли я, професор, бачу, що поверх півтора тисячи молодежи поневіряє ся без науки, що Поляки здержують нам витворенє інтелігенції, мені мовчати не вільно і гарних слів добирати не буду і не смію». — На тім скінчилася авдієнція.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 297. Рукопис. Оригінал.

№ 156
ІЗ ЗВІТУ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІЦІЇ МАЛОПОЛЬЩІ ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО ПОВСТАННЯ НА ПРИКАРПАТТІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ФЕДОРА БЕКЕША І ПРОГОЛОШЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

9 вересня 1920 р.

... Інший характер, а саме: соціально-революційний, мали збройні виступи загону Бекеша, який в кількості до 100 чоловік зайняв Лавочне, пов. Сколе, і проголосив Українську Радянську Республіку. До цього загону приєдналося кільканадцять селян з околиці Славська, Опірця і Кального і разом, маючи в своєму розпорядженні 1 кулемет, 1 паровоз і 3 вагони, дійшли до Тухлі, звідки польський бронепоїзд відтиснув цей загін аж до Лавочного, а згодом, завдяки службовцям д[ержавної] п[оліції], — за чехословацький кордон, де його роззброїли і мали віддати до рук польських властей. Кільканадцять визначніших проводирів у Сколівському повіті, в тому числі чотири із згаданого загону, вже заарештовано...

Комендант державної поліції Малопольші
Гошовський

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 8, спр. 3822, арк. 13—15. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 299—300.

№ 157
ЛИСТ УКРАЇНСЬКОГО ГОРОЖАНСЬКОГО КОМІТЕТУ ПРЕМ'ЄРУ ПОЛЬЩІ В. ВІТОСУ ПРО МАСОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ З РОБОТИ СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ

10 вересня 1920 р.

На конференції представників українського народу з в[ельми]-п[оважаним] паном президентом, яка відбулася дня 3 серпня 1920 р., піднесено, між іншим, справу покликання до служби службовиків української народної б[увшої] австрійсько-угорської монархії.

В[ельми]п[оважаний] президент заявили, що вважають зовсім оправданим жадання, щоб всіх не прийнятих досі службовиків української народності прийнято з поворотом до служби, і обіцяли в тій справі поробити всі можливі заходи у відповідних міністерствах. Мимо того, що від часу конференції минає вже півтора місяця, не посувалася справа вперед і не наступили нові прийняття. Ще дальше остає без служби при залізницях коло 200 декретових службовиків і цілий провізоричний персонал української народності в числі кілька тисяч осіб. У самім Львові не прийнято до служби при пошті і телеграфі коло 60 службовиків українців, у виділі крайовім — 15, а також кільканадцять дозорців в'язнів.

Остаючі без заняття службовики живуть у крайній нужді враз зі своїми родинами, попродали своє движиме майно, через що живуть в крайній розпуці і відчаю, здані на ласку судьби.

Просимо, проте, дуже про видання відповідних заряджень згідно з обіцянкою, [даною] в[ельми]п[оважаним] паном президентом на конференції 3 серпня ц. р., щоб негайно було прийнято до служби всіх не прийнятих досі службовиків української народності.

Львів, 10 вересня 1920 р.

За предсідателя
Секретар

ДАЛО, ф. 239, оп. 1, спр. 123, арк. 1—2. Машинопис. Копія.

№ 158
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ ГАЗЕТИ «ВПЕРЕД» ПРО ВБИВСТВО СЕЛЯНИНА І. ПОТІЯ З с. ЗЕЛІВ ГОРОДОЦЬКОГО ПОВІТУ, ЗА ВІДМОВУ ПРАЦЮВАТИ НА ПОМІЩИКА

11 вересня 1920 р.

Страшно й моторошно стає на душі, коли доводиться нам слухати про те, що діється по наших селах під теперішню хвилину.

З села Зелів, повіт Городок, прислано нам урядову вістку, яка стинає кров у жилах.

Дня 8 вересня зайшов там якийсь воружений панок і без всякої легітимації заставив війта виганяти людей на роботу до панського двору в Жорнисках.

Після наказу війта до примусової роботи були зобов'язані ті, що не мали вдома коней. Але панок, незважаючи на цей розпорядок, гнав кого попало.

Селянинові Миколі Гаврушкові грозив револьвером, хоч він не мав іти до роботи. Селянина Івана Потія, якого застав при молоченню в стодолі, побив страшно, а накінець вистрілом з кріса і положив його на місці трупом.

Матір убитого, що боронила сина, збив прикладом від кріса.

При тім були присутні: заступник війта Олекса Матіяшек і Петро Каспришин.

Згаданий панок грозив застріленням війтові і кожному, хто не хотів би з ним іти, при тім називав всіх більшовиками.

Ціле село жде на комісію та на якісь власті, що прийшли би їм в поміч.

Ми зі своєї сторони звертаємося о інтервенцію до Українського горожанського комітету, якому прикладаємо докладні подробиці цього вбивства та нечуваного насильства над спокійним селянським населенням.

Одночасно звертаємося до цивільних і військових властей, щоби сейчас вглянули в цю справу і постаралися, щоби на будуче не повторювалися такі випадки.

Вперед. — 1920. — 11 верес.

№ 159
ТЕЛЕГРАМА РЕДАКЦІЇ «НАРОДУ» З УЖГОРОДА УПОВНОВАЖЕНОМУ УРЯДУ ДЛЯ СПРАВ ФІНАНСІВ, ПРОМИСЛУ І ТОРГІВЛІ ВОЛОДИМИРУ СІНГАЛЕВИЧУ У ВІДНІ ПРО ПРИБУТТЯ НА ЗАКАРПАТТЯ ВІЙСЬКОВОЇ ГРУПИ ГЕНЕРАЛА УГА АНТОНА КРАВСА І ПРО ОКУПАЦІЙНИЙ ТЕРОР У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

12 вересня 1920 р.

Краус перевів через залє на підкарпатє 225 офіцирів 700 козаків 36 машинових крісів 700 коней з арматами скорострілами і муніцією Бекеш переїхав поїздом на Лавочне. Польські карательні відділи машерують від Дністра до Карпат на схід обступають кожде село зі скорострілами грабують все, вішають розстрілюють людей та підпалюють нафтою села як Дідущики Великі, Рахинь, Надія, Тур'я Велика, Суходоль і инші. Населення тікає в гори з дітьми або до большевиків, а захоплених мущин вивозять до Стрия під полевий суд. Безнастанно по селах жандармські суди катують невинних людей. Їх постерунки залиті кров'ю, перевисшають ославлені чрезвичайки. Перегінсько окопалося і борониться на життя і смерть.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 77. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 160
СПИСОК ГМІН ТУРКІВСЬКОГО ПОВІТУ, В ЯКИХ ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ ЗАПРОВАДЖЕНІ ВІЙСЬКОВО-ПОЛЬОВІ СУДИ

22 вересня 1920 р.

Wykaz gmin
powiatu Turka n/Str. w których ogłoszono sądy doraźne.

L. p.	Nazwa gminy	Data ogłoszenia
1.	Bachowate	22/8
2.	Beniowa	18/8

3.	Bereżek	26/7
4.	Boberka	15/8
5.	Borynia	28/7
6.	Bukowiec	15/8
7.	Butelka niżna	15/8
8.	" wyżna	15/8
9.	Butla	1/8
10.	Chaszczów	8/8
11.	Dniestrzyk dębowy	31/7
12.	Dniestrzyk hołowiecki	28/7
13.	Dołżki	1/8
14.	Dydiowa	15/8
15.	Dzwiniacz górny	31/7
16.	Gwoździec	5/8
17.	Hnyła	30/7
18.	Hołowsko	18/8
19.	Husne niżne	22/7
20.	" wyżne	22/7
21.	Ilnik	5/8
22.	Isaje	8/8
23.	Iwaszkowce	1/8
24.	Jabłonka niżna	1/8
25.	" wyżna	28/7
26.	Jabłonów	29/7
27.	Jasienica zamkowa	5/8
28.	Jasionka masiowa	1/8
29.	Jasionka steciowa	1/8
30.	Jawora	1/8
31.	Jaworów	26/7
32.	Komarniki	15/8
33.	Kondratów	3/8
34.	Krasne	5/8
35.	Krywe	1/8
36.	Krywka	27/7
37.	Libuchora	1/8 i 8/8
38.	Lipie	18/8
39.	Łokieć	16/8
40.	Łomna	28/7

41.	Łopuszanka lechniowa	20.8
42.	Łosiniec	8/8
43.	Matków	1/8
44.	Michniowiec	25/7
45.	Mielniczne	10/8
46.	Mochnate	1/8
47.	Mołdawsko	22/8
48.	Myta	22/7
49.	Przysłup	1/8
50.	Radycz	30/7
51.	Rosochacz	1/8
52.	Rozłucz	1/8 i 8/8
53.	Ryków	22/8
54.	Rypiany	1/8
55.	Sianki	26/7
56.	Smereczka	29/7
57.	Sokoliki	24/7
58.	Suchy potok	19/8
59.	Świdnik	8/8
60.	Szandrowiec	19/8
61.	Szumiacz	26/8
62.	Tarnawa niżna	20/8
63.	" wyżna	27/7
64.	Tureczki niżne	31/7
65.	" wyżne	5/8
66.	Turka	26/7
67.	Wołcze	15/8
68.	Wołosianka mała	21/8
69.	" wielka	19/8
70.	Wysocko niżne	1/8
71.	" wyżne	1/8
72.	Zadzielsko	1/8
73.	Zawadka	1/8
74.	Zukotyn	23/8

Turka, dnia 22 września 1920

***Starosta:** [підпис]*

ЦДІАЛ, ф. 146, оп. 4, спр. 5263, арк. 163—165. Машинопис. Оригінал.

№ 161
ЛИСТ ЧЛЕНА УНРАДИ др. КИРИЛА СТУДИНСЬКОГО ВІД ІМЕНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ УНРАДИ УПОВНОВАЖЕНОМУ ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ СТЕПАНУ ВИТВИЦЬКОМУ ПРО СТАНОВИЩЕ В КРАЇ

23, 25 вересня 1920 р.

Високоповажані Пане Секретар!

Я пишу вже третий раз той самий лист, бо не було його ким передати. О скільки не видумаєте якогось сталого получення бодай раз на дві неділі, то чисто шкода буде нашої роботи. Вісти старіються і стають для Вас злишними.

Посилаю Вам звіт з 2 авдієнції у мін. просвіти Ратая. З огляду, що міністер стоїть на становищи, що львівський університет не буде скоро отворений, що взагалі наша молодіж не може числити на принятє у Львові, а можливий був би тільки університет в Станиславові, або Коломиї з 2 виділами (богословським і правничим) — ми стоїмо на становищи, що се останне абсурд і що ми до такої розвязки питання рук приложити не повинні. Поляки хочуть, очевидно, роздвоїти український табор, бо готові найти ся угодовці, що таке вирішенє питаня схотіли би акцептувати. Тому прошу о опінію уряду, щоби на неї можна було покликати ся перед загалом і відповідно справу повести.

Дійшла до нас вістка, що Дикт. іменував своїм заступником п. Перфецького, а заст. секретаря закордонних справ п. Мекетея.

Делегація У. Н. Р. не здає собі справи, чи вказаним було іменувати заст. Диктатора, коли сей уряд міг обняти один із секретарів. В прочім проти особи п. П. ніхто нічого не має. Одначе іменованє п. Мек. уважаємо злобним жартом, пущеним у світ для компрометації укр. справи. Всі наші зусилля і думки по стороні Диктатора, одначе мусіли би ми застеречися, якби се останне іменованє було довершеним фактом. Справа наша за велика, щоби її можна було пережартовувати за границею в хвилі, коли на еміграції живе багато людий, котрим п. Мек не під пару. Пишу се за згодою делєгації.

Катастер нашого громадянства в Галичині буде небавом готовий, щоби на случай визнання незалежности були готові

люди до обняття керма. Усунулося би ся в такий спосіб всяку фамілійну політику. Кермуючі люди повинні мати довірє окруженя, а тоді й вислід праці був би иньший.

Був тут голова «Січи» і просив о збиранє складок на образованє молодежи. Великих надій на збірку не маємо, хоча всьо можливе зробимо. Саме тов. педагогічне буде потребувати в сім році 2—3 міліони марок на прив. школи. Селянство, винищене війною, о скільки має ще які гроші, буде їх потребувати на справленє інвентара і виреквірованої худоби. Впрочім зорганізованє збірки на ширші круги майже виключене тяжкою комунікацією і поліційним наглядом. Питаємо одначе, чи наш протест в справі університету напечатаний і висланий до світових, культурних інституцій? Відпоручник молодежи про се нічого не умів сказати.

Що наша делєгація була у Жидів, — се знаєте з газет. Роботи маємо багато. Референти працюють.

Мабуть, 8-го.X (зглядно 9-го) хочемо зібрати ся і доповнити президію делегацію, бо на одного чоловіка за багато труду і відвічальности. Я був би щасливий, якби мою особу вилучено поза скобки, бо хочу для себе працювати, а обставини не дають мені спокою.

Ніяких непорозумінь між нами нема, а коли перед 10 днями писала про них «Poranna» і обіцювала ширші ревеляції, то, очевидно, комусь залежало на тім, щоби їх викликати. Я радше уступлю, якби мав непорозуміння викликати.

До Галичини спроваджено вже около 60 тисяч Мазурів. До повного винищення нас у сх. Галичині вистане 3—5 літ. Більше часу Поляки не будуть потребувати.

Перед 10 днями був Ніковський у Львові. Говорив зі мною, Охр. Федаком, а Щурата не застав. Шукав контакту з нами, бо останні погроми Петлюрівські сильно його захитали. Я заявив, що наша лінія або незалежність Галичини, або злука з цілою Україною без огляду на форму правління. Соборність України є нашим непохитним ідеалом.

Реферат про сканд. приют давно готовий і його висилаємо. Ціни землі пішли шалено в гору (морг землі доброї 25 до 30 тисяч марок).

Всі арештовання в Станиславові перевели Петлюрівці. На інтервенцію Льва Бачинського часть арештованих Петлюра

велів випустити. Петлюра окружений полк. царської охрани Красовським і другими; всюда звенить московська мова. Радив Галичанам працювати, а не спускатися на антанту. Се говорить чоловік, що розбив найкраще, що ми мали, бо власну армію. Сконфіскован у статтю про подвиги Петл. долучаємо.

У нас всіх нерви грають через те, що справа визнання проволікаєсь та будьте певні, що на ніякі торги не підемо. Кольонізація, завішенє автономії громад, замкненє шкіл, реквізиції, розбої, арешти не ведуть до поєдняня.

Жінка дра Стефана Б. пише з Відня, що він у Празі. Тимчасом він на Замарстинові, хоча його ніхто не бачив, з виїмкою якоїсь пані, що про се донесла Гор. Ком. Ходять слухи, що арештовано його за спонукою Петлюри. Чи не гарні відносини?

Поздоровіть дра Перф. і Сінгалевича.

Кланяю ся і здоровлю.

23/IX.1920 р. **_К. Студинський_**

Просимо о часті вістки. Якби що мало бути нового, донесу. Видвигнення Поляками університетської справи під теперішну пору вважаємо bluff-ом для заграниці. Рік тому чванив ся п. Падеревський, що рада мін. ухвалила основати університет у Львові, бо таке треба було для заграничного світа. Зі справи одначе нічо не вийшло і не вийде. Така моя гадка.

Поклін і поздоровлення

від

К. Студинський

Не уявляйте собі, що тут так легко зібрати жадані Вам дані, бо виїзд зі Львова просто виключений. Збираєся їх при нагоді. Як бачимо, то у Відни справи залягають (університетська). Чи не заняв би ся хто з професорів рефератом, як виглядає заводове шкільництво в Чехах? Се добре було би знати на будуче.

Ми тут рішучо противні унів. в Станиславові чи Коломиї. Він може бути тільки у Львові. Статі в справі появлять ся в «Гр. Думці».

Др. Барана увязнено в Освєнцімі, як за лєгальним паспортом їхав за границю. Віз гроші Петл. уряду (150 т. марок). Сидить на Замарстинові. Вже поробив др. Ф[едак] заходи, щоби улекшити йому побут, бо на звільненє не заносить ся.

25.IX.1920 р.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 297. Рукопис. Оригінал.

№ 162
ЗВІТ БЮРО ПОСЕРЕДНИЦТВА ПРАЦІ ПРО МАСОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ З РОБОТИ РОБІТНИКІВ І СЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ

18 жовтня 1920 р.

Зайняття Львова поляками в падолисті 1918 р. і їх ворожа протиукраїнська [діяльність] спричинили масові видалювання з роботи українського робітництва і домашньої служби.

Польська преса явно накликувала до бойкоту українських робітників і служби як «небезпечного» для поляків елементу.

Для приміру наведемо тут один уступ з часопису «Trybuna Polska», який звучить:

«Czemże nazwać utrzymywanie w domu polskim sługi rusinki? Jest to rzeczą wprost karygodną z punktu widzenia narodowego, a ze względów osobistych — wprost niebezpieczną. Z obserwacji bezpośrednich możemy to otwarcie powiedzieć, że sługa ruska w domu polskim jest obecnie nie tylko szpiegiem, ale łatwym wrogiem. Od takich osobników można się spodziewać rzeczy najgorszych».

У подібному тоні висловлювалися і інші польські часописи. І не дивота, що наступило масове безробіття серед українського робітництва.

Та, крім робітництва, викинено з державних та автономних інституцій тисячі службовців за те, що вони не зложили присяги на вірність Польській державі і народові.

Безробіття, отже, стало масовим.

Щоб прийти з поміччю тим жертвам польського режиму, основано у Львові спершу при адміністрації [газети] «Вперед» — одинокого тоді українського часопису — безплатне бюро посередництва праці.

Бюро це засноване 17 грудня 1918 р. і ведене д[окто]ром Михайлом Фільцом. Воно посередничало між робітництвом і підприємцями, даючи працю безробітним, облегшуючи їх положення.

Зі статистики, оголошеної бюром за місяць лютий 1919 р., бачимо, що в цьому місяці шукало праці через бюро 226 безробітних, з цього [числа] 143 мужчини і 83 жінки. Працедавців зголосилося 125, з них майже всіх заспокоєно.

Та зі зачиненням дня 18 марта 1919 р. видавництва «Вперед» і з арештуванням членів редакції, між іншими і управителя бюра д[октора] Мих[айла] Фільца, замкнено і льокаль, в якому знаходилося бюро посередництва праці, тим самим і посередництво праці устало.

Щойно дня... 1919 р. постала осібна секція при Українському горожанському комітеті у Львові, якої ціллю було відновити діяльність бюро посередництва праці, щоб прийти на поміч безробітним.

У[країнський] г[орожанський] к[омітет] поширює бюро посередництва праці й в місяці жовтні 1919 р. приймає сталого урядника до веденя агенд бюра. Зростає та поширюється його діяльність, крім міста Львова, і на провінцію.

Цей зріст спинює ненадійне, несподіване арештування деяких членів У[країнського] г[орожанського] к[омітету] та ревізія в льокалі У[країнського] г[орожанського] к[омітету], яка потягла за собою конфіскату всіх актів, в тому числі теж і записок та всього матеріалу канцелярійного бюро посередництва праці. Ця нагінка польської військової поліції перервала і спинила на якийсь час правильний розвій бюра та принесла багато шкоди так підприємцям, як і безробітним, які, приходячи, заставали льокаль бюра замкненим.

Та по недовгім часі бюро підняло знову діяльність свою, та ще живіше проявило її.

Як і зі статистичних зіставлень, зладжених на підставі книжки зголошень бюра посередництва праці, виходить, в першому

році, коли бюро було ще тільки при редакції «Впереду», за час від 17/XII-1918 до 15/X-1919 до бюра зголосилося пошукуючих праці безробітних робітників і робітниць 1085 і 351 працедавець, пошукуючий робітників або робітниць.

У другому році існування бюра посередництва праці як окремої секції У[країнського] г[орожанського] к[омітету] — це є час від 16/X-1919 до 15/IX-1920 р. — зголосилося до бюра пошукуючих праці 566 мужчин і 399 жінок — разом 965 безробітних, а працедавців, пошукуючих робітників згл[ядно] робітниць — 361.

Як із залученого понижче зіставлення видно, найбільше безробітних було серед жінок між найнижчими категоріями, а іменно: домашньою службою, бо аж 152 служачих, 57 сторожових, 26 кухарок, 1 покоєва, 2 няньки, 25 послугачок і 28 управ[ительок] домом, то є разом 291 на 361.

Дається це пояснити шаленою нагінкою польської преси і суспільності на українську домашню службу, яку масово видалювано з польських домів.

Те саме можна сказати і про безробітних мужчин, яких число збільшили ще злокавтовані польськими властями українські службовики державних і автономних інституцій, що у виказі безробітних находить теж своє місце.

Як з поданих вище зіставлень [виходить], число безробітних, пошукуючих праці, у обох роках було все більше від числа запотребування від зголошуючихся працедавців. Значить, бюро посередництва праці У[країнського] г[орожанського] к[омітету] не в силі було заспокоїти потребуючих, дати безробітним голодним робітникам заняття. Це переходило його спроможність.

А причиною цього — слабий економічний розвиток українського народу. Хлопська нація в місті має тільки вислане зі села спролетаризоване населення, яке й доставило бюрові саме безробітних. Міщанська верства в місті слаба. Українських фабрик нема з виїмком одної — інж[енера] Левинського, яка всім не могла дати заняття так само, як і декількох українських ремісників, склепів і фінансових інституцій.

А у чужих можна було тільки часом дістати заняття і то головно у євреїв, коли вони потребували простої і найтяжчої роботи.

Так само ця економічна слабість і застій українського народу спричинили й друге явище — нечисленність вишколеного, кваліфікованого українського робітництва.

З наведеної статистики видно це якнайкраще.

Це теж в першій мірі спинювало та утруднювало діяльність бюро посередництва праці У[країнського] г[орожанського] к[омітету] в цьому напрямі, щоб усім зголошуючимся безробітним дати працю.

Все-таки бюро посередництва праці У[країнського] г[орожанського] к[омітету] робило все, що було в його силі, щоб по своїй змозі і силах облегшити долю українського безробітного міського населення в тих тяжких часах, і не їх вина, коли це не все їм вдавалося.

Львів, дня 18/X-1920 р.

Управитель бюро посередництва праці У[країнського] г[орожанського] к[омітету] у Львові.

ДАЛО, ф. 314, оп. 1, спр. 4387, арк. 6—9. Машинопис. Копія.

№ 163
ІНФОРМАЦІЯ УПОВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ РЕФЕРЕНТА ЗВ'ЯЗКУ З КРАЄМ РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО УРЯДОВІ ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ ПРО РЕПРЕСІЇ ОКУПАНТІВ У КРАЇ

25 жовтня 1920 р.

До Уряду Диктатора ЗУНР
для справ закордонних
у ВІДНІ

Отсим подаю до ласкавого використання отсі інформації і матеріяли, які привіз наш кур'єр з краю і Прикарпатської України.

I) В послідних днях приходять вісти про нові репресії. Поляків супроти Українців і то так в полоні, яку були заняли большевики, як і в Підкарпаттю, куди приходив ґен. Кравс.

1) В самім Жабю дня 1/9 арештувала польська полева жандармерія Олексю Олексюка, бувшого листоноша в Жабю (на донос Войцєха Ціхоцкого) зачали по дорозі сильно бити. Так сильно збитого занесено до команди етапу ч. 32 і умістили в арешті. Тут продовжали сю еґзекуцию, бючи по пятнайцять на день. Рівночасно також арештували Петра Зубюка з синами Іваном і Дмитром, Андрія Дратрука зі сином Петром, Івана Филипчука, Петра Скумарчука, Василя Петрюка, Дмитра Павлюка, Дмитра Раховського, Олексу Якушевсього, Федора Слижука і иньших. Над тими людьми відбували екзекуцію київ по пятнайцять разів на день. Кождого так збитого відливали водою і переносили до другої кімнати, де стояло других 6 екзекуторів на зміну і плетінками з кільчастого дрота продовжали екзекуцію.

В часі сеї екзекуції помер Семен Ктерук. По чотирьох днях помер Іван Сементулюк.

Доказ: сьвідки Ізаак Ґертнер, Берль Ширдінькер, Никола Трефчук в Жабю.

Опісля зігнали около двіста людий і тих в асисті кінноти пігнали до Коломиї, по дорозі підганяли утомлених людий кавалєрійськими списами та нагаями. По дорозі над Черемошем «перевели ще раз слідство» нагаями і вбрід перегнали людий на другу сторону. Цих людий вхопили цілком невинних посуджуючи їх о большевизм. Засадивши так людий у вязницю почали насильну реквізицію тих останків майна, якого не забрали в літі. Позабирали худобу, збіже, білє, одежу, чого не могли забрати то самовільно нищили. Крім подрібної реквізиції яку опісля наведу, забрали у арештованих Івана Вістюка, Івана Курилюка, Дмитра Горбійчука, Петра Дидюка, Юрія Бендейчука 54 штук худоби і 115 овець. Сильно збиткувалися над жінкою Олекси Олексюка і її малими дітьми, забрали у неї з хати усе, сильно побили і загрозили, що убють, як не прийде єї чоловік, котрий укривається в горах.

Доказ: сьвідки Василь Вірстюк, Іван Гричан, Мозес Шренцель в Жабю.

3/9 напали Ляхи (полева жандармерія) на дім Михайла Ганчука, збили кольбами і буками його жінку Анну, так що лежала 4 тижні без ніякої лікарської помочи. Сьвідки Параска

Ганчук, Олена Тетрамчук і Віція Шевчук, котрим мольбами та сльозами на вколішках виратували Анну Ганчук від нехибної смерти з рук польських розбишак. По тім розбійницькім відділі полевої жандармерії прийшов до Жабйого курінь вартовничий Н. Д. Ґ. Львів, він вигнав ще хору від побоїв Анну Ганчук з дітьми з хати, забрав дім, 15 стогів сіна, стирту ячменю, всі картофлі, 6 кіп пшениці і кукурудзу з 1/2 морга. До сего забрав остатню худобу а іменно 1 корову, 9 овець, 2 свині, та весь дріб (всьо це лишилося по весняній реквізиції). Тепер розбирають будинки і палять, де має родина подітись. Взагалі до тепер зроблено Ганчукови шкоди на яких 400.000 п. марок. Ганчак був одним з найзаможніших господарів Жабя. Се все для того роблять, позаяк Ганчук був війтом за укр. влади і від тоді укривається на полонинах.

Доказ: свідки як висше і Анна Ганчук, жінка Михайла в Жабю.

Іванови Зузякови забрали 4 корови, 15 овець, всьо збіже, без найменшої підстави, бо Зузяк чоловік неграмотний і життям політичним ніколи не займався.

Доказ: свідки Федір Остафійчук, Юра Бойчук і Гриць Ілюк в Жабю.

Миколі Зитинюкови за се, що виміняв масло і бриндзю переходячій ґрупі ґенер. Кравса за пшеницю забрали Ляхи чотири корови, 3 телят, одну свиню, всі річи навіть одіж.

Сьвідки: Юрко Кропивницький, Василина Пилипчук в Жабю.

За се, що частина ґенерала Кравса заквартирувалася на обійстю Василя Бисатчука забрали йому Ляхи три останні корови і тяжко побили.

Сьвідки: Федір Бойчук, Параска і Микола Горійчук в Жабю.

Та само забрано Бойчукови Михайлови 2 корови, не закидуючи йому ніяких провин.

Сьвідки: Іван і Дмитро Сорюк в Жабю.

Анні Филипчук забрано останню корову і свиню.

Сьвідки: Василь Луцюк, Іван Пилипчук і Дмитро Ілюк в Жабю.

Олені Горіїчук послідну корову.

Сьвідки: Василь Чепіль, Василь Вістрюк в Жабю.

5/9 забрали Ляхи Марійці Кузьменюк 2 корови, 2 телят, 5 овець і дуже тяжко побили.

Сьвідки: Василь Чепіль, Василь Вірстюк і Олекса Кіперук в Жабю.

7/9 забрали Дідюкови Іванови 2 корови, всю одіж і всю бульбу.

Сьвідки: Федір Скільчак, Петро Петраньчук в Жабю.

Дмитрови Кузьменюкови пару коней, віз, 2 корови, 1 вола і всьо що було в хаті.

Сьвідки: Никола Ілюк, Оленя Ілюк і Петро Петроньчук з Жабя. Вдовиці Марії Глюк послідну корову за се, що случайно знайшлася на дорозі в сім часі, як переходила група ґен. Кравса.

За се також забрано Марійці Соколюк послідну корову і 4 вівці.

Сьвідки: Василь Соколюк і Михайло Бойчук з Жабя.

Стефана Боднарука напали ляхи на полонині і забрали всю бриндзю, масло і 6.000 К готівкою.

Сьвідки: Василь Бодрук і Василь Григорчук.

Дня 10/9 забрали Ляхи Іванови Вірстюкови 2 корови, 1 теля і все збіже, жінку його страшно скатували, а його відставили до арешту в Коломиї. Жінки і діти гинуть з голоду.

Того самого дня арештовано Дмитра Горбійчука, 16 літного хлопця і тяжко єго побито, а 11/9 б. р. арештовано Івана Курилюка, музиканта, забрано всі єго інструменти і всю обстанову, а жінка і діти гинуть з голоду.

Івана Ґонтарюка били дня 3/9 до безпамяти, відтак відставили до арешту, забравши 6 коров! 3 телят, всі запаси поживи, так що жінка формально примирає з голоду.

Під закидом мнимого рабунку в спілці з групою генер. Кравса арештували в першій половині вересня побили сильно і відставили до арештів в Коломиї слідуючих людий:

Івана Вірстюка, Івана Зузяка, Івана Гонтарука, Івана Курилюка с. Явдохи, Ольгу Сінятович, котра показала дорогу групі Кравса, Івана Стефурака, Василя Курилюка і Івана Максимюка. Всіх як звичайно перед тим страшно побили і відтак скутих відставили до Коломиї а їх майно забрали.

Доказ: сьвідки Василь Вірстюк, Василь Чепіль, Олекса Кіперук, Михайло Бойчук, Василь Григорчук, Ізак Ґертнер в Жабю.

Взагалі в Жабю так господарюють ляхи, що у населення не лишається нічого, люди голодують і прочі зі страху перед побоями і арештами криються голі і босі по горах. Як люди приходять жалуватися, то польський офіцер толкуєся тим, що він мусить жовнірам позволити рабувати, бо в противнім случаї они розбіглибися домів.

Жабє тепер оголочене з худоби і коней та средств до життя. Що на весну не вирабували, забрали тепер без ніякої заплати.

2) В селі Голови повіт Косів спалили польські жовніри два доми і млин Теодора Капчука і не позволили нічого з огню виратувати, зрабували у Дмитра Костюка 10.000 корон і знасилували його доньку Василину Костюк.

Сьвідки: Дмитро Зеленьчук, Михайло Нидходюк і Михайло Каратчук з Голов.

3) По відвороті большевиків арештували Ляхи в Станиславові 9 вересня Загайкевича (уряд. зел.), Целевича, ж. свящ. Селенську, студ. прав. Паньчака, котляра Несторюка, Шпера і Урывского. Всі арештовані мусіли бічи за повозкою в котрій сиділи жандарми, єсли котрий устав то підганяли буками. До Несторюка крикнули «уцєкай» і він сердега пустився утікати; на що Ляхи тілько ждали і застрілили, кепкуючи потому над трупом.

II) Примусова бранка у Східній Галичині.

П. Семків, студ. прав, втік дня 10/Х з Болехова на Підкарп. Україну і оповідає: В Стрию є оповіщене польського командування, яким покликується до війська спеціяльно Українців і Жидів.

П. Сіменович (з придомком Псубрат), який 9/10 утік на Підкарп. Україну оповідає, що Поляки побирають Українців до польського війська насильно і вчисляють в ряди добровольців.

Подібні вісти приходять з Лютовиск і з Ліска. Недавно відставили чеські власти до границі пятьох збігців з Лютовиск, яких польські власти примусово взяли до війська і сих нещасливців віддали Поляки під військовий суд і розстріляли.

Молоді мущини масами утікають перед бранкою на Підкарп. Україну, однак хто попаде військовим або цивільним чеським властям, того назад відсилають.

III) Інтернованння Галичан, що служили в Петлюрівськім війську.

П. Сіменович оповідає: Всіх Галичан, які служили в петлюрівській ґрупі Удовиченка обезброєно і вивезено до таборів полонених.

IV) Політика большевиків супроти Українців в Галичині.

Хор. Триж, який був в Заліщиках під большевиками, а тепер утік на Підкарп. Україну оповідає:

Большевики зразу оголосили (і всюди урядово її називали) Укр. Галицька Радянська Республика, відтак Галицька Рад. республика.

Комісарем в Заліщиках був зразу Устиянович. З приходом московської чрезвичайки, до якої вступило богато гал. Жидків, змінився курс політики ворожо до Українців. Устияновича усунено і виточено єму слідство а на його місце назначено Удовиченка — Наддніпрянця.

При кінци перед відступом арештувала чрезвичайка Д-ра Омеляна Палієва, Козоріса і Сеня Ґорука, закидаючи їм зраду, контрреволюцію і т. д.

V) Прикарпатська Україна.

1) Відношення чеських властей до збігців з Галичини як згадано під II) дальше неприхильне. Мимо приречення ще дальше відставляють їх чеські власти до галицької границі, головно цивільних збігців. Військові збігці дістаються з правила до табору в Вранові.

Недавно, бо 19 с. м. придержали прикарпатські власти кількох збігців з Лютовиск і хотіли їх відставити до галицької границі. Місцеві Українці занялися їх долею і стараються ся узискати їх приділенє то табору в Враново. Конечним являється однак підняти енерґічні заходи у чеського правительства, щоб наших збігців з Галичини не відставлювано до галицької границі, лиш відставлювано до табору в Враново.

Дальше вказаним являється узискати від чеського правительства, щоб виставлено сотн. Цьоканови урядову леґітимацію до заступства інтересів укр. збігців перед чеськими властями. Леґітимація уділена єму нашим посольством в Празі невистарчаюча.

2) В Ясіню завязався комітет допомоги збігцям у формі секції чеського Червоного Хреста. Головою є нотар Текза, Карпаторос, містоголовою Михайло Гапчук, Гуцул з Жабя, секретарем Шекерик. Комітет отворив з днем 18/X кухню для збігців і дістали вже на 50 осіб і на 50 днів харчі даром від ческ. Черв. Хреста. Проче мусять докуповувати.

3) В Ясіню зорганізувався «Культурно-просьвітний кружок» (русько-чеський), головою начальник почти Чех — Угліш, секретар Галичанин дир. школи Водонос. Їм треба книжок.

4) На днях 11-го чи 12-го відбулися в Ужгороді збори Галицьких і Карпаторуських комуністів. Предсідателем був Карпаторос Мондок. Крім того були Галичане: Блажкович і Устиянович. Ухвалено: В Галичині підперати національний рух, проти Петрушевича на разі не виступати, доперва колиби він прийшов до фактичної власти зробити в Галичині большевицький переворот.

Відень, дня 25 жовтня 1920 р.

Уповноважений Диктатора ЗУНР:
Д. Перфецький
Референт Краю

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР. оп. 1, спр. 77. Машинопис. Оригінал.

№ 164
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ ПРО ПОДАТКОВЕ ПОГРАБУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ

*Не раніше 28 жовтня 1920 р.**

Польща, окупувавши тимчасово українську Галичину, полишила тут на разі давну австрійську податкову систему.

Східна Галичина платила за часів Австрії річно: (Podręcznik statystyki Galicyi IX.1913. Mitteilungen des kk. Finanzministeriums XXI/2 1916)

*Дата встановлена за змістом документа.

I. Безпосередних державних податків в золотих коронах:

Грунтового	5,370.000
Домово клясового	2,070.000
Домово чиншового	5,780.000
Загально доходового	3,880.000
Прибуткового	1,830.000
З акційних підприємств	2,740.000
З вищих платень	130.000
Рентового	710.000
З екзекуційних подат.	1,130.000
Сума	23,640.000 К

II. Посередних податків:

Спіритус і вишняк	26,670.000
Вино	210.000
Пиво	4,840.000
Мясо	1,620.000
Цукор	5,010.000
Нафта	13,000.000
Инші консумційни оплати	830.000
Тютюн (нетто)	1,810.000
Сіль (нетто)	3,520.000
Сума	57,510.000 К

Ці податки державні виносили разом 81,150.000 К. До того приходили краєві податки (додатки до податків і консумційні податки) в квоті К 26,330.000 і повітові додатки до податків в квоті К 8,200.000. Разом виносили податки української Галичини К 115,680.000, що робить на голову населення поверх 22 корон річно (без громадських і инших податків).

Це оподаткованє високе, зваживши обставину, що Східна Галичина це визначно аґрарний край з великим роздрібленнєм землі. Навіть у такій визначно промисловій Конгресівці, що експортувала на весь простір колишньої російської імперії, оподаткованнє виносила на голову тільки 23.28 К, в литовсько-білоруських землях Польщі К 12.24. Тільки другі українські землі, що є під польською окупацією (Холмщина, Підляше, Поліся, Волинь) платять ще більше податку (на голову К 31.50).

Тим способом уже сам тягар податкової австрійської системи придавлює населеннє Східної Галичини сильно. Екзекуції за податки в Східній Галичині творили 29% екзекуцій цілої Австрії. Ці тяжкі податки стягає польська влада безправно і насильно, не дивлячися на велике зруйнованнє Східної Галичини в війні світовій 1914—18 й українсько-польсько-російській 1918—1920 по нинішній день.

Всі податки недоплачені давньому австрійському правительству польська окупаційна управа стягнула до власної каси.

Так само стягнула в друге податки заплачені свого часу до каси Західної Української Народньої Республики.

Туж додати належить, що наслідком всестороннього фаворизовання Поляків австрійським урядом вимір податків не був безсторонний. Головний тягар падав на Жидів і Українців. Їх поля положені об межу з польськими дідичівськими зараховувано на одну, або і дві кляси вище, з промисловця чи торговельника Українця і Жида стягано ноторично значно вищі податки як з Поляка. Тенденційні обчислення Поляків мовби Українці платили тільки 26% безпосередних податків у Східній Галичині, а Поляки 74% податків безпосередних є своєвільним препаратом цифровим, щоби підперти свогочасне домаганнє польських політиків у Відні, що хотіли при реформі соймовій дати Українцям тільки 26% мандатів. В дійсности, коли узглядниться безпосередні і посередні (консумційні) податки, то Українці платять понад 40%, Жиди понад 35%, а Поляки понад 20% податків у Східній Галичині. Крім податків мусить населеннє Східної Галичини давати польській державі під примусом ріжні грошеві чинитьби, які його сумний фінансовий стан ще більше підкопують.

1. Примусове заведеннє польської маркової валюти, (закон з 15-го січня 1920 р.) силою котрого вимінювано австрійські корони на польські марки в реляції 70:100, (закон з 24-го марта 1920 р.). На цій виміні населеннє Східної Галичини втратило:

а) відразу 1/3 з свого грошевого маєтку в нотах австро-угорського банку;

б) зараз наслідком надзвичайного спадку курсу польської марки у відношенню до давної австрійської корони що найменше дальшу 1/3 свого грошевого маєтку, так, що насе-

леннє Східної Галичини втратило на загал поверх половину свого валютарного маєтку;

в) та до того всього неправно зголошується ще Польща іменем Східної Галичини до маєтку Австро-Угорського банку у Відні і до участи в скарбі золота на покриття нот сего Банку і забирає собі відносні вартости маєткові, всупереч постановам Сен Жерменського мирового договору (артикул 206).

2. Великий удар завдає населенню Східної Галичини постійна девалютація польської марки. Протягом 1920 і 1921 р. польська марка впала до вартости 1/10 швейцарського сантіма і тримається менше більше постійно на сій висоті. Наслідком сего тільки сі нечисленні спекулянти Східної Галичини, що заздалегідь ульокували свій капітал у товарах, чи чужих валютах, не стратили. Подавляюча більшість з осібна дрібних капіталістів, що тримали свої гроші по щадницях втратили майже все й нема ще надії, щоби сі втрати їм вернулись. Страшенна доріжня, що слідкувала за девалюцією загальмувала майже весь промисловий і торговельний рух з виїмком спекуляційної паскарської торговлі. Все економічне життя Сх. Галичини завмерло і всяко спроби згальванізувати трупа (Mp. Targi wschodnie) мали тільки дуже сумнівні наслідки.

3. До довгого ряду офіціальних викликаних загальною корупцією в Польщі грошевих чинитьб східно галицького населення на користь польського окупаційного уряду належать у першу чергу хабарі, які се населеннє (з окрема Жиди і українці) мусять платити польським жандармам, жовнірам, поліціантам, підурядникам і урядовцям від найнищих до найвищих, щоб тільки мати спромогу спокійно жити і віддаватись свому заняттю, про все инше і не згадуючи. Що день пливуть сею дорогою міліони з кишень східно галицького населення до рук органів польської окупаційної влади.

4. Населеннє Східної Галичини було приневолене підримувати масово польську державну позичку відродження. Її безоглядно накладено на поодинокі особи і цілі громади непольської народности і реалізовано під загрозою відібрання приділу апровізації і иншими шиканами.

5. Заходом польського сойму з 15-го лютого 1920 польське міністерство фінансів зарядило дальшу внутрішню примусову позичку в висоті 15,000.000.000 (15 міліярдів) мк. п. На цю позичку мусіло й населеннє Східної Галичини зложити значну часть.

6. Розпорядком польської ради оборони держави з 25-го червня 1920 р. (Монітор Польскі ч. 203 з 7/IX. 1920) наложено також і на Сх. Галичину одноразову данину на потреби польської армії (обува, одіж, білля, ліжники, або гроші). Кожна громада мусіла зложити на сю ціль 20—100 тисяч мк. п. Приміром одно село Горучко коло Дрогобича мусіло зложити 100.000 мк. м.

7. Законом польського сойму з 28-го жовтня 1920. установлено обовязок примусової позички в висоті 20% усего движимого і недвижимого майна. І Східна Галичина мусіла зложити на се свої тяжкі міліони. А в останнім часі розписало польське правительство надзвичайну данину для ратування знищених фінансів Польщі, та не зважаючи на протести українського населення наложило безправно сю данину також на Східну Галичину у висоті коло 20 міліярдів мк. п.!

Всі сі міри самовільно припідняті польським урядом і упадок польської валюти:

1. не дозволяють населенню Східної Галичини прийти до маєткової рівноваги;

2. не дозволяють йому навіть подумати про відбудову знищеного війною економічного життя;

3. витворюють стан економічної безнадійности на теперішність. Бо постанови сойму і уряду Польщі, на які населення Східної Галичини не має ніякого впливу можуть кождої хвилі (так як і до тепер се робили) зруйнувати всі свої невеличкі здобутки на економічному полі, що були зроблені населеннєм Східної Галичини для самочинного ратунку перед економічною загладою.

4. доказують населенню Східної Галичини, що Польща трактує 7/8 частей сего населення то є — Українців і Жидів як національного ворога ірредентиста. Се відбирає населенню Сх. Галичини всяку надію також і на найдальшу будуччину.

Супроти всего того мусимо без ніяких сумнівів виразно сконстатувати, що:

як довго треватиме польська окупація Східної Галичини, сей край не може фінансово поздоровіти. Навпаки він рівномірно прискореним рухом котиться до економічної руїни.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 126. Машинопис. Оригінал.

№ 165
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КАТУВАННЯ АРЕШТОВАНИХ У ЛЬВІВСЬКИХ В'ЯЗНИЦЯХ

2 листопада 1920 р.

Вже від довшого часу говориться в місті про побої, яких допускаються функціонарі державної поліції при вулиці Льва Сапєги у Львові. До нашої редакції заходять часто люди, які мали те нещастя, що сиділи там в арештах за більшовизм. Оповідають вони нам, як там людей за що-небудь різні функціонарі катують без найменшої причини.

Поведення поліційних функціонарів стало таке голосне, що навіть польська преса, яка займається виключно «патріотичними» справами, нарешті, звернула увагу на її знущання над арештованими...*

Час, найвищий час перевести строгу люстрацію не тільки у Львові, але по всіх в'язницях в краї, в яких мучаться десятки тисяч безборонних людей! Час увільнити тих людей від кровожадних одиниць, які потраплять вимірювати «справедливість» лише нагаєм, палкою або таки своєю грішною рукою!

Вперед. — 1920. — 2 листоп.

*Далі конфісковано 27 рядків.

№ 166
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ ДЛЯ ЗВ'ЯЗКУ З КРАЄМ РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО ДИКТАТОРУ ЄВГЕНУ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО ОКУПАЦІЙНИЙ ТЕРОР У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

26 листопада 1920 р.

До
Високодостойного Пана Диктатора ЗУНР.
Д-р Євгена Петрушевича

Подаю до ласкавого використаня отсі матеріяли про страшні репресії, які не устають в краю, та про сумне положення, в якім опинився наш народ у Східній Галичині.

В злуці з неудалою спробою Д-ра Бекеша викликання повстання у Східній Галичині при кінци серпня б. р. стверджує допись очевидця всіх подій в селі Славско, скільського повіту отсі впрост звірські знущання Поляків.

Вся злоба і всі найнисші інстинкти пімсти Поляків звернулись проти Славчан за те, що як раз в Славську розгромили повстанці Д-ра Бекеша дня 22. серпня б. р. польську жандармерію скільського повіту, котра утікала під напором большевиків через гори на Чехо-Словаччину. Позаяк сей розгром наступив в Славську і понеже як раз зі Славська зголосилося найбільше молодіжи до повстаньчих рядів, вся лють Поляків обернулася против Славська.

«Дня 26. серпня рано надтягнула компанія польського війська з розгромленими дня 22. жовтня польськими жандармами і машеруючи селом, по дорозі побивали всіх, кого стрінули, до крови. Розпущене поруч Міхальським військо кинулось на село. Ні одної хати не оставили цілої. Банди по кількох жовнярів ходили від хати до хати, всіх без виїмка побивали кольбами крісів, кого найшли в хаті чи на дорозі, допускались на жінках і дівчатах насильств, розбивали комори і виносили всьо, що найшли, знищили всі пасіки в селі, мід вибрали а улиї з мухами попалили, а коли одна банда перейшла надходила друга і третя і так цілий день катовали без виїмка

винних і невинних. Тогди побили до безпамяти начальника громади та його і кількох господарів заарештували. Над арештованими вільно було кождому знущатись а особливо тим, хто їх пильнував і знущалися дійсно над ними через два дни. Коли з Лавочанської поліції надійшов сержант Клєховський, бандит з Королівства, що то за часів царату утік з Росії і став лісничим у Зборовського а відтак пійшов до польського війська то і цей серед ночі перші свої кроки звернув до ув'язнених і побивав їх до безтями. Треба було бачити звірське побиття людей. Від голови до ніг покривали людські тіла синяки, і навіть рани з поколеня багнетами, що робив сєржант «Турек»! Так поколену бачив я Марію жінку Луки Страган, а Луці Страган при побоях зломили руку. Бито також хорих на червінку — такий побитий Ілько Граб помер.

Сама шкода в пасіках виносить до пів міліона, а шкоди всі з рабунків виносять до півтора міліона, бо забрано в громаді всю теплу одіж, всьо білля і всьо полотно, всю омасту, так що люди лишилися в тім в чім були убрані.

Поручник Міхальський дав позволення рабувати, що мені він сам сказав! Бійки, рабунки тревали два дні то є: 26! і 27! серпня. Дня 30. серпня прийшла експедиція, що мала винних від невинних відділити під розказами підпор. Нєдзьвєцкого. Що ще остало по попередних, це тепер топилося в руках свіжих наїздників, відтак гурмою під проводом ославленого Клєховського пійшли війська по верхах від Тростяну і цілий день гонили за людьми, стріляли за ними, що зі страху поутікали зі села і забирали людям худобу.

Другого дня ціла експедиція удалася в другу сторону по верхах, де забирали знову худобу, спалили 4 будинки і два обороги по 10 фір сіна. Хто з бідніших пійшов просити о віддання корови, того брали на протокол! Єсли не знав нічого сказати, то Клєховський — майстер від індаґованя — не надармо прийшов зі своєю ґумою! А славна це ґума. Грубости колісцяти залізного ґімнастичного, довга до 70 цм. Тою ґумою бив де попало а кожний удар лишив сині запеклі знаки.

Бито людей тою ґумою 3-4 рази на день, бито їх так, що вже ледви дихали, як Олексу Катамая, Марків, Луку Винник! При такій еґзекуції два жовніри тримали за голову, два

за ноги а двох било. Наказано всім в громаді під загрозою спалення хати явитись до протоколу і цілий тиждень писано такий протокол а майже при кожнім індаґовано так, що зойк і плач людей, старих вітців і синів цілий тиждень не умовкав! Відай муки пекольні не могуть бути більші від тих мук, які переходила ціла громада. Начальник стації поляк Пельц зі жінкою так роздразнились подіями, які на стації діялись підчас індаґованя селян, що не могучи того знести, другого дня виїхали. На пальцях можна почислити тих, котрих ґумою Нєдзьвзцкі, Клєховські і розбішене жолдацтво польське не било. Наконець заковано 22 людей і відставлено під полевий суд до Стрия».

Сі страшні події у звязку з такимиж самими подіями, які мали місце в Жабю і іньших гірських селах при кінци серпня і в вересни б. р. се лиш тисячні приміри тої страшної мартирольоґії, яку пережив в тім часі наш народ у Східній Галичині. А ті люті репресії не перевелись. Як стверджує письмо з дати Львів 14. жовтня б. р. «Репресії в краю не устають. Переводиться дальше масові арештовання». В послідні́м часі арештовано у Львові 15 людей, в тім кілька студентів під мнимим замітом большевицької аґітації. Та дані, які маємо доказують, що ціле те арештування зістало спровоковане і молодіж дала здуритись на цю провокацію».

Як для стерроризовання українського населення переводиться масові арештованя у Східній Галичині, стверджує найкраще отсей протокол з дня 9. жовтня 1920 р.

«Минулої неділі лучилася в селі Вороцеві городецького (підльвівського) повіту слідуюча подія: комaндант постерунку жандармерії Домажира окружив з узброєними селянами польської народности і військом тамошну церков підчас богослуження (великої Служби Божої) і арештував около 30 людий жонатих і безженних при виході з церкви і відпровадив в невідомім напрямі.

Декотрим з них вдалося втечи, а тоді загрозив комендант селянам, що наколи втікачів не доставлять, то забереться їм з господарства «остатний хвіст» і батька утікача.

Те саме сталося меньше більше в иньших селах того (т. є. городецького) повіту а саме в Сухій Волі, Мшані, Мальчицях.

Заразом потверджається факт переводженя польськими властями примусової бранки у Східній Галичині проти рішучого заказу Найвисшої Ради Мира.

Як один з доказів сего безправства польської окупаційної влади най послужить отсей протокол з дати 7/10 1920 і дослівний відпис т. зв. «Карти одроченя ч. 1237». Протокол сей звучить:

«Стає Петро Струтинський, літ 23, рільник замешкалий в Стрілках Долішних, повіт Ліско і подає:

На підставі розпорядку Міністерства військ. справ поклику-ють в повіті Ліско (загальна мобілізація) всіх до польського війська. Коли я не зголосився дня 29/7 1920 примусово доставила мене жандармерія зі Стрілиск дол. перед повітову команду узупелнєнь II п. стшельцув подгалянськіх, Санок до військової асентерункової комісії. Мимо цего, що я заявив що єсьм української народности, а як такого польська влада не має права брати мене до свого війська, жовніри розібрали мене насильно і підставили під міру і тільки завдяки тому, що маю ревматизм в ногах, ще з австр. війни повітова команда узупелнєнь в Саноку видала мені карту відрочення ч. 1237 на оден рік на засаді арт. арт. 56-3, тимчасових уст. о повшех. обов. служ. войск. (маю 40% нездібности). Коли представляв, що не буду присягати, грожено мені замкненням до тюрми за се, що я сам не зголосився до асентерунку, засуджено мене на 5 днів арешту, а опісля замінено на 100 Мк кари. Я сам походжу зі Східної Галичини, є приналежний до перемисьлянського повіту, а тільки припадково замешкав я в Стрілках дол. де взято мене перед комісію. Мимо цего, що в пов. Ліско мешкають самі Українці а тільки в місті самі Поляки, насильно беруть в повіті всіх до польського війська. Діється це в той спосіб: в селі оголошують мобілізацію (тепер до 35 літ) а коли люди не зголошуються, більші відділи війська і жандармерія окружують село, часть війська входить до села з хати до хати і примусово забирають всіх навіть з поля, за втікачами стріляють і як мені відомо є, 4 вже убили, оден є тяжко ранений. Відомо мені також, що з Українців, яких взято примусово до польського війська, більшість з них вже на фронті зістали убиті!!!...

А тепер подаємо відпис «Карти одроченя».
Powiatowa Komenda uzupełnień w Sanoku
B/975

Karta Odroczenia L. 1237 na 1 rok wystawiona na podstawie orzeczenia komisji przeglądowej

Imię i nazwisko: Strótynski Piotr
Imię ojca: Aleksander, matki: Marya
Zajęcie (zawód): rolnik
urodzony (dzień, miesiąc i rok): 1897
w gminie: Zarwanica, powiat: Złoczów, kraj: Galicja
przynależny do gminy: Ustrzyski dolne, powiat: Lisko
kraj: Galicja, religia (wyznanie): gr. kat.
wzrost w cm: 164
Otrzymał w dniu dzisiejszym od Komisji Przeglądowej Powiatowej Komendy Uzupełnień w Sanoku odroczenie na 1 rok na zasadzie art. 56-8 «Tymcz. ustr. powsz. obow. służby wojsk.»

Lisko, dnia 9 lipca 1920 r.

Powiatowa Komenda Uzupełnień 2 p. strzelców podhalanskich Sanok
Przewodniczący Komisji Przeglądowej
Podpis nieczytelny

Zwrócić przy wydaniu książeczki wojskowej.

В парі з всіми тими нелюдськими знущаннями, репресіями, террором, арештованнями і примусовою бранкою, які мають на ціли фізично винищити, вигубити наш народ, зломити єго народнього духа і змусити до угоди з Поляками на засаді правно-державної приналежности Східної Галичини до польської держави, іде не перебираючи в средствах акція польської окупаційної власти в напрямі здавлення всього нашого шкільництва і всяких проблисків культурних наших змагань.

Ось сьвіжі докази в тім напрямі:

1) В Яворові недалеко Львова істнує приватна українська учительська семінарія С. С. Василіянок. Кандидатки цеї семінарії виходили рік річно з важними свідоцтвами. Так само в шкільнім році 1919/20 в місяци червни 1920 відбулася матура під проводом краєвого інспектора як делеґата Р. Ш. Кр. Рівночасно з ним пішло до Варшави внесення на уділення семінарії права прилюдности.

Цими днями прийшла відповідь з Варшави, що не тільки не признається права прилюдности, але анулюється зложений кандидатками іспит зрілости перед делеґатом Р.Ш.Кр. Мотив сього рішення: що в Яворові нема польської учительської семінарії, отже не можна українській признати права прилюдности і ваги іспиту зрілости!

Виходить на таке, що український народ мусить хиба своїми грішми удержувати польську семінарію, щоб для своєї добути належних прав?

2) В Самборі істнує державна учительська семінарія з характером утраквістичного заведення. На IV рік вписалося цього року 10 Українців, 2 Поляки, 1 Жид. Р. Ш. Кр. розвязала четвертий рік з тої причини, що таке переважаюче число Українців вписалося! Нечуваний досі факт! На третім році минулого року було також 8 Українців, 2 Поляки і 1 Жид.

3) В академічній ґімназії у Львові розвязала Р. Ш. Кр. кружок самообразування ім. Івана Франка, за це, що Кружок видавав свій часопись для свого власного ужитку. Треба знати, що в статуті Кружка затвердженім Дирекцією Заведення й прийнятим до відома Р. Ш. Кр.-ою стоїть виразно, що Кружок змагає до здійснення своїх цілей «видаванням орґану».

Видавати часопись гуртками студентськими належить до новітних засобів позашкільного виховання.

Дальше стверджує Українська Національна Рада в послідній своїм протесті, «що польська окупаційна влада змагає до цього, щоби не допустити до розвитку українське шкільництво всіх катеґорій.

З окрема не принимаючи учительства народних шкіл до служби не дає спромоги поставити народну школу, дати занедбаним дітям науку і знищити до краю анальфабетизм. Всіма незаконними способами переводить насильно переміну викладової мови в народних школах і усуває науку укр. мови, як матірної на третий рік шкільної науки. Не принимає до служби кандидаток і кандидатів учительського звання української народности і хоче цим незаконним способом виказати недостачу укр. учительських сил.

Не принимає до служби і не наставляє шкільних інспекторів укр. народности, віддаючи в цей спосіб школи в укр. части

Галичини під догляд найбільше ворожих елементів. Спинює основання приватних укр. шкіл і не допускає до реактивовання давнійше істнуючих народних шкіл.

В мійські укр. школи насилає польські ворожі українству народні учительські сили. Ставить неймовірні перепони розвиткови учит. семінарів, анулюючи навіть іспити зрілости під проводом переведені делєґатом польської краєвої Ради Шкільної. Розвязує ті курси в державних семінарах, де є поважне число укр. молодіжи. В середних школах здержує всякий свобідний розвиток позашкільного виховання в формі кружків самообразування і пласту, виступаючи цим способом проти найпримітивніших засад новочасної педаґоґіки. Не дає укр. фахових шкіл. Доповняючу науку для ремісничої молоді веде в чисто польськім дусі.

Не допускає молоді до студій на вищих школах, заборонює найбільш некультурним способом проти орґанізації власних університетських курсів. Пускає в світ вістку про евент. основання укр. псевдоуніверситету в Станиславові, щоби створити для себе політичний атут перед Европою.

Цим робом на перекір всім постановам міжнародного права скасували окупаційні власти всі права набуті укр. народом на поли шкільництва а своїм поведенням пригадують дні найгіршої реакції найбільше некультурних держав.

Національна Укр. Рада закладає найбільше рішучий протест проти такого поведення і взиває український народ до найострішої борби за право рідної школи до завзятої оборони найбільшого скарбу себто дітей і своєї молоді».

В супроводі сеї всьої екстермінаційної акції окупаційних польських властий, до якої прилучуєсь застрашаюча в своїх розмірах кольонізаційна акція, яку обговорює обширно допущений в англійській мові меморіал, ведуться з всьою енергією угодові заходи Поляків, які — як се стверджують послідні вісти з краю «покищо не вийшла поза Демянчука і Твердохліба і тому поки-що нема чого побоюватися угодової акції».

Вкінци подаю отсі дати що до наших державних службовиків, непринятих Поляками до служби.

Дня 1. цьвітня 1919 видалили Поляки зі служби з причини не зложення присяги на вірність польській Републиці і польського народа:

5.000 желізничників (з того 1500 у Львові);
700 почтових службовиків (з того 170 у Львові);
300 фінансових -//- (з того 120 у Львові);
250 судових -//- (з того 180 у Львові);
40 автономічних -//- ------------------

Рівночасно з видаленєм зі служби інтерновано більше як 400 українських желізничників і почтовців, а кілька сот конфіновано.

60 родин желізничників (30 у Львові а 30 на провінції) викинено в зимі 1919 з помешкань без судового поступовання, а звільнені в той спосіб помешкання передано спроваджоним з Західної Галичини Полякам.

Коли в грудни 1919 змінено зміст службової присяги, всі українські службовики зголосилися до служби. Мимо того ще досі не прийнято до служби 2.500 желізничників (в тім 700 у Львові), 500 почтовців (в тім 60 у Львові), 50 судовиків і 60 автономічних урядників.

Внесені рекурси від лютого 1920 досі неполагоджені. Всякі старання, делеґації, меморіяли, телеґрами і авдієнції остали без успіху.

Ті дати виняті з меморіялу урядничої секції Українського Горожанського Комітету з дати Львів 12. жовтня 1920, зверненого до англійського Уряду.

Відень, дня 26. падолиста 1920.

Уповноважений Диктатора ЗУНР:
Референт краю
Р. Перфецький

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 306. Машинопис. Оригінал.

№ 167
МЕМОРІАЛ СЕКЦІЇ УРЯДОВЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ГОРОЖАНСЬКОГО КОМІТЕТУ У ЛЬВОВІ ПРО МАСОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ З РОБОТИ УКРАЇНСЬКИХ СЛУЖБОВЦІВ У ЛЬВОВІ

6 грудня 1920 р.

З причини незложення присяги на вірність державі й народові, звільнили зі служби польські окупаційні власті тисячі державних службовиків української народності іще в квітні 1919 р.

Руководячись шовінізмом, нетерпимістю до всього, що українське, пішов слідом власті і польський загал та повикидав звільнених з консумів без огляду на це, що вони мали в них свої членські вкладки. Злокавтованих не вважано вже дальше ані як державних службовців, ані як убоге населення, і тому польський апровізаційний уряд виключив їх від користування з підмог в харчах і одежі, якими наділювано вбоге населення. Злокавтовані були змушені закуповувати средства поживи по лихварських цінах. З уваги, що загал урядництва і перед війною не находився в достатках, тому ясно, що лишені своєї місячної платні, без видатніших підмог, зруйновані довгою війною, опинилися українські державні службовці в крайній нужді. Український загал не в силі нещасним помогти, бо і він, знищений довголітною війною, сам помочі потребує, а його добру волю нести поміч нещасним жертвам паралізують окупаційні власті всякими законними і незаконними реквізиціями і безприкладним нелюдяним гнітом політичним. Уряднича секція «У[країнського] г[орожанського] к[омітету]» як заступниця злокавтованих зверталась о поміч для злокавтованих до перебуваючого у Львові американського Червоного Хреста, котрий по довгих заходах приділив трохи харчів трьом декастерям (залізничникам, поштовикам і скарбовикам), замість прошеної одежі, трохи матерії на пошиття одежі, зовсім непригожої. Внесених прохань о приділ службовикам автономічним і судовим а[мериканський] Ч[ервоний] Х[рест] не узгляднив. Лишені своїй власній судьбі, терплять злокавтовані, особливо послідніми часами, страшну нужду. А що польські окупаційні власті

не спішаться з приниманням до служби і справу цю остентаційно проволікають, тому і кінця недолі злокавтованих годі предвидіти. Поки що лишається ще у Львові (з виключенням провінції) злокавтованих родин: 400 залізничників, 50 поштовиків, 25 судовиків, 13 автономічних. Приймаючи пересічно по 3 особи на родину, загальне число винесло около 1500 осіб, потребуючих негайної матеріальної помочі, щоби їх охоронити від голодової смерті.

Львів, 6/XII-1920 р.

За урядничу секцію

ДАЛО, ф. 314, оп. 1, спр. 4383, арк. 4 — 5. Машинопис. Копія.
Опубл. З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 69—70.

№ 168
МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКОГО ГОРОЖАНСЬКОГО КОМІТЕТУ ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА

*1920 р.**

Стан українського шкільництва усіх категорій в Східній Галичині

Як тільки покінчилися на терені Східної Галичини воєнні ділання, а Найвища рада дала Польщі повновласність завести тут цивільну адміністрацію, видав делегат польської окупаційної влади завізвання до населення краю, щоб воно повернулося до мирних занять, а польське правительство в ім'я засад справедливості і дорогої йому та історичними традиціями усвяченої толерації поведе справою для добра і гарної будучності обох народів.

До покликів, заклинань і приречень поляків ми вже привикли і зазнали добре на протязі історичної долі, як приймати ті заяви. Від вручення мандату Найвищою радою, [щоб] завести цивільну адміністрацію в краю, не минуло року. Але знищення,

*Дата встановлена за змістом документа.

опустошення, свідомої екстирпації українства у цьому часі стільки, що теперешні поляки перейшли під тим оглядом своїх предків усіх минулих віків. Табори, арешти і кримінали виповнили неповинними людьми, тисячі й тисячі урядничих родин присудили на повільну голодову смерть. Причинилися в повній мірі до поширення пошесних недуг своїм злочинним і невідповідальним адмініструванням. Забирають нашим селянам землю, коли вже забрали їм усе: й добуток, інвентар живий і мертвий, і гріш. Насильно колонізують землю пришельцями, мимо того, що у Східній Галичині вже між теперішнім населенням великий голод землі. Наложили свою тяжку й злочинну руку на всю українську культуру, припинили всю діяльність культурних, просвітніх [установ], допровадили наше шкільництво всіх категорій до такого стану, в якому воно ніколи не було, завели його в найтяжче ярмо.

А коли збідоване, знищене голодом і пошестями, здесятковане населення поважилося піднести навіть легкий голос протесту, зашипіло із уст антантської пупільки слово «большевизм», й на Покутті стали урядувати наглі суди.

На тім страшнім і пекельнім тлі розвивається планова акція убити також і духа українського народу. Довершують того діла шкільні власті в тісному порозумінні з «чорною мафією» зложеною з найбільше ретроградних і шовіністичних елементів польського народу, які угрупувались в «комітеті народової оборони» й тероризують своїми виступами польське правительство навіть там, де воно, може, не хотіло б так безоглядно поступати.

1. Університет

Ректоратами університету, техніки і других найвищих шкіл Східної Галичини видано в серпні 1919 р. зарядження, що тільки та молодіж буде мати доступ до студій, котра заявиться за польським горожанством і сповнить обов'язок військової служби в польському війську. Коли хто того обов'язку не може сповнити і викажеться відповідними документами горожанства, що він не є в пописовому віці, вистачить заяви польського горожанства. Виїмок зроблено для горожан союзних заприязнених держав. Тим способом виключено більше як 2000 української молоді від університетських студій.

Українська молодіж стоїть на тому становищі, що й прочі круги громадянства [а саме], що справа принадлежності Східної Галичини ще не порішена, що справа ця — міжнародна, що мешканцям тої полоси прислуговують всі благодаті, визнані Гаазькою і іншими конференціями, а тим самим і право опції горожанства, що молодіж українська не може ніяким способом сповнити службу в польському війську.

Тому внесла вона умотивований протест дорогою депутації студентів і професорів університету проти того зарядження на руки університетських властей й властей політехніки, а відпис протесту до міністерства публічної освіти і релігійних віросповідань у Варшаві.

На той протест не діждалися ніякої відповіді. Відносини ні в чім не змінилися.

На протязі прочих місяців, а особливо перед кожними новими вписами, роблено дальші заходи до знесення того обмеження. Виготовлювано дальші меморіали і роблено кроки у самій Варшаві як в міністерстві, так і в польських кругах. В марті 1920 р. була вже така хвиля, що оба повищі чинники визнали повну неправність такого зарядження і пообіцяли корисне вирішення справи перед літніми вписами до вищих шкіл. Яке ж було, однак, здивування відпоручика нашого у Варшаві, коли після короткого часу одержав від представника міністерства відповідь, що місцеві чинники у Львові спротивилися корисному поладнанню справи, бо, мовляв, заходить небезпека бійок і т. д. у вищих львівських школах. Для пояснення справи треба додати, що все те є лише видумкою і що як на провінції, так і у Львові, а також у львівських школах всевладними є польські «народові» організації, і ті диктують навіть правительству лінію його політики.

Вони, всі ті організації, спротивилися, а українська академічна молодіж мусить тратити роки, а український народ тратити кадри інтелігенції, щоб тим способом зробити місце полякам на своїй землі.

Рівнорядно з тим ішла акція польського правительства в справі заснування українського університету, щоб замилити очі за границею, а може, й очі Найвищої ради. Восени 1919 р. розійшлася вість з Варшави, що польське правительство хоче

дати українцям університет у Львові. Це викликало знову між тими самими польськими чинниками занепокоєння, бо, на їхню думку, українцям не вільно признати ніяких прав. І показалося зараз, що ціла акція обчислена на гумбуг, а на вічі у Львові заявив один з польських послів Бриль, щоб віче не закладало протесту, бо такої ухвали потребує міністерство на доказ для Антанти, як, [мовляв], дбає [воно] про український народ. Рівночасно, одначе, не думає зовсім виконувати тої ухвали. В останніх днях знову прийшла потверджена вістка з Варшави, що польське правительство хоче дати українцям університет [не то] в Станіславі, [не то] в Коломиї чи де там, тільки ніколи у Львові.

Українське громадянство і молодіж, засуджені на самопоміч, мусили хопитись інших способів проти такого стану речі. А мотиви по сьому були важні. Від ряду літ не побирала українська молодіж правильної науки у найвищих школах.

Будь у війську, будь в полонах потратили многі 5 — 7 літ найважнішого віку, 50% потратило по кілька семестрів, на цілий ряд літ списано продукцію української інтелігенції. В тій цілі задумало Наукове товариство ім. Т. Шевченка створити приватні університетські курси. Це товариство вже перед війною мало всі дані стати Академією наук, його члени є загграничними членами наукових інституцій, а многі заграничні учені прикрашують своїм членством наше товариство. Організовано три факультети: богословський, правничий і філософічний, покликано цілий ряд кваліфікованих сил і повідомлено про те делегата Галецького. Вже другої чи третьої днини прийшла заборона. Мотиви її так низькі, що на них може позволити собі невідповідальна і в почуттю своєї безкарності остаюча влада. Мотиви слідуючі: в параграфах уставу [товариства] нема мови про того роду виклади з дидактичними цілями, а надто назва «університетські курси» прислуговує тільки тоді, як є повна наукова кваліфікація основника курсів, а поруки такої кваліфікації не дає Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

Щоб не тратити часу, внесло друге товариство статутово до того управнене, [а саме] Товариство наукових викладів ім. П. Могили, просьбу про дозвіл уладження викладів з поданням лекцій і доцентів. І тут прийшла заборона, бо, мовляв, львівська

поліція не могла найти у своїх реєстрах того товариства. Для відома подаємо, що товариство існує два десятки літ, розвивало [воно] свою діяльність в часі перед війною і в часі війни у Львові і в краю. Його філії в Перемишлі і в Станіславі й тепер чинні. Та що допоможуть найбільш очевидні аргументи, де маємо до діла з плановою злою волею.

Що така злочинна воля існує, — доказом того останній факт.

Існуючий у Львові Ставропігійський інститут — товариство, що має за собою більше як 300 літ діяльності і наділене різними привілеями навіть бувших польських королів, між іншим й правом удержувати вищу школу ступеня академії — зголосив до поліції ті самі виклади. В день, означений на виклади, не прийшла заборона, але явився з жандармами і поліцією комісар, обставив будинок, не пустив нікого до залів викладових, бо поліція не дала дозволу на це. Так теперішня польська влада знехтувала зарядження своїх колишніх королів тільки тому, щоб зненавиджене українство не могло користати з науки.

Внесені проти всіх тих заборон протести до Варшави не діждалися досі ні вирішення, ні відповіді.

Оставався ще один вихід з ситуації, а саме, посилати українську молодіж на заграничні університети. При нинішніх відносинах обезцінення гроша получене це з такими коштами, що тільки одиниці могли б з того виходу користати. Але під тим оглядом польська влада не перебирає в способах нищення українства. Не видає пашпортів на виїзд за границю і тим способом не дає можності студій навіть тим нечисленним, що могли б собі на те дозволити.

2. Середні школи

В часах перед війною знаходилось наше середнє шкільництво на дуже низькім ступені розвитку. Австрійське правительство, яке в українських справах слухало тільки польського диктату, віддало українське шкільництво в польський ряд, а право заснування якої середньої школи (гімназії) зробило зависимим від ухвали сейму у Львові з його величезною польською більшістю.

Удалося осягнути ледве 5 класичних гімназій на існуючих півтора сотки польських середніх шкіл клас[ичних] гімн[азій],

реальних гімн[азій] і реальних шкіл. Реальної школи не мали українці ані одної, учительські семінарії були утраквістичні, ані один український. Цьому лихові старався зарадити український народ тим способом, що закладав приватні гімназії, бо інших шкіл не міг добитися. Учительські семінарії з українською викладовою мовою не діставали права прилюдності тому, що були українські.

Після вибуху українсько-польської війни крайова шкільна власть усунула всіх учителів українців, які служили українській владі. Установила для них «реабілітаційні комісії», зложені з поляків, і вони безвідклично і безкарно усували всі немилі одиниці. З усіх польських середніх шкіл усунено вчителів українців навіть тоді, як вони не служили українській владі. Незважаючи на те, що в многих польських середніх школах є не раз більше як 50% української молодіжі, усунено науку релігії в українській мові, усунено науку української мови.

Українську молодіж середніх шкіл ухвалено приймати тоді, коли переведеться з нею слідство, а зі слідства вийде, що вона не ділала на шкоду Польської держави. В гімназії в Стрию ухвалено, що прийняття українця до школи залежне від того, чи за ним заявляться ученики поляки. В інших гімназіях заведено такий спосіб, що навіть десятилітній хлопець українець, коли хотів бути прийнятий до школи, мусив принести посвідку, підписану двома учениками поляками, що він не є ворожо настроєним проти польської народності.

Подібні речі ділялися в інших середніх школах і учительських семінарах на території Східної Галичини. Подавані меморіали, донесення приймала шкільна влада в той спосіб, що обіцяла поправу. Але з того нічого не виходило. Або вона заслаба проти анархії, або свідомо се толерує.

Якийсь час бувший президент д[октор] Шоль хотів полагодити бодай справу учительських семінарів і дав дозвіл на розділ утраквістичних заведень на два рівнорядні польські і українські семінарійні курси. Це переведено у Львові і Перемишлі.

Коли, одначе, з прочих міст Східної Галичини вплинули подібні просьби, Крайова рада шкільна на це не дала більше своєї згоди. Крім того, слідне змагання тої влади замкнути й ті семінарійні курси.

Існуючі приватні середні школи (гімназії) і семінарії учительські ледве животіють. Матеріальних засобів нема, а ті, що ведуть ті школи, наражені на всякі шикани зі сторони місцевих польських чинників.

Варшавське міністерство признало Крайовій раді шкільній мільйон 100 тисяч марок на дотації приватних шкіл. Гроші розділено в той спосіб, що з тої суми признала Кр[айова] р[ада] ш[кільна] для гімназії в Рогатині 20 000 марок, прочий мільйон 80 000 марок дістали польські школи. Ще готова Кр[айова] р[ада] ш[кільна] пустити у світ поголоску, як то вона опікується українськими приватними школами.

Будинки приватних шкіл зайняті військом і жандармерією.

В Рогатині в будинку [школи] поміщено жандармерією. Коли там ще була так звана «льотна жандармерія», то била вона учеників по лицях, зривала шапки з емблемою гімназії і т. д.

В останніх часах видавала Кр[айова] р[ада] ш[кільна] цілий ряд заряджень, щоб тільки утруднити [доступ] до школи укр[аїнській] молодіжі. Піднесено шкільну оплату, означено певний вік (12 рік життя і так далі) до вступу до І класу. Коли візьмемо під увагу, що шкільна молодіж українська рекрутується з сіл, а по селах вже цілий ряд літ школи нечинні, тоді зрозуміємо плановість роблення всяких перешкод в середніх школах українській молодіжі.

3. Народні школи

Тут безкарність і злочинність акції не знає границь. Ті школи залежні вповні від політичної адміністрації, яка в кожному повіті інша, примінює всюди інші міри.

Учительство в повній поневірці. Реабілітаційні комісії роблять з учительством, що їм подобається. Навіть представлення учительства до вищих властей стрічаються з наслідками, що їх конфінують або інтернують. Всім завішеним в урядуванню не виплачують платень уже цілий рік. Голодова смерть і пошесті мають своє безграничне жниво. Який-небудь непровірений донос, одно слово поляка вистачає, щоб учителя [або вчитель]-ку усунути від служби.

Стрічаємо таке, що жінку учителя усувають [з роботи] за те, що муж її служить при українському війську, або знаходять

негативні аргументи, що комісія не набрала переконання, що учитель [або вчитель]ка не є вороже настроєні проти польської народності. [Це] не є ніякою рідкістю.

А коли якій одиниці удасться перейти те море реабілітації, оправдань і т. д., то і тоді навіть сталі сили з похвальними декретами після 20—30-літньої служби комісії переносять на інші місця, щоб тим способом зруйнувати немилі одиниці під матеріальним оглядом. Депутацій, письм, меморіалів і протестів не зчислив би, а матеріал становив би вже нині один великий том друку. Одна велика мартирологія. Одне коротеньке зіставлення не в силі віддати усього матеріалу. През[идент] Собінський вислухає депутації, прирікає поправу відносин, але її зовсім не видно.

Дітвора нидіє без науки і дичіє. А там, де остав учитель [або вчитель]ка польської народності, то перемінюються в корінних українських селах українські школи на польські. Способи дуже легкі. Адміністрація польська усуває громадську раду, настановляє війтом якого поляка, додає йому ще яких двох-трьох поляків як дорадних членів, і вони переводять насильно ухвали, а там, де вже не в силі цього зробити, там нові члени громадських рад роздаровують громадське майно українців на цілі польських приватних шкіл.

Навіть у Львові, де ще найбільший контроль, дала польська влада до чисто української школи ім. М. Шашкевича вчителів [і вчительо]к польської народності, які стали поводитися вкрай непедагогічно з дітьми, а усунули вчителів [і вчительо]к української народності. Протести мали той — мимо обіцянок — наслідок, що усунено управителя в дисциплінарній дорозі, а ворожі сили оставлено на місці.

Усі будинки шкільні понищені, а де ще цілі, — зайняло військо і жандармерія, щоб не було науки. В Коломийському повіті видав староста таке зарядження, щоб на українських будинках шкільних уміщено польські написи, інакше будинки будуть зареквіровані.

А це тому, що польська жандармерія не вміє читати по-українськи. Коли б це не було таке трагічне, то воно було б дуже смішне. Але коли узгляднимо, в який спосіб це відбивається

на культурному рівні українського народу, то з жалю стискається серце. Приватні школи пореквіровані, інвертар позабираний.

Дозволу поставити приватну українську школу не можна добитися, бо тут рішає повітова шкільна власть, а вона вже зовсім в руках невідповідальних шовіністичних чинників.

Де є учителі [і вчитель]ки польської народності, там не тільки перемінено викладову мову на польську, мимо того, що польських дітей нема, але навіть не учать української мови і релігії.

Інспекторів українців усунено зовсім. Безконтрольно і безкарно панують інспектори поляки, які зовсім не оглядаються навіть на ті полекші, які, може, готова дати Кр[айова] р[ада] ш[кільна].

Вистачить тільки подати до відома, що число внесених протестів і зажалень на надужиття повітових шкільних властей перейшли одну тисячу. Коли узглянимо, що у Східній Галичині є 3000 українських громад, то маємо, що 1/3 полоси живе в анархічному стані. Знаємо напевно, що, крім того, існує цілий ряд осіб, які бояться піднести свій голос, щоб їх не стрінуло ще й обмеження особистої свободи або щось гіршого, як поважиться тільки дати якийсь знак про себе.

Ось до чого дійшло під зарядом Польщі з мандатом Найвищої ради. Коли прийде час на те, щоб те все стало звісно всьому культурному світові, то відповідальність за той стан не впаде на Польщу, але на держави Антанти, які не в силі були удержати в руках свого пупіля.

ДАЛО, ф. 239, оп. 1, спр. 272, арк. 1 — 5. Машинопис. Копія.

№ 169
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ: ТЕОРІЯ ТОРГОВЕЛЬНОГО БАЛАНСУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

*Не раніше 1920 р.**

Вступ.

Зіставлення торговельного білянсу в краю, який не то, що не був самостійною державою, але навіть не творив окремої части держави, можна уважати згори за неудале. Можливе це є лише про власній меті границі, де записується точно всі числа відносячіся до трансіту, експорту згл. імпорту товарів. Сьогодня отже можна що найвище приблизно скалькульовати висоту експорту і імпорту Східної Галичини, але не можна сказати яким був згл. є її торговельний білянс.

Загальні уваги.

Торговельні відносини з закордоном у формі привозу і вивозу відіграють в кождім господарчім організмі перворядну ролю. Сама однак надвижка експорту над імпортом не стверджує нічого більше над таке, чи інше уложення закордонної торговлі і не в силі нічого сказати о богатцтві і господарськім розвитку краю згл. о його економічнім занепаді. Доперва подрібне розслідження условин цего розвою, поодиноких позицій (ріжниця експорту сирівців а фабрикатів і відворотно), точна аналіза причин, які викликали звижку або знижку експорту дає спроможність осудити значіння цего чи іншого висліду закордонної торговлі і економічної сили даної країни.

Галичина, трактована як цілість не тішилася в Австрії доброю славою як господарча одиниця, бо в інтересі західно-австрійських країв не лежало підчеркувати її економічну силу. Входячи в склад австрійської держави мусіла Галичина поносити всі тягарі новочасної европейської суспільности. Рівночасно однак була вона ринком збуту для австрійського та німецького промислу без можности освободженняся з цеї господарчої зависимости. В першій мірі перешкоджала цьому австр. митна

*Дата встановлена за змістом документа.

система. Охоронні мита для промислових продуктів не були для Галичини пожиточні.

В стадії розвою мала вона величезне запотрібування знарядів нафтового промислу, чимраз частійше примінюваних в рільництві машин, заліза уживаного до будівельних цілий і тд. і з причини високого охоронного мита все це переплачувала.

Залізниця.

Добре розвинена залізнична комунікація є важливим чинником розвою промислу та закордонної торговлі. Під цим зглядом австрійський уряд трактував Сх. Галичину гірше чим яку іншу область. Залізнична сіть була дуже мала а будовано її головно для стратеґічних цілий, не узгляднюючи цілковито потреб краю. Ціла Австрія мала поверхні 78.492 кв. кільометрів, а Східна Галичина 55.335, творила вона отже 18.45% поверхні цілої держави. Та коли на рік 1914/1915 преліміновані видатки на залізниці виносили для цілої Австрії 951,240.000 Корон, то для Сх. Галичини і части Буковини (Дирекції Львів і Станиславів) лише 69,554.000, отже 11.8%.

Торговельні трактати.

Торговельні трактати, які Австрія заключала зі сторонними державами були для нас на загал шкідливі, а це по причині розбіжности економічних інтересів більше фуритованих провінцій нашого краю. Трактат заключений з Німеччиною накладав на пів фабрикати так високе мито, у відношенню до мита наложеного на сирівці, що наш експорт півфабрикатів до Німеччини був неможливий і ми мусіли вивозити лише сирівці, очевидно з власною шкодою. До цеї катеґорії належало в першій мірі сире і терте дерево, ячмінь і солод, ропа і нафта і тд.

Дерево.

Особливо уладження експорту дерева дотикало нас сильно. Сх. Галичина мала після річника Міністерства Рільництва в 1913 році 14,300 кв. кільом. ліса, це є около 72% цілої Галичини. Загально галицької продукції випадає отже на ню приблизно 5,760,000 куб. метр. дерева (1).

---

(1) Dr. L. Biegeleisen: Stan ekonomiczny Małopolski
Dr. F. Bujak: Galicja Tom I.

По відчисленню 3,600,000 куб. метр. на внутрішну консумцію остає 2,160.000 до експорту. При експорті на Схід найбільше значіння мав маловартісний товар, наслідком таного сплаву на Пруті і Дністрі. Сплавлялося дерево довге в округлім стані в більшій скількости Дністром і його допливами Чечвою, Лімницею і Свіцею.

Рільництво.

Найтажчим закидом ставляним через австр. економістів нашому краєви була пасивність в области рільничих плодів. Походила вона з цего, що Західна Галичина жила у високій мірі коштом нашого краю. Єсли за підставу обчислень возьмемо рік 1906, то Сх. Галичина випродукувала в цім році метр. сотн.: пшениці 4,4868.000, жита 4.382.000, кукурудзи 1,129.000, разом отже 9,979.000 метричних сотнарів одного збіжа (1) (не зчисляю 2,219.000 метр. сотн. ячменю, споживаного у формі круп і хліба, бо якась часть кукурудзи відпадає на корм худоби). Єсли отже відчислимо 1/6 часть на засів, то випаде наголо 172.5 кґ. на одного мешканця Сх. Галичини. В порівнанню з Анґлією (190 кґ.) і Німеччиною (200 кґ.) ріжниця не є велика, тимбільше наколи возьмемо під увагу управу окопових ярин, з котрих прим. управа бараболі стояла у нас буже високо.

Бараболя. Горільні.

В 1911 р. випродукували судецькі краї (Чехи, Морави, Шлеск) 29.955.548 мт. сотн. бараболів занимаючи на цю ціль 486.080 гектарів, а Сх. Галичина занимаючи 347.080 гектарів ріллі випродукувала 47,168.840 метр. сотнарів (2).

За цим слідував розвій горільничого промислу, в яким завдяки господарці польським дідичом ми вели на жаль прим.

Властителі більших посілостий тягнули з цеї галузи промислу величезні зиски, розпиваючи селян стоячих на нищім степені культури. Очевидно цей експеримент відбивався сильно на нашім краю, бо коли 1911 р. було в цілій Галичині 858 горілень, з того було у Сх. Галичині 727 це є 84.73% (3). Спіритоза були поваж-

(1) Franciszek Bujak: Galicja Tom I.
(2) Dr. Ha. Djamand: Tablice statystyczne.
(1) Inż. Chrząszcz: Przemysłowy przerób ziemiaków w Galicji.

ним вивозовим артикулом, бо в році 1890 виносив їх експорт 9.652 тон, а імпорт лише 1289 тон (1). Продукція спіритусу в Сх. Галичині виносила в році 1911/12, около 5700.000 гектолітрів, а коли відчислимо консумцію все ще оставало 50% на експорт (1). На жаль вивожено майже виключно не рафінований спіритус, з тих самих причин, які наведено для вивозу сирого і твердого дерева, ячменя і солоду і тд.

Ропа.

Найважніщим і найвартіснішим вивозовим артикулом Сх. Галичини є ропа і її перерібки. Не виказуючи майже ніяких позицій імпорту відгриває Східно-галицький безводний скальний олій, богатий в парафіну, важну ролю на західно-европейськім ринку. В гірничих округах Дрогобич і Станиславів випродуковано в 1910 р. 16,980.000 метричних сотнарів ропи, вартости 41,865.200 Корон (2). В 1911 р. 14,250.000 метр. сотнарів вартости 44,633.000 Корон. В загальногалицькій продукції партиципувала Західна Галичина з цього 4%, тож можемо сміло числити цілий статистикою подаваний експорт в користь нашого краю.

Першим вивозовим артикулом є нафта, котрої в 1912 р. вивезено 3.366,435 метр. сотн. вартости 20,533.000 Корон, в 1913 р. вивезено 2,441.032 метр. сотн. Найважніщим ринком збуту для нафти була Німеччина, Гамбурґ, який виказував високі трансітові позиції, дальше ринок французький, анґлійський і швайцарський. На тих трох послідних однак побіджувала нас Америка. По Німеччині найважніщим імпортером наших смарів і оліїв була Італія, Швайцарія і Швеція. Вартість експорту оліїв виносила в 1912 р. понад 12.000.000 Корон (3). Парафіну експортувала Сх. Галичина до Німеччини, Россії, Франції а навіть Сполучених Держав Америки.

Вартість експорту виносила 1912 р. 20.000.000 Корон. Вартість експортованої бензини 14.000.000 Корон.

(1) Dr. Rutowski: Bilans handlowy Galicji.
(2) Rymar: Galicyjski Przemysł Naftowy.
(3) Урядове справоздання консуля Дунаєцкого, неопублікований реферат, опертий на урядовій австрійській статистиці.

Сіль.

Цифр на наш експорт соли цілковито не маємо. В 1913 році зужито в цілій Австрії соли зі східно-галицьких салін 552.884 метр. сотн. це є не вичисляючи закордонного довозу около 13.25% австр. консумції (1).

Фабричний промисл.

Не улягає сумнівови, що під зглядом фабричного промислу торговельний білянс Сх. Галичини був і є пасивний. Є однак пасивність, яка при корисних для нас економічних відносинах може основно змінитися, тимбільше, що маємо всі дані до того. Брак вугілля може покрити енерґія рік і гірських потоків, котрі по обчисленням можуть доставити сили достаточної для покриття цілого краю електричною сіттю.

Воєнні і повоєнні відносини.

Очевидно в воєнних часах положення наше змінилося на гірше. Рільна продукція, продукція ропи, соли і тд. упала наслідком воєнних подій значно. В найгіршім однак положенню знайшовся край в часі польської окупації.

Єсли що до перед воєнного положення розпоряджається скупими бодай числами, то о теперішнім стані навіть того не можна сказати. Є це вислідом трактовання Сх. Галичини польським Урядом як інтеґральної части Польщі.

Найшкідливіщою для піднесення нашої продукції і експорту є Кольонізація. Статистика Сх. Галичини виказує велику бо до 300.000 робітників доходячу зарібкову еміґрацію. Як що додамо до числа еміґрантів три рази тільки членів їх родин, то бачимо, що з еміґрації жила майже 1/4 часть населення. Є то вислідом неможности прожиивлення в краю, де по статистичним даним около 86.4% жиє з рільництва. Очевидно кольоністи при великій помочі уряду не будуть засуджені на еміґрацію, лише випруть з краю автохтонне населення.

Як ділає сцентралізовання вищих урядів і властий на Заході (Варшава, Краків) побачимо зі слідуючого зіставлення:

---

(1) Statistischne Mitteilungen uber das Salzmonopol in Osterr.

Середня місячна продукція соли виносила в тонах:

	1912 р.	1920 р.
Східно-галицькі саліни	4095	3579
західно-галицькі "	9396	17636

Коли отже 1912 році середня місячна продукція східно-галицьких салін виносила 30—35% продукції цілої Галичини, то в 1920 році лише 16.87%. Є то вислідом занедбання в области добування і варення соли у нас.

Остають ще лише уваги загального характеру. Наколиби Сх. Галичина остала при Польщі, сталабися для неї експльоатаційним тереном, якого вартість з часом зменшилабися до мінімум. Через прилучення до краю, який під мало взглядами стоїть вище від неї, булаби змушена все давати не одержуючи ніякого еквівалєнту крім здепреціонованої валюти. Розуміли це західно-европейські держави коли орґанізуючи «Синдикат для відбудови Европи» виключили Польщу від него. А економічний мотив, який повинен перешкодити дефінітивному прилученню цеї землі до Польщі є той сам, який не дав Польщі цілого Шлеска.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 316. Машинопис. Копія.

№ 170
НАКАЗ КОМАНДУВАННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ГЕНЕРАЛЬНОГО ОКРУГУ ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН У ЗВ'ЯЗКУ З СТРАЙКОМ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ

26 лютого 1921 р.

У зв'язку з страйком робітників Варшавської, Лодзінської і Краківської залізниць, а також у зв'язку з початком страйку залізничників у Стрию і особливо в зв'язку з тим, що незабаром почнеться страйк робітників Станіславської і Львівської залізниць, пропоную негайно підготувати всі військові частини і зайняти залізничні вокзали, згідно з нашим наказом 15/13 (таємно), а також організувати охорону залізничного полотна,

телеграфних і телефонних ліній та залізничних об'єктів, зокрема паровозних депо і майстерень.

Командування Львівського генерального округу

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 77, арк. 4. Машинопис. Копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Документи і матеріали. — Т. 2. — С. 23.

№ 171
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ РЕФЕРЕНТА ДЛЯ ЗВ'ЯЗКУ З КРАЄМ РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО ДИКТАТОРУ ЄВГЕНУ ПЕТРУШЕВИЧУ ВІДНОСНО НОВОГО ПОЛЬСЬКОГО ЗАКОНУ ПРО КООПЕРАЦІЮ

28 лютого 1921 р.

До Високодостойного
Пана Д-ра Євгена Петрушевича,
Диктатора ЗУНР у Відні

З краєвою почтою надійшов ухвалений польським соймом у Варшаві закон о кооперативах з дня 29. жовтня 1920 року, (Устава з дня 29. Фазьдзєрніка 1920 року, «О спулдзєльнях»), зобовязуючою силою від 1. січня 1921 року. Згаданий закон зносить в арт.130:

1) австрийський закон з 9./IV. 1873 ч. 70 Взд. (остоваришеннях заробкових і господарських),

2) Закон з 10./VI. 1903 ч. 133 Взд. про ревізії обовязкові в стоваришеннях заробкових і господарських — та впроваджує отсі засадничі зміни в дотеперешнім ладі і порядку:

Поминаючи поодинокі зміни, які полягають в тім, що до згаданого закона увійшло, багато вирішень ухвалених на ріжних австрийських кооперативних конґресах і зборах, головна зміна полягає:

1) на централізації господарського життя у Варшаві — іменно зазначений закон в арт. 107 — 109 творить нову офіціяльну орґані-

зацію «Державну Раду Кооперативну» (Паньствова Рада сбулдзєльча) при міністерстві скарбу, з осідком у Варшаві.

Членів Кооперативної Ради покликує на протяг 2 літ Міністер скарбу з помежи осіб представлених йому через ревізийні Союзи, з узглядненням можливо всіх напрямів кооперативного руху — (уст. 2 арт. 107.) Предсідателя Кооперативної Ради визначує Міністер скарбу з посеред урядників свого міністерства і він виконує ухвали Ради при помочі осібного бюра, відданого під його провід (уст. 3. арт. 107.)

2) Всякий нагляд, який після австр. закона з 10./VI 1903 р. посідали гал. Намісництво і гал. торговельні суди супроти стоваришень зар. і госп. в напрямі уділювання управлень до виконування ревізій і нагляду над стоваришеннями в справах ревізій, переносить новий польський закон на міністерський орґан у Варшаві на «Кооперативну Раду».

Через згадані висше постанови переноситься точку тяжости господарсько-кооперативного життя зі Львова (столиці Сх. Гал.) до Варшави і нарушується не тільки правно-державні наші права, але й набуті права населення Сх. Галичини а спеціяльно елімінується Укр. населення цілковито від впливу в центральній варшавській орґанізації, так як висше подана постанова арт. 107. уст. 2. (про покликання членів Кооперативної Ради) не дає ніякої запоруки, що який небудь представник Укр. Кооператив до Коопер. Ради буде покликаний.

З огляду на надіслання згаданого вище закона в однім примірнику не долучаємо його до цего письма тільки можемо його на жадання переслати до вгляду за пізнійшим зворотом.

Відень, дня 28. лютого 1921 року.

Уповноважений Диктатора і Референт Краю
Р. Перфецький

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 312. Машинопис. Оригінал.

№172
ЗВІТ ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ МІНІСТЕРСТВУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПРО СТРАЙК ЗАЛІЗНИЧНИКІВ У ЛЬВОВІ ТА ЗАХОДИ, ВЖИТІ ПОЛІЦІЄЮ ДЛЯ ЙОГО ПРИДУШЕННЯ

2 березня 1921 р.

Негайно.

Внаслідок заклику Центрального виконавчого комітету п[рофесійної] с[пілки] з[алізничників] у Варшаві до страйку в ніч з 25 лютого на 26 лютого 1921 р. члени п[рофесійної] с[пілки] з[алізничників] у Львові, які працюють в місцевих залізничних майстернях та в паровозному депо, ранком 26 лютого 1921 р. кинули роботу.

А всі інші категорії залізничних працівників, які належать як до польської спілки [залізничників], так і до професійної [спілки залізничників], зокрема службовці руху, висловилися проти страйку, так що рух поїздів підтримувався повністю. Також майстерні та паровозні депо частково пустили в рух, бо службовці цих відділів, що належать до польської спілки залізничників, приступили до роботи.

В цей самий день військова влада, на основі декрету голови держави від 23 лютого 1921 р. про підпорядкування залізниці діянню військових законів, прийняла управу залізниці на території к[омандування] Львівського [генерального] о[кругу] і призвала на військову службу всіх працівників, які приєдналися до страйку та припинили роботу.

Рівночасно, застосовуючи статтю 6 закону від 27. III. 1920 р., В[існик] д[ержавних] з[аконів] № 27, місц[еве] к[омандивання] г[енерального] о[кругу] проголосило наглі військові суди за злочини проти збройних сил держави на залізниці, які перераховуються у вищезгаданому законі. Дирекція поліції затримала кількох відомих агітаторів, між ними залізничного кладовщика якогось Мартина Охоцького, якого всі вважали людиною крайніх поглядів. Внаслідок енергійних розпоряджень військової влади відносно залізничних працівників,

що тимчасово кинули роботу, а також внаслідок рішучої позиції всього персоналу руху, який майже одноголосно висловився проти будь-яких страйкових дій і склав відповідні заяви про це, в залізничному русі, а також в роботі майстерень і паровозного депо не було жодної перерви — підтримувався цілком нормальний стан. 26 лютого 1921 р. також надійшла вістка з центральної комісії професійних спілок з Варшави, за якою ця комісія, щоб підтримати страйк залізничних працівників та висловити протест проти розпорядження про мілітаризацію залізниці, вирішила оголосити демонстраційний генеральний страйк 28 лютого і 1 березня ц. р. Місцева окружна комісія професійних спілок на конфіденціальних зборах 27 лютого 1921 р. схвалила позицію центральної комісії у Варшаві і прийняла ухвалу провести загальний страйк у визначені дні, доручивши здійснення цієї постанови окремим робітничим організаціям.

Дирекція поліції, отримавши конфіденціальну звістку про цю ухвалу, видала цілий ряд розпоряджень, спрямованих на підтримування спокою і громадського порядку в місті, та зв'язалася з військовою владою, яка на основі власних інструкцій, на випадок страйку, наказала гарнізону бути в бойовій готовності, зайняла важливіші установи і всі заклади громадського користування, як електростанцію, газовий завод, водопроводи, бойню і т. п., призначивши одночасно відповідний військовий технічний персонал для того, щоб пустити в рух ці заклади на випадок, якщо зайняті в них робітники не приступили б до роботи. Тому що ухвала окружної комісії професійних спілок про початок генерального страйку наступного дня була прийнята пізно ввечері, «мужі довір'я» окремих робітничих організацій не мали часу повідомити членів спілок про прийняту ухвалу та домовитися про проведення страйкових дій.

Внаслідок цього тільки декілька професійних спілок провели ще в цей самий день конфіденціальні збори, на яких обговорювали спосіб виконання ухвали, прийнятої окружною комісією, а більша частина робітничих організацій вже не отримала повідомлення про страйк, що мав початися наступного дня.

Вістка про проголошення окружною комісією професійних спілок генерального страйку, яка дійшла до окремих робітничих організацій через їхніх «мужів довір'я», не була всюди прийнята

з повним схваленням, так що з першої хвилини можна було відчути певні ознаки хиткості та нерішучості і навіть відверті голоси, що виступали проти будь-яких страйкових дій, як невідповідних в сучасний момент, зважаючи на інтереси держави.

На цей настрій певної групи робітників, більш свідомих в національному і державному відношенні, значно подіяла рішуча позиція майже всієї польської громадськості, яка з усією силою осудила і залізничний страйк, і генеральний [страйк], вважаючи кожні дії в цьому напрямку злочином проти держави, особливо в сучасний момент, коли вирішується доля Верхньої Сілезії та доля миру з більшовиками в Ризі.

Ці настрої громадськості висловлювала преса всіх відтінків, крім «Дзєнніка людовего». Саме під впливом цих громадських голосів професійна організація [друкарських] складачів виступила проти загального страйку, ухваливши на конфіденційних зборах, які відбулися 27 лютого 1921 р., резолюцію, що «такий страйк вважає актом, спрямованим проти інтересів держави і суспільства».

Зі схваленням треба підкреслити також позицію спілки міських працівників, зокрема трамвайної служби, яка, незважаючи на сильну агітацію за страйк з боку крайніх елементів, і навіть проти прийнятої ухвали про приєднання працівників міста, зайнятих в усіх закладах громадського користування до загального страйку, висловилася проти страйку і постановила не кидати роботу.

Саме ці причини, зокрема рішучий виступ військової і цивільної влади, неможливість відповідно підготувати проведення проголошеного страйку в зв'язку з коротким періодом часу і, нарешті, позиція певної групи більш свідомих робітників, що засуджували всі страйкові дії, призвели до того, що генеральний страйк, який був призначений на 28 лютого 1921 р., вибухнув тільки в мінімальних розмірах, так що цілком не вплинув на правильний і нормальний хід життя в місті.

Насамперед трамвайний персонал приступив, за невеликим винятком, до роботи, і рух трамвая 28 лютого і 1 березня 1921 р. цілком не був обмежений. Те, що службовці трамвая приступили до роботи і трамвайні вагони з'явилися на вулицях міста

в звичайну пору дня, було гаслом негайно приступити до роботи для інших робітників, які вели себе поки що стримано, зокрема для працівників, зайнятих в інших закладах громадського користування, як в електростанції, газовому заводі, бойні, водопроводах і т. п., так що ці заклади також на протязі обох днів, на які був проголошений генеральний страйк, діяли нормально, без перерви.

В цих закладах утрималися від роботи тільки окремі [робітники] як винятки.

У приватних установах страйк також не відбувся, крім парового млина Аксельбрада, в якому перед полуднем 28 лютого 1921 р. ні один з працівників не прийшов на роботу. Тільки коли вони з'явилися на роботу серед дня, цей млин пустили в рух.

Також не дійшло до страйку в крамницях, кав'ярнях, ресторанах, так що торгівля не припинялася ні на хвилину. Незважаючи на це, серед деяких груп робітників, які були під впливом більш крайніх гасел, можна було помітити, особливо 28 лютого 1921 р. перед полуднем, т[обто] на протязі першого дня проголошення генерального страйку, дуже сильну агітацію, що була спрямована насамперед на підтримку часткового страйку, який вже почався, або на викликання загального страйку.

В цьому напрямку найбільш активною виявилася професійна організація млинарів і пекарів, яка тут вважається форпостом найбільш крайніх гасел. В ній групуються елементи з найбільш радикальними поглядами.

Тому, внаслідок отриманої конфіденціальної вістки про збори, які відбуваються в приміщенні згаданої організації, на яких мали обговорювати дальші дії, щоб почати загальний страйк, дирекція поліції розпустила негайно ці збори. Дирекція поліції також затримала головного агітатора з цієї самої організації, якогось Богуславського, який навіть в робітничих колах вважався комуністичним агітатором. Він на одних з останніх зборів робітників проголошував у своїй промові більшовицькі принципи, виступаючи виразно за «диктатуру пролетаріату».

Проти вищезгаданого дирекція поліції починає карно-судове слідство за злочин за § 65 кар[ного] кодексу.

Крім професійної спілки пекарів і млинарів, у значній мірі страйкова тенденція проявляється в організації металістів,

члени якої у великій кількості (200—300) на протязі обох днів збиралися на конфіденціальні збори.

Нарешті ППС намагалася підтримати страйковий рух і 28 лютого 1921 р. опівдні розкинула певну кількість відозв до робітників, в яких заохочувала негайно припинити роботу і приєднатися до проголошеного генерального страйку.

Відозви, які з'явилися у вигляді додатку до органу ППС «Дзєннік людови», були конфісковані пресовим відділом місц[евої] прокуратури держави.

Незважаючи на цю агітацію, робітники, які 28 лютого 1921 р. приступили до роботи, вистояли, ніде не кинули роботу.

Другого дня, тобто 1 березня 1921 р., повністю повторилася картина попереднього дня, і становище в місті навіть помітно поліпшилось, бо більшість робітників, які минулого дня утрималися від роботи, розпочали її знову.

За конфіденціальними відомостями, пополудні 1 березня 1921 р. відбулися збори місц[евої] Робітничої ради, на яких стверджено, що генеральний страйк повністю не вдався і що треба звернутися до членів усіх робітничих організацій, щоб знову розпочали роботу 2 березня 1921 р.

На цих зборах також прийнято ухвалу, що осуджує поведінку службовців електричних трамваїв, яку Робітнича рада вважає головною причиною невдачі страйку.

Сьогодні уми повністю заспокоїлися, і робота в усіх галузях — і в закладах громадського користування, і в приватних підприємствах — проходить цілком нормально.

На протязі обох днів проголошеного загального страйку ніде не порушено громадського порядку і безпеки. Так що ні військова влада, ні цивільна ніде не мали причин для втручання.

Вкінці дозволяю собі підкреслити, що за конфіденціальними відомостями, які доходять до мене, серед крайніх груп місц[евих] робітників панує обурення в зв'язку з поведінкою ППС, і особливо в зв'язку з поведінкою місц[евого] соціалістичного депутата Артура Гаузнера, якому ці елементи закидають двозначність поведінки і переконані, що невдачу проголошеного страйку також в основному треба приписати йому. Депутат Гаузнер, на їхню думку, не доклав усієї своєї енергії до проведення страйку і взагалі в цьому випадку показав відсут-

ність будь-якого зацікавлення і навіть за весь час не з'явився на жодні робітничі збори.

Таку саму позицію по відношенню до депутата Гаузнера займають крайнє ліві елементи серед місц[евих] залізничних службовців.

Про це доповідаю Міністерству.

Директор поліції Райнлендер

Львів, 2 березня 1921 р.

ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 126, арк. 37 —40. Машинопис. Оригінал.

№ 173
ЗВІТ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ПОВІТОВОГО СТАРОСТВА ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО СТРАЙКИ В СТАНИСЛАВІВСЬКОМУ ПОВІТІ

15 березня 1921 р.

Виконуючи розпорядження № 5398/президія від 14 березня 1921 р., доношу:

1. Страйк охопив тільки Станіслав і місцевості, які межують з ним: Княгинин-колонію і Княгинин-місто. Страйк почався 26 лютого і тривав до 28 [лютого]. Пізніше все затихло.

2. 25 лютого о 16 годині 30 хвилин з Варшави повернувся делегат професійної спілки залізничників [служби] руху Антоні Ухман і делегат спілки робітників залізничних майстерень Ян Шаласни. Вони негайно скликали збори в монтажному цеху залізничних майстерень і заявили, що міністерство відкинуло вимоги залізничників та мілітаризувало їх. [Обидві] спілки проголосили генеральний страйк на 26 лютого. У цей день опівдні припинили роботу робітники всіх залізничних майстерень. Але цей страйк тривав недовго. Вже наступного дня повернулися на роботу робітники майстерень служби сигналізації, а решта зробила це 28 лютого.

Крім залізничників, роботу припинили також робітники одного тартака і двох нафтоперегінних заводів. На тартаку домовилися з роботодавцем і припинили страйк, який тривав

тільки [одну] годину. Отже, по суті, про страйк мова не може йти. На нафтоперегінних заводах страйк тривав 2—3 години. Вкінці, 28 лютого, припинили роботу помічники пекарів. Староство, щоб не позбавити населення хліба, наказало силою привести страйкарів [на роботу] та одночасно замкнути Робітничий дім. Це подіяло, бо вже ввечері [помічники] пекарів повернулися на роботу.

3. Більшість робітників не визнавала необхідності страйку і навіть голосно його засуджувала, зважаючи на обставини, а саме: на плебісцит у Верхній Сілезії, де якраз розгорнулася боротьба. Думку робітничих кіл у цьому відношенні подає резолюція, прийнята на зборах залізничників 28 лютого. Додаю копію цієї резолюції.

4. Весь хід страйку, численні голоси з-поміж робітників проти страйку, відносно мала кількість тих, які б кидали роботу, доказують, що керівники робітничих організацій вже не мають слухняних кадрів. Це особливо стосується залізничників, які ще донедавна були сліпим знаряддям у руках професійної спілки залізничників. Ця емансипація буде поступово збільшуватися, і з часом вплив спілки обмежиться тільки зовсім крайніми елементами.

5. Не було випадків саботажу. Також не було ні зборів, ні демонстрацій.

6. Цивільні власті обмежилися розпорядженням про посилення поліцейської служби і наказом, що зобов'язував привести на роботу помічників пекарів та закрити Робітничий дім. Щоб перешкодити агітації, військова влада, з свого боку, вже ввечері 26 лютого вжила заходів, зв'язаних з мілітаризацією. 3 березня військова влада арештувала Антоні Ухмана, Юзефа Охмана, Яна Шаласного, Каєтана Богдановича і Станіслава Кліса, як організаторів страйку залізничників. Ці арешти не викликали жодних заворушень серед робітників.

7. Місцева громадськість взагалі засудила організацію страйку в такий серйозний для держави момент. Не можна також заперечити, що якраз ця обставина дуже сприяла тому, що робітники кинули думку поширювати або продовжувати страйк.

Станіслав, 15 березня 1921 р.

Радник намісництва Глажевський

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 27, арк. 213—215. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Зб. док. — Т. 2. — С. 29—30.

№ 174
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ СЕЛЯН СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ НАВЕСНІ 1921 р.»

26 березня 1921 р.

1. Воєнне знищення селянських загород а дійсний стан т. з. відбудови

Головне знищення сіл іде шляхом затяжних боїв позиційних на барієрах рік: Сяну, Верешиці, Буга, Стиру, Золотої-Липи, Гнилої-Липи, Стрипи, Дністра, Прута, і других і рівнається а по части і перевищує знищення східних департаментів Франції.

Опираючись на статистичні знимки знищення, роблені Краєвим Урядом Відбудови у Львові в лютім 1919 р., находимо, що у селах Східної Галичини знищено 20 проц. мешкальних домів с. є. 1/5 загалу забудовань Східної Галичини.

Статистика ся не обіймає воєнних знищень по звістних подіях від листопада 1918 року (польсько-українська війна 1918/19 і большевицька інвазія 1920).

З огляду на це, що Сх. Галичина була вже до розпаду Австрії відбудована — подаємо зіставлення оцінки шкід для Сх. Галичини по селах після обчислень з лютого 1919 року.

		число обєктів	перес. варт. об.	вартість об. лют. 1919	корони в тисячах
1)	будинки мешкальні	122.441	3.000	12.000	1.496.292
2)	будинки господар.	233.377	1.800	7.200	1.680.314
3)	дом. уладження	122.441	750	3.000	367.323
					3.543.929

З огляду на подорожіння будівельних матеріялів і роботизни від лютого 1919 р. — до марта 1921, належить суму шкоди помножити найменше через 10, щоби бути зближеним до правдивих коштів відбудови.

Ось так кошт відбудови Сх. Галичини виносить в марті 1921 р. Мп. 35.000.000, як що закинеться етатизм у відбудові і вихіснується творчі сили самого населення.

Дійсної відбудови Сх. Галичини не переводило ніяке Правительство. Відбудовній акції З. О. У. Н. Р. (одначе за коротко) весна 1919 р. — і спинені зістали окупацією Сх. Галичини наступом польсько-французьких військ під командуванням Ген. Галлєра в маю 1919 р.

Акції відбудови Галичини за Австрії спинялися виключно на Заході і сягали на Схід по Сян, обіймаючи лише Західні области Червоної Руси (політика керманичів відбудовних акцій і галицького воєнного заведення кредитового).

Пекольний стан у Східній Галичині змалював дантейськими красками лідер вшехпольської партії і теперішній презес «Комітету Оброни Народовей» п. Тадей Цєньскі в жовтни 1918 р. (гл. Курієр Львовскі) відбувши з австрійським Міністром Публичних робіт Гоманном подорож над Стрипу і Серет. — Тими самими красками малює у варшавському Соймі положення східно-галицьких воєнно-знищених сіл посол п. Ян Заморскі з кінцем 1920 р. — І інакше не мож, бо відбудови знищених сіл окупаційна влада Східної Галичини хоч витискає з населення всі податки — зовсім не веде. З нагоди побуту варшавського Міністра Публичних Робіт п. Нарутовича у Львові, виголосив Др. Алєксандер Рачинский реферат, в польськім Товаристві Політехнічнім, з якого слідує, що від 1/1 1920 до 31/10 1920, відбудовано у Сх. Галичині 7.000 обєктів у містах і селах. За відбудовані обєкти вчислено до статистики і сі що на них видано щойно асигнати на дерево. — Коли зважимо, що гроші і матеріяли призначені польскою окупаційною владою на відбудову знищених війною обєктів, обертало польське правительство на відбудову для польських кольоністів, осідаючих на українській землі (гл. рескрипт Мін. публ. роб. у Варшаві з дня 28. червня 1920 р. — Ч.: 20. 359/6,1) а до кінця червня 1920 вспіла варшавська влада при 196 допомозі кольонізаційних інституцій впровадити в межі Сх. Галичини около 12.000 мешкальних домів і около 24.000 господарських будинків ясно, що місцеве українське населення лишене всякої допомоги при відбудові. На доказ того нехай послужить рескрипт Мін. пуб. роб. в Варшаві Ч: 1876/21,174/919. Рескриптом тим варшавське правительство дало до диспозиції Ген. Делєгата у Львові, кредит у висоті 20.000.000. Мп. на ціли

відбудови Галичини в якій виразно зазначено «Запомогі з повижшего кредиту належи пшизнаваць тилько посядачом господарств польскіх, ктужи безпосьреднього скуткєм войни понєслі страти жечове».

В світлі таких рескриптів ясною стає ціль інтерпиляцій п. Яна Заморського. Вона призначена для ефекту за границею. В краю населення живе по землянках, пошесть косить гетакомби жертв, урухомлення господарств неможливе, бо нема мешкальних і господарських будинків. 1/5 Сх. Галицьких селянських родин без даху над головою. В дебаті у варшавському Соймі підношено що на відбудову ані одного метра куб. дерева не видано досі з камери. Воно в цілости іде на експорт, який ведуть спекуляційні спілки остаючі під можним протекторатом деяких послів варшавського Сойму.

Дерево до відбудови реквірується по лісах приватних по думці закона з 28/2 — 1919 р. Великі земельні власники уміють одначе добре боронитися перед реквізиціями, — доказом число відбудованих протягом 1920 р. 7.000 обєктів. Кромі сього звісний «бунт» поміщиків проти закона о реквізиції будівельного і опалового дерева не скінчився виступом державної прокураторії а уступкою поміщикам, яким реквірується 1/3 зрілого до рубання деревостану по максимальних цінах, а 2/3 продає поміщик по паскарських цінах населенню. Українське населення лиш в дорозі плачення паскарських цін поміщикам, які є виключно власниками лісів (фактичний монополь поміщиків зареєстрував по переведенню викупна селянських лісових сервітутів на основі кривдячого селянське населення патенту ціс. /5/7 —1853 о викупні регуляції сервітутів) може дійти до будівельного матеріялу. Ціни за мет. куб. дубини сягають льоко ліс на пни 1600 Мп.

Надмір лиха доповнює знищення шкіл, церков і парохіяльних будинків у всіх знищених українських селах. Тягар відбудови їх лежить вповні на населенню.

Про відбудову Сх. Галичини у варшавському Соймі посол Домбський П. С. Л. сказав, що до теперішня акція спроваджується до ухвал і паперових резолюцій. Посол Котуля сконстатував, що правительство контрактує експльоатацію камеральних лісів з приватними спілками, які все дерево вивозять за границю.

Посол Путек додав, що спілки сі остають під протекторатом послів і високо-поставлених осіб з кругів правлячих і загрозив опублікованням їх імен. / гл. Монітор Польскі ч. 16, з 21. січня 1921/. — Мав він на думці «Людову Спілку Деревну» на якої чолі стоїть теперішній премієр польської Вінценти Вітос і покриває своєю особою вивіз дерева за границю, хоч населення Сх. Галичини живе в гнилих землянках. — Рівночасно має однак премієр Вітос відвагу проголосити у своїм «ekspose» дня 27/1 —1921 ось що:

Реституція всіх знищених будівель переходить нашу спосібність як промислову так і перевозову: і має слушність, бо будівельні матеріяли вивозяться за границю, абсорбуючи в тій цілі промислові уладження Сх. Галичини і залізничний парк. Про індоленцію польської окупаційної влади при відбудові Сх. Галичини, пише президент кол. австр. Уряду відбудови Др. Александер Рачинський ось що: — Польща в початках свого істновання мала спромогу раціонально виконати діло відбудови, бо вона застала по Австриї готовий апарат, готові склади, готові запаси, не злу валюту, але Правительства Польщі змарнували те все. (Гл. його «Два програми одбудови», Львів в 1921 р.)

2. Рільництво

1. Гроза утрати можности розширення рільного варстату місцевих економічно несамостійних господарств внаслідок кольонізації Східної Галичини елементом походячим з поза її меж.

Східна Галичина є аграрною країною о майже промисловій рясности населення. Є повіти, в яких на 1 км. квадр. скупляєся 182 особи. З рільництва живе у Східній Галичині у 86.4. проц. населення, селянські господарства Сх. Галичини у 79.8 проц. се халупничі-карловаті — малоземельні — економічно несамостійні господарства.

Поверх пів мілійона селянських господарств представляють з причини недостаточного земельного наділу, образ нужди.

Усі надії на економічне усамостійнення звязують місцеві селяни — пів пролєтарі — з викупом місцевої поміщицької землі.

Окупаційна влада Сх. Галичини — Польща, ухваливши з дня 10. липня 1919 основи рільної реформи у варшавському Соймі — перенесла їх і на окуповану Східну Галичину, що більше аграрні реформи стала переводити в першу чергу і форсою цілого адміністраційного апарату лишень у Сх. Галичині.

Нехтуючи зовсім потреби місцевого населення, варшавська влада веде від 14. вересня 1919, (гл. розп. Ради Мін. з дня 1. вересня 1919, В. З. Р. Н. 4:73, поз. 428) кольонізацію Сх. Галичини, осаджуючи на землях обшарів двірських, польських кольоністів, які походять з поза меж Сх. Галичини. По день 30 червня 1920 р. вспіла варшавська влада вкольонізувати у Сх. Галичині кругло 69.000 гектарів двірської землі, і впровадила в межі Сх. Галичини около 12.000 польських родин зі своєї етнографічної теріторії, значить осадила тут около 60.000 душ, зміняючи ось так етнічний зміст Сх. Галичини в хосен польськости.

Кольонізація ведеться нестримно дальше. Під сю пору кольонізує Польща около 120 фільварків — які мають подекуди і поверх 1.000 гектарів простору і як щоби йшла з тоюж інтензивностю що до 30. червня 1920 р. вспіє окупаційна влада Сх. Галичину, в якій запас землі пригожий на аграрні реформи наділи виносить около 703.000 гект., скольонізувати вповні за 5 літ зі шкодою для місцевого рільничого економічно несамостійного населення.

Вихісновуючи недостачу контролі теперішнього Суверена Сх. Галичини Союзних Держав — окупант Польща придала аграрним реформам, які з юридичного становища для Сх. Галичини є нестійні, на добавку характер політичний, зміряючий до змінення етнічного змісту Сх. Галичини. Політична мета окупанта виключує переводження аграрних реформ як засобу економічного в хосен місцевого рільничого населення. Його почислюється разом з рільним пролєтаріятом, (80.000 родин) кругло 600.000 родин, або около 3.000.000 душ. Сі нуждарі для економічного усамостійнення мусять одержати землю з обшарів двірських Сх. Галичини т. зв. табулярної (домінікальної) власности. Окупаційна влада поставила в останнє і сильну запору про купування ростикальної землі, як що продаючим є Поляк а купуючим Українець. Опираючись на зверх Комісії для обороту ростикальних земель при повітових судах, які після

австр. ціс. розпорядку з дня 9. серпня 1915 р. — В. З. Д. ч: 234, має на меті береження селянських господарств перед викупном воєнними спекулянтами — окупаційна влада на основі закона з дня 6. липня 1920. — о організації земельних урядів (гл. Вістник законів Р. п. ч. 70 поз. 471) вчинила в сій комісії експозитурами береження польського національного інтересу при земельних трансакціях.

В склад Комісії зістав на основі сього закона впроваджений делєгат Окружного Земельного Уряду згл. повітовий земельний Комісар, який має право — вето — проти рішень Комісій.

«Вето» се виміряне проти недопущення українського хлібороба до закупна ростикальної землі, як що єї продає рільник польської народности. Комісії не затверджують трансакції в сім випадку (Богородчани, Янів, Камінка), а якби затвердили, делєгат О.У.З. може затвердження завісити.

2. Ростинна продукція.

Східну Галичину характеризує під сю пору велике зменшення площі браної під управу. В році 1920 після звіту варшавського Міністра рільництва Др. Вардля, простір облоги Східної Галичини виносив 2.209.000 моргів с. є. міліон двіста сімдесять один тисяч пятдесять девять гектарів. Як що Сх. Галичина має 2.596.259 гектарів. землі (ріллі) облоги займають около 50 проц. в році 1920.

Після звітів Окружного Інспекторату рільної помочі мало удатися йому дорогою рільної помочі (позички грошей і в натурі збіжа, знаряди і тягло) загосподарувати около 1.000.000 моргів с. є. 540.000 гектарів облогів.

З останнього року лишилося облогів около 1.200.000 моргів. З причини большевицької інвазії, яка заляла 26 східно-галицьких повітів, не вдалося управити в них озимини ані навіть виорати землі так, що сьогодня крім правильної управи яру на політках для неї призначених є до надпрограмової управи на весну приблизно около 1.200.000 облогів які лишилися з минулого року і 810.986 моргів двірської і 125.224 моргів селянської землі не обсіяної з причини большевицької інвазії. Разом отже під весну 1921, загал ріллі потребуючий помочі при загосподарюванню, виносить у Сх. Галичині 2.136.000 моргів отже майже стільки як минулого року.

Дотеперішня поміч окупаційна влада, йла в подивляючій більшости в хосен великої власности. О.І.П.Р., який міститься поміщицьким галицьким Товариством господарським і ведений його силами, продовжав тут впрочім традиції ославленої австрійської централі господарської відбудови Галичини. Поміч ся для Сх. Галичини в цифрах виглядає так:

1) Законом з 1 серпня 1919 р. признано 135.000.000 корон на поміч рільництву (2/3 суми на позички, 1/3 на підмоги, фонд вичерпаний).

2) Законом з 13 лютого 1920, признано 400.000.000 Мп. на загосподарювання облогів. Вичерпано половину.

3) Законом з 1. жовтня 1920, призначено на поміч рільництву потерпівшому в наслідок большевицької інвазії 150.000.000 Мп., вичерпано 100.000.000 остає 50.000.000.

До диспозиції Окружного Інспекторату Рільної Помочі остає з повищих фондів на весну 1921 р. — 250.000.000 Мп.

Обчислення сьогож Інспекторату для помочі 26 повітам потерпівшим від большевицької інвазії (числячи на 810.986 моргів необсіяної двірської землі по 1000 Мп. на морг а для 125.224 моргів ростикальної землі по 2.000 Мп. на морг) виносить 1.061.434.000 Мп.

Не входячи на сім місци в подрібне обговорення нестійности повищих обчислень помочі при спадку польської валюти (офіціяльно признано 300 проц. упадку) бачимо, що засоби 1/4 міліярда не можуть покрити навіть одної чверти офіціяльно уставленої суми для помочі повітам потерпівшим від большевицької інвазії, а кромі сього лишається поверх 1.200.000 моргів облогів з минулого року.

Після нинішних цін квота ся невистарчаюча булаби на покриття половини ціни купна насіння для 1.000.000 моргів облогів.

Справа достави тягла, погноїв, знарядів і машин та паші, остає зовсім отвертою. Поміч окупаційної влади для Східної Галичини у виду її знищення при такім поставленню справи у варшавськім Соймі, буде дуже ілюзоричною.

Приходячи до засобів рільної продукції обговоримо з черги справу насіння у Східній Галичині.

а) Завдяки безоглядно накладанням контингенту на селян всупереч законови з 9 липня 1920, громада Милошовичі пов.

Львів, мусіла видати 8 вагонів збіжа на контингент, хоч навіть після найвищої скалі закона обовязана була дати около 5 вагонів. Громада Товщів пов. Львів мусіла відставити 9 вагонів збіжа, хоч в крайнім случаю тяжив на ній обовязок відставити 2 і 1/2 вагона. Рекурсів до контінгентової комісії не узгляднено. В Дрогобиччині контінгенти накладала не контінгентова Комісія (хороняча бодай рільників у своїм законнім призначенню але Ком. апровізаційна, дбаюча про консументів) і господарській льогіці.

Владислав Сухожевскі пише в офіціяльнім органі Гал. Тов. господарського «Рольнік» що дворам накладано 170 сотн. контінгенту вибирано 10 — (1 1/2 морговим господарствам 3 сотн. а 15-20 морговим 17 сотн.) Рольнік ч. 39/920/ завдяки війсковим реквізиціям, невчислюваним на контінгент а часто і неквітованим а тим самим і неплаченим. Східна Галичина опинилася під весну у великій недостачі засівного зерна.

На основі обчислень О. İ. Р. П. у Львові узгіднених зі зголошеннями повітових референтів рільничих, Сх. Галичина потрібуватиме довезти з поза своїх меж поверх 5.000 вагонів засівного збіжа. Як що минулого року запотребування виносили після обчислень галицького Тов. Господ. около 2.000 вагонів то сьогорічне є 2 і пів раза більше від минуло-річного.

В рефераті своїм на Загальних Зборах Гал. Тов. Господ. у Львові в дни 12. січня 1921 р. — зазначив інспектор окружний рільної помочі п. Бронислав Яновський, що варшавське Мін. Рільн. признало Сх. Галичині 600 вагонів засівного зерна а сподіватися можна найбільше єще 400 вагонів.

Загалом отже у найкращім випадку Східна Галичина одержить 1000 вагонів зерна отже 20 проц. свойого запотребовання.

Торг. Синдикат Кр. Товариства господарського «Сільський Господар» числячися з повагою запотребовання зерна на засів бажав через свої органи починити більші закупна насіння. І. О. П. Р. відмовив дозволення на закупно, мотивуючи, що правительство само доставить збіже рільникам потребуючим насіння.

Рівночасно шеф Інспекторату проголосив на згаданім загальнім Зборі ось що: «Проше нє бардзо оглььондаць сє пши заопатриваню в потшебне насьона на помоц жондово, бо помоц та нє може биць видатна».

Дальші острі реквізиції, які тепер мають місце спричинять ще більший убуток насінь.

Ціни пшениці на засів ідуть вже до		12.000 Мп.
жита	———————————	9.000
ячменю	———————————	8.000
вівса	———————————	8.000.

Досі розділив І. О. Н. Р. на 31 повітів всего 48 1/2 вагона зерна (Ролінік з 4.2 1921 ч. 3).

б) Дотично штучних погноїв потрібних Сх. Галичині, рільництву при слабій стеркорації піль в наслідок великого убутку живого інвентаря належить замітити, що з причини лихого економічного положення Польщі терпить окупована нею Сх. Галичина. Штучні погної не можуть бути сьогодня уживані як що за 100 клг. суперфосфату жадають 80 клг. зерна, 100 клг. чілійської салітри 160 клг. зерна або 1.200 клг. бураків цукрових.

Каініт	10 проц.	вагон	3.800 Мп.
Сіль потасова	20 -//-	-//-	9.520 Мп.
	25 -//-	-//-	11.900 Мп.
	30 -//-	-//-	14.280 Мп.
	39 -//-	-//-	18.600 Мп.

Ціни з 1 червня 1920 р.

Томасівки зовсім не має, натомість правительство толєрує покутну торговлю безвартісною жужелицею Мартіна Сіменса, яку продають як 16 проц. томасину (коли вона має змістови фосфорового квасу 2 проц. та незовсім доступного ростинам).

Зужиття штучних погноїв виносило до війни у Сх. Галичині:

фосфорових	—————	10.000 вагонів
калієвих	—————	6.000 вагонів
азотових	—————	1.500 вагонів.

Зараз Сх. Галичина рільник не є в силі уживати за дорогих погноїв — нищить свої поля і мізерний має видаток з управи ростин. (гл. нище).

Знаряди і машини

Великі страти в знарядах і машинах, які в 1918 р. — виносили поверх 1.1/2 міліярда австрійських корон — зовсім у Сх. Галичині недоповнені.

Понимаючи обставину, що австрійська централя господ. відбудови Галичини, кермована Поляками, займалася виключно

майже відбудовою мертвого інвентаря великої власности, з листопадом 1918 р. українське рільництво лишено всякої допомоги від окупаційної влади.

Торг. Синд. Кр. Тов. господ. «Сільський Господар» недопущений окупаційною владою до користування ся компезаційними умовами варшавської влади з заграницею. При лихій польській валюті імпорт знарядів і машин можливий лиш у малій скількости. Ціни льоко Сх. Галичина майже казочні.

Для приміру наведемо кошти спровадження звичайного гарнітуру селянських знарядів і машин перед війною, при розпаді австрійської держави і в марті 1921 р. — під окупаційною польською владою:

Рід знаряду, машин:	перед війною	1918	ціни март 1921
1) Залізний плуг	65 К.	260 К.	8.000 Мп.
2) Пара борін	48 К.	120 К.	1.000 Мп.
3) Господарський віз	140 К.	600 К.	25.000 Мп.
4) Молотільня з кир.	400 К.	2300 К.	60.000 Мп.
5) Млинок до чищ. збіжа	80 К.	500 К.	10.000 Мп.
6) Січкарня	60 К.	350 К.	7.000 Мп.
Разом	**793 К.**	**4130 К.**	**111.000 Мп.**

Допомога Інспекторату О. Р. П., який доставив малі скількости ріжних знарядів і машин разом 5942 штук домінує в доставці плугів (в повищім числі є їх 1160 штук) і возів (1204 шт).

Тямити належить, що остання большевицька інвазія літом 1920 р. забрала у Сх. Галичині 5679 возів в тім селянських 3467.

г) Тягло

Кліматичні условини Сх. Галичини (коротко треваюче время, яке сприяє весняній управі) приневолювало навіть малоземельних селян держати коні, щоби мати в час до диспозіції тягло.

Після статистичного бюра Округжного Інспекторату рільної помочи Сх. Галичина утратила після стану з 31 грудня 1919 р. — 38 проц. передвоєнного числа коний (з року 1910).

Юзеф Пайгярт. Якє шкоди поньосло рольніцтво вскутек інвазії большевіцкєй ве Всходнєй Галіції «Рольнік» Нр. 4/921.

Сьогодня страти є далеко більші (війна — 1919/20, большевицька інвазія 1920).

Пара селянських коний коштує нині найменше 180.000 Мп. Засоби селянського тягла улягають реквізиціям на цілі військові а навіть на звоження кольоністів, впроваджуваних на нашу землю з етнографічної Польщі (кольоністів мусіли звозити в горячий час управних пільних робіт, гром. Риків пов. Золочів, гром. Ясенів і Кадлубиска пов. Броди, гром. Дубки пов. Городенка і. и.)

Реквізиція паш для армейських коний підриває силу живого інвентаря селян. (Золочів).

Так звана рільна поміч окупаційної влади в области достави тягла дворам і по части селянам Сх. Галичини замикається числом 4.749 коний розділених на 45 повітів (в тім одержав Львів 387 максимальне число) український повіт Печеніжин 2 коні.

Поміч в тяглі є ілюзорична, бо поминаючи страти до 1919 р. які виносили 38 проц. стану посідання з року 1910, сама большевицька реквізиція в 26 повітах Східної Галичини спричинила втрату 8994 коний (в тім українські селяни втратили 5229 коний).

Достава коний через О. І. Р. П. покриває отже заледво половину страт останної большевицької інвазії.

Коні давано або за готівку, або квоту належну за них вписувано як позичку.

д) Робітничі відносини у Сх. Галичині.

Робітничі відносини у Сх. Галичині, яка мала все надмір рільного робітника були би можливі, як щоб реквізиція збіж через окупаційну владу на вивіз зі Сх. Галичини не спричинювала упадку робочих сил в наслідок голоду. У селян працюють робітники за харч, щоб лиш передержати.

е) Загальний упадок видатности рільної господарки.

До війни пересічні збори з морга ріллі (0.54 га) у Сх. Галичині виносили в 1912 році:

пшениця	698 клг
жито	698 клг
ячмінь	760 клг
овес	712 клг

Після даних Головного Статистичного Уряду у Варшаві (гл. Монітор польскі ч: 253/920) пересічні збори з морга ріллі в 1919/20 виносили у Сх. Галичині:

	Вел. власність	Селянська власність:
пшениця озима	390 клг	420 клг
пшениця яра	380 клг	380 клг
жито озиме	250 клг	300 клг
жито яре	260 клг	280 клг
ячмінь	480 клг	450 клг
овес	550 клг	530 клг

При пшениці видаток зменшився кругло о 1/3, при житі поверх 1/2, при ячменю о 2/5, при вівсі около 2/5.

При сім пригадуємо, що около 1/2 орної землі лежить облогом, тому загальна продукція є дуже мала.

2. Звіринна продукція.

Упадок годівлі зілюструємо на основі даних статистичного бюра Окружного Інспекторату рільної помочі у Львові. Бюро се опрацювало стан втрат після переписи худоби з днем 31/12 — 1919 р. Отже втрати за останні два роки тут не вчислені. Втрати обчислені з порівнання стану посіданих в році 1910:

коний убуло	38 проц.
рогатої худ.	36 проц.
безрог	77 проц.

Дотично рогатої худоби число проц. убутку не може бути стійним, бо вже з днем 31/10-1917 року пересічний убуток рогатої худоби у Сх. Галичині виносив 40.2 проц. в порівнанню до стану з 1910 р. Природний приріст не міг доповнити такої прогалини, коли зважимо острі реквізиції різного матеріялу.

Орган краківського Товариства Рільничого «Пшеводнік кулек Рольнічих» ч. 2 з 1921, містить в собі знаменний приказ

команди армії польської, після якого провянтові офіцири мали в першій черзі реквірувати бугаї і корови, а в остаточнім разі воли і ялівки.

Приказ такий вигідний для легкого заосмотрення армії причинився до дальшого винищення годівельних і ужиткових штук рогатої худоби у Сх. Галичині.

Репекорація Сх. Галичини під окупаційною владою, поминувши реквізиції є можливе.

Імпорт годівельного матеріялу з заграниці при лихім стані польської валюти неможливий.

Ядерних паш (головно вівса і макухів) в краю з причини реквізиції нема.

Велика недостача бугаїв спричинює яловіння коров, впливає на зменшення продукції молока і повну неплідність коров. До тепер не підпомагає окупаційна влада удержання бугаїв субвенціями. Міхал Щепанські в артикулі «Упадек нашей годовлі» (Краків 1921), обавляється, що при такім стані около 50 проц. коров зовсім зяловіє. Дотепер нема заказу вибивання телят. Кромі сього лютує у Сх. Галичині від липня 1920 книгосуш, який при недоцільнім поборюванню його через варшавське Міністерство Рільництва обхопив 30 східно-галицьких повітів.

Повіти сі є: Бібрка, Борщів, Броди, Бережани, Бучач, Чортків, Городок (часть), Городенка (часть), Гусятин, Камінка, Львів, Підгайці, Перемишляни, Радехів, Рогатин, Рудки (часть), Скалат, Сокаль (часть), Станиславів (часть), Теребовля, Заліщики, Збараж, Зборів, Золочів, Жовква (часть), Жидачів (часть), Перемишль.

Дані подаємо за останним звітом Намісництва у Львові з дня 11/11 1920 р. Про недоладність і непорадність окупаційної влади при поборюванню грізної пошести книгосушу в Сх. Галичині, свідчить якраз меморіял «Польскєго Тов. Лєкаржи Ветеринарийних» у Варшаві, оголошений під датою 2 грудня 1920 року в «Жечипосполітей» Варшава ч: 169/920.

Про убуток овець і дробу не маємо статистичних даних за останні часи.

В світлі представлених офіціяльних чисел польської влади і голосів визначних польських політиків і фаховців ясною

річю є, що українське селянство, якому довело ся жити під окупаційною владою, свідомо павперизоване нею для цілий політичних.

Львів, дня 26 марта 1921.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 308. Машинопис. Оригінал.

№ 175
ЗВІТ СТРИЙСЬКОГО ПОВІТОВОГО СТАРОСТВА ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО СТРАЙК ЗАЛІЗНИЧНИКІВ У СТРИЮ

31 березня 1921 р.

Виконуючи ваше розпорядження № 5398 президія від 14 березня 1921 р. про вищезгадану справу доношу:

1. Страйк охопив передусім залізничні майстерні в Стрию, в яких працює близько 600 чоловік і, крім цього, кільканадцять [токарів], які працюють у паровозному цеху. Останні повернулися на роботу після кількагодинної перерви.

2. 26 лютого ц. р. після обіду відбулися загальні збори робітників залізниць, на яких прочитали заклик виконавчого комітету професійної спілки залізничників до страйку. Але це дало наслідки тільки в залізничних майстернях, не торкнувшись інших груп залізничних службовців.

3. Настрій залізничників Стрия був різним у залежності від того, чи вони були страйкарями, чи тими, хто залишився на роботі. Якщо напочатку страйкарі зайняли вперту і стійку позицію, то після розклеєння оголошень про мілітаризацію залізниці серед них появився песимістичний настрій. Вони боялися, що їх притягнуть до судово-військової відповідальності.

Частина залізничників, котра не приступила до страйку, передбачала ті наслідки, які можуть настати, а саме: можливий арешт страйкарів або звільнення їх з роботи.

4. Ліквідація страйку залізничників викликала послаблення і навіть свого роду розкол серед місцевих залізничників,

у всіх приватних підприємствах Стрия 28 лютого ц. р. вибухнув страйк. Він тривав два дні, тобто з 28 лютого по 1 березня ц. р.

Безпосередньо після цього страйку серед місцевих залізничників розпочалася діяльність з метою дальшого підтримання поваги до професійної спілки залізничників, яку порушив невдалий страйк. Ця діяльність не мала місцевого характеру, а проводилася, мабуть, за домовленістю з професійною спілкою залізничників у Львові.

5. Тут не було ні саботажу, ні масових зборів (крім зборів 26 лютого), ні демонстрацій на грунті страйку, що вибухнув.

6. У день початку страйку залізничників місцева політична влада діяла згідно з розпорядженням президії намісництва № 34/ таємно від 18 січня 1921 р.

Канцелярський службовець намісництва доктор Ментус, якого місцеве староство відрядило для зовнішньої служби під час страйку, негайно звернувся до командуючого 47-го полку піхоти з проханням послати охоронний відділ на залізничну станцію для того, щоб не допустити до можливих сутичок, пошкодження знарядь праці.

Це був превентивний захід, який у зв'язку з спокійним ходом страйку не треба було застосовувати.

7. Головною причиною невдачі страйку залізничників було неприхильне ставлення [до нього] всього місцевого населення, яке, незважаючи на своє політичне забарвлення, засуджувало страйк у даний момент. Воно мало на меті сконцентрувати всі сили [для боротьби] безпосередньо перед укладенням миру з «совітами» і перед плебісцитом у Верхній Сілезії.

Стрий, 31 березня 1921 р.

Староста [підпис нерозбірливий]

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 27, арк. 222. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Зб. док. — Т. 2. — С. 31—32.

№ 176
ІНФОРМАЦІЯ РЕФЕРЕНТА ЗВ'ЯЗКУ З КРАЄМ РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО ПРО ТЕРОР У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ І ОПІР ОКУПАНТАМ

6 квітня 1921 р.

Палення і морди
Жужіль пов. Сокаль.

Українські війська під напором Поляків цофнулися і опустили Белз. Дня 28/I—1919, польське військо пішло за українським обозом в напрямі до Кристинополя. Було се рано. Українці цофнулися до Варяжа, Сокаля, а часть до Кристинополя з 3-ма арматами. В погоню за ними дійшли Поляки до Буга. День перед тим 27/I—1919, був на відпустці у своїх родичів в Жужели ст. десятник Гриць Олійник. Тут довідався він, що під Жужіль вже підсуваються польські стежі, вернув на місце постою до Варяжа, взяв охотників по кількох з кожного відділу так назбирав около сотні і з тою сотнею рушив в напрямі на Жужіль. В Цеблові сусіднім селі від Жужеля поділив Олійник цілий відділ на части. Около 20 стрільців лишив в Цеблові часть (стежу) післав під Белз, котра дійшла на передмістє Заболотє, решту 40—50 людей післав на Жужіль, де вже були Поляки — щоби вони імітували наступ на Жужіль від сторони млина, се є від північного заходу на схід — а сам з двома товаришами та машиновим крісом підійшов на другий кінець села від Сходу під дім СС. Служебниць.

Стежа, яка пішла від млина, підсунулася під село із стрілянином та криком «Ура», сполошила польський обоз — який стояв в селі, а жовніри від него сиділи по хатах, гріли та провянтувалися (?). Перелякані Поляки почали втікати на Схід в напрямі Кристинополя, та прикінци села заступив їм дорогу Олійник з товаришами, де зажадав від Поляків щоби піддались. Один з польських жовнірів почав стріляти, тоді Олійник зачав сіяти кулями по обозі — причім 43 Поляків впали трупом — а 12 було ранених, а решта около 140 жовнірів разом з обозовим майном піддалися. Нагло з-за плота вискочило 3 Поляків і покалічило штиками Олійника, завдаючи йому тяжкі рани.

Раненого Олійника занесли до хати Михайла Дяків, та на другий день один з вертаючих з Кристинополя Поляків впав до сеї хати і доколов раненого Олійника на смерть.

Свідки: Іван Олійник отець Гриця і Марія Дяків господиня хати. Полонених Поляків відпроваджено до Варяжа — туди пішов забраний обоз. Ранених Поляків позбирали місцеві люди: о. Іван Ярош, Іван Дяків, Ілия Кичун і занесли до хати Кичуна, де займилися ними С. С. Служебниці.

Двом чи трьом польським жовнірам удалося підчас тої битви видістати з села та сповістити об всім відділи польські, які стояли в сусідньому селі Безеєві. Польський командант на вістку о всім видав приказ без слідства: «вруціць віоске спаліць, вшисткіх вимордоваць».

Чув сей приказ від польського жовніра пок. Іван Дмитрук, котрий втікав перед Поляками і задержався в Безеєві. Довідавшись о повисшім приказі вернув домів до Жужеля та оповів, що буде діятися завтрішнього дня в Жужелі. Сейчас, ще того самого вечера вернула польська стежа з Безеєва до Жужеля зібрала цивільних: Михайла Музику, Івана Дяків? Михайла Воробій і інших та під її наглядом зібрали вони польських трупів, поскладали на дорозі в ряд, щоби військо польське, яке мало туди вертати набирало більшої злости до мести на мешканців Жужеля. Слідуючого дня 29/I—1919 вернуло польське військо з Безеєва до Жужеля около 8 год. рано та зачали рабувати без милосердія: кожухи, сорочки, серпани, сало, худобу, коні і збіже. Худоби забрано до 50 штук (рогатої) і скільки коний. Спалено того дня 60 господарств, а людей забрано в неволю. Край тій роботі положили два машинові кріси під проводом старшого десятника а опісля четаря Дионіза Карпюк з Жужеля, який зі 17 товаришами ішов за Поляками. Українці займили село, а Поляки оперлися в Белзі. Так стояв фронт та був зглядний спокій через тиждень до 4/2 1919 р. Тої ночі около 4 год. над раном зробили Поляки наступ з Белза попід Ванів від сторони залізниці, була тоді страшно велика мрака. Заскочені Українці цофнулися до Цеблова а Поляки посеред стрілів та рабунків палили село дальше.

Здавалось, що було тоді ціле пекло — крик, лємент людий, стріли, рик худоби — було се докладно чути аж до Цеблова, 3 км.

Людий обдирано з кожухів та роззувано з чобіт — при морозі висше 20°С. Спалено ще тоді 83 господарств а господарів забрано в неволю. Семена Поліху, Василя Мокривського, Василя Ткачука, Юліана Садніцького, Івана Сенів та Івана Вольського. Всіх тих відправлено до Белза а опісля до Вадович.

Михайлови (Карабан) Климів відібрали Поляки коні, а його самого держали в Белзі до 14/V—1920 року. Іван Малинівський але тих відпущено з Белза домів. Аж по день 14/V 1920 була під селом позиція. В день були в селі Українці, а в ночі приходили Поляки та рабували все, що оставало передше. Між иншим в великодний четвер около 11 год. в ночі напали Поляки і забрали усе, що люди приготовили на свята, — хотіли свяченого, бо в тім році були разом свята. Забрали тоді навіть діжку з розчинею, рабували хустки, убраня і коралі. 14/V.—1920, около 4 год. рано — армія Галлєра отворила з Белза на Жужіль тарабанний огонь, де було не більше над сотню українського війська. Українці цофнулися без стрілу лиш від Цеблова було чути стріли ручних та машинових крісів. Впало тоді на подвіря Васькевича Івана 19 арматних стрілів, — Козія Миколи 2, Дзярука Теодора в стодолі — 1, Вольського Миколи 2 (се сусіди). Около 6-ої год. рано війшли до Жужеля Галлєрці та настав знова страшний суд.

1) Впали до першої хати від Белза і млина до Анни Скварій витягнули сина Михайла літ 17 (глухонімий спав на підлозі в хаті) на двір, відвели від хати около 50 кроків та в присутности матери розтріляли. Свідки: Анна Скварій, Марія Боднард. Василя. В хаті стріляли ще понад ліжком Олени д. Анни і вона з переляку дістала биття серця і — вмерла.

2) Опісля прийшли на обійстя Данила Скварій, з надвору через вікно стріляли до хати, де містилася родина Данила і Гриця Бордун. Ранили Анну Бордун. Гриця літ 27 в руку і до нині нею не може працювати. Свідки: Ксеня Скварій, Гриць Бордун.

3) В хаті Теклі Ткачук мешкало 4 родини. Галлєрці добувались до сіний — вийшов отворити двері Антін Вольський літ 50 і сейчас на порозі дістав від напротистоячого Галлєра кулю в груди. Рана тече до нині а він сам нездібний до праці. Опісля Галлєрці розділилися на дві части.

4) Одні з них прийшли під двірський чворак та стали його з надвору обстрілювати, через стіну застрілили зарібницю Марію Маєвську літ 50 матір четверо дітей та ранили сина її Гната — каліку (кулявий) в руку. Одна з дочок з перестраху вкоротці померла.

5,6) Та сама партія перейшла може о тисяч кроків дальше — побачила громадського касиєра Івана Кривий, який в своїм обійстю ховав громадські папері, взяли його зі собою, привели до хати Дioніза Каровець, випровадили його сина Семка — і їх обох (Івана і Семка) відвели під панський сад та там їх страшний спосіб замордували. Семко Каровець мав зломану руку — поколені ноги (5 ран) та рану в животі аж внутренности вийшли на верх. Його принесли до хати, де за годину помер. Іван Кривий проколений згинув на місци.

7,8) Друга партія Галлєрців пішла в напрямі двора. Тут стрінули вони в окопі двох українських стрільців, які їм сейчас піддалися. Галлєрці їх однаково ж не помилували, лиш в страшний спосіб знущались над ними, опісля замордували та видовбали їм очи. Свідок Іван Олійник грабар. Імена Стрільців не знані.

9) Та сама партія прийшла до Івана Сосницького, де мешкало тоді 3 родини. В хаті зачали стріляти і ранили австрійського інваліда Ілию Цюприк; дістав кулю в живіт, в ліве коліно вирвали йому литку та праву пяту, яку відорвало. Вмер за дві години.

10) Третя партія Галлєрців йшла від Белза — під селом зачали стріляти до хат. В хаті Михайла Хомяк, де мешкає ще його стриєчний брат рівнож Михайло Хомяк. Куля, яка впала через вікно тяжко ранила в живіт його жінку Параньку, яка другого дня скінчила життя.

11) Дальше 50 кроків де мешкає Марія Десятник через стіну убили Марію Мокрівську, вдову по бл. п. Миколі; Свідки: Мелянія Палій і Гриць Мокрівський.

12) Инша частина впала до хати Михайла Климів званий Стапяк, збили його і сина Івана сильно випровадили їх на дорогу щоби тут їх убити; але переїзджаючий польський старшина завернув їх назад до хати.

13) Захарій Цюприк був тяжко ранений тими самими в хаті, взяли його опісля до шпиталю, звідки вже не вернув.

14) Михайло Школа (зв. Низик), вийшов відчинити їм двері, рівночасно пострілили його в карк. В Белзі хотіли його добити з великим трудом випросила його від смерти сестра милосердія (Полька) Володимира Найдик. За її протекцією відставлено його до шпиталя до Замосця.

Так перейшли Галлєртці Жужіль. На останок зібрали ще около 15 господарів (в літах 46—70, вложили в них свої турністи — утворили з них розстрільну і гнали їх перед собою на яких 50 кроків. Перед тим їм було наказано — хто ляже або цофнеться перед українською лінією — тому куля в лоб. Так гнали їх аж до Безеєва. По дорозі згубилися: Григорій Луцик війт, котрому забрали годинник, гроші і окуляри, — Йосафат Мокрівський літ 75, не мав сили йти оставили його — побивши сильно. В тім часі Василь Музика був ранений в руку — не знає чи польською чи українською кулею і хоч кровавилася рука, гнали його аж до Безеєва. Галлєрці час від часу лягали на землю а люди мусіли стояти. Українські війська, котрі були в сильних окопах за дротами, скоро побачили таку дивну розстрільну, стримали огонь і цофнули. Галлєрці увійшли до Безеєва, сейчас зігнали мущин з цілого села до 30 літ 3 гурми відділили двох Жужільців: Жида Хуну Веніґер, котрого убили та Василя Карабан, котрого ранили в груди. Раненого відставили фірою до Белза.

Жужільців, Безеївців і мешканців села Жабча між иншими пароха о. Івана Худика гнали Галлєрці до Белза. По дорозі стрічали їх ріжні війська, які витали конвойованих кольбами. З трудом вже побиті прийшли під Белз. Від белзької стації до «Охронкі» військо і цивільні стояли по обох боках дороги і били їх немилосердно кольбами, камінями, друками і д. т. Михайла Нездропу побили аж мясо від костий відпало і по девяти днях скінчив життя. Свідки: Катарина Нездропа і Теодозія Петришин. Під «Охронкою» польські санітети місто перевязувати ранених, кинулися на Михайла Вольського, ранили штиками в руку і хотіли його ще пробити, лиш трафив на шву вкожусіштук зісунувся та ранив легко. Цілий час наступу на Безеїв і повороту до Белза був Вольський без шапки на голові, бо недали взяти з хати. Декотрі були лиш з камізельках без верхньої одежі. Михайло Котульський — каліка на

ногу (кулявий) ішов наступом на Безеїв і до Белза, тут били його страшно і кричали: «Паттз, то майстер од машінґвера», — Найбільше били його по голові і через те відібрали йому здоровля. В Белзі били всіх від полудня до вечора — вечером прийшов лікар, обвязав їм рани а опісля їх замкнули. Пересиділи тут цілу ніч на другий день стягнули з них протоколи — не було жодної вини, тож всіх легше ранених пустили домів, а тяжко ранених відвезли до шпиталя до Замісця — між ними Жужільців: Антона Вольського, Василя Музику, Захарія Цюприк і Михайла Школу.

Серпень 1920 року.

Большевики стояли в Цеблові, Перемислові, Безеєві і Жабчу а Поляки в Жужели. В тім часі була в Жужели на відпустці Параскевія Войтович — родом з Жужеля. На її донос що в селі є два машинові кріси арештовано 22 господарів замкнули їх в стодолі Івана Сусницького і держали їх там, два дни самі робили слідство. Побили смертельно Теодора Зінька. Сина Петра і Михайла десятника за перешиття на цивільну куртку старий австр. плащ. Побили його так сильно, що мати ледви вратувала. Остаточно донос показався безпідставний та випущено всіх домів. Були арештовані: Йосиф Назар, Пилип Головач, Василь Дмитрук і Іван Шміґельський і инші, разом 22 мущин.

Г. П. 6./IV.—1921 року.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 307. Машинопис. Копія.

№ 177
ВІДОЗВА МІСЦЕВОЇ КОМІСІЇ ЛІВИХ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ЛЬВОВА ДО ПРОЛЕТАРІАТУ МІСТА З ЗАКЛИКОМ ДО СОЛІДАРНОГО МАСОВОГО ВИСТУПУ ПРОТИ НАСИЛЬСТВА І ТЕРОРУ

8 квітня 1921 р.

До пролетаріату Львова!

Товариші робітники! Збанкрутований клас капіталістів у Польщі після війни на зовнішньому фронті, яка тільки що закінчилась, перейшов у наступ на внутрішньому фронті, розпочав війну проти робітничого класу — громадянську війну! Фабриканти, поміщики і банкіри конче хочуть зробити з робітників невільників, які мусять тільки працювати, голодувати, слухатись і мовчати. Вони хочуть скласти всі воєнні витрати і величезні тягарі, які виникають з вини капіталістичної економіки, на плечі пролетаріату.

Трудящі маси, хоч фізично виснажені внаслідок спекуляції, браку харчових засобів, дорожнечі і хвороб, не дозволять цього і встануть на енергійну і рішучу боротьбу, яка розпочалася через провокацію буржуазії.

Буржуазія прекрасно розуміє, що завтрашній день під загрозою, бо вона поглибила розруху і економічний занепад краю, викликала зниження [випуску] продукції, дезорганізувала засоби транспорту, зупинила промисловість, розвинула спекуляцію, привозячи протягом років замість машин і сировини тільки воєнні знаряддя знищення, вивозячи натомість за кордон нафту, цукор та інші продукти.

Буржуазія знає, що утриматись при владі вона може тільки шляхом обмеження робітників і позбавлення їх свободи дії, шляхом ліквідації робітничих організацій, якими є класові професійні спілки. І тому підприємці, незважаючи на зростаючу дорожнечу, виступають проти підвищення заробітної плати, викидаючи на вулицю тих робітників, які вимагають цього. Вони хочуть скасувати надбавки, зв’язані з дорожнечею, право на страйк, прямують до чимраз більшого визиску робочої сили.

Буржуазія провадить боротьбу проти трудящого класу шляхом мілітаризації, нелюдських репресій, масового звільнення страйкуючих з роботи, конфіскації соціалістичних газет, шляхом локауту деревообробних робітників і припинення роботи на бойнях і м'ясних фабриках, провокування перукарських помічників, двірників і робітників інших професій, а також [шляхом] безсоромного зірвання переговорів з нафтовими робітниками і спілкою сільськогосподарських робітників.

Товариші робітники! На акти насильства і терору з боку буржуазної диктатури мусимо відповісти солідарним масовим виступом.

Не можемо і не хочемо голодувати для прибутків фабрикантів, банкірів і спекулянтів! Не можемо і не хочемо відбудовувати капіталістичну економіку за наш рахунок, нашою кров'ю. Мусимо захищати нав'язану нам боротьбу, прийняти і відбити [наступ].

Робітники! Приходьте всі як один на віче, яке відбудеться в Ратуші 10 квітня ц. р. Покажіть вашу солідарну силу, продемонструйте вашу свідомість [власної] могутності, вимагайте хліба і праці. Нехай затремтить заможний клас Львова від вашої маніфестації.

Єдиним виходом з цієї господарської розрухи, голоду і злиднів є соціалізм, і чим довше буде тривати період банкротства капіталістичної економіки, тим більше ударів упаде на трудящі маси.

Отже, до боротьби, робітники! На масовий виступ 10 квітня ц. р.!

Геть наступ капіталу на трудящий клас!

Геть локаут і визиск! Працю безробітним, забезпечення і опіку інвалідам, вдовам і сиротам! Негайно випустити на волю політичних в'язнів!

Хай живе солідарна боротьба робітників міст і сіл за соціалізм!

Місц[ева] комісія клас[ових] професійних спілок

ДАЛО, ф. 285, оп. 1, спр. 3149, арк. 3. Конфіскований друкарський відбиток. Опуб.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 83—84.

№ 178
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «НАФТОВИЙ ПРОМИСЕЛ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ»

*Не раніше квітня 1921 р.**

Нафтовий промисл у Східній Галичині

Ропа находиться у Східній Галичині вздовж цілого Підкарпаття почавши від Косівщини аж по Лемківщину. Її поклади виступають в так званих тектонічних сідлах (Anticlin) в кредовій, соценській, і тертієрній (третьорядній) формації. Дотеперішні геольогічні досвіди ствердили, що на Підкарпаттю знаходиться понад 800 таких ропоносних сідел. З них заледви 63 знаходиться в продукції, а в инших 54-ох можна замітити перші кроки експльоатації (Financial Times 1921).

Під теперішню пору відбувається стала продукція в отсих місцевостях Східньої Галичини: Борислав, Тустановичі, Східниця, Мразниця, Опака, Урич, Рипне-Перегінське, Битків, Пасічня, Космач і Слобода Рунгурська. В згаданих покладах ропоносних виступає також земний газ, будьто разом з ропою, будьто окремо. Його зужитковується дотепер в незнанній мірі до опалювання кітлів, до газових моторів, до освітлювання і огрівання і т. п. Продукція його виносила в 1920 р. около 500.000.000 кубічних метрів. Попри ропу експльоатується в деяких нафтових округах також земний віск (Борислав, Старуня, Дзвиняч) який дає великі вигляди на будуче.

Добута ропа перерабляється по більшій части в місцевих рафінеріях, які витворюють всі знані продукти дестіляційні як: бензина, світляний олій (нафта) газовий олій, смари, парафіну, асфальт і відпадки. (Rueckstaende, Masut).

В галицькім промислі нафтовім заангажовані в подавляючій більшости заграничні капітали, а лише в незначній мірі місцевий капітал. І так в 1920 році було у Східній Галичині занятого

француського капіталу	53%
місцевого (жидівськ. в чім трох. польськ.)	18%

*Дата встановлена за змістом документа.

швайцарського	10%
аустрійського	7%
англійського	4.4%
голяндського	4.3%
инших	3.3%

гляди:

Продукція ропи в Галичині представляється слідуючо: перед війною виносила вона 2% світової продукції. В році 1909 стояла Галичина на 4-ім місци в світовій продукції. Її перевисшали лише Союзні Держави Північної Америки, Мексико і Росія.

До року 1909 галицька продукція підносилася стало і постепенно виносила в сім році 2 міліони тон. По сім році наступив застій в продукції, спричинений великою знижкою цін; продукція рік-річно спадала і 1914 року виносила лише 880.000 тон. В часі війни держалася продукція загально на висоті 1914 року. В 1919 році виносила вона ще 873.000 тон*, однак вже в 1920 році спала на 765.000 тон, а в 1921 році була приблизно така сама як 1920 року, або навіть менша.

Таким чином виносить нафтова продукція Галичини від 1920 року всего 1% світової продукції і від тепер займає Галичина заледви 8-ме місце між продукуючими краями.

Насувається питання, які обставини вплинули на цей постійний занепад продукції у Східній Галичині.

Ціла нафтова промислова політика польського уряду почавши від окупації Східньої Галичини (червень 1919) аж по теперішні часи була ведена так, якби польське правительство умисно бажало спинити розвій нафтової продукції. Польське правительство трактувало і трактує нафтовий промисл з чисто фіскального становища, як богате жерело доходів для себе, а поза тим не лише про цей промисл не дбало, але навпаки своїми розпорядками і законами, а також цілою промисловою політикою ставляло йому на кождім кроці тяжкі перепони. Заборона вивозу нафти, а в случаях виїмково спорадичного дозволу на вивіз, обложення його надмірно високими цлами, установлення на цілу заняту продукцію ропи так низких максимальних цін, що они ніяк не позволяли на розпочаття нових або про-

*Як звісно Уряд ЗОУНР полишив по собі великі запаси ропи.

довжування старих верчень, неточне і дуже утруднене одержання зарплати від польського правительства за доставлену йому заняту ропу, цілковито нездарна організація транспорту (ропи) і сталий брак цистерн на ропу; цілковита реквізиція бруттової ропи і невиплачування польським правительством за ню жадних належностей аж по нинішний день, низкий стан польської валюти, який ніяк не позволяє набувати за границею потрібних матіріялів, яких в краю не має (рур, штанг, вертичних знарядів і машин) закон з 24 марта 1920 року (В. з. П. ч. 178), який забороняє в цілій Польщі набувати чужинцям які небудь недвижимости, лише в виїмкових случаях за кождоразовим окремим дозволом ради міністрів, яка може без подання причин відмовити дотичній просьбі (о набуття недвижимостей і якої рішення не підлягає жадному дальшому оспорюванню (§ 4) — це все не могло інакше вплинути на нафтовий промисл, як в високім степенню гальмуючо.

Вже з початком 1920 р. «Krajowe Tow. Naftowe» у своїй резолюції (7-а точка) ухваленій на скликаній дня 7. марта анкеті в Кракові підносить, що «установлена правительством ціна за ропу не є цего рода, щоби позволяла на виконання нових верчень» (Zeitschrift «Petroleum Nr. 3 v. 20/V. 920). В тім самім часі пише «Danziger Zeitung» між иншими: Ganz offensichtlich wird durch die Höchstpreispolitik der polnischen Regierung und das Ausfuhrverbot für Rohöl, sowie durch die gesammte Kontrolle die Roholgewinnung sehr stark eingeschränkt und dadurch von einem der wichtigsten Schätze Polens kein richtiger Gebrauch gemacht». «Gazeta Wiecz» займаючись квестією транспорту ропи і достави цистерн пише в маю 1920 р. що «польський нафтовий промисл хорує стало на лихе функціонування нафтових транспортів. Як можна було з гори предвидіти, створений на сю ціль (транспорту) окремий уряд завів цілковито. В 8-ох місяцях це є почавши від 1 липня 1919 р. правительственні круги не були в стані зорганізувати відповідно довіз ропи навіть до місцевих рафінерій. Місто 37.000 потрібних цистерн (одна цистерна рівн. 10 тонам) відтранспортовується всего 13.000, отже заледви третину. Цистерни вертають лише три разів місячно до рафінерії, замість шість разів як це було предвиджено в первіснім пляні міністерства залізниць. Інтересовані

круги промисловців глядають з журбою на сю руйнуючу господарку. (Petroleum 3.920).

Про трудности стягнення від польського правительства належитостей за заняту і доставлену йому ропу згадується в дописі з кругів галицьких нафтових промисловців в «Zeitschrift Petroleum Nr. 6 v. 1921». «Die Auszahlung der Beträge (für das gel. Öl) in Warschau bedarf unendlicher Laufereien und Scherereien. Die Erdölunternehmungen geraten dadurch häufig in sehr unangenehme Schwierigkeiten, da für die Bohrung bezw. die in Exploatation befindliche Gruben erforderliche Material muss promt, vielmehr stets in voraus bei Aufgabe der Bestellungen in ausländischer Valuta bezahlt werden; ebenso verlangen die Beamten und Arbeiter puktliche Zahlung. Nicht nur die ganz kleinen, sondern auch grössere Unternehmungen geraten deshald in immer wiederkehrende sehr unangenehme Schwierigkeiten, wenn sie monatelang auf die Auszahlung der bereits abgerechneten und ihnen zustehenden Erlose aus dem produzierten Rohöl warten müssen». А дальше в тій самій статті: «Hoffentlich sorgt der neue Geist dafür, dass wir nicht mehr von Pontius an Pilatus geschickt werden, wenn wir unsere mühselig erworbenen Guthaben abheben wollen und dass das ewige Antihambzieren aufhört, das jeder von uns kennt und das uns zu kostspieligem zeitraubendem Aufenthalt in Warshau zwingt, den wir besser für die Entwickelung unserer Unternehmungen verwenden können».

Против такого трактування нафтового промислу польським правительством був змушений заняти вкінци становиско навіть «Związek producentów i rafinerów olejów mineralnych» який складається переважно з елементів польських і в меморіялі з дня 14. IV. 1921. до польського Міністра Торгівлі і Промислу зазначує він «Z doświadczeń uzyskanych w ciągu dwuletniego panowania państwowej reglamentacji przemysłu naftowego, okazuje się, że żaden z jego celów, a mianowicie powiększenie produkcji ropy, poparcie, ruchu wiertniczego, wzmożenie wytwórczości rafineryi, zaspokojenie zapotrzebowania krajowego oraz powiększenie eksportu — osiągnietym nie został. Przeciwnie ta reglamentacya stała się decydującą przyczyną groźnego spadku produkcyi surowca, niemożności wyzyskania zapotrzebowania krajowego i rozwinięcia się handlu paskarskiego, a wreszcie zastanowienia eksportu» (Przegląd naftowy Nr. 5. z. 1921 r.).

Ще гірше як зглядом продуцентів поступило польське правительство зглядом так званих бруттівців і бруттової ропи. За заняту без винятку ропу установило воно так низку ціну, що вона виносила заледви 10% до 15% ціни за продукційну ропу (неттову). Однак і цеї нужденньої ціни за бруттову ропу правительство до тепер майже нікому з бруттівців не виплатило, обертаючи добуту з проданої або переробленої ропи бруттової готівку виключно на власні цілі. Цей стан перейшов в хронічну стадію і тріває до нині, позаяк всякі переговори між бруттівцями а польським міністерством скарбу не довели до ніякого результату.

Таке поступування правительства зглядом бруттівців можна ще пояснити в часі війни, як подиктоване державною конечністю. Однак з хвилею покінчення війни такого стану не можна схарактеризувати інакше, як грубе нарушення права приватної власности, загварантованої в кожній правовій державі, як насильство на цівільних законах.

Ті всі причини зложились на це, що нафтовий промисл у Східній Галичині зачав чимраз більше підупадати, а продукція з року на рік меншає.

Вкінці й польське правительство прийшло до пізнання, що безглядне контінування цего рода нафтової політики неминучо потягне за собою цілковитий занепад нафтового промислу, та признало промисловцям деякі полекші що до набування чужої валюти, так потрібної до закупна вертничих матеріялів а також пільги що до внутрішнього торговельного обороту нафтою і нафтовими продуктами. І так знесло воно в січни ц. р. валютові обмеження, сильно спиняючі експорт, установило від 1 лютого ц. р. (незначні) тарифові знижки при експорті деяких нафтових продуктів в нутрі краю. При цім однак експорт нафти остає й на дальше ограничений і дозволяється винятково лише в сім случаю, коли дотична фірма потрібує заграничної валюти. При тім транспортові трудности в нафтовім промислі тревають дальше.

Не лише сі і другі полекші в нафтовім промислі уділить з часом польське правительство під напором промислових кругів, однак вони будуть лише паліятивними средствами до хвилевого злагодження цего або того лиха, їх вплив на під-

несення нафтового промислу буде мінімальний, а на инші сталі міри для двигнення цего промислу і побільшення продукції польські правительственні круги не рішаться зі слідуючих причин:

Польське правительство трактує нафту зі становища чисто фіскального, стараючись витягнути з неї для себе як найбільші зиски без згляду на це, які наслідки потягне за собою така система. Про створення условин для сталого постепенного нафтового розвою і побільшення продукції польське правительство зовсім не дбає.

Крім цего заходить тут друга важна причина, з якої нафтовий промисл не має зараз та не матиме на будуче виглядів успішного розвитку. Є це внутрішня національна політика польського правительства і польських промислових кругів як також других рішаючих чинників.***

За апробатою польського правительства і за його тихим попертям поставили собі польські політичні і промислові круги за задачу, перевести при помочи нафтового промислу кольонізацію Підкарпаття Мазурами, позаяк в тій части Східньої Галичини польська велика земельна посілість є майже зникаюча і кольонізація при помочи парцеляції землі тут перевести не дасться.

Сю кольонізаційну задачу переводиться систематично після точно обдуманого пляну тим лекше, позаяк місцева управа копалень у Східній Галичині, навіть всіх чужих фірм лежить майже виключно в польських руках. Перед війною ся акція була ведена тихо і тайно та довела до цілковитого скольонізування Борислава і його околиць (друга твердиня польскости у Східній Галичині по Львові) тепер вона провадиться майже явно і з великим поспіхом. Виділ «Краєвого Товариства Нафтового» ухвалив на засіданню з д. 19. марта 1921. р. між иншими слідуючі резолюції:

Zwracamy uwagę rządu, że jest jego obowiązkiemi przysługującemi mu środkami kapitał polski i polski stan posiadania chronić i wzmac-

*«Пшегльонд нафтови» ч. I з 1921 р. пише виразно, що нафта є для Польщі адутом політичним (внутрішним і внішним — прим. аутор.), який вона повинна під кождим зглядом використати.

niać. — Uważamy też, że jest obowiązkiem Państwa zapewnić decydujący wpływ Polaków w kierownictwie obcych przedsiebiorstw (naftowych) w Polsce (Rzeczpospolita z 2/4. 1921).

По інструкціям даним з гори польські управителі, в яких руках як згадано спочиває провід копалень у Східній Галичині, приймають до роботи майже виключно робітників також Поляків — хотяй їх нераз тяжко дістати і вони правила о много дорощі чим робітники Українці, підготовляють і вишколюють їх [Поляків] на фахових працівників, будують для них оселі, школи і косцюлки та заохочують їх всіма способами осісти на стало у Східній Галичині. Многі управителі голосять явно, що вони приймають до роботи лише Поляків. Українців приймається до роботи винятково і то тілько до несталих робіт (переходових), найтяжчих і найгірше платних. Урядникам Українцям доступ до служби в нафтовім промислі, тепер майже неможливий. Презес «Izby pracodawców w przemyśle naftowym» Chłopowski заявив прилюдно, що як довго тут (у Східній Галичині) буде Польща, у нього Українець може бути що найбільше простим робітником.

Як мниму причину непринимання до роботи Українців подають польські промислові круги, що український робітник є лінивий, його інтелєктуальний уровень доволі низкий, а до інтензивної промислової праці він не спосібний. Тимчасом той самий український робітник на зарібковій еміграції в Німеччині або в Америці стає після відповідньої короткої підготовки взагалі добрим, а дуже часто взірцевим фаховим робітником. А про його лінивство або нездарність там нічого не чути.

Не лише що українських робітників і урядників тепер в нафтовім промислі майже цілком не принимається, але й тих немногих, які є в нафтових підприємствах заняті позбуваються під яким небудь претекстом. Так напримір зимою ц. р. в Бориславі з нагоди редукції урядничого персоналу переведено масові видалення з роботи українських робітників а то головно в найбільших фірмах як «Премєр» і другі.

Таким чином український робітник не маючи можности екзистенції на своїй рідній землі, змушений шукати праці на емиграції, бо працю в його вітчині можуть дістати лише чужі

(Мазури). І все це діється в краю, в якім 75% аутохтонного (корінного) населення становлять Українці, в якім близко 90% нафтових теренів знаходиться в руках українських власників (Терени селянські, громадські і ерекціональні).

В часі від коли панує у Східній Галичині окупаційна влада і заведений виїмковий стан, місцеве українське населення позбавлене всяких кардинальних прав, на разі мовчить надіючись, що з хвилею упорядкування правно-державного становища Східньої Галичини, настануть для нього корисні услівя праці участи в нафтовім промислі. В случаю однак колиби Східня Галичина лишилась при Польщі, услівя для розвитку нафтового промислу були б ще більше некорисні ніж до тепер. Польське правительство континуувалоби без перепон свою фіскальну роботу згл. систему, а польські промислові круги велиби безоглядно дальше екстремістично національну політику в нутрі промислу і форсувалиби без всяких застережень кольонізацію Підкарпаття польськими промисловими елєментами. Тоді українське населення загрожене в основах своєї егзистенції буде мусіло в найбільш рішучий спосіб реагувати на сю акцію спрямовану на його загладу. Нафтово-промислові области стануть тоді тереном всяких непокоїв і масових заворушень, що безсумніву поділає негативно на нормальний хід промислових підприємств і продукцію нафти у Східній Галичині. Чужі капіталісти будуть в виду непевности положення вздержуватися з льокацією своїх капіталів в нафтовім промислі Східньої Галичини, а промисл цей буде таким чином щораз більше підупадати. З цего виходить ясно, що прилучення Східньої Галичини до Польщі не лише не вплине некорисно на розвій нафтового промислу в сім краю, але противно буде причиною його постепенного упадку.

Як представляється справа для нафтового промислу на случай утворення зі Східньої Галичини самостійної неутральної держави?

Галичина це край «пар ексцелєнц» рільничий і одинока галузь промислу більше в нім розвинена — це нафта. Населення Східньої Галичини в подавляючій більшости українське складається головно з малоземельних і безземельних рільників, яких є життєвою конечностею знайти працю і заробіток в промислі.

З цеї причини ціла суспільність Східньої Галичини розуміє вагу і значіння розвитку нафтового промислу в своїм краю, вона ставиться до нього прихильно, бо бачить в нім свій власний хосен. Властителі нафтових теренів переважно Українці радо віддадуть їх чужим капіталістам, будьто їх продаючи будьто приступаючи з ними як уділовці до нафтових підприємств. Також східньо-галицьке правительство бачучи конечність придбання праці і зарібку для широких верств місцевого населення уділить заграничним капіталістам на державних нафтових теренах далекоідучі концесії і признасть їм всякі можливі полекші потрібні до розвитку нафтових підприємств. Таким чином знайдуть заграничні капіталісти в східньо-галицькій державі цінні і дешеві нафтові терени до набуття та доброго і дешевого робітника до їх експльоатації. На скрізь демократичний устрій східньо-галицької держави, в якій повна свобода особиста, а також широка свобода торговлі і промислу будуть загварантовані основними державними законами, — створять всі корисні умовини, в яких нафтовий промисл буде міг процвитати.

Реасумуючи все повисше сказане стверджуємо що: 1) Як довго Східня Галичина знаходиться під Польщею, нафтовий промисл в сім краю не має виглядів успішного розвою, а то через фіскальні систему польського правительства в сім краю згл. промислі, як також через екстремно націоналістичну політику польських промислових кругів.

2) Лише через утворення у Східній Галичині самостійної неутральної Держави і загварантування в ній повної свободи для торговлі і промислу, створиться в нафтовім промислі широки основи для його розвитку.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 316. Машинопис. Оригінал.

№ 179
РЕЗОЛЮЦІЯ РОБІТНИЧОГО ЗІБРАННЯ У ЛЬВОВІ

*1 травня 1921 р.**

Українське робітництво, зібране в дні 1 Мая, в дні Міжнародного пролетарського свята праці, відродження і революційної боротьби, поновлюючи свої давні соціалістичні домагання, приєднується до голосу всього пролетаріату на цілому світі. В часі, коли рішається доля мільйонів поневолених і визискуваних, в хвилі, коли валяться основи давнього, капіталістичного ладу, коли сходить давно очікувана зоря, що віщує скоре здійснення довго леліяних соціалістичних ідеалів, український пролетаріат підносить і свій голос, заявляючи:

І. Сумою всіх змагань українського пролетаріату була, є і буде вільна, самостійна, від нікого не залежна, з'єдинена і суверенна Українська Соціалістична Республіка.

Ця вільна, самостійна, від нікого не залежна соціалістична республіка українського пролетаріату має стати братнім союзником сім'ї вільних, соціалістичних республік цілого світу, щоби цим способом запевнити раз на все тривалий і справжній мир, щоб закріпити взаємні сусідські відносини між усіма народами світу.

ІІ. Зібране в дні 1 Мая українське робітництво пересилає свій дружній привіт всьому міжнародному соціалістичному пролетаріатові, який сьогодні стоїть у важкій боротьбі за краще завтра робітничого класу і зі своєї сторони підносить грімкий протест проти варварських вчинків світової реакції, що їх на власній спині відчув і український пролетаріат.

ІІІ. Вважаючи краєугольним каменем і неоспоримою конечністю повної побіди міжнародного соціалістичного пролетаріату солідарне з'єднання всіх робітничих мас в одноцілому соціалістичному таборі — Інтернаціоналі, українське робітництво заявляє, що, з огляду на повагу й історичне значення переживаного моменту, всякі спори і різниці в лоні соціалістич-

*Дата встановлена за змістом документа.

ного табору непожадані та шкідливі і припізнюють тільки здійснення соціалістичних ідеалів.

IV. Зібране в дні 1 Мая українське робітництво протестує, зокрема, проти політичного терору, знущань і переслідувань на тих неоспоримо українських землях, які проти волі українського народу опинилися під польською владою, і домагається рішуче, щоб тим вчинкам був негайно положений кінець, щоб були відчинені тюрми і табори, щоб не нарушувано в безправний спосіб особистої свободи одиниці і не обмежувано її прав.

V. Українське робітництво, вважаючи себе рівнорядним членом міжнародної соціалістичної сім'ї, прирікає, зі свого боку, боротися в спільних рядах за здійснення ідеалів міжнародного соціалізму аж до повної остаточної побіди.

ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 160, арк. 96. Машинопис. Копія.

№ 180
РАПОРТ БОГОРОДЧАНСЬКОГО ПОВІТОВОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ ПОВІТОВОМУ СТАРОСТВУ ПРО СТРАЙК РОБІТНИКІВ КОПАЛЕНЬ У БИТКОВІ

18 травня 1921 р.

Слідом за нашим рапортом № 748 від 17. V ц. р. повідомляю, що 18. V. 1921 р. о 10 год. ранку застрайкували робітники всіх копалень у Биткові, кількістю близько 1000 чоловік. Причина страйку — приєднання до генерального страйку нафтових робітників у Польщі. Становище поки що цілком спокійне.

Богородчани, 18. V. 1921 р.

Повітовий комендант державної поліції
підкомісар Ельснер

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 28, арк. 104. Машинопис. Засвідчена копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня. 1921— 928. Зб. док. — Т. 2. — С. 41.

№ 181
ДОНЕСЕННЯ ДРОГОБИЦЬКОГО ПОВІТОВОГО СТАРОСТВА ГЕНЕРАЛЬНОМУ ДЕЛЕГАТОВІ УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПРО СТРАЙК РОБІТНИКІВ НАФТОВОГО БАСЕЙНУ

18 травня 1921 р.

18 травня 1921 р. о 8 год. 30 хвилин дрогобицький староста повідомив по телефону:

«В Дрогобичі страйк охопив усі нафтоперегінні заводи і копальні. Заводські комітети взяли захист будинків [у свої руки]. В Бориславі до деякої міри панує хаос. Були випадки саботажу, а саме: [робітники] напали на копальню Вартенберга і почали розбирати нафтову вишку. Державна поліція перешкодила цьому і навела порядок. Характерно, що робітники з Ясенівського і Кросненського повітів, які походять з малоземельного сільського населення, їдуть додому. Вони переконані, що страйк триватиме не менш як місяць».

Староста підкреслює, що коли б частина робітників мала належний захист, вона негайно повернулася б на роботу. Державна поліція для цього заслаба. Від командування району безпеки в Станіславі прибув у Дрогобич полковник Ролінський. Після розмови з старостою він наказав послати в Борислав 200 солдатів з 4 кулеметами для підтримання порядку. Нарешті, поки що панує спокій. Від імені старости в Бориславі урядує секретар намісництва Шніцель. Староста просить прислати 50 поліцаїв. За відомостями старости, в Кросно також розпочався страйк. Однак копальні там менші, й їх охороняє більше війська.

Пізніше комендант державної поліції Малопольщі полковник Гошовський повідомив по телефону, що 18 травня додатково послав у Дрогобич 50 поліцаїв. Отже, підкріплення, які вислали зі Львова, становлять разом 100 чоловік.

Не можна послати людей з Перемишля, бо [поліцейську] школу в Перемишлі вже розпустили.

Львів, 18 травня 1921 р.

Отримав радник намісництва Квасневський

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 28, арк. 83. Машинопис. Копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Зб. док. — Т. 2. — С. 41.

№ 182
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ
«ПОЛЬСЬКИЙ ПЕРЕПИС У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ»

*Не раніше 9 червня 1921 р.**

На основі закона з 21. жовтня 1919 р. Дз. П. Р. ч. 85 поз. 464 і закона з 13. мая 1921 р. Дз. П. Р. ч. 43 поз. 262 і розпорядку польської ради міністрів з дня 9. червня 1921 р. Дз. П. Р. ч. 58 поз. 368 запоряджено в Польщі переведеннє в дні 30. вересня 1921 р. загального перепису населення, мешкальних будинків, рільних господарств і домашніх звірят.

Після постанов артикулу 1. в горі наведеного виконавчого розпорядку польської ради міністрів з дня 9. червня 1921 р. Дз. П. Р. ч. 58, перепис населення має відноситися до тих всіх осіб, котрі в дні 30. вересня 1921, перебуватимуть в границях польської держави.

Супроти такої постанови було українське населення переконане, що перепису не буде переводити Польща на окупованих нею землях, зокрема, що не будеться переводити її у Східній Галичині, котра лежить поза границями Польщі, та над котрою суверенну владу мають держави Антанти (арт. 91. Сан-жерменського договору).

Але не зважаючи на наші протести, вчасно внесені до великих держав Антанти, безправно перевела польська окупаційна влада перепис населення у Східній Галичині для своїх політичних цілей. Отсей новий замах Польщі мав на цілі: 1) насильство, бо проти волі українського населення перевести замаскований плєбісцит у Східній Галичині в тім напрямі, мовби населення сеї території годилося на приналежність до польської держави; 2) терором виказати фальшиві переміни в національному складі в користь числа польського населення на території Східної Галичини.

І. Щоби осягнути першу ціль, запоряджено відповідні приготовання:

*Дата встановлена за змістом документа.

1) Управитель головного уряду статистичного у Варшаві, проф. Вузек, заявив виразно перед представниками преси, що в рубриці «державна приналежність» також і на території Східної Галичини має подаватися «польська держава». Такі інструкції дістали також краєві і повітові конскрипційні комісії, які сю інструкцію точно виконали при переведенню конскрипції, а заяви українського населення у Східній Галичині, що згідно з арт. 91. Сан-жерменського мирового договору, Східна Галичина не належить до Польщі, трактують польські окупаційні власти, як злочини головної зради супроти польської держави (§ 58 з. кар.) а що найменче, як злочин заворушення публичного спокою (§ 65 з. кар.).

2) Тому до повітових конскрипційних комісій, відповідно до інструкцій польської окупаційної влади, на території Східної Галичини, не покликано ані одного Українця, а в цілому краю іменовано списовими комісарями тільки Поляків.

3) Щоби в цілому краю, навіть в чисто українських селах, де нема ані одного Поляка, установити конскрипційних комісарів польської народности, зорґанізувала і ужила до цеї цїли польська окупаційна влада академічну польську молодіж і польське народнє учительство. Ректорат львівського університету і політехніки, щоби уможливити заанґажованнє польської молоді до цеї акції відрочили університетські виклади. В народних школах завішено на час перепису науку, щоб польські народні учителі взяли участь як комісарі в переписі. Наслідком сего було те, що конскрипційними комісарями на цілій території Східної Галичини були виключно Поляки.

II. Щоби осягнути другу ціль: 1) польська окупаційна влада видала нарочно інформації що-до того, яку народність мається вписувати Українцям в рубриці «національність». В поясненнях, як мається виповнювати сю рубрику на території Східної Галичини накликається польських конскрипційних комісарів, щоби вписувано Українцям в рубриці «народність» такі народности: українську, руську, русінську, російську і т. п. Тим способом постановила поділити Польща українське населеннє у Східній Галичині на ріжні псевдоетнічні ґрупи, — а головну частину населення переписати до польської народности.

2) Польські народні орґанізації і банки, котрі переводять кольонізацію Східної Галичини, видали приказ, щоби усі Поляки зі Західної Галичини і з Польського Королівства, які задаткували закупно парцельованих земель у Східній Галичині, приїздили в дні 30. вересня 1921, до Східної Галичини і записувалися тут при переписі, як стало осілі і в той спосіб збільшити процент польського населення.

3) Супроти такого поступовання польської окупаційної влади на території Східної Галичини, всі українські партії в краю, внесли протест до великих держав Антанти і Союза Народів через Українську Національну Раду Східної Галичини і її леґальний Галицький Уряд, та візвали українське населеннє не брати участи в переписі.

4) Тому в цілім краю українське населеннє відказалося однодушно від виповнювання і підписування конскрипційних аркушів. А щоби зломити опір українського населення, польська окупаційна влада у Східній Галичині примінила нечуваний терор. Скріплено постої жандармерії: на села вислано карні військові експедиції; арештовано тисячі людей, так, що тюрми заповнились; наложено високі гривні, непредвиджені щодо своєї висоти навіть санкцією карного закона, — та постої жандармерії і військові частини пограбили місцеве населеннє, допускаючись притім тяжких побоїв і страшних знущань.

5) Вкінці під ескортою крісів силою спроваджувано людей до громадських канцелярій і там самовільно виповнювано дати до конскрипційних аркушів. Українське населеннє відмовилося стверджування власноручним підписом, виповнених польськими комісарями, конскрипційних аркушів, бо ті комісарі зовсім фальшиво виповнювали рубрики «розговірна мова», «народність» і «державна приналежність», — так, що ціла польська конскрипція у Східній Галичині є актом самоволі і безправства.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 323. Машинопис. Копія.

№ 183
ТАЄМНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ ГЕНЕРАЛЬНІЙ АД'ЮНКТУРІ ПРО ПІДГОТОВКУ ПОВСТАННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

29 червня 1921 р.

Z informacji napływających ze Wschodniej Małopolski (z D. O. G. Lwów i Delegatury Rządu), oraz z wywiadowczych placówek zagranicznych nacz. Dow. W. P (Berlin, Wiedeń, Praga, Paryż) przypuścić można, iż antypolski ruch powstańczy galicjan we Wschodniej Małopolsce jest w przededniu wybuchu.

Kierownictwo ruchu i przyśpieszenie momentu powstania spoczywa w rękach Dr. Petruszewicza i emigracji galicyjskiej w Pradze i w Wiedniu, którzy opierają nadzieję na pomyślny wynik ruchu na «analogicznem powodzeniu powstania na Górnym Śląsku». W akcji swej galicjanie nie są odosobnieni i mają silne poparcie w kołach berlińskich i bolszewickich. Szt. Gen. od pewnego czasu trafił na ślad łączności Petruszewicza z niemieckiemi kołami monarchistycznemi z Lüdendorffem na czele, oraz z prowodyrami niemieckiej «Volkspartei», której Petruszewicz przyobiecuje wzmocnienie elementu niemieckiego w przyszłej zjednoczonej Ukrainie. W intrydze tej, skierowanej przeciwko Polsce łączą się interesy niemieckiego kapitału, żadnego rynku zbytu na Ukrainie z dążeniem wojskowych grup niemieckich, pragnących osłabienia Polski na kresach.

Następnie z innych źródeł Szt. Gen. otrzymuje informacje iż Petruszewicz wszedł w kompromis z agentem bolszewickim Dr. Warszawskim w Wiedniu, proponując następujący program współpracy: połączenie Galicji Wschodniej z Ukrajiną i ścisły sojusz z Sowietami za cenę pomocy w wywołaniu powstania w Galicji Wschodniej. Sprawdzianem tego porozumienia się jest następujące: bolszewicy grupują oddziały galicyjskie w pobliżu pogranicza polsko-ukraińskiego; przy punktach granicznych organizują «Politbiura», kierowane przez galicjan w celu prowadzenia agitacji antypolskiej i werbowania malkontentów — zbiegów ze Wschodniej Małopolski.

Ruch ten pod względem militarnym nie ma wielkich szans powodzenia i zlokalizowany być może stosunko łatwo. Natomiast wielkie niebezpieczeństwo przedstawia pod względem politycznym.

Agitacja galicjan w oparciu o Sowiety ogarnęła siecią placówek Wołyń i nawet Białoruś. Celem zamachowców jest przedstawić przed forum międzynarodowem «aktualność sprawy Galicji Wschodniej i podkreślić niezadowolenie ludności, oraż dążenie do samodzielnego bytu państwowego». W dalszych obliczeniach Petruszewicz dąży do sfederowania Galicji Wschodniej z Ukrainą na modłę niemiecką i oczywiście z pominięciem Petlury i rządu jego.

Reasumując powyższe należy stwierdzić, iż w akcji galicyjskiej bolszewicy idą ręką w rękę z Niemcami i w sposób odpowiedni do warunków ruch ten popierają czynnie.

*Szef sztabu Generalnego **Sikorski**, generał-porucznik*

Ukraine and Poland. — Vol. 2.— P. 402—403.

№ 184
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «НИЩЕННЯ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ ПІД ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ: КОЛОНІЗАЦІЯ».

*Не раніше червня 1921 р.**

І. Східна Галичина — аграрна країна.

Східна Галичина є аґрарною країною о майже промисловій рясности населення. Рільництво це головний варстат праці і удержання для населення цего краю. З рільництва живе у Сх. Галичині 86*40% всієї людности. Сх. Галичина має більші простори управної ріллі ніж Чехія або Бельгія, Голяндія й Швейцарія разом. Східно-Галицька земля має обосновану опінію одної з найліпших і найурожайніших земель Европи (лєссові глинки і т. зв. чорнозем).

Одначе мимо її високої вартости рільнича продукція цього краю є слаба, а це наслідок штучного і неприродного поділу землі. Gros землі творять лятіфундії, власність великих земельних власників, — решта находиться в руках більшости туземного населення Східної Галичини. В наслідок цього, ця відносно

*Дата встановлена за змістом документа.

незначна кількість землі мусіла дробитися і так повстали малі селянські господарства, які є економічно несамостійні. А саме: недостача посідання землі і низький видаток цих господарств спричинив їх несамостійність.

II. Стан землеволодіння у Східній Галичині.

Приглянься тепер статистиці цеї великої земельної власности і дрібної земельної власности:

1. Велика земельна власність. На велику земельну власність припадає 2.089.853 га, себто 37% або майже 2/5 простору цілого краю. Ся велика земельна власність належить до 2.213 власників, з яких 1961 є особами фізичними, а решта особами правними.

2. Дрібна земельна власність. Решта простору, яка творить власність селянську, а також парохіяльну, шкільну, громадську і міську, виносить 3.440.479 га, себто 62*2% або малощо над 3/5 простору цілого краю. Сей простір належить до 649.913 власників.

Розклад дрібної земельної власности. Простір господарств, з яких складається дрібна земельна власність, виносить:

Господарства			до	0.5	га	творять	6.5%
"	від	0.5	"	1	"	"	12.6%
"	"	1	"	2	"	"	23.5%
"	"	2	"	5	"	"	37.2%
"	"	5	"	10	"	"	14.4%
"	"	10	"	20	"	"	3.7%
"	"	20	"	50	"	"	0.7%
"	"	50	"	100	"	"	0.2%

Коли переведемо оцінку сих господарств з огляду на їх здібність до життя й розвитку, то одержимо такий образ:

Господарства, які займають менше ніж 2 га простору, треба вважати абсолютно нездібними до життя й розвитку; се не господарства з точки погляду економії, а селитьби рільного півпролєтаріату. Це стверджують самі польські статистики та економісти, як професори: д-р Ф. Буяк,* д-р С. Бузек, д-р І. Бжескі, Здзіслав Людкєвич, д-р Ян Рутковскі. Сі абсолютно нездібні господарства творять 42.6% усіх сільських господарств.

*Galicya. T. I. Kraków 1907.

Одначе не багато більше здібними є господарства від 2—5 га; сих господарств є 37.2%.

Таким чином господарства, які в більшій або меншій мірі не є здібні до життя й розвитку, творять 79.8% себто 4/5 всіх сільських господарств.

В останній 1/5 части головний контингент творять господарства типу малих; є їх 14.4%.

На господарства більші, від 10 — 20 га, припадає всего 3.7%.

Число господарств від 20—50 га (0,7%) і від 50—100 га (0,2%) таке зникаюче, що не має більшого господарського значіння.

Отже на 649.913 дрібноземельних власників у Східній Галичині є 421.646 себто 79.8% або 4/5 таких, які потребують докупу землі в цїли економічного розвитку своїх господарств.

Крім сього є у Східній Галичині коло 80.000 родин зовсім безземельного сільського пролєтаріяту.

III. Проблєма земельної реформи у Східній Галичині.

Під господарським оглядом наведені числа говорять, що у Східній Галичині є понад 500.000 родин, занятих управою землі, які не можуть піднести бажаної земельної продукції своїх господарств. В дійсности число таких родин доходить до 600.000 себто, числячи по 5 осіб на родину, до 3.000.000 осіб. Щоб уможливити тим трьом міліонам населення господарське незалежне істнуваннє і розвиток, треба наділити їх землею, обертаючи на сю ціль велику земельну власність.

Ся велика земельна власність виносить, як уже подано 2.089.853 га. Одначе на ріжні роди управи припадає з сього тільки менша часть, а саме 891.488 га; решта припадає головно на ліси 1.162.256 гектарів, далі на озера, стави і мокляки 15.305 га, на підбудівельні ґрунти 5.484 га і на ріжні неужитки 15.290 га.

Таким чином на цїли земельної реформи можна ужити з великої земельної власности тільки 891.488 га, себто ту часть, яка припадає на ріжні роди управи. Ліси, озера, стави і т. п. перейшлиби на власність держави.

Отже земельний фонд на цїли земельної реформи у Східній Галичині виносивби коло 900.000 га. З нього треба наділити землею до 600.000 селянських родин або три міліони населення.

З сього бачимо, що запас землі, який може бути ужитий на земельну реформу у Східній Галичині, є в порівнанню з запотребованнєм невеликий, що робить проблєму земельної реформи нелегкою.*

В кождім разі треба ствердити, що у Східній Галичині нема місця на кольонізацію зпоза границь краю. Така кольонізація означалаби господарську руїну трьох міліонів місцевого сільського населення і цілого краю.

IV. Становище в земельній справі Зах. Української Народньої Републики і Антанти.

Повище самі цифри змалювали нам стан землеволодіння у Східній Галичині. Майже пів міліона господарств не є здібні до господарського розвитку. Розуміється, що це мусить мати важкий вплив на продукційну видатність усього рільництва Східної Галичини. Економічна неспроможність рільництва Східної Галичини лежить власне в штучному розділі ріллі. Тільки економічне усамостійненнє рільничих господарств може піднести підупавше рільництво Східної Галичини, а через це спричинити його добробут. Економічне усамостійненнє цих господарств залежне від викупна місцевої поміщицької землі через туземних дрібних власників.

В цім напрямі і в такому дусі вело правительство Західноукраїнської Народньої Републики свою аґрарну політику, і на таких основах видало дня 14. квітня 1919 р. (В. з. д. ч. 75) засадничий земельний закон, обовязуючий на території З. У. Н. Р., яким уповні забезпечило права усего місцевого рільничого населення.

Сей засадничий (рамовий) закон земельний прийняв як першу засаду, на якій має бути переведена земельна реформа вивласненнє всеї землі, що становить двірські обшари, землі т. зв. мертвої руки (фондаціональна, ерекціональна і пр), всіх

*Признають се і польські автори, прим. Здіслав Людкєвіч, професор Головної Школи господарства у Варшаві, в праці «Політика аґрарна» (Варшава, 1919) і Тадеуш Бжескі, професор університету в Познані, в праці «Матеріяли статистичне до справи рольней» (виданнє «Справа рольна», том I, Варшава, 1920).

посілостей, що їх власники набули виключно в ціли спекуляції, як також земельних посілостей, що своїм простором перевищали найвищу границю індивідуального права посідання землі.

Ціллю сего вивласнення було: наділити вивласненою землею безземельних і малоземельних селян, на правах приватної власности, щоби тим піднести їх господарську видатність, а дальше наділити землею вдовиці, сироти і прочі жертви всесвітньої війни.

Другою основою цього закона являється засада: індивідуального права посідання землі, себто приватного права власности землі. Цей земельний закон однак допускає областній земельній комісії приділити простори землі, потрібні для творення взірцевих господарств, рільничих шкіл, промислових, просвітніх, добродійних і загальнокористних заведень в ціли піднесення рільничої продукції і рільничої культури краю.

Вивласненнє земельних посілостей не нарушує однак гіпотечних вірительностей і инших тягарів забезпечених на вивласненій землі.

На жаль однак цей земельний закон, який забезпечив вповні права усему місцевому населенню Східної Галичини, який спричинивби економічний добробут населення і краю, не міг ввійти в життє в наслідок важкої окупації Східної Галичини зі сторони Польщі.

Вагу земельного питання Східної Галичини розуміли рівнож усоюзнені держави Антанти. Коли вони застановлялися над способом вирішення долі Східної Галичини (падолист 1919), уважали одним з найважніщих проблєм земельне питання цього краю і постановили, що кольонізація Східної Галичини кольоністами зпоза границь краю має бути абсолютно заборонена.

V. Становище Польщі в земельній справі.

Зовсім відмінне в земельному питанню Східної Галичини становище і політика Польщі, теперішнього окупанта Східної Галичини. Конфлікт між інтересами місцевого населення і інтересами польського панування ярко виступає при земельній реформі.

І якраз тому, що політичні, соціальні і економічні реформи, які лежать в інтересі широких народніх мас краю (Східна Галичина є край заселений українською національною масою) йдуть рівночасно по лінії українських національних інтересів. Поляки, хотячи і на далі вдержатися на становищі володарів краю, не допускають до цих реформ. Земельна реформа усунулаб історичну і досі найсильніщу підставу польського панування у Східній Галичині і польських велико-земельних власників. Тому Польща завоювавши Східну Галичину, хоче використати своє хвилеве панування на те, щоби відібрати краєви його український характер. Це має статися через плянову кольонізацію Східної Галичини Поляками.

Польський сойм видає закони а польське правительство розпорядки, які мають за ціль як найшвидше рішити земельне питаннє у Східній Галичині через скольонізованнє краю польським селянином зпоза границь краю.

Окупаційна влада Східної Галичини нехтує зовсім потреби місцевого рільничого населення і волю Антанти дотично здержання кольонізації Східної Галичини селянським елєментом, який походить зпоза її меж. Польща перенесла всі свої земельні закони, ухвалені варшавським соймом на окуповану Східну Галичину, що більше, аґрарні реформи переводить в першу чергу і то форсою цілого адміністраційного апарату лише в окупованій Східній Галичині.

IV. Земельне законодавство Польщі.

Земельну реформу в Польщі рішають отсі два закони польського сойму: 1) закон з 10. липня 1919, який містить основи земельної реформи і 2) закон з 15. липня 1920, який містить постанови про переведеннє земельної реформи.

На основі сих законів, володіннє землею, яке має опиратися на приватній власности, управильняє держава.

В сій цили держава має право розпоряджати не тільки всіми земельними маєтками публичного характеру (землі державні, церковні і т. д.) але також всею приватною власністю, яку держава має право примусово викупити, оставляючи власникам тільки законом означене максімум, яке має виносити:

1) в маєтках, положених у промислових і підміських округах 60 га;

2) в маєтках, положених в деяких частях бувшої пруської Польщі, як також на східних окраїнах (себто передовсім у Східній Галичині і дальше на схід положених українських землях, а також в землях білоруських і литовських, 400 га;

3) в усіх инших частях Польщі 189 га.

Так утворений земельний фонд має служити до творення нових самостійних господарств величини до 15 га і до збільшення істнуючих господарств до величини 25 га, а на західних і східних окраїнах до величини 45 га.

Набувати землю з сього земельного фонду можуть тільки горожане польської держави і то в першій мірі: інваліди і жовніри польської армії, а в дальшій доперва рільні робітники, позбавлені праці через розпарцелюваннє великої земельної власности і пр.

Для переведення земельної реформи утворено окрему державну інституцію, т. зв. Головний Земський Уряд. Для справ кольонізації, звязаних з земельною реформою утворено при міністерстві рільництва Кольонізаційний Уряд.

Наведені закони постановляють, що право набувати землю мають тільки горожане польської держави. А що українське населеннє Східної Галичини не є горожанами польської держави, то тимсамим закон виключив його від набування землі аж до часу, коли справа Східної Галичини буде дефінітивно вирішена.

Та крім сього тимчасового виключення українського населення від набування землі, знаходиться в наведених законах постанова, яка на випадок прилучення Східної Галичини до Польщі на все виключає туземне українське населеннє від першенства набування землі. А саме, як першенство набування землі мають інваліди і жовніри польської армії. А що українське населеннє не служило в польській армії, тільки навпаки творило українську армію, яка воювала проти наїзду Польщі на Східну Галичину, то воно є законом виключене від першенства набування землі.

Таким чином вже в самім земельнім законодавстві польського сойму маємо дві постанови, в яких одна зовсім виключає українське населення Східної Галичини від набування землі

під пануваннєм Польщі аж до часу дефінітивного вирішення справи Східної Галичини, а друга на випадок, колиб Східна Галичина була прилучена до Польщі, виключає українське населеннє від першенства в набуванню землі.

Абсолютне виключеннє туземного селянства Східної Галичини від набування землі і кольонізація Східної Галичини польським селянством з Польщі: отсе ціль цілої Польщі, яку вона довершує через свої кольонізаційні установи.

VII. Кольонізаційна акція польського правительства у Східній Галичині.

Як уже подано, для переведення земельної реформи в Польщі утворено окрему державну інституцію, т. зв. «Головний Земський Уряд».

Компетенція «Головного Земського Уряду» розтягається також на Східну Галичину, де до того часу переведення його орґанізації зроблено його орґаном «Краєву Комісію для обороту землею у Львові», інституцію, покликану до життя ще австрійським правительством.

Розпорядком польської Ради Міністрів з 19. мая 1920 (який обовязує взад, 1. мая 1920), до часу видання закона про орґанізацію Земських Урядів установлено в Галичині трьох окружних делєґатів Головного Земського Уряду: в Кракові, Перемишлі і Львові. Перемиський округ обнимає крім 8 польських повітів Західної Галичини також 16 українських повітів Східної Галичини; Львівський округ обнимає осталих 35 українських повітів Східної Галичини. Крім того установляє розпорядок в деяких містах повітових делєґатів Головного Земського Уряду. У Східній Галичині установлено 25 повітових делєґатів.

З хвилею установлення окружних делєґатів Головного Земського Уряду для Галичини, компетенція «Краєвої Комісії для обороту землею» стала тільки формальною; в дійсности рішають делєґати.

Виданий на основі закона з 2. серпня 1919 розпорядок Ради Міністрів з 1. вересня 1919, забороняє від дня 14. вересня 1919, свобідний оборот землею великої власности, а на основі закона з 31. липня 1920, свобідний оборот рустикальною

(селянською) землею, та тим позбавила Польща туземне українське населеннє його дотеперішніх конституційних прав набування недвижимостей, так як польські кольонізаційні власти (Ґлувни Ужонд Зємскі в Варшавє) відмовляють Українцям дозволів на купно землі. Для перенесення власности треба на основі сих законів, попереднього дозволу власти, яка дозволу відмовить, коли перенесеннє власности противиться основам закона з 10. липня 1919.

В Галичині дозволу уділює «Краєва Комісія для обороту землею», як власть I-ої інстанції; власть II-ої інстанції є Головний Земський Уряд.

Для ведення парцеляції великої земельної власности надає Головний Земський Уряд авторизацію як приватним особам так і фінансовим інституціям. Дотепер видавано авторизацію в головній мірі польським інституціям і польським приватним особам.

Ці польські інституції, а так само приватні особи ведуть очевидно виключно парцеляцію кольонізаційну, поселюючи на землях великої власности у Східній Галичині виключно польських селян зпоза границь Східної Галичини.

Хоч для цього вони не потребували аж заохоти з боку польського правительства, одначе розпорядок президента Головного Земського Уряду з 27. жовтня 1919, виразно приписує їм такий напрям діяльности.

Покликуючися на сей розпорядок, згадані інституції не хотять продавати землі навіть місцевим селянам римо-католицького обряду, яких польські власти вважають за Поляків і горожан Польщі, бо ходить о се, щоби спровадити до Східної Галичини як найбільше число польського елєменту зпоза її границь.

Так «Ґаліцийскі Банк Кредитови Зємскі» відмовив місцевим селянам римо-католицького обряду продажі землі в маєтку дідича Серватовського в Озерянах, повіт Бучач, розпродуючи її виключно між польських селян спроваджених з Західної Галичини.

Українське селянство від купна землі отже виключене: і на основі закона (Українці не є горожанами польської держави) і на основі вище представлених тенденцій польської кольонізаційної політики.

За те були випадки, що українському селянинови, який хотів купити землю, казали, нехай принесе метрику хрещення від римо-католицького священика, себто, нехай переходом на римо-католицький обряд докаже, що він є Поляк і Горожанин Польщі.

Для підпирання кольонізації ухвалив польський сойм ряд законів, а саме: закон з 19. грудня 1919, про утвореннє кольонізаційного фонду, на який Рада Міністрів призначила як першу рату 70 міліонів польських марок (на основі розпорядку Ради Міністрів з 16. червня 1920, з сього фонду можуть користати тільки горожане польської держави, отже туземні українські селяне виключені); закон з 9. січня 1920, про тарифові полекші на залізницях для кольоністів, які переносяться на кольонії; закон з 16. липня 1920, про «тимчасові фонди для фінансування земельної реформи» на що покищо призначено капітал пів міліярда польських марок, який в першій мірі піде також на кольонізаційну парцеляцію; дальші закони приготовлюються.

В Галичині ще підчас світової війни утворило австрійське правительство «Краєвий Уряд Відбудови», який мав за задачу відбудувати знищені війною оселі.

Польське правительство обернуло сей Уряд відбудови з усіми його секціями в уряд помочі польським кольоністам, спроваджуваним до Східної Галичини.

І так секція для відбудови осель від літа 1919, до весни 1920, давала на власну руку кольоністам дерево на будову будинків, а опісля письмом з 17. мая 1920, віднеслася до міністерства публичних робіт, щоби воно уповажнило її давати кольоністам дерево на будову. Міністерство очевидно на се згодилося (рескрипт з 28. червня 1920).

Окружний інспекторат рільної помочі (який сповняє задачі рільничої секції Уряду відбудови) — як заявив публично його начальник Яновський («Ґазета Вєчорна», ч. 5301 з 1920) — дуже інтензивно займався зростаючим нині в нас кольонізаційним рухом, підпираючи всіма силами і всякими можливими способами кольонізацію, якій давав визначну допомогу у формі рільничих знарядів, навозів, насінь і живого інвентаря.

Той сам інспекторат видав весною 1920, розпорядок, щоби насіння давати в першій мірі кольоністам.

Повітові інспекторати рільної помочі на урядовім зїзді в справі облогів, давали звідомлення про хід кольонізаційної парцеляції в повітах. Президент Краєвого Уряду відбудови, д-р Олександер Бачинський, у звідомленню про сей з'їзд пише: «Парцеляція у Східній Галичині у всіх повітах розвивається швидко. Висліди, подані референтами, витано горячими оплесками».

Отже замість помагати відбудуватися місцевому населенню, знищеному війною, — бо в цій ціли основано Краєвий Уряд відбудови — сей Уряд помагає будуватися і взагалі загосподарюватися польським кольоністам.

Вкінці повітові старости примушують місцевих українських селян до робіт в користь польських кольоністів. І так староство в Золочеві примусило українських селян з Рикова дати 40 підвод для перевозу кольоністів з залізничої стації в Золочеві до Рикова. Староство у Городенці примусило громаду Дубки дати підводи для кольоністів. Староство в Бродах примусило громади Кадлубиська і Ясенів дати підводи для кольоністів з залізничої стації Заболотці до сих громад. Треба додати, що українські селяне в Кадлубиськах і Ясенові самі хотіли купити двірську землю. Але їм її не продано, тільки польським селянам. За те, якби на глум над ними примушено їх везти річи тих польських селян — кольоністів, які забрали їм землю.

Польське земельне законодавство приготовилося і на цю евентуальність оскільки не вдалосяби обсадити всего запасу землі польськими кольоністами. В тому случаю польське земельне законодавство позваляє творити на українських землях нові господарства до 45 гектарів і оставляти дотепер іншим власникам (себто Полякам) до 400 гектарів. Отже якби не було достаточного числа польських кольоністів то можна буде творити для прибувших польських кольоністів більші господарства і оставляти землю дотеперішнім польським дідичам. Увесь запас землі Східної Галичини, який можна ужити на переведеннє земельної реформи призначила Польща на кольонізацію краю польським селянством з Польщі, а місцеве українське селянство виключила від земельної реформи.

І маємо такий образ:

Туземний східно-галицький селянин віки цілі робив поміщикам панщину. Потім обробляв те саме поле за нужденну плату. А тепер на те поле приходить польський селянин-кольоніст, щоб заняти місце польського пана завойовника, а він туземний селянин мусить йому ще звозити річі.

Ось так уся державна машина в Польщі, від сойму і правительства почавши і на повітових властях скінчивши, працює з усеї сили над кольонізацією Східної Галичини польським селянством.

VIII. Вислід польської кольонізації Східної Галичини.

Як ми бачили, польське правительство переводить у Східній Галичині не земельну реформу, а кольонізацію так, щоби весь запас землі розпарцелювати між польських селян, спроваджених з Польщі і таким чином збільшити як число так і господарчу силу польського елєменту в краю, а місцеве населеннє засудити на поневоленнє і господарську руїну.

Нище подаємо ряд місцевостей східно-галицьких повітів, в яких переведено кольонізаційну парцеляцію.

I. Повіт Бережани:

1) Августівка, 2) Будилів, 3) Вербівчик, 4) Золочівка, 5) Золота Слобода, 6) Кальне, 7) Каплинці, 8) Конюхи, 9) Криве, 10) Козова, 11) Новосілка з фільварками, 12) Бураківка, 13) Вага, 14) Ленчівка, 15) Панталиха, 16) Юстинівка, 17) Олесин, 18) Уритва-Ценів, 19) Ценів, 20) Юзефівка.

II. Повіт Броди:

21) Вербівчик коло Підкаміння, 22) Висоцько, 23) Кадлубиска, 24) Королівка коло Цішків, 25) Корчів, 26) Клекотів, 27) Лешнів, 28) Лісовисько, 29) Мишківці, 30) Новачина, 31) Паликрови з фільварками, 32) Вербівчик, 33) Пеняки, 34) Ражнів, 35) Шнирів, 36) Ясенів.

III. Повіт Борщів:

37) Кривче, 38) Мельниця, 39) Пишатичі, 40) Сковятин.

IV. Повіт Бучач:

41) Бортники, 42) Вербятин, 43) Жизномир, 44) Курдванівка, 45) Монастириска, 46) Озеряни, 47) Помірці, 48) Пузинка, 49) Ріпчиці, 50) Трибухівці.

V. Повіт Бібрка:

51) Білий Двір.

VI. Повіт Городенка:

52) Балагорівка, 53) Дубки, 54) Підвербці, 55) Репужинці.

VII. Повіт Городок:

56) Годвиші, 57) Добряни.

VIII. Повіт Гусятин:

58) Гадинківці, 59) Говилів, 60) Мшанець, 61) Суходіл, 62) Троянівка, 63) Шидлівці.

IX. Повіт Добромиль:

64) Березівка, 65) Губичі, 66) Котів, 67) Ляхава, 68) Посада Новоміська, 69) Перодільниця.

X. Повіт Збараж:

70) Лубянки, 71) Черниxівці.

XI. Повіт Зборів:

72) Глинна, 73) Маркопіль, 74) Мшана, 75) Плугів, 76) Ренів, 77) Славна, 78) Бліх, 79) Ярославичі, 80) Ярчівці.

XII. Повіт Золочів:

81) Бортків, 82) Вільшанка мала, 83) Зазулі, 84) Золочівка, 85) Красне, 86) Кути, 87) Ожидів, 88) Островець, 89) Пітричі, 90) Риків, 91) Руживоля, 92) Скваряна, 93) Струтин, 94) Фирлеївка, 95) Юськовичі.

XIII. Повіт Жовква:

96) Блищиводи, 97) Деревня, 98) Двірці, 99) Кошилів, 100) Нове Село, 101) Оплитна.

XIV. Повіт Жидачів:

102) Держів, 103) Пчани, 104) Сейсарів.

XV. Повіт Калуш:

105) Дубовиця, 106) Негівці, 107) Сільце.

XVI. Повіт Камінка:

108) Желехів малий, 109) Камінка Струмилова з фільварками, 110) Дернів, 111) Ясениця, 112) Козлів, 113) Лани, 114) Руда, 115) Стоянів, 116) Сілець-Беньків, 117) Таданнє, 118) Чаниж.

XVII. Повіт Коломия:

119-132, 14 фільварків.

XVIII. Повіт Львів:

133) Білка коло Винник, 134) Германів, 135) Грибовичі, 136) Куликів, 137) Нагоряни, 138) Нове Село, 139) Поршна, 140) Хоросно старе, 141) Яричів новий.

XIX. Повіт Перемишляни:

142) Глиняни, 143) Кореличі, 144) Козодави, 145) Лагодів, 146) Лонє, 147) Добряничів, 148) Мазів, 149) Малинів, ад Хлібовичі Свірскі, 150) Перегноїв, 151) Перемишляни, 152) Чуперносів.

XX. Повіт Перемишль:

153) Боратичі, 154) Горохівці, 155) Гуречко, 156) Малговичі, 157) Накло, 158) Негрибка, 159) Олшани, 160) Пашковичі, 161) Плешовичі, 162) Рокшмичі, 163) Стубно.

XXI. Повіт Підгайці:

164) Голєндри, 165) Золотники, 166) Лиса, 167) Мужилів, 168) Підгайці з фільварками, 169) Буди, 170) Полєндри, 171) Рудники, 172) Сільце, 173) Теляче, 174) Шумляни.

XXII. Повіт Рава Руська:

175) Воронів, 176) Карів, 177) Корчів, 178) Кревиця, 179) Нове Село, 180) Тарношин, 181) Цєшанів, 182) Хоронів, 183) Хлібчани.

XXIII. Повіт Радехів:

184) Гайворони, 185) Дмитрів, 186) Павлів, 187) Радехів з фільварками, 188) Плове, 189) Пучаків, 190) Собін, 191) Тетевчиці.

XXIV. Повіт Рогатин:

192) Букачівці, 193) Демянів, 194) Кнігиничі, 195) Липиця долішня, 196) Мартинів новий, 197) Мартинів старий, 198) Тенітники, 199) Фирлеїв, 200) Чесники.

XXV. Повіт Рудки:

201) Бенькова Вишня, 202) Коропуж, 203) Погірці, 204) Підгайчики, 205) Рудки.

XXVI. Повіт Самбір:

206) Угерці.

XXVII. Повіт Скалат:

207) Зарубинці, 208) Елєонорівка, 209) Лиса гора, 210) Мовчанівка, 211) Сороки коло Хоростково.

XXVIII. Повіт Сокаль:

212) Ванів, 213) Гора, 214) Жужель, 215) Пєчигура, 216) Розалівка, 217) Світезів, 218) Цеблів.

XXIX. Повіт Станиславів:

219) Дорогів, 220) Єзупіль, 221) Колодіївка, 222) Клусів, 223) Пушкарів, 224) Соколів, 225) Тисьменичани, 226) Угринів долішний.

XXX. Повіт Стрий:

227) Кавсько.

XXXI. Повіт Тернопіль:

228) Мшанець, 229) Слобода-Городище, 230) Ходачків, 231) Янівка.

XXXII. Повіт Товмач:

232) Палагичі.

XXXIII. Повіт Чесанів:

233) Дахнів.

XXXIV. Повіт Яворів:

234) Нагачів.

XXXV. Повіт Чортків:

235 — 240 6 фільварків, 241) Біла, 242) Гадинківці, 243) Полівці.

Висліди польської кольонізації Східної Галичини є прямо застрашаючі: від 14. вересня 1919 р. до 1. липня 1920 р. вспіла польська окупаційна влада — по перевіреним статистичним даним — скольонізувати при помочі своїх насильно на Східну Галичину перекинених законів 69.000 гектарів землі, вводячи в межі Східної Галичини около 12.000 родин або около 60.000 душ польських кольоністів з етнографічної Польщі, яка починається від Вислока на захід. Такий є білянс піврічної польської кольонізації Східної Галичини.

При такій самій інтензивности за оден рік скольонізувалаби Польща 138.000 га. Коли зважимо, що в десятиліттю 1902 — 1912 розпарцльовано у Східній Галичині з приватної ініціятиви всего 151.568 га — то побачимо, що однорічна кольонізаційна діяльність польської держави майже дорівнює 10-літній приватній парцеляційній діяльности.

В другім періоді від 1. липня 1920 р. до 1. червня 1921 р. маючи допомогу державних урядів ріжних видів (як державні кольонізаційні уряди і авторизовані ними кольонізаційні інституції, суди, староства, інспекторати рільничої помочі, комісія розділу дерева, дирекція відбудови і їх бюра і т. д.)

кольонізує окупаційна влада з тим більшою силою. Як в повищому зіставленню ми вже подали, скольонізовано 243 українських місцевостей.

Зі соймової дебати земельної комісії у Варшаві в маю 1921 р. виходить, що поодинокі кольонізаційні установи вспіли дотепер подвоїти вже в порівнанню до першого періоду скількість скольонізованої землі, а що тепер ділає державний апарат і потрійна скількість авторизованих варшавською владою кольонізаційних інституцій, приняти можна після виказів кольонізованих поміщицьких маєтків, около 160.000 га східногалицької землі перейшло зі шкодою місцевого рільничого населення, серед якого повстає велике огірченнє, в руки введених з Польщі кольоністів.

Як ми вже подали, весь земельний запас Східної Галичини по залишенню поміщикам їх наділів виносить около 703.000 га, а окупаційна влада вирвала досі із него зі шкодою місцевих безземельних і малоземельних, около 23% всего земельного резервоару пригожого до селянських земленаділів, то є приблизно 1/4 земельного запасу Східної Галичини. Такі практики мусять неминучо допровадити до економічної руїни краю і спричинити грізну катастрофу у Східній Галичині.

Поспіх кольонізації Східної Галичини одержить належне освітленнє, коли кольонізацію її порівнати з кольонізацією території корінної Польщі. Приміром в Познанщині і на Поморю, мимо готового там по пруській кольонізаційній комісії перенятого земельного запасу «Ужонд Осаднічи» в Познані скольонізував від 1. липня 1919 до 1. квітня 1921, отже в такім самім протязі часу 17.264 гектарів, як подає публікація президента «Уряду Осадничого в Познані, д-ра Карасєвіча — (Ужонд Осаднічи в Познаню — Познань 1921).

Сила кольонізації Східної Галичини до кольонізації на корінних польських землях відноситься кругло як 10 до 1.

З сього висновок: коли польське правительство матиме змогу вести ухвалену соймом і підпирану цілою польською суспільністю кольонізаційну політику у Східній Галичині далі з такою інтензивністю, з якою її розпочало, то за чотири до пять літ може скольонізувати польським селянством з Польщі весь запас землі, який находиться в краю для земельної реформи.

Се значить, що місцеве селянство, яке досі наслідком недостачі землі жило в нужді, а наслідком політичної переваги польських дідичів в поневоленню, так житиме й далі, позбавлене в наслідок впровадження значних мас кольоністів, всяких виглядів поліпшити своє господарське положеннє через земельну реформу, стане засуджене на щораз більше поневоленнє і щораз більшу господарську руїну.

Таку долю готовить корінному населенню Східної Галичини, яке досі не вважаючи на вікове польське поневоленнє, творить ще поверх 70% населення краю, кольонізаційна політика Польщі.

IX. Польська кольонізаційна політика у Східній Галичині і міжнароднє право.

З характеру уповноваження, яке одержала Польща від Найвищої Ради виходить, що Польща має право тільки до таких заряджень у Східній Галичині, які є потрібні для вдержання порядку в краю. Поза цим вона зобовязана шанувати дотеперішні відносини, а зокрема не робити нічого, що пересуджувалоби будучність краю в її користь.

А своїм законодавством, на-скільки польське правительство примінює його у Східній Галичині і веденою на основі сього законодавства кольонізаційною політикою в сім краю, Польща переступила свої уповноваження і нарушила міжнароднє право.

Це нарушеннє тим яркіще, що власне в земельному питанню політика Польщі у Східній Галичині противиться ясно висловленій волі Найвищої Ради Мирової Конференції. Бож Польща, всупереч рішенню Найвищої Ради примінює наведені закони, як і всі инші закони і розпорядки в земельній справі також у Східній Галичині, хоч Східна Галичина не є частю польської держави і польський сойм не має законодатної власти щодо сього краю.

В цьому часі, коли вся державна машина Польщі, від сойму і правительства почавши і на повітових властях скінчивши, працює з усеї сили над скольонізованнєм Східної Галичини польським елєментом, — рівночасно польське правительство запевнює Найвищу Раду Мирової Конференції в Парижі,

що власне земельна реформа, ухвалена польським соймом 10. липня 1919 року, наділює українських селян землею та цим усуває дотеперішню польсько-українську ворожнечу у Східній Галичині.

І так дня 25. вересня 1919 року, подав президент польської Мирової Делеґації, п. Дмовський Мировій Конференції ноту з домаганнєм признання Східної Галичини польській державі. В сій ноті признається, що причиною дотеперішньої польсько-української ворожнечі у Східній Галичині був ненормальний і непропорціональний розклад земельної власности, а саме велика земельна власність в руках польських дідичів з одного боку і з другого безземельне і малоземельне українське селянство. Одначе польський сойм ухвалив вже земельну реформу, яка усуває той непропорціональний розклад земельної власности у Східній Галичині і тим самим зникне причина дотеперішньої польсько-української ворожнечі. Тому Мирова Конференція може бути спокійна за долю українського населення Східної Галичини і признати сей край Польщі, яка заспокоїть усі потреби українського селянина.

Ці виводи президента польської мирової делеґації в порівнанню з вище представленими кольонізаційними практиками Польщі найкраще вказують, як безсоромно Польща обдурює Західну Европу.

Ми вже мали в історії приміри гострої кольонізаційної акції, а саме сумної слави гакатистичну працю пруської кольонізаційної комісії, проти якої виступив весь культурний світ. Пруська кольонізація виходить тільки дрібною діточою грою в зрівнанню з без оглядною кольонізаційною акцією окупаційної влади Польщі. Бо коли пруська кольонізаційна комісія зуміла на протязі 27 літ, бо від 1886 — 1913 рр. скольонізувати в Познанщині і Зах. Прусах 307.000 гектарів (Е. Ромер, Я. Вайнфельд — Рочнік Статистикі Польскі, Кракув 1919, Табл. 94). Польща скольонізувала у Східній Галичині на протязі 2 літ 160.000 гектарів, отже більше ніж половину сего простору, що гакатистична Прусія за 27 літ.

Крім сего належить підчеркнути, що мимо виїмкових законів про кольонізацію і вивласненнє на її ціли — Прусія не здержала як в нас Польща свобідного обороту землею. Польське

населеннє могло набувати землю і завдяки розпорядкови пруському про свобідний оборот землею зріс польський стан посідання в Познанщині і на Поморю о 105.400 гектарів.

А зноваж під польською окупаційною владою українське населення не є в можности розширити свій рільничий варстат докупном землі в наслідок ділання вище наведених законів і практики польських земельних властей.

І ще є одна важна ріжниця між кольонізаційною політикою Німеччини і Польщі.

Німеччина вела кольонізаційну політику супроти польського народу на території, на яку розтягалася її суверенна власть і в часі, коли міжнароднє право оставляло поневолені народи їх долі. За те Польща веде без порівнання безогляднішу кольонізаційну політику супроти українського народу на території, на якій їй суверенна власть зовсім не прислугує, яка стоїть під охороною міжнародньго права і на якій польське правительство виконує тільки провізорично окупацію з уповноваження Найвищої Ради Мирової Конференції, і в часі, коли право самовизначення народів вкорінилося в душу цілого культурного світа, що стало одним з основних елєментів не тільки морального, але й писаного міжнародньго права.

X. Мета польської кольонізації і її вплив на Східну Галичину.

Мета польської кольонізаційної політики ясна:

1) штучно і насильно змінити етнічний склад Східної Галичини,

2) спавперизувати ізза своїх політичних цілей українське населення краю. Чим довше треває окупаційний режім Східної Галичини тим консеквентніще осягає Польща цю мету.

На основі статистики ми доказали, що

1) у Східній Галичині є 79,8%, то є 4,5 економічно не самостійних господарств,

2) що 600 000 родин, або около 3 000 000 душ місцевого хліборобського населення потребує для економічної самостійности своїх господарств викупити землю східно-галицьких поміщиків, бо в противному случаї засудиться його на повільне голодове конаннє,

3) що тих 3 000 000 душ населення Східної Галичини тратить через скольонізованнє краю спроваджуваним елєментом головний варстат своєї праці, а через це можність удержання себе,

4) що увесь запас земельний Східної Галичини вистарчає, щоби економічно усамостійнити халупничі, карловаті і малоземельні господарства.

В виразній отже ціли спавперизовання цеї країни вводить Польща у Східну Галичину кольоністів з етноґрафічної Польщі. Так свавільно ведена аграрна політика в залізній консеквенції мусить спричинити остаточну економічну руїну краю. Роздрібненнє селянської власности, яке перейшло допустимі границі, не то брак належної опіки зі сторони правительства, але вороже постійне діланнє окупаційного правительства супроти селян революціонізують край, бо селяне терплять голод. Польською кольонізацією загрожене життє народу Східної Галичини. Нею засуджено міліони селянства Східної Галичини на фізичну і моральну деґенерацію та на повільні муки вимирання протягом цілих десятків літ. Загрожена в своїм життю людина і так само загрожений цілий нарід, по непереможним законам природи мусітиме шукати всяких засобів в ціли свойого самозбереження. Ізза цих практик окупаційної влади в Польщі, являється бальканізація цего краю неминучою.

Взявши це на увагу, стараючися піднести місцеве населеннє Східної Галичини з його дотеперішньої павперизації, а через це піднести цю країну з теперішньої її руїни, предложило дня 4 грудня 1920 року правительство Західно-Української Народньої Републики Найвищій Раді Мирової Конференції слідуючі домагання:

1) Заборонити польському правительству примінювати польські земельні закони і розпорядки у Східній Галичині;

2) Уневажнити усі контракти купна — продажі землі у Східній Галичині, заключені під польською окупаційною владою, якими набули там землю особи, що перед 1. листопада 1918 року не мали права приналежности в одній з громад Східної Галичини;

3) Привернути у Східній Галичині свобідний оборот землею на основі правного стану в часі перед 1. листопада 1918 року;

4) Заборонити кольонізаційну парцеляцію землі у Східній Галичині поміж кольоністів зпоза границь краю.

Правительство Західно-Української Народньої Републики заявило, що український нарід Східної Галичини ніколи не признає — взагалі так і зокрема в земельнім питанню — фактів довершених польською окупаційною владою і швидше чи пізніще ставши правним господарем своєї землі, уневажнить їх, як версальський договір уневажнив факти довершені німецьким правліннєм в Альзації і Льотаринґії.

XI. Інтерес Европи в наладнанню відносин у Східній Галичині.

Виповненнє домагань правительства Західно-Української Народньої Републики, які є домаганнями туземного населення Східної Галичини лежить в інтересі ладу і спокою Европи. Бо витворення на Сході Европи центру невгасаючої суспільної боротьби, веденої за фізичне істнуваннє трьох з половиною міліонів людей, може принести Европі тільки важкі шкоди.

Економічна, соціяльна і національна структура Східної Галичини вимагає надання їй політичної і економічної самостійности. Економічне узалежнюваннє цеї країни від далекого варшавського центру мусить вже зі своїх політичних і державних цілей бути ворожим економічному розвоєви краю. Зависимість цеї аграрної країни від чужого економічного і державного орґанізму спричинюють матеріальні шкоди цій країні, шкоди, які вкорінюються глибоко в суть суспільного і економічного життя 1) не тільки самого краю, 2) але і прочих країв Сходу і Заходу Европи.

Ад 1) І так ми доказали вище, що насаджуваннє у Східній Галичині кольонізаційного елєменту приносить тій країні тільки руїну, підчас коли справедливе і пропорціональне розпреділеннє землі Сх. Галичини між місцеве хліборобське населеннє без ріжниці нації, витворилоби тільки самостійні, спосібні до життя і розвитку середні господарства. Самостійний хлібороб, маючи базу у свойому господарстві, не голодуючий і не приневолений боротися о кусень хліба, може піднести продукцію цього господарства.

Східна Галичина — як відомо — була автаркічна на полі хліборобської продукції і в цім лежать економічні основи державности цеї країни. Підчас великих господарських кріз може вона остоятися, маючи для свого населення достаточну кількість поживи. Приміром в рр. 1905—1914 виносив щорічний прибут земельної продукції: збіже 17,988.354 метричних сотнарів, бараболі 40,296.809 метр. сотнарів (більше чим Данія, Швеція, Норвеґія і Румунія разом продукували), стручкових ярин 1,089.906 метр. сотнарів, а дальше соломи 42,869.000 м. с., сіна 14,274.000, конюшини 5,851.000 м. с., буряків 4,192.000 м. с. і т. д.

Ад 2) Та галицьке хліборобство не тільки тим важне, що може запевнити цілому населенню Сх. Галичини достаточну кількість хліба. Воно ще спосібне до дуже значного розвитку, який уможливить Східній Галичині вивозити дуже значні кількости рільничих продуктів і худоби. Вже до війни була Східна Галичина головним доставцем худоби (в 1910 році мала Східна Галичина 4 міліони штук худоби), домашньої птиці, яєць для нинішних столиць Чехо-Словаччини і Австрії. Промислові ростини Східної Галичини, як прим. ріпак (річна продукція 82.000 м. с.), конопне прядиво (річна продукція 118.000 м. с.), конопне насіннє (річна продукція 95.000 м. с.), льняне прядиво (річна продукція 66.000 м. с.), льняне насіннє (річна продукція 43.000 м. с.), тютюн (річна продукція 34.000 м. с.) це одна з підойм будучого розцвіту Галичини.

При теперішнім способі харчування туземних народніх мас, моглаб Галичина щорічно вивозити по кілька міліонів метричних сотнарів зерна й до 10 міліонів бараболь. Після наладнання відносин в краю можуть осягнути числа продукції подвійну а протягом десятиліття потрійну висоту.

Ця країна, яка лежить в серці Европи, може достарчати рільничі продукти промисловим краям Европи та зноваж бути консументом промислових продуктів Европи. Ця країна може стати через своє положеннє помостом між виміни сирівців і рільничих і лісових продуктів Сходу: України, Росії, на промислові продукти Заходу: Анґлія, Італія, Франція, Німеччина.

Так бачимо, при наладженню відносин може стати цей край важним продуцентом сирівців, виплатним контрагентом і природним посередником в торгівлі поміж сумежними великими державами.

Мірами одначе, які пристосовує до цеї країни Польща, винищується автохтонне населеннє краю, насильно спиню-ється його економічний розвиток, викликується руїну краю і цим балканізується його.

Балканізація Східної Галичини може принести Европі важкі послідовности до нової війни на Сході Европи включно.

Найкращий примір, яке значіннє матиме для Европи витвореннє центру нової соціяльної боротьби на її Сході, творить нинішня Росія. Держава, яка до війни була автаркічною, яка не тільки себе виживляла, але експортувала сирівці в центральну і західну Европу, нині лежить розвалена внутрішньою колотнечою. Країна, яка виживляла Европу перемінилася в країну голоду і спустошення. Тому Росія є страшною пересторогою перед витвореннєм нових осередків соціяльної боротьби.

Тому в інтересі Европи лежить створити обставини, в яких свобідно моглисяби економічно розвивати краї і держави.

І тому в комплєкті питань відбудови економічного життя європейських держав і країв, неминучою необхідністю являється узглядненнє положення цеї забутої а врожайної країни: Східної Галичини. Бо як говорити про відбудову Европи коли в її центрі оставляється огнища вічних розрухів. Першою передумовою економічної відбудови Сходу Европи є консолідація міжнародних відносин в Східній Европі. Тільки наладнаннє відносин усіх країв між ними і Східної Галичини може принести лад і спокій Европі.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 326. Машинопис. Оригінал.

№ 185
ЦИРКУЛЯР ГЕНЕРАЛЬНОГО ДЕЛЕГАТА УРЯДУ У ЛЬВОВІ ПОВІТОВИМ СТАРОСТВАМ ПРО ЗАБОРОНУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ РОБІТНИКІВ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

8 липня 1921 р.

Окружний секретаріат професійної спілки сільськогосподарських робітників у Кракові своїм листом № 117 від 24 червня 1921 р. повідомив мене, що на основі статуту цієї спілки, зареєстрованого в міністерстві праці і опіки 12 березня 1920 р., вона почала свою діяльність на території Малопольщі. Проте адміністративна влада на кожному кроці влаштовує спілці каверзи і ускладнює її роботу.

Однак, як видно з нашого розпорядження № 13647/президія від 5 липня 1921 р., ця спілка на території Малопольщі діє нелегально. Тому розпорядження пана керівника (староства), що забороняють діяльність спілки в повіті, цілком обґрунтовані, зокрема розпорядження, які мають перешкоджати агітації цієї спілки в напрямку організації сільськогосподарських страйків, які в сучасний момент загрожували б цілості держави.

У зв'язку з цим наказую пану керівникові віддавати до суду або по можливості, при відповідних обставинах, примусово випроваджувати з повіту делегатів цієї спілки (незважаючи на довідки, які в них є), якщо вони розповсюджуватимуть підбурюючі брошури (порушення § 23 закону про пресу від 17.XII.1862 р. «Вісник державних законів», № 6 за 1863 р.) або будуть агітувати за організацію страйку (порушення закону про змови від 7.IV.1870 р. «Вісник державних законів», № 43).

Львів, 8 липня 1921 р.

Генеральний делегат уряду Галецький

ДАЛО, ф. 108, оп. 1, спр. 201, арк. 11. Машинопис. Засвідчена копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Зб. док. — Т. 2. — С. 47—48.

№ 186
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ др. КОСТЯ ЛЕВИЦЬКОГО «ПОЛІТИЧНІ АРЕШТИ І РЕПРЕСІЇ»

*Не раніше 25 вересня 1921 р.**

Політичні арешти і репресії.

Моментом, коли зближається хвиля вирішення правно-державної будучности Східної Галичини, польський уряд і польська суспільність тратять рівновагу. Польська влада знов хопилася масових репресій і арештів виднійших людей з українського суспільства, завісивши перед тим всю українську національну незалежну пресу.

Атентат молодого українського студента Степана Федака, що дня 25 вересня 1921 р. на ринку у Львові дав кілька стрілів до репрезентанта польської окупаційної влади у Львові воєводи Грабовського в присутности президента Польської Республіки Пілсудського; атентат, який був вислідом розпуки молодого студента, польський уряд використав до нечуваних репресій і масових арештів виднійших українців, і то навіть не з політичних кругів. Індивідуальний акт студента Федака зроблено компльотом і заарештовано у самому Львові 31 осіб, яких всіх осаджено у слідчій вязниці під замітом злочину державної зради, за що всім, хоч до атентату зовсім вони не причастні — грозить кара смерти на шибениці. Ітак арештовано між ними Голову Наукового Товариства імени Шевченка (а се українське наукове товариство з характером академії наук) у Львові професора Др. Василя Щурата; голову центрального просвітного товариства «Просвіта» у Львові Івана Кивелюка; заступника голови Українського Товариства Педагогічного професора Михайла Галущинського; директора Українського Асекураційного Товариства «Дністер» у Львові і голову Українського Горожанського Комітету (центральна українська організація гуманітарна) Др. Степана Федака; Яна Навроцького — секретаря сього Комітету; Михайла Струтинського, редак-

*Дата встановлена за змістом документа.

тора завішеного Дирекцією Поліції «Українського Вістника»; адвоката Др. Льва Ганкевича; суддю Володимира Целевича і цілий ряд студентів і студенток вищих шкіл. Рівнож і по цілій Східній Галичині відбуваються ревізії і масові арешти виключно як репресія проти змагань українського народу до цього, щоби не попасти під польське панування. Всі східногалицькі тюрми переповнені політичними арештантами української народности. В боротьбі зі змаганнями українського народу у Східній Галичині хапаються Поляки навіть провокації. В неділю 30. жовтня 1921 львівська польська поліція ніби-то відкрила нараду комуністів у одній з кімнат комплексу будинків, що належать до греко-католицької митрополичої капітули побіч церкви Св. Юра у Львові. Факт сей був звісний заздалегідь поліції, на що вказує факт, що опис викриття і арештування учасників нарад був вже зложений до друку в урядовім часописі «Газета Львовська» ще в суботу 29. жовтня 1921 ввечері. Ніхто з українських священиків, що там мешкають, а тим менше митрополит Шептицький, що вже другий рік пробуває за кордоном, а тепер в Америці, про се не знали, а кімнату, користаючи з 4 днів вільних від науки, відступила на наради сторожиха приватної школи, що винаймає льокаль в будинку греко-католіцької капітули, без відома управи і мешканців сього будинку. Учасниками сих нарад були у великій перевазі: Поляки і Жиди. Польська преса і польський уряд стараються тепер використати за границею в дипльоматичній дорозі, представляючи Українців із Східної Галичини, українське католицьке духовенство і митрополита Шептицького, яко комуністів, а український національний рух, як рух комуністичний і ставлять його у звязок зі справою атентату студента Федака. Тим хоче польська окупаційна влада виправдати перед світом свої масові репресії супроти українського народу, та представляючи галицьких українців як комуністів хоче зискати від антантських Держав інкорпорування Східної Галичини до Польщі.

Українська суспільність Східної Галичини, не маючи поки що иншої спромоги, звертається до антантських Держав і до Держав цілого культурного світа з рішучим протестом проти систематичних репресій і масових арештів українських грома-

дян польською окупаційною владою і проти нечуваних провокаційних метод з українським народом, що творить переважну частъ населення Східної Галичини і стремить до власного державного життя.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 310. Машинопис. Оригінал.

№ 187
ЗВІТ ЛЬВІВСЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ МІНІСТЕРСТВУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПРО ТАЄМНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У ЛЬВОВІ

29 вересня 1921 р.

Посилаючись на мій звіт № 3532/пр[езидія], про діяльність українців в зв'язку з заснуванням українського університету у Львові, звітую про цю справу далі ось що:

За конфіденціальними відомостями, на які я вказував у вищезгаданому звіті, що нібито визначний український діяч в галузі освіти доктор Василь Щурат був іменований ректором українського університету у Львові, який повинен утворитися, і що взагалі займався його організацією, а також в зв'язку з газетними замітками такого самого змісту, які появилися як в польській, так і в українській пресі, я покликав д[октор]а Щурата для вияснення, наскільки ці відомості відповідають правді. Д[окто]р Щурат посилався частково на відсутність будь-яких відомостей з цього приводу, а частково прямо відмовився дати будь-які відомості.

Відповідний протокол допиту подаю Міністерству додатково в копії. Тому що поведінка д[окто]ра Щурата свідчила про правдивість вищезгаданих чуток, д[окто]рові Щуратові видали письмову заборону створювати український університет у Львові або влаштовувати українські наукові курси з галузі університетських наук без попереднього дозволу і схвалення відповідною владою під загрозою покарання, передбаченого в правилах.

Цю заборону, копію якої також подаю Міністерству в додатку, д[окто]р Щурат прийняв до відома і підтвердив власноручним підписом.

В зв'язку з цією справою дійшло до мого відома конфіденціальним шляхом, що українські студентські товариства «Академічна громада» і «Академічна поміч», що мають спільне приміщення в Народному домі по вул. Рутовського, проводять запис української молоді у вищезгаданий університет. В зв'язку з цим я наказав [провести] обшук у вищезгаданих товариствах, під час якого забрали багато матеріалів, які дають незаперечний доказ, що ці товариства справді займалися [таким] записом і тим самим брали активну участь у створенні таємного українського університету у Львові. Між іншим забрали близько 80 залікових книжок, вже заповнених прізвищами студентів цього університету, які походять з української студентської молоді з Львова та з провінції, а також кільканадцять штук чистих залікових книжок.

На основі заповнених залікових книжок виявляється, що таємні українські університетські курси існують вже довгий час.

Крім цього, забрано кілька десятків «карт запису», також заповнених прізвищами студентів, які записалися на майбутній університетський рік, а також велику кількість чистих бланків.

В додатку додаю Міністерству бланк залікової книжки та «карти запису» як взірець.

Нарешті знайдено детальний план лекцій на навчальний 1921 рік, з якого виявляється, що український таємний університет мав 3 факультети, а саме: юридичний, філософський і медичний.

В цьому плані подані також прізвища професорів, які повинні викладати окремі предмети на цих факультетах. На основі цих даних я склав детальний список професорів, який в додатку подаю Міністерству.

Як видно з цього списку, цілий ряд осіб, що тепер перебувають на польській державній службі, зокрема в системі освіти, адміністрації, судівництві і фінансових установах, був іменований професорами українського університету у Львові.

Тому що українські студентські товариства, про які я вище згадував, порушили обсяг дій, затверджених статутом, я припинив діяльність цих товариств на основі § 25 зак[ону] від 15 листопада 1867 р., Вісник д[ержавних] з[аконів] № 134.

Воєводству подаю окремо пропозиції про їх розпуск.

При цій нагоді мушу згадати, наскільки мені відомо з вірогідного джерела українських кіл, намір заснувати український університет у Львові є рішучий і непохитний. В сучасний момент єдиним стремлінням українців є за всяку ціну здійснити цей намір одночасно з початком нового навчального року у польському університеті.

Тому що, з другого боку, польська влада стоїть на своїй старій позиції, не допускає до здійснення цього наміру, в зв'язку з опором українців, який передбачається, може створитися серйозне становище в найближчому майбутньому, яке може довести до поки що непередбачених і навіть кривавих конфліктів.

Немає найменшого сумніву, що українські шовіністичні кола, відомі своїм ставленням до польської державності, навіть умисне прямують до того, щоб викликати таке становище, щоб розголосити за межами держави і зацікавити українською справою авторитетні кола в галузі міжнародної політики.

В цьому випадку становище було б тим більш ускладнене, що, як на це вже тепер вказують деякі прояви, польська громадськість, особливо студентська молодь польської національності, пильно слідкує за цією справою і не випускає її з поля зору.

Буду звітувати Міністерству про дальші спостереження в цій справі.

Львів, 29 вересня 1921 р.

Директор поліції доктор Райнлендер

ЦДІАЛ, ф. 151, оп. 1-а, спр. 794, арк. 6—7. Машинопис. Копія.

Опубл.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 93—95.

№ 188
ІНФОРМАЦІЯ УПОВНОВАЖЕНОГО ЗВ'ЯЗКУ З КРАЄМ РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО ПРО ХІД КОЛОНІЗАЦІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ЗА ЧАС
від 14 вересня 1919 р. до 30 вересня 1921 р.

*Не раніше 30 вересня 1921 р.**

Стан кольонізації Східної Галичини (від 14.IX.1919—30 вересня 1921)

Після наших відомостий головним тереном урядової польської кольонізації Східної Галичини є слідуючі повіти: Бережани, Броди, Борщів, Бучач, Бібрка, Дрогобич, Городок, Городенка, Гусятин, Збараж, Зборів, Золочів, Жовква, Жидачів, Калуш, Камінка, Коломия, Львів, Мостиска, Перемишль, Перемишляни, Підгайці, Радехів, Рогатин, Рудки, Руська Рава, Самбір, Скалат, Сокаль, Станиславів, Стрий, Тернопіль, Товмач, Чесанів, Чортків, Яворів.

В повітах підчеркнених інтензивність кольонізації є в пятеро сильніща в порівняню до пересічи прочих повітів.

На 52 східно-галицькі повіти захоплені є після наших інформацій 36 повітів, з того в 13 повітах переважно сильно знищених війною, а родючих в наслідок надзвичайно доброї почви веде ся дуже інтензивну кольонізацію.

Як і в добі першій се є від 14.IX.1919 (сила обовязуюча розп. Ради Міністрів у Варшаві о обмеженню обороту табулярною власністю) до 1.VII.1920 (до видачі законів з 6.VII.1920. «о державних кольонізаційних урядах» т. зв. Urzedach ziemskich і з 15.VII.1920 о переведенню в життя аґрарної реформи) так і в другій добі від 1.VIII.1920 — 30 вересня 1921. ведуть у Східній Галичині кольонізацію з рамени Головного Земельного Уряду у Варшаві (від нього залежить затвердження продажи купна кождого шматка землі) авторизовані ним кольонізаційні інституції, в яких постійно урядує делеґат Головного Земельного Уряду у Варшаві.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

Авторизованих до кольонізаційної парцеляції у Східній Галичині є доси 18 інституцій.

Після звіту президента Головного Земельного Уряду у Варшаві з дня 3. марта 1922 головні з авторизованих інституцій розпарцелювали або парцелюють ось яку скількість фільварків:

Ч. п.	Назва авторизованих інституцій і осідок.	Скількість фільварків.	Увага
1.	Bank Związku Ziemian, Lwów	22	
2.	Towarzystwo agrarno-osadnicze, Lwów	156	Разом: 40.000 га
3.	Galicyjski Ziemski Bank kredyt. Lwów	144	
4.	Polskie Biuro parcelacyjne Lwów	24	
5.	Bank dyskontowy, Lwow	21	
6.	Podolski Związek Ziemian, Lwow	47	
7.	Bank Ziemski dla kresów, Lancut	16	
		Разом: 430 фільварків.	

Всіх фільварків скольонізованих є після звіту Др. Кєрніка около 470 так, що на прочі 11 авторизовані інституції припадає кругло 40 фільварків. Серед них українське парцеляційне Тов. «Земля» розпарцелювало 6 фільварків, переважно майно українських культурних і фінансових інституцій.

Як з повищої табелі бачимо кругло 300 фільварків, переважно великих, припадає на два інститути а саме: Towarzystwo agrarno-osadnicze i Galicyjski Ziemski Bank kredytowy у Львові.

Крім сього поодинокі дідичі парцелюють рівнож землю на основі авторизації Головного Земельного Уряду у Варшаві з правила між ввожених на нашу Батьківщину корінно польських кольоністів.

Окружні земельні уряди в Перемишлі і Львові вправді вдорожили вже поступовання що до примусового викупна надвижок поміщицьких маєтків (Перемиський на около 40.000 га, Львівський на около 15.000 га) але примусове вивласнення досі у Сх. Галичині не мало єще місця, так що повітові земельні уряди і окружний співпрацюють доси з авторизованими ними інститутами, які впрочім мають і так на основі розп. Ради

Мін. з 1.IX.1919 урядовий характер, диспонуючи змонополізованим в руках держави оборотом землею. Ріжниця лиш та, що авторизовані інститути мусять до своїх трансакцій добувати землю шляхом добровільної купівлі-продажи, а самі уряди могуть землю примусово викупити, значить вивласнити.

На основі виказів площ фільварків можна обчислити, що доси перейшло в руки ввезених з заходу кольоністів поверх 160.000 га нашої рідної землі.

Обчислення сі не можуть бути научно стислі ізза легко зрозумілої недостачі точних статистичних матеріялів про кольонізацію — їх заздро закриває кольонізатор — всеж таки вони реальні, коли порівнати їх з польськими півофіційними вістями про висліди кольонізації Східньої Галичини в другім її періоді.

В офіційнім орґані Галицького Товариства Господарського у Львові «Rolnik», якого начальним редактором є п. Бронислав Яновскі, кол. окружній інспектор рільної допомоги у Львові, поміщена є з нагоди ліквідації окружнього інспекторату рільної допомоги (по поділі нашої Батьківщини на так зв. воєвідства) стаття присвячена діяльности свогож інспекторіату.* В ній читаємо: «Że parcelacya odbywa się w żywen tempie, dowodem tego jest iż w ostatnim czasie (то є від видання закона з 15.VII.1920. — 30 вересня 1921.) w rękach własności mniejszej na terenie Małopolski wschodniej znalazłe się około 94.320 ha ziemi, pochodzącej z większych gospodarstw, wojną zrujnowanych».

Так другий період кольонізації під осінь 1921. р. закінчений скольонізованням около 95.000 га землі.

Колиж у першім періоді скольонізовано у Східній Галичині між зайшлих з етноґрафічної Польщі кольоністів около 69.000 га (ошибка можлива колибається у нас — 1.83%) вислід кольонізовання нашої рідної землі замикається під кінець 1921. р. в орієнтаційнім числі 163.320 га землі протизаконно вирваної місцевому без- і малоземельному рільникови.

Запас табулярної поміщицької землі у Східній Галичині в культурах пригожих до переводження аґрарних реформ вино-

*«Rzut oka na działalność Rządu około pomocy rolnej we wschodniej Małopolsce» — Rolnik Nr. 23/921.

сить 891.518 га, а разом з рустикальними землями, які є власностю дворів, кругло 900.000 га.

На землі сій — без лісів — живе 1.961 поміщицьких родин. Як щоб за кождою з них залишити в пересічи по 100 га безлісної площі, на переведення аґрарних реформ в хосен місцевого трудового люду около 703.900 га.

З отсього земельного запасу Східньої Галичини перейшло вже в руки ввезених в межі нашої Батьківщини чужинців зі шкодою для місцевого населення близько 1/4 по двох роках зусилля обсадної влади, Польщі.

Кольонізується нашу землю не тільки селянським елєментом. Землю продається урядникам і пр. Пр. в Ясеневі, повіт Броди, закупив землю урядник судовий з Бродів брат премієра Вітоса, в Дрогоєві пов. Перемишль землю набули аптикар, поборець податковий і т. д. Стверджує се рівнож у своїм рефераті, виголошенім на IV. зізді референтів рільничих окружнього інспекторату рільної допомоги, відбутім у Львові дня 19. — 20. III. 1921., п. Щасний Собєньовський, що землю продається не рільникам.*

Мета отже ясна: передати чим скорше серед безладдя, яке тепер панує, українську землю в руки польських еміґрантів.

Після дотеперішніх дволітних практик при задержанню сеїж інтензивности кольонізації вся східно-галицька земля може протягом 5 років перейти в руки ввезених з корінної Польщі кольоністів.

Два роки праці має вже Польща за собою.

При тому на кольонізовану землю ввозиться як найбільше мазурських родин з метою кориснїщого уложення етнічного змісту Східньої Галичини. На малих наділах саджається Мазурів.

Практики Towarzystwa agrarno-osadniczego, яке скольонізувало після заяви президента Г. З. У. у Варшаві Д-ра Кєрніка около 40.000 га, або 1/4 скольонізованого на загал простору, вказують, що ідеальна пересіч земленаділу їх кольоністів виносить — 8 моргів, се є — 4,5 га, хоч подекуди обнижується до 6 моргів, се є — 3.5 га.** Щоби остатись і при пересічи 4.5

---

*Гл. його: Akcya kolonizacyjna i jej znaczenie — Rolnik Nr. 7/1921.

**Гл. Szczesny Sobieniowski: Akcya kolonizacyi i jej znaczenie — Rolnik Nr. 7/1921.

га, видно, що польській владі, ділаючій через авторизовані інституції, зовсім не розходиться о творення економічно самостійних кольоній, лиш о масове наводнення Східної Галичини рільничим півпролєтаріатом зглядно малоземельним селянством.

Щоби приняти й цифри подані самим Towarzystwom agrarno-osadniczem, що на одну родину кольоністи припадає пересічно по 10 моргів, се є по 5.7 га землі, або кругло по 6 га для пересічи всіх ділаючих кольонізаційних інститутів виходить, що на кольонізовану землю могло прийти до Східної Галичини — 27.000 родин кольоністів, або — 135.000 душ.

Українське населення зістало через Польщу усунене від права закупна поміщицької землі в Східній Галичині, за виїмкою закупна через Укр. парцеляційне Тов-о «Земля» у Львові, яке в порівнанню до польських інститутів змогло спарцелювати лиш 1/160 значить 0.6% загалу спарцельованої землі.

Щойно запити в Анґлійській Палаті Громад в половині 1921. року принесли за собою се, що кольонізаційні інститути в останніх часах продають Українцям по 1/4-1 морґа (дословно) «Ziemi gorszej dla oka», як пишуть в звітах до Головного Земельного Уряду в Варшаві.

Після наших обчислень місцеве українське населення закупило за часу польської окупації в Східній Галичині не більше 10.000 га поміщицької землі отже несповна 1/16 того, що польські кольоністи тут ввезені.

Шляхів до добуття поміщицької землі має українське населення дотепер три:

1) Закупно землі в українськім парцеляційнім Тов-і «Земля» у Львові яке від липня 1920. по нинішній день розпарцелювало між місцеве населення 6 фільварків о площі около 1.000 га, се фільварки наших культурніх і фінансових інституцій.

2) Закупно землі за доляри, головно в дідичів, які на основі уповноважнення Головного Земельного Уряду в Варшаві парцелюють свої фільварки у власнім заряді і приступні є для долярових інтересів. Жерело се є дуже скупе бо українських «долярівців» обмаль, а зорґанізована польська суспільність в «Sądach Ziemskich» клеймить сейчас «sprzedawczyków».

3) Врешті закупно землі в польських авторизованих інституціях*

Перехід на латиньство!) і посвідку з повітового Земельного Уряду, що не служив в Українській Армії і не забирав самовільно «панської» (двірської) землі в посідання. По предложенню всіх тих «посвідок» «oraz po zatwierdzeniu przez Główny Urząd Ziemski, może petent zaledwie od 1/4 — 1morga ziemi i to gorszego gatunku zakupić».**

Під рукою в нас табеля продажі землі українським селянам в области Тернопільського т. зв. Воєвідства, де кольонізація польським елєментом із заходу є дуже інтензивна. Табелю зіставили «Organizacje narodowe województwa tarnopolskiego».

Після неї в 17 повітах закупило 2730 українських селян разом 5.127 га. землі, отже пересічно на одного покупня припадає по 1.87 га. землі. З отсього бачимо, що Г. З. Уряд в Варшаві дійсно тільки «для ока» допускає продажу землі Українцям, бо дрібні шматочки проданої землі не можуть бути вважані засобом економічної політики в хосен місцевих селян.

Тому, що маємо точні відомости, що продажа для ока практикуєся і в инших повітах, можемо приблизно приняти цифру 10.000 га. землі, яка поданими нами трема шляхами перейшла в руки нашого селяньства.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 326. Машинопис. Оригінал.

*Пропуск у ксерокопії.
**Дослівний цитат зі звіту «Polskiego Biura parcelacyjnego» у Львові.

№ 189
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ПРЕСИ ПРО ЗЛОВЖИВАННЯ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ПЕРЕПИСУ НАСЕЛЕННЯ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

*Не раніше 30 вересня 1921 р.**

Як Поляки переводять конскрипцію в Східній Галичині?

Яворівщина. З Яворівщини доносять нам: В селі Наконечнім мала в суботу переводитися конскрипція. Селяни виставили стійки, а коли приїхали два комісари Поляки, люди пішли в поле. В селі крім одної латиннички не застали майже нікого. По засягненню інформацій у латиннички комісарі вернули до Яворова, звідки по півтора години показалося до 40 кавалеристів. Вони заїхали до Учителя українця Мавчка. Командант відділу капітан мав йому сказати, що заберуть 9 штук худоби і 3 пари коний, а коли люди мимо того не будуть записуватися вони будуть брати худобу дальше. Опісля поїхали на пасовиска зігнали худобу в село і зареквірували ось як:

1) Бик Сенько 2 корови
2) Дуйнич Михайло 1 корову і 8 хліба
3) Кругуль Дмитро 1 -//-
4) Циганко Сенько 2 -//-
5) Козак Василь 1 -//-
6) Мелюк Михайло 2 коні.

Крім цего переведено арештування в звязку з конскрипцією ось в тих повітах.

Золочівщина. В Краснім: 1) Іван Лада студ. ветер. 2) Іван Тиктор студ. прав. 3) Андрій Букида, гімназ. абітур. Їх відставлено до тюрми в Золочеві.

Рогатинщина. В селі Вербилівці: 1) о. шамб. Степан Городецький, 2) його братанок Степан Городецький, 3) Гринцишин, війт.

В селі Пукові: 1) о. Василь Соловій, 2) Сверида війт, 3) Бандура селянин, 4) Солонка селянин.

В селі Бабухові: 1) Скробач його бито по лици, 2) Хабурський Степан.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

Зборівщина. В селі Тустоголовах: 1) Мартюк.

Брідщина. В селі Серверах: 1) о. Морович, 2) його молодший син. В дорозі до Відня в потязі арештовано Станкевича і його сестру.

Равщина. В селі Монастирках арештував жандарм селянина Іванця за це що він не хотів іти до констрипції закував ноги і посадив на віз. Між тим почали сходитися баби, а хоробрий жандарм втік і представив в Старостві цей факт, як бунт. Небаром по втечі жандарма показалося в селі до 20 кавалєристів. В тім селі жандарм побив 1) Пікулу Василя, 2) Петра Трута, 3) Кульпу. Староста в Раві Руській ударив війта Петра Харка на сесії війтів в твар за це, що його село не пішло до конскрипції.

Городеччина. В селі Мальчиці арештовано за читання конскрипційних відозв: 1) Іван Колович, селянин, 2) Степан Телюк, селянин, 3) Дзєдзік селянин і відставлено до Городка. В Городку при списуванню протоколу, сказано ім «Маєте такого війта то на Вас доніс. Війт сей називається Оліярник Федько.

В Ушицях арештовано: 1) Бальбаха селянин, 2) Пица і 3) Незвісного доси назвиска.

З Равщини подають нам ще такий факт: в селі Підмихайлівцях жандарм Августин з постерунку Лукавці грозив двом бабам багнетом за те, що не хтіли йти до конскрипції і тільки в той спосіб приневолив їх до записання в комісаря. Люди села Підмихайлівець не хотіли йти до конскрипції. Жандарм Августин пішов по селі людий зганяти. В середині села стрінув свідомого селянина Івана Дмитрова і наганяв його до конскрипції, а коли той відповів, що він є в середині села і піде тільки тоді, як всі перед ним мешкаючі запишуться та що він Українець горожанин Східної Галичини, що лежить поза межами Польщі і тому до конскрипції не зобовязаний, жандарм вдарив його по лици. Опісля взяв його за руку і силою тягнув до хати. Селянин боявся, що жандарм хоче його бити, вирвався і втік поза хату на городи, а жандарм з наіженим багнетом за ним. Селянин впав на яму і став кричати. На його крик збіглися: його мати, жена і сестра, що були в саді і стали кричати «ратуйте» коли побачили його непритомного лежачого на землі.

На цей крик почали сходитися люди, прибіг і брат Івана Володимир, а коли побачив непритомного лежачого брата і в тім переконанню, що має до діла з бандитом перебраним в жандармський мундур зажадав від біля стоячого жандарма леґітимацію, за що цей його приарештував і відставив на постерунок. Комендант постерунку при списуванню протоколу старався всіма силами направити жандарма на такі відповіди, такі які вказувалиби на бунт в селі щоби оправдати його поступок. Володимира Дмитрова зараз на другий день по переслуханню в суді в Бурштині випущено на волю, а Іван Дмитрів удався до судового лікаря в Бурштині і зробив скаргу на «валєчного жандарма» за побиття.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 300. Машинопис Копія.

№ 190
ТЕЛЕФОНОГРАМА ЛЬВІВСЬКОГО ВОЄВОДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ РАДІ МІНІСТРІВ У ЗВ'ЗКУ З АРЕШТОМ УЧАСНИКІВ КОМУНІСТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ В БУДИНКУ СОБОРУ св. ЮРА У ЛЬВОВІ

31 жовтня 1921 р.

Слідом за моєю телефонограмою від 30 жовтня 1921 р. від год. 8 вечора подаю такі дальші деталі:

В неділю ранком, т[обто] 30 жовтня 1921 р., в будинках українського собору св. Юра почала [свою роботу] крайова конференція Комуністичної партії Східної Галичини.

В момент, коли в зал увійшли поліцейські органи, там було 27 осіб, з них 2 жінки, а саме: Марія Гіжовська з Львова і Ольга Гроссерова з Варшави. Серед присутніх, переважно осіб з кіл інтеліґенції, були поляки, українці, євреї. Всі вони, наскільки стверджено розслідуванням, — делегати і уповноважені комуністичних спілок, зокрема комуністів з провінцій Східної Галичини, та кілька делегатів з Конгресівки, правдоподібно, емісари Варшавського Центрального Комітету. Не виключено,

що між присутніми були особи, що мають мандати закордонних комуністичних центрів. Ствердження особистості затриманих триває далі. Забрали писаний матеріал, зокрема приготовлені для читання реферати з тезами про проведення комуністичної агітації в Східній Малопольщі, звіти про діяльність повітових комуністичних спілок, дальші організаційні плани партії, брошури і т. п. В присутніх не знайдено жодної зброї. Обслідування забраного матеріалу доводить, що метою конференції було встановлення інтенсивної і єдиної програми дій, які б якнайскоріше викликали соціальну революцію і комуністичний переворот і, внаслідок цього, викликали приєднання Східної Малопольщі до Радянської України. Конференція мала тривати, здається, два дні, тобто доки не буде вичерпаний порядок денний. В конференції, між іншим, брали участь відомі тут своїми комуністичними стремліннями українські студенти Сеник і Крілик, що проживають у Львові. Всі особи, що брали участь у нараді, арештовані. В зв'язку з викриттям цієї таємної комуністичної конференції, у Львові проведено ряд обшуків, зокрема в трьох квартирах Марії Гіжовської (при цьому забрали більшовицьку бібулу), в помешканнях Крілика, Сеника та якогось Завадки.

Папери і записки, які там забрали, є предметом дальшого обслідування.

Про дальші результати слідства донесу завтра. Прошу передати цю телефонограму панові міністру внутрішніх справ до відома.

Передано по телефону 31 жовтня 1921 р. о год. 9 вечора.

ДАЛО, ф. 1. оп. 57, спр. 26, арк. 269. Машинопис. Копія.
Опубл.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — с. 98—99.

№ 191
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «УЛАДЖЕННЯ ФІНАНСОВИХ СПРАВ ГАЛИЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ»

Жовтень 1921 р.

Галицька незалежна держава (Република) з населенням около шести міліонів (переважно рільничим) на просторі землі: 55.300 км^2 — має спромогу самостійно уладити свої фінансові справи на отсих основах:

I. Відношення продукції до консумції (торговельний білянс).

Східна Галичина продукує: збіже, дерево, тютюн, худобу, товщі, скіри, дріб, яйця, нафту, женний віск, сіль, калі, спірт, цукор, лен, коноплі, вовну, та отсі продукти в значній части творять її експорт.

Натомість вона імпортує: кольоніяльні товари, бавовну, кавчук, вовняні товари, скіряні вироби, скло і порцеляну, зелізні товари, вуголь, машини, інструменти, годинники і хемічні матеріяли...

Коли порівняємо взагалі якість товарів продукції з імпортованими товарами, як також узглянимо сю обставину, що 90% всего населення Східної Галичини творить рільниче населення, котре вдоволяється малим запотрібованням та в переважній части користується своїм домашним промислом, — то відразу показується активний торговельний білянс.

Та отсе виказується докладно з останного нормального торговельного білянсу Австрії за рік 1913, з котрого слідує, що Східна Галичина імпортувала товарів на 32*1 міліонів корон, а експортувала на 71*4 міліонів корон, то значить, мала дуже корисний торговельний білянс. Сей білянс буде вже корисніший в самостійній Галицькій державі, бо тоді виступить також вивіз товарів зі Східної Галичини до бувших країв австро-угорської монархії, та у своїй державі проявиться незвичайний підєм економічного життя зі сторони місцевого населення.

II. Торговельна політика Галицької держави повинна опертися на свобідній торгівлі у внутрі, усуваючи всякі примусові організації з часів світової війни та даючи спромогу розвинутись приватній ініціятиві, конкуренції і промисловости.

А закордонна політика торговельна буде берегти інтересів своєї держави перед визиском других держав, але має також узгляднити господарські потреби сусідних держав та увійти з ними в як найприхильнійші політично-торговельні зносини, щоби таким способом причинитися до навязання мирних господарських відносин на світовім ринку. Торговельна політика Галицької держави буде мати перед собою великий проблєм: створення коридору господарсько-торговельного між західною і східною Европою.

III. Податкова сила Східної Галичини в часі передвоєннім так представляється: податки безпосередні (direkte Stuer) з додатками приносили понад 100 міліонів корон річно, а посередні (консумційні) податки понад 120 міліонів корон річно, так що отсе нормальне передвоєнне оподаткування доходило до 50 корон від голови населення, не вчисляючи тут надзвичайних додатків до податків.

При загальнім оподаткованню, розложенім на ціле населення у відношенню проґресивнім, може бути вихіснувана ціла податкова сила Східної Галичини до висоти 500 корон від голови населення, що принеслоби около три міліярди корон річно.

IV. Державні монополі.

Монополь соли приносив в Галичині перед війною понад 17 міліонів корон, та отсей монополь мусілаби держава далі провадити у своїй адміністрації.

Монополь тютюну, що приносив в Галичині доходу: около 44 міліонів корон, належалоби виарендувати як продукцію так і продаж, але під контролею держави.

Монополь нафти, не мож впроваджувати з причини інвестицій чужими капіталами, але за те продукція петролею мусить бути відповідно оподаткована в державі та при експорті условлена цлом.

Монополь спірту, являється новим доходом держави як торговельний монополь до виключної продажі зі сторони держави, полишаючи продукцію приватним підприємствам.

Монополь запалок, надається до виарендовання приватним підприємствам.

V. Побори цлові.

Можуть мати примінення як цла фінансові і як цла охоронні. Цла фінансові мають примінення там, де вивозиться товари, яких потребують инші держави (прим. нафтові продукти і спірти), а охоронні цла тоді, як іде про охорону конкуренції своєї держави супроти продукції иншої держави (прим. мануфактура·промислова, фабрикація машин).

При імпортових цлах належалоб примінювати заплату належитости валютою своєї держави, а при експортових цлах — оплату в золоті для скріплення фінансової сили своєї держави.

Висоти цлових поборів Галицької держави не мож тепер приблизно означити, бо вона досі не була самостійною міжнародною територією, та аж її визнанням стане вона сумежною державою Чехословакії, Польщі, України і Румунії, як також посередно Угорщини і Австрії, та Росії, — що принесе їй значні доходи з цлових належитостей.

VI. Галицька валюта.

Польська марка, що находиться у Східній Галичині мусить бути негайно стягнена і замість перестемпльовання: заступлена галицькою паперовою короною на час переходовий, приймаючи дві польські марки за одну галицьку корону.

А тимчасом належалоби приступити до впровадження галицької державної валюти, фундованої забезпеченням її постійної рівновартости.

Отсю нову повновартну валюту мавби впровадити: Національний Банк, що достарчить безпечний фінансовий підклад для видаваних банкових нот. Тут послуживби: закордонний капітал, як також вложений капітал населення і держави, в метальнім засобі або в повновартнім закордоннім гроші. Такий банк, оснований на взір Швайцарського національного Банку, діставби привілей видавання нот.

VII. Державні довги.

До правильного державного господарства належить приймити головну засаду, що не може бути видатку без покриття, то значить, що державні позички (довги) мусять мати свою амортизацію, забезпечену в розходах держави. А узгляднюючи вище представлене про силу податкову насе-

лення, монополі і цла, не підлягає сумніву, що Галицька держава буде спроможна удержати рівновагу в своїм буджеті.

VIII. Ощадність в цивільній і військовій адміністрації.

В державній організації мусить бути усунена подвійна адміністрація (державна і паралєльна автономічна) та впроваджене упрощене поступовання при доборі найконечнійшого, але дійсно успосібненого апарату урядничого.

Військо має бути наладжене до поготівля загальним обовязком військової служби, але постійно удержуване лиш в скількости, конечно потрібній до удержання ладу у внутрі держави і до стереження границь держави.

Колиби на Галицьку державу наложено обовязок удержувати велику мілітарну силу до часу консолідації відносин на Сході, то населення сповнить свій обовязок, але під умовою дотації фінансових тягарів.

IX. Комунікаційні середники.

З огляду на обставини, що галицькі зелізниці наслідом світової війни находяться в стані здезольованім, та що сіть зелізничих шляхів є замала і тому значнійший капітал мусить бути інвестований, то заходить потреба ужиття чужого капіталу, зглядно виарендування галицьких зелізниць.

Самозрозуміле, що держава буде виконувати своє право: означування тариф, охорони службовників та взагалі контролі цілого підприємства.

Почта і телеґраф як загальносуспільні і господарські монополі остають в руках держави. Таксамо телєфони.

X. Відбудова областей знищених війною.

Тут годиться взяти під звагу ту обставину, що найбільшого знищення у Східній Галичині доконали російські війська в часі наступу і відвороту в 1914/1915 і 1916/1917, а відтак війська німецькі, угорські, турецькі і австрійські.

Тому з воєнних відшкодувань належалоб Галицькій державі виплатити відповідну квоту на ціль відбудови областей знищених війною.

Сама відбудова не може бути в руках тяжкого і коштовного апарату урядничого але належить полишити її в руках пошкодованих при нагляді в помочі держави. Держава буде обовязана постаратися о догідні кредити для відбудови, дати пільги

в доставах будівельних матеріялів та у виїмкових случаях давати підмоги на відбудову: матеріялами в натурі і грішми. Доцільно переведена відбудова галицьких областей стане важною підоймою в культурнім і економічнім розвою Галицької держави.

Відень, в жовтні 1921.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 325. Машинопис. Оригінал.

№ 192
НЕКРОЛОГ В «УКРАЇНСЬКОМУ СКИТАЛЬЦІ» ПРО РОЗСТРІЛ ПОЛЬСЬКИМИ ОКУПАНТАМИ КЕРІВНИКІВ ПАРТИЗАНСЬКОГО ЗАГОНУ «ЧЕРВОНА ДВАНАДЦЯТКА» СТАРШИН УГА ПЕТРА ШЕРЕМЕТИ ТА СТЕПАНА МЕЛЬНИЧУКА І ЗАСУДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИМ СУДОМ 6 ПАРТИЗАН

*11 листопада 1921 р.**

Подаємо сумну вістку, що
Революційні Жовніри
Українського Народу Галицької Землі
старшини Української Галицької Армії
Петро Шеремета
і
Степан Мельничук
розстріляні наглим судом ляцького окупанта в Чорткові дня 11. листопада о год. 3. пополудні за сповненнє свого революційного обовязку, а саме вбиттє ренеґата Березовського з Мишкова заліщицького повіту, який поставленнєм своєї кандидатури до ляцького сойму обидив святу землю, яку толочив своїми ногами.

Склонім свої голови в пошані до розстріляних Ляхами лицарських духів!

---

*Дата події.

Спіть спокійно, Товариші, горді сповненнєм свого обовязку й певні, що Ваша кров буде пімщена!

Крім того наглий суд хижацького Ляха засудив рівночасно Беника Михайла, Серґія Івана, Огородного Теодора, Луцака Михайла й Панькова Андрія на 6 років, а Панасюка Ярослава на 5 років тяжкої вязниці.

Український скиталець. — 1922. — № 20. — С. 8.

№ 193
ЦИРКУЛЯР СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ВОЄВОДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ПОВІТОВИМ СТАРОСТВАМ ПРО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УРЯДОВЦІВ УКРАЇНЦІВ, КОТРІ ПІД ЧАС ПЕРЕПИСУ НАСЕЛЕННЯ ВІДМОВИЛИСЯ ВИЗНАТИ ПОЛЬСЬКЕ ГРОМАДЯНСТВО

12 листопада 1921 р.

До власних рук

Під час перепису населення багато державних урядовців української національності не вписало в бланк для перепису про державне громадянство свою приналежність до Польської держави. Вони або цілком свідомо не заповнили цієї графи, або написали «Східна Галичина», «польська окупація» і т. п. Такого роду заяви державних урядовців Речі Посполитої Польської яскраво протирічать їх службовим обов'язкам і протирічать принциповій постанові статті 5 розпорядження міністерства від 7 червня 1920 р. («Вісник законів» № 52, про виконання закону від 20 січня 1920 р. і «Вісник законів», № 7, пункт 44), згідно з якою державними працівниками можуть бути тільки громадяни Речі Посполитої Польської. У зв'язку з цим треба негайно притягнути до судової дисциплінарної відповідальності всіх державних урядовців та інших службовців, які під час перепису населення заперечили своє польське громадянство.

Якщо буде необхідно, їх треба позбавити посад, бо вони далі не можуть виконувати державної служби, якщо відрікаються від своєї приналежності до Польської держави.

Тому доручаю панам старостам, щоб вони, коли досі цього не зробили, у всіх випадках такого роду посилали копії постанов про покарання, виданих на державних працівників згідно з розпорядженням № 4 ради міністрів про перепис населення. Копії треба посилати вищестоящій владі, яка пізніше буде поступати згідно з своїм бажанням і згідно з результатами розслідування.

Але тому, що деякі комісари по перепису інколи самі без відома і волі особи, яку записували, закреслили в бланках перепису вислови «Східна Галичина», «польська окупація» та записали «Польща», а цього не треба було робити, хай пани старости розслідують такі випадки, ствердять їх з написанням протоколу і пізніше передадуть їх так, як вище вказано.

Станіслав, 12 листопада 1921 р.

Воєвода Юристовський

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 99, арк. 29. Гектографічний відбиток.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921 — 1928. Зб. док. — Т. 2. — С. 63 — 64.

№ 194
ДОНЕСЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ОКРУЖНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ ДЕРЖАВНІЙ ПРОКУРАТУРІ ПРИ ЛЬВІВСЬКОМУ ОКРУЖНОМУ СУДІ ПРО АРЕШТ УЧАСНИКІВ КРАЙОВОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ В ПРИМІЩЕННІ СОБОРУ св. ЮРА У ЛЬВОВІ.

16 листопада 1921 р.

30 жовтня ц. р. в приміщенні приватної української жіночої народної школи ім. Бориса Грінченка, що знаходиться в будинку, який належить до собору св. Юра у Львові, відбулася крайова конференція Комуністичної партії Східної Галичини (КПСГ).

У цій конференції, що відбулась з відома Центрального Комітету Комуністичної робітничої партії Польщі (КРПП) й при співучасті представника цього ж ЦК КРПП, взяли участь як делегати КПСГ з повітів і з округів такі особи:

1. Чеслава Гроссерова, з Яхимовичів, (псевдонім Ольга Левицька), яка народилась 21 серпня 1883 р. в с. Ярошинцях, Ямпільського повіту, приналежна до Варшави, де й проживала, безконфесійна, полька, вдова, дочка св. п. Казимира Яхимовича та св. п. Марії Коланковської, за професією лікар, закінчила університет у Кракові та докторат медичних наук у Цюріху.

2. Казимир Лукашевич (псевдонім Ясінський), який народився 7 серпня 1884 р. у Варшаві й там проживав, син Генрика Лукашевича і Терези Марильської, безконфесійний, нежонатий, інженер.

3. Адольф Лангер (псевдонім Якуб Рамек), який народився 31 жовтня 1892 р. в Белогурі, Радомського повіту, син Йоахіма і Гелени Коніц, проживає в Варшаві, безконфесійний, жонатий, вчитель гімназії.

4. Степан Круліковський (псевдонім Павло Щиповський), який народився 26 листопада 1881 р. у Варшаві, син св. п. Олександра й св. п. Йоанни Ціммерман, проживає у Варшаві, римо-католицької релігії, поляк, жонатий, городник.

5. Йосип Крілик (псевдоніми Васильків, Максимович), який народився 22 липня 1898 р. у Краківцях, Яворівського повіту, син Василя і Анни Борисів, приналежний до Львова, там же проживає, греко-католицької релігії, українець, нежонатий, студент прав.

6. Сидір Сеник (псевдонім Сирель), який народився 10 листопада 1893 р. у Тернополі, син Федора й Марії Ляхмунд, проживає у Львові, вул. Польна, № 28, греко-католицької релігії, студент політехніки.

7. Марія Гіжовська (псевдонім Марійка), яка народилась 2 лютого 1895 р. у Лужку Долішньому, Дрогобицького повіту, дочка св. п. Олександра й Антоніни Гемпль, приналежна до Щирця, проживає у Львові, римо-католицької релігії, українка, незаміжня, студентка медицини.

8. Адольф Юнг, насправді Самет (псевдоніми Адольф, Шанін і Дніструн), який народився 15 червня 1894 р. у Чернівцях,

син Самуїла Самета і Аделі Юнг, приналежний до Стрия, проживав у Синевідську-Вижньому, безконфесійний, нежонатий, студент філософії.

9. Нестор Хомин (псевдонім Нестор), який народився 22 лютого 1891 р. у с. Лани Польські, Кам'янки-Струмилової, проживає у Львові, греко-католицької релігії, українець, нежонатий, випусник філософії.

10. Редер, насправді Раппапорт Мойсей, народився 30 грудня 1894 р. у с. Гутар, Сколівського повіту, приналежний до Сколе, проживав у Станіславі, син св. п. Самуїла і Сари Раппапортів, мойсейової релігії, кравець-закройщик, 4 класи народної школи.

11. Редер, насправді Раппапорт Герш (псевдонім Елінек), який народився в 1899 р. у с. Гутар, Сколівського повіту, мойсейової релігії, син Самуїла і Сари Раппапорт, випусник гімназії.

12. Шнайдер або Роттенбург Ізаяш (псевдоніми Кравс, Йосип Рудик і Чеслав Гурський), який народився 10 квітня 1904 р. в Станіславі, син Адольфа Шнайдера й Лізи Кройтер, мойсейової релігії, нежонатий, приналежний до Львова, там же проживав, студент (вільний слухач прав).

13. Авраам Бергман, який народився 10 березня 1899 р. у м. Сучаві, син Шая Бергмана і Густи Беслер, приналежний до м. Кути, там же проживав, мойсейової релігії, нежонатий, студент прав.

14. Михайло Малиновський, який народився в 1893 р. у Львові, син св. п. Василя і Анастасії, проживає й приналежний до Львова-Клепарова, греко-католицької релігії, жонатий, студент прав.

15. Іван Вантух, який народився в 3 квітня 1900 р. у с. Дернові, Кам'янко-Струмилівського повіту, син Дмитра і Анни Шишки, проживає у Львові, по вул. Пекарській, № 79, греко-католицької релігії.

16. Владислав Мессарош (псевдонім Стефан), який народився 11 грудня 1898 р. у с. Потік, Кросненського повіту, син Юрія і св. п. Євгенії, проживає в Бориславі, студент Львівської політехніки.

17. Володимир Попель, який народився 19 липня 1893 р. у Перемишлі, син Данила і Розалії Ремпль, проживає в Перемишлі, туди ж приналежний, греко-католицької релігії, нежонатий, муляр.

18. Юрко Матвіїв (псевдоніми Станіслав Наконечний, Юрек і Юрієв), який народився 5 грудня 1892 р. в с. Липина, Жовківського повіту, син Томи і Марії Посіки, приналежний до с. Липина, Жовківського повіту, там же й проживає, греко-католицької релігії, нежонатий, городник.

19. Євстафій Цибрух, який народився в 1896 р. у Львові, син Григорія і Марії Цибрух, проживає в Стрию, вул. Фабрична, № 22, приналежний до Львова, греко-католицької релігії, жонатий, слюсар-залізничник.

20. Василь Корбутяк, який народився 27 листопада 1883 р. у с. Балинцях, Коломийського повіту, син Юрія і Євдокії Горосіщук, проживає в с. Балинцях, туди ж приналежний, греко-католицької релігії, жонатий, селянин.

21. Йосип Гельо, який народився 9 вересня 1884 р. у м. Добромилі, син Дмитра й св. п. Анни, проживає в Добромилі, греко-католицької релігії, швець.

22. Олександр Чура (псевдонім Олесь), який народився 15 вересня 1901 р. у Мшані, син Івана і Людвіги, проживає у Мшані, туди ж приналежний, нежонатий, службовець-практикант.

23. Дмитро Мойса, який народився 29.Х.1882 р. в с. Ілінцях, Снятинського повіту, син Григорія і Євдокії Вакалюк, проживає в Ілінцях, туди ж приналежний, греко-католицької релігії, селянин.

24. Ілько Семець, який народився в 1890 р. у с. Шум'ячі, Турківського повіту, син Петра і Єви, жонатий, греко-католицької релігії, селянин.

25. Онуфрій Семець, який народився в 1893 р. у с. Шум'ячі, Турківського повіту, син Івана і Юстини, проживає в Шум'ячі і туди ж приналежний, греко-католицької релігії, жонатий, селянин.

26. Іван Дзюс, який народився 12 грудня 1885 р. у с. Леніні Великій, Старосамбірського повіту, там же проживає і туди ж приналежний, син Захара і Катерини Комар, греко-католицької релігії, жонатий, селянин.

У розпалі вищезгаданої крайової конференції, а саме тоді, коли д-р Чеслава Гроссерова (псевдонім Ольга Левицька) читала політичний реферат антидержавного характеру, що має ознаки злочину головної зради за § 58 карного кодексу, а докладніше, коли д-р Гроссерова на пропозицію Адольфа Юнга, насправді Самета (який користувався партійними псевдонімами Адольф, Шанін і Дніструн), зачитувала угоди, які укладала КРПП з КП(б)У, тобто з Комуністичною партією (більшовиків) України, а саме:

1. Т. зв. грудневу угоду з 1920 р.;
2. Московську угоду з 12.IV. 1921 р.;
3. Угоду з липня ц. р.

(засвідчені копії цих угод додаємо), в зал конференції ввійшли службовці нашої команди державної поліції і заарештували всіх вищезгаданих 26 учасників цієї конференції.

Делегатом на цій конференції від ЦК КРПП був Стефан Круліковський, який тоді, коли в зал конференції ввійшли поліцаї нашої державної поліції, щоб його не арештували, вискочив через вікно на подвір'я. Однак там його затримали постерункові державної поліції, причому [цей делегат ЦК КРПП] видавав себе неправдиво за Павла Щиповського.

Згадану конференцію скликано з відома ЦК КРПП з Варшави, щоб вирішити, як проводити дальшу роботу КРПП на території Східної Малопольщі та які застосовувати тактичні методи в зв'язку з етнографічними умовами й існуванням тут переважаючих верств сільськогосподарських робітників, та щоб обрати новий керівний склад Комуністичної партії Східної Галичини, тобто КПСГ (Центральний Комітет КПСГ).

Вже попереднє розслідування цієї справи поліцією, а саме: 1. Протоколи свідчень вищезгаданих підозрілих осіб; 2. Заслухання свідків і очні ставки вищезгаданих підозрілих осіб, у котрих знайдено антидержавні брошури й газети, що розповсюджувались згаданими учасниками конференції, переконливо свідчить про їх ворожу проти Польської держави діяльність, яка мала на меті силою, шляхом революції, змінити нинішню форму влади так званою владою Рад та викликати всередині Польської держави заворушення, а то й громадянську війну.

Крім того, щоб як слід проілюструвати антидержавну діяльність КПСГ, звертаємо увагу на такі, великої ваги, обставини:

1. Вищезгадані угоди складені в Москві. Фінансування антидержавної діяльності КРПП проводить уряд Радянської Росії. КРПП перебуває в постійному й тісному контакті з вищезгаданим Радянським урядом.

2. Особи, котрі виступають у ролі контрагентів як зі сторони КРПП, так і зі сторони КП(б)У, зокрема:

доктор Юліан Мархлевський, якого під час навали більшовиків на територію Речі Посполитої Польської в 1920 р. Радянський уряд призначив головою Радянського польського уряду;

Максиміліан Горвіц (псевдонім Валецький);

Фелікс Кон, якого в 1920 р. уряд Радянської Росії призначив народним комісаром внутрішніх справ вищезгаданого уряду Мархлевського;

Затонський, голова Галревкому, тобто Радянського уряду Східної Галичини, [утвореного] літом 1920 р., коли велика частина Східної Малопольщі була окупована більшовицькими військами, а місцем перебування цього уряду було м. Тернопіль.

Наша команда державної поліції не мала змоги повністю використати весь зібраний нею матеріал. Через його велику кількість і різноманітність робота над доказовим обвинувальним матеріалом проти згаданих 26 осіб вимагатиме двомісячного строку. Тому команда державної поліції, передаючи одночасно вищезгаданих підозрілих осіб у розпорядження Львівського окружного карного суду, звертається до державної прокуратури з проханням накласти на вищезгаданих осіб судовий слідчий арешт аж до остаточного закінчення поліцейського слідства цієї справи, після чого державна прокуратура одержить повне карне донесення.

Вкінці звертаємось до державної прокуратури з проханням, щоб вона була добра і дозволила службовцям нашої команди державної поліції продовжувати слідство в тюремному приміщенні.

16 листопада 1921 р.

Керівник слідчого управління державної поліції
у Львові *[підпис нерозбірливий]*

ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 26, арк. 81—85. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Зб. док. — Т 2. — с. 64—69.

№ 195
ТЕРМІНОВА УРЯДОВА ІНФОРМАЦІЯ др. ОСИПА НАЗАРУКА ДЛЯ УРЯДУ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ПРО ТЕРОР У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

26 грудня 1921 р.

Через Президіяльну Канцелярію Диктатора
До Уряду Закордонних Справ ЗУНР у Відні.

Львівській «Вперед» в ч. 241 за 22 грудня 1921 доносить, «В селі Ліску, пов. Камінка Струмилова, мав місце акт знущання над людиною, що по своїй грозі є рідкістю серед повени катувань.

В тому селі хтось вкрав серед ночі з хати селянинови О. Микитинови (Полякови) штуку полотна і деякі річи. Микитин закликав собі на поміч державну поліцію з Милятина Нового задля вишукання злодіїв. До помочі двом поліцаям станули парубки Юзеф Ярославскі, Франко Ґрех, Казік Ґрех, Міхал Маґач і Теодор Ґоініч. Слідство почалося з того, що державні поліцаї випили кілька літрів горівки, а потому покликали на допити підозрених в крадіжі Параньку Івашків, Василя Кардаша, Параньку Дідик, Ілька Дідика і Степана Кушніра. Парубки, що одержали від Микитина по 500 мірок платні денно і жандарми, що дістали два кірці пшениці нагороди, мучили згаданих підозрених через 5 днів від 6. до 12. грудня, бажаючи видерти з них признання в крадіжі. Не довідалися нічого, мучені показалися невиними.

Арештованих бито в страшний спосіб. Парубки кололи їх розпаленими голками й шилами, а також розпаленим залізом пекли їм пяти, так що тіла мучених цілі подіравлені.

Паранці Івашків зломили руку, Ількови Дідикові викрутили обидві ноги (закуті в заліза).

Коли муж Параньки Івашків Андрій довідався про ці знущання, прибіг на місце тортур. Там його посіпаки також зловили і всипали 190 буків, так що Івашків до нині лежить тяжко хорий в ліжку і не може порушитися.

Щойно по 5 днях муж в наслідок благання батька Василя Кардаша Ілька суд в Юуську повідомив поліцію, щобив перестала людей катувати. Тому що арештовані були страшенно збиті, суд не приняв їх до арешту. Не приняв їх також і суд

в Золочеві. Двох з них поміщено в золочівському шпиталі, других відвезено домів. В шпиталі Паранька Івашків і Ілько Дідик зробили вже передсмертне завіщання.

Злодіїв не викрито. Оди́н з побитих зізнав вправді підчас мук, що продав крадені річи жидови Майоркови з Ліска, але вийшло на яв, що Майорко взагалі нічого не купував від нього. Катований, щоби вирятуватися від побоїв, приняв на себе ролю злодія.

Бо муки арештованих були неописані. Вершком знущань над ними було се, що товчено їх нігті між дверима, а поміж ногами випалювано волосся.

Знані є самосуди між селянами над злодіями і паліями. Але про такого роду муки через кілька днів, як в Ліску, хіба мало хто чув. Самосуди бувають короткі. А тут мучено невинних людей при помочі поліції і наймитів, закажених їддю шовінізму!

Подаємо ці факти тортур, які переводили озвірілі жандарми і парубки до відома вищому краєвому судови у Львові».

Думаю, що цей страшний факт надається добре під сю пору до окремої «Ноти про знущання органів польської державної влади над населенням Сх. Галичини.»

В ноті на мою думку слідби підчеркнути:

1) Що се не спорадичний випадок, бо багато подібних оповіщено, а ще більше взагалі не виходить на денне світло.

2) Що нема абсолютно виглядів на застановленнє таких масових тортур у Сх. Галичині, як довго Сх. Галичина буде при Польщі.

3) Що за все те відповідають уряди Антанти. На мою думку ми взагалі за мало підчеркуємо се перед світом. З нашого скривання голови в пісок нічого нема, крайня пора бодай троха енергічнійше заговорити, бодай на памятку супроти свого народа, коли не для успіху. Бо при мужніщім поставленню такої справи можливий навіть успіх, нпр. висилка якоїсь комісії.

У Відні, 26. XII.1921.

Др Осип Назарук

Використав і до актів

Відень, 28.XII.1921.

К. Левицький

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 306. Машинопис. Оригінал.

№ 196
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ»

*1921 р.**

Географічне положення і простір

Сх. Галичина се політичне поняття. Під господарським оглядом область Сх. Галичини творить частину повноцілої на захід по ріку Сян, на північ від Карпат висуненої области західно-українського народу.

Терен Сх. Галичини обіймає слідуючих 50 повітів: Ліско, Сянік, Добромиль, Перемишль, Ярослав, Цішанів, Рава Руска, Яворів, Городок, Мостиска, Рудкі, Самбір, Старий Самбір, Турка, Сколе, Дрогобич, Стрий, Долина, Калуш, Жидачів, Бібрка, Львів, Жовква, Сокаль, Камінка Стремілова, Броди, Золочів, Перемишляни, Зборів, Бережани, Рогатин, Підгайці, Бучач, Станиславів, Товмач, Богородчани, Надвірна, Печеніжин, Косів, Коломия, Снятин, Городенка, Заліщики, Борщів, Чортків, Гусятин, Теребовля, Тарнопіль, Скалат і Збараж. Та країна має 55.335,32 км^2. В році 1910 замешкувало її 5.000.000 людей значить на 1 км^2 припадало 96 мешканців.

А) Поділ земельної посілости Сх. Галичини після категорій посідання.

Велика земельна посілість Сх. Галичини...........2.089.853 га
Мала земельна посілість Сх. Галичини..............2.767.017 га
Публична посілість Сх. Галичини.........................476.316 га
Юридичні особи...200.346 га
Разом: 5.533.532 га

Б) На поодинокі роди управи припадає:

Рід.	Величина	в процентах
Ріля	2.596.295 га	47
Луки	693.634 га	12,6
Городи	91.217 га	1,6
Пасовиска	499.530 га	9,1

*Дата встановлена за змістом документа.

Ліси	1.450.301 га	26,2
Багна і стави	24.000 га	0,4
Будівельні парцелі і неуправні площі	178.555 га	3,1

Збір

В) На поодинокі роди збіжа, насіння припадає;
(пересічно 1903—1912).

Рід:	Управна площа:	Збір в q	Збір на 1 ha в q
Пшениця	412.000		
Жито			
Ячмінь			
Овес			
Кукурудза			
Гречка			
Стручкове насіня			
Просо			
насіння			
Лен			
волокно			
Тютюн			
Хміль			
Бараболя			
Цукрові бураки			
Пашні бураки			
Капуста			
Конюшина			
Мішанка			
Сіно			
Отава			

Инші не наведені роди насіння, а то;
Ріпа (ріпак), шешивиця, мак, лен, аниш, копер, цинтурія
Загальна скількість рільного поля 2.596.295 ha.
Луки, сіно і отава. 693.634—15,190.585 21.9

Г) Велика земельна власність має слідуючу частину з вище наведеної управної площі.

Ріля, луки, городи, пасовиска, альпи, ліс, потоки і багна 657693, будівельна площа 5484, непродуктивний ґрунт 8103, вільний від податку ґрунт 7187.

Разом: 2,089.853 га.

Д) Земельна приватна посілість дасться поділити як слідує. Величина площі в %-ах, величина управи, скількість властителів в %-ах.

Скотоводство	в %-х	в %-х
Рід, скількість	велика посілість	мала посілість.
Коні,		
Рогата худоба,		
Вівці,		
Безроги,		
Кози,		
Дріб		

З) По заняттю ділиться населення Сх. Галичини, як слідує

В рільному господарстві

Лісовій управі

Промислі

Торговлі

Публичній службі

İ) Національний поділ населення

Українське населення

Польське населення

Жидівське населення

Німецьке населення

Таблиця А показує ясно, що велика земельна посілість обіймає 37% цілої поверхні Сх. Галичини. Це процентне зіставлення показує, що велика земельна посілість є в занепаді, тому що та в часах від 1902—1912 через парцеляції зменьшилась о 242.967 гект., то є 4.4%, на користь малоземельної посілости. В році 1902 виносила велика земельна посілість лише 41.4%, під час коли в році 1880 велика земельна посілість 46% цілої поверхні.

Той зворот відноситься виключно до ріллі, позаяк ліси до парцеляції селянської не належать.

Цей парцеляційний процес незвичайно задовженого і зле загосподарованого великоземельного надаєсь дуже добре до сего, щоби цілу управну двірську землю передати в посідання автохтонному селянському населенню без ніякої аґрарної реформи і без заряджень зі сторони власти і то в дуже короткім часі.

Потрясення і шкоди світової війни можуть процес сей тільки поскорити. Цей процес можна здержати тільки через штучний вплив держави, або посунути його в иншім напрямі, а не в тім природнім напрямі, як тепер є, а іменно, щоби місцеве безземельне населення в дорозі парцеляції поділити.

Польські окупаційні власти з національно-політичних причин в сім напрямі повели сю справу так, що заборонили попросту парцеляцію великої земельної посілости поміж місцеве селянське населенє, і всю землю, яка на підставі польської аґрарної реформи стала вільною, взяли в свої руки і віддали виключно польським кольоністам з Польщі і членам армії, так що Українське безземельне населення правною дорогою не може набути ані одного клаптика землі.

Таблиця Б показує нам поділ Сх. Галичини після її продукції. Ми бачимо з того, що Сх. Галичина має 47% землі, на якій родиться збіже і що разом з луками, городами і пасовисками 70,3 простору служить рільничій продукції. Більше як 100,000 га дуже урожайного поля і нив можна ще зискати через умілу лісову господарку. Пасовиска суть майже виключно власностю громад і для того дотепер дуже занедбані. Через їх мельйорацію можна буде бодай в части перемінити їх в найліпші луги і поля.

З таблиці В бачимо, як плодовитою є галицька земля і як ріжноманітні роди збіжа.

Розмірно великий простір під управу вівса поясняєсь по найбільшій части великим числом коней, бо сього збіжа уживається тут тільки в горах як средства поживи для людей.

Поширена управа конюшини, а відтак поширювана тепер управа пашних бураків характеризує перехід Сх. Галичини від господарки збіжевої до годівельної.

Висліди жнив на 1 гект. в порівнанню до якости землі є заниські і збільшаться певно при піднесенім образованню сільського населення як також через уживання уліпшених господарських машин і знарядів, а передовсім через властиве плекання насіння і уживанє штучних навозів.

Треба тільки звернути увагу, що за часів панщини перед роком 1848 збір пшениці виносив на 1 га 7 цн., а за часів приналежности краю до Польщі перед роком 1772 ледви 4—5 цт.

Поданий на карті пересічний збір пшениці в рр. між 903 а 912 і означений 11,5 цт. на 1 гектар вказує на цей величезний поступ. То само відноситься і до инших родів збіжа. Край потребує тільки зичливої опіки, а буде в стані високо піднести свою продукцію під зглядом якости і скількости.

Таблиця Д показує, що велика земельна посілість, яка займає 37% цілого простору Сх. Галичини в порівнанню з таблицею Б має тільки 25% поля, 19% лугів, 12% городів і 13% пасовиск. З того бачимо, що велика земельна посілість відграє дуже малу ролю в рільничій продукції Сх. Галичини і що властивими стовпами рільничої продукції є селянське господарство, що ми ще лутше побачимо при обговорюваню годівлі худоби.

Таблиця Е показує нам, що 42,6% населення Сх. Галичини господарить на карликоватих господарствах до двох гект.

Та бідне малоземельне населення не може вижити з господарських доходів. Оно мусить шукати побічного заняття і творить невичерпаємий резервоар вільної людської робучої сили Сх. Галичини. Це бідне в землю населення, 55% цілого 4.185.600 сільського населення Сх. Галичини, дає 2,302.80 роботящих пильних в своїх вимогах скромних і витревалих і з природи дуже спосібних робітників.

При добрій і стараннїй господарці краю можна опираючись на впрост невичерпаних і до тепер приблизно навіть недослідженних скарбах землі і богацтвах природи в Сх. Галичині поставити побіч цвитучого сільського господарства також великий промисл при розумнім використанню тих людських робучих сил.

Збутом для того промислу буде великий торговельний ринок на сусіднім в Сході, оскільки се відноситься до готових промислових фабрикатів, а середуща і Західна Европа оскільки відноситься до сирівців та півфабрикатів і витворів сільського промислу. Розвій господарства в Сх. Галичині за часів австрійського володіння не тільки з розмислу занедбувано, але навіть штучно здержувано, позаяк хотілось навмисно задержати український нарід в економічній неволи, щоби в той спосіб здержати національний і політичний розвій народу на користь пануючої в краю шляхти і урядничої кляси, а взглядно щоби сей розвій зробити неможливим.

Всі бідні селяни мусіли віддавати свою працю впрост за смішно дешеву ціну великоземельному власникови, всюди наймати себе як найдешевший денний робітник там де була можність праці, а як такої не було, мусіли вандрувати до Сполучених держав в Америці, до Канади і полд. американських держав, так що нині є в Америці більше чим 1 1/2 міліона українських еміґрантів зі Сх. Галичини. Сталої помочі однак вивандрованє на могло принести, бо природній зріст українського населення є незвичайно великий.

Тому настав попит за роботою (працею), і в формі сезонних робітників в полю, або робітників до копалень Німеччини, Чехії, Данії, Швеції, Франції, який обнимав сотки тисяч молодих хлопців і жінок.

В цілім світі українські робітники творили такі матеріяльні добра, яких не могли власнім краю робити через злобну управу краю.

Вимріяним бажанєм всіх тих людей було з тяжко запрацьованим грошем вернути до вітчини купити кусник землі у великого властителя земельної посілости і в сей спосіб зробити своє одідичене господарство спосібним до життя.

Тільки мало людям удалось здійснити перед війною свою горячу мрію, удалось їм за весь час австрійського панування викупити тільки около 300 га поміщицької землі.

Теперішні польські змагання ідуть в тім напрямі, щоби кольонізувати сю землю виключно польським елєментом і в сей спосіб не дати можности здійснити сю мрію українського бідного безземельного сільського населення.

Польська кольонізація не тільки що відбирає можність українському бідноземельному селянинови побільшити свій ґрунт, але що й більше она відбирає йому можливість і так скупого зарібку на панськім дворі, бо хазяйства польських кольоністів не потребують і не будуть потребувати ніяких наємних робітників.

Переводженє польської кольонізації, яке іде вперед разом з істнованнєм польської влади в Сх. Галичині грозить для 2,300.000 східно-галицьких селян цілковитим зубожінєм, цілковитим прогнанєм з краю або голодом.

Ся незвичайна важність змусила мене власне довше над тим застановитись і основніще все пояснити, а тепер переходжу до дальших катеґорій.

Селянські господарства від двох до пять гект. можна назвати вже продуктивними, бо они дають вже значні надміри з городовини і з годівлі худоби. При індустріалізації краю муситься однак ті господарства охоронити перед дальшим поділом.

Господарства з 5—100 га землі, оскільки тут не ходить о скотоводство в горах, в своїй більшості обіймають господарства від 5—15 га, они є найбільш продуктивними і найліпше загосподарованими. Понад 100 га зачинаєсь велика земельна посілість.

Таблиця Є представляє нам годівлю худоби в Сх. Галичині і доказує, що в Сх. Галичині виступає селяньство, а не велика земельна посілість як одинокій годівельник худоби.

Ми вже згадували, що через поправу громадських пасовиск може піднестись в дуже значній мірі стан худоби в Сх. Галичині. Так само і під зглядом якості можна тут багато що зробити.

Велике значіння для піднесення годівлі худоби має промисловий спосіб перерібки мяса, скір і инших звіринних продуктів, який в Галичині є тепер доперва в перших початках.

Таблиця Ґ, яка показує нам поділ населення по званю і наглядно вказує, як малою є промисловість в Сх. Галичині і через що не тільки є сильно перетяжене селянство, але терпить на тім також дуже торговля.

З цілою певністю можна вже наперед сказати, що цей образ цілком зміниться, як тільки край дістане політичну самостійність, а тим самим і економічну. Тоді Східно-Галицькі еміґранти вернуть назад зі своїми значними ощадностями і дадуть підприємцям до диспозиції свій капітал потрібний до відбудови і до заведення промислу в краю, або самі станують підприємцями.

Що до тепер мимо дійсно невичерпаємих скарбів землі не міг в Сх. Галичині розвинутися великий промисл вина лежить в тому, що крім свідомого занедбання краю зі сторони австрійської управи також що Галичина перед війною не мала рухомого капіталу.

II. Лісове господарство.

Лісове багацтво Сх. Галичини творять великі комплєкси лісів в Півн. округах Сх. Галичини, які відзначаються перевагою дубів і буків, дальше комплєкси лісів середущих округів Сх. Галичини з перевагою також дубів і буків, а в кінці лісові комплєкси в Карпатах з соснами і смереками.

Лісова площа в Сх. Галичині обіймає 1,450.300 га, то є 26,2% цілого простору.

Листкові ліси обіймають менче більше 35%, шпилькові 40%, а мішані ліси 25% всіх лісів. Великолепні ліси творять 60% цілого лісового комплєксу.

Пересічний річний приріст виносить 3,9 $м^3$, а в полудневосхідній Галичині 4,5 $м^3$ на 1 га. Річний приріст деревини в повних лісах Сх. Галичини виносить разом 4,600.000 $м^3$, чого 56% припадає на будівельний матеріял а 44% на опаловий.

Продукція ниськопенних лісів з 3,1 $м^3$ річного приросту дров на 1 гект., дала 800,000 $м^3$ річного приросту, з чого 200 $м^3$ припадає на будівельне дерево а 600 $м^3$ на дерево опалове. Загальна вартість сего річного приросту виносила 56,460.000 кор. в золоті.

Сі вдоволяючі цифри продукції треба завдячувати більше доброму лісовому ґрунтови, як управі лісів, котра особливо в лісах, які находяться в приватнім посіданню, провадиться дуже нераціонально (відповідно).

З цілого лісового комплєксу Сх. Галичини припадає 20% на державні ліси, 15% на публичні фондації, якими заряджує держава корпорації і пр., а решта 65% творить приватну і громадську власність.

Річний вивіз будівельного дерева виносить кругло 70.000 вагонів (по 20$м^3$), а іменно, головно в виді округлого дерева і тартакового матеріялу (дошки і палі в вартости 21.000.000.кор. в золоті). Вивіз опалового дерева виносить кругло 10.000 ваґонів. Східно-галицьке дерево вивозять до Німеччини, Італії, Франції, півн. Африки і Англії. Особливо заслугує на увагу це, що в послідних часах перед війною східно-галицьке дерево йшло водною дорогою, а іменно рікою Дністер і Прут до Одеси і Галяцу, а звідси кораблями до Західної Европи і півн. Африки.

Та дорога все буде мала чимраз більше значіння з огляду на брак ваґонів і великих зелізничих коштів.

Велику шкоду для краю приносить ця обставина, що деревний промисл в Галичині ще не дійшов до того степеня розвою щоби вивозити замість сирого деревного матеріялу півфабрикати і готовий товар. З тих причин має деревний промисл в Сх. Галичині дуже велику будучність перед собою, тимбільше що з часом треба буде перестати уживати великої части дерева як матеріялу опалового.

III. Рільничий промисл

Рільний промисл в Галичині в тіснім того слова значінню є цілком новим твором, який повстав з потреб торговлі, щоби дістати бажані товари в вимаганій якости і скількости.

а) Млинський промисл

Мірошництво як ремесло в Сх. Галичині так як і в кожнім иншім краю дуже давне і в кожнім другім або третім селі бачимо менчі або більші млини, які обертає або вода, або вітер, або моторова сила. Торговельними млинами будемо уважати такі млини, які купують на власний рахунок збіже а відтак продають дальше муку, і які зуживають принайменче 20 парових коней. Таких млинів було в Сх. Галичині в р. 1910 около 200, з 10.000 парових коней сили і они давали занятя 2.000 особам. Сі млини мололи приблизно 3,000.000 сотн. метр. східно-галицької і около 600.000 сотн. метр. ввезеної угорської і румунської пшениці, з того діставали пересічно 3,000.000 метр.сотн. муки, в вартости около 80,000.000. Крім сего в тих торговельних млинах вимелювано около (що найменче) 1,500.000 сотн. метр. житної муки, пересічної вартости 38,000.000 золт. кор. Побіч ґрису і відпадків представлялась вартість продукції тих торговельних млинів в р. 1910 разом кругло на 125,000.000 золт. кор.

З огляду на сусідство з Румунією і Україною мають ті торговельні млини в Галичині велику будучність і млинський промисл має всі дані до розвою.

Виріб цукру

Перед війною була в цілій Галичині тільки одна велика фабрика цукру в Пшеворську (Західна Галичина) вправді в пос-

лідних роках перед війною вибудовано фабрику цукру в Ходорові в Сх. Галичині але та згоріла в часі війни. Земля в Сх. Галичині, яка так добре надаєсь під управу цукрових бураків позволяє нам сподіватись, що цукровий промисл в Сх. Галичині буде добре розвиватися, як тільки прийдуть унормовані відносини, бо є всі до того дані.

Броварняний промисл

Броварі в Сх. Галичині є досить численні — округло 55, але не стоять, з виїмкою деяких, на висоті розвою, бо тільки половина їх послугуєсь моторною силою. Они дають разом занятя около 1.700 робітникам і витворюють кругло 800 гект. пива в загальній вартости 15,000.000 золт. кор. Вироблене пиво випивали в краю, а крім сего впроваджувано ще пиво в дуже поважній скількости з Західної Галичини і Чехії. Піднесенє якости східно-галицького пива обмежить ввіз і з огляду на прегарну якість східно-галицького ячменю і східно-галицького хмелю дасть можність великого вивозу за границю.

Спіртовий промисл

Спіртовий промисл в Сх. Галичині розвинувсь на поміщицьких примітивних ґуральнях, які були майже на кожнім фільварку. Технічне уладження ґуралень ще й тепер загально стоїть дуже нисько, переробляєсь головно в них картофлі. В р. 1909—1910 було в Сх. Галичині 580 горалень, як сільсько-промислові заводи, а 3 як чисто промислові підприємства. Горальні давали тоді занятя кругло 4.500 робітникам, з того спірту (500.000) гект. 200.000 вироблювано в самім краю в 12 більших і менших рафінеріях зглядно підприємствах, як горячі напитки. Решта 300.000 гект. фахово промислово перероблювано поза границями Галичини Східної.

Тютюневий промисл

В Сх. Галичині маємо 3 великі фабрики тютюну, які побудувала Австрійська фінансова власть, бо перерібка тютюну і продаж були в Австрії державним монополем. Ті фабрики тютюну переварювали тютюну вартости кругло 13,000.000 корон.

Кінцеві замітки

Тут були обговорені найважніші галузи сільського промислу, зовсім не обговорювалося сільського ремесла. Перехід від ремесла до промислу в Сх. Галичині, який доперва тепер є в початковій стадії творить ріжні посередні форми.

Упромисловлення вже зачалось і мусить безпереривно іти вперед, бо край без промислу мусів би знидіти і зубожіти, і є питанє тільки часу і скорости, в якій розвій той буде іти наперед але не самого розвою. Як здобуде Сх. Галичина державну самостійність, то тоді промисл піде скоро наперед, бо тоді східногалицький промисл буде мав цілу Україну як місце збуту, а крім того в цілій Галичині, дорога водна з Чорним морем буде стояти отвором для нафтового вивозу. Тоді також припаде східногалицькому промислови задача перерібки велико українських сирівців. Моторову силу до сего має Сх. Галичина в невичерпаних жерелах нафтових, в водній силі своїх гірських рік, в невикористаних покладах вугля і торфу.

Одно, що Сх. Галичині бракує до великого промислу, є залізо, зглядно залізна руда і кокс. Залізну руду можна спровадити до Галичини з центра українського. Кривий Ріг губернії Херзонської, де річно добуваєсь 26,000.000 сотн. метр. дуже доброї залізної руди, в якій є 60—75 заліза, і то легко і дешево.

В дальших розділах будем говорити про господарську відбудову Сх. Галичини. Тут треба згадати, що господарська відбудова Сх. Галичини може іти тільки рука в руку з промислом краю і то на велику скалю, бо всі твори, які потрібні до господарської відбудови краю і матеріалу не буде можна спровадити за границі в вимаганій скількости.

Як тільки господарська відбудова Сх. Галичини а з нею також промисл краю стане на вимаганій ровені, то тоді цей промисл перейме задачу і то як найбільшу, в господарській відбудові цілої України.

Тим самим буде мав чужий капітал необмежену можність зайняти корисне місце на терені Сх. Галичини.

В сім случаю, як Сх. Галичина лишиться при польській державі упромисловлення краю не піде скорійшим руслом, як за часів австрійського панування (австр. влади), яке і так тоді в краю виконували поляки. Промислово сильнійша західна

і центральна Польща буде старатись Сх. Галичину удержати своїм рільничим тереном збуту і східно-галицькому промислови грозить в сім случаю дуже тяжка борба о істнованнє, що тимбільше східно-галицький промисл 85% лежить не в руках польських тілько жидівських і що в тім є ульоковані майже виключно позагалицькі і непольські капітали.

При кінци треба згадати, що східно-галицький промисл разом з копальнями мав в р. 1910 округло 2.542 підприємств, з 52,154 робітниками і 80.000 ГП. моторової сили підчас коли річна вартість цілої продукції виносила 500,000.000 кор. в золоті.

Рільничі станові організації і спілки

Рільничі станові організації і спілки в Сх. Галичині діляться відповідно до національного і соціяльного поділу Сх. Галичини на: мішані, українські, польські, жидівські і німецькі, як також великої земельної посілости і малої земельної посілости.

Українські рільничі станові організації і спілки повстали через господарські визвольні стремління українського сільського населення і поставили собі за найважніщу задачу зорганізувати селяньство під зглядом господарським зібрати разом і тим самим зробити укр. населення важним чинником в життю економічнім. Сі господарські і соціяльні визвольні змагання не були і не суть нічим иншим, як тільки змаганнєм народу до привернення того стану, який був в Сх. Галичині до половини XIV-го століття, коли то нарід мав свою власну державу і цвитуче господарство причім народне хазяйство було репрезентоване вільним селянством і боярами.

Вільний український селянин в тих часах не був ані підданий, ані власником у боярина. Він тільки був зобовязаний десяту часть свого збору з господарства віддати боярам, як державний податок, тим боярам, котрі були заступниками державної власти.

Коли відтак прийшов наступ Поляків, котрий огнем і мечем покорив східно-галицьку державу польській господарці, сей стан тревав аж до прилучення Сх. Галичини до Австрії до р. 1772, Поляки усунули насильно українських боярів, а їх маєтки віддали зглядно конфіскували для польської шляхти і для польської римо-кат. церкви. Українські селяни стали підданими і невільними.

З тої зависимости увільнив українське селянство доперва революційний рік 1948, розуміється з досить великим грошевим відшкодованєм і зі стратою великих просторів лісів лук і пасовиск які до того часу належали до сільських громад або були спільною власністю властителів великої земельної посілости і громад. Сільські громади в сій справі внесли 30.000 судових скарг, які однак австрійське реакційне правительство з рр. 48—1867, котре опиралось на польській шляхті, відкинуло.

З увільненнєм з паньщини зачалась дальше визвольна борба східно-галицького селянства, яка в часі від р. 48—67 проявлялась в формах процесів, а відтак слідуючім періоді розвою, приняла форму господарської самопомочи через плеканє спілок і закладаня власних станових орґанізацій.

Краєва управа, яку австрійське правительство передало польській шляхті Сх. Галичини, старалась перешкодити визвольним господарським стремлінням сільського населення в сей спосіб, що при помочи краєвих фондів і державних допомог закладало господарські організації само, щоби мати на них відповідний вплив в інтересі власної господарської політики.

І так заложила «Галицьке господарське товариство у Львові» як одиноку господарську станову орґанізацію і яке до розпаду Австрії в дійсности було становою орґанізацією тільки польського поміщика, хоч сюди належали також і українські земельні власники. Се товариство заряджувало краєвими і державними грішми, які були призначені для піднесення господарства в краю, але розумієсь в інтересі поміщицтва.

Демократичні течії змусили провідників польської хлопської партії заложити «Товариство Kółek rolniczych» у Львові, котре поставило собі за ціль зорґанізувати селян Сх. Галичини і котре старалось також забрати і українське сільске населення під свій провід.

Ця орґанізація поставила собі за задачу в кооперативний спосіб купувати господарські машини і знаряди і насіня і пр., як також закладати на селах селянські склепи.

Але ні одна з тих орґанізацій не осягнула своєї головної цілі а іменно не могла взяти українського селянства під польський господарський провід, хоч мали дуже великі средства

до диспозиції. Число членів галицького рільничого товариства у Львові не переступило ніколи числа 6.000 членів, а число членів «Товариства Kółek rolniczych» у Львові осягнуло вправді більшу цифру, тому що сюди належали польські як також і українські рим. кат. селяни, котрі стояли під культурним впливом рим. кат. церкви всеж таки все товариство не осягнуло бажаної провідної ролі. Ся невдача обох орґанізацій спонукала краєвий виділ Галичини закладати дальше господарські орґанізації під власним зарядом і задержати управу в своїх руках, щоби сі орґанізації як краєві могли здобути собі довіря українського населення.

В сей спосіб крім краєвого банку королівства Галичини на полю фінансової господарки і гіпотечного кредиту повстав також краєвий патронат ощадничих і кредитових спілок як самостійний відділ Виділу краєвого до якого в коротці прилучились «Центральний банк спілок для ощадности і кредиту» і молочарські спілки.

Сі спілки опирались на грошах банку краєвого Галичини і на грошах краєвого буджету і тим самим могли давати так великі користи матеріяльні тим спілкам, які до них приступили, так що много українських спілок до них приступило, а взглядно многих укр. селян вступило до спілок, які через них були заложені.

Мимо всего всі ті орґанізації хоч утруднили розвій власних українських станових орґанізацій і спілок, але здержати їх не могли.

Ми мусимо представити і оцінити в відповіднім світлі висліди праці укр. господарських станових орґанізацій і спілок в тім стані в якім они знаходились.

1. Просвіта

Українські орґанізаційні змагання довели вже в р. 1868 до заложення просвітного товариства «Просьвіта». Се товариство поставило собі за задачу піднести українське сільске населення культурно і економічно і то через науку і орґанізацію.

Товариство розвинуло дуже живу орґанізаційну діяльність на всіх галузях народнього господарства так що всі пізніші українські господарські і культурні орґанізації завдячують своє повстанє сему товариству.

Товариство числить 35.500 членів і 74 філій, до яких належать 2.611 читалень зі 130.000 членів.

Товариство має 540 сільских (громадських) склепів і 250 допомогових кас, які потому перемінились в спілки.

Товариство видало своїм накладом 69 публікацій господарського і народно просвітного змісту в 520.000 примірниках.

Товариство одержує господарську школу з взірцевим господарством, школу домашнього хазяйства для дівчат і одну торговельну школу.

2. Сільский господар

Мимо так успішньої діяльности на полю сільского господарства не могло товариство Просвіта перебрати задачі всекраєвої української станової орґанізації.

Ся задача припала «Краєвому господарському товариству», яке заложено в 1889 і яке пізніше в р. 1909 перетворилось на «Краєве господарське товариство Сільский господар» у Львові.

В р. 1910 дано сьому товариству можність користати з державних фондів, щоби піднести пашну господарку і плеканє пасовиск.

На сій підставі розвинуло се товариство дуже успішну діяльність на полю управи ріллі. Найважніще значіння припало «Сільскому господареви» як заступникови господарських інтересів, як представителеви централі рільничо-політичної в Сх. Галичині.

В сім характері здобуло собі товариство з часом, а особливо в воєнній добі великі успіхи і заслуги коло сільского господарства. Оно боронило його перед воєнною господаркою і орґанізувало відбудову.

В р. 1918 числило товариство 90 філій і 2.450 спілок з 140.000 звичайними членами.

3. «Союз українських кооператив»

Тов. зареєстр. з обмеженою порукою у Львові.

Заложений в р. 1911 як торговельний синдикат Сільского Господаря з цілею зосередничати закупно господарських машин і знарядів, штучних навозів і насіння, як також стати централею збуту для всіх плодів східно-галицького господарства.

Товариство одержувало три складові доми і заложило дві філії, до него прилучились 32 повітові спілки купна і продажі і всі товариства господарські продукційні цілого краю.

Також заложило Товариство фабрику господарських машин. Сьому товариству припаде велика задача при відбудові краю, як також оно перейме провід, як організатор і провідник сільского промислу, бо тільки переміна сільско-господарського ремесла в сільско-господарські товариства може єго зробити діяльним і здібним до конкуренції і заосмотрити єго в відповідні технічні і грошеві средства.

4. Краєве товариство для збуту худоби

Товариство зареєстроване з обмеженою порукою у Львові.

Заложено так як і висше згадане товариство «Сільський Господар» в р. 1911. До сего товариства належить 78 товариств для збуту худоби, які займались вивозом худоби Сх. Галичини, і котрі приготовляли перерібку мяса в підприємствах, які в тій цiли мали бути заложені на системі спілковій.

5. Краєва спілка молочарства

Товариство зареєстроване з обмеженою порукою в Стрию.

Повстало в р. 1907, числить 81 молочарських спілок, має склади в більших містах Галичини центральний склад і охолоджуюче заведенє в Стрию.

Цілею товариства є піднести молочне господарство в краю переробляти молоко і бути для своїх спілок централею для збуту для всіх молочних продуктів.

6. Краєва спілка для всіх споживчих товариств «Народна торговля»

Товариство зареєстроване з обмеженою порукою у Львові.

Засноване в р. 1883. Розвиває свою діяльність в тім напрямі, що купує колоніяльні і споживчі товари для своїх філій і склепів, які має в 18 більших містах Сх. Галичини. Спілка та має великі склади у Львові і в Стрию. До сеї спілки прилучились всі сільскі торговлі, які заложила була «Просвіта», а з яких товариство вже 244 перемінило на спілки.

В часі світової війни зорганізувало товариство 831 споживчих спілок, які є початком до творення дальших спілкових торговельних товариств.

7. Краєвий Союз Кредитовий

Товариство зареєстроване з обмеженою порукою у Львові.

Заложене в р. 904. Є центральною касою і стараєсь о кредит для 449 кредитових спілок в цілім краю, які йому є підчинені, як також для прочих тут вже названих перед тим спілок і їм підчинених товариств. Сему Союзови припаде задача при упромисловленню і відбудові краю, а іменно фінансованє ремісничих товариств і ремісників.

8. Краєвий Союз ревізійний у Львові

Заложений в р. 1904, з цілею одноцільного проводу а також щоби перевести/переводити законно приписану контролю в висше наведених спілкових Союзах, як також в товариствах, які є тим союзам підчинені.

Під своєю контролею і своїм проводом мав сей союз 551 товариств з 188.934 членами з уділами на 7,737.493 кор. при пятикратній поруці. Резервові фонди тих товариств виносили 1,699.294 кор. вкладки щадничі 46,788.304 кор. сума уділених позичок виносила 58,823.506 кор. Ті вище обговорені українські господарські станові організації і спілки творять моральну і матеріяльну цілість, яка себе взаімно доповняє.

Всі они находять в стані першого свого розвою і так них істнуюча і вперта енерґія, як молодеча сила українського народа, якого господарські цїли они представляють, дає запоруку до успішної будучности, тому що они є покликані перевести економічну відбудову Сх. Галичини і упромисловлення краю.

«Краєвому патронатови для спілок ощадности і кредиту» підчинялось 355 українських спілок, зглядно патронат їх заложив.

Треба ще згадати і про такі українські економічні орґанізації, які не опираються на спілковій системі: Земельний банк ґіпотечний, який заложено в р. 1910, «Товариство взаімних обезпечень «Дністер» заложено в р. 1882 і «Щадниця» укр. товариство заложене в Перемишли в р. 1906. Краєвий патронат товариств

ощадности і кредиту обіймає в Сх. Галичині крім вище наведених 365 укр. товариств, також ще округло 450 других товариств, які національні є мішані, разом 805 сільских товариств зі 160.000 членами 1,400.000 кор. уділів, з 1,500.000 фондів резервових із 26,000.000 щадничих вкладок.

Крім сего було ще в Галичині около 550 жидівських товариств для зиску і кредиту, з 15,300.000 коронами уділів, 500,600.000 кор. резервових фондів і 70,000.000 вкладок щадничих.

Німецькі селяни Сх. Галичини мали свою станову орґанізацію у Львові під назвою «Союз німецьких господарів».

Крім сего працювали в Сх. Галичині позичкові каси мішані під взглядом національним в числі 130 з 195.000 членів з уділами на 28,000.000 корон.Ті позичкові каси виказували 5,800.000 кор. резервового фонду і 78,000.000 щадничих вкладок.

Кругло 100,000.000 корон щадничих вкладок збирали річно 35 щадничих кас, які були в Сх. Галичині і які виказували в р. 1910, що на Східну Галичину в р. 1910 припадало щадничих вкладок на загальну суму 220,000.000 корон. На основі вище згаданих господарських орґанізацій розвинулась грошева господарка і вкладкова діяльність численних східно-галицьких банків, як також численних філій заграничних банків.

Так нами представлений образ господарського орґанізаційного розвою сільского населення в Сх. Галичині дає нам досить точок, після яких можемо як слід уцінити все зростаючу економічну силу східно-галицького сільского населення, а в першій мірі українського селянства, як перший творець є властивою підставою сего розвою.

При тім треба згадати, що великий уділ в складанню щадничих грошей мають українські еміґранти в Америці, а іменно через їх грошеві перекази до вітчини як також українські сезонові робітники по полях і по копальнях, які складають всі свої ощадности на щадничі книжочки.

V. Шкоди в народнім хазяйстві нанесені світовою війною

Щоби подати наглядний образ тільки приблизних шкід в сільскім господарстві Сх. Галичини і цифрами їх виказати, подаємо слідуюче:

1) Пересічна грошева вартість сільскої ростинної продукції в однім році:

Рід збіжа	Пересічний збір	Вартість 1 сотн.	Вартість грошева в золт. коронах
Пшениця			
Жито			
Ячмінь			
Овес			
Кукурудза			
Стручкові овочі			
Картофлі			
Конюшина (сіно) і отава			
Прочі роди збіжа мішанка і солома			
Разом			

до того річний збір городовини (91.217 гект. площі)
обчислений по 300 золт. кор. на 1 гект.
дає вартість річного збору 27,365.100.

2) Пересічна грошева вартість звіринного річного збору

Рід	Скількість	Пересічна вага в кг	Загальна вага в кг	Ціна в К. золт.	Вартість в К. золт.
Коні					про штуку 400 К.
Рогата худоба					
Вівці					
Свині					
Кози					
Дріб					
Разом:					

Єсли беремо за підставу обчислення пересічний приріст що пять літ, то будемо мати пересічний приріст (вартість в золоті) 163,166.828

Річний пересічний збір молока (1,002.600 коров)
по обчисленню відшкодовання за сіно 70,187.250
Річний збір яєць 10 000 000

3) Вартість річного приросту дерева представлена в золотих коронах — 54 460 000.

Загальна вартість їх продукцийної господарки рільничої і лісової виносить в р.

Ті подані нами цифри представляють приблизно дуже низько почислену вартість і не можна їх уважати за точні.

З днем вибуху світової війни то є: 1 серпня 1914 Сх. Галичина була тереном воєнних подій і лишилась такою аж до літа 1920, то є до відвороту наступаючої большевицької армії.

Наступ російських і відступ австрійських міліонових армій, з яким йшли разом зачіпні бої, знищив край, знищив також по найбільшій части так багаті в тім році жнива і скінчивсь російською обсадою цілого краю.

В літі 1915 року відбувався той сам процес, тільки в протилежнім напрямі. Через наступ австрійсько-німецьких військ і через російський відступ знова пересунулись міліонові війська на схід краю доки не утворилась в Сх. частині Галичини укріплена оборонна лінія, яка поділила край на дві части.

18 Східних повітів заняли Москалі і зробили з них свою операційну основу. На Захід від сеї лінії положені повіти Сх. Галичини були операційною базою для австрійських німецьких армій.

Цей стан тревав до літа 1918 року. В осени 1918 року пройшов завойовний похід польських армій, який допровадив восени 1919 року до заняття цілої країни, а на весну 1920 року напали на сю країну знова большевицько-російські війська.

І в сей спосіб вічно повторялись наступи і відступи, бої і позиційні війни армій з міліонами людей і які уживали сеї країни за терен для концентрації, як також за основу своїх воєнних ділань. Они не дали сій країні взагалі можности прийти до себе так щоби бодай можна було переглянути ті шкоди воєнні чи їх означити.

Ми будем старатись сі шкоди нанесені війною оскільки відносяться до східно-галицького господарства поділити на слідуючі ґрупи:

1) знищення ґрунту через полеві укріплення стрілецькі рови і експльозії арматних стрілів;

2) знищення домів і господарських забудовань сіл, церков і шкільних будинків, чи то через огонь, чи через знесенє внаслідок воєнних операцій;

3) реквізиція і рабунки звірят ючних і потягових;

4) реквізиція, рабунки і знищення возів господарських машин і знарядів;

5) реквізиція і рабунки середників поживи і паші;

6) неуправність поля;

7) знищення лісів;

8) ушкодженє доріг, гостинців, мостів і пр. комунікаційних средств;

9) евакуація населення і знищення їх майна;

10) воєнні чинитьби сільського населення, воєнна господарка, воєнні податки і примусова воєнна позичка, незаосмотренє воєнних немічників.

Всі ті вище наведені роди воєнних шкід, котрі розуміється найбільш відбились на сільскім населенню і котрі дуже пошкодили господарській праці, так великі, що якби ми хотіли їх обговорити, то не стало би місця.

Як хочемо задержати загальний образ, то мусимо обмежити до найважніщого.

1) Знищені землі через полеві окріплення, стрілецькі рови і експльозії арматних стрілів спричинили сталу страту в продукції, яку ми будемо оцінювати 1% страт річної господарської загальної продукції.

2) Знищенє домів і господарських забудовань було подане в цифрах через централю для відбудови Сх. Галичини у Львові в р. 1919, як слідує:

а) число знищених домів 122.441 — їх пересічна вартість в 1914 році, коли рахуємо на кожний будинок 3.000 в золоті 367,323.000;

б) число знищених будинків господарських 233.377 з пересічною вартостею по 1.800 кор. за будинок. Разом 420,708.600;

в) знищені уладженя в мешканях 122.441 з пересічною вартостею за одно уладженя по 750 зол. кор. 91,730.750.

Разом 879,132.350 кор. в золт.

Та шкода не означує тілько одноразової страти є сталою воєнною шкодою, бо її не можна направити, відбиваєсь некорисно на господарській продукції.

Ту шкоду мусимо оцінити як принайменьче 5%-ва страта загальної рільничої продукції.

Сі шкоди відносяться до років: 1914, 1915, і 1916 і они все збільшали. Діяльність австрійського Уряду на полю відбудови в рр. 1916 до 1918 проводилась в сей спосіб, що давали тоді тільки незначні допомоги, а то тому, що Сх. Галичина все ще була тереном воєнних подій, туди йшли боєві лінії, а крім сього 18 повітів лежало ще поза російською боєвою лінією.

Замість відбудовувати знищені доми і господарські забудовування тамошнього місцевого населення будує польське правительство мешкання і господарські будинки для польских кольоністів, яких спроваджує з корінної Польщі, і яким приділило 69.000 гект. землі на кольонізаційні ціли з поміщицького майна.

Вже до половини року 1920 вибудувало польске правительство на державний кошт для тих кольоністів 12.000 мешкальних домів і округло 24.000 забудовань. Без помочі держави само населення не може відбудувати знищених війною будинків і забудовань господарських, бо як з одної сторони не розпоряджає вистарчаючими грошевими средствами, так з другої сторони ціна будівельних матеріялів єсть дуже висока. Дерево висилають польскі власти з огляду на ниський стан польскої валюти за границю.

Підмоги, які польске правительство призначило для віднови земельного господарства взглядно на засів піль, які лежать облогом обертались в таких малих границях, що не могли зробити в загальнім образі ніякої зміни, а крім сего уживали польскі власти тих грошей в певнім національно політичнім напрямі, так що не польске населення Сх. Галичини взагалі не дістало ніякої допомоги.

3) Шкоди, які нанесли реквізиції і рабунок вючних і потягових звірят для східно-галицького земельного господарства означають великі вартостеві страти, а крім сього є сталою шкодою в продукції і мають вплив на занепад годівлі худоби в Сх. Галичині так, що они стало шкодять земельній загальній продукції в краю.

Урядові обчислення з рр. 1916 і 1917 показують, що число худоби в порівнанню з роком 1910, впало в Сх. Галичині о 40%.

Польский земельний краєвий інспекторат представив в цифрах страти в годівлі худоби Сх. Галичини в р. 1910 з кінцем р. 1919, в порівнанню до обчислень худоби з року 1910, як слідує:

у коней	38%
у рогатої худоби	36%
у свиней	77%

Грошева вартість сеї % страти на підставі цін з року 1912

Коні	99,063.568
Рогатої худоби	141,198.372
Свиней	97,372.154
Разом	337,634.094 золт. корон

Ті числа треба принайменче три рази побільшити, бо ціни мяса в воєнних роках пішли дуже в гору.

Поміч господарського інспекторату у Львові, який доставив в році 1919 на 1920 4.709 коней в сім образі нічо не змінила, бо самі більшевицькі війська забрали в році 1920 8.990 штук. Ясно, отже, що тақий стан від тоді не міг поправитися, бо в р. 1920 був напад больщевиків і в тім самім, як і слідуючім році лютували в Сх. Галичині всякі звіринні пошести.

Ті страти в годівлі худоби Сх. Галичини, які треба поділити на всі роки війни представляють сталу страту в земельній загальній продукції і ми мусимо її вставити, як страту 10% в рахунках шкід нанесених війною.

4) Реквізиції, рабунки і знищення возів, як також господарських машин і знарядів виказують дуже високі цифри страти.

Крім того они є сталою стратою, яка шкодить в загальній продукції і яку ми також мусимо вставити в рахунок страт загальної продукції цифрою 10%.

В році 1918 ті шкоди оцінено на півтора міліярда австр. корон в тогдішній вартости (100 К. = 60 фр., або 60 К.), тим самим 900,000.000 золт. корон.

«Краєвий земельний інспекторат» доставив опісля 1.160 плугів і 1.204 господарських возів, але большевицькі війська забрали самі 5.679 господарських знарядів між ними 3.467 господарських возів, так що та поміч попереднього стану в нічім не змінила.

5) Реквізиції, рабунок і знищеня середників поживи і паші представляє також страту на капіталові і на продукції і ми оцінемо єї як 2% страт в загальній продукції.

6) Поля, які лежать облогом, відтак занепад в зборі мусимо вважати, як вислід воєнних знищень і як також технічної неможливости обробити ціле поле яке лежало облогом.

Цей стан піль в Сх. Галичині зачався в осени 1914 році і збільшавсь стало кожного воєнного року.

Польский Міністер рільництва Др. Бардель публично заявив в р. 1920, що в Сх. Галичині лежить облогом 1,271.000 гект. управного поля, се є 50% всеї землі Сх. Галичини.

При допомозі краєвого рільничого інспекторату у Львові удалось через доставу зерна і потягових звірят засіяти 540.000 гект., 777 гект. найліпшого чорнозему лежало облогом, який збільшивсь через большевицький напад знова на 2,275.000 гект.

Ми бачимо отже, що простір облогом лежачої землі в Сх. Галичині зріс від року 1915 з 20% в році 1920 на 50%.

Рівнобіжно з тим іде також занепад жнив в Сх. Галичині.

На підставі статичних дат центрального статистичного Уряду в Варшаві, які подала польська Урядова часопись «Монітор Полські» ч. 253, з року 1920, жнива в Сх. Галичині в році 1919 на 1920 виносили

Рід	Вислід з 1 гект в сотн. метр.	
	велика земельна посілість	мала земельна посілість
Зимова пшениця	7,40	7,78
Весняна пшениця		
Зимове жито		
Яре жито		
Ячмінь		
Овес		

З сього бачимо, що дохід з 1 гект. в тих найважніших родах збіжа в Сх. Галичині поменьшився в Сх. Галичині в порівнанню з роком 1910, у пшениці о 1/3, у жита 1/2, у ячменю 2/2 і у вівса 2/5. Само зрозуміле, що дохід у инших родів збіжа також зменьшився в подібнім відношенню.

Се зменьшення в зборі не наступило відразу, в нім представляєсь сей застрашаючий занепад земельної загальної продукції Сх. Галичини і ми позволимо собі на підставі сього, як також на підставі шкід, які повстали через се що поля лежали облогом в нашім рахунку вставити се як 20% страт загальної продукції, коли звернемо увагу на ріжноманітний вплив і прочих категорий страт, які ми висше навели.

7) Знищення лісів вставимо, як 1% страт в загальній річній господарській продукції.

8) Так само 1%-ом страт означимо шкоди, які повстали внаслідок знищення комунікаційних средств.

9) В великім обємі закроєне виселення населення з цілих повітів, а з тим получене знищення їх майна, яке повинно їм бути звернене на кошт господарського вкладу, позволимо собі оцінити 5%-ом загальної шкоди продукції.

10) Воєнними чинитьбами і воєнною господаркою населення Сх. Галичини було о много більше зруйноване, як прочих країв, тому що Сх. Галичина була операційним тереном.

Ми не є в стані оцінити тої шкоди і ми позволимо собі тільки приблизно означити занепад загальної продукції 5%-ами страт.

В сей спосіб ми приходимо до висліду, що загальний занепад цілої продукції в Сх. Галичині має свою причину в тих знищеннях воєнних, які ми ту навели і що віднова господарської продукції буде доперва тоді можлива, як ми направимо всі ті воєнні шкоди.

Щоби зіставити образ втрат в сільскім господарстві в загальних цифрах позволим означити ті наведені цифрові гостроти в грошах.

1. Страти, які безпосередно можна обчислити:

1) в мешкальних домах і забудованнях господарських 879,132.350 зК.

2) в домашніх звірятах (коні, рогата худоба, свині) 337,634.096 зК.

3) в господарських машинах і знарядах 900,000.000 зК.

Разом: Кор. 2,116,756.446 в золоті.

Страти, які означено тільки %-ово, що до загальної продукції.

Після наших приблизних обчислень виносить зменьшеня загальної продукційної вартости в році пересічно 60%.

Вартість продукції в році 1912 виносила 1,090.513.194, з сего 60% виносить 654,307.916.

Коли ми ту цифру помножимо 6 разів, бо війна тревала 6 літ, то дістанемо приблизну страту в земельній продукції в Сх. Галичині до жнив року 1920, 3,925.847.496. кор. грошевої вартости з року 1912.

VI. Віднова сільського господарства

Хоч, як великі суть шкоди, які потерпіло східно-галицьке сільске господарство у війні і через війну то все таки не улягає найменчому сумнівови, що оно буде перше, яке відбудується, як тільки Галичина як самостійна державна одиниця ввійде в міжнародні господарські зносини і виробить собі значіння своєю плодючою землею багацтвами землі і пильностию свого населення при відбудові своєї власної країни.

В сім поможуть в Сх. Галичині також її американські еміґранти в числі 1 1/2 міліона, котрі ждуть тільки на признання державної незалежности для Сх. Галичини і які сотками тисяч зі своїми ощадностями вернуть до старої вітчини, щоби взяти діяльну участь при відбудові своєї рідної Країни.

З цілою певностю можна рахувати, що принайменше 300 000 дорослих людей верне до рідньої землі, з яких кожний буде мав з собою пересічно 1.000 долярів (поворотці на Підкарпатську Русь привозять від 1.000 до 10.000 долярів), що разом робить 300.000 долярів або 1,500.000.000 кор. в золоті.

Той поворот українських еміґрантів до Галичини з їх грошем більше осягне в Сх. Галичині в однім році з огляду на господарську відбудову, як може осягнути польска держава бідна на гроші і задовжена, яка провадить дорогу заборчу політику без господарського опертя.

Привезеними американськими ощадностями оживиться не тільки господарська продукція, але також промисл і торговля. Для торговлі і промислу і грошевої господарки сусідних і західних держав, буде Сх. Галичина безперечно о много певніщим місцем збуту і вкладів. Сх. Галичина невтральна і самостійна з відновленою господарською і промисловою продукцією, чим більша, але все через національні борби загрожена Польща.

На сій підставі відбудова самостійної Сх. Галичини скорше переведесь в життя чим Сх. Галичини в складі польскої держави.

Ми мусимо собі ясно поставити перед очима, що Польща є сама війною знищена і що забрала насильно великі землі, як литовську, білоруську і українську, які всі війною є також дуже знищені.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 326. Машинопис. Оригінал.

№ 197
ІНФОРМАЦІЯ РЕФЕРЕНТА ЗВ'ЯЗКУ З КРАЄМ ЯРОСЛАВА ПІДЛЯШЕЦЬКОГО ДЛЯ УРЯДУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПРО ПОДІЇ В КРАЇ

25 травня 1922 р.

Реферат Звязку з Краєм

ч. 589/22 *Відень, 25. мая 1922*

Відпис

Наші урядники до тепер не приняті до служби. Головно желізничі функціонарі остають без заняття. В самій львівській дирекції желізниць позбавлені праці зі зглядів політичних около 800 людий, а в станиславівській 700. В скарбовій ресорті: 20 функціонарів скарбової сторожи, 30 осіб з почти; політична адміністрація (намісництво) 6 осіб; в судівництві 10 урядників канцелярийних і не даючеся блище означити число помічників і канцелярийних офіціянтів.

Рівночасно з приняттям призначено до західних повітів, на примір подаю: з почти: Микола Шкврко з Коломиї до Тарнова; Ґоцький зі Львова до Тарнова; Володимир Міськевич з Мостів Великих до Вісніча; скарб: Куриляк Гриць з Коломиї до Вадовиць, Василь Михальчишин з Любачова до Ряшева; желізниця: вислано цілими партіями по 8—10 людий а навіть більше. Судівництво: Андрій Михаль зі Львова до Кракова. По приняттю до служби переноситься найліпші сили і на важніщих становисках консеквентно поза Східну Галичину. Ці перенесення в повнім тоці. Як примір подаємо призвища, які дійшли до нашого відома, зазначуючи, що більше число є тих, про яких ми не знаємо.

Інспектора желізниці Дутку перенесено зі Станиславова до Ґданська. Скарбових радців: Др. Матвіяса і Луцика, секретаря Грицая, всіх зі Львова на Шлеск; Радцю Мрица з Тарнополя до Мисловиць і поборцю Пацканя з Самбора до Тарнобжеґу. Зі скарбу: секретаря Книша до Миловиць, секр. Труша до Катовиць і желізничого радцю Теслю до Катовиць, всіх зі Львова.

Військовий побір. Мимо натиску зголосилось покликаних з желізн. функціонарів 40%, учителів 32%, професорів 25% з иньших декастерій пересічно 10—15%. Прочі ставлять опір поборови. Особливо здержуються від ставленняся функціонарі з академічним образованням. На народне шкільництво робиться натиск в сей спосіб, що учителі є змушені деклярувати що вони є горожанами Польщі. Кожного з окрема взивається до підписання деклярації, якої відпис подаю. Не явленняся до підпису в протягу 3 дні грозить утраченням служби і то сейчасовим. Впрочім деклярація аж надто ясно вказує ціль.

Ті інформації просимо використати для зіставлення відповідного матеріялу.

Відпис вище згаданої деклярації.

Деклярація силою якої стверджую мною виповнений особистий виказ і явно і недвозначно признаюся до горожанської приналежности Річипосполитої Польської.

Пересилається до евентуального дальшого використання

Референт Звязку з Краєм

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 316. Машинопис. Оригінал.

№ 198
ВІДПОВІДЬ др. СТЕПАНА ВИТВИЦЬКОГО НА СТАТТЮ В «JOURNAL DES FINANCES» ВІД 16 червня 1922 р. «ПОЛЬСЬКА НАФТА І ПРОБЛЕМИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ»

*Не раніше 16 червня 1922 р.**

У статі поміщеній в ч. 24 Вашого цінного журнала з 16 червня с. р. п. з. (нечитальне) автор її висловлює обаву, що самостійна галицька держава, якої домагаються Українці, стала би частиною большевицької Росії. Дозвольте мені Пане Редактор на кілька слів відповісти.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

Перш усего українське населення Східної Галичини як переважно селянське і виховане серед західно-европейської культури (Східна Галичина була частиною Австрії) з природи своєї противне большевизмови. З утворенням самостійної галицької держави булоби в інтересі галицьких Українців — до часу привернення нормальних відносин на території давної Росії оставати поза межами її. З огляду на теперішне положення на европейськім Сході тільки в окремій галицькій державі може найуспішнійше розвиватися українська економічна і політична сила. Вкінци — істновання окремої галицької держави збереже той національний Піємонт, яким досі була Галичина для давньої російської України на случай зміни режіму в Росії і ворожого його курсу до українства.

Самостійна Галичина скріпить економічно і політично Польщу. Не маючи ніякого приводу до конфлікту з Польщею а навпаки маючи богато інтересів спільних, Галичина дасть всякі ґарантії безпеченства Польщі і заключить з нею найбільш користні економічні договори. Тим тільки робом спиниться поширення більшовизму на захід. Навпаки — полишення Галичини в якім небудь хочби провізоричнім звязку з Польщею булоби розвязкою в хосен большевицької пропаґанди. Бо перевага, яку малаби в тім случаю завдяки своїй більшій силі Польща в Східній Галичині, вивінуваній хочби і найширшою автономією, загрожувалаби екзистенції української раси в тім краю. Українське населення отже булоби приневолене боротися за удержання свого життя всякими засобами, якими своє життя обороняє всяка загрожена одиниця чи група. Найбільш грізним лихом для Українців Східної Галичини є польська кольонізація краю, що створює на межах большевицької Росії дуже небезпечну економічну і соціяльну крізу. Большевицька пропаґанда безперечно покористуваласьби настроями галицького населення доведеного до розпуки польським правлінням, а се не привернулоби мира на Сході Европи, противно довелоби скорше чи пізнійше до війни.

Галицька держава моглаби теж віддати цінну прислугу Франції, яка має свої визначні економічні інтереси на Україні.

Прошу приймити, Пане Редактор...

Др. Стефан Витвицький
Голова галицько-української делеґації на Мирову Конференцію

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 319. Машинопис. Копія.

№ 199
ПОВІДОМЛЕННЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО ОПІР ПОЛЬСЬКИМ ОКУПАНТАМ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

8 липня 1922 р.

Балканізація Галичини

Зачалося те, що ми предсказували. В Галичині кипить. Самооборона населення проти нечуваних в культурнім світі насильств і злочинів польських окупантів пішла шляхом, який кождий, хто знає відносини на місці, міг легко передбачити. Руйнованому, катованому й винищуваному населенню урвався терпець і воно сказало собі: Доволі терпінь, сліз, мольб і благань! Доволі протестів словних, тепер ми візьмемся до діл, які польські завойовники і гнобителі відчують на своїй шкірі, діл, про які мусить заговорити цілий світ!

І пішли діла. Атентат Федака, висадженнє моста на зелізничім шляху Стрий—Болехів, спаленнє осель польських кольоністів у Нижбірку, Чабарівці, Суходолі, Коцюбинцях, Васильківцях гусятинського повіту, постріленнє команданта польської жандармерії в Петовій снятинського пов., вбивство польського конскрипційного комісаря в Калущині, напади узброєних українських відділів на станиці польської жандармерії та на польські двори в ріжних сторонах Галичини (командант Гринько Рос і инші), перетинаннє телеґрафічних дротів, нищеннє зелізничих шляхів, спаленнє польських військових бараків у Перемишлі—Бакончицях, спаленнє військового тартаку і двох маґазинів вовни в Перемишлі на Засяннню, знищеннє бомбою палати польської поліції в Перемишлі, вбивство польського стійкового на зел. мості в Братковичах, висадженнє будинку польської жандармерії в Яворові, підложеннє бомби під будинок польської поліції в Угнові, паленнє польських домів у Городку під Львовом і т. д. Зазначуємо, що не все доходить до відома широкого загалу, бо Поляки з розмислом затаюють багато випадків самооборони населення, аби світ жив дальше ілюзіями, що в Галичині «все в порядку», бо населеннє сидить нібито спокійно, значить — воно вдоволене й ніяких змін собі не бажає... А українська преса має закнебльовані уста й не може про се говорити.

Очевидно — боротьба ся дуже важка і треба незвичайного самозапереченння, величезної моральної сили й посвяти та дуже вмілої орґанізації, щоб вона увінчалася успіхом. Розуміється, не обійдеться й без жертв, але як нація має вже ту свідомість, що в обороні свого державного права треба жертвувати й життєм, — то перемога українського народу певна.

Нижче жмуток нових вісток про самооборонну акцію у краю.

Динамітовий замах на будинок поліції в Судовій Вишні виконали невисліджені досі люде. Кинено бомбу з невідомого наразі вибухового матеріялу. Слідство ведеться («Kurjer Lwowski» з 28. червня). Про сей замах «Gazeta Codzienna» з 3. липня повідомляє дальше: В справі висадження поліційного будинку в Судовій Вишні українськими терористичними «боївками» довідуємося про такі подробиці: Слідство ведене місцевою жандармерією і аґентами зі Львова дало позитивний вислід. Арештовано головних виновників, б. українського старшину жандармерії і 4 абітурієнтів, а крім того 10 дальших студентів, які були «співучасниками» сього замаху. Польські власти є вже на слідах головних орґанізаторів замахів і акту саботажу. Тепер нема ніякого сумніву, що осередком і осідком терористичних боївок є Перемишль. Будуть дальші арештовання.

Згоріла водна станція в Любачеві на зелізничім двірці. Огонь вибух о год. 11-тій в ночі і знищив цілий будинок та всі уладження. Шкода виносить багато міліонів. Пожежу пояснюють терористичною акцією українських «боївок» («Il. Kurj. Codz.» з 30. червня).

Виїмковий стан у Долинщині. З початком мая проголосили польські власти виїмковий стан у долинськім пов., який треває ще до нині. Ляхи обсадили місто сильною залогою, по 10. год. в ночі не сміє ніхто показатися на вулиці, українські товариства і школи Ляхи почасти позамикали, почасти віддали їх під строгу контролю. Се все нібито зі страху перед українськими боївками...

Збирають, що посіяли. З Підляша подають до польських ґазет, що в посаді Кодень і містечку Славатичі на Більщині померли насильною смертю (!) два польські ксьондзи, що недавно осіли там у перетворених православних церквах.

Український прапор. — 1922. — 8 лип.

№ 200
ЛИСТ ПРОФСПІЛКИ РОБІТНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДИРЕКЦІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ ФАБРИКИ «МЕРКУРІЙ» З ВИМОГОЮ ПОЛІПШИТИ УМОВИ ПРАЦІ РОБІТНИКІВ

25 серпня 1922 р.

У зв'язку з тим, що профспілка роб[ітників] харчової пром[исловості] послала 4 липня 1922 р. дирекції фабрики хліба «Меркурій» вимогу підвищити заробітну плату, яку дирекція досі не врахувала, п[рофесійна] с[пілка] р[обітників] х[арчової] п[ромисловості] звертається знову з такими вимогами:

1. Робітники, які працюють у пекарні, вимагають підвищення [заробітної плати] на 125% в порівнянні з досьогоднішньою платою і «депутат»* в досьогоднішніх розмірах.
2. Обов'язково дотримуватися 46 годин роботи в тиждень.
3. Визнати «мужів довір'я» з-поміж робітників.
4. Робітників приймати і звільняти за згодою пр[офесійної] сп[ілки] пекарських роб[ітників].
5. Ніяким чином не може відбуватися робота вночі. Робота вдень повинна тривати від год. 5 ранку до год. 9 вечора. Ці постанови не виключають постанов про підготовчу роботу.
6. У неділю пекарські робітники повинні бути вільними від роботи.
7. Робітникам належаться платні відпустки, передбачені законом.
8. У справах робітників представник спілки має право втручатися в [розпорядження] адміністрації.
9. У зв'язку з теперішньою боротьбою за підвищення заробітної плати не можна звільняти з роботи жодного робітника.

У зв'язку з тим, що умови існування все більше погіршуються, звертаємося до ш[ановної] дирекції, щоб по можливості

*Частина заробітної плати, яка видавалася натурою.

швидше полагодила ці вимоги, в противному випадку ми будемо змушені активно реаґувати.

На відповідь ш[ановної] дирекції чекаємо до 26 серпня 1922 р.

Львів, 25 серпня 1922 р.

Залишаємось з належною повагою

Ком[ісія] по заробітній платі: окр[ужний] секр[етар] Ст. Богуславський, Дзяткович, Штібер, Гудашек, Ковалишин.

ДАЛО, ф. 7, оп. 3, спр. 62, арк. 1. Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

№ 201
ВІДОЗВА КПСГ ДО ТРУДЯЩИХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ З ПРОТЕСТОМ ПОЛІТИЧНИХ В'ЯЗНІВ, ЗААРЕШТОВАНИХ ЗА УЧАСТЬ В КОНФЕРЕНЦІЇ КПСГ

*Не раніше 26 серпня 1922 р.**

**Комуністична партія Східної Галичини.
Окружна організація
Комуністичної робітничої партії Польщі.**

Нижче подаємо протест, пересланий міністру юстиції Маковському 40 політичними в'язнями, заарештованими переважно на зборах в будинку собору св. Юра у Львові.

Цей документ ще раз показує, що «демократичні» польські власті керуються безправ'ям і насильством, коли справа торкається придушення робітничого руху. У всій наготі показує він ще раз варварські методи знущання судових і в'язничних властей над борцями за пролетарську справу.

Провокація, тортурування арештованих, примушення підсудних до зізнань — всі ці мерзенні способи, одержані в спадщину від загарбницьких урядів і застосовані на всій

*Дата встановлена за змістом документа.

території Польщі, виступають в ще більш нещадній, ще більш потворній формі у Східній Галичині.

Бо Східна Галичина є краєм, який польська буржуазія хоче утримати в своїй державі силою, голим насильством і тому, не соромлячись, ввела там владу найрозгнузданішого терору.

Святоюрська справа є для всіх буржуазних і націоналістичних партій — від Національної демократії до Польської соціалістичної партії включно — удачею, про яку вони мріяли.

Святоюрська справа повинна довести перед Лігою Націй мнимий зв'язок між українськими націоналістами і комуністами; повинна довести, що тільки остаточне віддання Східної Галичини під владу буржуазної Польщі збереже Галичину від «більшовизації», тобто забезпечить європейським капіталістам, справжнім власникам джерел нафти у Східній Галичині, спокійну експлуатацію галицької нафти, безкарний визиск нафтових робітників.

Пов'язання святоюрської справи з роботою українських націоналістів є свідомою брехнею. Про це свідчить сам склад робітничих діячів, заарештованих у [будинках церкви] св. Юра. Робітники-українці належать до тих, хто найактивніше бореться проти українських націоналістів — чи то з буржуазного табору, чи то з табору соціал-угодовської і соціал-патріотичної Української соціал-демократичної партії. Робітники-поляки, яких серед «святоюрців» є великий процент, належать до тих, що протестують проти затримання Польщею Східної Галичини силою, але одночасно твердять, що незалежність Східної Галичини може визволити тамтешній пролетаріат з-під ярма визиску і національного гніту.

Комуністи-поляки і комуністи-українці знають, що тільки загальна боротьба за повалення панування капіталу у Східній Галичині, в Польщі, у всьому світі, що тільки Польська Соціалістична Республіка Рад депутатів у федерації з Радянськими Республіками України і Росії визволить польський і український народи.

Пану міністру юстиції Речі Посполитої Польської у Варшаві

Ми, нижчепідписані політичні в'язні, що перебуваємо вже десять місяців у слідчій в'язниці у Львові, обвинувачені в приналежності до Комуністичної партії (т. зв. святоюрська справа), цим звертаємось до пана міністра юстиції з обвинуваченням і протестом проти дій львівських судово-слідчих властей, які є насмішкою над правом і елементарними принципами справедливості. Звертаємось до пана міністра юстиції польського уряду тому, що польська держава, збройною силою розтоптавши права населення на вирішення власної долі, окупувала Східну Галичину, нав'язуючи цьому краю всі органи польської державної влади, не даючи одночасно населенню Галичини можливості користуватися громадянськими свободами, гарантованими конституцією демократичної Польської республіки від 17/III-1921 р., і навіть позбавляючи його тих прав і свобод, якими воно користувалось за часів цісарсько-королівської монархії Габсбургів.

Ми обвинувачені в приналежності чи то до Комуністичної партії Східної Галичини, чи то до Комуністичної робітничої партії Польщі. Це обвинувачення було сформульоване львівською поліцейською владою, яка веде попереднє слідство, і перейнято судовою слідчою владою, а паном слідчим суддею Гутом, який веде нашу справу, кваліфіковано як «злочин державної зради» за § 58 австрійського кримінального кодексу від 1852 р....* Цей параграф, який вже десятиріччями не застосовувався ц[ісарсько]-к[оролівськими] австрійськими судовими властями, був витягнутий з звалища старого мотлоху судовими властями демократичної Польської республіки, щоб придушити визвольний рух широких мас трудящого народу, спрямований проти тиранії і визиску з боку заможних класів.

Незважаючи на те, що конституція Речі Посполитої Польської від 17/III-1921 р. гарантує свободу політичних переконань, свободу об'єднань і зборів і особисту недоторканість, польські судові власті вже майже рік тримають нас в ув'язненні,

*Три крапки в оригіналі.

обвинувачуючи в приналежності до Комуністичної партії, хоч їх обов'язком, здавалося б, повинно бути додержання основного закону власної держави.

Не торкаючись поки що того факту, чи справді за приналежність до Комуністичної партії можна кого-небудь тримати у в'язниці, не потоптавши конституції вільної, демократичної Польської республіки, особливо підкреслюємо, що проти величезної більшості тут ув'язнених абсолютно немає доказів, які б підтверджували їх приналежність до Комуністичної партії. Цей сумний для львівських судово-слідчих властей факт змушений буде ствердити навіть суд, який складається з наших класових ворогів, як це вже мало місце в останні місяці в цілому ряді комуністичних процесів в Кракові, Самборі, Львові, Тернополі і т. д., якщо нарешті справа дійде до публічного судового процесу. Ця відсутність доказів будь-якої «вини» не перешкоджає, однак, тому, що невинних навіть з точки зору порохнявого австрійського карного кодексу людей тримають протягом ряду місяців у в'язниці. Яскравим доказом цього є факт звільнення після 8 місяців «слідства» семи товаришів, які перебували в ув'язненні разом з нами в тій же, що й ми, справі.

Для створення видимості необхідності тримати нас під слідством якнайдовше [судові власті] ускладнювали слідство шляхом прилучення цілого ряду «справ», фактично і формально окремих, до справи 26 товаришів, заарештованих в будинках [церкви] св. Юра у Львові 30/Х-1921 р., як справи товаришів Шварцмана, Хеля, Іваненка, братів Кушнірів, заарештованих в різних місцях і в різний час задовго до 30/Х-1921 р., а також товаришів Коцківної і Лейтнерівної, Анни Болькот, Йозефсберга, Диркавця, Ленчицького, Баршовського, Теслюка, Урсакі, Куявінського і Яворського, заарештованих в різних місцях і в різний час після 30/Х-1921 р. Таке об'єднання ряду окремих справ в одну привело до того, що правдоподібний термін процесу з січня місяця 1922 р., як запевняв нас п[ан] слідчий суддя Гут, зволікався з місяця на місяць, поки нарешті не був щасливо відсунутий на невідомо який час. І хіба могло бути інакше, коли свавільне ув'язнення людей, невинних навіть з точки зору ц[ісарсько]-к[оролівського] австрійського закону від 1852 р., не тягне за собою судово-карної відповідальності.

Оскільки взагалі порушування справ на основі карного кодексу, який залишився після цісарської Австрії, розкриває справжню суть «демократичної» системи влади Польської республіки, оскільки залежність, яку виявляють «незалежні» судово-слідчі власті, від поліції, а значить фактора par excelence* залежного, є явищем просто таким небувалим, що навіть в практиці колишнього цісарського судочинства знайдено мало подібних прикладів. Тільки на третій місяць після нашого арештування судово-слідча влада представила нам «обвинувальні матеріали», відпрепаровані слідчим урядом львівської окружної команди державної поліції. Вже тільки це показує, що протягом трьох місяців «незалежний» суд покривав своїм авторитетом безправ'я поліції. Пізніше судово-слідча влада беззастережно прийняла цей «обвинувальний матеріал», який є збіркою поліцейських домислів, припущень, вигадок, зізнань агентів, і навіть провокаторів, не підтверджених в переважній більшості випадків ніяким поважним доказовим матеріалом. Крім цього, тоді виявились факти фальшування протоколів попереднього допиту в слідчому уряді державної поліції, як, напр[иклад], протокол допиту в поліції тов. Марії Гіжовської, і ці факти не викликали ніякої реакції з боку п[ана] судді Гута, який веде слідство.

Якщо те, що нас тримають у в'язниці за приналежність до комуністичної партії, є безправ'ям, якщо ув'язнення тих з нас, відносно яких судово-слідча влада не має доказів їх приналежності до цієї партії, є порушенням закону, то те, що, на жаль, дозволяє собі судово-слідча влада по відношенню до хворих товаришів, є вже не замахом на волю, а замахом на життя своїх політичних противників і, отже, звичайним злочином. Всім товаришам, які подавали заяви про звільнення їх з в'язниці в зв'язку з тяжкою хворобою, ствердженою тюремним лікарем, і [про] дозвіл відповідати перед судом як вільні, палата радників львівського карного суду, а пізніше львівський апеляційний суд постійно відмовляли на тій підставі, що обвинувачені за § 58, який передбачає покарання від десяти років тяжкого

*Переважно.

ув'язнення аж до покарання на смерть (і це за приналежність до Комуністичної партії), не можуть бути звільнені, оскільки їх «попереднє ув'язнення є обов'язкове».

Отже, елементарним правом відповідати перед судом як вільні, яким нерідко користуються в демократичній Речі Посполитій спекулянти, шантажисти, ошуканці і злодії, ми, полонені буржуазії, користуватися не можемо. Ба, цього права позбавляють комуністів навіть у випадку тяжкої хвороби. В цьому з усією яскравістю проявляється класовий характер «справедливості», якою керується судово-слідча влада.

Якщо до цього додамо:

1. Що у випадку захворювання нас не лікують, бо в'язничний лікар твердить, що він не може нікого лікувати, тому що не має на це ні лікувальних засобів, ні лікарні, ні відповідної дієти, ні, нарешті, часу, і ми навіть не можемо користуватися свіжим повітрям — єдиним лікувальним засобом, який нам залишається і не обтяжує державну казну, бо прогулянки відбуваються в тісному кутку між вогкими стінами, без сонця, без доступу свіжого повітря, але зате з багатим доступом смороду з вбиральні, яка є в цьому кутку;

2. Що ми були б приречені на хвороби і повільне конання з голоду, якби не допомога родин, і насамперед робітничих професійних спілок, харчами. Важко просто повірити, що людей, яких тримають у в'язниці, можна систематично мучити голодом, як це було в перший місяць ув'язнення, коли власті не дозволяли доставляти нам харчі ззовні і навіть купувати їх за власні гроші, які були в депозитах. Таке знущання є постійною долею звичайних в'язнів;

3. Що ми були змушені тричі вдаватися до крайнього засобу оборони — голодовки, щоб [добитися] можливості задовольнити найелементарніші потреби, [такі] як прогулянка, лазня, книжки і газети, купування харчів за власні гроші і т. д., і насамперед з приводу відповідного ставлення до нас влади, яка стереже нас. Незважаючи на це, нас постійно цькує влада, і навіть репресує президія суду, яка виносить свої дисциплінарні присуди, не вислухавши обвинуваченого, засуджує на покарання, що мають всі риси знущання, як, нап[риклад], повне позбавлення харчів, навіть хліба. Такі дії влади свідчать про те, що вона має намір нав'язати нам четверту голодовку;

4. Що розпорядження, видані відповідною вищою владою нижчій владі, що стереже нас, мають всі риси цькування і є постійним джерелом неминучих сутичок між нами і службовцями, які стережуть нас. Зазначаємо, крім цього, що наглядають за нами три роди сторожі: державна поліція, військова жандармерія і в'язнична сторожа, очевидно, не тільки для кращого нагляду, але і для взаємного контролю. Цю сторожу настроюють вороже до нас, розповсюджуючи серед неї фантастичні оповідання про вигадані замахи, які нібито готуються проти неї, про втечі, які плануються, за допомогою таємничих автомашин, переодягнених офіцерів, великих грошових сум і т. п. чуток. І тільки завдяки великій терпимості і тактовності всіх товаришів наш відділ у «Бригідках» не є ареною постійних і гострих конфліктів. Для ілюстрації [того], як нас цькують розпорядженнями вищої влади, дозволимо собі навести кілька прикладів з [їх] нескінченного ряду.

В свій час п[ан] слідчий суддя Гут визначив, що голки — це «гостре знаряддя», і заборонив їх отримувати. Так зробив неможливим для нас лагодити подерту білизну і одяг. Коли нарешті в результаті голодовки дозволили передавати нам харчі з волі, видали такі накази про їх контролювання, застосування яких дорівнювало знищенню цих харчів (наказали різати на дрібні частини м'ясо, хліб, булки і т. д., навіть яблука і цитрини, а плитку шоколаду товкти на дрібні шматочки). Дозволені в Польщі газети і книжки цензуруються спеціально викликаним з цією метою поліцейським агентом, який вирізує з газет різні замітки, статті, навіть цілі аркуші, не допускає газет і книжок, небажаних властям політичних напрямків, таких, як легальні робітничі видання, національно-українські і всі єврейські, і навіть конфісковує легально видані книжки. Нарешті, незважаючи на те, що фактично слідство вже закінчено три місяці тому, дотримується безцільне ізолювання нас одного від одного, що не дає можливості нам використовувати час, який ми проводимо примусово у в'язниці, в освітніх цілях. Ось неповна картина цієї дійсності, яка волає про помсту і в яку нас кинули примусом і насильством. А скарги на сваволю влади в президію окружного карного суду у Львові марні, бо вони залишаються без відповіді або відкидаються під приводом

«давності», як це трапилось в останній час зі скаргою тов. Яворського на незаконні дії п[ана] слідчого судді Гута.

У зв'язку з вищевказаним стверджуємо, що ув'язнення нас польськими властями на підставі параграфів карного кодексу, які не застосовувались навіть в Австрії Габсбургів і суперечать принципам конституції Польщі, є кричущум беззаконням, і, вносячи цей наш протест проти незаконних дій судово-слідчої влади, звертаємось до пана міністра юстиції з вимогою негайно припинити порушену проти нас справу.

Якщо, однак, австрійський закон від 1852 р. є більш авторитетним для влади Речі Посполитої Польської, ніж її власна конституція від 17/III-1924 р., як це до цього часу підтвер-джують факти, і не тільки на окупованій території Східної Галичини, то в такому разі вимагаємо:

1. Негайно звільнити хворих, що практикувалось навіть царськими і окупаційними урядами;

2. Звільнити тих, проти яких немає доказів приналежності до Комуністичної партії;

3. Звільнити останніх на поруки або під застави, які відповідають матеріальному станові звільнюваних;

4. Негайно вручити нам акт обвинувачення і призначити процес в найближчий час. Його хід покаже всьому робітничому класу, за що ми були ув'язнені урядом вільної демократичної Польської Республіки.

Львів, «Бригідки», 26 серпня 1922 р.

Політичні в'язні (підписи):
Д[окто]р Чеслава Гроссерова, Марія Гіжовська, Ольга Коцківна, Фріда Лейтнерівна, Михайло Маліновський, Юзеф Шнейдер, Володимир Попель, Юрко Матвіїв, Мориц Рапапорт, Іван Вантух, Стефан Круліковський, Владислав Месарош, Абраам Бергман, Адольф Урсакі, Гриць Іваненко, Семен Кушнір, Петро Кушнір, Микола Диркавець, Абраам Шварцман, Хаїм Хель, Олександр Яворський, Юзеф Гельо, Ілько Семець, Самуель Йозефсберг, Йосип Крілик, Тома Баршовський, Михайло Теслюк, Василь Корбутяк, Ізидор Сеник, Олександр Чура, Нестор Хомин, Євстахій Цибрух, Дмитро Мойса, Іван Дзюс, Герман Рапапорт, Онуфрій Семець, Казімір Ціховський, Адольф Лянгер, Антоній Куявінський, Францішек Ленчицький.

ДАЛО, ф. 285, оп. 1, спр. 175, арк. 99—100. Друкарський відбиток.

Опубл.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 156—162.

№ 202
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО БОЙКОТ УКРАЇНСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ ВИБОРІВ ДО ПОЛЬСЬКОГО СЕЙМУ І СЕНАТУ

16 вересня 1922 р.

Всі найвисші політичні чинники галицько-українського народу, а саме: Українська Національна Рада, Українська Міжпартійна Рада, Ширший Народній Комітет української трудової партії, Ширший Заряд української радикальної партії, Управа української християнсько-суспільної партії та Руський Виконавчий Комітет (Русскій Исполнительный Комитет) — постановили не брати участи у виборах до польського сойму й сенату. Годиться зазначити, що виборча абстиненція відноситься як до самого виборчого акту, так і до всіх вступних підготовань до виборів. Зазначуємо, що у виборах як і в передвиборчих актах можуть брати участь тільки горожане польської держави, а Східна Галичина згідно з постановою Ради Союза Народів лежить поза границями Польщі.

Український прапор. — 1922. — 16 верес.

№ 203
ПОВІДОМЛЕННЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР» ПРО ОПІР ПОЛЬСЬКИМ ОКУПАНТАМ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

16 вересня 1922 р.

Балканізація Галичини

У краю горить... Стихійний гнів українського населення, гнобленого безсоромним ляцьким наїздником при помочи нечуваних у культурнім світі насильств та злочинів, обхоплює грізною пожежою щораз ширші простори. Розпалюється щораз яскравійше та кидає вже свої багрові відблиски на цілу Европу. «Ірляндія над Збручем», якої ще так дуже недавно побоювався

Льойд Джордж, стає швидше, ніж про се думали дипльомати в Ґенуї та польські журналісти, дійсністю. Динамітові вибухи, нищення зелізничих доріг і телеґрафічних і телефонічних получень, замахи на ляцькі урядові будинки, заводи й уладження, підпалюваннє загарбаного Ляхами майна й добірку, безоглядна боротьба проти ляцьких креатур, посіпаків, запроданців та хрунів усякого роду, — те все й цілий ряд инших актів розпучливої самооборони катованого українського населення повторюється у Східній Галичині вже трохи не щодня. Український нарід, який вже в самих початках свойого істновання вмів ставити збройний опір навалі Монголів, а протягом дальших століть не переставав боротися з ордами кримських Азіятів і з московськими і ляцькими наїздниками, не думає нині, в епосі XX ст., падати безвольною жертвою ляцьких грабіжників. Тих самих польських панів і полупанків, яких колись преславний Богдан Хмельницький нищив на Україні як ненажерливу сарану та проганяв далеко поза межі Рідного Краю. Спонтанно, з власної волі і самотужки намагається так нещасне українське населеннє Східної Галичини спастися від нечуваних ляцьких злочинів і польської влади на українській землі. Край горить щораз то страшнійшою пожежою і наче закликає теперішніх суверенів Східної Галичини вирішити справу її державности ще перед тим, заки ся пожежа переміниться в лютий оркан — на сім важнім розмежу між Східною і Середущою Европою.

Замах на станиславівського «воєводу» Юристовского? «Gazeta Codzienna» з 28. м. м. повідомляє: Який невигідний є Жидам і Українцям «воєвода» Юристовскі, доказує факт (невідомо, з яких причин держаний в тайні), що перед несповна 6 тижнями кількох українських «злочинців» хотіло виконати замах на життє «воєводи» Юристовского. На щастє власти впали в останній хвилі на сліди заговору й унеможливили його.

Дві ручні ґранати вкинули невідомі люде дня 19. серпня у Стрию до помешкання польського директора поліції. Тої самої ночи кинено такі самі ґранати до касарні польського війська. Ґранати вибухнули, але не вбили нікого. Наслідком сього панує у Стрию велике затрівоженнє і заостреннє відносин

між Поляками й Українцями. Поліція розпочала енерґійні пошукування за справниками замаху («Dziennik Ludowy»).

Нищеннє зелізничих доріг і телєґрафічних получень у Східній Галичині поширюється щораз більше. На днях поклали невідомі особи в околиці Жабінки на зелізничих шинах зелізні перепони. Одначе польські зелізничники добачили їх перед часом і таким чином унеможливили катастрофу («Громадський Вістник»).

Телєґрафічні дроти недалеко Жовтанець зірвав хтось на великім просторі. Всі пошукування поліції лишилися без успіху («Гром. Віст.»).

Червоний когут! На весні с. р. розпарцелював польський князь Чорторискі з Журавна фільварок у Дубравці між Мазурів і здемобілізованих охотників з армії Абрагама. Українським селянам заявив, що «Rusinom nie sprzedam, choćbym swoim za darmo rozdał». Небавом потім підложили одної ночи невідомі люде огонь під стирту панського сіна вартости 3 міліонів мп. Сіно згоріло до тла. Другої ночи згоріла в Чорториского ще одна стирта сіна вартости 3 міліонів і стирта збіжа вартости 22 міліонів мп. Підчас пожежі ніхто з селян не хотів ратувати, так, що все згоріло до останнього стебла («Гром. Вістн.»).

Невдалий підпал. У стодолі ґр. Дембіцкого в Яворові найдено набій з вибуховим матеріялом, який підложили невідомі люде з ціллю підпалення будинків ґрафа. Арештовано Олексу Процика як підозрілого в тій справі («Гром. Вістн.»).

Про замах на старосту в Калуші пишуть часописі ще: В день замаху роздався в місті коло 11-ої год. в ночі страшний гук. Виявилося, що се вибухнула бомба, яку невідома доси особа підложила під приватне мешканнє старости Мадуровича. Вибух счинив лиш матеріяльну шкоду. З людей не потерпів ніхто ні на життю ні на здоровлю. Ся сензаційна пригода дала в місті привід до ріжних толків. Поляки кричать, що се замах на підкладі чисто політичнім, виконаний Українцями. Вони горлають, що се тільки одно звено в ланцюху «широко закроєної української терористичної акції» («Гром. Вістн.»).

Український прапор. — 1922. — 16 верес.

№ 204
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ПРЕСИ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВУ КАНЦЕЛЯРІЮ ПРО ОПІР НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПОЛЬСЬКИМ ОКУПАНТАМ

Не раніше 18 вересня 1922 р.

**Військова Канцелярія Диктатора
Західно-Української Народної Республики
Балканізація Сх. Галичини**

Східна Галичина вже четвертий рік переносить терпіня страшної окупації, яку виконує з порученя держав Антанти (рішенє з 25. червня 1919 р.) історичний ворог українського народу — Польща.

Перший рік (1919) окупацийного режіму Польщі у Сх. Галичині застав українське громадянство того краю у фізичній перевтомі. Девятимісячна боротьба проти Польщі на фронті від Карпат через Львів аж до меж Холмщини, перехід Гал. Армії за Збруч, виарештованє українських політичних провідників міста і села польськими окупацийними властями, а врешті густе обставленє цілої Східної Галичини польськими військовими відділами — унеможливлювало всякий активний виступ сх. галицького населеня проти польської окупацийної влади.

Аж 1920 р. українське населенє Сх. Галичини зазначило ділами свою ворожість до польського окупанта в двох полосах краю:

На Гуцулщині, де в маю того року Гуцули почали нищити станиці польської жандармерії і вбивати жандармів, а навіть нападати на польські військові патролі, і на Бойківщині, де в звязку з совітським наступом на Сх. Галичину селяни несли поміч партизантському відділови Др. Бекеша і зголошували ся в добровольці проти польської армії.

Та сі виступи Українців Сх. Галичини Польща втопила в морі крови і шибениць зараз після відвороту совітської армії із Сх. Галичини. Окремі карні відділи польської жандармерії їздили з повіту до повіту, з села до села і ловили українських «бунтовщиків» проти польської окупації, вбиваючи або розстрілюючи їх на місци. По селах Гуцульщини і Бойківщини

розкватировано тоді «для кращого прохарчованя» польські кавалєрійські частини, а кождого свідомого українського громадянина поставлено під строгий нагляд. Розуміеть ся, що серед таких обставин яка небудь отверта боротьба проти Польщі була прямо не можлива. І тому в другій половині 1920 р. і в першій половині 1921 р. українське громадянство Сх. Галичини було спосібне хиба до актів розпуки.

Першим голосним відгомоном сего психольоґічно зрозумілого настрою був атентат студента Стефана Федака на польського львівського воєводу Ґребовского з дня 25. вересня 1921 р. Сей вчинок молодого студента — члена української академічної молоді, виключеної польским окупантом від студій на львівськім університеті — відбув ся в мурах львівського маґістрату, на очах Пілсудского і численних чужинців, що з'їхались були на польску виставу у Львові «Східні торги». В тиждень опісля зроблено спробу атентату на тернопілського воєводу, про що польска влада заборонила була писати в своїй пресі.

Очевидно, що чим далі Антанта відволікала вирішенє східно-галицької справи і чим більше польский окупант доскулював цілому українському народови, тим більше росла серед катованого населеня ненавість до польскої окупації. Особливо відложенє вирішеня східно-галицької справи на неозначений час ґенуенською конференцією, на котру в Сх. Галичині покладано певні надії, викликало розчарованє і пхнуло населенє до активних виступів проти польского наїздника. Від мая 1922 р. по нинішний день іде плянове нищенє польскої окупації у Сх. Галичині через українське населенє.

В маю 1922 р. згоріли оселі польских кольоністів 1) в Нижбірку, 2) Чабарівці, 3) Суходолі, 4) Коцюбинцях, 5) Васильківцях гусятинського повіту, 6) у той сам час пострілено у селі Петовій, снятинського повіту, команданта польского куріня Радохонского, 7) на шляху Львів—Бібрка ушкоджено зелізничі шини і перетято телеґрафічні дроти, 8) 18. мая забито стійкового жовніра коло моста у Братковичах, 9) з кінцем місяця мая згоріли до тла в Бакончицях коло Перемишля військові маґазини польскої армії вартости півміліярда пол. мар., 10) рівночасно згоріли до тла в Перемишли на Засяню два військові склади вовни і один військовий тартак.

В червни 1922 р. 11) 16. червня спалено польські доми в Городку Ягел., 12) 3. червня знищено дім польскої жандармерії в Яворові, 13) 18. червня кинено бомбу на станицю польскої жандармерії в Угнові, 14) 27. червня кинено бомбу на дім польскої поліції в Судовій Вишні, 15) 28. червня спалено водну станцію в Любачеві.

В місяці липні 1922 р. 16) 8 липня згоріли польскі хати та інвентар в Річках коло Рави Руської, 17) того самого дня згоріли польскі хати в Робулках пов. Ліско, 18) 4. липня згорів «Людови Дом» польских кольоністів біля Яблонова, 19) 2. липня спалено великі стайні польского полку в Старім Селі коло Бібрки, при чім шкода виносила 9 міліонів п. мар., 20) 13. липня був Львів ізольований від цілої Европи з причини поперетинаня всіх дротів, 21) 19. липня перетято телеґрафічні і телефонічні дроти на значній просторини на лінії Коломия—Станиславів, 22) 28. липня перетято комунікацію телефонічну на лінії Львів—Жовква, 23) 15. липня спалено зелізничу стацію в Сопотові коло Кут, 24) 14. липня спалено відоензинярню в Дрогобичи, 25) 21. липня підпалено стацію зелізничу в околици Городка Ягел. 26) 10. липня убито в селі Добростанах коло Львова польского жандарма Франціішка Стшелского.

В місяци серпни 1922 р. 27) 16. серпня виконано динамітовий замах на потяг в околици села Пядики, 28) того самого дня перетято на лінії Львів—Сапіжанка коло Жовтанець телеґрафічні і телефонічні дроти на просторі кількох км., 29) 17. серпня перетято телеґрафічні дроти в околици Куликова, 30) 20. серпня доконано два замахи бомбами на мешканє повітового команданта поліції і поліційні касарні в Стрию, 31) в ночи з 15. на 16. серпня доконано динамітового замаху на польский двір в Яворові, 32) 28. серпня доконано в протягу одної ночи підпалу двора гр. Дембіцкого, замаху на стацію зелізничу бомбами і знищення динамітовими питардами поліцийного дому в Яворові, 33) того самого дня знищено телеґрафічні і телефонічні дроти на лінії Львів—Жовква коло Грибовиць, 34) 31. серпня прострілено польського аґента поліцийного Стецалу в Стрию, 35) 28. серпня підпалено в Переспі пов. Сокаль стирти збіжа на поли дідича Красінского.

В місяци вересни 1922 р.: В перших днях вересня підпалено: 36) обістє віта в Тадані пов. Камінка Струмілова, 37) стирти збіжа на поли дідича Бартмаского в тім самім селі, 38) стирти збіжа на фільварку в Неслухові, 39) на фільварку в Сілець—Бенкові, 40) на фільварку бурмістра Камінки Струмілової, 41) в селі Мазярни підпалено лісничівку, 42) в Поповичах пов. Мостиска підпалено стодолу Поляка Спільки, 43) в Болистрашицях пов. Перемишль підпалено стирти збіжа на фільварку п. Зайончковского, 44) на фільварку в Слободі Золоті коло Бережан збіжє і двір, причім згоріло 31 коней, упряж, будинки господарчі і машини рільничі, 45) в Будзанові коло Бережан на фільварку гр. Баворовского спалено весь сегорічний збір, 46) на фільварку Заславє той сам повіт спалено також цілий сегорічний збір, 47) то само на фільварку Тростянець пов. Бучач, 48) в Острові коло Тернополя спалено на фільварку гр. Баворовского кілька стирт збіжа, 49) спалено фільварок в Зягелю, 50) фільварок в Підгірцях, 51) 1. вересня доконано динамітовий замах на зелізничий міст в Яворові, 52) того самого дня перетято дроти телеґрафічні в околици Жовкви, 53) в перших днях вересня убито вітів в селах Доліби і Стшалкова, 54) в наслідок замаху наступила катастрофа потягу на лінії Львів—Підгайці, 55) в ночи з 6. на 7. вересня перетято на великім просторі телеґрафічні і телефонічні дроти на лінії Любачів—Башня, 56) 7. вересня підложено під стацию Боднарів і на зелізничий тор коло неї динамітові петарди, 57) в тім самім часі згоріли стирти збіжа на фільварку в Новім Місті пов. Добромиль, 58) в ночи 10. вересня підложено динамітовий набій під фільварок Яксманичі коло Перемишля — фільварок згорів, 59) того самого дня перервано на великім просторі на лінії Зимна Вода—Мшана телеґрафічні і телефонічні дроти, 60) того самого дня перетято телеґрафічні дроти між стаціями Суха Воля—Мшана, 61) в ночи з 12. на 13. вересня підпалено фільварок в Любичі Королівській, 62) 13. вересня спалено стирти збіжа на фільварку в Буцневі коло Тернополя, 63) 14. вересня підпалено стирти збіжа на фільварку в Реклинци, 64) того самого дня згоріли стирти збіжа в Ліску Королівськім під Глинянами, 65) 15. вересня підпалено фільварок воєводи станиславівського Юристовского в Курівцях коло Тернополя, 66) в тім часі

пробовано підпалити двір в Розлужанах, 67) в Журавци підпалено збіже і двір, 68) в Глинянах підпалено фільварок гр. Потоцкого, 69) в ночи 15. вересня підпалено двірські забудовання в Люблинци пов. Чесанів, 70) спалено двір в Антонівці і 71) Заславю пов. Теребовля, 72) в борщівськім повіті спалено два фільварки, 73) 15. вересня підпалено стирти збіжа на фільварку в Туринці, 74) тої самої ночи спалено стирти збіжа на фільварку в Деревни, 75) тої самої ночи перетято всі дроти на лінії Жовква—Мости Великі, 76) в тім часі спалено фільварок гр. Броніцкого в Любіні Великім, 77) дім польскої школи в Рибниках під Бережанами, 78) двір в Козлові, 79) в Підгайчиках, 80) в Підлісках, 81) в Підбірцях і 82) Ізидорівці, 83) в Семках, 84) в Нежухові, 85) 20. вересня підпалено фільварок в Бучковицях пов. Перемишль, 86) в тім самім повіті в тім самім часі підпалено фільварок в Машковицях — який горів через три дні, 87) в тім самім часі підпалено стодолу на фільварку Єлінка князя Сапіги, 88) в ночи з 13. на 14. вересня перетято всі телеґрафічні і телефонічні дроти на лінії Сапіжанка—Честинь, 89) в ночи з 17. на 18. вересня перетято і зірвано всі телеґрафічні і телєфонічні дроти на лінії Камінка Струмілова—Мілятин, 90) тої самої ночи перетято телеґраф. дроти коло села Зелехова і т. д.

Річ ясна, що боротьба Українців Сх. Галичини проти польскої окупації буде чимраз змагати ся і не буде припинена до того часу поки стопа одного польского жовніра тратує українську землю. Коли Антанта, що на основі 91. арт. С. Жерменського договору є сувереном Сх. Галичини, буде дальше зволікати з вирішенєм східно-галицької справи, то буде мати не бавом справдішний Балкан в середущій Европі. У боротьбі проти польскої окупації Українці Сх. Галичини не мають нічого до втраченя — хиба кайдани неволі.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 317. Машинопис. Оригінал.

№ 205
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ПРЕСИ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВУ КАНЦЕЛЯРІЮ ПРО ОПІР НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПОЛЬСЬКИМ ОКУПАНТАМ ЗА ЧАС 23—30 вересня 1922 р.

*Не раніше 30 вересня 1922 р.**

Балканізація Сх. Галичини
Огляд подій за час від 23. до 30. вересня 1922
(зібрано після донесень краєвих часописей)

В тім часі спалено: 1) В Фердинандівці коло Ставчан пов. Городок Ягай. стирти збіжа Польки Душковскої. Шкода 100.000 п. м.

2) В Букачівцях пов. Станиславів спалено стіжки збіжа польского кольоніста Ніклова.

3) На фільварку в Потоці пов. Рогатин підпалено стирти пшениці. Шкода 4,600.000 п. м.

4) На фільварку рим. кат. капітули в Бушковичках коло Перемишля підпалено забудованя двірські. Згоріли всі забудованя, весь мертвий інвентар і все збіже — загальної вартости 100 міліонів п. м.

5) На фільварку в Ляцкій Волі пов. Мостиска підпалено три великі стирти збіжа. Шкода много міліонова.

6) В ночи з 22. на 23. вересня підпалено фільварок в Жардові пов. Яворів.

7) На фільварку військовім в Камінци Струм. підпалено велику стирту вівса. Шкода велика.

8) В ночи 24. на 25. вересня підпалено двірські будинки на фільварку кн. Сапіги в Селищах пов. Рава-Руска.

9) Того дня спалено фільварок в Ходованьци пов. Томашів.

10) На фільварку кн. Чорторийского в Боянові пов. Журавно спалено кілька стирт збіжа. Шкода кількадесять міліонів п. м.

11) 24. вересня підпалено збіже на фільварку в Вільці Росновській пов. Яворів. Шкода 150 міліонів п. м.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

12) В ночи з 24. на 25. вересня підпалено стирти збіжа на фільварку Застінок — Раковиць пов. Бібрка. Шкода 60 міліонів п. м.

13) 26. вересня підпалено на фільварку в Бартатові велику стирту збіжа.

14) Того самого дня згорів фільварок в Стриганцях пов. Стрий.

15) 27. вересня згорів фільварок в Підгірцях той сам повіт.

16) 29. вересня підпалено вже третий раз фільварок гр. Бруніцкого в Стрілкові коло Стрия.

17) Того самого дня підпалено двірські будинки в Хороброві коло Сокаля.

18) Того самого дня підпалено два фільварки гр. Дідушицького в Бославицях і Радванцях.

19) Тої самої ночи підпалено два фільварки того самого графа а то в Викторові і Комарні пов. Станиславів.

20) На фільварку в Угринові той сам повіт підпалено стирти збіжа.

21) На лінії Вигнанка — Іванє Пусте коло Гормаківки вискочив в наслідок ушкодження тору потяг із шин. Через се мусів бути рух залізничий перерваний на 48 годин.

22) На лінії залізничій Конюхів—Сколє—Стрий підложено під залізничі шини динамітові бомби.

23) В Ставчанах розбито перед приїздом особового потягу зворотнєцю віздову.

24) В Утінкові пов. Золочів кинено бомбу до мешканя управителя школи Поляка Яушковича.

25) 23./IX. підложено динамітову бомбу під будинок польскої поліції в Мишині пов. Печеніжин.

26) В будинку польскої поліції в Сколі пов. Борщів повибивано шиби.

27) В тім самім часі пострілено Омеляна Карашкевича, який готовив привітну делеґацію для Пілсудского в часі єго переїзду до Румунії і готовив ся кандидувати на посла до польского сойму. Названий в шпитали помер.

28) В тім часі вбито другого члена гуцульскої делеґації до Пілсудского — Юрка Петрійчука.

Не помагає Полякам заведений ними в Сх. Галичині виїмковий стан, не помагають доразові суди, не помагають масові арештованя Українців — головно студенства — ані ріжні шікани розкватерованих по селах польских леґіонерів, — боротьба того рода до роспуки доведеного укр. народа йде далі.

Поляки з пімсти за се, що укр. нарід дає через се найлучші докази свого «вдоволеня» із польского окупаційного правліня, чим то они за границею так люблять чванити ся, — хопились остатними днями також терору.

Они, що мають для удержаня ладу і порядку в Сх. Галичині дивізії власного війська, хмару жандармів, поліції, аґентів і шпіонів управляють цілком явно без карно терор супроти винятого вже і так з під всякого права укр. населення.

17. вересня скликали они до салі польского Сокола у Львові загальні збори своїх боївок, де по горячих промовах ріжних бесідників — між иньшими польских майорів і підполковників — через аклямацію порішено строгу пімсту для Українців. На овочі того порішеня не треба було довго ждати.

1) Вже тої самої ночи (з 17. на 18. вересня) польска боївка підпалила приходські будинки, інвентар і збіже о. шамб. Цегелського в Камінці Струм. В часі ратованя боївка обстрілювала приходство з трех сторін.

2) 22. вересня підложено Поляками в домі Просьвіти у Львові екразитову бомбу. Бомба експльодувала спричинивши великі шкоди.

3) 24. вересня підложила польска боївка знова бомбу в домі наукового товариства ім. Шевченка при ул. Чарнецкого.

4) Того самого дня експльодувала підложена бомба в Академічнім Домі у Львові, в якім містить ся укр. кухня і укр. женська ґімназія. Дім частинно зістав знищений, спричинені шкоди много міліонові.

5) В ночи з 20. на 21. вересня підпалено обістє Українця Мацевича в Долині. Ратунок пожару був не можливий через безнастанну експльозію муніції розкиненої підпалячами по обістю.

6) Тої самої ночи вибухла екразитова бомба в будинку Укр. ґімназії в Долині. В салі, в якій наступив вибух, знайдено

рівнож розсіяну кресову муніцію, яка в часі пожару через експльозію мала унеможливити ратунок.

7) В ночи з 25. на 26. вересня підложено бомбу під будинок укр. Сокола в Станиславові. Дім частинно знищений.

8) В селі Оборошині напала польска боївка на дім українського пароха і підпалила збіже. Між військом стоячим в тім селі а населенєм прийшло до перепалки і крісової стрілянини.

Українці вхопились до актів терору яко одинокого і послідного средства боротьби з польским наїздником... і горять польскі кольонії, польскі фільварки, литять в воздух польскі військові обєкта.

А маючі власть в руках мстять ся на Українцях... і горять укр. приходства, литять в воздух будинки культурних укр. інституцій.

Дійсно країна ладу у порядку — земского раю, заведенєм якого Поляки перед Европою так чванять ся.

Архів УКУ, Рим. ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 317. Машинопис. Оригінал.

№ 206
ПРОТОКОЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ ЛІДЕРА СЕЛЯНСЬКО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ др. КИРИЛА ТРИЛЬОВСЬКОГО ПРО БОЙКОТ ВИБОРІВ ДО ПОЛЬСЬКОГО СЕЙМУ І СЕНАТУ

7 жовтня 1922 р.

Протокол

списаний дня 7 жовтня 1922 р. в Уряді справ внутрішних, судівництва і комунікації.

Стає член Західно-української Національної Ради Др. Кирило Трильовський і заявляє, що слідує:

1. В польських часописях появилася поголоска, що селянсько-радикальна партія бере уділ у виборах до варшавського сойму. Заявляю отсим, що селянсько-радикальна партія стоїть в справі сих виборів на становищи солідарнім з цілим українським народом Східної Галичини то є на становищи повної абстинен-

ції, і що відозви [без підписів!] завзиваючі іменем сеї партії до участи у виборах суть очевидною містифікацією.

2. Довідуюся рівнож з польських часописей, що без мого відома зголошено [мабудь сфалшовано мій підпис] мою кандидатуру до варшавського сойму так, що я стою навіть на чолі якоїсь лісти кандидатів. Це рівнож є містифікацією так, як ані я, до нікого в справі моеї кандидатури до варшавського сойму не відносився, ані мені ніхто — чи то з української, чи польської сторони — такого предложення не робив. Очевидна річ, що колиби таке предложеннє навіть було зроблене, то я би єго без надумання з обуреннєм відкинув.

3. Протестуючи рішучо проти такого рода надуживання мого імени, прошу отсим галицький уряд справ внутрішних прийняти отсі мої заяви до свого відома і зробити з них відповідний ужиток.

Відень, дня 7. жовтня 1922.

Др. Кирило Трильовський вр.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 319. Машинопис. Копія.

№ 207
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ПРЕСИ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВУ КАНЦЕЛЯРІЮ ПРО ОПІР НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПОЛЬСЬКИМ ОКУПАНТАМ
за час 1—15 жовтня 1922 р.

*Не раніше 10 жовтня 1922 р.**

Балканізація Сх. Галичини
Події за час від 1 до 15 жовтня 1922
(Зібрано по донесенням краєвих часописей)

В тім часі спалено

1) Фільварок Слободу пов. Теребовля. Згорів цілий фільварок, шкода многоміліонова.

*Дата встановлена за змістом документа.

2) На фільварку Суха Воля коло Львова спалено 3 стирти збіжа, шкода 25 міліонів п. мар.

3) На фільварку в Вербіжи Нижнім пов. Коломия спалено стирти збіжа.

4) В Шепарівцях той сам повіт спалено стирту сіна лісничого Гасса.

5) В Радванцях пов. Сокаль спалено на фільварку стіжок сіна.

6) Пробовано підпалити фільварок у Підволочисках.

7) 10. жовтня спалено фільварок в Березовици Малі коло Збаража. Згоріли всі будинки господарські, знаряди рільничі, п'ять коров і 400 кіп збіжа.

8) В Рудниках коло Жидачова підпалено на фільварку стирти збіжа.

9) Спалено фільварок в Пукасівцях пов. Станиславів.

10) Спалено фільварок в Болистрашицях, пов. Перемишль.

11) На фільварку Хиринка той сам повіт спалено 3 стирти збіжа.

12) В Щирци пов. Рава Руска спалено на фільварку стирти збіжа.

13) В Негівцях пов. Калуш спалено на фільварку стирти збіжа. Шкода 5 міліонів п. мар.

14) В Акрошорах пов. Печеніжин спалено стирту сіна війта Поляка Уруского. Шкода 1 міліон п. мар.

15) Пробовано підпалити фільварок в Залучу. Пожар погашено.

16) В ночи з 7. на 8. жовтня підложено екразитову міну з електричним апаратом на зелізничім торі коло мосту під Перемишлем. Міна вибухла в часі переїзду поспішного потягу Львів—Варшава, в наслідок чого тор в тім місці зістав цілковито знищений і льокомотива потягу ушкоджена.

17) В ночи з 1. на 2. жовтня перетято всі телеґр. дроти на зелізничім шляху між Тернополем а Березовицею Великою.

18) Тої самої ночи перетято також дроти між Тернополем а Гаями Великими.

19) Між Львовом а Сиховом стріляно до переїзджаючого особового потягу, при чім польский поручник Полячек зістав ранений.

20) В Брошневі пов. Долина ранено двома кулями відданими через вікно війта Савчука. Причиною була передвиборча єго робота на корість Поляків.

Польська боївка спалила в тім часі дім укр. міщанина в Стрию Уліцького.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 317. Машинопис. Копія.

№ 208
НАКАЗ ЛЬВІВСЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ МІСЬКІЙ КОМАНДІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРО ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ДЛЯ НЕДОПУЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ДО ТАЄМНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

12 жовтня 1922 р.

В руки п[ана] коменданта

Згідно з конфіденціальними відомостями, два дні тому мав розпочатись запис української студентської молоді до таємного українського університету у Львові, для чого молодь масово прибула з провінцій у Львів. Цей запис має відбуватися в приміщенні товариства «Український фонд вдів і сиріт», що є в будинках Ставропігії по вул. Бляхарській. У зв'язку з цим нагадую, [що треба] видати негайно відповідні розпорядження, щоб не допустити до цього.

Про результати прошу вас негайно повідомити мене.

Льв[ів], 12/X-1922 р.

[Підпис нерозбірливий]

ДАЛО, ф. 110, оп. 4, спр. 849, арк. 37. Рукопис. Чернетка.

№ 209
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НАША ПРАВДА» ПРО МАСОВІ ПІДПАЛИ ПОМІЩИЦЬКИХ МАЄТКІВ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

21 жовтня 1922 р.

Пожежі в Східній Галичині продовжуються

В селі Тукасівці, Станіславського повіту, згоріло добро польського дідича.

В селі Суха Воля, Городоцького повіту, згоріло три скирти збіжжя. Шкода виносить 10 мільйонів.

В селі Баківці, Бібркського повіту, згоріла скирта збіжжя на фільварку. Дідич спровадив до села військо, яке утримує на кошт селян.

В селі Свобода, Теребовельського повіту, згорів фільварок, незважаючи на сторожу, яка складалась з шістьох людей.

В селі Камінка, Товмацького повіту, згоріла шопа з пашею, яка була власністю барона Капрі.

В Стрипці, Городенківського повіту, згоріла скирта пшениці. У Вікторівці згоріла стодола, набита збіжжям.

В кожне село, де тільки є фільварок чи кілька колоністів, власті посилають поліцію, жандармерію і військо, або так звані карні експедиції, які утримуються на кошт селян. Ці сторожі порядку являються панами життя і смерті цілого бідного населення. Скільки на смерть вже закатовано селян, цього ніхто не довідається, бо цензура добре сповняє свою службу.

Наша правда. — 1922. — 21 жовт.

№ 210
ОГОЛОШЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ВОЄВОДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ПРО ЗАБОРОНУ АНТИВИБОРЧОЇ АГІТАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЄВОДСТВА

22 жовтня 1922 р.

В останній час мають місце численні випадки агітації проти участі у виборах до сейму і сенату. При цьому агітатори подають неправдиві або перекручені і навіть фальшиві вістки, які поширюють усно та на мітингах або листами і друкованими [виданнями], зверненими до окремих осіб або населення в цілому для того, щоб відвернути цих осіб або населення від здійснення виборчого права, гарантованого конституцією.

У зв'язку з цим воєводство, як влада, яка повинна підтримувати безпеку і громадський порядок на своїй території, щоб забезпечити свободу виборів на основі § 7 розпорядження від 20 квітня 1854 р. (В[існик] д[ержавних] з[аконів] № 96) про заборону всякої агітації проти участі в призначених виборах до сейму і сенату, яка б велась будь-яким способом, усно, картинами, письмом чи поширенням друкованих [видань] і відозв до окремих осіб чи населення в цілому.

Винуватці, які будуть порушувати цю заборону згідно з § 11 розпорядження від 20 квітня 1854 р. («В[існик] д[ержавних] з[аконів] № 96), будуть покарані старостством (У Львові — дирекцією поліції) арештом від 6 годин до 14 днів. Однак це не позбавляє поліцію можливості переслідувати винуватців карно-судовим шляхом.

Ця заборона обов'язкова в повітах Бібрка, Бжозів, Цешанів, Добромиль, Дрогобич, Городок-Ягеллонський, Ярослав, Яворів, Кросно, Лісько, Львів, Мостиська, Перемишль, Рава-Руська, Рудки, Самбір, Сянок, Сокаль, Старий Самбір і Жовква з дня її оголошення.

Львів, 22 жовтня 1922 р.

Воєвода Грабовський

ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 9, арк. 102. Друкована афіша.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. — Зб. док. — Т. 2. — С. 86—87.

№ 211
ІНФОРМАЦІЇ УПОВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ КОСТЯ ЛЕВИЦЬКОГО ПРО ПОДІЇ В КРАЇ

24 жовтня 1922 р.

Матеріали до польських виборів у Східній Галичині

1) Дня 21/IX приїхала до Журавна зі Стрия окрема поліційна комісія і перевела ревізії у Др. Михайла Лакусти, Романа Шекерика та Івана Паламара. Арештовано Івана Паламара і Славка Михайловича з Боянова. Івана Паламара закуто в кайдани і відставлено до Стрия. Поліція шукала за закликами до бойкотування виборів.

2) Дня 20/IX ц. р. прийшов до села Вербіж пов. Коломия сильнійший відділ явної і тайної поліції, який розділившись на гуртки по 4 поліцаїв і два аґенти тайні перевели строгу ревізію за проти виборчими відозвами.

3) Дня 30/IX ц. р. перевела польська жандармерія в тім селі другу ревізію за противоборчими відозвами. Арештовано кілька парубків і двох 15 літніх студентів ґімназийних. Арештованих побито.

4) Дня 8/X ц. р. вимашерував на українські села в пов. Стрий полк польської кавалєрії в ціли здавлення «саботажу» проти виборів.

Арештовано в селі Конюхові пов. Стрий 11 людий, в селі Лукавиця пов. Стрий 10 людий а в Дашеві пов. Стрий 2. людий.

5) В селі Голуботіві арештовано війта Н. Дроня за те, що не хотів підписати виборчої лісти.

6) В Миколаєві над Дністром перевела польська жандармерія дня 10/X ц. р. трус у тамошного пароха о. Володимира Федусевича. Відтак його увязнено і вивезено до Стрия — мнимо за накликування селян до бойкотовання виборів.

7) В Тарзакові коло Сокаля староство арештовало 4 Українців за це, що зрезиґнували з членства виборчої комісії. Арештованих відставлено до Сокаля. Надто грозив комісар староства п. Хшановскі шибеницею.

8) В селі Уличнім пов. Дрогобич жандарми грозять, що в разі ухиленняся населення від виборів прийде польське військо і село розграблять.

9) В селі Обельниця пов. Рогатин арештовано Ілька Кубаревича за проти виборчу аґітацію.

10) Аби ще більше стероризувати український народ в напрямі участи в виборах завели воєвода львівський п. Ґрабовські і воєвода тернопільський п. Ольпінські — рескриптами з дати. Львів 19/IX 1922 і з дати: Тернопіль дня 30/IX 1922 Ч: 608/I на основі оголошення з дня 15//V 1919 Ч: 7856 Адм. і розпорядку мін. справ внутр. з дня 14/V 1919 Ч: 47866 наглі суди.

11) На сесії війтів в старостві в Стрию загрозив комісар староства п. Зґода, що як до суботи дня 30/IX ц. р. не будуть доставлені підписи членів виборчих комісій то тоді буде на усіх наложена кара по 200.000 мп. Як би знова виборці не пішли до виборів то староство вишле на села карні військові експедиції.

12) На сесії війтів в Рогатині загрозив староста військовими карними експедиціями, наколиб виборці відмавлялися від участи в виборах.

13) І дійсно в виконанню цих погроз закватеровано по селах польські війська. Так прм. закватеровано в Вербилівцях у о. Городоцького 16 жовнірів і 1 офіцера.

14) Українців, які резиґнують з членства в виборчих комісіях накладають староства високі грошові кари. Приміром на учителя Гната Унятицького з Унятич пов. Стрий наложила окружна виборча комісія за його резиґнацію кару в висоті 200.000 мп. (Рішеннє окр. виб. ком. з дати Стрий 28/IX 1922 Ч: 454/О. В. К.).

«В цiли безпроволочного стягнення наложеної гривни відноситься до староства в Дрогобичи з тим, що в разі дальшого протидержавного опору уживається військової помочі а «опірна» громада одержить військо як залогу.

15) Рішеннєм з дати Стрий 29/IX 1922 Ч: 47/О. В. К. наложила окружна виборча комісія в Стрию на о. Павла Джулинського з Перегінська, Зенона Патрія і Михайла Панькова за резиґнацію з членства виб. комісії кару в сумі по 200.000 мп.

16) Польська ординація виборча з дня 28/9 1922 знає найвищу кару в сумі 20.000 мп. Новеля, якою заведено висші кари обовязує щойно від 29/IX 1922.

Мимо цего наложили виборчі комісії на Українців кари вищі від 20.000 мп. єще перед днем 29/IX 1922 як прм.:

Окружна виборча комісія в Стрию наложила рішеннями з дня 27/IX 1922 Ч: 350 і з дня 27/IX 1922 Ч: 298 на Йосифа Малика і Миколу Кулинича з Сільця за їх резиґнацію кари в висоті по 200.000 мп.

17) В Болехівцях пов. Стрий наложено на 6 «опірних» Українців кару по 60.000 мп. (рішеннє з дати 26/IX 1922 Ч: 213).

18) На 3 «опірних» членів виборчої комісії (Українців) з Волі Якубової, на 7 членів з громади Улично і на Василя Селецького з Тустанович наложила виборча комісія в Стрию кари по 60.000 мп.

19) Окружна виборча комісія в Золочеві наложила на 10 українців, членів виборч. комісії за резиґнацію кари по 50.000 мп. (рішеннє з 16/IX 1922 Ч: 1846).

20) Окружна виб. комісія в Стрию наложила на 3 Українців з села Томашівці пов. Калуш «за резиґнацію» кару в сумі 200.000 мп. (рішеннє з дати Стрий 28/IX 1922 Ч: 381/О. В. К.)

21) Рішеннєм з дати Стрий 18/IX 1922 Ч: 329/ О. В. К. наложено на о. Петра Патрило за «резиґнацію» кару по 60.000 мп.

22) В селі Доростів пов. Дрогобич виконано у Українців заняття рухомостий на заплачення кар за «резиґнацію» еще перед дорученням карного присуду.

23) В Стрийщині польське військо, кіннота і піхота з машиновими крісами, з комісаром староства налітає на кожде село і силує сільських комісарів підписувати виборчі лісти. З селян стягають тяжкі контрибуції в збіжу і грошах.

24) Поляки вишукують собі кандидатів, яких східно-галицьке населеннє ніяк не хоче і при помочі військової сили і террору хотять силоміць їх «вибрати в посли» до варшавського Сойму. Так прм. возить державна польська поліція кандидата на посла Сидора Твердохліба і террором змушує селян до акції виборчої за ним, як це сталося в Жидачеві дня 29/IX ц. р.

25) Те саме діється в Коломийщині, де польська влада висуває на посла Павла Лаврука з Іспаса.

ЦДАВОУ, ф. 4440, оп. 1, спр. 4, арк. 23—25. Машинопис. Оригінал.

№ 212
ЛИСТ УПОВНОВАЖЕНОГО ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ КОСТЯ ЛЕВИЦЬКОГО ПРЕДСТАВНИКОВІ У ПРАЗІ ЄВГЕНУ ЛЕВИЦЬКОМУ З ДОДАТКОМ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОДІЇ В КРАЇ

25 жовтня 1922 р.

В прилозі пересилаю Вам інформації про найновіші події в краю в ціли вказаного вихіснування. Отсі інформації зібрані на підставі польської преси, так як від нашої орґанізації з краю не одержали ми досі таких відомостей.

Рівночасно пересилаємо Вам книжку о. Войнаровського під заголовком: «Судьба Укр. Народа під польським пануваннєм».

Прийміть заяви моєї глибокої пошани.

Відень, 25. жовтня 1922.

Уповновласнений Уряду для Справ Закордонних.

Партизанщина в Східній Галичині.

1) Дня 15/X ц. р. появилися в повіті зборівськім партизанська ґрупа, складаючася з около 50 їздців, а зростаюча чисельно з дня на день через прилучуванняся до неї чим раз більше охотників. Она перейшла досі повіти: Зборів, Бережани-Підгайці, Бучач, Рогатин, руйнуючи і палячи по дорозі польські фільварки і оселі польських кольоністів та проганяючи зглядно убиваючи польську поліцію і жандармерію.

2) В тім самім часі зявилася друга партизанська ґрупа в околиці Залозець, пов. Броди.

3) Така сама ґрупа зявилася в Карпатах в околиці Сянока,

4) в Тернопільщині і

5) в Збаращині.

Послідна получилася по дорозі з першою і найсильнійшою ґрупою.

Тих пять ґруп — особливо перша найсильнійша — розділюються на малі гуртки, які виринають несподівано в ріжних місцевостях, чим ширять тим більший переполох. Дідичі,

станиці польської жандармерії утікають в паніці до міст. Вислані польські відділи війська — піхоти, кавалєрії а навіть артилєрії стоять безрадні, а що більш нерадо і зі страхом підступають в загрожені райони. В кількох місцях прм. коло Осівця і Бабулиниць пов. Бучач прийшло до формальної битви між партизанами а польським військом, при чім польське військо завсігди мусіло уступити.

Перша ґрупа обрабувала в Ярчівцях польських кольоністів, в Яцківцях побили дідича, в Плаучи убили команданта з станиці польської жандармерії, Гловєйського і двох жандармів Пончка і Сидора, в Горожанці убили команданта станиці жандармерії Корчовського. Зрабувала зглядно спалила між иншими фільварки: Августівку, Яхівці, Плаучу, Дунаїв, Писарівку, Демну, Конюхів, Гелєнків, Черемхів.

Друга ґрупа, оперуюча коло Залозець зрабувала і знищила пять фільварків.

Зрабовані по фільварках річи і дорогоцінности розкидують партизани поміж населення.

Вони розкидають також між населення відозви, в яких завзивають Українців до вступлювання в їх ряди та успокоюють українське населення, бо они ідуть лише проти польських фільварків та польських кольоністів.

В звязку з появою узброєних українських відділів переводять Поляки по цілій Східній Галичині масові арештування і труси серед українського населення.

Дня 20 ц. м. переведено у Львові ревізії:

1) в студентській кухні в «Академічнім домі»,

2) в «Домі інвалідів»,

3) в льокалі товариства «Просвіта»,

4) у Осипа Навроцького,

5) у Др. Степана Федака,

6) у судді Володимира Целевича,

7) у директора «Союзного Базару» п. Чайківського,

8) в будинку тов. «Дністер» та в редакції «Діла»,

9) у п. Рожанківського,

10) в будинку «Наукового Товариства імени Шевченка»,

11) того самого дня прибув до забудовань Святого Юра у Львові о год. 4 рано відділ поліції в числі понад 100 людий

з кільканайцятьома аґентами і перевівши ревізію відійшов о год. 7. рано.

По ревізіях почалися арештування. І так арештовано дня 20. ц. м. у Львові:

1) Начального редактора «Діла» п. Федя Федорцева, мимо цего, що дижурний лікар ратункового поготівля ствердив у п. Федорцева 38° горячки та рішуче запротестував, щоби в такому стані забирати недужого до поліцийних арештів.

Знаменним також є, що мимо домагання арештованого ніхто з аґентів поліції не предявив ніякого документу на право перевести арешт на ревізію.

2) студ. Тиктора, 3) студ. Бубу, 4) студ. Фіку, 5) студ. Носика, 6) студ. Яцуру, 7) служащого в домі Василиянок, 8) Семена Українського, 9) Михайла Вороновського, 10) Ілька Яцева, 11) Юрія Ґоцького, 12) Гордієнка, 13) уряд. тов. «Просвіта» п. Петрика, 14) урд. Осипа Навроцького, 15) студ. Богдана Ковальського, 16) сторож тов. ім. Шевченка п. Гупайла, 17) студ. Ярослава Івасечка, 18) стд. Палюґу і 19) дві сестри Служебниці. Арештованих поліція побиває. Крик їх чути аж на улицю. Так прм побито на очах арештованих Служебниць студ. Яцуру.

В Тернопільщині арештовано 20 осіб а в Підволочисках 10 осіб.

Надто арештовано в Дашеві 7 Українців, в Конюхові 9 Українців а в Городенщині та Коломийщині около 70 осіб.

Піднести належить, що тернопільське воєвідство постановило інтернувати усіх чільних українських діячів. Таким способом хотять Поляки приноровити до Українців давні свої методи нищення їх з років 1919—1920.

Дальші матеріяли до польських виборів в Східній Галичині

Чим більше зближається день 5/XI ц. р. (вибори до польського сойму) тим сильнішим стає террор, тим більше случаїв змушування Українців Східної Галичини до участи в виборах.

Ревізіям, погрозам, ріжного рода шиканам, арештам та карам за зречення з членства виборчих комісій нема кінця.

Знаменним є, що Поляки починають приноровлювати до Українців навіть середновічні тортури, щоби примусити їх до участи в виборах.

Ось кілька примірів:

1) Дня 12/X ц. р. переведено трус у о. М. Дерниці з Тури великої. Пошукували проти-виборчих відозв.

2) Дня 15/X ц. р. переведено ревізію в домі Савицького з Долини. Шукано відозв збойкотовання виборів.

3) Дня 9/X ц. р. впало 50 польських жовнірів під проводом якогось старшини до села Ходовичі пов. Стрий і вистрілявши увесь дріб поховали їх в свої наплечники. Одного господаря і його жінку побито аж до крови за це, що не хотіли дати свого дробу. Цілею було: примусити членів виборчої комісії підписати листи.

4) Дня 25/X скликав староста товмацький сесію війтів і загрозив їм, що за зречення з членства виборчих комісій каратиме карами по 200.000 мп. а надто потягне їх до відвічальности перед наглі суди, які заведено дня 20/IX ц. р.

5) Дня 2/X ц. р. урядив староста косівський передвиборче віче з Жабю, на яке одначе ніхто з селян іти не хотів. Тоді кинулися жандарми по селі за селянами і зачали їх волікчи за карк до вічєвого льокалю.

6) З початком жовтня ц. р. переведено ревізію у учителя Миколи Івантишина і у селян Василя Куриляка і Василя Андрушки. Шукано за противиборчими відозвами.

7) Староство в Долині спровадило на час виборів до українських сіл військо, яке для стерроризовання населення каже Українцям годинами лежати в болоті на улиці.

8) В Раківци пов. Коломия женуть польські жандарми українських селян до Печеніжина — возити дерево на опал для польських урядників в Коломиї. Причина: абстиненція селян від акції виборчої.

9) В польські лісти виборчі вписують Поляки Українців і змушують їх таким способом до кандидатури. Ось так задумують Поляки своїми голосами вибрати українських послів до варшавського сойму, як це діється прм. в окрузі виборчім ч: 49 (Самбір Рудки - Судова Вишня).

10) Дня 12/X ц. р. перевела польська охрана і поліція трус у 30 Українців з Калущини і арештувала їх мнимо за саботаж.

Слідство веде польська охрана і приноровлює при допитах середновічні тортури. Кнеблють уста, бють, накладають лан-

цушки, викручують руки і т. д. Таких експериментів уживали проти арештованих: Василя і Гриня Гомівських, Дмитра Сімки, Ничая Василя і Володимира Сорохтія.

11) Дня 12/X ц. р. арештовано в Долині ученика ґімн. Остапа Дерлицю і закованого в кайдани вивезено в невідомі сторони. Причина: саботаж і противиборча акція.

12) Дня 15/X ц. р. арештовано в Долині за противиборчу акцію Евгенію Савицьку і відставлено до Львова.

13) Артикул 25 польської ординації виборчої узнає лихий стан здоровля як виправдуючу причину неприняття номінації в виборчій комісії. Мимо цего наложено на хорого о. Івана Палієва з Рівного за зречення з членства виборчої комісії кару в сумі 60.000 мп. (Оречення окр. виб. ком. в Стрию з дня 4/X 1922 ч: 278).

14) Дальше наложено кари за «резиґнацію» на Николу Лаврова в Берлогах в сумі 60.000 мп. (оречення староства в Калуши з дня 6/X 1922 ч: 5 (вибори)).

15) На Федора Сметанку і Дмитра Трача з Труханович пов. Сколє по 60.000 мп (оречення виб. ком. в Стрию).

16) На Михайла Юркова і Дмитра Туркова з Труханович пов. Сколє по 10.000 мп (оречення виб. ком. в Стрию).

17) На Івана Палюґу з Братишева в сумі 10.000 мп. (оречення окр. виб. ком. в Станиславові, з 18/IX ц. р.).

18) На Андрія Терлєцького з Язівки і на Прокопа Василишина з Локіток по 20.000 мп. (оречення окр. виб. ком. в Станиславові з дня 6/X ц. р.)

19) На шість Українців з села Будзин по 20.000 мп (оречення окр. виб. ком. в Станиславові з дня 2/X ц. р.): на отця Др. Кароля Ярму в Берлогах в сумі 60.000 мп. (оречення окр. виб. ком. в Стрию ч: 52 з дня 4/X 1922, ч: 279).

20) На о. М. Чонезу в Студінці в сумі 60.000 мп. (оречення окр. виб. ком. в Стрию).

21) На Стефана Чуваду в Огірди коло Лавочного в сумі 200.000 мп. (оречення окр. виб. ком. в Стрию).

22) На Олексу Мацькова в Стрідисках нових 60.000 мп. з тим що в разі дальшого піддержування резиґнації наложиться кару в сумі 100.000 мп. (оречення з дня 29/IX 1922 ч: 1958, окр. виб. ком. в Золочеві).

23) На Костя Тяглія з Ярболі в сумі 20.000 мп. (оречення окр. виб. ком. в Жовкві).

24) На о. Семона Шпіцера з Солукова в сумі 20.000 мп. (оречення виб. ком. в Стрию з дня 19/IX 1922, ч: 84).

ЦДАВОУ, ф. 4440, оп. 1, спр. 4, арк. 13—20. Машинопис. Оригінал.

№ 213
РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА ПОЛЬЩІ НОВАКА, МІНІСТРА ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ СОСНКОВСЬКОГО І МІНІСТРА ВНУТРІШНІХ СПРАВ А. КАМЕНСЬКОГО ІНСПЕКТОРОВІ V АРМІЇ У ЛЬВОВІ ГЕНЕРАЛОВІ ГАЛЛЕРУ ПРО НАДАННЯ ЙОМУ НЕОБМЕЖЕНОЇ ВЛАДИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПОКОЮ ПІД ЧАС ВИБОРІВ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

*Жовтень 1922 р.**

Суворо таємно.

У зв'язку з повторними спробами викликати заколот і анархію у виборчий період на території Львівського, Станіславського і Тернопільського воєводств, уряд доручає пану генералу боротьбу з заколотниками на цих територіях і дає завдання встановити громадську безпеку і забезпечити спокій під час виборів.

1. З цією метою, аж до скасування цього [розпорядження], призначаю пана генерала командуючим всіх військових сил, які перебувають на території командувань корпусних округів у Львові і Перемишлі.

У зв'язку з цим пану генералу підпорядковуються всі збройні сили і їх командування на згаданій території. Одночасно пана генерала уповноважується нормувати спосіб використання військ [для виконання] дорученого панові генералові завдання в межах загальної директиви, щоб не розпорошувати марно військові сили.

---

*Дата встановлена на основі супровідного листа команди державної поліції VIII округу у Львові від 28 жовтня 1922 року.

2. Командуючий к[орпусним] о[кругом] в Любліні зобов'язаний брати під увагу директиви і вказівки пана генерала Галлера, якщо для виконання доручених йому завдань необхідним буде співдіяння військ Люблінського корпусу.

3. На час виконання паном генералом довіреного йому керівництва залишається пан генерал, в межах виконання своїх завдань, в розпорядженні пана міністра внутрішніх справ.

4. У галузі нормування відносин між військовою і цивільною владою, забезпечення потрібних для військ умов діяння в межах громадської безпеки і забезпечення спокійного ходу виборів пан генерал уповноважений видати від імені міністра внутрішніх справ обов'язкові розпорядження адміністративній владі I і II інстанцій на вищезгаданій території.

5. Пан генерал особисто має право припинити діяльність адміністративної влади I інстанції, службовців безпеки, а також комендантів і офіцерів митних батальйонів, однак тільки відносно провин, що торкаються довіреної панові генералу сфери діяльності.

Здійснювати це право пан генерал буде через воєвод, для яких рішення пана генерала є обов'язковим.

6. Одночасно пан генерал є уповноважений видавати окремі або загальні розпорядження в обсязі застосування декрету про використання війська в особливих випадках від 2/I-1919 р. (Вісник законів № 1, п[ункт] 80), а також в разі необхідності робити зміни в способі діяння, передбаченому розпорядженням Ради Міністрів про спосіб використання військ для забезпечення громадського порядку від 18/IV-1919 р. (В[існик] законів № 35, п[ункт] 276).

Прем'єр-міністр Новак
Міністр військових справ Соснковський
Міністр внутрішніх справ А. Каменський

ДАЛО, ф. 243, оп. 1, спр. 366, арк. 64. Літографський вдбиток. Засвідчена копія.

Опубл.: З історії революційного руху у Львові 1917—1939. Документи і матеріали. — С. 171—172.

№ 214
СТАТТЯ В «УКРАЇНСЬКОМУ СКИТАЛЬЦІ» ПРО ПОЛЬСЬКИЙ ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ І БОРОТЬБУ ПРОТИ ОКУПАНТІВ У КРАЇ

Жовтень 1922 р.

Галицька Земля в огні, сльозах і крові

Галицька Земля вже четвертий рік переносить терпіння страшної окупації, яку з поручення держав антанти (рішеннє з 25 червня 1919 р.) виконує історичний ворог українського народу — Польща.

Перший рік (1919) окупаційного режіму Польщі у Східній Галичині застав українське громадянство в фізичній перевтомі. Девятьмісячна геройська боротьба проти узброєної Францією Польщі на фронті від Карпат через Львів аж до меж Холмщини; кріваво-трагічний перехід Української Г. А. за Збруч наслідком недостачі муніції, її драма в «чотирикутнику смерти», а опісля скитальщина сеї найкращої еманації сили українського народу поза межами землі Галича; виарештованнє, вистріляннє й вимордуваннє політичних провідників міста й села ляцькими окупаційними властями в краю; страшні фізичні й моральні тортури, які прийшлося перейти оставшим при життю активним членам української суспільности Галицької Землі — особливож його стрілецтву в ляцьких тюрмах і концентраційних «таборах смерти», а врешті густе обставленнє цілої Східної Галичини польськими військовими відділами — унеможливлювали всякий активний виступ українського народу проти Ляха.

Аж в 1920 р. український нарід Східної Галичини зазначив ділами, що він духом і тілом живий і що його державницьких змагань не вбили ні полчища Галєра, ні київська драма. Се виявилося у двох полосах краю.

На Гуцульщині, де в маю того року Гуцули почали нищити станиці польської жандармерії і вбивати жандармів, а навіть нападати на польські військові стежі, й на Бойківщині, де у звязку з наступом совітських військ на Східну Галичину селяни несли поміч партизанському відділови стрільців У. Г. А. під проводом д-ра Бекеша і зголошувалися в добровольці проти польської армії.

Та сі виступи українського народу Галицької Землі Польща втопила в морі крови й шибениць зараз по відвороті совітської армії зі Східної Галичини. Окремі карні відділи польської жандармерії їздили з повіту до повіту, з села до села й ловили українських «бунтовщиків», убиваючи або розстрілюючи їх на місці. По селах Гуцульщини й Бойківщини розкватировано тоді «для кращого прохарчовання» польські кавалерійські частини, а кождого свідомого українського громадянина, що остався в живих, поставлено під строгий догляд. Розуміється, що серед таких обставин отверта боротьба проти Польщі була неможлива. І тому в другій половині 1920 р. і в першій половині 1921 р. український нарід Східної Галичини був спосібний хіба до індивідуальних актів фізичного терору.

Першим голосним відгомоном сього настрою краю був атентат старшини Української Г. А. Степана Федака на польського львівського «воєводу» Ґрабовського з дня 25. червня 1921 року. Сей вчинок молодого старшини і члена української академічної молоді, виключеної ляцьким окупантом від студій у львівськім університеті, відбувся в мурах львівського маґістрату на очах Пілсудського й численних чужинців, що з'їхалися були на польську провокаційну виставу у Львові, т. зв. Східні Торги. В тиждень опісля зроблено спробу атентату на тернопільського «воєводу», про що польська окупаційна влада заборонила була писати в своїй пресі.

Очевидно, що чим далі антанта відволікала вирішеннє нашої справи й чим дужче польський окупаційний варвар добирався методами Яреми Вишневецького до українського народу Галицької Землі, тим більше росла серед катованого українського народу ненависть до польської окупації. Зокрема відложеннє вирішення східно-галицької справи на неозначений час Ґенуенською конференцією привело український нарід Галицької Землі до переконання, що тільки сила активного виступу проти Ляха-наїздника може принести в йому визволеннє. Сю думку перековано в діло.

Від мая 1922 р. по нинішній день іде плянове нищеннє польської окупації у Східній Галичині всіма засобами і крівавим зусиллєм цілого українського народу. Йде двобій між рвучим пута неволі українським Самсоном і плянтаторськими нащад-

ками «królewiąt ukraińskich»; у димі палених польських фільварків і осель кольоністів і при вибухах бомб знова почалося славне змаганнє українського племени з ляцким походом «na kresy».

Ось коротке зіставленнє фактів визвольної боротьби від мая по нинішній день:

В маю 1922 р.: спалено оселі польських кольоністів 1. в Нижбірку, 2. Чабарівці, 3. Суходолі, 4. Коцюбинцях і 5. Васильківцях гусятинського пов.; 6. в Бакончицях біля Перемишля згоріли військові маґазини (вартість 1/2 міліярда п. м.), а 7. на Засяню біля Перемишля два військові склади вовни й військовий тартак; 8. на шляху Львів—Бібрка ушкоджено сильно залізничі шини та поперетинано телеґрафічні дроти: 9. в селі Петовій, снятинського пов. пострілено пов. команданта польського куріня Радохоньского; 10. 18. мая вбито польського стійкового біля мосту в Братковичах.

В червні 1922 р.: 11. 3. червня знищено дім жандармерії в Яворові; 12. 16. червня спалено польські доми в Городку Ягайлонськім; 13. 18. червня кинено бомбу на станицю жандармерії в Угнові; 14. 27. червня кинено бомбу на дім поліції в Судовій Вишні; 15. 28. червня спалено водну стацію в Любачеві.

В липні 1922 р.: 16. 2. липня спалено великі стайні польського полку в Старім Селі біля Бібрки; 17. 4. липня згорів «Людови Дом» польських кольоністів біля Яблонова; 18. 8. липня згоріли польські хати та інвентар в Річках біля Рави руської; 19. того самого дня згоріли польські хати в Робулках, пов. Ліско; 20. в першій половині липня висаджено у воздух великі маґазини артилерійської мунції в Ряшеві; 21. 15. липня спалено зелізничу стацію в Сопотові біля Кут; 22. 21. липня підпалено зелізничу стацію в околиці Городка Ягайлонського; 23. 18. липня був Львів ізольований від цілої Европи з причини поперетинання всіх дротів; 24. 19. липня перетято телеґрафічну й телєфонічну сіть на значнім просторі на лінії Коломия—Станиславів; 25. 28. липня перетято телєфонічну сіть на лінії Львів—Жовква; 26. 14. липня спалено відбензинярню в Дрогобичі; 27. 10. липня вбито в селі Добростанах біля Львова жандарма Францішка Стшельського.

В серпні 1922 р.: 28. 16. серпня виконано динамітовий замах на потяг в околиці села Пядики; 29. того самого дня перетято

на лінії Львів—Сапіжанка біля Жовтанець телеграфічні й телефонічні дроти на просторі кількох км.; 30. 17. серпня перетято телеграфічні дроти в околиці Куликова; 31. 20. серпня доконано два замахи бомбами на мешканнє пов. команданта поліції в Стрию; 32. в ночі з 15. на 16. серпня доконано динамітового замаху на польський двір в Яворові; 33. 28. серпня доконано в протягу одної ночи підпалу двора ґр. Дембіцкого, замаху на зелізничу стацію і знищено динамітовими петардами поліційний дім в Яворові; 34. того самого дня знищено телеґрафічні й телєфонічні дроти на лінії Львів—Жовква біля Грибович; 35. того самого дня підпалено в Переспі пов. Сокаль стирти збіжа дідича Красінського; 36. 31. серпня пострілено польського поліційного аґента Стецулу в Стрию.

Місяць вересень 1922 р. був місяцем палення польських дворів і стирт збіжа на польських фільварках. На основі звідомлень польської преси в тім місяці горіло 77 фільварків. Треба при тім зазначити, що про багато випадків не було згадки в часописях. Ї так в сім місяці спалено: пов. Камінка Струмилова: 37. збіже на фільварку в Тадані, 38. Неслухові, 39. Сільци Бенкові, 40. на фільварку бурмистра в Камінці Струм., 41. на військовім фільварку біля Камінки Струм., 42. в Козлові. В тім повіті спалено крім того 43. хутір війта в Тадані та 44. лісничівку в Мазярни; пов. Перемишль: 45. спалено збіже на фільварку в Болестрашицях, 46. фільварок Яксманичі (10. вересня), 47. Бушковичі (20. вересня), 48. Мишковичі (20. вересня), 49. Міжинець, 50. Бушковички, 51. Хиринка; пов. Жовква: спалено фільварки в 52. Антонові, 53. Вечірках, 54. Батятичах, 55. Туринці, 56. Двірцях; пов. Станиславів: спалено фільварки у 57. Викторові (29. вересня), 59. збіже на фільварку в Угринові, 60. майно кольоніста Ніклева в Букачівцях; пов. Стрий: спалено фільварки в 61. Нежухові, 62. Стриганцях (26. вересня), 63. Підгірцях (27. вересня), 64. Стрілкові (29. вересня); пов. Рава Руська: спалено фільварки в 65. Слінці, 66. Любичі Королівській (12. вересня), 67. Журавци, 68. Гійчу, 69. Річках, 70. Сідлисках (24. вересня); пов. Бережани: спалено фільварки в 71. Слободі Золотій, збіже на фільварках в 72. Будзанові, 73. Заславю. Крім того спалено в тім повіті 74. дім польської школи в Рибниках; пов. Тернопіль: спалено

фільварки в 75. Курівцях і збіже на фільварках в 76. Острові, 77. Буцневі; пов. Теребовля: спалено фільварки в 78. Заславю, 79. Антонівці, 80. Слободі — і ще два в невідомих нам селах; пов. Яворів: спалено фільварки в 81. Ожомлі, 82. Жардові, 83. Вільках Росновських; пов. Сокаль: спалено (29. вересня) фільварки в 84. Хороброві, 85. Радванцях, 86. Войславичах; пов. Бібрка: спалено фільварок в 87. Підгірцях і збіже на фільварках в 88. Девятниках, 89. Баковицях; пов. Львів: спалено фільварки в 90. Підбірцях, 91. Підлісках і збіже на фільварку 92. Суха Воля; пов. Городок Ягайлонський: спалено фільварок в 93. Любіни Великім і збіже на фільварках в 94. Бартатові і 95. Фердинандівці (вл. Душковскої); пов. Перемишляни: спалено фільварки в 96. Глинянах, 97. Підгайчиках, 98. збіже на фільварку Ляшки Королівські; пов. Мости Великі: спалено фільварок в 99. Деревні і збіже на фільварку в 100. Реклинці; пов. Жидачів: спалено фільварок в 101. Ізидорівці і збіже на фільварку в 102. Рудниках; пов. Бучач: спалено фільварок в 103. Тростянци; пов. Добромиль: спалено збіже на фільварку в 104. Новім Місті; пов. Чесанів: спалено фільварок в 105. Люблинци; пов. Долина: спалено двір люстратора дібр Ґречля в 106. Долині; пов. Калуш: спалено збіже на фільварку в 107. Хотіни; пов. Рогатин: спалено стирти збіжа в 108. Потоці; пов. Радехів: спалено стирти збіжа на фільварку в 109. Кутах; пов. Журавно: спалено збіже на фільварку в 110. Боянові; пов. Городенка: спалено збіже на фільварку в 111. Лісновичах; пов. Мостиска: спалено збіже на фільварку в 112. Ляцькій Волі і стодоли кольоніста Шпільки в 113. Поповичах; пов. Борщів: спалено фільварки в 114. Звягели; пов. Печеніжин: спалено будинок староства в 115. Печеніжині. — Крім того місяць вересень приніс ще такі факти: 116. динамітовий замах на зелізничий міст в Яворові (1. вересня), 117. підложено бомби під потяг на лінії Львів—Підгайці, 118. підложено бомби під стацію Боднарів і на зелізничий шлях біля неї (7. вересня), 119. ушкоджено зелізничий тор на лінії Вигнанка—Іванє Пусте, 120. підложено бомби на зелізничім шляху Конюхів—Сколє—Стрий, 121. розбито вїздову зворотницю в Ставчанах; зірвано й забрано телеґрафічні й телєфонічні дроти: 122. біля Жовкви (1. вересня), 123. на лінії Любачів—Башня (6. вересня),

124. на лінії Зимна Вода—Мшана (10. вересня), 125. між стаціями Суха Воля—Мшана (10. вересня), 126. на лінії Жовква—Мости Великі, 127. на лінії Сапіжанка—Честинь (15. вересня), 128. на лінії Камінка Струмилова—Мілятин (17. вересня), 129. біля села Желехова (18. вересня), 130. кинено бомбу до мешкання учителя Поляка Лушкевича в Утішкові, пов. Золочів, 131. підложено бомбу під будинок поліції в Мишині, пов. Печеніжин (23. вересня), 132. повибивано вікна в будинку поліції у Сколім, пов. Борщів; 133. вбито війтів-хрунів в Дулібах і Стрілковій, пов. Стрий, 134. вбито члена гуцульської делеґації з чолобитнею до Пілсудського у Вербіжі, пов. Коломия, 135. вбито другого члена сеї делеґації Юрка Петрійчука й пострілено аранжера делєґації, Омеляна Карашкевича в Коломиї.

Місяць жовтень 1922 р. В сім місяці рівно до 15. далі йшли акти індивідуального терору; по 15. жовтні виринають на терені Східної Галичини збройні відділи, які нагадують собою Гайдамаччину. Напруженнє в краю змагається особливо з уваги на надходячі вибори до польського сойму, які Польща розписала безправно, топчучи міжнародні договори й волю українського народу, також на Галицькій Землі.

В сім місяці спалено: пов. Теребовля: 136. фільварок в Слободі; пов. Львів: 137. фільварок в Сухій Волі; пов. Коломия: 138. фільварок у Вербіжі Нижнім і 139. сіно лісничого Гаса в Шепарівцях; пов. Сокаль: 140. сіно на фільварку в Радванцях; пов. Гусятин: 141. фільварок в Підволочиськах (невдало); пов. Збараж: 142. фільварок в Березовиці Малій (10. вересня); пов. Жидачів: 143. збіже на фільварку в Рудниках; пов. Станиславів: 144. фільварок в Пукасівцях; пов. Перемишль: 145. фільварок (другий) в Болестрашицях і збіже з фільварку Хиринка; пов. Рава Руська: 146. збіже на фільварку в Щирци; пов. Калуш: 147. збіже на фільварку в Негівцях; пов. Печеніжин: 148. сіно війта Поляка Уруского в Акрешорах і 149. пробовано підпалити фільварок у Залучу.

Крім того: 150. підложено бомбу з елєктричним апаратом біля мосту під Перемишлем, тор знищено, а льокомотива потягу ушкоджена (з 7. на 8. вересня); 151. перетято в ночі телєґрафічні дроти на шляху між Тернополем — Березовицею Великою і 152. на шляху між Тернополем і Гаями Великими; 153. між

Львовом і Сиховом стріляно до поїзду й ранено польського поручника Полячка; 154. в Брошневі пов. Долина ранено війтахруня Савчука.

Дня 15. жовтня появилась у зборівськім повіті повстанча ґрупа, зложена з 50 людий. Вона, руйнуючи й палячи по дорозі фільварки польських дідичів і оселі польських кольоністів, убиваючи і проганяючи польську поліцію і жандармерію, перейшла досі повіти Зборів, Бережани, Підгайці, Бучач, Перемишляни, Борщів і Чортків. Рівночасно появилася така сама ґрупка в Сокальщині й перейшла до Тернопільщини, третя ґрупа виринула у Брідщині і Збаращині. Остання злучилася по дорозі з першою ґрупою. Ті ґрупи, особливо перша, найсильніша числом, роздроблюються по дорозі на малі гуртки, які несподівано виринають в ріжних місцевостях і ширять між польськими зайдами переполох. Дідичі й польські жандарми втікають до міст. Повстанці роздають забране Полякам добро поміж селян і взивають їх відозвами вступати в повстанчі ряди й бойкотувати польські вибори. Відділи польської піхоти, кавалєрії і змоболізовані жандарми рушили проти повстанців, та в ночі бояться виступати проти повстанців. В кількох місцях, приміром біля Осівця і Бобулунець бучацького повіту прийшло між повстанцями й польським військом до завзятих боїв, які покінчилися соромною втечею Ляхів. Ацією польських військ проводить командант 12. дивізії в Тернополі.

Перша ґрупа зрабувала в Ярчівцях польських кольоністів і спалила фільварки Яцківці (Зборів), Августівку, Плавчу, Куряни, Пліхів, Демню, Конюхів, Гелєнків (Бережани), Писарівку, Черемхів, Горинь, Корзову, Вільку. В Плавчі повстанці вбили команданта польської жандармерії Ґловинского і двох жандармів Поляка й Сидора, в Горожанці команданта жандармерії Корчовського, а в Дунаєві поранили кількох польських кольоністів. Телєфонічна сполука між Львовом і Підгайцями і Львовом та Бережанами була довший час перервана, а залізничий рух на галицькім Поділлю здержаний. По 25. жовтня гайдамацькі ґрупи, поділившись на малі гуртки від 5—10 людий, появляються в Тернопільщині, Борщівщині, Бучаччині, Заліщиччині, Сокальщині, а навіть і під Львовом в околиці

Куликова. Дня 28. жовтня прийшло в лісі біля Баранячих Переток пов. Сокаль до завзятої боротьби між польською поліцією і одною з таких ґруп, в якій одного чоловіка вбито, а одного ранено. 31. жовтня прийшло до збройної розправи між Ляхами і повстанцями в околиці Чорткова. Так само між Заліщиками й Осівцем прийшло до завзятої боротьби між одною ґрупою і ляцьким військом, в часі якої Ляхи зловили Степана Мельничука, сина галицького зелізничника.

Та рівночасно з таємничими гайдамацькими відділами революційні жовніри Галицької Землі також поодиноко несуть смерть Ляхам і їх прихвостням. 15. жовтня пострілено на стації Сапіжанка Сидора Твердохліба, редактора хрунівської ґазети «Рідний Край» і кандидата до варшавського сойму. Твердохліб помер у Львові в шпиталі, а його похорони збойкотувало ціле українське громадянство. В Перемишлі вбито Станислава Пилипова, який був на услугах польської поліції. Між Мізунем Старим і Мізунем Новим (пов. Долина) пострілено польського жандарма Стефана Скавіньского. В лісах у Слободі Мізунській замордовано лісових сторожів Пєхала й Хомина. Зрабовано (19. жовтня) біля стації Перзенківка товаровий потяг. Обстрілювано (20. жовтня) між стаціями Мостиска й Медика особовий поїзд. Біля стації Бушковичі, на лінії Перемишль, на лінії Перемишль—Краків підложено екразитову міну. В Турці ранено польського стійкового. Застрілено (26.X.) Антона Березовського з Вишкова пов. Заліщики, який хотів кандидувати до польського сойму.

Місяць листопад 1922 р. Мимо шаленого терору, який розвинула польська окупаційна влада і вшехпольські боївки, які на вічу 17. вересня с. р. порішили «відплату» українському народови, визвольна боротьба в краю не припиняється. Повстанчі ґрупи доконали в перших днях листопада таких актів: Вимордували у Фирлеєві, пов. Рогатин цілий постерунок польської поліції; біля Чорткова забрали все майно з польського тягарового поїзду; напали на польський двір в Шутроминцях пов. Заліщики. З актів індивідуального терору треба зазначити: пострілення польського митового урядника в Лавочнім Володислава Полянки й застріленнє в ночі з 3. на 4. листопада в Коломийщині хрунів, кандидатів до польського сойму Пігуляка й Бехметюка.

Та боротьба з таким зрадливим і безпощадним ворогом як Польща, не легка. Лях, загрожений у своїм плянтаторськім поході на українські землі, вхопився зброї провокації і найстрашнійших засобів терору, яких не затямила історія. Підпалюючи будинки і збіже о. Цегельського в Камінці Струмиловій (18. вересня), обійстє Українця Мацевича в Долині (21. вересня), підкладаючи бомби під українську ґімназію в Долині, під дім «Просвіти» (22. вересня), Наукового Товариства ім. Шевченка (24. вересня) та Академічний Дім у Львові, вкінці під будинок українського «Сокола» в Станиславові — Ляхи в своїй пресі й телеґрафічними аґенціями голосять по світі, що се «Українці підкладають бомби під власні інституції». Ідеольогія зради і провокації, яку проповідував найбільший польський поет Міцкевич, так ярко виявлена польськими проповідниками в часі світової війни (бо Поляки зраджували центральні держави і антанту), празнує тріюмфи у відношенню до українського народу Галицької Землі. А поруч метод зради і провокації повели Ляхи у Східній Галичині нечуваний терор, який доходить прямо до божевілля.

До 5 с. м. арештовано около 20.000 Українців без огляду на пол, вік, становиско й питаннє вини. В першу чергу арештовано молодь. Коли всі тюрми переповнено, часть вивезено до Домбя, щоби зробити місце для старшої інтеліґенції і свідоміщих селян. Майже щодня переходять вулицями Львова цікаві відділи по кількадесять людий ріжних станів, скованих парами, а через середину відділу протягнений довжезний зелізний ланцюг, до котрого всі поприв'язувані. Арештованих без найменшого переслухання держать як селедців збитих по коритарах вязниць і у вільних школах. Защо, сього ніхто не знає, бо арештуюча поліція на запити не дає ніякої відповіди. Се прямо орґії. Майже в кождім селі кватероване військо ріжних родів і зброї. Від 8. год. вечером до 6. год. рано не вільно нікому виходити з хати. По дорогах і полях патролює кінна поліція і кавалєрія, а постерунки поліції скріплено військом і аґентами. До Львова й більших міст спроваджено поліцію, аґентів бувш. царської охрани й цілу хмару тайних детективів і шпіонів із Варшави. Провокація на кождім кроці. У Львові переводить поліція труси, ревізії і рації, обступає трамваї, кіна, театри,

каварні і т. д. і хто лише гр.-кат. обряду, йде без пардону до тюрми. В останніх днях установлено військову диктатуру для усмирення краю і поручено її ґен. Station Станіславови Галєрови. Галицька Земля в огні, сльозах і крові!.. Та український нарід рішився видержати в огні боротьби аж до кінця — до повного державного Визволення!

Український скиталець. — 1922. — № 20. — С. 2—7.

№ 215
ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ ПРЕСИ ЧЕРЕЗ ВІЙСЬКОВУ КАНЦЕЛЯРІЮ ПРО ОПІР НАСЕЛЕННЯ ПОЛЬСЬКИМ ОКУПАНТАМ ЗА ЧАС 8—15 листопада 1922 р.

*Не раніше 15 листопада 1922 р.**

В Пацикові пов. Долина зранено револьверовим вистрілом відданим через вікно війта Малійчина, який кандидував на посла до польського сойму.

В Солотвині Мізунській той сам повіт убито двох гаєвих Поляків.

5. падолиста доконано замаху на команданта державної поліції комісара Міхаловского в Жовкві в хвили, коли він вертав з виборів до дому. Віддані до него два стріли хибили, зачинщик збіг.

13. падолиста ранено тяжко в селі Солтисові пов. Рава Рус. Михайла Ланового. Лановий був предсідателем виборчої комісії і як такий переводив вибори. Названий мав після найновійших вістий в шпитали померти.

В ночи з 11. на 12. падолиста напала незнана ватага в силі 6 людий на дім Мінцера в Зіболках пов. Жовква, причім сина Мінцера убито і зрабовано 80.000 пм. і 15.000 нім. мар.

В тім часі инша ватага напала на дім управителя державних лісів в Бриницях Загірних коло Бібрки і вимогла на нім 107.000 пм.

*Дата встановлена за змістом документа.

В Ясенові спалено польський фільварок. Фільварок згорів до тла, шкоди многоміліонові.

Слідуючого дня спалено фільварок в Стрілках пов. Бібрка, який згорів також цілковито.

В селі Колішках спалено у війта Поляка стирту збіжа.

В Викторові пов. Сокаль підпалено стодолу Поляка Закшевского. Шкода 40 міліонів п. м.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 320. Машинопис. Оригінал.

№ 216
РЕДАКЦІЙНА СТАТТЯ «УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА» ПРО ПІДСУМКИ БОЙКОТУ ВИБОРІВ ДО ПОЛЬСЬКОГО СЕЙМУ І СЕНАТУ

25 листопада 1922 р.

Погром польської політики

Вибори до польського сойму й сенату покінчені. Всі офіціяльні й часописні звідомлення про вислід польських виборів на українських землях говорять проречисто, що сі вибори покінчилися повним погромом політики польського імперіялізму і то як в окупованій Польщею Східній Галичині, так також на українських землях: Волині, Холмщині, Підляшу й Поліссю, — землях, зрабованих Польщею наслідком рижського мирового договору.

Точного офіціяльного звіту про участь у польських виборах ще нема, хоча від дня виборів (5. листопада) минуло поверх три тижні і хоча за кілька днів (28. с. м.) збереться вже на наради нововибраний сойм. Але і з тих неповних звітів, які офіціяльно і приватно принесла польська преса, можна вже мати перегляд висліду сих виборів, особливо, коли доповнимо їх звітами краєвої української преси та нашими інформаціями, які ми одержали в краю.

І так навіть з польських звітів виходить зовсім ясно, що участь виборців у Східній Галичині була несподівано слаба.

В такій «twierdzy polskości», як Львів, поверх 40% управнених до голосовання не взяло участи у виборах. У поодиноких східно-галицьких округах (за виїмком Львова, Перемишля, Ярослава) число виборців, що віддали свої голоси, хитається між 10%—30%. Є одначе й такі виборчи округи (майже ціле Підгірє), де участь виборців хитається між 5%—10%. Значить — загальна пересічна цифра виборчої участи у Східній Галичині буде около 25%, або иншими словами: 75% горожан Східної Галичини здержалося від участи в безправних польських виборах.

Українське населеннє Східної Галичини не голосувало. Виїмки в постаті дрібної ґрупи «селянсько-радикальних» хрунів, настановлених Поляками війтів, або переловлених польським військом і жандармерією поодиноких людей могли дати ледви кілька процентів голосуючих. Вибір 4—5 менекінів тільки потверджує вище сказане. В цілих полосах краю, як от у східних повітах Підгіря і Покутя, в дні 5. листопада ні одна українська душа не явилася при виборах, тому польська телеґр. аґенція була зневолена вияснювати се «атмосферичними причинами». Сього не може змінити факт, що, як подає львівський «Dziennik Ludowy» з 15. листопада, вже по виборах (в днях між 6.—11. с. м.) появилися на Покуттю відділи польського війська і аґентів-провокаторів, які їздили з села до села й самі «голосували» — замість місцевих, управнених до голосовання.

Таким чином український нарід, переважаюча більшість населення краю, повним бойкотом безправних польських виборів у Східній Галичині дав явний доказ, що не признає польських виборів. Польські наміри, щоб показати перед світом, що українське населеннє, вибираючи своїх заступників до польського сойму, висловлює посередно свою приналежність до польської держави, — уважає наш нарід провокацією.

Дійсно масово взяли участь у виборах Жиди. Треба одначе рівночасно підчеркнути, що вибір жидівських національних послів жидівськими виборцями означає для Польщі у своїх наслідках майже те саме, що бойкот. Жиди, виступаючи як окрема нація, перечеркують усі політичні рахунки Польщі, яка все дочислювала Жидів до польської меншости у Сх. Галичині, щоб найти противагу українській більшости. Коли рахувати (по звітам жидівської преси), що жидівські виборці, які взяли участь у виборах, становили у відношенню до польських голосів

у Сх. Галичині менш-більш відношеннє 3:5, — то виходить, що на загальну суму около 25% усіх відданих голосів Поляки становлять усього кільканайцять процентів. В тих кільканайцятьох процентах містяться вже голоси й тих Українців, яких терором приневолено віддати голоси на польські лісти. Та з уваги на се, що Жидівська Національна Рада Східної Галичини офіціяльно й виразно заявила, що участь Жидів у виборах не є рівнозначна з признаннєм польського панування у Східній Галичині, стає ясною річею, що тільки около 12% східно-галицького (польського) населення, як учить зрештою національна статистика Сх. Галичини, можна вважати сторонниками приналежности Східної Галичини до Польщі, або навпаки — 88% східно-галицького населення не бажає злуки Східної Галичини з Польщею.

Таке говорять числа з останніх виборів у Східній Галичині, хоч сі безправні вибори відбувалися під крівавим чоботом воєнної диктатури ґен. Ґалєра, хоч саме на тиждень перед виборами вкинено 15.000 Українців Східної Галичини до тюрем і хоч польська армія залила цілий край, реквіруючи, грабуючи й мордуючи...

Ї для сих 12% східно-галицьких польських галапасів страждає ціла Східна Галичина під мілітарною окупацією Польщі — в ері самовизначення народів!

Так мається справа з вислідом польських виборів у Східній Галичині, де українське населеннє не взяло участи у виборах.

На Волині, Холмщині, Підляшу й Поліссю, отже там, де український нарід брав активну участь у виборах — Польща так само ганебно програла виборчу кампанію. На Волині не вийшов ні один посол Поляк, а зате 14 українських послів. Ба, що більше! Українські посли вийшли також на Холмщині, Підляшу й Поліссю, отже під самим Люблином. Таким чином український нарід, що хвилево найшовся в лабетах білого орла, перечеркнув усі політичні рахунки Польщі.

Очевидно, що наша дипльоматія доложить усіх зусиль, щоб належно використати вислід польських виборів для визволення земель Романа Великого й Данила, в першу чергу для увільнення Галицької Землі від страшної польської окупації.

Український прапор. — 1922. — 25 листоп.

№ 217
КОРЕСПОНДЕНЦІЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР»: «БАЛКАНІЗАЦІЯ ГАЛИЧИНИ: ПОВНОВЛАСТИ ГЕНЕРАЛА СТАНІСЛАВА ГАЛЛЕРА У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ»

25 листопада 1922 р.

Тому, що польська преса й польські урядові круги пробували заперечувати факт проголошення мілітарної диктатури в Галичині, подаємо отсим до відома повновласти Галєра, які принесли «Wiadomości Krakowskie» в числі з дня 16. с. м. Там читаємо: «Ґенерала Станіслава Ґалєра, інспектора V армії з осідком у Львові, покликано запорядити всі міри, які моглиб запевнити повний спокій в Malopols-це Wschod-нєй. Уповноваженнє, яке він одержав з тою ціллю від уряду, звучить: До пана ґенерала Станіслава Ґалєра, інспектора V армії у Львові. З огляду на те, що на областях воєвідства львівського, станиславівського й тернопільського повторюються спроби викликати заколот і анархію в часі виборів, уряд припоручає панові ґенералові боротися з бандами, які появилися на сих теренах і подбати знову про повне безпеченство і спокійне переведеннє виборчої акції. В тій ціли порішається аж до відкликання, що слідує: 1. Силою сеї грамоти іменується п. ґенерала начальником усіх військових частин, які є на области команди корпусів Львів—Перемишль, через що віддається під накази п. ґенерала всі військові частини й начальство над ними на згаданій области. Рівночасно уповажняється п. ґенерала нормувти спосіб уживання військ у крузі припорученого п. ґенералови завдання в межах загальної директиви. 2. Протягом ведення повіреного п. ґенералові начальства лишається п. ґенерал що-до круга своїх функцій в диспозиції п. міністра внутрішніх справ. 3. У крузі нормовання відносин між властями цивільними й військовими з метою забезпечити потрібні для війська умовини акції в напрямі загального безпеченства і спокійного переведення виборів, уповажняється п. ґенерала видавати іменем міністерства внутрішніх справ обовязуючі розпорядки адміністраційним властям І. і II. інстанції на вище згаданій области. 4. Далі дається п. ґенералови ad personam право суспендувати

функціонарів безпеченства в крузі ділання адміністраційних властей І. інстанції, як також полководців та офіцирів... курінів, але тільки що-до провин, які підпадають під круг ділання, припоручений п. ґенералови. Се право виконуватиме п. ґенерал через воєвідства, для яких рішення п. ґенерала є обовязуючі. 5. Одночасно уповажняється п. ґенерала видавати кождочасні або загальні розпорядки що-до примінювання декрету про вживаннє війська у виїмкових випадках (з дня 2. січня 1919, Дн. Пр. ч. 1. поз. 80), як також після потреби робити зміни в способі поступовання, передбаченім розпорядком ради міністрів про спосіб уживання війська для забезпечення загального ладу з дня 18. квітня 1919 р. (Дн. Пр. ч. 35. поз. 276). — Рада міністрів: Каменьскі, Соснковскі, Новак.

Український прапор. — 1922. — 25 листоп.

№ 218
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ
«ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ»

*Не раніше 30 листопада 1922 р.**

Польська окупаційна влада перевела у Сх. Галичині з кінцем 1922 р. цілий ряд політичних процесів.

Вони розкрили перед світом з одної сторони образ насильств польської окупації над населеннєм Сх. Галичини, щоб проти його волі і постанов міждержавних договорів інкорпорувати Сх. Галичину до Польщі, а з другої сторони виказали рішучу постанову та непохитну волю населення Сх. Галичини не терпіти довше гнету і террору польської окупації та з пожертвуваннєм життя а навіть особистої свободи паралізувати її посягання на Сх. Галичину.

Тому належить приглянутися блище тим політичним процесам.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

1) Дня 18/XI 1922 закінчився політичний процес проти українського студента і старшини галицької Армії Стефана Федака і 12 його товаришів також українських студентів.

Польський акт обжаловання закинув передовсім Федакови атентат на б. начальника польської держави Йосифа Пілсудського, а побіч сего також атентат проти польського Львівського воєводи Грабовського, та державну зраду.

Поляки дуже добре знали, що вчинок Федака не був звернений проти Пілсудського, лиш проти Ґрабовського, як репрезентанта окупаційного режіму у Сх. Галичині, але їм розходилося о те, щоби представити перед світом вчинок Федака як діло анархіста, а не як чин сина, доведеного до розпуки українського народу Сх. Галичини, що Польща екстермінує для своїх імперіялістичних посягань на Сх. Галичину.

Польська окупаційна влада знала, що судова розправа розкриє дійсний стан відносин у Сх. Галичині і тому вона більше як рік зволікала з переведеннєм сього процесу. Стефан Федак допустився атентату єще дня 25/XI 1921 р., а польські власти відважились перевести розправу щойно в часі від 25/X 1922, до 18/XI, 22.

До сеї оборони зголосилося 80 українських адвокатів, з поміж котрих польська влада арештувала шість адвокатів а між ними Др. Володимира Загайкевича, головного оборонця Стефана Федака.

Розправу провадив польський суд присяглих у Львові.

Зараз на початку розправи заявили усі обжаловані, що польський суд не має права їх судити, бо вони є горожанами Сх. Галичини та допустилися закинених їм вчинків на тій території. Відтак Стефан Федак представляє мотиви свого вчинку ось так:

Від часу, коли Польща при помочі армії Галлєра 1919 заняла мілітарно Сх. Галичину, аж до нинішнього дня допускаєсь польська окупаційна влада безупинно нечуваних насильств над населеннєм Сх. Галичини.

Вона мордує Українців без суду як прм.: о. Нижанковського в Стрию, о. Подляшецького в Монастирисках та інж. Мартинця і т. д., арештує й інтернує тисячі Українців. Арештованих змушує польське військо, як се було прм. на Гуцульщині бити

головами об мури аж до крови а відтак ловити свою власну кров у шапки і пити її на здоровля «України». По т. зв. «таборах смерти», себто інтернованих умирає в наслідок побоїв голоду й холоду і хоріб денно 50—100 людей. Контролі міжнародного Червоного Хреста польська влада до таборів не впускає. Вона арештує найповажнійших Українців, як прм. о. Др. Юрика, папського шамбеляна п. Кочкуду, катехита в Перемишлянах, лікаря Др. Петра Петрушевича, адвоката Др. Ваня і о. Глібовицького, обжаловує їх о найстрашнійші каригідні вчинки, держить їх місяцями в вязницях, а відтак по тяжких муках їх увільняє. Замість відбудови Сх. Галичини, знищеної світовою війною, польська окупаційна вада експльоатує край для Польщі, а населеннє мешкає дальше в землянках.

Польська окупація знесла на львівськім університеті українських катедр і доцентури, які істнували до польської окупації, а українських професорів і студентів викинула на брук. Тому українці організували тайний український університет з усіма факультетами, 54 професорами та поверх 1200 студентами. Кошти удержання того університету покривається в сей спосіб, що українські студенти поділивши Львів і Сх. Галичину на райони ходять від хати до хати і жебрають по 1 літрови збіжа. В цей спосіб зібрано 55 міліонів польських марок.

Та польська окупаційна влада почала нагінку і на професорів і на студентів.

Тому мусять відбуватися виклади університету кождого дня в іншім льокалю.

Польська окупаційна влада заборонила навіть курси анальфабетів, конфіскує пресу, викинула українських урядовців з посад, а економічні товариства спинює в їх розвитку, щоб українській суспільности не дати спромоги до життя:

Надто стягають польські орґани з горожан Сх. Галичини ріжного рода податки і данини, накладають на села великі контрибуції, реквірують усе, що попаде під руки, та перевели в Сх. Галичині неначе в якійсь африканській кольонії — кольонізацію польським елементом, спровадженим зі Заходу. Адміністраційна власть підпорядковується польським боєвим організаціям.

Дня 25.IX.1921 устроїла Польща т. зв. «Тарґі Всходнє» у Львові, щоб світови показати, як вона несе культуру на Схід та щоби закрити цим способом дійсний стан.

Щоб світови отворити очі та показати, що Польща винищує всіми можливими способами населеннє Сх. Галичини та переводить рівночасно такі анексійні акти як поділ Сх. Галичини на воєвідства — стрілив головний обжалований до польського воєводи Ґрабовського як репрезентанта цего режіму. До Пілсудського він не стріляв і немав наміру до него стріляти.

Так виправдував Стефан Федак свій вчинок. Всі предложені обороною докази польський суд відкинув. Але розправа проте виказала повну нестійність закидів піднесених актом обжалования. Виказалося, що найдений у обжалованих плян поділу на райони се не якийсь мілітарний плян а звичайний собі плян збірки датків на тайний український університет у Львові, а такі орґанізації як прм. «Комітет Української Молодіжи», се нічого иншого, як одна із студентських орґанізацій, які є в кождій культурній державі.

Оборонці зажадали переслухання польського провокатора Якова Фішбайна, на котрого зізнанях спирався акт обжалования, але польський суд покликав місто него якогось Богу духа винного робітника того імени. Та коли оборонці дальше обстоювали своє жаданнє тоді заявив польський суд, що «правдивий» Яків Фішбайн виїхав за границю.

З розправи проти Федака і тов. довідуємося також, що у Сх. Галичині має істнувати якась тайна орґанізація «Воля», що вона має бути дуже поширена по Галичині і має мати ціль ударемнити польський «пуч» у Сх. Галичині по вирішенню східно-галицької справи в некористь Поляків, як це свого часу зробив ґен. Желіґовський на Виленщині.

Загально кажучи розправа проти Федака і тов. виказала під політичним зглядом таке некорисне свідоцтво для Польщі, що польський прокуратор уважав за потрібне виголосити свою промову в обороні Польщі.

А запавший вирок польського суду засуджує Федака на 6 літ тяжкої вязниці, — елімінуючи закид атентату на особу Пілсудського. 5 його товаришів одержує кари від 1 1/2 року до 2 1/2, а 7 стає звільненими.

2) Дня 9.XI.1922 р. відбувався у Львові карний процес проти полковника Галицької Армії Володимира Федоровича, який кілька місяців тому назад вернув з Чехо-словацької Републики до Сх. Галичини за намовою польського посла у Чехо-словацькій Републиці.

Йому закинула польська окупаційна влада головно те, що в 1918 р. в часі істнування Галицької держави згинули з його вини 2 польські старшини Галата й Мєлєцкі. Та в часі розправи виказується, що Галата погиб підчас боїв між українськими а польськими військами, які відбулися дня 18/XI 1918 р. під Микулинцями. А сталося се в сей спосіб. Польський відділ, до якого належав Галата, окружили українські війська. Тоді заявили Поляки, що вони «піддаються». Коли Українці зближилися, обкидали їх Поляки ручними ґранатами, а надто отворили до них огонь з машинових крісів.

Прийшло до нового наступу українських військ підчас якого згинув Галата.

Що до поручника Мєлєцького, то казав його розстрілити український військовий суд по переведенню правильної розправи судової передовсім за те, що його відділ реквіруючи в Тернопільщині у селян корови, убив при тому 5 українських селянок і одного українського міліціянта, якому вбито в уста баґнет.

Однак польковник Федорович не брав участи в згаданім бою, ані не належав до вище згаданого суду. Мимо цего узнав його польський суд винним і видав драконський вирок, на підставі якого засуджено полк. Федоровича на кару смерти, замінюючи її в дорозі ласки на 15 літ тяжкої вязниці.

3) Дня 12/X 1922 р. відбувся наглий суд в Стрию проти Михайла Стефанова, селянина з Дашави.

Йому закинено, що дня 26/8 1921 р. убив Гната Антонова в Підгірцях, якого польська окупаційна влада установила війтом в тім селі.

Це твердженнє обжаловання полягає на тім, що таке мав чути свідок Едвард Козак від якогось Дакуна, чи Бігуна «Мнимого гершта українських боївок».

Хоч сей факт сам про себе є одним з ярких доказів як легко фабрикує польська окупаційна влада наглі суди то ще важнійшим є те, що польський суд переводить таку розправу.

Оборонці Стефанова домагалися тригодинної перерви розправи, щоб переглянути акти та порозумітися з обжалованим, та польський суд це внесеннє відкинув і зарядив 10 мін. перерву розправи.

Протест оборонців, що розправа не явна, як це приписує закон, полагоджує польський суд в цей спосіб, що впускає на салю тільки поліційних аґентів.

Та обороні удалося доказати недопустимість наглого суду в тім випадку задля чого суд признав себе некомпитентним і передав справу звичайному судови.

4) В днях від 9/XI—11/XI 1922 р. відбувся в Чорткові наглий суд проти Степана Мельничука, 2) Петра Шеремети, 3) Ярослава Панасюка, 4) Івана Гуцуляка, 5) Михайла Беника, 6) о. Михайла Дмитерка, 7) Федора Загородного, 8) Андрія Панькова і 9) Михайла Серґієва, мимо того, що наглі суди не були оголошені в спосіб законом приписанай (§ 431 процедури карної).

Їм закинув акт обжаловання зорґанізованнє і належаннє до партизанського відділу, що поклав собі за ціль викликати у Сх. Галичині повстаннє проти польської окупаційної влади, як також що вони убили Антона Березовського, кандидата до варшавського Сойму, так як Українці постановили сі неправно розписані вибори зовсім збойкотувати.

Присуд видано по приписам наглого суду, хоч поступованнє тревало від 7/XI до 11/XI — 4 дні, а закон виразно постановляє, що нагле поступованнє не може довше тревати, як три дні (§ 439).

Мельничука і Шеремету засуджено на кару смерти через розстріляннє. Прочі обвинені одержали кари від 5—6 літ тяжкої вязниці, о. Дмитерка звільнено. Того самого дня се є 11/XI 1922 о год. 3. пополудні розстріляно Мельничука і Шеремету.

Окликами: «Най жиє народ, най жиє Україна! Стріляй! покінчили вони бувші старшини Галицької Армії своє життя.

5) Дня 21/XI. 1922 р. станули перед наглим судом в Стрию студенти учительської семинарії в Долині: Гриць Янчур, Іван Яросевич, Михайло Бардиш і Ілько Кобрин.

Їх обжаловано за се, що мали виконати атентат на поставленого Поляками кандидата до польського сойму Ілька Матійчина ранивши його револьверовою кулею в живіт.

По переведеній розправі видано присуд, яким засуджено 21. літ Гриця Янчуру на 20 літ тяжкої вязниці, 17 літного Івана Яросевича на 6 літ тяжкої вязниці, 23 літного Юрка та Ілька Кобрина на 10 літ тяжкої вязниці а Михайла Бардиша звільнено.

6) В днях 25 і 26/XI. 1922 р. відбувся в Золочеві наглий суд над українським селянином Василем Ґуралевичом.

Після акту обжаловання мав він бути учасником узброєного повстанського військового відділу, який дня 15/X 1922 р. напав на двір в Яцківцях, зборівського повіту. Польська поліція найшла навіть свідків, які бачили Ґуралевича в критичний час, узброєного на сивім кони, хоч Ґуралевич, як репатріянт вернув щойно дня 18/X 1922 з полону. Та обороні удалося виказати суперечність в зізнаннях свідків, а через се наглий суд узнав себе не компитентним і передав справу звичайному судови.

Ось так уратовано життя невинного чоловіка, а чета польського війська відійшла з під судового будинку не діждавшись екзекуції.

7) В часі від 27/XI до 29/X. 1922 відбувся наглий суд у Львові проти двох малолітних учеників реальної школи Романа Луцейка і Василя Крупи.

Їх обвинувачено о те, що вони дня 13/XI 1922 мали убити вистрілами з револьверу предсідника польської виборчої комісії в Любичі Королівській, повіт Рава Руська, Михайла Ланового, до якого то вчинку мав признатися на поліції обвинений Крупа, подаючи як співвинного Луцейка.

Та при розправі заявляють оба обвинені, що вони до ніякої вини не почуваються. Вправді волає обвинений Крупа, що він «признався» був до вчинку, якого не поповнив, але він зробив се лиш тому, щоб увільнити себе від дальших побоїв і тортур зі сторони польської поліції.

Крупа подав, що аспірант польської поліції Бялас бив його палицею по голові і по плечах так, що аж палиця переломилася. Відтак покладено його роздягненого до нага, обвиненого в мокре простирало і бито биківцем аж до втрати притомности. Відтак виведено його о год. 10 в ночі до недалекого ліса, де його бито аж до утрати притомности. Останні слова, які він чув, були: «Бєґній пан по воден». Надто Крупові і Луцейкови запихано

шпильки за ніхті і пхано їх голови в горячу піч, щоб вимусити зізнання.

Щоб увільнитися від тих тортур, рішився Крупа признавати все, що польська поліція бажала. Він вияснює це на розправі та заявляє, що він закиненого йому вчинку не поповнив. Ті зізнання Крупи потвердила його мати, яка була свідком побоїв так Крупи як і Луцейки.

Оборона предложила доказ на те, що зізнання зістали вимушені та суд польський, який судив Крупу і Луцейка, та на яких навіть ще під час розправи були сліди тяжкого побиття, знески оборони відкинув.

Оборона представила тоді дальші докази, щоб виказати «алібі» обох обвинених, але й се є для польського суду «обоєнтне» і він видає присуд, на підставі якого Крупу і Луцейка засуджує на кару смерти.

Дня 30/XI 1922 р. о год. 1/45 попол. виконано присуд.

Крупа і Луцейко не дали собі завязати очий а сконали з окликом «Стріляйте кати! Хай живе Україна!»

Отих кілька політичних процесів є одним з многих доказів:

1) що Польща продовжує у Сх. Галичині режім гнету і террору та хапається навіть таких способів, як розстріли, щоб вдержатися при владі;

2) що Польща фальшиво інформує культурний світ про відносини у Сх. Галичині, про настрій і волю населення;

3) що населення Сх. Галичини з польською окупацією ніколи не погодиться та рішилося боронитися проти сего всякими можливими способами;

4) що населення Сх. Галичини хоче державної самостійности і її не зречеся навіть тоді, коли за це карається смертю;

5) що у Сх. Галичині буде спокій щойно тоді, коли польську окупацію усунеться, а Сх. Галичина буде визнана незалежною державою свобідних народів.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 320. Машинопис. Оригінал.

№ 219
РЕДАКЦІЙНА СТАТТЯ В «УКРАЇНСЬКОМУ СКИТАЛЬЦІ»: «ДНІ БОРОТЬБИ І СТРАЖДАНЬ»

1 грудня 1922 р.

Український нарід Галицької Землі відпер на днях рішучо і славно новий польський наступ на своє державне право. Польський наступ — се вибори до польського сойму, розписані і переведені Польщею безправно дня 5. листопада у Східній Галичині. Участь українського народу у виборах і вибір українських послів до варшавського сойму мали виєднати Польщі в антанти леґітимацію на заміну тимчасової окупації в остаточне загарбаннє Східної Галичини. Український нарід нашої тіснійшої Батьківщини зрозумів хитрий польський плян і дав заборчій Польщі достойну відповідь, зовсім здержуючись від участи в польських виборах.

Від епископських мітр до сердака безземельного халупника станув у день виборів, 5. листопада, один незломний національний фронт. Ніхто з Українців ні не голосував, ні не кандидував на посла до польського сойму. Хто виломився з національних рядів — опинився або на тім світі (Твердохліб, Пігуляк, Бахматюк, Матійчин, Лановий і т. д.), поцілений караючою рукою народу-местника, або криється в краю і в Польщі під опікунчими крилами польської жандармерії й аґентів дефензиви (вибрані Поляками й Жидами «посли»: провокатор з Буковини Кравчишин, злодій Залуцький, суспендований священик Ільків і війти-хруні Дутчак і Мельник). У чисто українських повітах бойкот польських виборів був так основний, що польська телеґрафічна аґенція мусіла прислонити сей скандал для Польщі «атмосферичними причинами». Аж у день по виборах явилися в тих селах польські жандарми і члени польської дефензиви зі Львова та Станиславова й голосували самі замість виборців (див. «Dziennik Ludowy» з 15. листопада). Яке значіннє привязувала Польща до успішного переведення виборів у Східній Галичині, щоб використати се на міжнародній політичній арені, видно з польських виборчих приготовлень у Східній Галичині. Коротко можна назвати сі

приготовлення постепенно ростучим у жорстокість тортуруваннєм українського народу. Коли не вдалося Польщі заманити наш нарід на приману «автономії» з українським «міністром» у Варшаві й «університетом» у Снятині; коли не повезло розколоти української суспільности руками Яцкова—Твердохліба—Карашкевича—Лаврука; коли іменовані польськими старостами «виборчі комісарі» Українці один по однім, мимо кар у грошах і арештах, зрікалися сеї «почести»; коли не вдалося найти ні одного Українця — кандидата на посла до Варшави — Польща завела наглі суди й воєнну диктатуру ґен. Галєра (на час виборчої «свободи»!), почала мучити українську суспільність політичними процесами, а вкінці вхопилася радикального способу на зломаннє української «впертости», виарештовуючи передовсім українську інтеліґенцію села й міста. Масовими арештами української інтеліґенції Польща ціляла в село, намагаючись залякати його по засаді «ударю пастиря і розбігнуться вівці». А коли й село у відповідь на арешти своїх провідників відповіло ще більшою впертістю проти польських виборів — почала Польща арештувати всіх Українців без огляду на вік, пол, становище й заняттє. Около 20.000 найкращих дітий Галицької Землі опинилося в польських тюрмах і концентраційних таборах. Як повідомляє «Земля і Воля» з 5. листопада, поарештовано навіть материй з дітьми при грудях, так, що опустіли деякі українські хати. 60-літні (учитель Вертипорох), а навіть 82-літні (о. Березовський) старці опинилися в польських криміналах. Ба, що більше — в Перемишлі, Долині, Коломиї і т. д. виарештовано українську молодь (від 15. року життя) клясами! Ґубернатори й жандарми б. царської Росії навіть не вмилися до «воєводів» і жандармів польської републики з соціялістом Пілсудським на чолі.

Як уже сказано, український нарід Галицької Землі до польських виборів не пішов і так день 5. листопада, що мав бути днем польського тріюмфу, можна назвати «польським судним днем на українських землях». Раз тому, що разом із українським селом здержалися від голосування також не тільки Німці, але й деякі латинники, а навіть частина Мазурів-кольоністів (дивись подрібні звіти з виборів у львівській «Свободі»), а по друге, що на українських землях, що прийшли до Польщі

на основі проблєматичної вартости рижського договору, а саме на Волині, Холмщині, Підляшу й Поліссю вийшли послами, мимо польського терору, горячі українські патріоти. На Волині не вибрано ні одного Поляка! Вибір українських послів на Холмщині означає, що українська національна ідея тріюмфує під самим Люблином! Вибрані на сих українських землях українські посли до варшавського сойму: Братунь Андрій, учитель, Васильчук Антін, інжінєр, Войтюк Яків, редактор «Нашого життя», др. Дмитрюк Василь, лікар, Дуда Осип, ґімн. учит., Козіцький Серґій, учит., Козубський Борис, більший зем. власник, Комаревич Василь, учитель, Любарський Семен, учитель, Маківка Степан, учитель, Павлюк Іляріон, учитель, Пащук Андрій, аґроном, Пирогів Микола, лікар, Підгірський Самійло, адвокат, Приступа Хома, аґроном, Скрипа Осип, учитель, Тимощук Юрій, кооператор, Хруцький Серґій, ґімн. учитель, Чучмай Максим, кооператор, Луцкевич Марко, кооператор (Ляхи замкнули його по виборі до тюрми!), а до сенату: протоєрей Герштанський Демян, Карпінський Олександер, адвокат, Левчаківська Олена, більша зем. власниця, Маркович Лев, більший зем. власник, Пастернак Іван, Черкавський Михайло, дир. учит. семинарії — заснували дня 22. листопада «Український Соймовий Клюб», згл. «Український Сенатський Клюб». На своїх нарадах у сім дні рішили обидва клюби одноголосно не входити в ніякий звязок із пятьма галицькими зрадниками (Ільковим, Залуцьким і т. д.), яких вибрала польська дефензива, людьми, які свідомо проти виразної волі українського народу Східної Галичини дали себе вибрати Полякам «послами» до Варшави. Честь і слава послам українського народу Волині, Холмщини, Підляша й Полісся!

Зовсім не припадково, а зі жорстокою свідомістю і пляново — як се ми вже зазначили — саме в передвиборчий час Ляхи розпочали політичні процеси, з яких найважніщі: проти підполковника У.Г.А. Володимира Федоровича й четаря У.Г.А. Степана Федака й тов. Підчеркуємо, що Ляхи заметушилися з сими процесами зовсім пляново, бо думали, що за ціну евентуальної амнестії обжалованих виторгують концесії від українського політичного проводу. А коли український політичний провід не пішов на сей «гачок», ляцька справедливість почала «урядувати»...

По кількадневній розправі проти підполковника У.Г.А. В. Федоровича, в якій свідками виступали пожерті їдю вшехпольської ідеольогії «rycerze kresowi», трибунал львівського ляцького суду засудив підполк. Федоровича на кару 15-літньої тяжкої вязниці з постом і темною келією раз до року, нібито за стріляннє до «роззброєних» польських жовнірів, за «неперешкоджуваннє в рабунках» і за «безправні арештування» — словом за те все, що Ляхи виробляють день у день у відношенню до українського народу Галицької Землі.

Не меншим «тріюмфом» радіють серця «obrońców kresowych» з нагоди покінчення процесу проти чет. У.Г.А. Степана Федака. За стріли до т. зв. воєводи леґендарної «Малопольскі» на Галицькій Землі просидів чет. Федак поверх рік у тюрмі, а разом з ним 12 українських старшин, згл. студентів за «державну зраду» проти Польщі, якої горожанами вони не були, не є і ними не хочуть бути. Ляцький трибунал засудив чет. Степана Федака на 6 років тяжкої тюрми з постом і твердим ложем, Паліїва, Матчака, Яремійчука й Зиблікевича на 2 і 1/2 року тяжкої вязниці, а Штика на півтора року. Решту обжалованих, а саме Коберського, Кучабського, Гнатевича, Голубовича, Горобійовського, Тофана й Білецького увільнено від вини й кари та зараз випущено на волю. Обжаловані приняли засуд спокійно. Тільки Матчак запитав присяжних, за що його засудили. Оборонці зголосили зажаленнє неважности й відклик від вироку що-до всіх обжалованих і зажадали випущення засудженних на волю.

В обидвох випадках засуду маємо до діла з високими числами: підполк. Федоровича засуджено на 15 років, чет. Федака на 6 років тяжкої вязниці. І зараз насувається питаннє, чи Ляхи, видаючи такі багаторічні засуди, справді такі певні, що їх катівське пануваннє у Сх. Галичині тревати буде, коли не 15, то бодай 6 років? Напевно ні! Багато скорше засядуть Ґрабовскі, Ґіртлєри і всі «rycerze kresowi» перед трибуналом вільної держави українського народу! Прийде суд і прийде справедлива кара! «Ще вернуться тії Стрільці Січової, Задрожить тоді Варшава!»

Український скиталець. — 1922. — 1 грудня. — № 21. — С. 1. — 3.

№ 220
НЕКРОЛОГ У ГАЗЕТІ «НАША ПРАВДА» ПРО СМЕРТЬ КЕРІВНИКІВ ПАРТИЗАНСЬКОГО ЗАГОНУ «ЧЕРВОНА ДВАНАДЦЯТКА» ІВАНА ЦЕПКА, СТЕПАНА МЕЛЬНИЧУКА І ПЕТРА ШЕРЕМЕТИ

2 грудня 1922 р.

Всі три — сини галицьких незаможніх селян. Всі три — галицькі червоні повстанці. Всі три — члени Комуністичної партії. І всі три — правдиві революціонери-герої. Беручи безпосередню участь у громадянській війні і соціальній революції на Україні, всі три виробились у непохитних борців. Почавши з 1920 року місяця лютого, [вони] були членами Червоної Армії. В жовтні 1922 перейшли Збруч і зі зброєю в руках кинулися як червоні повстанці проти шляхетської польської влади. Всі три наложили за це голови.

Іван Цепко, уроджений 1896 року в повіті Підволочиська, син бідних селян. У галицькій армії не був старшиною, а звичайним стрільцем — телефоністом в II корпусі. З хвилею переходу галицької армії на бік Червоної Армії став політичним робітником, за що під час зради кавалерії Шепаровича був призначений на розстріл, але врятувався втечею. Був делегатом на партійну галицьку конференцію в Києві в квітні 1920 р., потім на II конгрес Комуністичного Інтернаціоналу, причому звидів Петроград і цікавився Північною комуною, балакаючи довше про ці справи з т. Зінов'євим. З природи надзвичайно слабого здоров'я. Блідий, маленький ростом, з розвиненою грудною недугою. Прекрасний бесідник. Дуже широко освічена людина. Революціонер-комуніст у повному значенні цього слова. В нього не існувало приватного життя. Ходив у чому-небудь, спав звичайно на столі в канцелярії, де допізна працював.

Бувало, не їв по 2 дні, бо за роботою забував. Вічно в нього була хрипота від надмірного балакання на з'їздах, гуртках і т. д., постійно був референтом. Був дуже популярний і люблений навіть безпартійними. В Галичину вибрався з озброєним відділом більш для політичної, як воєнної роботи. Впав випадково від кулі свого товариша Шеремети під час боротьби

з польськими жандармом в с. Голичрадах, повіт Заліщики, 28 жовтня 1922 р. Комуністична партія і пролетаріат стратили в ньому великого і надійного теоретика та борця.

Степан Мельничук, уроджений 1898 р. в с. Пядиках, повіт Коломия, син незаможного селянина. З крові і кості вояк-скорострілець, безстрашний революціонер, комуніст з широким світоглядом. З природи здоровий, чудовий з обличчя, вічно усміхнений і холоднокровний. Як командир сотні, визначився у великому червоному наступі на Варшаву і в боротьбі з українським бандитизмом на Україні. Загально улюблений і шанований. Супроти смерті великий цинік. «Чого боятися? — говорив часто. — Кожний матеріаліст плює на смерть...»

Розстріляний наємним панським військом у Чорткові 11 листопада 1922 р., співаючи до останньої хвилі «Інтернаціонал».

Петро Шеремета, уроджений 1897 року в с. Пукові, повіт Рогатин. Добрий військовий командир і діяльний член партії. В Червоній Армії командував полком. Слабого здоров'я і будови тіла. Часом любив сентименти. Всеціло стояв на становищі соціальної революції. Трагічне вбивство тов. Цепка потрясло ним до тої степені, що на хвилину забувся, і з цього скористав польський жандарм. Без сумніву, коли б не трагічний випадок, жандарм був би вбитий, а тт. Цепко і Шеремета врятовані. Останні слова його були: «Хай живе революція! Хай живе народ! Хай живе Україна! Стріляй!»

Усі три товариші-комуністи впали жертвою на бойовому становищі, за робітничо-селянську владу, в боротьбі з шляхетським насильством. Ми всі, робітники і селяни, клонимо голови перед ними і гордимося ними. Наші герої-товариші, вмираючи, сміялись і сміливими словами кидали в вічі ворогам наші великі кличі. На жаль, галицькі інтелегенти, вроді д-ра Барана, не здержалися, щоб не заплюгавити кількома словами пам'яті великих борців. В описі їхніх передсмертних хвиль ендек Баран не наважився згадати, що тов. Мельничук вмирав, співаючи «Інтернаціонал», зате не забув збрехати, що оба засуджені сповідалися. Навіщо ради «своєї публіки» так плюгавити пам'ять робітничих героїв?

Прощає вас, незабутні товариші, все робітництво і бідне селянство, за котрих волю і щастя ви зложили свої голови. Вмираючи, ви вірили, що:

Лиш ми, робітники, ми, діти
Святої армії труда,
Землею будем володіти,
А паразитів жде біда!

І ми віримо, що недалекий той час, як вашим незамітним могилам поклоняться мільйони та червоними прапорами вкриють сиру чортківську землю.

Ю. Р.

Наша правда. — 1922. — 2 груд.

№ 221
ЛИСТ ПОЛЬСЬКОГО ГЕНЕРАЛА СТАНІСЛАВА ГАЛЛЕРА ЛЬВІВСЬКОМУ АПЕЛЯЦІЙНОМУ СУДОВІ З ВИМОГОЮ ПОСИЛИТИ ПАЦИФІКАЦІЮ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ШЛЯХОМ РОЗГОРТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАДЗВИЧАЙНИХ СУДІВ

6 грудня 1922 р.

Таємно до власних рук

Отримавши мандат на пацифікацію Східної Галичини і глибше придивившись до цієї справи, я дійшов до висновку, що тільки послідовно узгоджена робота адміністративної влади і судів може викоренити заколотницьку діяльність і що треба послідовно застосовувати ті засоби, які уряд дає в руки адміністративної влади і судів в окремих випадках. Однак у цьому відношенні становище, яке склалося тут, вимагає на сьогодні багато кращого.

До весни 1922 р. ми мали тут надзвичайний стан, якого майже ніхто не використовував або [використовував] тільки неохоче. Це дискредувало надзвичайний стан в очах усіх і створило думку, що це запобіжний засіб, який ні до чого не придатний. Отже, його відмінили.

На протязі кількох років ми мали тут надзвичайні суди, але їх ніхто не використовував (лише у цілком виняткових випадках) і ніхто не турбувався, щоб їх застосовувати згідно з існуючим законом.

Тільки перед виборами пригадали, що вони існують, і коли хотіли їх застосовувати, натрапили на цілий ряд труднощів (відсутність оголошення за законною вимогою, неприязнь суддів до цих [надзвичайних судів]) і т. д.

Тільки поволі, з труднощами, почали їх застосовувати. Тут відмічу, що я цілком не є прихильником того, щоб надуживати надзвичайним станом і надзвичайними судами. Ці превенційні заходи повинні залишитися в силі постільки, поскільки вони вкрай необхідні для державної безпеки. Після цього їх треба рішуче відмінити і ввести знову на випадок потреби. Однак, якщо ці оборонні заходи держави проти заколотницьких дій є в силі, їх треба енергійно застосовувати. В протилежному випадку ці репресійні заходи дискредитуються як в очах благонадійного населення, так і в очах заколотницьких організацій. Результат — неясне становище, коли адміністративні і судові службовці не знають, чого дотримуватися, і постійно оглядаються, звідки вітер віє. Отже, надзвичайний стан і надзвичайні суди мусять бути знаряддям гострим, як ніж. Погроза їх застосування мусить залякати і витверезувати.

Однак надзвичайні суди не викликають належного ефекту, особливо у тих випадках, коли, наприклад, за вчинене таємне вбивство не виноситься смертний присуд, а передається справа звичайному судочинству. Тому моральний ефект такого надзвичайного суду шкідливий. Для заспокоєння краю було б краще, якби у цьому випадку його цілком не застосовували.

Об'єктивний спостерігач мусить визнати, що початкову неприязнь у відношенні до надзвичайних судів тепер у більшості випадків зламали — це доводить ряд присудів останніх днів. Однак так не всюди. Маю перед собою депешу тернопільського воєводи, який повідомляє мене, що в складі трибуналу надзвичайного суду 22.XI. в Золочеві (проти Гуралевича) був один суддя української національності. Але це була справа на політичному ґрунті і, правдоподібно, можна було передбачити, що трибунал у такому складі не винесе [належного] присуду.

Якщо справа стоїть так, то це було б доказом, що окружний суд у Золочеві ще недооцінює значення різкого застосування надзвичайних судів для боротьби проти заколотницьких дій.

Я знаю, що в сферу моєї діяльності не входить критика судочинства. Однак я тимчасово відповідаю за безпеку у Східній Галичині і не можу закривати очей на ті обставини, що ускладнюють пацифікацію і виходять з способу підходу судів до справи.

Навпаки, я зобов'язаний це ясно зрозуміти, тому не можу не торкнутись цих обставин у моїх рапортах урядові. Тому прошу вияснити, чи справа в Золочеві так виглядає, як про це доніс мені пан воєвода. В цьому випадку цікавлять мене відомості і вияснення взаємного впливу тих органів, які ускладнюють пацифікацію тільки для того, щоб відносини якнайшвидше і грунтовно поліпшились.

Зауважувати судам, зрештою, не є моєю справою, а справою уряду.

Львів, 5.XII. 1922 р.

Генерал дивізії і інспектор армії Станіслав Галлер

ЦДІАЛ, ф. 151, оп. 1-а, спр. 824, арк. 7—8. Машинопис. Оригінал.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Зб. док. — Т. 2. — С. 89—91.

№ 223
ІНФОРМАЦІЯ РЕФЕРЕНТА ДЛЯ ЗВ'ЯЗКУ З КРАЄМ ЯРОСЛАВА ПІДЛЯШЕЦЬКОГО ПРО БОЙКОТ УКРАЇНСЬКОЮ МОЛОДДЮ ПРИЗОВУ В ПОЛЬСЬКУ АРМІЮ

*Не раніше 11 грудня 1922 р.**

Дальші матеріяли у справі польської бранки у Східній Галичині

Як відомо мали призивні зі Східної Галичини ставитися до польської бранки в часі від 11.XII.1922—23.XII.1922. Та вони

*Дата встановлена за змістом документа.

до неї іти не хотіли. Тому вибиралося на села польське військо з польською жандармерією, щоб їх виловити. Коли це їм не вдалося тоді воно мстилося на родинах призивних, побиваючи їх.

1) Так пр. побито тяжко у Стопчатові повіт Печеніжин богато селян, а між ними старенького Скригунця Миколу.

2) У селі Ковалівка повіт Печеніжин забрано у одної вдовиці послідну корову за те, що її син втік перед бранкою.

3) Ті «лови» на призивних не скінчилися дня 23.XII.1922 р. але продовжуються дальше, і будуть мабудь тревати так довго, як довго не вдасться виловити усіх втікачів від бранки. Доказом цего факт, який лучився в селі Ґериня пов. Долина з призивним Йосифом Гошовським.

Він не ставився до бранки в приписаний день. Тому явилась в ночі з 2. на 3. січня 1923 р. польська військова патруля, щоб його зловити. Вона обступила його хату а один польський жовнір ввійшов до середини. Тоді утік Гошовський через стрих хати до своєї стодоли. Та коли Гошовський побачив, що той жовнір наближається до него сею самою дорогою, тоді отворив він двері до стодоли та почав утікати на вулицю. Тоді стоячий на патрулі біля хати польський жовнір стрілив до утікаючого Гошовського і положив його на місци трупом.

4) Призивні, узнані за здібних до польського війська мали 23.I.1923 зголоситися до служби. Та польські власти добре знали, що призивні сего польського приказу не послухають. Тому вже перед 23.I.1923 р. висилано польські військові карні експедиції на села і міста, щоби стеречи призивних. Ті експедиції приходили здебільша без кухон, бо їх мусіло годувати опірне населеннє, як це діялося прим. в Копичинцях повіт Гусятин.

5) Польське військо належачи до карної експедиції розкватировалося по хатах виганяючи з них мешканців на вулицю, а вільний час обертало на рабунки усего, що попало під руки. В ночі з 22.I. на 23.I. 1923 р. починали польські жовніри нагінку на «добровольців». Коли їм їх зловити не вдавалось, тоді знущалися польські жовніри над батьками добровольців, як се діялося пр. в Немилові пов. Радехів, де польське військо побило до безпритомности 80- літнього старця Осипа Смаль-Стоцького, селянина Макара, його жінку й дочку, селянина Семена

Мандрика, сел. Петра Тарчука і О. Березюка, а в кінци наложило на село контрибуцію в сумі 5 фір сіна.

6) Зі села Сороки пов. Скалат не наруковав дня 23.I.1923 р. до польського війська ніхто з «добровольців». Тому дня 25.I.1923 р. прийшли до села польські жовніри, яким по довгих пошукованнях удалось виловити 8 добровольців, яких сейчас під баґнетами відставлено до польської військової команди. Бракувало ще 8 добровольців, які сховалися. Тому вибралось до села Сороки пораз другий польське військо з польською жандармерією, щоб тих «добровольців» доставити до війська. В ночі з дня 28.I. на 29.I. 1923 р. почалися «лови». Немогучи добровольців ніяк відшукати почали польські жовніри знущатись на родинах добровольців, замикаючи їх в хаті і побиваючи і тут кольбами по голові і попід груди, кидаючи їх об землю і копаючи ногами. Так збили польські жовніри до непритомности Семка Диця і його жінку Параньку, Олексу Лошнія і його жінку Лікерію, Федя Колодія, його невістку Наталку і його жінку Анну, Петра Бабія і його доньку, Онуфрія Потурняка, його жінку Марію і доньку Настю. Не без того, щоб польські жовніри не допускалися при пошукуванню за рекрутами й крадіжій. Так пр. украли вони Олексі Лошньому 20.000 марок польських, а Онуфрієви Потурнякови 100.000 Мп.

Дальші матеріяли в справі бранки у Сх. Галичині

1) Студентів Коссака Тараса, який протестував проти бранки, і Гарасимяка Івана, який мав аґітувати проти бранки, арештували польські власти і посадили в тюрму в Дрогобичі, в якій перебувають до сьогодня.

2) В Доброгостові пов. Дрогобич польські жовніри немогучи відшукати announcement, мстились на їх родинах побиваючи прикладами від крісів до безпритомности батьків призиваних, як пр. Олексу Зіньку, Стефана Артимка, Миколу Гарасимяка і инш.

Коли польська бранкова комісія своє урядованнє вже скінчила, тоді вдалось польським жовнірам зловити кількох призивних, яких арештовано і відставлено до тюрми в Дрогобичі, як це зроблено з призивними Іваном Жагаляком, Федором Ортимком, Василем Колодієм, Дмитром Гарасимяком, Василем Дуткою і иншими.

3) В селі Цаліїв пов. Гусятин ніхто з призивних в приписаний день не ставився. Тому спроваджено туди польське військо, яке почало «лови» на призивних. Та коли пошукування були безуспішні впали польські жовніри в ночі з 16/XII 1922 на 17/XII 1922 до хат і силою стягнули жінок до громадської канцелярії, де їх змушувано підписатися, що їх мужі зглядно сини ставляться до асентирунку. Одначе мимо знущань жінки сего зробити не хотіли. Тому за кару — замкнено їх в порожній неопаленій хаті, де вони в зимі мусіли перебути цілу ніч. Що ділось там з ними годі описати. Крики і зойки чути було цілу ніч. До жінок які перебули тортури цьої ночі належать: Фрозина Безкоровайна, Анна Ярів, Анна Гладка, Параска Чулик, Анна Стельмах, Христина Пилипів і инші.

4) В Кнігиничах повіт Рогатин вдалося польському війську дня 28/XII. 1922 — зловити призивного, Остапа Наявко. Його побито а відтак замкнено в зимній хаті, де він так перестудився, що дістав запалення мозґу і помер дня 30/XII. 1922 р.

5) Дня 23/I. 1923 р. прийшла польська військова карна експедиція до села Обрусина пов. Жовква, щоб покарати село за опір проти бранки. Польські жовніри викинули селян з хат і почали знущатися над населеннєм. При тій нагоді побили вони до безпритомности Гаврила Луцяка. Коли він прочуняв і почав утікати, тоді стрілив до нього польський сержант ранячи його тяжко. Коли нещасний впав залитий кровю серед дороги, озвірілий польський сержант станув над ним з револьвером в руці і стріляв до кождого, хто хотів наблизитися з помічю.

Дня 23.I. 1923 р. мали призивні узнані за здібних зголоситися до служби у польськім війську. Та вони цього розказу польських властей не послухали. Тому вибралось польське військо знова на села в ціли виловлення їх. Зловлених новобранців держано замкнених так довго, доки не виловлено призивних з цілого повіту.

Відтак уставлювано їх в кольони і відставлювано під сторожею наїжених баґнетів на желізницю, в ціли вивезення їх на Захід в околиці Поморя чи Ґданьська, як це сталося пр. з новобранцями в числі около 3,000 з повіту Городенка.

Дальші матеріали до польської бранки у Східній Галичині

1) В Старих Кутах пов. Косів польське військо ловило призивних і рабувало населеннє через 14 днів, а крім сего мусіла громада з наказу косівського старости платити денно на одержаннє сього війська по 1.000 мп. за голову, так що «добровільна бранка» коштувала громаду, — поминаючи зрабовані військом річи, — загальну суму 2,000.000 пм.

2) Польські карні військові експедиції не поминали навіть і найбіднійших сіл Східної Галичини. І тут хотіли вони мститись над населеннєм за се, що призивні добровільно до бранки не пішли. Треба було щойно грізної постави населення проти польського війська, щоби його прогнати і увільнити себе від шикан, як це сталось прим. в Микитинцях коло Пістиня пов. Косів.

3) Самоволя польської окупаційної влади пішла навіть так далеко, що її орґани гнали Українців силою перед поборову комісію в великі свята, якими є у Східній Галичині прим. Свято Миколая і Анни (19.XII. і 23. XII.), та зневажали тим способом релігійні почування подавляючої більшости населення Східної Галичини як се діялось прим. в повіті Бучач.

Та гнет і террор польської окупації в напрямі примушування призивних зі Східної Галичини до «добровільної» польської бранки, не устав навіть з днем 23.XII.1922 р., коли по польським приписам бранковим — бранка мала бути вже покінчена. Яркия доказом того є факт, який лучився дня 27. XII. 1922 р. в повіті Бібрка.

4) Польські жандарми зловили в тім дни призивного Василя Головку, який в приписаний день до бранки не ставився, — і посадили його в тюрму в Бібрці, де вже сиділо около 40 «опірних добровольців». Се спонукало призивних дальше проживати у своїх криївках.

5) Тоді почали польські орґани грозити, що утікачів від бранки вони розстріляють а їх хати спалять як що призивні добровільно до бранки не зголосяться. Так грозив прим. польський поліцай Франц Вольф в повіті Косів, а коли й се не помагало, тоді хопились польські орґани ріжного рода хитрих штучок, щоб виловити призивних, хоч термін до бранки, як вище сказано давно вже був минув.

6) Так прим. перебрались дня 28. XII. 1922 р. польські жандарми з повіту Бібрка за купців і помандрували на села того повіту нібито за покупом свиней, соломи і т. д. а в дійсности за виловленнєм скритих призивних. В отсей спосіб удалось їм віднайти призивного Михайла Зкалоцького, якого арештували, та відставили до тюрми в Бібрці, де в ночі з дня 28. XII. на 29. XII. 1922 р. польські жовніри побили його за неставленнєся до добровільної польської бранки так тяжко, що аж втратив притомність.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 324. Машинопис. Копія.

№ 224
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «НИЩЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ»*

*1922 р.***

I. Загальний стан сільськогосподарської продукції в Східній Галичині перед війною.

Продукція ріллі виносила в Східній Галичині пересічно в часі від 1905 р. до 1914 р.:

пшениця...4,656.446 метр. сотнарів
оркіш...2.295 " "
жито..4,627.216 " "
ячмінь...2,582.544 " "
овес...4,588.932 " "
мішані рослини............................5.258 метричних сотнарів
кукурудза...837.290 " "
гречка..532.444 " "
просо..163.929 " "
разом збіже 17,988.354 " "

*Закінчення у справі відсутнє.
**Дата встановлена за супровідними документами.

стручкові овочі..1,089.906 " "
картофлі..40,296.809 " "

Подані вище числа продукції взяті є безпосередно з часу перед світовою війною і вони находилися мимо неприхильного відношення давнійшого австрійського уряду до економічних потреб галицького (спеціального українського) населення, — з причини заведення ліпшої управи ріллі, уживання штучних навозів і т. д. у сталім зрості. Від часу польської окупації Східної Галичини наступає занепад сільськогосподарської продукції, одначе по приведенню нормальних відносин в краю можуть подані висше числа осягнути подвійну а з часом і потрійну висоту. Належить піднести, що прибуток на оден гектар пшениці є в Голяндії 34.5. м. сот. річно а в Галичині тільки 11.8 метр. сотнарів мимо урожайного чорнозему. Зазначені висше числа продукції вказують дальше на великі вигляди для млинового промислу, фабрикації мучних виробів і т. д.

Промислових рослин продукувала Галичина до 1914 р. пересічно 1,500.000 метр. сотнарів. До найважнійших з них належать цукрові бураки (0.9 міл. метр. сотн. річно), для яких продукції надається знаменито галицький чорнозем. В Галичині перепиняла австрійська та польська господарська політика розвій цукроварного промислу. Які вигляди має цукровий промисл в Галичині вказує обставина, що менша від Галичини київська ґубернія в давній Росії річно доставляла 6 міліонів метричних сотнарів цукру (1910). Рівнож великі вигляди має управа тютюну, якого річна продукція в Галичині виносила 33.937 метричних сотнарів. Рівно велика російська ґубернія Полтава з такою самою землею і підсонням продукувала понад 200.000 метричних сотнарів тютюну річно. Велике значіння має в Галичині рівнож продукція лену і конопель, яка покриває потреби краю і має велику можливість розвитку. Також має велике значіннє управа жита і картофель в цїли палення горівки. Горальні в Галичині в числі 600 доставляли в 1910 р. понад 500.000 гектолітрів алькоголю знаної якости.

Рівнож великі вигляди в Східній Галичині мають з огляду на користне підсоннє і урожайну землю садівництво управа овочів (71.000 га садів).

Годівля худоби в Східній Галичині виказувала в 1910 р. до 4,000.000 штук худоби, з сього 700.000 коней, 1,600.000 рогатої худоби, понад 300.000 овець, і кіз, понад 1,300.000 свиней і 3 міліони штук дробу.

Галичина має 700.000 га. лук і 500.000 га. пасовиск, між ними полонини в Карпатах, які є о много видатнійщі, ніж швайцарські і тирольські Альпи. Вона продукувала безпосередно перед війною 70.000.000 метричних сотнарів паші.

В виду сього має в Галичині продукція молока, худоби, мяса, товщів, експорт шкіри, великі можливости.

Годівля пчіл в Галичині розпоряджала в 1910 р. понад 255.074 уліїв і продукувала річно понад 25.000 метр. сотнарів меду і воску.

З вище сказаного виходить, що Східна Галичина є багатою і активною країною, яка в нормальних обставинах могла би причинитися до уздоровлення економічних відносин в Европі і бути важним ринком збуту для західно-европейського промислу.

II. Нищеннє сільсько-господарської продукції польською окупаційною владою.

Польська окупаційна влада в Східній Галичині зміряє послідовно і безоглядно до економічного винищення краю в першій мірі через руйнованнє сільсько-господарської продукції.

Східна Галичина була в часі світової війни безнастанно тереном битв і належить до найбільше знищених областей з часів світової війни. По розгромі осередних держав не довелось населенню Східної Галичини працювати в мирі над своєю внутрішною відбудовою. По 9-місячній польсько-українській в 1918—1919 р. війні наступила польська окупація, яка довела сей винищений вже світовою війною край до цілковитої руїни та не дозволила йому використати природних богацтв до відбудови краю.

В першій мірі звернулася польська окупаційна влада проти головних українських господарських існтитуцій, які через безнастанні переслідування понесли великі матеріяльні втрати.

Могуча господарська орґанізація українського селянства «Краєве Товариство Господарське «Сільський Господар», яке обнимає 90 філій і 2000 кружків у краю, була на якийсь час

польською владою закрита. Се Товариство положило великі заслуги для орґанізації господарського життя в Східній Галичині вже перед війною і причинилося у великій мірі до піднесення в тім краю годівлі худоби і побільшення видатности ріллі, через що було предметом безнастанних шикан зі сторони польської влади.

Друга краєва господарська орґанізація «Союз Господарських Спілок» у Львові була рівнож через довший час польською окупаційною владою закрита а єї товарирові маґазини.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 326. Машинопис. Оригінал.

№ 224
МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ КРАЙОВОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ РАДИ КОНГРЕСОВІ МІЖНАРОДНОГО СОЮЗУ СТУДЕНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СВІТУ В ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕСЛІДУВАННЯМ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

*1922 р.**

Конгрес Міжародного союзу студентських організацій світу дав змогу головній екзекутиві всіх студентських фахових організацій на території Східної Галичини — українській крайовій студентській раді у Львові відкликатись окремим меморіалом до репрезентації студентських союзів — поодиноких націй світу на їх спільному з'їзді — в справі невиносимого положення та крайньо анормальних умов, серед яких змушена учитись українська академічна молодь, та довести отсею посередньою дорогою до відома всього культурного світу про вельми невідраний стан, в якому на протязі чотирьох років веде українське студенство Східної Галичини свою станову працю біля добуття собі звання і самоосвіти. Українське студентство Східної Галичини вважає представлення свого положення в минулому, як і в сучасну хвилю, на ширшому форумі конечним не тільки з огляду на свої особисті станові інтереси,

*Дата встановлена за змістом документа.

але почувається воно морально зобов'язаним до точного поінформування широких кіл студентського світу про фактичний стан, повний нечуваних перешкод ставлених українській академічній молоді на дорозі її студій з боку польських окупаційних властей на терені Східної Галичини, яких безпримірна нетолеранція у відношенні до культурно-освітніх змагань української молоді не може мати місця в XX столітті. Тому вповні доцільним являється піддання нижчеописаної справи під розгляд Міжнародному союзові студентства, який, керуючись в своїй широкій діяльності тільки високими принципами гуманності, зможе вповні безпристрасно поставитись до слушних домагань українських студентів і зайняти в цьому напрямі відповідне становище згідно зі своїм найвищим завданням — творення свобідних, сприяючих умов для інтенсивного розвою науки і культури все і всюди, без огляду на кордони і нації. Повоєнний період — числячи від 1918 року, загально для українського народу Східної Галичини, а для його академічної молоді зокрема є одним безпереривним актом систематичного терору, який спрямовує весь час польська окупаційна влада проти молодого українського покоління з ясною тенденцією позбавити його всіх засобів і можностей учитись та об'єднуватись в активній духовній праці в своєрідних центрах науки і виховання. Всі розпорядки і тактичні методи, примінювані тут польськими адміністративними та політичними чинниками, носять незаперечний характер планового винищування і безпощадного давлення до останніх консеквенцій всякого освітнього руху в лоні широких кіл української академічної молоді Східної Галичини, якого ярким доказом є крайньо вороже відношення польських властей до справи українського університету у Львові — як в його минулому, так і в сучасному.

До 1918 року існував на території Східної Галичини у Львові утраквістичний, польсько-український університет, так званий цісарсько-королівський університет Франца I, відновлений дня 7 серпня 1817 р. для культурно-освітніх потреб населення краю, тобто в першій мірі для подавляючої більшості, якою є в Східній Галичині українці. Весь час зазначився постійними посяганнями поляків на утраквістичний характер університету

з метою конечного його сполонізування дорогою планового збільшення у ньому польських кафедр, що і їм — завдяки політичним впливам на віденськім дворі — до певної міри удалося. Такі тенденції польських політичних кругів викликали протиакцію в цьому напрямі з боку українців, яка перетворилась з часом в завзяту боротьбу за права української нації до університету. Участь в ній взяли всі верстви українського народу Східної Галичини, вона, між іншим, була причиною голосної в тодішній Європі сецесії укр[аїнських] студентів з Львівського університету в 1902 році на інші заграничні вищі школи. В 1907 р. польські власті Львівського утраквістичного університету відкинули справедливе домагання укр[аїнських] студентів відчинення іматрикуляції на українській мові, що дало товчок до великих демонстрацій українських студентів у мурах Львівського університету і знайшло свій фінал в масових арештуваннях укр[аїнських] студентів органами польської адміністрації. До найбільшого напруження дійшла ця боротьба в 1910 р., коли з рук польської академічної молоді впав український студент Адам Коцко.

По 1910 р. боротьба за окремий український університет і за права українців до університету Франца I перенеслась на арену австрійського парламенту у Відні, де й виявилась вона, між іншим, нечуваними в європейських парламентах обструкціями українських послів. В парламенті противником українських домагань не було, властиво, австрійське правительство, а поляки. Проти природних українських домагань видвигали вони, між іншим, такі аргументи, що коли Австрія дасть українцям університет, то наразиться на велику неприязнь, а може, і війну з Росією, яка не бажає собі українського університету з огляду на зростаючий рух національного усвідомлення широких українських мас. Отже, треба було українців нищити, а місію цю передано полякам. Однак ніякі перепони та насильства не були в можності ослабити темпи початої боротьби за найвищі школи, і аж велика війна 1914 р. відсунула її на дальший план. Здецидована і непоступна постава українського народу в краю та його політичних представників у парламенті зневолила в результаті австрійське правительство узглядняти культурні домагання чотиримільйонного українського

населення Східної Галичини, і воно зобов'язалось заснувати на протязі чотирьох літ український університет у Львові, а до часу заснування Львівський університет Франца І мусив затримати утраквістичний характер у поширених розмірах відносно українських кафедр.

Велика європейська війна стала перешкодою в заснуванні у Львові окремого українського університету. Тим самим університет Франца І задержав утраквістичний польсько-український характер аж до 1918 р. — до розпаду Австрії. Мали тоді на ньому українці 8 звичайних українських кафедр і 4 доцентури. Коли поляки в 1919 р. окупували Львів, скасували українські кафедри зі всіма управненнями українців на тому університеті, перезвали іменем Яна Казіміра, польського короля з XVII ст., і зробили його чисто польським. Такий характер носить цей університет дотепер. До цих вчинків поляки, як окупанти Східної Галичини, не мали найменшого права.

Ректорат Львівського університету оголосив дня 14 серпня 1919 р., що до університету будуть приймати тільки студентів — підданих Польської держави, які сповнили обов'язок військової служби в польській армії та підданих держав, союзних з Польщею. Українській депутації, яка явилась в ректораті з запитом, чи розпорядок відноситься також до українців Східної Галичини, дано потакуючу відповідь. Українська депутація запротестувала проти такого розпорядку, який після скасування українських кафедр і насильного сполонізування університету являвся новим насильством Польщі проти українського народу, котрого права до цього університету неоспоримі. На думку цього розпорядку, не могли українці вписуватися на Львівський університет як вороги Польщі, що вели з нею оружну розправу. У відповідь на протест українців появилось в публікації ректорату дня 22 вересня 1919 р. рішення в цій справі варшавської ради міністрів, що цілком узгіднювалось зі згаданим розпорядком ректорату з дня 14 серпня 1919 р. Таким робом не могли українські студенти записуватись на Львівський університет, що знаходився в одному з історичних центрів української культури та в центрі країни, заселеної збитою масою українського народу. А не могли вони записуватися як з огляду на планово видані розпорядки для замкнення їм дороги до університету, так також з огляду на

насильство, поповнене Польщею над цим університетом через безправне скасування утраквізму.

Український народ Східної Галичини не міг дозволити, щоб його університетська молодь пропадала і дичіла без науки, і тому українські наукові інституції взяли на себе ініціативу в організуванні систематичних научних курсів, які змогли б заступити українській молоді вповні університет. Першим піднялось реалізувати цю справу українське Наукове тов[ариство] імені Шевченка у Львові. Саме воно організоване на зразок західноєвропейських академій наук і відіграло величезну роль не лише на полі української культури й науки, але своїми працями внесло дещо і в загальну скарбницю європейської та вселюдської культури. Товариство це мало вже всі дані до ведення таких курсів, крім цього, могло це робити на основі § 2 свого статуту. Дня 20 вересня 1919 р. оголошено в українській пресі виклади на зимовий піврік 1919/20 академічного року. Оголошена програма викладів обіймала своїм обсягом три виділи: філософічний, правничий та теологічний. Дня 27 вересня 1919 р. повідомлено про це начальника польської окупаційної влади у Східній Галичині, який того ж самого дня видав безпідставну заборону на ведення тих курсів. По цій спробі українське Наукове тов[ариств]о ім[ені] Шевченка передало намірені акції іншим українським науковим інституціям, передовсім Товариству українських наукових викладачів ім[ені] Петра Могили, яке мало право устроювати наукові курси на підставі § 3 свого статуту. По зголошенню дня 18 жовтня 1919 р. ведення таких курсів польській окупаційній владі стрінулось воно з категоричною забороною утворювання систематичних університетських курсів. Тов[ариств]о наукових викладів ім[ені] Петра Могили внесло рекурс проти заборони 21 листопада 1919 р. до міністерства внутрішніх справ у Варшаві, на що донині не одержано жодної відповіді.

В марті 1920 р. ще одна українська інституція взяла на себе почин організовувати систематичні українські університетські курси у Львові. Було це Львівське Ставропігіальне братство, одне з найстаріших і найбільш заслужених на полі розвою української культури культурно-освітніх товариств. Початок

університетських курсів заповіло на 7 марта 1920 р. у власному будинку, про що повідомлено польську поліцію. В день розпочаття викладів окружено всі забудування Ставропігії військом і поліцією та не впущено нікого на виклади. Протест, спрямований тим разом до особи начальника Польської держави, остав до сьогодні неполагоджений.

Так усі заходи українського громадянства біля вможливлення духової праці для своєї доростаючої молоді стрінулись на кожному кроці з рішучою забороною з боку польської окупаційної влади, яка, цією дорогою вдаючись до всіх стоячих у розпорядимості средств виїмкового стану, зміряла не допустити до дальшого зросту української інтелігенції, винищуючи її рівночасно шляхом концентрації по таборах інтернованих.

З положенням, продовження якого було рівночасне з плановим постійним завмиранням творчих сил народу через відсутність конечних центрів научної праці для доростаючої молоді, не міг і не смів погодитись український народ Східної Галичини. Восени 1920 р. приступлено спільними силами українських учених та академічної молоді до утворення тайно перед польською окупаційною владою укр[аїнських] університетських курсів систематичних, які обнимали б три виділи: філософічний, правничий і медичний. У липні 1921 р. приступлено до організації курсів на зразок західноєвропейських університетів. Вибрано перший сенат укр[аїнського] університету у Львові та деканів і продеканів поодиноких відділів. На чолі університету став голова Наукового тов[ариств]а ім. Шевченка проф[есор] д[окто]р Василь Щурат, як перший ректор університету.

Академічний рік 1921/22 пройшов для укр[аїнського] університету під знаком невиносимих переслідувань його з боку польської поліції, яка впадала під час викладів до залів, розганяла зібраних слухачів та професорів, конфіскуючи книжки, манускрипти, записки та наукові прилади, арештувала професорів та студентів. У жовтні 1921 р. арештовано ректора університету д[окто]ра Василя Щурата та продержано його серед тяжких тюремних умов три місяці. В різних часах академічного руху арештовано професорів університету та понад 100 укр[аїнських] студентів, з яких частина сидить в тюрмі вже більше року.

Мимо найтяжчих обставин і постійних переслідувань, український університет розвивався і був прибіжищем для всієї української університетської молоді, що шукала в ньому заспокоєння всіх наукових потреб. Виклади і семінари відбувалися в найрізнорідніших і невідповідних на те локалях, бо навіть в сутеринах та пивницях при світлі, а все це для того, що український університет мусив вести велике діло науки потайки від польської окупаційної влади в підземеллях, що нагадують старохристиянські катакомби. В таких-то катакомбах горів смолоскип науки і розсипав її спасенне світло з 54 кафедр для 1258 студентів.

Видатність праці університету за один рік мимо тайного його існування перед поліційними органами окупаційної влади, що в парі з усіма нагінками та ріжного роду перепонами мусило до певної міри впливати на правильність університетських викладів, — все ж таки представляла собою поважні здобутки. 136 студентів зложило фахові іспити, а крім цього, відбуто на всіх виділах 750 колоквій (приватні іспити у професорів).

У дальшому існуванні укр[аїнського] університету у Львові, цебто в біжучому академічному році 1922/23, слідний прогресивний його розвій через створення щораз то нових кафедр та потрібних научних лабораторій на поодиноких виділах. Однак відношення польської окупаційної влади до українського університету і тепер в нічому не змінилося. Всякі заходи в справі легалізації явності науки на українському університеті, роблені перед польською владою, були б безпредметові і надаремні, тому що дотеперішній досвід не раз вже виказав безвиглядність якоїсь акції в цьому напрямі. З цієї причини знайшов, приміром, сенат українського університету у Львові вказаним звернутись в університетській справі, цебто явності його існування, з меморіалом до Найвищої ради мирової конференції в Парижі і до Союзу народів у Женеві дня 15 падолиста 1922 р.

Український Львівський університет знайшов повне признання в Чехословацькій Республіці, де визнано студії на цьому офіціально рівновартними та рівнозначними зі студіями всіх чехословацьких державних університетів. Рівно ж інші заграничні університети, прим[іром] Віденський, признають вислухані семестри на Львівському українському університеті

та зачисляють виконані на ньому праці. Наведені оба приміри, як рівно ж вищезгаданий баланс праці університету за 1921 р., достаточно документують цензус науковості українського університету та цілковито опрокидують ширені представниками Польщі та її окупаційної влади в Східній Галичині наклепи, немовби український університет не мав жодних позитивних основ називатися науковою інституцією, а був виключно середником якоїсь політичної маніфестації. Такими способами обезцінювання українських вищих шкіл послугуються поляки в намірі ослаблення прихильних моральних настроїв, які здобуває собі постійно акція творення українських вищих шкіл в Східній Галичині на міжнародній арені, саме через доцільне дискредитування, представляючи їх все і всюди виключно засобом політичної боротьби. З другої сторони, в чисто внутрішніх відносинах являється таке твердження поляків догідним претекстом до дальшого гноблення розвою українського освітнього руху та через обниження продуктивності научної праці дає воно змогу зменшити приріст української інтелігенції і, тим самим ослаблюючи силу опору, легше оволодіти окупованим краєм.

На основі представлених фактичних даних відносно положення українських вогнищ науки в Східній Галичині і в зв'язку з цим непривітних в найвищому степені обставин для правильного розвою культурно-наукової праці та образування серед більшаючого з року на рік числа української університетської молоді, яка не знаходить нині можності свобідного заспокоєння бодай в мінімальних розмірах своїх духовних потреб, констатує на цьому місці українська крайова студентська рада у Львові в імені загалу українського студентства Східної Галичини, що:

Відношення польської влади до культурно-освітніх аспірацій українського народу Східної Галичини та його природних прав плекання своєї духовної культури в самостійних найвищих українських центрах науки було все висловом здекларованої планової системи безоглядного нищення всякого освітнього руху українського народу; першим радикальнішим осягом традиційної польської тактики в цьому відношенні являється безправне скасування утраквізму університету Франца І у Львові 1918 р., до чого поляки як окупанти Східної Галичини

не мали жодного права, тому що фактичними і правними суверенами Східної Галичини є, на думку 91 статті Санжерменського договору з дня 10 вересня 1919 р. та рішення Найвищої Ради з дня 25 червня 1919., Найвища рада мирової конференції. У результаті знесення утраквізму було внеможливлення українській академічній молоді доступу до університетських студій та позбавлення її користування університетською бібліотекою, музеями, кабінетами, лабораторіями у всяких медичних інститутах та клініках, до яких вона має неоспориме право, тому що згадане сполонізування Львівського університету є тільки неоправданим актом насильства.

Заборона ведення університетських систематичних курсів та неполагодження польською центральною владою всіх внесених з цього приводу заінтересованими українськими науковими інституціями протестів і рекурсів є дальшим моментом, потверджуючим правдивість вищеозначеного поступовання польської влади зглядом культурних інтересів та вимог українського студенства, так як з браку в них всякого підкладу якоїсь часто імпутованої польською владою публічній опінії краю і заграниці політичної маніфестації, заборона така не знаходить для себе жодних правдивих основ.*

Постійне переслідування і нагінка за існуючим українським університетом у Львові та примінювання при цьому нечуваних драстичних методів поліцейського режиму, як розганяння професорів і слухачів з викладів, конфіскування записок, наукових приладів та квестуральних актів і індексів.

А вкінці розв'язання поліцією існуючих студентських фахових товариств виключно за те, що вони стояли в якому-небудь зв'язку з «тайним українським університетом» і утруднювання, а здебільша заборона польськими властями організовуватись українському студенству в його чисто професійних інтересах, масові арешти українських студентів, які, прим[іром], восени 1922 р. набрали застрашаючих розмірів грасуючої пошесті — це разом дає виразний образ існуючих анормальних відносин, в яких працює українська академічна молодь над здійсненням своїх ідеалів науки і оправдовує ще раз в наглядний спосіб твердження, що для польської оку-

*Так в оригіналі.

паційної влади нищення існуючих укр[аїнських] наукових інституцій, в цьому случаю українського університету у Львові, є посередньою дорогою до припинення зросту українського інтелігентного елементу та ставить одну з перших і найважливіших точок її загальної програми діяння.

Українська крайова студентська рада у Львові підносить цим найрішучіший протест проти цілого ряду вищенаведених насильств і злочинів, поповнених і поповнюваних польською окупаційною владою в Східній Галичині на організмі української університетської молоді тоді, коли вона в повній свідомості своїх справедливих духовних змагань і життєвих інтересів причинилась в значній мірі при рівночасному кермі і співучасті цілого українського громадянства Східної Галичини до здвигнення свого найвищого центра науки — українського університету у Львові. Українське студенство взялось за діло створення необхідної передумови в культурному розвою кожного народу, цебто заснування свого власного університету з повним самопожертвуванням і в твердому переконанні, що тільки існування власних осередків науки і виховання запевняє нації тривалий бит і становить повні підстави і гарантії до правильного розвитку духовної культури і виявлення всіх творчих сил народу та уможливлює цією дорогою врівноваження співжиття поодиноких націй по лінії засади взаїмного порозуміння і толеранції. Через це насильне здавлювання польською окупаційною владою освітніх стремлінь української академічної молоді є нечуваним в історії злочином, довершеним не тільки відокремлено на молодому поколінню українського народу Східної Галичини, але заразом над загальнопризнаними і всюди респектованими високими кличами свободи науки і культурної праці, як загальнолюдськими духовними цінностями.

Висилаючи оцей свій меморіал, українська крайова студентська рада вірить твердо, що Міжнародний союз студентських організацій світу, як найвищий ареопаг і суддя в справах загальностудентського життя та його провідних ідеалів, з уважним заінтересуванням приглянеться представленому образові невимовно тяжких обставин, в яких українське галицьке студентство кладе основи під здвигнення і утривалення своєї науки та не забуває рівночасно про свої найважливіші

завдання, а саме придбання собі якнайбільш знання і освіти. Рівночасно надіється українська крайова студентська рада, що Міжнародний союз вживе всіх, стоячих в його розпорядимості, середників та використає всі свої зв'язки з мнюгими культурно-освітніми та гуманітарними інституціями поодиноких народів світу, щоб, руководячись високим принципом міжнародного характеру науки і пошанування культурних змагань кожного народу, усунути існуючу у відносинах українського студентства Східної Галичини аномалію гноблення і безпощадного нищення чистих научних змагань українських студентів органами польської окупаційної влади.

Легальне існування українського університету у Львові і свобідне користування зі здобутків знання і науки на ньому є першим і найвищим моральним постулатом українського студентства Східної Галичини в сучасну хвилю.

ДАЛО, ф. 239, оп. 1, спр. 277, арк. 1—10. Машинопис. Копія.

№ 225
РАПОРТ ПОВІТОВОГО КОМАНДУВАННЯ ПОПОВНЕНЬ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ ПРО НЕЯВКУ НА ПРИЗОВ МЕШКАНЦІВ МІСТА

24 січня 1923 р.

Конф[іденціально]

Подаю до відома стан зголошення рекрутів 22 і 23/I 1923 р. Прошу тіснішої співдії та підтримки в цьому напрямку.

22/I—1923 р. повинно було зголоситися близько 170 рекрутів, а зголосилося 30.23/I—1923 р. повинно було зголоситися 200 рекрутів, а зголосилося 75 рекрутів.

Львів, 24/I—1923 р.

Комендант п[овітового] к[омандування] п[оповнень]
п[ід]п[о]лк[овник] Курцбауер

ДАЛО, ф. 243, оп. 1, спр. 362, арк. 38. Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 226
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «СЛОВО» ПРО ЗАВОРУШЕННЯ СЕРЕД УКРАЇНСЬКИХ НОВОБРАНЦІВ У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ПОВІТІ

28 січня 1923 р.

Як доносять польські часописи, у Тернопільському повіті вибухли заворушення українських новобранців, яких польські власті мали приділяти до полків. Прийшло навіть до оружної розправи між новобранцями і поліцією та військом, причому було поранено і вбито декілька жандармів і кавалеристів. У послідній хвилині простують це польські газети, кажуть, що ці заворушення викликали не рекрути, а звичайні банди. Хто хоче, хай вірить!

Слово. — 1923. — 28 січ.

№ 227
ДОНЕСЕННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ ДИРЕКЦІЇ ПОЛІЦІЇ ВОЄВОДСЬКОМУ УПРАВЛІННЮ ПРО ТАЄМНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

14 березня 1923 р.

Виконуючи розпорядження № 4831/пр[езидія]/1/2 від 8 березня 1923 р. в зв'язку з інтерпеляцією депутата д[окто]ра Прушинського і тов[аришів] про український університет у Львові, подаю президіальному відділові звіт, в якому дозволяю собі обговорити змістовно і всесторонньо цілість справи. Одним з найголовніших національних стремлінь українців є, як відомо, утворення власного університету у Львові. Вони прямують постійно і послідовно до реалізації цього наміру, їх не відштовхують жодні труднощі, які вони зустрічають на шляху до здійснення свого наміру.

Під приводом популярних наукових лекцій, які деякі українські товариства можуть влаштовувати згідно з своїм статутом,

робили українці в 1919 — 1920 рр. посилені заходи для отримання від польських властей дозволу завжди для іншого товариства влаштовувати курси «вищої освіти», які входили б в обсяг університетського навчання.

Тому що польські власті ясно розуміли, що ці курси не були б нічим іншим, а тільки замаскованим приватним українським університетом, тому в кожному випадку відносилися негативно і письмово забороняли влаштовувати ці курси. Це відноситься до заходів укр[аїнських] товариств ім. Петра Могили, ім. Шевченка та Ставропігії.

Після невдалих спроб у цьому напрямку в широких колах українського суспільства, особливо в колах студентської молоді, виникла думка створити ці курси, насправді університет, навіть нелегальним шляхом, не дивлячись на принципове відношення польських властей.

Отримавши конфіденціальні відомості, що реалізація цієї думки повинна відбутися в кінці вересня або в перші дні жовтня 1921 р., тобто на початку року університетського навчання, та що остаточне рішення про це прийняли на таємних зборах визначних представників українського громадянства і студентської молоді, які відбулися 3 вересня 1921 р., я постановив, згідно з бажанням властей виступити з усією енергією, щоб не допустити до введення цього наміру в життя.

На цих зборах ухвалили створити справжній університет з юридичним, філософським, медичним і політехнічним факультетами з д[окто]ром Василем Щуратом як ректором на чолі.

Тому листом № 3509/пр[езидія]/1921 р. від 6 вересня 1921 р. я доручив команді державної поліції м. Львова розгорнути якнайпильніше слідкування за цими намірами українців і повідомити мене негайно про всі спостереження для того, щоб своєчасно видати відповідні розпорядження.

Одночасно я подав президіальному відділові за цим самим номером звіт про цю справу.

Через деякий час я довідався конфіденціальним шляхом, що діяльність українців, яка прямувала до створення таємного українського університету у Львові, справді є на шляху до здійснення і що запис студентської молоді в цей університет мають проводити два українські університетські товариства, а саме:

«Академічна громада» і «Академічна допомога». У зв'язку з цим ми при участі державної поліції провели негайно обшук у вищезгаданих товариствах і забрали багатий матеріал, який незаперечно свідчить про намір утворити таємний університет.

Між іншим в приміщенні цих товариств забрали велику кількість залікових книжок українського університету, декілька десятків бланків запису та детальний план лекцій на 1921 р. З цього плану виходило, що університет повинен був мати 3 факультети, а саме: юридичний, філософський, медичний, і що для викладання призначили цілий ряд професорів з визначних українців, з яких велика кількість була і тепер є на державній польській службі, наприклад в шкільництві, адміністрації, судівництві і у фінансах. Про результат розслідування я доносив президіальному відділові звітом № 3883/пр[езидія]/1921 р. від 29 вересня 1921 р., в якому я звернув особливу увагу на т[ак] зв[аних] професорів університету і подав їхній детальний список.

Одночасно я припинив діяльність обидвох вищезгаданих студентських товариств у зв'язку з порушенням діяльності, передбаченої статутом, і виступив з пропозицією, щоб їх розпустити згідно з законом про об'єднання від 15 листопада 1867 р. (В[існик] д[ержавних] з[аконів], №134).

Президіальний відділ погодився з моїми пропозиціями і розпустив товариство «Академічна громада» розпорядженням № 4247/1921 р./1/3 від 18 березня 1922 р., а товариство «Академічна допомога» — розпорядженням № 6322/1921 р./1/3 від 18 березня 1923 р.

Ці товариства були ліквідовані після того, як розпорядження отримали законну силу.

Маючи в руках незаперечні докази про діяльність українців, яка прямує до утворення таємного університету у Львові, я негайно провів конференцію з прокурором місц[евого] окружного кримінального суду та прокурором апеляційного суду для того, щоб встановити, в якому ступені вчинки осіб, які займаються цією діяльністю, підлягають покаранню згідно з кримінальним законом.

Обидва прокурори висловили тотожну думку, що описана діяльність українців у науковому напрямку не є вчинком, який підлягає покаранню згідно з кримінальним законом і що

не може бути жодної підстави для кримінально-судового переслідування.

Про це відношення державної прокуратури я повідомив коротким шляхом президіальний відділ.

Також у тепер діючих адміністративних правилах я не знайшов жодної юридичної підстави до того, щоб притягнути до кримінальної відповідальності адміністративним шляхом осіб, які беруть участь в цій діяльності. В зв'язку з таким становищем позиція дирекції поліції дуже ускладнилася тим більше, що треба було вважати, що українці, почуваючи свою безкарність, не тільки не припинять діяльність, яку почали, але і, відповідно до своїх принципів, будуть її підсилювати всіма засобами.

Різні роди протидії для паралізування цієї діяльності могли, отже, бути тільки в рамках адміністративних чи поліцейських розпоряджень, які не допускали б влаштовувати лекції або зводили б їх нанівець.

У такому дусі я видав ряд усних доручень команді державної поліції м. Львова. Внаслідок звіту цієї команди № 435/пр[езидія]/5-ф від 14 листопада 1921 р. (я послав його в оригіналі президіальному відділові) такого змісту, що університетські лекції відбуваються кожного дня в іншому приміщенні. Листом за № 4450/пр[езидія]/за 1921 р. від 18 листопада 1921 р. я наказав знову цій же команді якнайуважніше слідкувати [за цим університетом]. На випадок, коли б ствердили конкретний факт, що лекції відбуваються, після домовленості зі мною найкоротшим шляхом ввірватися і звести лекції нанівець.

В цій справі я подав президіальному відділові також звіт № 4450/пр[езидія]/1921 р. від 18 листопада 1921 р.

Тільки після довгого слідкування команді державної поліції м. Львова вдалося вперше викрити і зірвати таємні університетські лекції в українському «Академічному домі» по вул. Супінського, № 21. Короткий звіт про цю справу я подав президіальному відділові за № 4907/пр[езидія]/1921 р. від 22 грудня 1921 р., додаючи оригінал звіту команди держ[авної] поліції № 468/1921 р./5-ф від 17 грудня 1921 р.

У цьому звіті сама команда підкреслює, що як студенти, так і викладачі дотримуються надзвичайної обережності і для

того, щоб зробити неможливим викриття, постійно міняли приміщення. Свою обережність вони посунули до такої міри, що перед приміщеннями, в яких повинні були відбуватися лекції, ставили пости для попередження, щоб органи поліції не ввірвалися раптово до присутніх. Цими обставинами пояснюється факт, що тільки після довгого слідкування вдалося добитися позитивного результату.

Детальний результат розслідування в справі викритих і зірваних лекцій я подав у окремому звіті № 1022/пр[езидія]/1922 р. від 30 березня 1922 р.

У зв'язку з відомим вищеописаним відношенням державної прокуратури до таємного українського університету я, очевидно, не повів справу проти осіб, які брали участь у цих лекціях, на судовий шлях. Також не маючи юридичної підстави розпочати адміністративно-кримінальний процес, я мусив обмежитися тільки іншими адміністративними розпорядженнями, а саме: припинив діяльність товариства «Кружок правників» та одночасно висунув пропозицію, щоб його розпустили. Крім цього, я виступив з деякими оговорками з пропозицією розпустити товариство «Взаємна поміч галицьких і буковинських вчителів і вчительок» у Львові.

Причиною цих розпоряджень було ствердження під час розслідування факту, що обидва згадані товариства співпрацювали при влаштуванні таємних університетських лекцій і, таким чином, порушили діяльність передбачену статутом. Товариство «Кружок правників» було розпущене розпорядженням президіального відділу львівського воєводства № 11755/1922 р./1/1, яке отримало законну силу. Внаслідок цього товариство було ліквідоване.

Незважаючи на репресії, які державна поліція застосовувала проти таємних університетських курсів, я отримував конфіденціальним шляхом відомості, що ці курси відбуваються далі і що ці лекції відбуваються в цьому чи іншому приміщенні. Ці відомості я негайно подавав до відома команди державної поліції м. Львова разом з категоричним дорученням зривати лекції.

Отже, листом № 825/пр[езидія]/1922 р. від 1 лютого 1922 р. я повідомив команду державної поліції про лекції з технічних наук, які мали відбуватися в будинках [собору] св. Юра,

та про лекції філософії в бібліотеці «Просвіти» по вул. Бляхарській або в бібліотеці укр[аїнського] Наукового товариства ім. Шевченка. Листом № 1055/пр[езидія]/1922 р. від 3 березня 1922 р. [я повідомив] про лекції з медицини, що повинні були відбутися в будинках Ставропігійського інституту по вул. Бляхарській.

Копії цих листів, точніше доручення команді дер[жавної] поліції, я подав президіальному відділові окремими звітами № 85/пр[езидія]/1922 р. від 21 лютого 1922 р. і № 1055/пр[езидія]/1922 р. від 3 березня 1922 р.

На жаль, ні безпосередньо після видачі цих доручень, ні в наступні місяці органи державної поліції, незважаючи на слідкування та спорадичні обшуки в різних українських приміщеннях, не викрили і не зірвали лекцій, які — це вкінці було загальновідомою таємницею — далі продовжувалися.

За конфіденціальними відомостями, в кінці червня 1922 р. (початок канікул) курси припинились.

У перші дні жовтня 1922 р. я знову отримав конфіденціальні відомості, що серед укр[аїнської] студентської молоді почався запис до таємного університету на 1922/1923 р. університетського навчання. Тому я доручив команді державної поліції м. Львова листом № 4244/пр[езидія]/1922 р. від 12 жовтня 1922 р. (його копію я одночасно подав президіальному відділові) видати відповідні розпорядження, щоб зірвати цю діяльність.

Слідкування, яке в цьому напрямку наказала держ[авна] поліція, не дало позитивних результатів.

У цей самий час українське Товариство популярних лекцій ім. Петра Могили подало заяву про намір влаштувати цілу серію лекцій. Перша лекція відбудеться 15 жовтня 1922 р. в залі музичного інституту ім. Лисенка. Промову з нагоди відкриття мав би виголосити д[окто]р Щурат.

Тому, що я мав стверджуючі дані про те, що популярні лекції, про які повідомлялося, будуть тільки ширмою систематичних університетських курсів, я передав вищезгаданому товариству резолюцію № 4242/пр[езидія]/1922 р. від 13 жовтня 1922 р. (його копію я одночасно подав президіальному відділові) з письмовою забороною будь-яких лекцій.

У зв'язку з цим внаслідок нашого доручення органи державної поліції не допустили, щоб 15 жовтня 1922 р. відбулася лекція «з нагоди відкриття». Про це я подав звіт № 4342/пр[езидія]/1922 р. від 19 жовтня 1922 р.

Цієї справи торкається ще також мій звіт № 4440/пр[езидія]/1922 р. від 30 жовтня 1922 р., яким я подав на рішення президіального відділу скаргу вищезгаданого товариства на мою вищезгадану резолюцію.

Незважаючи на всі адміністративні поліцейські розпорядження, що повинні паралізувати діяльність українців по організації таємних університетських лекцій, українці зуміли влаштовувати ці лекції і продовжувати їх далі. Для того, щоб заплутати органи державної поліції, постійно міняли приміщення, в яких ці лекції відбувалися, постійно переходили з місця на місце, навіть, наскільки я отримав конфіденціальні відомості, у приватні будинки.

Те, що існували таємні університетські лекції, доказав такий факт — українська студентська молодь відкрито призналася [в цьому] в конфіскованій відозві, виданій цією молоддю п[ід] з[аголовком]: «З рук до рук! Українське громадянство — інтелігенти, робітники, селяни!»*, яку я подав президіальному відділові звітом № 5390/пр[езидія]/1922 р. від 30 грудня 1922 р.

Внаслідок слідкування команди державної поліції м. Львова за приміщеннями українських товариств поліцейським органам вдалося двічі викрити таємні лекції з галузі медицини в залі музичного інституту ім. Лисенка, а саме: 17 грудня 1922 р. та 24 грудня 1922 р. В обох випадках ці лекції зірвали. Про цю справу я подав звіт № 26/пр[езидія]/1923 р. від 7 січня 1923 р.

У зв'язку з таємним українським університетом у Львові 12 лютого 1923 р. тут провели таємну анкету, згідно з якою, між іншим, постановили «виступити з першого етапу таємної праці на шлях відкритих дій».

Про хід цих зборів та тон ухвалених резолюцій я подав президіальному відділові вичерпні звіти № 755/пр[езидія]/1923 р. від 14 лютого 1923 р. і № 799/пр[езидія]/1923 р. від 17 лютого 1923 р.

*Заголовок відозви в документі по-українськи латинськими літерами.

Уже прекрасно видно наслідки цього відношення українців, бо, як я повідомляв у звіті № 987/пр[езидія]/1923 р., що в зв'язку з рішенням українців вийти на шлях відкритих (очевидно, нелегальних) дій, справа українського таємного університету мусить бути остаточно розв'язана в ясній і рішучій формі. При цій нагоді я виклав свій погляд, що всі дотеперішні дії проти влаштування таємних університетських курсів стають ілюзією, бо в цих діях з точки зору кримінального закону або адміністративно-кримінальних правил немає вчинку, який підлягав би покаранню. Всі засоби, які досі застосовували, виявляються зовсім недостатніми.

Як, з одного боку, місц[ева] державна прокуратура не бачить у цих діях вчинків, які підлягають покаранню, і не знаходить юридичної підстави для кримінально-судового переслідування, так, з другого боку, тепер діючі адміністративні правила також не дають мені можливості притягати до відповідальності адміністративно-кримінальним шляхом осіб, які беруть участь у цих діях.

Само собою зрозуміло, що свідомість безкарності, яку українці, мабуть, також відчувають, придає їм більшу впевненість у веденні дій. Як я вже підкреслив у вступі, вони піддаються їй з повною посвятою та постійно і послідовно прямують до осягнення поставленої мети, не дивлячись на жодні труднощі.

Дотеперішні заходи проти цих дій, які застосовувалися в рамках діючих правил (адміністративно-поліцейські розпорядження, спрямовані на те, щоб не допускати до проведення курсів або їх зривати), виявилися повною ілюзією і не ведуть до мети.

Справжню мету, тобто зробити неможливим розгортання якої-небудь діяльності в цьому напрямку (якщо питання українського університету не було б полагоджене в зовсім іншому плані), можна було б, на мою думку, осягнути тільки при тій умові, якщо влаштовування таємних університетських курсів визнати вчинком, який підлягає покаранню.

У зв'язку з відомим становищем державної прокуратури, яка не бачить каригідного вчинку у влаштуванні таємних університетських курсів, був би тільки один вихід, а саме: видати загальну заборону влаштовувати такі курси у Львові

згідно з §7 розп[орядження] від 20 квітня 1854 р. (В[існик] д[ержавних] з[аконів], № 96).

У випадку порушення цієї заборони треба було б притягати всіх винуватців до адміністративно-кримінальної відповідальності згідно з дальшими постановами цього розпорядження.

Тому я висунув таку пропозицію в моєму звіті № 799/ пр[езидія]/1923 р. від 17 лютого 1923 р. і чекаю дальших вказівок у цьому відношенні.

Я не міг рискувати видати таку заборону особисто і на власну відповідальність, бо вважаю цю справу надзвичайно важливою, що входить у обсяг проблем загальнодержавної політики. На мою думку, про це повинні рішати відповідальні органи, які тримають руку на пульсі політики в державі.

У загальних рисах так виглядає справа таємного українського університету у Львові.

Для того, щоб показати всю справу більш рельєфно, не можу не згадати кілька фактів, тісно зв'язаних з справою українського таємного університету. За конфіденціальними відомостями, курси таємного українського університету у Львові нібито визнають державні університети у Відні і в Празі. На основі спеціальних довідок про [прослухання] курсів таємного університету у Львові, студентів цього ж університету допускали і допускають складати іспити в Празькому чи Віденському університетах.

Цієї справи торкаються мої звіти № 4106/пр[езидіальний] /1921 р. від 8 листопада 1921 р. та № 3409/пр[езидіальний]/ 1922 р. від 8 серпня 1922 р. Крім цього, в зв'язку з вістками про те, що польський уряд мав намір докладніше порозумітися в справі українського університету через свого уповноваженого представника з д[окто]ром Василем Щуратом як ректором цього ж університету, д[окто]р Щурат після довгих вагань і під натиском української студентської молоді нібито мав відійти від своєї принципової позиції заперечення [переговорів] і прийняти рішення про ведення відповідних попередніх переговорів.

Цієї справи торкаються мої звіти № 1060/пр[езидіальний]/ 1923 р. від 1 березня 1923 р. і № 1179/пр[езидіальний]/1923 р. від 7 березня 1923 р.

В світлі всього цього опису, який грунтується на датах і актах, зміст інтерпеляції д[окто]ра Прушинського і тов[аришів] тільки частково відповідає дійсному станові.

Не можна заперечити, що українці не влаштовували у Львові таємні курси в обсязі університетської програми і що таким чином насправді не створили таємний і нелегальний університет.

Також не можна заперечити, що до цього університету ходить велика кількість української студентської молоді та що на окремих факультетах викладають особи, які перебувають на польській державній службі. Також треба визнати, що навчання, пройдене у таємному університеті у Львові, признають закордонні університети, в основному у Відні і в Празі, та що студентів таємного університету допускають до складання там іспитів.

Але твердження інтерпеляції, що я нібито свідомо толерував вищезгаданий університет, повністю несправедливе.

Навпаки, факти і дати, які наводяться в цьому звіті, доказують, що якраз моїм бажанням було звести повністю нанівець ці дії і що мої численні розпорядження були спрямовані виключно під таким кутом зору.

Тому що ці розпорядження, які, очевидно, були в межах діючих юридичних правил, у зв'язку з підкресленими в звіті моментами виявилися недостатніми і ілюзорними, я виступив з пропозицією, щоб ясно відрегулювати питання таємного університету. Це б дало можливість радикально протидіяти нелегальній діяльності.

Для президіального відділу додаю копії всіх згаданих у звіті доручень команді державної поліції м. Львова.

Львів, 14 березня 1923 р.

ДАЛО, ф. 110, оп. 4, спр. 849, арк. 66—71. Машинопис. Копія

Опубл.: Становище трудящих Львова 1917—1939. Документи та матеріали. — Львів, 1961. — С. 63—71.

№ 228
УРЯДОВИЙ РЕФЕРАТ «СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ПІД ТЕПЕРІШНЮ ПОРУ»

*Не раніше 14 березня 1923 р.**

І. Заборона українських шкільних установ (кружки У. П. Т., комітети «Рідної Школи» тощо).

Школою й вихованням повинно займатися ціле громадянство, бо справа школи для нього одна з важнійших. І хоч кожда держава на континенті має свої державні установи (від міністерства освіти починаючи, а на Радах шкільних місцевих кінчаючи) задля опіки над школою і задля її проводу, все таки істнують всюди і мусять істнувати власні громадянські установи, котрі обіймали би всі питання, зв'язані з освітою (шкільною, передшкільною і позашкільною) і забирали у всіх тих справах поважний голос.

Перед війною розвинулися у нас до великих розмірів дві культурно-освітні інституції, котрі поставили своїм завданням опіку над шкільною освітою і вихованням. Перше з них се Українське Педагогічне Товариство, котре само тепер святкує 40 літ свого істнування, і котре розкинуло скрізь по краю свої Кружки, доходячи з ними аж до найменших сільських громад. Друга інституція се був Краєвий шкільний Союз, покликаний головно до життя для справ середного шкільництва і виховання в середних школах. З вибухом війни Краєвий шкільний Союз перестав істнувати, а всі його аґенди переняло Українське Педагогічне Тов-во і веде їх по нинішний день. Організація Українського педагогічного Тов-ва полягає на тім, що у Львові істнує централя, яка на підставі свойого статута має право основувати скрізь по всіх громадах краю свої Кружки Українського педагогічного Тов-ва і вязати відповідну скількість Кружків Секції Українського педагогічного Тов-ва.

Війна зі всіми її страшними наслідками для нашої нещасної України підкосила діяльність централі і її Кружків. Ще більше

*Дата встановлена за змістом документа.

шкідливо вплинуло на розвиток названого Тов-ва: окупація Східної Галичини Поляками і тяжкі переслідовання українського громадянства навіть за культурну діяльність.

Вже саме відновлення життя в Кружках натрапляє на великі трудноші. Багато діяльних одиниць або вмерло, або пішло на еміґрацію, або опинилося в арештах, або інтерновані, конфіновані, або прямо стероризовані. Чи мало зусиль покладено на це, щоби бодай в малих розмірах привернути той стан, який був перед війною.

Тимчасом польська влада не тільки взборонює основування нових Кружків, але не допускає ніяким чином до відновлення тих Кружків У. П. Т., котрі істнували не тільки перед війною, але також і в часі війни.

Заборони з останнього часу:

1) Староство в Теребовлі письмом з дня 24/XI. 1921 ч. 14894. заборонює основаннє Кружка У. П. Т. в Струсові на підставі рескрипту тернопільського воєвідства з 17/XI. 1921 р. ч. 2544. Воєвідство в Тернополі покликується на § 6 а. уст. з 6-го мая 1869 р. Д. з. д. ч. 66, бо місцеві відносини не промовляють за уділенням такого дозволу і крім сього особи, підписані на поданню і статутах не дають достаточної поруки, що Тов-во буде ведене правильним способом, і що тим особам не розходиться о побічні, не дозволені діла, з окрема о політичну аґітацію.

2) Староство в Снятині письмом з 30/XI. 1921 р. ч. 19682/21 покликується на ту саму уставу, що в горі, а як причину заборони основання Кружка У. П. Т. подає, що «з вибухом світової війни заведений у Малопольщі виїмковий стан досі не відкликаний». Таким чином Кружок у Заболотові не може оснуватися.

3) Староство в Станиславові заборонює на підставі рескрипту воєводства в Станиславові з 21/XI. 1921 р. ч. II. б. 2051. основання Кружка У. П. Т. імени Івана Франка в Черніеві. Робить це письмом з 8/XII. 1921 р.

4) Староство в Ланцуті заборонює письмом з дня 4-го падолиста 1921 р. ч. 2.6./Пр. і ч. 1252 відбуття конститууючих зборів не подаючи жадних причин.

5) Державна польська поліція у Львові рескриптом з 29/VIII.1921 р. ч. 1207/404 заборонила основання Кружка У. П. Т. ім. Івана Франка у Львові. Подаючи яко мотиви, що

«по думці § 6 а. закона з 6-го мая 1869 р. ч. 66 Д. з. д. Тов-ва і філії Товариств підпадаючі під закон дня 15-го падолиста 18. Д. з. д. ч. 134 не можуть повставати та розвивати діяльности без дозволу політичної власти краєвої». Додаємо тут, що політична краєва власть (тепер Воєвідства) такого дозволу ні одному Тов-у дати не хоче.

6) Староство в Чесанові на підставі рескрипту львівського Воєвідства з 30/IX.921 ч. XIII а. ч. 2684/1739/1921 не позволяє на переміну філії руського Педагогічного Тов-а в Любачеві на Кружок У. П. Т. відповідно до зміненого перед війною статута з тих самих причин, що їх подало Староство в Теребовли (гляди I) розуміється, що філія Руського Тов-а Педагогічного яко така, що те Тов-о вже неістнує засуджена тим самим на неістновання.

7) Староство в Добромили письмом з 7/X. 1921. ч. 1415. не приймає до відома зголошення конститууючих зборів членів Кружка У. П. Т. «з причин, що те Тов-во законно не істнує і політична власть краєва не дала дозволу на його істновання». Тут належить додати, що те саме Староство в Добромили розвязало істнуючу там філію культурно-освітного Тов-ва «Просвіта», розвязало читальню «Просвіти» в місті Добромилі і в кількох місцевостях повіту подаючи причину, що вони переступили свій обсяг діяльности.

8) Староство в Дрогобичи не позволило на скликання конститууючих зборів Кружка У. П. Т. в Тустановичах дрогобицького повіту.

9) Староство в Дудках письмом з 19-го жовтня 1921 р. ч. 18492 заборонило діяльність Кружка У. П. Т. в Комарні аж до вирішення справи через Воєвідство у Львові, котре з засади або не дає відповіди на відповідні подання і протести, або полагоджує всі негативно.

10) Староство в Борщеві письмом з 19/XI. 1921 р. ч. 11945/21 взборонило основаннє Кружка У. П. Т. в Глубічку і погрозило, що за яку-небудь діяльність в тім напрямі члени Кружка будуть потягані до карної відповідальности. Те саме староство письмом з 30/1. 922. ч. 42/Пр. повідомляє Кружкові в Глубічку, що тернопільське воєвідство не дозволило рескриптом з 26/1. 1922 р. ч. 610. «основання Кружка», бо підписані на поданню

особи не дають достаточної поруки, що Тов-во буде ведене правним ладом і що їм не ходить о побічні недозволені і для держави шкідливі ціли.

11) Староство в Перемишлянах письмом з 19. падолиста 1921 р. ч. 159/Пр. взборонює основання Кружка У. П. Т. в Перемишлянах.

12) Староство в Підгайцях на підставі рішення воєвідства в Тернополі з дня 24/X. 1921 р. ч. 1442/Пр. закрило Кружок У. П. Т. Подаючи яко причину відому формулу про особи не даючі поруки і т. д.

13) Староство в Збаражи заборонило основання Кружка У. П. Т. ім. Івана Франка в Новім Селі, «бо місцеві відносини не промовляють за таким Кружком, ані особи основателі не дають достаточної поруки, що Тов-во буде ведене в данім разі правним способом і не буде надуживане до недозволених побічних цілей. Замічуємо, що цей Кружок істнує там від 1911 р.

14) Староство в Турці письмом з 1/3. 1922. ч. 3502/22. взборонило загальних зборів Українського Педагогічного Тов-а яко недозволені воєвідством в Станиславові.

15) Староство в Мостисках письмом з 23/I. 1922. взборонило Кружок У. П. Т. в Судовій Вишни подаючи за причину ту саму формулу, що висше з додатком, що Воєвідство у Львові рескриптом з 14/I. 922. ч. 8237/I./3/21. поручило стисло пильнувати сього заказу.

Ся невеличка низка заборон з останнього часу показує цілу ненормальність істнуючих відносин, які унеможливлюють цілком культурно-освітну роботу в краю. Додати належить, що таке саме стрікає всі инші Тов-а і Товариство «Просвіта» й навіть того рода Тов-о як Краєве Товариство охорони дітей й опіки над молодіжею а навіть фонд воєнних вдовиць і сиріт.

А вже прямо курійозним являється заборона основання такої культурної установи як «Український шкільний музей». Нема сьогодні ні одного культурного народу, котрий би не мав у себе шкільного музея. Статути українського шкільного музея взоровані на такихже статутах польського шкільного музея і на статутах анальогічної установи других народів, підписані найповажнійщими представниками нашого шкільництва дня 3-го січня 1921 р. і внесені свого часу єще до бувшого намісництва

у Львові не могли діждатись довгий час полагодження. Щойно на інтервенції членів-основателів одержали вони письмо Дирекції поліції у Львові з дня 15. марта 1922. ч. 8509./28. слідуючого змісту: «Воєвідство рескриптом з дня 22-го лютого ч. 1698/22. поручило повідомити основателів, що на підставі § 6 а. закона з 5. мая 1869 р. д. зак. держ. ч. 66. не позваляє на основаннє того Тов-а, бо не має поруки, що діяльність Тов-а буде обертатися точно в рамках накреслених предложеним статутом».

При таких умовах не можлива є ніяка культурна праця, не можливе піднесення культурного народу. Школа і шкільне виховання під тяжким гнетом польської окупаційної влади не може розвиватися. Узгляднюючи до того адміністраційні репресії, безнастанну заборону преси, безнастанну заборону всяких нарад і зборів, а навіть чисто культурних сходин можемо зрозуміти, що українська школа переходить таку страшну долю, якої ніколи не переходила за увесь час свойого історичного істнування.

II. Польська державна організація шкільництва.

Коли в першім уступі ми говорили про вплив українського громадянства на українську школу і виховання, прийшли ми до висновку, що тут майже неможлива ніяка праця. Так само не має українське шкільництво ніякої охорони і ніякої опіки з боку окупаційної шкільної влади, котра стягаючи податки, накладаючи данини на українське населення обовязана не тільки обєктивно, але рівномірно трактувати українську школу.

За австрійських часів побіч верховної інституції у Відни, Міністерства освіти і віросповідань, істнували в поодиноких коронних краях Краєві Ради шкільні. В Галичині мала свій осідок Краєва Рада шкільна у Львові, в склад якої входили інспектори шкіл як державні функціонарі і автономічні члени вибирані університетом, краєвим соймом, мійскими Радами Львова й Кракова, а крім того іменовані цісарем репрезентанти шкільництва. Крім трьох інспекторів Українців входило отже ще з автономічних членів трьох і один представник духовенства, делеґовані митрополичим ординаріятом.

Розуміється, що це було мале дуже заступництво для українського населення, бо на близько 40 членів Краєвої Ради шкільної

число Українців не доходило навіть до одної четвертої. Тому стало підносили українські політичні заступники парляментарних тілах домагання розділу Краєвої Ради шкільної на дві секції — українську й польську з осібними віцепрезидентами.

Коли після розпаду Австрії наступило проголошеннє українською конституантою з 19. жовтня 1918 р. самостійности західної української народної республики у Львові установлений осібний секретаріят «Просвіти» взявся за організацію шкільництва і його влади. Українські війська враз з урядом змушені уступити зі Львова тримали це місто так довго в облозі доки не надійшли війська випосажені антантою. Українська влада покидаючи Галичину під напором ворожого наступу уможливила таким чином військову окупацію краю. Польська окупаційна влада залишила якийсь час австрійську організацію шкільництва у виді Краєвої Ради шкільної, але вже після уступлення українських військ з-під Львова поставила на чолі цеї інституції свого делеґата Міністерства просвіти і релігійних віросповідань в Варшаві. Начальник цеї влади зажадав від українських автономічних членів зложення приречення на вірність Польській Республиці. Українські автономічні члени відмовилися від того, а зібрана Краєва Рада шкільна на сесії в маю 1919 р. заявила устами одного свого представника графа Пініньского: «Будемо рядити для Українців без Українців». З тої пори не входить в склад краєвої Ради шкільної ані один Українець з виїмком трьох візитаторів шкіл, котрі рішучо не мають найменшого впливу на справи шкільництва і дуже часто не знають навіть про дуже важні зарядження котрі виходять з президії Краєвої Ради шкільної в справах українського шкільництва і про котрі вони довідуються щойно після появи відповідних заряджень.

Мимо сього, що Східна Галичина на підставі міжнароднього права і на підставі санжерменського мира не є зовсім складовою частиною польської держави польська окупаційна влада переводить на території Східної Галичини реорганізацію шкільної влади і примінює до неї уставу ухвалену варшавським соймом з дня 4-го червня 1920 р. про тимчасовий устрій шкільної влади оголошений в ч. 50 поз. 304 дневника законів польської Републики з дня 28. червня 1920 р. У виконанню

цеї устави видає міністер з Релігійних Віроісповідань і Публичної Освіти розпорядок з дня 8. лютого 1920. в порозумінню з міністром внутрішних справ щодо тимчасового устрою шкільної влади на области бувшої Галичини, оголошений в дневнику законів Републики Польської з дня 19. лютого 1921 р. ч. 16. поз. 9. На підставі цього розпорядження скасовано Краєву Раду шкільну, а установлено кураторію шкільну у Львові організацію котрої і склад котрої означують пізніші розпорядження котрі мимоходом кажучи досі не появилися. Куратор наділений майже абсолютною владою залежить впрост від міністерства у Варшаві. На місце Рад шкільних окружних установлено тепер Ради шкільні повітові, котрі відділено від адміністрації шкільними інспекторами на чолі. Полишено в уставі назву Рад шкільних місцевих для поодиноких громад, але устрій як кураторії так Рад шкільних повітових і Рад шкільних місцевих є повним скасованнєм досі набутих прав українського населення до свойого власного шкільництва.

Поминаючи те, що в склад кураторії не входить ні один Українець і що устрій кураторії взагалі досі не очеркнений, поминаючи те, що всяка переміна дотеперішного шкільного устрою як довго доля Східної Галичини є вивішена, не є допустиме становищеви міжнароднього права, мусимо заявити, що організація повітових Рад шкільних і Рад шкільних місцевих задумана так, щоби там не увійшов ані один Українець, а як би увійшов то тільки такий котрий бажаний є польською окупаційною владою.

На чолі повітової шкільної Ради стоїть шкільний інспектор. Ця позиція призначена тільки для Поляків, бо нема ані одного Українця шкільного інспектора, а два, які себе ще називають Українцями (Стефанців і Мандичевський) давно вже поза скопками української суспільности і своїм поведеннєм з огляду на українське шкільництво і українське учительство зрівналися зовсім у ворожім настроєви з польськими інспекторами. За австрійських часів входив в склад Ради шкільної окружної один представник українського духовенства визначуваний митрополичим Ординаріятом згядно епископскими Ординаріятами. Звичайно були се люди, котрі чимсь небудь визначилися на полі шкільництва або виховання. В польськім міністеріяльнім

розпорядку признано також одно місце українському духовенству, але скасовано право свобідного вибору представника з боку ординарія, а полишено тільки право пропозиції з боку ординаріятів. Покликання одного з пропонованих наступає через куратора. Розуміється, що куратор вибирає такого, який йому подобається або має право відкинути коли йому хтось не подобаєся.

З огляду на мотиви міжнароднього характеру (ми не признаємо себе інтеґральною частиною польської держави) як також на те обмеження свободи назначення представника як також що в Радах шкільних місцевих відобрано зовсім право участи духовенства українського в місцевих Радах шкільних, видали всі три Ординаріяти (Львів, Перемишль, Станиславів) розпорядження на підставі котрого відкликали своїх відпоручників з повітових Рад шкільних, заложили рішучий протест проти реорганізації шкільної влади і відкликали до Найвисшої Ради і до держав Антанти як суверена Східної Галичини.

За австрійських часів входили в склад окружних Рад шкільних представники учительства вибирані на окружних учительських конференціях. В українських повітах Галичини виходили завжди Українці з огляду на процентовий склад учительства даного повіту. Польський розпорядок предвиджує трьох до чотирох представників учительства, з котрих двох вибирає повітова конференція учительства а двох іменує куратор. З огляду на те, що польська влада окупаційна усунула велику скількість українського учительства в поодиноких повітах (про це буде мова нище) стало ясним, що до Рад шкільних повітових і дисциплінарних комісій при таких Радах Українці не могли увійти в склад відпоручників. На 50 повітів або чисто українських або мішаних увійшло по одному представникови на відпоручників по одному Українцеви в повітах: Жовква, Снятин, Радехів, Надвірна, Рава Руська, Підгайці, Старий Самбір, Рогатин, Чортків, Печеніжин, Стрий, Турка, всі другі повіти не мають ні одного заступника з боку учительства. Зазначити належить, що із тих 12-ти відпоручників є трьох, котрі не можуть бути репрезентантами українського учительства і вибрані тільки з польської ласки. Розуміється, що з від-

поручників, іменованих куратором не буде ні один Українець бо до сього іменовання привязане становище директора або середної школи або директора загальної школи, а Українців директорами кураторія не іменує.

Далі в склад Ради шкільної повітової входять три делеґати Ради повітової і один делеґат мійскої Ради того міста, котре вже за австрійських часів мало право висилати свого відпоручника до Ради шкільної окружної. Тут мусимо піднести, що автономічний устрій Галичини скасований майже всюди польською окупаційною владою, що повітові Ради всюди нечинні, що в повітових Радах навіть за австрійських часів на підставі спеціально сконструованої виборчої ординарії тільки третина членів могли бути української народности, зрозуміємо, що ті три делеґати будуть тільки польської народности. Про відпоручника мійскої Ради мусимо те саме сказати, тим більше, що в переважній частині міст і сільських громад назначені є польські комісарі, а їм додана до боку прибічна рада іменована польським Староством. І коли за австрійських часів тільки шляхом острої боротьби можна було вибороти одного або двох заступщиків української народности так на підставі польського розпорядку під террором окупаційної влади не увійде і не увійшов ані один Українець в склад повітової Ради шкільної.

В склад Ради повітової шкільної входить на підставі польського розпорядження староста або делеґований ним урядник. Значиться це місце призначене тільки Полякам.

Далі входять три представники населення повіту покликувані куратором з поміж 6-ти осіб, яких поручає Рада шкільна повітова. Розуміється що так сконструована Рада шкільна повітова як висше подано не визначить Українців. І в дійсности тільки в трьох повітах Східної Галичини увійшли таки по одній особі таки Українці, що гідно заступати муть інтереси українського шкільництва, у всіх других повітах, коли навіть Рада шкільна повітова предложила до іменовання Українців, то є се найгірші одиниці, яких наша суспільність не може назвати своїми заступниками.

Після появи цього польського розпорядку всі політичні партії Галичини заложили протест проти нарушення прав українського населення. Звернулися осібним меморялом до

держав Антанти, до Найвисшої Ради і до Ліґи Націй з просьбою о охорону українського шкільництва, о скасованнє заведеного розпорядку окупаційною владою, а Українців представників в Радах шкільних повітових о скільки яким чудом котрий увійшов в склад цих Рад завізвали до зложення своїх мандатів. Крім мотивів висше наведених виходили політичні партії із того становища, що один український голос полишиться без уваги а присутність українських відпоручників надасть польському розпорядкови санкції правосильности, а Поляки з свого боку використають за границею в тій цили що Українці погодилися з істнуючим станом річи.

Що до місцевих Рад шкільних то після австрійського закона українське населення в українських повітах Галичини мало або зовсім українські Ради шкільні місцеві або що найвисще на 6 представників в Радах шкільних місцевих було тільки двох Поляків, себто священик латинського обряду і відпоручник більшої посілости. У польському законі характер Рад шкільних місцевих зовсім змінився так, що в зовсім чисто українських громадах не буде українських представників а про український характер Рад шкільних місцевих нема що й згадувати. Відповідно до сього закону в склад ради шкільної місцевої входять: а) один представник громади, вибраний громадською Радою на час його мандату до громадської Ради. Коли узглянимо, що теперішні Ради громадські під окупаційною польською владою є визначені або жандармерією або Старостивом, що майже всюди скасовано виборні громадські Ради, що у всіх українських громадах назначено або війтами або комісарами Поляків, що додано їм як дорадний орган Раду зложену з більшости людий слабих і безхарактерних, коли вже не можна було між двірською службою найти Поляків, побачимо, що цей представник буде або Поляком або таким Українцем, який не буде заступати інтересів українського громадянства;

б) в склад Ради місцевої входять також два представники населення, але також не з вибору населення, а тільки назначені Радою шкільною повітовою. Щоби себе не повтаряти відкличемося до тих слів й уваг, які ми висказали відносно Рад шкільних повітових. Ті представники також будуть іти в переважній частині проти волі українського населення;

в) в склад Ради шкільної місцевої входить управитель школи місцевої. Коли випадково буде се Українець тоді був би це одинокий представник в українських Радах шкільних місцевих. Але й тут це право для Українців не є в повні забезпечене. Бо коли в тій самій місцевости є кілька шкіл, тоді відпоручника назначує Рада шкільна повітова з поміж управителів місцевих шкіл. Трапиться між ними Поляк, так тільки він увійде в склад Ради шкільної місцевої.

Як в горі було сказано відпав зовсім з Ради шкільної місцевої місцевий духовний Українець.

З короткого представлення річи виходить, що Українці не можуть погодитися з новим устроєм шкіл, не тільки тому що Галичина не є складовою частею польської держави і закони видавані польським соймом не є обовязані для українського населення, але також й тому, що новий польський закон придуманий зовсім на знищення українського шкільництва. Українському населенню не заґварантовано його прав, наоборот відібрано йому всі ті права, які мав за австрійських часів.

III. Поведення польської шкільної влади з українським учительством.

Про стан української народньої школи може посвідчити те, що робилося й робиться з українським учительством з боку польської шкільної влади.

Не доторкаємо тут справи обіжників Краєвої Ради шкільної у Львові з місяця мая 1919 р., тому, бо це загально відомі справи. Коротко скажемо, що у наслідку відомих обіжників усунено зі служби по школах усіх категорій усе українське учительство також усіх категорій. Справу усунення учительства віддала Рада шкільна Краєва повітовим комісіям, зложеним з самих Поляків (це інспектор, старости і місцевий польський священик). Від оречення комісії не було відклику, що йно коли з боку Українського Педагогічного Тов-а, Взаїмної Помочи українського учительства й Тов-а учителів висших шкіл «Учительська Громада» у Львові, вплинуло представлення до Краєвої Ради шкільної, в якім змальовано і подано неімовірні факти надужить з боку повітових комісій, що йно тоді зарядила Краєва Рада

шкільна обіжником з жовтня право відклику від оречень повітових комісій. За протяг двох літ перейшло через Раду шкільну Краєву 2693 випадків відклику. Вже те саме число вказує, що тут обняте з незначними виімками ціле українське учительство, бо число українського народнього учительства мало що перевисшало 3000 осіб а число середного учительства враз з катехитами мало ще 300 осіб. Переглядаючи заміти піднесені повітовими комісіями, бачимо, що всі вони видані тенденційно, тільки тому, щоби не допустити до української школи, до українського учителя. Повних два роки тревало заки Краєва Рада шкільна змогла «провірити» пороблені заміти. За той час учителі не побирали платень, учителів враз з родинами викидано з мешкань, одним словом українське учительство перейшло ціле море терпінь. Всі інтервенції з боку станових Товариств: «Взаїмна поміч українського учительства» і Тов-а «Українська Громада» вінчалися тільки обіцянками швидкого полагодження справи призначнями сповнених безправств з боку повітових комісій і більше нічим. Ще й тепер залишає від кількох місяців 31 випадків регабілітації українського учительства між міністеріяльні комісії у Варшаві, куди передала Львівська шкільна кураторія ці справи до вирішення. Майже у всіх випадках закинено учительству «вороже відношення до польської народности і польської держави». Пятдесять процентів оречень комітових комісій містить закиди стилізовані неґативним ладом, бо комісія не могла найти позитивних замітів. Стилізація оречень була звичайно така, що комісія усуває зі служби даного учителя тому, що не могла набрати переконання, що учитель(ка) не відносився(силася) ворожо до польської народности й польської держави. В деяких випадках пошкодовані оперлися о суд. І суд мусів їх звільнити від війни і кари, бо (слова оречення судового обвинення «впав жертвою тому, що власти помилилися, бо взяли обжалованого за другого чоловіка, котрий має те саме назвище») учитель Ситник в Тернопільщині, учитель Макітра в Радехівщині.

Справа регабілітації українського учительства полагоджена в дійсности тільки про людське око. Цілий ряд регабілітованих учителів(льок) не покликано досі до служби. Наведемо тут тільки кілька випадків. Бикисевич, Фещук, Палиндиш Вол., Коритовський — Тернопільщина; Поповичева, Лотоцька, Щурівна,

Жилава, Бернацька — Львів; Мулька, Бурчацький — Турка; Созаньский Теодор — Самбір; М. Чухновська, Полотник, Бохенська — Станиславів; Дебера, Селехівна — Жовква; Базилик — Гусятин; Сайків, Чолій — Долина; Миджин — Львів; Богачевська (мимо регабілітації одержала в останніх днях письмо з Кураторії львівського шкільного округа, що посади взагалі не дістане), Орисяк — Зборів; Котовий — Мостиська; Равлюк, Болюхва — Снятин; Юрчик — Сокаль; Перейма — Горлиці, і цілі десятки других учителів і учительок.

Дуже велику скількість регабілітованих учителів й учительок перенесено або в західну Галичину або в Королівства або в Познанщину (Василь Вітер і його жінка Соколів під Варшавою).

Там Василь Вітер в наслідок завданої йому отрії помер, полишив сиротами свої діти а жінка зійшла з ума і находиться тепер в заведенню для божевільних в Кракові. Михайло Палідвор перенесений до Мехівки, повіт Кольбумова; учитель Фалендиш Дмитро на Поморє; Калинівна до Домброви і т. д. (Там наражені вони на страшні шикани з боку місцевого польського населення. Свого часу було про це докладно в пресі «Вістник» ч. 116. з 17./VI. 1921.; ч. 13. з 8./II.1921.; ч. 53. з 30/III. 1921 р.; ч. 17. з 14./II. 1921 р.; ч. 151. з 3./VIII. 1921 р.).

Цілий ряд учительських сил перенесла Кураторія у примусовий стан спочинку (Дудкевичівна — Бережани, Древницький — Долина, Федина — Дрогобич і т. д.).

Усіх управителів(льок) української народности і всі майже учителі(льки) української народности більше клясових міських шкіл з виділовими іспитами попереношено на посади помічних учительських сил у найдальше віддалені місцевости в повітах Східної Галичини а в переважній частині до західної Галичини. Кураторія львівського шкільного округа покликується у таких випадках звичайно на те, що в Східній Галичині нема місця для тих учительських сил. А тимчасом сама польська шкільна влада признає, що в Східній Галичині учить більше ніж 10.000 учительських сил польської народности і то учить головно українські діти в українських школах, котрих ще досі не вдалося кураторії перемінити на польські школи.

З інспекторів Українців, які були за австрійських часів, не повернено досі ні одного до служби. Одного щасного Соколовського перенесено на короткий час до Гонжиць в західній

Галичині а тепер звільнено його в стан спочинку. Інспектора Курдидика після півтора річного безробіття іменовано управителем 4-кл. школи, всіх других інспекторів перенесено в стан спочинку. Справа стоїть так, що під сю пору нема у Східній Галичині ні одного інспектора Українця. (Гр. кат. Степанців гірше від найбільш чорносотенного Поляка, не багато ліпший від нього другий такий інспектор Мандичевський).

Для більшої сикатури Ради шкільні повітові розділюють стало подружжя (Вол. Михайливський сталий учитель в товмацькім повіті перенесений до калуського повіта, його жінка учителює в товмацькім повіті, Дмитро Фалендиш на Поморю, його жінка на Тернопільщині, учитель Данилюк в Ломжи, його жінка в Каменеччині і т. д.).

В наслідок того змалів дуже відсоток українського учительства в поодиноких повітах. Ще перед війною перевисшав він польське учительство в шести повітах, в других повітах держався високих меж. Сьогодні ніде не перевисшає а в деяких упав числом до одної пятої всього учительства в повіті. (Товмач перед війною 30%, тепер 20%; в Бучацькім повіті було в 1924 р. 82% вчителів(льок) української народности, сьогодня — 68%; в борщівськім 73% (1914) — сьогодні 62%; в зборівським 64% (1914), сьогодні — 45%; в заліщицькім 47% (1914) — сьогодня 34%; в бережанськім 90% (1914) — сьогодня 43%; в сокальщині 92% (1914) — сьогодня 83%; в скалаччині 47% (1914) — сьогодня 28%; в калуськім 80% (1914) — сьогодня 63% і т. д.).

Як виглядає «рівно» трактованнє українського учительства з боку польської шкільної влади, доказом факт, котрий притрапився з нагоди устроєння львівської кураторії двох річних курсів, які мали на меті приготовити учительство до висших (видалових) іспитів. Управа цих курсів спочиває в руках візитатора Поляка Дентковского: на курси математичнофізичні принято 52 учителів між ними трьох Українців; на курс гуманістичний 50 учителів з тих двох («по жондних Русінув»). Зрештою Українців з видаловими іспитами переносить і так до сільських шкіл в закутинах повітів головно західної Галичини. Старші директори й управителі виділових й більше клясових шкіл за Австрії (Кулинич, Бурлак, Маліш і т. д.) є тепер підчиненими учителями при одно і дво клясовий школі.

Способніші українські учительські сили заняті лише в найгірших місцевостях повіту. Теодор Сидор з видаловим іспитом учить в одно-клясівці у Виспі, пов. Рогатин; А. Мосюндз, якого шкільні власти розлучили насильно з жінкою і трьома дітьми, учить в сели Беньковi, пов. Камінка і т. д. Учителя Блашкевича після повороту з довголітньої российської неволі в вересни 1921 р. не дала польська влада до Залукви великого чистого українського села з дво-клясовою школою з пляном 4-кл. школи, де мешкала його жінка з дітьми, а перенесла його до мазурської кольонії Вовчкова мимо сього, що 5 учительку в селі Залукві іменовано в кілька тижнів після його зголошення до служби. Мазури відносяться дуже ворожо до Блашкевича як до*

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 316. Машинопис. Копія.

№ 229
ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСОВОЇ АҐЕНЦІЇ ПРО МОГУТНЮ УКРАЇНСЬКУ МАНІФЕСТАЦІЮ У ЛЬВОВІ 18 березня 1923 р. В ЗНАК ПРОТЕСТУ ПРОТИ РІШЕННЯ АНТАНТИ ВІД 14 березня 1923 р.

Не раніше 18 березня 1923 р.

Західно-Українська Пресова Аґенція повідомляє зі Львова:

В неділю дня 18. с. м. відбулася у Львові велика українська демонстрація. Прощано дуже сердечно в катедрі св. Крапепського візитатора Ексциленцію Івана Дженоккі. Присутних було около 20.000 осіб. По відвезенню папського візитатора до митрополичої палати, товпа зійшла на святоюрську площу і тут забрав перший слово посол Марко Луцкевич, кінчаючи свою промову словами: Нехай живе Українська Република! В слід за тим виступив бувш. віципрезидент австрійського парляменту проф. Юліян Романчук 82-літний сідоглавий патріарх

*Закінчення документа у справі відсутнє.

українського народу Галичини і відчитав сильним голосом роту присяги яку присутні повтаряли поодинокими реченнями, піднесши праву руку до гори. Текст її звучав: «Ми, український нарід, клянемося, що ніколи не погодимося на пановannє Польщі над нами і кожну нагоду використаємо, щоби ненависне нам ярмо неволі з себе скинути, та злучитися з цілим великим українським народом в одній, незалежній, соборній державі».

Відтак присутні відспівали національний гимн «Ще не вмерла Україна», «Не пора» і «Ми гайдамаки». Одушевленнє було не доописання. Коли зібрані хотіли потім в поході йти через місто і почали співати «Ми гайдамаки» нечайно з улиці Уєйського почала гнати на них ґальопом польська кінна поліція за якою поспішила і пішла. Помимо того брутального нападу не повстала ніяка паніка а навпаки посипались оклики: Ганьба! Проч з Польщею! Царська Росія! і т. д. Публика не подавалася помимо того, що її тратовано кіньми. Демонстрація тревала доброї півтора години і цілий сей час лунали оклики проти Польщі і Антанти. Демонстрація робила просто величаве вражіннє. Серед присутніх розкидано відозву слідуючого змісту:

«Український народе! Передількома днями Рада Амбасадорів рішила про нас без нас. Знехтовано, зневажено і змоптано наші найсвятійші права до свободи, які належаться кожному народові що живе на землі. Тим способом хочуть запроторити наш народ, який стільки боровся з ляцьким нахабством, в ненависне ярмо. Антанта думає, що з їх рішенням буде числитися наш народ. Український народе! Тобою як товаром торгує Антанта. Ти одначе не сказав ще свойого рішаючого слова. Від сеї хвилі зачинається для Тебе знову боротьба на життя і смерть. Рішення Французів, Анґлійців, Японців та инших торговців живим тілом народів немає для нас ніякого значіння. Долю нашу вирішимо ми самі. Перед насильством не склонимо ми чола, бо не дозваляють нам на се тисячі поляглих за волю України, честь Великого народу! Для Українців Галичини, Волині, Підляша, Поліся і Холмщини починається новий період боротьби, яку вони підняти повинні, мусять і підіймуть. Вісім міліонів Українців, що опинилися в ляцькій неволі, зуміє вибороти собі власними руками волю і подерти у шматки кожний договір зроблений без нас. Ждіть приказів, які

прийдуть у слушний час. Недалека ця хвиля, коли цілий український народ по обох боках Збруча і Дніпра зірветься до боротьби і раздавить ненависного ворога. Будьмо на поготівлю! Женіть від себе паршиві вівці, а Ви всі Чесні і Непокірні, що рабами бути не хочете, числіть свої сили, щоби їх доставити тоді, коли прийде час і наказ. Поляки потягнуть нас силою до польського війська. Нехай кождий з нас тямить, що першу присягу зложив він Українській Державі! Нехай кождий з нас памятає, що до польського війська іде він по зброю. Та зброя у ваших руках принесе вам волю. Розкладати і нищити польську армію, се ваше перше завдання. Святим обовязком кождого Українця є нищити польську державу!

Українська Революційна Рада

В марті 1923.

Підчас демонстрації польська поліція арештувала більшу скількість осіб. Одну арештовану паню розярені учасники відбили з рук поліції. При тій нагоді зранено 10 польських поліцаїв.

Архів УКУ, Рим, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 327. Машинопис. Копія.
Український скиталець. — 1923. — № 7. — С. 14—15.

№ 230
ЛИСТ З ПОКУТТЯ ПРО СТАНОВИЩЕ КРАЮ ПІД ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ

31 березня 1923 р.

З Покуття
(Голос розпуки селянства)

Слухайте люде з високою культурою, слухайте й некультурні, слухай і ти, байдужий чужинче!

Нам Галичанам, суверенам нашої української поневоленої Землі, вривається терпець переносити дикі варварства озвірілого «культурного» ляцького rząd-у. Вициганивши по Юдиному

землі Данила, Льва, Романа й Василька de iure в Парижі, Ляшня бенкетує селами, глузуючи з нашою немочи. До «непокірних», культурнійших сіл висилається раз-враз ляцькі експедиції караїбів з Конга над Wisl-ою.

Як тільки ввійшли в село, кинулись по хатах рабувати. Селяне були на Богослуженню в церкві й се Ляхам сприяло. Метнулись по тих домівках, що стоять недалеко церковці новосівської.

В Ґафтона забрали ялівку вартости 1,000,000 мп., 40 kg. солонини в. 500.000 мп., 10 kg. масла в. 100.000 мп., 2 кірці пшениці в. 700.000 мп.; в його сина Михайла взяли безрогу, ріжучи її на місці на подвірю. Властителя свині примусили везти мясо в сусідне село. По дорозі очистили його черес насильно, забираючи 400.000 мп. В Миколи Борюка зрабували корець пшениці в. 350.000 мп., 30 kg. сала в. 350,000 мп. Та сама історія з насильством, питомим тільку ляцьким бестіям, повторялась що-дня в Рожнові, Тростянці, в Джурові, Новоселиці, в Кобаках і в Рибні. Забирали останню коровицю — те останнє наше добро. Кров бурилась, коли прийшлось дивитися на таке дике, варварське поведеннє. Нечайно розпучливий голос тримбіти прорізав повітрє з рожнівської гори й понісся дужим гомоном по дооколичних горбках на Буковину. Миттю збіглися люде з висше згаданих сіл, Рожнівчанам на рятунок. Прийшло до крівавого порахунку. «Пан» сєржант караїбської зброї попав розлюченим селянам в руки й за кару привязаний кільчастим дротом до телеґрафічного стовпа віддав чортови душу. Jantk-и пішли в розтіч. Селяне повідбирали нарабоване добро з наладованих возів. В Новоселиці прийшло також до бою, вбито 2-ох жандармів і 5-ьох zbrodniarzów. З селян 3-ьох порубано шаблями, а 6-ьох було ранених. В Кобаках також рабовано. Рабунками примушено новобранців іти до війська. Та всеж таки солідна часть ще лишалася, ховаючи доробок, але кобацькі хруні почали криком виполошувати власних синів, не знаючи, що своєю глупотою дають лекшу змогу ворогови знущатись над собою. Два дні був спокій. Але о горе! До згаданих сіл надлетіли швидко чорні круки на жир, катували, тішились! Здирствам не було краю, — забирали останнє. Селянську худобу чвертували живцем, а мясо розкидали по стінах, у вікно, на всі сторони... Батьків новобранців стягали з нічлігу, виво-

дили з домівки, били їх в лице, розкошуючи наказами в роді: «idź, kabanie, przyprowadź syna!» В дощові мартові дні іди сідоглавий батьку — шукай сина й віддай останню моральну й фізичну поміч катові на поталу! Й зібрали старенькі батьки своїх синів і віддали Гунови на муштру, а тяжкі сльози котились по зморщках. Селяне лишилися обдерті, голі, голодні, без найменшої надії. Така сама доля жде всіх наших кметів земель Данила на північ, на схід і на захід. Сотки селян арештовано й вони опинились тепер в ляцьких каторгах. Ляшня шукає тільки претексту по селах, щоб наситити свої хижацькі інстинкти. В Рожнові забрали вже ранше силою всіх новобранців, щоб можна свобіднійше герцювати. З сього села вивезли опісля 150 кірців збіжа в. 130,000.000 мп., 10 штук рогатої худоби в. 30,000.000 мп., 80 свиней в. 40,000.000 мп., а крім того село мусить платити денно контрибуцію по 120 бохонців хліба, по 2 безроги й 80 літрів молока. Те саме діється і в сусідних селах. Культурний чужинче, передай отсей наш голос розпуки — своїй пресі, щоб хоч провідники твоєї нації почули про наші пекольні муки! О чужинці! Невжеж Ваші володарі і провідники культури такі закамянілі серцем, що з байдужним спокоєм можуть глядіти, як топчеться право й гідність людини?! Невжеж ляхо-гунські політики безсоромно відважуються говорити перед Вами, що ми, українські хлібороби земель Галича, Перемишля, Холму й Підляша, бажаємо мира, коли їх грабіжне військо нас провокує до війни? Чужинче, отсе має бути справжня місія «культурної» Польщі на сході Европи? Могуча Антанто! Невжеж глуха Ти на наші різкі й болючі кривди, які діються на поневоленій українській землі від Кавказу по Сян? По шахрайськи вимантив Лях-Юда наші богаті землі в Парижі! Сами будемо рішати про нашу долю. Голодний, обдертий запроданий невільник смерти не боїться. За наше життє, спокій і не в кайданах, а як вільні борці рідних українських земель станемо незадовго на суд Всевишнього з клятим Ляхом-Юдою.

Покутянин

Український прапор. — 1923. — 31 берез.

№ 232
ЮЗОГРАМА СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ВОЄВОДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ МІНІСТЕРСТВУ ПРАЦІ ПРО ЛОКАУТ РОБІТНИКІВ КОПАЛЕНЬ КАЛІЙНИХ СОЛЕЙ У КАЛУШІ

23 квітня 1923 р.

Управа товариства експлуатації калійних солей у Калуші припинила роботу в зв'язку з відсутністю оборотних капіталів, викликаною неполагодженням уряду доповідних записок товариства, поданих міністерству фінансів. Локаут зачепив близько 700 робітників, серед яких панує невдоволення. Можна побоюватися виступів, особливо в зв'язку з днем 1 Травня. З особливим підкресленням прошу негайно звернутися до міністерства фінансів, щоб державна казна, яка є на 65% власником цієї копальні, розпочала переговори з зацікавленим товариством. Цим самим можна буде запобігти виступам робітників, яких позбавили праці.

Воєвода Юристовський

Станіслав, 23 квітня 1923 р.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 161, арк. 23. Машинопис. Засвідчена копія.
Опубл.: Під прапором Жовтня: 1921—1928. Зб. док. — Т. 3. — С. 103.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

арк. — аркуш
арт. — артикул

бл. — блаженний
б. — бувший

ваг. — вагон
вах. — вахмістр
в. п. — високоповажний
в. р. — власноручно

гімн. — гімназист
гр. — граф
гр.-кат. — греко-католик
губ. — губернія

держ. — державний
ДАІФО — Державний архів Івано-Франківської області
ДАЛО — Державний архів Львівської області
ДАЗО — Державний архів Закарпатської області
ДАЧО — Державний архів Чернівецької області
дир. — директор
др. — доктор

ЗОУНР — Західна область УНР
з. к., золт. кор. — золоті корони

ім. — ім'я
інж. — інженер

кар. — карбованець
квадрат. — квадратний
к-д — команда
КГО — Команда генерального округу
к. н. ст. — команда народної сторожі
КП(б)У — Комуністична партія (більшовиків) України
КПЗУ — Комуністична партія Західної України
КПСГ — Комуністична партія Східної Галичини
КРПП — Комуністична робітнича партія Польщі
кор. — корона
к. — крона
куб. м. — кубічний метр

м. п. — марки польські
мойс. — мойсеєве (віросповідання)

нар. — народна
нім. мар. — німецька марка

ОІРП — окружна інспектура рільної помочі
окр. виб. ком. — окружна виборча комісія
окр. — окружний
оп. — опис
опубл. — опублікований
о. — отець

п. — пан, панове
п. п. — пани
пп. — піхотний полк
пл. — площа
п. марка — польська марка
ППС — Польська партія соціалістична
ПСЛ — Польське Стронніцтво Людове
прав. — право
прм. — приміром
Прус. — Пруссія
публ. — публічно

Р. Ш. — рада шкільна
рим.-кат. — римо-католик
РКП(б) — Російська Комуністична партія (більшовиків)

св. — святий, священик
с. м. — сего місяця
с. р. — сего року
секр. — секретно
с. — село, сотня

СРС — Селянський робітничий союз
с. с. — сестри
скарб. — скарбник
спр. — справа
студ. — студент

УГА — Українська галицька армія
УНР — Українська Народна Республіка
УНТП — Українська народно-трудова партія
УНРада — Українська Національна Рада
УРП — Українська радикальна партія
УСДП — Українська соціал-демократична партія
УПТ — Українське педагогічне товариство
УКУ — Український католицький університет
ур. — уроджений

ф. — фонд

ЦДАВОУ — Центральний державний архів вищих органів влади України
ЦДАГОУ — Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДІАЛ — Центральний державний історичний архів України, м. Львів
цт. — центнер
ц. м. — цього місяця

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

ЗМІСТ

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА 1918—1923

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ТОМ 3. КНИГА 1

Редактор
Ярослав Довган
Верстка
Ірини Шумади
Коректори
Алла Журава,
Лідія Левицька,
Ірина Шумада

Підписано до друку 28.09.2004. Формат 60x90/16.
Гарнітура «Таймс». Умовн. друк. арк. 37,43.

Зам. 490-5

Надруковано з готових діапозитивів
на ВАТ „Львівська книжкова фабрика „Атлас“
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20

3-38 **Західно-Українська народна республіка 1918—1923. Документи і матеріали. Том 3. Книга 1.** — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. — 644 с.

ISBN 966-668-080-7
ISBN 966-668-081-5 (т. 3, кн. 1) **ББК 63.3(4УКР)614**